IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

I.

Lepo ravnaj s knjigo!

Domžale
os 929
HRIBAR I.
Moji /1
929 Hribar I.
0020075287
COBISS
KNJIŽNICA DOMŽALE

NE IZPOSOJAMO NA DOM!

KNJIŽNICA DOMŽALE
Cesta talcev 4, 1230 Domžale
3

2007/5287

IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

I. DEL

OD 1853. DO 1910. LETA

135

IVAN HRIBAR

MOJI SPOMINI

I. DEL

OD 1853. DO 1910. LETA

LJUBLJANA 1928

KNJIŽNICA DOMŽALE
3
Cesta talcev 4, 1230 Domžale
2007/5287

NATISNILA TISKARNA MERKUR V LJUBLJANI
(Predstavnik tiskarne O. Michálek)

SOKOLSKO DRUŠTVO
DOMŽALE

I. DEL.

Od 1853. do 1910. leta.

Predgovor.

Ko sem leta 1912. in 1913. iznarekoval svoje spomine, imel sem trden namen prepustiti rokopis svoji rodbini, da ga izda po moji smrti. Saj nisem pri pisanju spominov imel pred očmi druzega, ko našemu bodočemu kulturnemu in političnemu zgodovinarju podati materijala za njegova važna raziskavanja; čitatelju pa poučila o razmerah, v kakršnih smo Slovenci živeli v oni, žalostni sicer, a idealizma polni dobi, ki je zato nam starejšim rodoljubom vzbujala tako krasna čutila storjene dolžnosti, in v kateri se je za narodno probujo delovalo najintenzivneje in najpožrtvovalneje. Navdušenje za sveto stvar nam je bil vzpodbuda, delo pa sredstvo v dosego namena. Tiste čase ni nikdo nas povpraševal, bode-li to delo donašalo kake gmotne koristi; ne: videli smo, da je potrebno in vršili smo je. Izpolnjevali smo vestno vsak svoje stanovske dolžnosti, da si prislužimo za življenje potrebnih sredstev; a mamonisti nismo bili. Denar, ki smo ga imeli pravico varčevaje zbirati za stara leta in za preskrbo svojih rodbin, porabljali smo v narodne namene, izdajali, da smo krili troške agitatorsko-probujevalnega dela. Zato umiramo in bodemo umirali siromaki, dasi tega ne more umeti generacija, ki uživa blagodati našega nekdanjega dela in ne država, kateri je to

delo prišlo najbolj v korist. Saj ona nekatere iz vrste tedanjih narodnih borcev doslovno pusti od pomanjkanja hirati in v bedi čakati dne, ko jih smrt reši te zvanične nehvaležnosti. Morebiti zato, ker je to delo bilo — če tudi vsaj tako, ako ne bolj uspešno, vendar — drugačno, ko četniški podvigi v gozdovih Južne Srbije in Macedonije in ga iz tega razloga ne zna prav oceniti.

Da sem se proti takratnemu svojemu namenu odločil svoje spomine izdati že sedaj, pripisati je okolnosti, da je lani nek drugi slovenski politik izdal knjigo svojih. Pa ne zato, da bi z njim polemizoval, dasi bi to bila prav hvaležna naloga; ne: ostal bodem pri prvotno si postavljenem namenu. Moji spomini bodo enostavno, priprosto pripovedovanje kronista, ki čitatelju prepušča, da si sodbo in zaključke dela sam. Zato se bom prizadeval biti vseskozi objektiven. Zavedam se pa, da je to težka naloga. Saj bom moral po največ govoriti o sebi, ker — ravno pišem »svoje« spomine; kdor piše o sebi pa mu včasih morebiti nehote izpoddrsne tako, da zdrči s poševne ploskve objektivizma na po prirodi prikladnejšo mu — ker shodnejšo — ravnino subjektivizma. Ako se mi kaj tacega proti moji volji primeri, naj mi to čitatelji blagovoljno oproste; saj sem slaboten človek in se tega dobro zavedam.

Svoje spomine razdelil sem na dve dobi. Prva obsega dobo do dne 18. avgusta 1910. Dan kasneje mi je namreč naznanjeno bilo, da cesar Fran Josip ni potrdil moje sedme izvolitve za župana ljubljanskega. Od tega dne dalje se je torej začelo za-me drugačno življenje in v tej okolnosti je povod, da

smatram ta dan za nekak mejnik v svojem javnem delovanju. Saj je pa to delovanje ravno takrat bilo postavljeno na drug, širji temelj, vsled česar sem drugemu delu svojih spominov dal naslov: »Osvobojevalna doba«. Dočim prvi del hranim v rokopisu že preko deset let, začel sem drugega pisati šele oktobra meseca t. l. Zaradi popolnosti navajam pri posameznih oddelkih, katerega dne in leta so bili narekovani, odnosno zapisani, kar je za čitatelja že zato važno, ker se na koncu nekaterih oddelkov glede dejanj sklicujem na posledice, ki so nastopile kasneje.

Konečno še pripominjam, da si zapisaval nisem ničesar sproti, temveč da sem vse zapisati dal, odnosno zapisal po spominu, ki me, hvala Bogu! tudi še v sedanji relativno visoki starosti ni zapustil. Samo dve dobi ste v mojem življenju, iz katerih se prav nič ne spominjam: leta 1909. in 1910. iz onih mesecev, ko me je bila napadla bolezen. Obakrat sem jo prinesel z Dunaja domov. Po eni teh bolezni peljal sem se na drugo posvetovanje »obščesvennih djejatelej« v Petrograd; a spomin na to pot in na posvetovanja mi je pred očmi kakor z gosto tenčico zakrita slika, dočim se prvega posvetovanja v vseh podrobnostih natančno spominjam.

Po teh opazkah pošiljam svoje spomine širom slovenskega sveta. Neso naj moje pozdrave vsem rojakom, katere na svoji poti srečajo.

V Ljubljani, zadnji dan leta 1927.

Ivan Hribar.

I. Otroška leta.

Rojen sem bil v Trzinu dne 19. septembra 1851. leta. Mojemu očetu je bilo ime Fran. Priženil se je bil iz Trnovč pri Zlatem polju na posestvo moje matere Marijane, rojene Rožičeve. To posestvo je imelo popisno številko 82 in je obsegalo četrtino zemlje, ali — kakor so to navadno nazivali — grunta. Naša hiša — pri Boldinčkovih — je bila majhna in lesena; tudi gospodarsko poslopje, ki se je hiše držalo, je bilo tesno. V hlevu moja roditelja nista nikdar imela več, ko troje živinčet. Dvorišče in vrt pri hiši sta bila majhna. 20./XII.1911.

Pri krstu je boter predlagal, naj mi dajo ime Matevž, ker sem bil rojen tik pred njegovim praznikom. Roditelja sta pa hotela imeti Janeza, in ker jima je umrl prvorojenec tega imena, določila sta, naj njegovo ime podedujem jaz.

Moji spomini segajo v drugo leto starosti nazaj. Skozi malo okence naše hiše je sipalo solnce svetle jutranje žarke, ki so padali poševno pod mizo, kjer je koklja vodila piščeta. Mati jim je bila nasula pšena, jaz pa sem se v krilcu plazil po tleh, sem prilezel pod mizo, prekobalil leseno prečko, ki je vezala mizne noge med sabo ter jemal pšeno v ročice, da sem ga sipal piščancem. Za pečjo na čelešniku je sedel ded in je nekaj govoril; jaz pa sem ga oponašal, tako da se je mati, ki je dedu odgovarjala, morala mojemu početju smejati. Kasneje mi je pripovedovala, da je njen oče na čelešniku rožni venec »naprej« molil, jaz pa da sem ga oponašal: »Oče pravi: pot potil. — Oče pravi: gajžlan bil« itd. in zato, da se je med molitvijo smejala.

Sedaj mi za nekaj časa izgine vsak spomin ter se začne šele v trenotku, ko sem se zbudil kakor iz težkega spanja in videl pri svoji posteljici očeta in mater, kako sta držala v rokah tablo in na vsaki strani table prižgano svečo. Ta prizor me je nenavadno pretresel. Kasneje mi je mati pripovedovala, da me je skoro dve leti lomila božjast in da sta me z očetom priporočila svetemu Valentinu ter me zaobljubila na Limbarsko goro. Da bi sveti Valentin sigurneje pomagal, sta si izposodila pri sosedovih njegovo sliko in jo med gorečima svečama držala pri posteljici proti meni. Res me je še tistega leta ded Jirhec iz Trnovč nesel v košu na Limbarsko goro, na kateri se mi je silno živahno v spomin vtisnila množica ljudi, ki se je gnetla ob stopnicah pred cerkvijo, nizki zvonik, ker sem do takrat poznal le visoke, in pa slika svetega »Bvantina« (Valentina) v cerkvi, pod katero sem moral klečati in roke k molitvi sklepati. Moliti kljubu vsem opominom zaradi silnega razburjenja nisem mogel. — Svoje ozdravljenje od božjasti si razlagam s tem, da so se mi ob nenavadnem prizoru table z gorečima svečama pretresli živci kakor pod udarcem električnega toka in se s tem okrepili. Celo kasnejše življenje me namreč božjast, dasi sem bil dokaj slabotne konštitucije, ni nikdar napadla.

Ker je bil naš vrt pretesan, shajali smo se otroci najraje na sosednjem prostornem Volkovem vrtu, kjer smo se mogli po mili volji pojati, svinko biti, na deskah, ki so bile položene čez lesene koze, gugati in zabavati se z drugimi, med vaško deco več ali manje udomačenimi igrami. Kadar smo se naveličali tega dvorišča, ali kadar so nas zaradi vrišča, ki smo ga delali, z njega zapodili, drveli smo k Palovcu, k Romsu ali pa h Goltnarju. Ta domači priimek je hiša imela zato, ker je bil gospodar za vrtnarja v baron Janežičevem gradu na Jablanah (Habbach). Kadar smo bili na poslednje imenovanem vrtu, igrala se je z nami tudi domača hčerka Micika, ki je bila enakih let z mano. Ne vem zakaj, a kmalu se mi je od vseh otrok najbolj prikupila; tako celo, da se mi

je večkrat po njej zatožilo. V takem slučaju sem se splazil kaj rad h Goltnarjevim. Pa tudi Micika je rada k nam hodila v vas.

Bilo je veliko soboto. Mati mi je spekla kolaček. Prva moja pot, ko sem kolaček prejel, je bila h Goltnarjevim, kjer sem ga izročil Miciki. Ona mi je v zameno za to dala troje piruhov. Prišedši domov nisem imel več kolačka; oče in mati pa sta me ostro prijela ter mi očitala, da Goltnarjevo Miciko »štimam«. Ni mi bilo znano, kaj to pomeni; ali nekako instinktivno sem čutil, da bi to ne bilo prav, ter sem zagotavljal očeta in mater, da ni res, kar mi očitata, pač pa, da mi je Micika od vseh otrok najbolj všeč. Ostro sta mi zabranila še kedaj h Goltnarjevim hoditi Takrat je kanila prva grenka kaplja v mojo kupo življenja in vprašal sem se večkrat sam pri sebi, zakaj bi ne smel občevati s pridnim otrokom, ki ni nikomur nič žalega storil. — Kmalu po tem dogodku je oče prodal trzinsko posestvo in kupil v Mengšu drugo enake velikosti; preselili smo se torej tjekaj in začel sem hoditi v šolo. Naša hiša je stala sredi Mengša nedaleč od splošno znane Tonhove gostilnice in je imela priimek pri Blejčkovih, popisno številko pa 65. — Že naslednje leto je oče prodal tudi to posestvo in kupil vulgo Tobijezovo, popisna številka 7 v Gorenjem Mengšu.

Izza mengeškega bivanja ostali so mi nekateri dogodki prav živahno v spominu. Še tistega leta po naši priselitvi na Blejčkovo je neko noč zagorelo nebo. Ljudje so vsi prestrašeni hiteli iz hiš in nastal je tak hrup na cesti, da smo se prebudili tudi otroci in da smo vsi v strahu prišli za drugimi na cesto. Jokali smo in se drli ali pa od strahu drgetali. »Vsa Ljubljana gori,« se je čulo iz gruče ljudi. — »»Ali bo tudi naša hiša pogorela?«« vprašam prestrašen očeta; on me pa potolaži, da naj se nič ne bojim, češ da je Ljubljana tako daleč, da do Mengša ogenj še ogorkov nesti ne more. Šele, ko so čez dalje časa prišli od Trzina sem neki vozovi in se je izvedelo, da ne gori »vsa Ljubljana«, temveč le »cukerfabrika« (sladkor-

nica), sem se z drugimi vred vrnil zopet v hišo, kjer me pa zaradi vtisa, ki ga je napravilo name krvavordeče nebo, ni mogel nič več objeti spanec.

Kmalu po tem je izbruhnil požar v Mengšu. Bilo je to sicer podnevi; toda prasketajoči plameni, ki so se v žarečih zubljih vzdigovali iznad hiš visoko v zrak, vpitje in jok ljudi, mukanje živine, je napravilo name tak vtis, da sem več noči zaporedoma ves prestrašen skakal iz postelje in da je mati imela muke dovolj, predno me je potolažila in mi dopovedala, da ne gori. Pri tem požaru je pogorel ves srednji Mengeš od pivovarne do sosednje Kebrove hiše, katero je le opečnata streha obvarovala pred plameni, ki so se je že prijemali. Trepetaje sem med požarom stal na zavrtih poleg naših bornih premičnin, katere so domači in drugi, na pomoč prihiteli ljudje, znosili iz hiše in gospodarskega poslopja tjekaj.

Tretji dogodek se mi je vtisnil v spomin iz čisto drugačnega razloga. Iz užaljenega samoljubja. Bilo je pa to takole: Oče je nekega večera pripeljal k nam nekega Kočevarja, s katerim se je bil seznanil v gostilnici pri Tonhovih. Pobahal se mu je bil z mano, češ da znam že nemški brati in ga je povabil, naj pri nas prenoči. Mati je krošnjarja sicer nekam pisano pogledala, ker se jej je zdel za naša preprosta ležišča s plevnicami pregosposki. Vendar ni rekla ničesar. Saj nikdar ni odganjala nikogar, ki je prišel prenočišča prosit, češ da ga ni večjega reveža, ko je človek brez pristreška. Ker je bila ravno večerja na mizi, povabila je celo pridošleca, naj z nami zajame; toda njemu »sok« (močnik) očividno ni bil nič kaj všeč. Odložil je namreč že po drugem zajetju leseno žlico, kar se je meni, ki sem sok otepal, ko da gre za stavo, zelo čudno zdelo. Koj ko po večerji odmolimo, mi reče oče, naj vzamem knjigo, da vidi »gospod«, kako že dobro nemški znam brati. Kdo rajše, ko jaz. Saj sem se doma naučil čitanja treh strani več, kakor smo v šoli vzeli. Na eni teh strani začnem čitati. Slovenske in nemške besede. Šlo je. Kočevar me je hvalil; oče je užival. Tako pridem do besede: slad-kor — der Zu-

cker. Nemška beseda je bila seveda s švabahom natisnjena. Jaz zlogujem: »slad-kor — der Cuc-ker.« Kočevar se oglasi, da to ni prav. Pogledam v knjigo in čitam še enkrat. Seveda ravno tako. »Cu-ker, cu-ker,« popravlja mi Kočevar. To mi je bilo pa že prehudo. Da bi čitati ne znal! Vselej so me še »šomašter« pohvalili. Jamem se s Kočevarjem pričkati, da je ono prav za gotovo nemški c, kar je Kočevar, ne da bi mi bil znal stvar razložiti kakor potreba, proglašal za k. Ko vidi, da se ne udam, pogladi me po glavi, vzame iz krošnje pomarančo in mi jo da, češ, brati res znaš, pa boš že še izprevidel, da sem imel jaz prav. Meni, ko sem imel pomarančo v rokah, ni bilo več za moj prav; pač pa sem debelo gledal, ko nam je pozneje nekoč učitelj razlagal pisavo dvojnih nemških soglasnikov.

Četrti spomin iz Blejčkove hiše je pretresljive narave. Necega jutra pritečem ravno z vrta v vežo, ko je še ne popolnoma dve leti stara sestra Micika zlila po sebi vrel krop. Na ognjišču v veži se je kuhalo kosilo. Mati se je bila od ondot oddaljila, da nekaj iz hrama prinese. Tedaj pa pristopica sestrica k ognjišču, potegne lonec, v katerem je domnevala, da je mleko, nagne ga in krop se polije po njej. Z groznimi opeklinami po vsem prednjem delu životka se je zvijala, ko jej je mati potem mehurje z laškim oljem mazala. Takrat sem občutil takšno usmiljenje do sestrinega trpljenja, da sem se milo razjokal: bilo je to prvo usmiljenje, ki me je navdalo do bližnjega.

V Tobijezovi hiši v Mengšu smo ostali menda tri leta. Oče je prodal namreč tudi to in kupil posestvo pri Koširjevih na Križu, popisna številka 27. Gospodarstvo je prevzela mati in temu je pripisati, da je posestvo še sedaj v rokah naše rodbine.

Mati je bila jako verna, neumorno delavna in skrbna žena. Pri odgoji otrok, katerih nas je bilo šest, je bila kakor večina kmetiških mater, v mnogem oziru pretesnosrčna. Tako nas na primer poleti nikdar ni pustila iti se kopat, ker bi se bili pri tem morali

sleči, kar se jej je, z ozirom na pohujšanje in potrebno sramežljivost, zdelo nedopustno. — Skrb za posestvo in za deco jej je povzročala mnogo bridkih ur; vendar je vedno zaupala v Božjo pomoč. To zaupanje jej je pripomoglo, da ni obupala. Nekoč je — kakor mi je pravila — bila že prav blizu obupa. Stanovali smo takrat na Tobijezovem in pritiskali so upniki, ki so jo semtertje zalagali, da je mogla meni pošiljati kedaj kako pomoč. Tedaj se je zatekla v goreči molitvi k Materi Božji. In glej: še tisto noč so se jej sanjale tri številke. Koj jutro na na to je šla te številke stavit na Trst. Kdo popiše njeno radostno iznenadenje, ko dobi nanje pri naslednjem žrebanju terno in potegne zanjo nekaj čez 400 goldinarjev! — Ona je bila tudi silno mehkega srca. Nekoč smo prihajali s polja. Peljala je z eno roko mene, z eno mojo najstarejšo sestro Rezo. Ko prestopimo vrtno ograjo in stopamo proti hiši, spomnim se neke slike v cerkvi in pravim jej v svoji otroški obrazovalnosti: »Mama, kakor angeljčka Mater Božjo, tako neseva midva vas v naša nebesa.« Kakšna sreča jo je po teh besedah obšla, je težko opisati. Vsa blažena naju je jela pritiskati k sebi in globoko je zajemala sapo. — Naravno je, da si je, ko sem se podajal v Ljubljano v šolo, od srca želela, da postanem »gospod«. Zato mi je večkrat pripovedovala, kako veliko premore duhovniška molitev v nebesih in kakošna sreča je za vsako hišo, ki ima »gospoda« za priprošnjika pri Bogu. Morebiti se je pri tem spominjala onih mojih otroških besedi na vrtu, ki so jo navdajale s tako neizrekljivo blaženostjo.

Marijana Hribarjeva, rojena Rožičeva.

Moj oče je bil iz drugega kova. Mati je znala čitati in pisati; oče je bil obojemu nevešč. V Zlatem Polju v njegovi otroški dobi ni bilo šole. Kljubu temu je bil pa nenavadno prebrisan, zelo zgovoren in v družbi dovtipen. Zato je imel vsepovsod znancev in so ga ljudje radi klicali za pomočnika k raznim kupčijam. Ker je bilo posestvo majhno in nas je komaj za silo preživljalo, mu je na ta način pridobljeni zaslužek dobro došel. Poleg tega si je pridobival nova poznanstva, ki so mu mogla koristna biti. Eno le-teh je bilo poznanstvo z graščakom Staretom, katero je kasneje izkoristil v to, da si je zame izprosil obnošeno obleko njegovih sinov. — Poleg dobrih strani je pa to očetovo svojstvo imelo seveda tudi slabe. Ena le-teh je bila, da je začel barantati s posestvi in smo se v kratkih štirih letih morali trikrat seliti. Pri tem je šlo pa v izgubo, kar je pri sami kupčiji zaslužil. Druga slaba stran je pa bila, da je dobil veliko zanimanje za hiše, iz katerih »Bog roko ven moli«. Težko mu je bilo iti mimo katere, da bi ne bil pogledal vanjo. Ko je vstopil, mu je pa od vseh strani donelo nasproti: »Pojdi no pit, Boldinček!« in ko se je odzval temu vabilu in je iz pomoljenega mu kozarca srebnil, sledilo je takoj nadaljnje vabilo: »Saj boš dal za en »ferkelj« (takratna mera, ki je držala nekaj več, ko naš liter), kaj ne?« — Tako je prišlo, da je oče v mnogih gostilnah kamniškega okraja bil kakor doma in da v kamniškem in brdskem okraju ni bilo nobene, katere bi ne bil še videl od znotraj. — Ob cesti v Ljubljano sta mu bili najpriljubljenejši gostilnici na Rogovili in pri Gameljčanu na Črnučah. Najpogosteje je obiskaval poslednje imenovano, ker je pri njej ostajalo vedno vse polno voznikov in je bilo v njej vselej najti veselo družbo. Kadarkoli me je peljal v Ljubljano in kadarkoli me je spremljal iz Ljubljane na počitnice domov, morala sva pri Gameljčanu ostati. Moja šolska izpričevala smatral je za »titulus bibendi«, kateremu se je tamkaj moralo zadostiti. To pa zato, da se je znancem mogel pohvaliti s svojim »študentom«. Ko sem končal četrti

razred normalke, razkazoval je pivskim bratcem pri Gameljčanu knjige, ki sem jih za »premohe« dobil in bil je neznansko ponosen, ko so mu dejali, da ima res pridnega fanta. — »Vidiš, Boldinček,« pripomni eden iz družbe, »še novo mašo imate lahko enkrat pri hiši.« — Dasi mu je to navidezno laskalo, vendar je bil previden in skromen dovolj, da je odgovoril: »»Kakor bo Božja volja.«« — Toda oni se ni dal ugnati. — »Kaj Božja volja?« se vnovič oglasi. »Je že prav — Božja volja! — No, seveda. Brez nje tako nič ni. Toda tudi fant mora biti za to, zakaj kdo pa ve, kakšne muhe bo še imel. Za »gospoda« bo le, če bo hotel dobro storiti.« — O tej stvari razvije se sedaj dolga in zelo mokra debata, iz katere se je zrcalilo, kako je tista doba o duhovskem stanu mislila. Ne ene zabavljice ni bilo čuti na naslov stanu, pač pa je »gospode« vse blagrovalo zato, ker vedno lahko bel kruh jedo in vino pijo. Takrat sem prvič slišal narodno modrost, da »dominus vobiscum« ni še nikoli kruha stradal, »et cum spiritu tuo« pa že večkrat. Ker se je bil oče že pred tem pobahal, da znam že po nemško, uganili so dobrovoljčki, ki so vedno glasnejši postajali, da bi po tem takem za med »cesarske« že bil in so v teku razpravljanja jeli naštevati vse službe, ki bi zame še kdaj mogle priti v poštev, če mi izpodleti »gospod«. Izmed kamniških »cesarskih« je tiste čase pri kmetih zelo slovel notar Anton Kronabethvogel, katerega so imenovali »Kronovičfugelj«. Znal je z njimi občevati, zato so njegovi gospej nosili razne darove domačega pridelka in so sodili, da vsled tega prav dobro živi. Njegov položaj se jim je torej zdel zavidanja vreden in so pred vsem ugotovili, da mi nič slabega ne bo, če pridem kedaj v takšno službo. Pa tudi sodnikova in davkarjeva — so dejali, da — ni napačna. Konečno so uganili, da se vsem godi bolje ko kmetom, ki da so največji reveži na svetu. »Še beričem je bolje,« zakliče eden iz njih. — To se pa pivcu, kateremu se je že jezik jel nekam zaletavati, zazdi za malo. — »Pri meji Dunaj,« se oglasi, »ta je pa že bosa. Jaz je ne potrdim. Glejte, mi ga pijemo,

kadar hočemo, berič pa le takrat, kadar mu ga nas kdo plača.« — Splošno pritrjevanje sledi tem besedam in soglasna konečna sodba je bila, da je bolje krave pasti, ko berič biti. — »Boldinček,« pravi eden iz družbe, ki se je odlikoval po redki gostobesednosti, »če bi imel tvoj fant kedaj berič postati, je najbolje, da ga kar iz šole vzameš.« — Da je meni to posedanje v gostilnici moralo biti neprijetno, je lahko umevno, ker so pivci postajali čedalje glasnejši. Zato sem očeta večkrat opomnil: »Ata, pojdiva no domov!« Izdalo pa to ni nič. Oče, ki je bil slučajno z denarjem založen, dal mi je na vsak opomin, da me potolaži, prinesti porcijo jabolčnega svitka, ki je bil tako dober, da kaj tako okusnega do takrat še nisem jedel. Tako sem tisti dan pojedel tri porcije te okusne močnate jedi. Da me ni opazovanje vesele družbe vezalo, bil bi sam zbežal proti domu. Tako sem pa poslušal njeno govorjenje in opazoval njeno početje. To poslednje postalo je ravno v stadiju mojega tretjega jabolčnega svitka posebno zanimivo. Nekateri izmed pivcev so se ga bili namreč že tako nasrkali, da so pri natakanju vino po mizi polivali. Vselej ga je pa tisti, ki ga je polil, z zamazane mize posrebal in je bilo jako zanimivo gledati, kako se je pri tem obnašal. — »Vino je Kriščeva kri,« dejal je nek Trzinec. »Polivati ga je torej greh; ne povžiti ga pa še večji.« — »Takisto se pa ne gremo!« posvari ga moj oče, menda največ zaradi moje navzočnosti. »Kaj boš take razdiral! Vino je vino, pa druzega nič. Škoda ga je le, če se raziije, ker nam ga Gameljčan drago računi. Ali ni tako?« Reče in se ozre po navzočih. Večina mu pritrjuje; toda Trzinec se ne da ugnati. — »Glih tako je, kakor sem jaz dejal,« se oglasi, »ko bi bil fajmošter, ga lahko izpremenim v Kriščevo kri. Boldinček, ti kar molči; tvoj fant ga bo morebiti še kedaj izpreminjal in ti ga boš pri njem pil.« — S to aluzijo je bil oče kajpada obrezorožen. Z vidno zadovoljnostjo je to — njegovemu samoljubju bržkone ugajajočo — ugotovitev na znanje vzel; jaz sem bil pa vesel, ko se je čez nekaj časa toliko razmajal, da je svojih par bokalov plačal

in se mehkih, nekam negotovih korakov odločil za odhod.

Ta očetova slabost in pa skrb zame, ki sem kljub skoro zastonjkarski preživitvi vendarle semterje potreboval podpore, je povzročala potrebo, da si je od časa do časa, posebno kadar je zaslužek pojemal, izposojal denar. Dobival ga je na posodo pri sosedu Šubiju in pri »Tonhovem očetu« v Mengšu ter pri Gregčevem Luki v Trzinu. Le-ta je bil glavni njegov bankir. Luka je bil prileten samec. Bil je vzorno varčen in se je o njem govorilo, da ima lepe kupe »cvancikaric« v skrinji. Bil je pa tudi jako previden. Posojal je le male vsote in le takošnim, ki so mu vračali denar ob dogovorjenih obrokih. Z mojim očetom je moral v tem oziru že imeti zadovoljive izkušnje, kajti od njega si je izprositi zamogel posojilo, kadar je bilo. Toda Luka — v svesti si velike veljave, ki jo ljudem daje cvenk — je imel svoje muhe. Mučil je izposojevalca z dolgim uporom tako, da ga je moral včasih po pol ure prositi, predno je skrinjo odprl, da mu ustreže. Tudi se mu je moral izpovedati, za kaj bode izposojeni denar potreboval. To je storilo, da so se ljudje k njemu za pomoč zatekali res le v skrajni sili. Nekoč sem bil sam priča takšnemu prizoru. Vračujoč se z velikonočnih počitnic v Novo mesto, prosil sem mater za trideset goldinarjev. Globoko je vzdihnila in poklicala očeta. Pri hiši je bilo samo par krajcarjev. Oče je bil pri Šubiju in Tonhu že dolžan. Kaj torej storiti? Dolgo se z materjo posvetujeta. Za prodati ni bilo nič; davki so bili tudi še na dolgu. — »V „taberh“ pojdem,« pravi konečno oče, »za sedaj mora pa pomagati Gregčev Luka«. V popolnem zaupanju na to pomoč, odpraviva se — ker sem imel zjutraj odpotovati z vlakom skozi Litijo, da vjamem pošto čez Vagenšperk — ob dveh ponoči od doma. Tema je še bila, ko prispeva k znamenju treh kraljev v Trzin. Oče stopi k nizki beli hiši za mostom in potrka na okno. Ponovno in vedno močneje je moral trkati, da se konečno okno odpre in zaspan glas vpraša, kaj je. Oče jame s tresočim se glasom prositi posojila.

Luka se razhudi, da ga zaradi tega iz spanja budi, češ da bi bil lahko podnevu prišel. Potem ga pa začne oštevati in mu očitati, da denar brškone potrebuje za pijačo, ki je pa lahko v Pešati dobi zastonj, kolikor hoče. Oče ga zagotavlja ,da se moti in pove, da ga potrebuje za študenta. »A tako,« zazeva zateglo Luka, »za študenta! Kje pa je?« Sedaj se oglasim in Luka pravi s prijaznim glasom: »Boldinček, za študenta ti pa že posodim; za študenta pa.« Nato užge leščerbo in prinese kmalu zaprošeno vsoto, ki jo oče meni izroči. Pogojeno je bilo, da jo mora vrniti najkasneje o novini.

Ta prizor me je poučil o skrbeh, ki sta jih imela roditelja zame in ko sem o stvari med vožnjo v vlaku premišljeval, dejal sem si, da se potrudim, poplačati jima kedaj to skrb. Vest mi ne očita, da bi tega ne bil storil.

Dobri oče je za te skrbi in ta trud v kasnejših letih imel svoje veselje. Kaj rad je namreč vse do svoje smrti, katera je prišla ponj, ko je dovršil 74 let, zahajal v krčme, po katerih se je svoje dni postavljal s svojim študentom, da se je od svojih znancev dal blagrovati zaradi sina, čigar ime je čimdalje več veljave dobivalo in za čigar denar si je — kar je prav rad poudarjal — mogel privoščiti kak literček vina in postreči z njim včasih tudi komu iz svoje nekdanje mokre družbe. Bil je pravi tip kmetiškega dobrovoljčka dobrih starih dni, kakoršni se v tako temeljito izpremenjeni dobi vsesplošne elektrifikacije in k tako revolucijonarnemu napredku vodečega zrakoplovstva ne vrnejo nikdar več.

V mengeški šoli so nas že takoj spočetka začeli mučiti z nemščino; vendar pa me je učenje veselilo in uspeh prvega leta je bil izvrsten. Zato sta takratni učitelj Fran Dolenjec — pisal se je Dollenz — in kaplan Ignacij Tavčar prigovarjala starišem, naj me pošljejo v Ljubljano. Kaplan Tavčar je celo obljubil malo mesečno podporo. Dasi težko, odločila sta se roditelja vendar za to in v jeseni, ko je ostro pihal veter preko poljan, peljal me je nekega dne oče v

Ljubljano, kjer mi je že preje bil najel v Peharčevi hiši v Študentovski ulici stanovanje. Stanoval sem z več drugimi — večjimi in manjšimi — dijaki skupaj in postelja mi je bila odkazana v pritličju večje postelje, na kateri je spal odrastel študent. Izpod te so namreč vsak večer potegnili predal, v katerem je bilo zame postlano.

Došlega s kmetov so me bili drugi že prebrisani dijaki zelo veseli ter so mislili, da bodo lahko iz mene norce brili, kolikor se jim bo ljubilo; a posrečilo se jim je samo enkrat. V adventu je bilo in v Šenklavžu so bile vsak večer nemške litanije. Gospodinja nam je ukazala, da moramo hoditi nanje. Predno sem šel prvič v cerkev, so me poučili moji sostanovalci, da se mora na litanijah odgovarjati z »Britle brus«, češ da je to po nemški ravno toliko, kakor »Za nas Boga prosi«. Gledal sem jih debelo in jim nisem verjel; ko sem pa prišel v cerkev in sem na lastna ušesa slišal — vsaj zdelo se mi je — da ljudje res tako odgovarjajo, spustil sem se tudi jaz v glasno odgovarjanje. Moji spremljevalci iz stanovanja so se že v cerkvi muzali; ko smo pa iz cerkve prišli, so se mi smejali, da bi se bili skoraj po cesti prekucevali. Sedaj sem še le videl, kako so me potegnili in od tega časa sem bil previdnejši ter sem se obnašal tako, da so takoj spoznali, da se ne dam več vleči za nos.

Sicer sem pa v njihovih očeh na prav poseben način pridobil veljavo. Dečki normalke — kakor se je takrat osnovna šola imenovala — so imeli navado, da so v svojo zabavo skakali čez one kamne, ki stoje pred šenklavško cerkvijo. Rekli so temu: skakati čez lemenatarje. Kmalu po mojem prihodu zvabijo nekoč proti večeru tudi mene s sabo. Gledal sem jih radovedno in začudeno, a k skakanju se kljub vsemu prigovarjanju nisem mogel odločiti. Eden mojih součencev, doma iz moravške župnije, ki je bil že takoj od prvega razreda v Ljubljani, je bil najsmelejši.

On je zaporedoma preskočil vse kamne od župnišča do škofije. Ko smo se od teh akrobatskih pro-

dukcij vračali domov, silil je oni učenec, ki je tudi v Peharčevi hiši, a pri neki drugi gospodinji stanoval, neprenehoma vame, češ, ali si me videl, mevža mevžasta? Vse lemenatarje sem preskočil, ti se pa še čez enega pognati ne upaš. Peklo me je to. Par noči sem o tem premišljal. Konečno moj sklep dozori! Ko smo trnikolali neki četrtek popoldne na ozkem Peharčevem dvorišču, oglasim se naenkrat: »Fantje, pojdimo čez lemenatarje skakat!« »Da bi si ti oči pasel, mevža mengeška,« se oglasi moj omalovaževalec. »Nak,« se postavim, »prvi se poženem«. — »Alo, fantje, le pojdimo pogledat, kako bo na zobe padel,« pravi porogljivo oni, in kmalu nato smo se po Študentovski ulici podili kriče ko žerjavi. — Pri župnišču se ves trop ustavi. — »Ajns, cvaj, draj,« zakliče voditelj, »alo, Hribar, čez lemenatarje!« Že prej odločen, se poženem. In preskočil sem prvi kamen. Ne da se pomišljam, se poženem čez drugega. In šlo je tudi. Pred tretjim dobim že strah. Vračam se potepeno k tropu. Toda le-ta je milo sodil. Smatral je, da sem zbrisal zabavljivi priimek mevže in Moravčan je to izrečno potrdil, ker je zato bilo mnogo, ker sva bila često v besednem prepiru.

Ne vem kako, ali nastalo je med nama prerekanje, katera fara je imenitnejša, moravška ali mengeška. On je trdil, da moravška, češ da ima za patrona sv. Martina; jaz, da mengeška, ker ima za patrona sv. Mihaela, ki ima kot arhangel v nebesih čisto gotovo več besede ko sv. Martin. On se je postavljal, da ima moravška dva zvonika, jaz, da je mengeški zvonik širši ko oba moravška vkup; on, da moravški zvonovi najlepše pojo, jaz, da to ni mogoče, ker so v dveh zvonikih in se ne morejo nikdar tako ubrati, ko mengeški, ki vise vsi v enem; on, da ima moravška več podružnic; jaz da imajo zato mengeške podružnice večje in lepše cerkve. Po cele ure dajala sva se včasih. Če se sedaj te mladostne besedne borbe spominjam, me nehote obhaja misel, da je bila izvirek one prepirljivosti, ki je — kakor vse kaže — prirojeno svojstvo našega plemena.

Ko je prišla zima, peljali so me ravno ti tovariši na Kern za trnovsko cerkvijo. Pripovedovali so mi, kako se tam drsa gospoda in zbudili s tem, zato ker sem v Mengšu videl drsati se vedno samo otroke, mojo radovednost. Res sem imel ondi kaj gledati. Vse z ledom pokrito prostranstvo, ki se mi je zdelo zelo veliko, je bilo polno drsalcev, ki so drveli sem ter tje, se šalili, smejali, se za roke držali in noreli. Pri nekaterih sem opazil celo železne podstavke pod čevlji, ki so bili zame nekaj povsem novega in katere so mi součenci označili za »šlitšolne«. Ker so se s takimi šolni drsale tudi ženske, gledal sem ves ta nenavadni prizor, kakor teliček nova vrata. Povabijo me, naj se poženem po ledu, in zadrsajo se pogumno eden za drugim.

Tega zimskega veselja nevajen in v svojih velikih čevljih na kveder silno neroden, se obotavljam. Tedaj pa me pograbita dva, vsak za eno roko, in se zadrsata z mano po ledu. Kakih petdeset korakov od kraja me pustita samega. Nekaj časa se oziram okoli sebe in gledam, kako se mi drugi poredno reže; potem pa jamem počasi in previdno stopati proti kraju nazaj. Komaj storim dobrih deset korakov, že se pridrvi drsajoč nekdo za mano in mi — ne vem, če nalašč ali slučajno — izpodnese nogo. Z vso silo telebnem po ledu. Glava me zaboli in pred očmi se mi zabliska; potem padem v nezavest. Ko odprem oči, začutim nekaj mrzlega na glavi, vidim, da stoji okoli mene množica ljudi in me neznana ženska drži za roko. Ležal sem pred vrati malega zidanega poslopja za župnijskim vrtom. V prvi vrsti ljudi okoli sebe opazim svoje tovariše. Dasi me je bolela glava, nasmehnem se jim, vesel, da nisem sam med tolikimi tujimi obrazi. »Hvala Bogu, nič ni hudega!« vzklikne ona ženska; jaz pa — ne da sem dobro vedel, kaj se je prav za prav zgodilo — počasi vstanem. Tovariši me primejo za pod pazduhi ter odpeljejo z ledu. Po poti mi povedo, da so me neki gospodje, ki so po nemško govorili, odnesli z ledu ter da mi je neka gospa začela močiti sence. Oni so bili v groznih skrbeh, ker so mislili, da

sem se ubil. Ko se pri šentjakobskem mostu oprostim podpiranja obeh tovarišev in začnem sam krevsati čezenj, je bilo zopet vse pozabljeno. Mene pa od tedaj ni nikdo več spravil na led.

V šoli sem dobro napredoval. Iz mengeške šole vstopil sem v Ljubljani takoj v drugi razred, kjer mi je bil učitelj S t u p a r. Seveda so nas še veliko bolj kakor v Mengšu, pitali z nemščino. V tretjem razredu pod učiteljem Stoecklom je že vse razen slovenščine bilo čisto nemško; vendar sem vse težave lahko zmagoval in sem bil obe leti »cunekstar«. Ta označba je nastala od tod, ker so v letnih poročilih — ki so se imenovali »perijohe« — odličnjake, ki so se vrstili za obdarovanci, navajali z besedami: »Diesen sind z u n ä c h s t gekommen.«

Ker je oče težko zmagoval plačila zame, izposloval mi je pri »Franceli« — tako se je imenovala sedanja Frischevkina hiša na Marijinem trgu — kamor je zahajal v krčmo, proti nekim neznatnim dajatvam v poljskih pridelkih, stanovanje in hrano. Stanovanje mi je bilo odkazano v zatohli podstrešni sobici skupaj z nekim starim možem; na hrano pa sem hodil v krčmo v hiši, kjer sem navadno dobival ostanke kislih vampov, kakoršne so hodili tjekaj jest kokošarji in kokošarice. Zato sem pa moral gimnazijcem, ki so stanovali v prvem nadstropju Franceline hiše, snažiti čevlje ter nositi od Matičkovih — sedanji Beli volk — pitno vodo za goste. Matičkov vodnjak je namreč slovel svoje dni, da je dajal najboljšo vodo v vsej okolici. — Snaženje čevljev se mi je zelo prikupilo zato, ker so mi nekateri dijaki dajali semintje po kakih par krajcarjev.

Skupno stanovanje z omenjenim starcem je bilo grozno. Možu so namreč dajali silno veliko žganja, tako, da je bil vsak večer popolnoma pijan. Kot tak je neprenehoma preklinjal; kadar se je vlegel v posteljo in sva utrnila luč, pa je imel grozne sanje. Mene je bilo večinoma strah in moral sem zlesti pod odejo ter si zatisniti ušesa, da sem mogel zaspati. Večkrat me je zbudil iz spanja, kričal kakor obseden

ter me povpraševal, če vidim tam v kotu tistega, ki tako grozno reži vanj. Nato je mnogokrat zmedeno vpil: »Ne boš me ne!« ali pa: »Saj te nisem jaz!« in druge take pretrgane besede, katerim nisem vedel pomena.

Hišna gospodinja — postavna, krepka žena, gospodovalnega obnašanja — me je nekoč, ko mi je menda z obraza čitala, da zaradi sostanovalčevega besnenja celo noč nisem mogel zatisniti očesa, prišla tolažit, naj se ga nič ne bojim, češ da je prav dober človek in da mi nič storil ne bo ter da vpije le takrat, kadar je pijan. Tudi me je opozorila, da v takem stanju marsikake neumnosti govori, za katere naj se pa ne zmenim. Zame je bila ta tolažba pač silno žalostna in kar razumeti nisem mogel, zakaj možu — ako ga res samo pijanost zapeljuje k besnenju — vedno in vedno nosijo žganja. Ker je mož tudi ves dan iz pipe kadil, bil je zrak v sobi s tobačnim dimom prenasičen, tla pa so bila takorekoč prepojena z žlindro in pljunki. Kadar je mož odhajal od doma — kar se je sicer silno redko zgodilo — naročil mi je, naj mu nabašem pipo. Nekega popoldne me po končanem tem opravilu premaga radovednost. Prižgem si pipo in jamem iz nje v polnih duških vleči, kakor sem večkrat videl svojega sostanovalca. Toda cele pipe nisem pokadil. Kmalu me jame oblivati pot in soba začne krožiti okoli mene, ko da sem na kolovrtu. Pipa mi pade iz rok in sam telebnem znak na svojo borno posteljo, na katere robu sem sedel. Kaj se je potem z menoj godilo, ne vem; le toliko se spominjam, da je bilo veliko krika okoli mene. Potem sem zaspal in se šele drugo jutro zbudil z neznansko težko glavo in s kar se da ostudnim okusom v ustih. Zmodrilo me pa to ni. Ravno narobe, postal sem kadilec. Če sem le dobil poldrug krajcar, kupil sem si čevljarsko kubano. Vendar sem moral v tem peklu prebiti celo leto, kajti če sem ob malih počitnicah med letom, ki so pomenile zame prava nebesa, očetu in materi jokaje pripovedoval, da tam ne morem več ostati, zavračala sta me vedno le, da sem siten in da

je treba s starim možem imeti potrpljenje. Še celo, ko sem v krčmi nalezel garje, moral sem ostati še naprej v stanovanju, ker se je starišem takrat tako slabo godilo, da nista zmogla toliko denarja, da bi mi bila drugje najela stanovanje s hrano. — Proti koncu leta se mi je šele zasvitalo upanje. Tistikrat je bila neka večja veselica v »Čitalnici«, pri kateri so sodelovali tudi osmošolci. Sestavili so četverospev ter šli pet v grajščino Polhovi gradec. Vrnivši se v Ljubljano, so nekateri prenočevali pri svojih prijateljih v prvem nadstropju Franceline hiše; med temi je bil tudi kasnejši profesor na Hrvatskem Ivan Zupan. Le-ta mi je zjutraj, ko sem mu osnažil čevlje, v mojo veliko radost dal štiri krajcarje ter me pobožal po glavi, in ko je izvedel, da vstopim prihodnje leto v prvo šolo, mi je obljubil, da me priporoči svojemu bratu Tomažu, ki je bil takrat prefekt v »Alojzijevišču«. Upal sem torej, da mi ne bo potreba več pri Franceli ostati.

Po vsem, kar sem povedal, je jasno, da me na bivanje pri Franceli ne vežejo najboljši spomini. A življenje je tragikomedija, v kateri prihaja do izraza več komike, ko tragike. In tako mi je v te spomine usoda upletla dogodek, kateri mi je neštetokrat prihajal na misel in mi je v kasnejših letih večkrat pričaral veselost na lice. — Francela je imela svojega sina na Dunaju. Študiral je za profesorja. Tiho nedeljo dobe doma vest, da pride domov po piruhe. Vsi se tega naznanila neznansko razvesele in Fani, najmlajša članica rodbine, mi je ves cvetni teden, kadar me je srečala, pripovedovala: »Ti fant, naš gospod, naš Jurček, pridejo z Dunaja domov; naš Jurček, ki tam za profesorja študirajo.« — Čez praznike odidem z očetom, ki je po-me prišel, domov. Neki dan potem, ko se vrnem, pa me gospica Fani, ravno ko iz šole pridem, pokliče in me vpraša, če vem, kje je »banhof«. — Kaj ne bom vedel, mislim si in pritrdim, spomnivši se, da mi je oče takrat, ko me je vprvič pripeljal v Ljubljano in sva ob neki veliki lesi korakala čez cesto, dejal: glej, to-le je »pajngof«. Nato mi pove, da se go-

spod Jurček, tisti, ki za profesorja študirajo, o poldvanajstih odpeljejo na Dunaj in da ponesem jaz njihovo suknjo na »banhof«, kjer da naj gospoda Jurčka, ki pridejo za mano, počakam pred velikimi vratmi. Ob enajstih se z zimsko suknjo podam na pot ter krenem naravnost na Dunajsko cesto k železničnemu prelazu. Začnem se ozirati po velikih vratih. Ni jih. Vendar konečno ugotovim, da je to ona velika lesa, katero z leve in desne zapirajo, predno se pripelje vlak čez cesto. Takrat se ta vrzel ni še na tak način zapirala, kakor dandanes. Z zimsko suknjo na rokah stopim torej na desno stran ceste in gledam, kdaj pridejo gospod Jurček. Mnogo ljudi hodi mimo mene. Nekateri iz mesta, drugi v mesto. A Jurčka čakam zastonj. Zdaj in zdaj so leso zapirali in vlaki so se za njo čez cesto pomikali; a gospoda Jurčka le ni bilo. Stopam sem, stopam tje, vstopam se na sredo ceste in opiram se, ker mi je suknja že težka postajala, na leso ter se skrbno oziram po vseh pasantih: gospoda Jurčka, dasi je že davno poldne odzvonilo, le ni in ni hotelo biti. Solze mi silijo v oči in toliko da ne planem v glasen jok. Tu stopi k meni zapirač lese, ki me je menda ves čas opazoval, ter me vpraša, kaj tamkaj delam. Ko mu vse izpripovem, pravi pomilovaje: »O, sirota; tukaj na svojega Jurčka lahko čakaš do sodnega dne.« In pojasni mi, kje je »banhof« ter mi svetuje, naj grem s suknjo nazaj domu, češ, da se je gospod Jurček že brez nje odpeljal, ali pa, da je prišel domov po-njo in da tamkaj čaka na-njo. — Ni treba naglašati, kako so me doma sprejeli. Obžalovali so Jurčka, da se je moral brez suknje odpeljati, češ, da ga bo ponoči zeblo; niso pa obžalovali mojih ušes, katera teden dni niso imela miru.

Moje zanimanje je pri Franceli zbujala tudi okoliščina, da so tjekaj pogosto zahajali patri frančiškani in da so jih vselej v gosposki gostilniški sobi na levi vežni strani imenitno pogoščali, pri čemer sta vedno stregli obe gostilničarkini hčeri. Sodil sem iz tega, da so Francelini v posebnem prijateljstvu s frančiškanskim samostanom. Res je Francela svojo hišo, dasi je

imela neposredne potomce, zapustila frančiškanskemu samostanu.

Slika kaže Francelino hišo po potresu leta 1895. ko so jo morali zaradi velikih poškodb podreti. Sedanja Frischevkina hiša stoji na njenem in njene sosede — po vnanjosti slične jej — nekdanje Bednarčeve hiše. Ko so kopali temelje za sedanjo novo hišo, našli so pod Francelinovo hišo dvoje okostnjakov.

Stara Francelina hiša na Marijinem trgu. Podstrešno okno na desni strani je razsvetljevalo sobico, v kateri je stanoval pisatelj, ko je bil učenec četrtega razreda normalke.

Iz časa, ko sem obiskoval ljudsko šolo, utisnil se mi je v spomin tudi ta-le dogodljaj: Z dvema prijateljema součencema napravili smo izlet na Posavje. Eden le-teh je imel tamkaj strica, dacarja, ki je stanoval v veliki — graščini podobni — hiši poleg savskega mostu, sedaj last gospe Eckerjeve. Dacar nas je sprejel prijazno ter je konečno, ko je nekoliko z nami govoril, kupil vsakemu žemljo, svojemu nečaku pa je dal srebrno dvojačo. To obdarovanje se je zdelo meni kraljevsko in neznansko je zrastla veljava

KNJIŽNICA DOMŽALE
2007/5287
ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

dacarjeva v mojih očeh. Ko smo se potem veseli vračali proti domu, zapazil je dacarjev nečak naenkrat, da nima več dvojače; v tem trenotku je pa tudi že obdolžil mene, da sem mu dvojačo vzel. Zatrjeval sem mu na vse mogoče načine, da je njegov sum neupravičen, dal si pretipati vse žepe; a vse zastonj — obdolžitelj je ostal pri svojem mnenju. Solze so mi tekle po licih, ko smo se bližali Ljubljani. Tedaj pa nenadoma vzklikne obdolžitelj: »Jo že imam!« Otipal je bil namreč dvojačo za podlogo svojega suknjiča, kamor mu je bila zdrknila iz raztrganega žepa. Tistokrat sem vprvič čutil, kako hudo je človeku, če ga česa po krivem obdolžé!

V četrtem razredu sva bila s součencem Ivanom Tavčarjem vzorna učenca (Musterschüler), jaz v drugi, Tavčar v tretji klopi. Bila sva si potemtakem najbližja soseda; a poznala sva se že iz Mengša, kamor je Ivan Tavčar hodil na počitnice k svojemu stricu, kaplanu Nacetu Tavčarju. Občevala sva največ med seboj. Nekoč me dregne med poukom Tavčar pod pazduho. Obrnem se k njemu in on mi tam nekaj razkazuje ter prav hitro pripoveduje. Kaj da je pravzaprav bilo, sam nisem vedel, a smejal sem se in ker sem bil proti njemu obrnjen, niti opazil nisem, da se po prstih bliža Nemesis. Naenkrat mi namreč od učitelja prileti zaušnica, da se mi je kar zabliskalo pred očmi in da sem padel skoraj iz klopi. Takrat sem prvič občutil, kako hudo dé človeku, če je kaznovan, ne da je iz lastnega nagiba kaj zakrivil. — V četrtem razredu sem bil »premohar«; tovariš Tavčar prvi »cunehstar«. Ker sem vedel, da je Tavčar vedno znal in da v šoli nikdar ni odgovora dolžan ostal, zdelo se mi je, da se mu je zgodila krivica. Pripovedoval sem torej očetu doma, da bi bil moral Tavčar pravzaprav tudi premohar biti; oče pa mi je odgovoril, naj se v take stvari ne vtikam, češ, da učitelji že bolje vedó presoditi, kaj komu gre, kakor pa učenci sami. Zadovoljiti sem se moral s tem očetovim

pojasnilom, toda v srcu sem bil prepričan, da se je součencu Tavčarju zgodila krivica. Takrat je bilo prvič, da sem sočustvoval z bližnjikom zaradi storjene mu krivice.

Glede takratne normalke — tako se je nazivala osnovna šola — je pripomniti, da je imela pred vsem nalogo ponemčevalnice. Ker pa vsaka šola — in naj bo še tako slaba — rodi vendarle neke uspehe, seveda tudi na tej niso izostali. Ne dajo se pa niti od daleč primerjati z uspehi današnjih osnovnih šol. Res je ta ponemčevalnica dovajala srednjim šolam — strokovnih, kakoršnih imamo danes več vrst, v obče bilo ni — učence, ki so potem dobro napredovali in po končanih višjih šolah z večjim ali manjšim umevanjem vršili svojo življensko nalogo; toda to ni bilo pripisati toliko šolski podgotovitvi, ko individualni nadarjenosti. Saj so pa na takratnih šolah vladale odgojne metode, o katerih bi se skoro zdele, da so vzete iz bajk. Naj jih za karakteristiko nekaj navedem.

V drugem razredu nam je učitelj Stupar pojasnjeval dvojezičnost krajevnih tabel s tem, da se mora »vandrovcem« dati možnost, da se s teh tabel pouče, kje so. Jaz sem, kadar sem po tej modri razlagi srečal kakega »vandrovca«, opazoval ga vselej z nekim posebnim spoštovanjem, češ, to mora biti že velik gospod, da so njemu in njegovim tovarišem na ljubo zapisali na tablo: »Ortschaft: Mannsburg. Gemeinde: Mannsburg. Bezirk: Stein.« Vendar pa njegove veljave nisem mogel prav v sklad spraviti z njegovo zamazano in posvaljkano obleko, katera je na nekaterih tipih te vrste bila še celo raztrgana. — Izpregledal sem pa kmalu; kaj sem si o Stuparjevi razlagi potem mislil, je jasno.

Učitelj G., ki je v tretjem razredu pod Stoecklom poučeval lepopisje, je bil znan pretepovalec učencev in se je vse treslo pred njim. Tudi jaz sem bil silno nesrečen, da sem ga imel; vendar sem se obnašal tako, da ni imel nikdar povoda, razsrditi se nad menoj. Bili so pa v razredu učenci, ki so bili skoro vsako njegovo uro tepeni. Med temi je najbolj črtil

ljubljansko srajco Ž., ki je bil zato pravi mučenec. Nekoč ga je s svojim »štaberlom«, katerega je menda smatral za najvažnejše odgojno sredstvo, stiskajoč mu glavo med kolena, tako neznansko pretepal, da smo vsi strahu in usmiljenja koprneli. Ker je pretepanec cepetal z nogami, ga je prijel za hlače na neizrekljivem delu telesa s takšno silo, da ga je za-nje vzdignil kvišku, pri čemer so se hlače raztrgale in je dokaj velik kos blaga ostal v njegovi roki. Kakor odreveneli smo sedeli vsi v klopeh, tako da smo si komaj upali dihati; učitelj, ki je izprevidel, da ga je jeza predaleč zapeljala, pa je poparjen odpeljal pretepenega učenca venkaj in ga tisto uro ni bilo več v razred.

Čisto svojevrstno navado je vpeljal učitelj Ivanetič — tako imenovano »rajtšolo«. Če kdo namreč ni znal, ali če ga je zalotil pri šepetanju ali kakem drugem šolskem pregrešku, ki je po njegovem mnenju zaslužil kazen, moral je kakor hitro je opazil, da je učitelj segel po paličici, s svojega sedeža in teči po šoli okrog vseh klopi, dokler ni zopet dospel do svoje. Učitelj seveda za njim. Če mu je učenec spretno ušel, da ga med »rajtšolo« ni mogel s paličico doseči, je ostal brez mazila; ako ga je pa dosegel, je prejel svojo porcijo udarcev na tisti del bednega svojega života, nad katerim se začenja hrbet.

Odgojna špecijaliteta nekega drugega učitelja je bilo tako zvano »poštavhanje«. Izraz sam izvira menda od nemškega glagola »stauchen«; procedura pri tej učni metodi je bila pa prav posebne vrste. Učenec je moral pred učitelja k tabli. Ondi je potegnil z dlanjo njegovo glavo proti svojemu komolcu, nato jo je pa z nadlehtjo sunil hitro nazaj, tako da je to povzročalo bolečine. Med tem dejanjem je govoril: »Mark heraus, D.... hinein; du sollst ein ewiger Esel sein!« (Mozeg [možgani] venkaj, d... noter; ostani osel na vekomaj!) Ta kazen je zadevala lene učence; večkrat pa seveda tudi nenadarjene, ki za to svojo prirojeno lastnost gotovo niso zaslužili kazni.

II. Gimnazijska doba.

Predno sem vstopil v prvo šolo, sem obiskal »Alojzijeviščnega« prefekta Tomo Zupana, kateremu me je predstavil njegov brat abiturijent Ivan Zupan. Tomo Zupan mi je imponoval, ker mi je podaril 11 krajcarjev, kar je bilo za-me že veliko premoženje; ob enem mi je obljubil, preskrbeti mi hrano v semenišču. To obljubo je tudi izpolnil in meni je bilo mogoče sedaj preseliti se od Francele; stanovanje mi je najel oče v predzadnji hiši v Študentovski ulici, kjer je stanovalo tudi več drugih srednješolcev. Zdelo se mi je, da sem prestavljen v nov svet, kajti stanovanje je bilo prijazno, hrana v semenišču pa obilna in jako dobra. Prav poživljala je moj izstradani život. Na obed nas je v semeniško kuhinjo hodilo šest dijakov iz raznih gimnazijskih razredov. Ker je kuharica vedela, da nam za večerjo trda prede, dala je pri obedu vsakemu tak kos kruha, da bi bil mlatiču zadostoval. Poleg tega je pa vsak izmed nas imel še po enega bogoslovca, ki mu je odstopil svoj priobedni kos kruha. Vsi smo zato nosili domov pod suknjami toliko okusnega belega kruha, da nam je zadostoval za večerjo in da ga je tistim, ki niso bili prehudi pojedeži, ostajalo celo za zajterk. — Poleg tega nas je veselilo, da so v šoli prišli na vrsto drugi predmeti in da smo gimnazijski dijaki uživali tudi nekoliko več svobode. Ker sem bil brez pravega duševnega vodstva — prepuščen sam sebi — nisem vedel prav razločevati med dopustnim in nedopustnim; zato so

mi posebno imponovali po letih precej starejši repetentje v prvi šoli, ker so uganjali različne alotrije, se pretepali ter nam mlajšim in šibkejšim dajali čutiti svojo telesno premoč. Mesto, da bi se bil torej prav marljivo posvetil učenju, iskal sem, ker sem na stanovanju imel dokaj svobode, v izvenšolskem času njihove družbe. Tako sem postal tudi član dijaške bojevne organizacije, ki so jo močnejši srednješolski dijaki osnovali, da preženo z gradu ljubljanske postopače. Le-ti so namreč jako radi napadali manjše dijake, ki so se hodili učit v hladno senco dreves ob vznožju gradu. Ti postopači so se rekrutovali navadno iz Krakovega in Trnovega, imenovali pa so jih »gasenpube«. Dijaška bojevna organizacija je imela svoje ogleduhe in kadar so le-ti prišli naznanit, da so se na gradu jeli zbirati postopači, sklicali so nas naši pokrovitelji — za take smo imeli krepkejše dijake višje in spodnje gimnazije — na kar se je včasih vnela prava pravcata bitka, pri kateri so udeležniki na obeh straneh bili oboroženi s palicami, s kamenjem v rutah in s ključi. Vojna sreča je bila opoteča, a vendar so dijaki — ker številnejši — po navadi ostali zmagovalci ter so prepodili postopače z gradu v mestni log.

Boja vajeni pa gimnazijalci niso mirovali; kadar ni bilo postopačev, našli so si drugega sovražnika v realcih, katere so zmerjali s »štalfuksi« (jeklenjaki). Ker so »štalfuksi« odgovarjali s psovko »šulfuksi«, je bil povod za boj dan in tako sta se včasih merili smešni armadi »šulfuksov« in »štalfuksov«, dokler nista tega izvedela oba profesorska zbora ter s strogimi odredbami preprečila nadaljnje bojevanje. — Pri teh bojih, ki pa sicer niso imeli drugih posledic, ko da je eden ali drugi bil opraskan ali da je odnesel kako bunko na glavi, se je zgodilo marsikdaj kaj smešnega, ki pa je vendar pokazalo resno ozadje. Tako je pri nekem boju, pri katerem so bili postopači močnejši, kakor pa gimnazijci in je bilo videti, da utegnejo prvi zmagati, izginil nek součenec iz naše vrste in videli smo ga na drugi strani, kako je vihtel

v drugi vrsti roké ter klical: »Le dajmo jih, le dajmo jih!« Od tega časa je veljal v naših očeh za »transfugo« (prebegleža) ter je užival tudi temu primerno spoštovanje.

Ko sem bil četrtošolec, so neki dijaki iztaknili v nekdanjem trdnjavskem poslopju ob sedanjem Regalijevem gaju prostrano kazemato in so hodili vanjo kvartat. Lezli so vanjo skozi tesno okno, do katerega so morali priplezati po kamenju, ki je iz ozidja štrlelo. V kazemati so si prižgali svečo, katera jih je s svojo brlečo lučjo osvetljevala, da so bili podobni duhovom. Součenca Kuhar in Stare, katerih prvi je postal kasneje moj uradnik, drugi je pa vstopil k »meksikajnarjem« (vojakom, ki so šli z nadvojvodom Maksimilijanom osvajat Mehiko), sta tudi mene zvabila v ta brlog. Ni mi v njem ugajalo. Zato nisem šel nič več vanj. Pač pa sem se začel zanimati za kvarte in sem se v oni dobi naučil od součencev igrati tarok in marijaž. Na srečo je delo, katerega sem kasneje vse življenje imel polne roke, storilo, da se ni v meni razvila kvartopirska strast.

Umevno je, da take razmere niso posebno ugodno vplivale na moj šolski napredek, ker sem z vsem drugim imel več opravka, kakor s šolskimi knjigami. Izhajal sem pač še precej dobro, ali odlike, katerih sem bil do tedaj vajen, so splavale po vodi. — V drugi šoli se je prebudila v meni naenkrat jako živahno narodna zavest. Že do tedaj je tlela v meni neka iskrica nezadovoljstva proti temu, da je ves pouk od tretjega ali pravzaprav že celo od drugega normalnega razreda bil nemški. Napačno pa bi bilo misliti, da so morebiti narodno zavest in ljubezen do slovenskega jezika vzbujali v nas profesorji slovenskega jezika; ne: bili so tako neznansko dolgočasni in suhoparni, da so bili v stanu ravno v nasprotnem smislu vplivati. Iskrico narodnega navdušenja nam je marveč položil v dušo mož, iz čegar ust pri pouku nismo slišali nikdar slovenske besede; bil je to učitelj zemljepisja in zgodovine Karel Melzer. Drugošolski repetentje so poznali njegove slabosti in kadarkoli je

poklical na izpraševanje kakega dijaka, o katerem so vedeli, da se ni bil dobro pripravil, začeli so njegovi mlajši tovariši kakor spontano klicati: »Oh, gospod profesor, povejte nam no kaj o Vodniku in Prešernu,« in ako je bil le količkaj dobre volje, ni dalje izpraševal, temveč nam je po nekem obotavljanju ginjeno začel deklamovati »Slovo od mladosti« ali pa sonet »O, Vrba, srečna draga vas domača...« Pri tem so se mu porosile oči. Poleg tega nam je poln navdušenja govoril o Vodniku in Prešernu, pri čemur ni nikdar pozabil omeniti svoje, v »Vodnikovem albumu« priobčene ode na ta dva naša pesnika. Kako so taki trenotki vplivali na naša sprejemljiva mlada srca, si je lahko misliti in smelo trdim, da je Melzerjeva zasluga, da je v mnogih svojih učencih užgal plamen rodoljubja in domovinske ljubezni.

Mož je bil sicer čudak z mnogimi odgojno ne ravno prikupljivimi lastnostmi; a srce je imel blago in poštenjak je bil od nog do glave. Zato smo ga radi imeli in spoštovali, dasi je njegova nič kaj posebno negovana zunanjost vabila na smeh. Meni se je zlasti en izrek njegov utisnil neizbrisno v spomin; izrek, ki mi je dal vpogled v njegovo vsake hlimbe in prevare čisto dušo. — Razlagal nam je o Husovcih in o njihovih vojskah. Pri tem je seveda mnogo govoril o Žižki. Suho sicer in le ob navajanju dogodkov; vendar pa tako, da je bilo poznati, da mu je Žižka simpatična zgodovinska prikazen. K koncu svojega razlaganja se je pa mož ogrel in iz njegovih ust so prišle te-le, dobro v spominu mi ostale besede: »Ich sollte euch eigentlich sagen, daß Žižka ein Räuberhauptmann war; ich sage es aber nicht und wenn ich es auch sagen würde, so glaubet es ja nicht, denn er war ein großer Feldherr.« (Pravzaprav bi vam moral reči, da je bil Žižka poglavar roparjev; toda ne rečem vam tega in ko bi vam rekel, ne verjemite mi, kajti on je bil velik vojskovodja.)

Ali pa drug primer. — Ko nam je govoril o usodni bitki pri Suhih Krutah na Moravskem polju, dne 26. avgusta 1278, v kateri je poginil češki kralj

Otakar Přemyslovec II., pripovedoval nam je, da je izdajalski Milota Zdírad z Dědic takrat, ko se je nagibala zmaga že na Otakarjevo stran, pridirjal na konju ter mu na ves glas po češko kričal: »Beži! Beži!« Takrat pač nisem mogel presoditi, da bi se bil ta klic v češčini glasil drugače in ne, da bi ga v bojnem trušču in metežu ne bilo umeti. Že slovanske besede v ustih plemiča, namenjene kralju, so meni — ki iz gosposkih ust skoro nikdar slovenske besede čul nisem in ki sem mislil, da mora poveljevanje pri vojakih biti povsod le nemško — neznansko imponovale. Naravna posledica tega je pa bila, da sem pri tisti priliki prišel do spoznanja, kako škoda je bilo, da kralj Otakar II. ni premagal Rudolfa I. Vse, kar je iz tega spoznanja izviralo, datuje že od tega profesor Melzerjevega pripovedovanja.

Tiste čase sem začel marljivo čitati vse, kar mi je slovenskega v roke prišlo ter sem se zlasti navduševal ob »Janežičevem Glasniku«. V četrti šoli smo ustanovili nekateri — med katerimi je bil tudi sedanji župnik Ljudevit Škufca — svoj list, ki smo ga v več izvodih pisali ter razdeljevali in priobčevali v njem pesmi in prozaične sestavke. Ta list smo imenovali »Slovenski mladenič«.

Četrtošolca izbral me je bil v začetku šolskega leta profesor Weichselmann, ki je upravljal takrat gimnazijsko knjižnico, za svojega pomočnika. Hodil sem k njemu v knjižnico vsak četrtek dopoldne od 9. do 12. ter mu pomagal urejevati knjige in voditi zapisnik o tem, komu in kaj je posodil. Pri takem urejevanju pride Weichselmannu v roke stara — če se ne motim v 1786. letu — v švabahu natisnjena Nejedlega češka slovnica in Weichselmann, ki je — mimogrede rečeno — bil dobra in blaga duša, pomoli mi to knjižico ter pravi: »Vi imate talent za jezike; učite se češki!« Ta trenotek je morda veliko odločil v mojem življenju, kajti vzel sem slovnico ter sem se začel tako pridno učiti češkega jezika, da sem proti koncu šolskega leta mogel že čitati in po večini tudi umevati češke časnike. To me je napotilo, da sem

začel tudi hrvatske knjige jemati v roke in čudil sem se, kako sem tudi le-te mogel zvečine že umeti. — Ko je potem v peti šoli pri slovenščini prišel pouk staroslovenščine in sem se naučil cirilice, posegel sem po ruskih knjigah. V nekem času sem mogel tudi že le-te čitati in večkrat sem se potem v življenju spominjal blagega profesorja Weichselmanna, ki je na ta način vzbudil v meni veselje do učenja slovanskih jezikov ter mi s tem odprl veličastni hram slovanskega jezikoslovja, obenem pa mi vsadil v srce tudi slovanski ponos ter ljubezen do vesoljnega slovanstva.

Razume se samoposebi, da je, čim bolj sem se uglabljal v slovansko čtivo in čimbolj sem se pečal z literaturo, rastlo v meni tudi navdušenje za sveto našo stvar — rastlo ne po dneh, temveč po urah in že tistikrat sem se zaveril, da posvetim kedaj svojemu rodu vse svoje skromne moči. — To navdušenje je pa dovedlo tudi skoro do katastrofe. V šoli smo namreč imeli součenca, o katerem se je govorilo — ali po pravici ali ne, še danes ne vem, siromak je kasneje umrl — da je hud nemškutar ter da hodi nas, kar se nas je ogrevalo za slovensko stvar, tožit ravnatelju in nemškim profesorjem. Da je to razgrelo vse rodoljubno navdahnjene součence, se razume samo po sebi. Jaz in še dva druga dijaka, ne da bi bili pomislili, kakšne posledice utegne to imeti, smo mu pisali pismo, v katerem smo ga vehementno napadli ter mu očitali stvari, o katerih še danes ne vem, če so bile resnične ali so nam jih po krivici našepetali nekateri drugi dijaki. Dotični součenec je nesel pismo ravnatelju in začela se je stroga preiskava. Videč to, prijavil sem svoj izstop iz šole in izročilo se mi je, ker je bilo prvo poluletje že blizu konca, semestralno izpričevalo; druga dva tovariša sta bila pri konferenci izključena. — Drugo poluletje sem ostal doma ter sem se pripravljal za izpit; a deželni šolski svet mi ga zaradi nekih formalnosti ni dovolil. Izgubil sem vsled tega eno leto, kajti še le leto nato sem vstopil v Novem mestu zopet v peto šolo.

Ko sem postal petošolec, vzbudila se je v meni naenkrat želja po kakem zaslužku. Stanovanje sta mi sicer plačevala roditelja in hrano sem imel tudi; a kadarkoli sem hodil za vodo, kjer so prodajali sadje, se mi je vselej zbudilo hrepenenje po njem. Ker sem bil večinoma suh ko poper, zbirale so se mi vedno sline v ustih, ko sem korakal med polnimi koši vabljivih češpelj ali med jerbasi lepega grozdja, rdečih jabolk in okusnih hrušk. Le kak součenec me je včasih rešil Tantalovih muk, davši mi od sadja, ki ga je kupil zase, po kak komad. — Slučajno sem iz pogovorov pred šolo izvedel, da trnovski kaplan Luka Jeran podpira ubožne dijake. Nekega četrtka dopoldne ojunačim se, podam se v trnovsko župnišče in potrkam pri njem. Bled mož, suhljatega obraza, odpre vrata in jaz mu kar med njimi povem, kaj me je k njemu pripeljalo. Povabi me k sebi v sobo. Tu me vpraša, če se čutim sposobnega prevajati mu iz nemščine za »Zgodnjo Danico« sestavke, katere mi označi. Potrdim mu to in on poišče na svoji pisalnici iz kupa časnikov, ki so jo pokrivali, list nenavadno velikega formata. Bil je to nek nemški časnik iz Amerike, katerega ime mi ni ostalo v spominu. Označi mi v njem daljši članek ter mi ga izroči, češ, da za prevod, če bode sposoben za natis, dobim nagrado. Kdo je bil veselejši od mene! Saj sem si bil v svesti, da mu spis dobro prevedem. Že naslednjega dne popoldne sem bil zopet pri njem. On čita prevod, prikimava, namrgoduje se, prikimava zopet; pogleduje me od časa do časa od strani in končno pravi:

Luka Jeran.

»Prevod ni brez napak, toda te se bo dalo popraviti. Sicer pa vidim, da imate talent.« — Na to seže v predalček svoje pisalnice in mi stisne tri goldinarje v roke. Jaz bi bil pri tem najraje veselja poskočil; a premagam se in se zahvalim. Luka Jeran pa mi da drug list, mi označi neko precej dolgo pesem in pravi: »Sedaj pa poskusite s tem-le. Pravila poetike vam morajo biti znana. Morebiti pojde. Toda prevoda mi ne smete prinesti pred prihodnjim četrtkom!« — Bože moj! Ko sem korakal čez most izpred trnovske cerkve, bil sem blaženejši in srečnejši, ko kak maratonski zmagovalec. In trije goldinarji v žepu! Kakšna magična toplota je prihajala od njih mrzle kovine! Toda v življenju je že tako. Prevzetnost se me poloti. Ko pridem mimo trafike na Frtici me potegne nekaj z magično silo k okencu. Pet »navadnih« si kupim in trafikantka mi vrne iz goldinarja devetdeset krajcarjev. Ker nam je kajenje bilo strogo zabranjeno, pospešim korake, da pridem preje domov. Pri branjevki pred vhodom v Študentovsko ulico si kupim še »krokodila« — tako smo imenovali trokrajcarske štruce — in za sedem krajcarjev sadja. Težko si je misliti, kašne prešerne misli so me obhajale, ko sem svoje sostanovalce pogoščal s sadjem, katero sem kupil s prvim svojim zaslužkom. In še le utis, ki sem ga napravil pri njih, ko sem jim povedal, da sem za prevod, katerega so me videli delati, dobil tri goldinarje. Noben rimski triumfator se ni tako zavedal svojih zmag, ko jaz takrat. Zato sem si pa tudi privoščil dvokrajcarko, katere dim sem ponosno puhal pred-se.

Prevod pesmi tudi ni bil brezhiben; a dobrega Luke Jerana to ni motilo. Prevzel jo je, popravil in priobčil potem v »Zgodnji Danici«; meni pa je zanjo dal zopet tri goldinarje. Na ta način sem od njega dobil večkrat kako podporo; a vselej le za kak prevod, s čemer me je modri podpiratelj upeljaval v pisateljevanje.

Videč, da so se mi posrečevali pesniški prevodi, začnem zlagati izvirne pesmice. Prvo: »Domovini«,

nesem Andreju Praprotniku na Stari trg, kjer je stanoval v Plavčevi hiši in ga prosim, naj jo priobči v »Učiteljskem Tovarišu«. Možu je pesem ugajala. V naslednji številki imenovanega lista je izšla pod psevdonimom »Trzinski«. Ko sem mu kmalu na to prinesel nek sestavek v prozi, ga je tudi priobčil in mi dal dva goldinarja, opravičujoč se, da mi zaradi pičlega števila naročnikov ne more plačati večje nagrade. — Da sem se z dotičnima številkama »Učiteljskega Tovariša« med svojimi součenci in pri znanih dijakih iz Študentovske ulice postavljal, je lahko umevno. Všeč mi je bilo, ko sem videl, da se mi je ugled med součenci tako povzdignil, da sem naenkrat — dasi telesen slabič — veljal več, ko oni tovariši, ki so se postavljali s svojo fizično premočjo. Ko sem leta 1864 koncem prvega poluletja izstopil in se poslavljal od součencev, izreklo jih je 19 željo, da se v znamenje prijateljstva skupaj slikamo in se je to tudi res zgodilo.

V Novo mesto sem šel takoj po končanem šolskem letu 1868 s tremi goldinarji v žepu peš, da se vpišem. Odšel sem iz Ljubljane ob štirih zjutraj in prišel v Novo mesto ob treh popoldne. Vpisal sem se še tistega dne. Prenočili in z večerjo preskrbeli so me v gostilnici pri Skabernetovih, ne da so zato kaj zahtevali. Drugo jutro sem ob sedmih zjutraj krenil iz mesta. Silno utrujen sem ob desetih zvečer omagal pod Rudnikom. Nek voznik me je vzel na voz in pripeljal v Ljubljano.

V Novem mestu sem našel čisto nove razmere. Bil sem priporočen patru Metodu Poljanšku, ki je bil doma v Tuhinjski dolini in res se mi je posrečilo dobiti koj, ko sem tjekaj prišel z njegovim posredovanjem inštrukcijo, ki mi je donašala štiri goldinarje na mesec. Za stanovanje in hrano skupaj sem plačeval šest goldinarjev, to vsoto mi je pošiljala mati, ki si jo je s težavo pritrgavala. Četvero goldinarjev, ki sem si jih zaslužil s poučevanjem, mi je ostajalo in tako sem se gibal nekoliko svobodneje, kajti z obleko me je zalagal oče; izprosil si je bil

namreč pri graščaku Mihi Staretu v Mengšu obnošene obleke njegovih sinov Nandeta in Josipa. — Moje ime kot instruktor pa je po mestu kmalu zaslovelo in že v drugem poluletju se mi je ponudila najboljša novomeška inštrukcija in sicer v hiši graščaka Germa, kjer sem poučeval njegova dva dečka in poleg tega še tri druge dijake. Poučevati sem moral vsak dan po dve uri, a donašalo mi je to deset goldinarjev na mesec, torej vsoto, katera je v takratnem dijaškem življenju pomenila že velik kapital. Kaj čuda, da me je to napravilo malo prevzetnega in da sem marsikdaj izdal kak denar, katerega bi ne bilo potreba izdati. Tudi sem začel zahajati v gostilnice s tovariši, ki so od doma bili premožni in ni trajalo dolgo, pa je vsa višja gimnazija stala nekako pod mojim vplivom.

Šestošolec sem se preselil iz prejšnjega svojega stanovanja k blagi ženici Mariji Plantanovi. Imela je sina sedmošolca, ki ga je neizmerno ljubila in o katerem je vedno in vedno govorila z ljubeznijo in ponosom, nazivajoč ga »moj Johan«. To je bil kasnejši notar Ivan Plantan. Blaga gospodinja nas je vse — stanovali smo pri njej trije — rada imela; a najrajše je imela mene in tako je tudi dovolila, ker je imela precej veliko stanovanje v lastni hiši, da sem v veliki sobi smel ustanoviti dijaško čitalnico. Časnike za to čitalnico sem izprosil brezplačno; štela pa je ta čitalnica sedemnajst slovenskih, hrvatskih, čeških, ruskih in nemških listov, med poslednjimi tudi Zimmermannov list »Die Freiheit«, ki je pomenil prvi poizkus svobodnostne žurnalistike v Avstriji.

Dijaki so se tu shajali, čitali in marsikateri si je pridobil tukaj navdušenje za narodno stvar in pravec za kasnejše življenje. Za čitalnico, katere niti skrivali nismo, je seveda moral izvedeti tudi profesorski zbor in takratni gimnazijski ravnatelj pater Ladislav Hrovat je prišel nekoč pogledat vanjo. Našel je polno dijakov pri čitanju. Ogledal si je vse liste ter me dal nato poklicati k sebi. Blagi mož, ki je pač imel umevanje za mladostno nerazsodnost in navdušenje, mi je dejal, da bi pravzaprav ne bil

smel take čitalnice ustanoviti, a ker sem jo že, naj za tisto leto še obstane; samo glede lista »Freiheit« mi je rekel, da ga ne sme čitati vsak dijak, temveč, da naj imam ta list zaprt ter ga dajem čitat le trem dijakom. Tu mi je imenoval troje najsposobnejših dijakov višje gimnazije. — Pater Ladislav Hrovat me je v obče imel jako rad. Dobival sem od njega iz dijaške podporne zaloge prav izdatno pomoč, dasi je vedel, da imam za takratne razmere dobre inštrukcije.

Pater Ladislav Hrovat.

Po onem zgoraj omenjenem dogodku, o katerem je ravnatelj pater Ladislav Hrovat gotovo poročal profesorskemu zboru, me je naprosil učitelj slovenskega jezika, pater Bogomir Hlebec, naj mu posojam »Moskovskija Vjedomosti« kadar jih sam preberem. To se je res godilo in nastalo je med mano in med tem profesorjem, ki je poučeval pri nas slovenščino, čisto prijateljsko razmerje, ki je vedlo celo tako daleč, da sem ga dvakrat v šoli nadomeščal. Zgodilo se je pa to na ta način, da je ob začetku slovenske ure prišel v razred, naznanil, da ima nujen zadržek, vsled katerega da poučevati ne more in me enostavno pozval, naj poučujem jaz. Spravil me je sicer v zadrego; a izmotal sem se iz nje s tem, da sem svoje součence učil cirilice. Pri le-teh sem imel toliko ugleda, da so mojo azbučno razlago tako pazljivo poslušali, da je ura prešla tiho in mirno, ko med rednim profesorjevim poukom.

Toda dijaki smo se gibali presvobodno in to nekaterim profesorjem ni ugajalo. Zlasti sta mi zaradi tega, ker sta vedela, da vodim vse dijaško gi-

banje, postala sovražna profesor verouka, pater Ignacij Staudacher in profesor matematike pater Engelbert Volk. Prvi me že iz šole ni mogel trpeti; imel sem namreč neke posebne vrste objestnost, da nisem imel nikdar učnih knjig. Prišel sem le pol ure pred začetkom pouka v šolo, izposodil si od kakega tovariša knjige in naučil se v tem času vsega potrebnega tako, da sem zvečine dobro odgovarjal. Pater Ignacij Staudacher je za to izvedel in me zaradi tega večkrat karal. Poleg tega sem nosil surko in dolge lase in sem naročil zase in za nekatere tovariše takrat na Češkem v modo došle čepice »poděbradke«. Le-te so patra Ignacija nenavadno v oči bodle, tako da je bil, kadar je v šoli o njih govoril, vselej rdeč, ko kuhan rak. Ta dva profesorja sta povzročila še pred koncem prvega šolskega poluletja konferenco, v kateri sta zahtevala, naj me izključijo. Ravnatelj pater Ladislav Hrovat se je temu upiral; ali izpreviděvši, da bodem zanaprej imel v profesorskem zboru hude sovražnike, poklical me je k sebi ter mi nasvetoval, naj se rajše sam umaknem ter odidem na gimnazijo v Celje ali Maribor.

8./I. 1912. Ob tej priliki je pater Ladislav Hrovat pokazal vnovič svoje dobro srce do mene. Vprašal me je, če imam v Novem mestu kakšne obveze, in ko sem mu povedal, da sem si obleko na dolg jemal pri trgovcu Černiču ter mu naštel tudi še nekoliko drugih manjših dolgov, katere sem bil tistikrat napravil, dejal mi je, da on vse to poravna ter je pristavil: »Pred nedavnim sem dobil od Kranjske hranilnice 200 goldinarjev. Ne vem, kje bi jih mogel bolje porabiti, kakor če izdam večino te vsote za vas.«

Ko sem v Novem mestu vse pospravil ter se povsod poslovil, sem odpotoval zadnji dan pred začetkom drugega poluletja. Pred mojim odhodom so se zbrali vsi dijaki višje gimnazije in nekoliko zavednejših dijakov nižje gimnazije ter so me spremili do Bršljina. Tamkaj so se ginljivo od mene poslovili ter so mi na pot dali še 50 viržink, za katere so po krajcarjih med seboj zbirali. Troje dijakov višje gim-

nazije me je spremilo celo do Mirne peči, kjer sem se poslovil tudi od le-teh; sam pa sem ubral pot pod noge, poln najboljše nade, kakor da bi ves svet bil moj. Načrt za naprej sem si bil napravil že pred odhodom iz Novega mesta. Nameraval sem vstopiti na mariborsko gimnazijo in prepričan sem bil, da najdem ondi podpore pri uredniku »Slovenskega Naroda« Antonu Tomšiču, kateremu sem iz Novega mesta dopisoval. Živel sem namreč v trdni veri, da urednik takega lista, kakor je »Slovenski Narod«, ne le vse premore, temveč da živi tudi v sijajnih gmotnih razmerah. Saj smo o Tomšiču ravnotako, kakor o Stritarju in Jurčiču, takratni dijaki med seboj govorili, kakor o polubogovih.

Na Vagenšperku srečal sem litijsko pošto. Na vozu sta sedela moja součenca Josip Travnar in Fran Zaman, vračajoča se s počitnic v Novo mesto. Ko me zagledata, dasta pošto ustaviti in povedal sem jima, kaj in kako. Oba sta jako obžalovala, da odhajam iz Novega mesta ter sta se prav prisrčno poslovila od mene. Zanimive so bile besede, ki jih je ob tej priliki izpregovoril Fran Zaman, sedanji nadučitelj v Hrenovicah; dejal mi je: »Ivan, četudi greš iz Novega mesta, se zate prav nič ne bojim. Ne boš se izgubil. Samo pazi, da ne boš preveč kadil (ta opomba je menda letela na darilo 50 viržink, o katerem sem jima pripovedoval), ker ti bodo drugače zobje črni postali. Sicer si pa zobé tudi snaži, kajti ti boš enkrat postal deželni in državni poslanec in boš imel imenitne govorance. Poglej,« — pristavil je dobrodušno — »kakošna škoda bi bila, če bi imel v takem položaju izprijene zobé!« Kasneje sem se tega prorokovanja Zamanovega in njegovih dobrosrčnih opominov večkrat spominjal.

Glede svojega bivanja v Novem mestu bi imel pripomniti še sledeče: V Bršljinu je živel tistokrat pri gostilničarju Florijanu upokojeni profesor Janez Trdina, ki je bil doma iz Mengša, kakor jaz. Takoj, ko sem prišel v Novo mesto, so me opozorili nekateri zavednejši dijaki na profesorja Trdino, v katerem so

spoštovali in častili značajnika, kakoršnih je redko pod solncem. Profesor Trdina kot profesor na Reki, namreč v svoji gorenjski trmi leta 1868. ni hotel priseči na ogrsko ustavo ter je bil vsled tega upokojen s 300 gld. na leto. Tudi meni je to silno imponovalo, dasiravno danes uvidevam, da bi bil profesor Trdina — mož tako globokih učenosti in tako čistega značaja — tudi ko bi se bil toliko zatajil, da bi bil prisegel na ogrsko ustavo ter ostal profesor zgodovine, slovenski in hrvatski mladini lahko neizmerno veliko koristil. — Razume se samoposebi, da je bilo s 300 goldinarji na leto že takrat jako težko živeti; zato se je Trdina, ki je bil glede svojih telesnih potreb pravi Diogenes, dogovoril z gostilničarjem Florijanom, katerega je že z Reke poznal ter se preselil k njemu v Bršljin, kjer je Florijan odprl malo gostilnico. V mali skromni sobici je živel tu Trdina kot samotar ter se je pečal z literaturo, zlasti pa s proučevanjem Rusije, tako, da se je lahko reklo, da je bil Trdina tistokrat o razmerah v Rusiji bolj poučen, kakor mnogokateri izobraženi Rus sam. Tudi je jako rad govoril o Rusiji in o ruskem narodu, o velikem bogastvu prve in o veliki bodočnosti drugega. Njegovo samotarstvo je bilo prerušeno le takrat, kadar so ga obiskali dijaki in to se je zgodilo vsak teden po enkrat. Ob nedeljah — včasi pa tudi ob četrtkih — so zahajali k njemu zavednejši dijaki višje gimnazije; tudi jaz sem bil med njimi, in kakor čebelica med sem srkal nauke, ki so prihajali čez njegove ustne. — Profesor Trdina se je izprehajal mnogo po bližnji in daljnji okolici — vedno sam. Zlasti rad je zahajal na Gorjance. Ob takih izprehodih so nastale divne — vsled mojsterskega pripovedovanja in krasote jezika neprekosljive — »bajke o Gorjancih«.

Frančiškani so profesorja Trdino sicer smatrali za zapeljivca mladine ter so dijakom večkrat tudi naravnost prepovedovali obiskavati ga. Toda mnogoteri dijakov, ki so z mano vred zahajali k njemu — kajti prepoved frančiškanov je rodila ravno nasproten učinek — bodo mi pritrdili, da se toliko plemenitega

in toliko značaje utrjujočega nismo niti v šoli naučili, kolikor smo se iz kratkega občevanja s profesorjem Trdino. Midva sva si postala kmalu posebna prijatelja in obiskoval sem ga večkrat tudi sam. Tedaj sem še le iz njegovih pogovorov mogel posneti, kako škoda je, da tak talent sameva v Bršljinu, mesto da bi na korist mladini in narodu vršil svoj vzvišeni poklic. Profesor Trdina je bil po mojem odhodu iz Novega mesta prepričan, da mi je bil pater Ladislav Hrovat sovražnik zaradi tega, ker sem ž njim občeval. Šele kasneje sem mu pojasnil, da je v veliki zmoti ter mu povedal, da mi je ravno pater Ladislav Hrovat, čegar plemenito rodoljubno srce je bilo zelo sorodno Trdinovemu, bil vselej prijatelj, kar je Trdino pomirilo tako, da je v patru Ladislavu od tedaj naprej videl značajnega in poštenega moža.

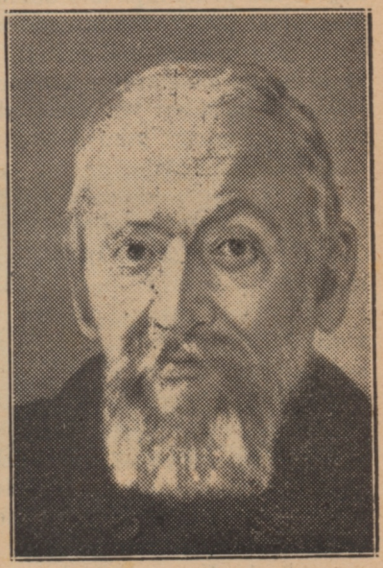

Janez Trdina.

Pripomnjeno bodi tukaj, da sva si s profesorjem Trdino ostala prijatelja do smrti. Po letu 1876. me je mnogokrat obiskaval v Ljubljani in v Cerkljah; bival je včasih tudi po nekoliko dni pri meni. Ko sem izdajal »Slovana«, je sodeloval — meni na ljubo — drage volje pri njem in z notarjem Hudovernikom — tudi enim njegovih častilcev iz mladih let — sva imela srečo, izvabiti ga še par dni pred njegovo smrtjo v najino družbo ter sva ga pri tej priliki dala fotografirati, dasi se je sicer dosledno izogibal fotografom.

Značilen za takratne razmere na novomeški gimnaziji je bil tudi sledeči slučaj: Neki sedmošolec iz gosposke rodbine, kjer slovenščini nikdar niso posvečali posebne ljubezni in pozornosti, je slovenske šolske in domače naloge pisal večinoma slabo. Predno je šel na počitnice, sva se sestala v gostilni pri Jesenkovih ter se pogovarjala o šolskih razmerah. Beseda je dala besedo in sedmošolec me je naprosil, naj bi mu prihodnje leto domače slovenske šolske naloge pisal jaz. To se je zgodilo. Takoj s prvo domačo slovensko nalogo pa prileti pater Ladislav Hrovat, ki je takrat poučeval v osmem razredu slovenščino, v šolo ves začuden ter začne dijaka izpraševati, kako to, da je nalogo tako dobro pisal. On mu odgovori, da se je samo zato, da mu veselje napravi, učil cele počitnice prav pridno slovenščine in dobrodušni pater mu je to verjel ter je njegovo nalogo vsemu razredu dal za vzgled čitati. Tako je bilo tudi z ostalimi domačimi nalogami in dasi je šolske naloge pisal precej slabo, je bil pater Ladislav vendarle toliko kratkoviden, da so se mu tudi le-te zdele boljše in je potem koncem leta dal dober red iz slovenščine.

O velikih počitnicah po dokončani peti šoli me je graščak Germ povabil k sebi na Vinico (Bajnof). Tamkaj sem preživel v družbi njegovega najstarejšega sina — takratnega osmošolca — prav vesele ure. Bil sem ondi tudi meseca septembra med velikim lovom, na katerega je bila povabljena vsa velika gospoda iz Novega mesta, med drugimi tudi predsednik okrožnega sodišča. Po lovu je bila običajna velika lovska pojedina, na katero so povabili tudi mene. Sedela sva skupaj z osmošolcem Franceljnom Germom, kateri me je opozarjal na obnašanje sedaj enega sedaj drugega gospoda — če se mu je le-to smešno zdelo. Pri tem je delal svoje šegave opazke. Konec pojedine je seveda bil tak, da je bilo ob izbornem vinu s Trške gore vse jako veselo in da se je nekaterim tudi poznalo, da jim je vino stopilo v noge. Moje lastno opazovanje in pa Francelj Germove opazke so me privedle do tega, da sem spisal za

»Jadransko Zarjo« v Trstu pod naslovom »Nefrankirani listi« več podlistkov, v katerih sem pisal o lovu in pojedini ter v humoristični obliki na muho vzel zlasti predsednika okrožnega sodišča novomeškega. V svoji naivnosti nisem slutil, da utegne to izzvati nevihto, ki se more iznesti nad mojo glavo. — Ko nekega dne poučujem, stopita namreč v sobo graščak Germ in njegova soproga — Germ z »Jadransko Zarjo« v rokah. Na prvi pogled sem izprevidel, kaj bode. In res mi Germ pomoli »Zarjo« pod nos

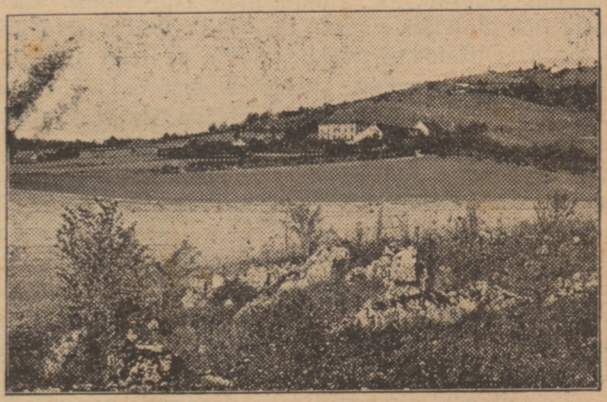

Grad Vinica pod Trško goro.

ter pravi: »Gospod inštruktor, ali so brali to-le? Kaj za en hudičev lump je pa to-le napisal?!« Odgovorim mu čisto prostodušno: »Jaz, gospod graščak. Saj to ni vendar nič hudega!« Germ je bil ob tem odgovoru ves izven sebe; a mož je bil redkih besedi in se ni mogel hitro izraziti. Samo videlo se mu je, da je strašno razsrjen in da išče besedi, s katerimi bi me bil prav hudo ozmerjal in morebiti celo iz hiše zapodil. To poslednje sem tudi sam pričakoval. Ko pa gospa Germova — jako inteligentna in dobrodušna žena — vidi zadrego svojega moža, prasne v

prisrčen smeh in pravi: »Ne bodi no siten! Kaj pa je to pravzaprav takega?« Germ jo pogleda, pogleda tudi mene — štirje učenci, ki so krog mize sedeli, so se brez tega že jako začudeno ozirali po nas vseh — in pravi: »No, naj bo; ali to naj si »zamerkajo«, da k nam nikoli več povabljeni ne bojo.« Stvar je bila s tem končana. —

V peti in šesti šoli smo za profesorja nemškega jezika imeli patra Stanislava Škrabca. Vsled nekam čudne njegove postave, neokretnega njegovega obnašanja in momljajoče izgovarjave se nam je zdel spočetka smešen. A kmalu smo izprevideli, da v možu tiči globoko znanje in dobili smo spoštovanje do njega. Obžalovali smo le, da je podučeval nemški jezik in ne slovenskega mesto dolgočasnega in malopodkovanega patra Bogomirja Hlebca. Pater Stanislav Škrabec me je izredno čislal. Moje nemške naloge je navadno dajal v šoli čitati in zameril tudi ni, če sem včasih v kaki nalogi, kar se svetovnega naziranja tiče, več povedal, kakor bi bil v okviru naloge povedati smel, pa tudi več, kakor se je strinjalo z njegovimi nazori in s šolskimi predpisi. Mož mi je ostal vedno v ugodnem spominu in — kakor sem kasneje videl, ko sem ga obiskaval na Kostanjevici — se me je spominjal tudi on rad.

11./I. 1912. O novomeški gimnaziji se je sicer rado govorilo kot o učnem zavodu manjše vrednosti. Mislim, da po krivici. Njeni absolventje so svoje življenjske naloge dobro izpolnjevail in so mnogi iz njih dosegli važne položaje in velike časti. Res je, da so na njej delovale nekatere učne moči, ki predmetom, ki so jih imele poučevati, niso bile popolnoma kos; toda kateri učni zavod nima takih učnih moči? Zato morem pa patrom frančiškanom v nekem drugem oziru dati sijajno izpričevalo. Sicer ne vsem, pač pa devetim desetinam izmed njih. Oni so bili prepričani rodoljubi, ki so ljubili slovensko mladino in so tudi v dobah najhujšega pritiska kot profesorji skrbeli, da je postala in ostala narodno zavedna. Še več: oni so znali odgajati značaje. Saj so kot prepričani in neupogljivi narodnjaki sami dajali vzgle-

de, kakršnih se je v tem oziru našlo v oni dobi na naših srednjih šolah le malo.

Ko prebiram sedaj svoje slovenske šolske naloge, kar skoro umeti ne morem, da sem petošolec eno iz njih končal z besedami: »Podajmo si torej vsi Slavjani roke in prisezimo stati vsi za jednega, jeden za vse, da bo naše delo dober uspeh imelo, da procvete naša narodnost, naša omika, naša moč. Složno bratje, hajd junaci — —« drugo pa z besedami: »Ali te pogled na naše veličastno gorovje ne bode spominjal, da delaš po vsej svojej moči za narod slovanski, da se izpolnijo besede pesnika, ki v slovanskej svojej navdušenosti govori:

»Duh bratstva, krotkij, veličavij,
Duh mira s nova voskresim
I skažem míru slovo Slavi,
Ješče ne slihanoje jim. — Iv. Aksakov«.

(Duh vzvišeni zbudimo spet,
Duh ljubki bratovstva, miru,
Glas Slave zadoni naj v svet,
In nauk nov naznanja mu.)

in da sem mesto karcerja ali vsaj ostre graje pod prvo dobil oceno »e« (odlično), pod drugo pa oceno »prav dobro«.

Isto tako je značilno, da sem pod nemško domačo nalogo na temo »Armuth ist die grösste Plage, Reichthum ist das höchste Gut« — J. W. Göthe. (Ni je nadloge nad revščino, ne blagra nad bogastvo) dobil oceno »vorzüglich« (odlično), dasi so v njej tudi tile odstavki:

»Und wie rührend erscheint ihm die mütterliche Sprache! Ja es sollen Turteltauben die schönsten Worte aus allen Sprachen sammeln und aus ihnen eine neue Sprache bilden, gewiss, so schön wird sie mir nicht erscheinen, als meine Mutersprache, das Slovenische. Und Slovenien! Wo fände sich ein schöneres, mit hohen Gebirgen, lieblichen Hügeln, schönen Ebenen, tiefen Thälern, mit reichen Kornfeldern und erfreulichen Weingärten majestätischer abwechselndes Land,

wie dieses? Wie sollte ich demnach nicht an demselben hängen, es lieben und demselben alle meine Kräfte widmen wollen, da doch niemand auf der Welt glücklicher sein kann, als der Beglücker seiner eigenen Nation?«

(In kako genljiva se mu zdi materna govorica! Da, naj bi grlice iz vseh jezikov zbrale najlepše besede in naj bi sestavile iz njih nov jezik, gotovo se mi ne bo zdel tako lep, ko moj materni jezik — slovenščina.

In Slovenija! Kje najdete lepšo deželo, v kateri bi se visoke gore, ljubki holmci, lepe ravnice, globoke doline, bogata žitna polja in razveseljivi vinogradi veličastneje vrstili, ko v tej deželi?

Kako bi zatorej ne bil nanjo navezan, kako bi je ne ljubil in ne želel posvetiti jej vseh svojih moči, ko vendar nikdo na svetu ne more biti srečnejši, ko osrečevalec svojega lastnega naroda?)

Pater Stanislav Škrabec.

Po tem, kar sem povedal, se ni čuditi, da v Novem mestu profesorji gimnazijcem višjih štirih razredov ne le niso prepovedovali udeleževati se narodnega življenja, temveč da so to videli celo radi. Saj se je dogajalo, da so od deželnega šolskega sveta, v katerem je vedno vedril in oblačil kak zagrizen nemškonacionalni uradnik deželne vlade, prihajali ukazi, ki so to zabranjevali. Te ukaze so razredniki v šoli tudi vestno objavljali; toda do kontrole, če se dijaki res točno ravnajo po njih, je bila dolga pot. Sicer so pa nekateri profesorji sami prihajali na čitalniške besede, katere so prav radi obiskovali ne samo dijaki višje gimnazije, temveč tudi mnogi iz nižjih razredov. Nekateri dijaki so pri njih — zlasti kot pevci — celo sodelovali. Vendar se — ne zaradi obiska ne zaradi sodelovanja — nobenemu di-

jaku ni skrivilo lasu. Pač je v moji dobi včasih proti temu rohnel nemškutarsko navdahnjeni profesor veronauka pater Ignacij Staudacher; a ker smo vedeli, da je v profesorskem zboru osamljen, smatrali smo to samo za suho grmenje v oblaku, iz katerega se ni bilo bati ognjene strele. Če je komu zato pritisnil za stopinjo slabši red iz veroznanstva, si pa ni tega posebno k srcu jemal.

Ob takih razmerah so torej dijaki višje gimnazije bili v narodnem življenju že važen faktor, ki je pri mestnem prebivalstvu užival dokaj ugleda. Pokazalo se je to pri raznih volitvah, pri katerih so dijaki živahno posegali v agitacijo. Vsled tega so dijaki seveda imeli pristop v družbo narodno zavednih javnih delavcev in so se v njej smeli udeleževati pogovorov. Dasi je to imelo zanje po eni strani dobre posledice, ker so dobili kolikor toliko upogleda v praktično življenje, je pa po drugi strani bilo zanje zelo kvarno, ker so se navadili obiskovati gostilnice in trositi po nepotrebnem denar. V gostilnico so pa morali, ako so hoteli priti v družbo narodnih delavcev. Po dnevu zaposleni, so se namreč zvečer shajali pri cvičku ali pivu. Ob mojem času so se take družbe shajale pri Brunnerju, Vizjaku in Rozmanu. Lastniki vseh teh gostilnic so bili znani narodnjaki; Rozman celo eden voditeljev narodno-zavednega meščanstva. V njegovo gostilnico je vsak večer zahajal neumorni aranžer čitalniških veselic, jovijalni in obče priljubljeni trgovec Kalčič. Znal je jako prijetno pripovedovati in zabavati vse omizje s pravim dolenjskim humorjem, razveseljivim in zdravim, kakor je razveseljiva in zdrava vinska kapljica iz ljubkih vinogradov novomeške Trške gore. Zato so se okoli njega zbirali stebri narodne čitalnice, potem oni narodno čuteči uradniki, ki so imeli dovolj poguma odcepiti se od svojih v nemški kazini včlanjenih tovarišev, in pa — dijaki. Jaz vsaj sem bil vsak teden po enkrat pri Rozmanu in se teh večerov še danes prav rad spominjam. Posebno imenitno se mi je zdelo, da je državni pravdnik dr. Schwinger, mož, ki je bil ves vnet za narodno stvar, občeval z mano rad in prijateljsko.

Toda te družbe so bile za nas odgojnega pomena. Vse drugače pa je bilo, če smo dijaki zahajali sami v gostilnice: h Koračinu, k Jesenkovim, k Vizjaku. Tam se je debatovalo, kvartalo — pri Koračinovih po leti — kegljalo, popevalo in — last non least — pijančevalo. Neposredne posledice takih — večinoma sobotnih — večerov je imel brž po polnoči čutiti edini mestni redar Adamec, s katerim smo dijaki zbijali razposajene šale, zjutraj potem pa dijaki sami, ker so k šolskim mašam prihajali zaspani in s težkimi glavami. Seveda je to kolikor toliko vplivalo tudi na itak že ne posebno napolnjene dijaške žepe. Res, da se je takrat za denar veliko dobilo; a vendar se ga je marsikak dijak navadil izdajati več, ko je bilo potreba. Med temi sem bil tudi jaz. Obiski gostilnic so mi namreč tako osušili žepe, da sem si obleko, na katero nisem bil navajen paziti in sem je zato mnogo obrabil in raztrgal, moral kupovati na upanje. Le dobremu srcu patra Ladislava Hrovata sem se imel zahvaliti, da so bili pred odhodom iz Novega mesta vsi ti dolgovi poravnani.

Sicer so pa očetje frančiškani imeli dijake radi. Razmerje med profesorji in dijaki je bilo dokaj familijarno. Na gimnazijah s poklicnim učnim osobjem bi kaj takega iskali zastonj. To razmerje je bilo tudi povod, da je frančiškanski samostan semtertje, zlasti kadar so bile v njem koline, pogostil dijake, ki so stregli pri maši — kar je bil nekak privilegij vsakokratnih šestošolcev — in peli na koru. Poleg materijalnega užitka, ki je za revnejše dijake bil dosti vreden, je na povabljence jako blagodejno vplivala zlasti prijaznost gostiteljev, katera je med profesorji in dijaki ustvarjala neko — osobito v nravnem obziru neprecenljivo — domače ovzdušje. Najslovesnejša pogostitev je bila vedno na dan sv. Štefana, ko se je dijakom postreglo tudi z vino.m

Iz svojega novomeškega bivanja imam omeniti le še, da sem bil stalen sotrudnik tržaških listov »Jadranska Zarja« in »Jurij s pušo«.

Ko sem hodil prvo poluletje v peto šolo v Ljubljani, začel je v Zagrebu izhajati ilustrovani list »Slavjanski

Jug«, ki je bil pisan v hrvatskem, slovenskem in v srbskem jeziku. Takratni tajnik »Trgovskoobrtne zbornice« Ivan Murnik je bil pooblaščen nabirati v Ljubljani naročnike. Iz samega navdušenja za list, ki je prinašal čtivo v treh slovanskih jezikih, sem se ponudil Murniku za nabiranje naročnikov med gimnazijskimi dijaki. Murnik je to ponudbo sprejel in jaz sem nabral precejšnje število naročnikov ter pobiral od njih tudi naročnino za vsako številko sproti. Denar sem oddajal Murniku; ko pa sem izstopil še pred koncem prvega semestra iz šole, sem mu ostal neko vsoto dolžan. Nekaj podobnega se mi je pripetilo tudi šestošolcu v Novem mestu. Tistikrat sem nabiral naročnino za Stritarjev »Zvon«. Ko sem moral koncem semestra oditi, nisem mogel naročnine odposlati, ker bi se sicer ne bil mogel nikamor podati. Ostal sem tudi Stritarju enostavno dolžan. Obe ti dve stvari sta me neznansko pekli in mi težili vest; nikdar nisem mogel pozabiti na nji in hrepenel sem le, da kmalu zaslužim toliko, da poravnam ta dva dolgova. Leta 1876 sem prišel v tak položaj in prva moja skrb je bila, da Murniku in Stritarju pošljem dolžni vsoti. Pridodal sem k dolgu 6% obresti in obrestne obresti za vso dobo. Murnik mi je smeje dejal, da je bil že davno pozabil na ta dolg; od Stritarja pa ni bilo potrdila. V kasnejših letih sva se sestala nekoč nedaleč od njegove hiše na Dunaju v neki meščanski gostilnici, v katero je semtertje zahajal. Ob tej priliki mi je dejal, da se mu je že zgodilo, da si je kak dijak pridržal pobrano naročnino; nikdar pa še ne, da bi se bil kdo po letih spomnil na to.

Anton Tomšič.

Ko sem po odhodu iz Novega mesta prišel čez Vagenšperk v Litijo, odpeljal sem se takoj v Maribor v trdni nadi, da mi bo tu mogoče nadaljevati študije. Razočaranje moje pa je bilo silno veliko, ko sem poiskal urednika Antona Tomšiča. Našel sem ga v mali uredniški sobi poleg tiskarne v hiši, v kateri je bila gostilnica »Zur Mehlgrube«. Ko sem povedal, kdo sem in po kaj sem prišel, mi pravi: »Vi, mladenič, mislite, da živim v izobilju ali da v Mariboru kaj veljam; eno in drugo je zmota. Od danes do jutri imam zaslužek in še ta je jako skromen. Tukaj pa me vsi sovražijo; ko bi vas jaz imel kam priporočiti, imelo bi to ravno nasproten učinek.« Zdelo se mi je, kakor da me je kdo z vodo polil in solze so mi stopile v oči. Videč to, potolaži me Tomšič, da me priporoči v Ljubljano, kjer njegova beseda več izda, in sicer Janu Ladislavu Černemu, glavnemu zastopniku banke »Slavije«, katera je bila ravno takrat ustanovila podružnico za slovenske dežele. Tamkaj naj vstopim v pisarno, v katero da me Černý na njegovo priporočilo gotovo sprejme. V pisarni naj ostanem pol leta, da si nekaj prihranim, potem pa da naj vstopim zopet v Ljubljani v gimnazijo. Kategorično zagotovilo Tomšičevo, da me Černý gotovo sprejme v pisarno, potolažilo me je in on je takoj napisal priporočilno pismo, katero še danes hranim. Ko mi je »der windische Heiland« (slovenski odrešenik) — tako so bili namreč mariborski Nemci krstili urednika Tomšiča zaradi njegovega obraza, ki ga je obdajala lepa plavordečkasta brada — stisnil še nekaj drobiža v roko, podal sem se proti Ljubljani. Nisem si pa mogel kaj, da bi ne bil preje stopil v Slovensko Bistrico poklonit se takratnemu političnemu voditelju štajerskih Slovencev dr. Josipu Vošnjaku. Podal sem se peš tjekaj in ko Vošnjaka nisem dobil v Bistrici, za njim k vinogradu na Visovlje. Ondi me je Vošnjak jako prijazno sprejel ter mi dal mnogo dobrih svetov. Tudi sva čitala »Humoristické Listy«, na katere je bil naročen. Ko me je še dobro pogostil in prenočil, poslovil sem se drugi dan od njega ter se podal peš v Poličane in odondot zopet peš v Št. Jurij, kjer sem stopil na železnico ter se odpeljal v Ljubljano.

III. Po poti k poklicu.

Takoj prihodnji dan predstavil sem se Černému in ta je res dejal: »Če vas Tomšič priporoča, lahko vstopite v našo pisarno takoj.« To se je tudi zgodilo. Bil sem sprejet za praktikanta s 15 gld. mesečne plače. Černému sem bil čedalje bolj všeč, kajti videl je, da sem slovensko in nemško korespondenco takoj po prvih dneh mogel reševati popolnoma samostojno. Ko je spoznal, da se zanimam tudi za češki jezik, posojal mi je ilustrovana lista »Květy« in »Světozor«. Pridno sem ju prebiral in tako izpopolnjeval svoje znanje češkega jezika. Nekega dne meseca junija me iznenadi Černý z naznanilom, da me bo priporočil generalnemu ravnateljstvu v Prago in da — Černý je namreč vedel, da želim vstopiti zopet v šolo — lahko ondi svoje študije nadaljujem. — Takrat menda ni bilo v Ljubljani srečnejšega človeka od mene. Prago sem iz »Květov« in »Světozora« po slikah, katere sta prinašala, že kolikortoliko poznal; češkemu jeziku sem se bil pa tudi že precej priučil in tako sem komaj čakal trenotka, ko mi Černý naznani, da je njegovo priporočilo imelo uspeh. Res mi to čez kakih štirinajst dni javi in pripravljati sem se jel — poln najlepših nad — na odhod. Zbral sem svojo borno knjižnico in ono malo perila, kolikor sem ga imel, povezal vse to v culico in čakal sem, kdaj mi reče Černý, naj se odpeljem. Malo sram me je bilo sicer moje obleke, kajti 15 gld., katere sem koncem vsakega meseca dobival, je zadostovalo komaj za stanovanje in hrano tako, da sem hodil še vedno v oni ponošeni obleki, v kateri sem bil prišel iz Novega mesta.

Potožil sem to prijatelju Jakobu Hočevarju in leta se je ponudil, da mi posodi svojo surko s pogojem seveda, da mu jo vrnem iz Prage. Kdo je bil veselejši od mene! — Peljati se v Prago in peljati se celo v surki!

1. julija nastopim pot; 3. pa dospem v Prago. Tam se predstavim generalnemu ravnatelju dr. Chleborádu in generalnemu tajniku Františku Nováku. Chleborád me je mrzlo in tako nekako od zgoraj doli sprejel; generalni tajnik Novák pa nenavadno prijazno. Njega je očividno zanimala moja lomljena češka govorica, v katero sem mešal tudi slovenske besede. Povedal mi je, da mi je določenih 30 gld. plače na mesec, predstavil me oddelnemu načelniku, kateremu sem bil dodeljen, ter mi priporočil, naj izpolnim nade, katere po Černega dopisu goji do mene.

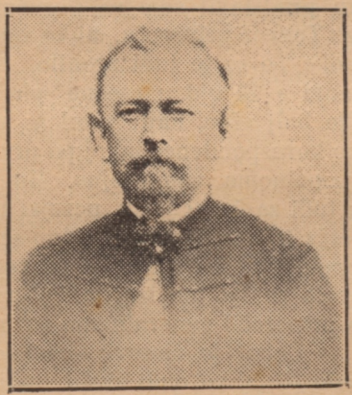

Jan Ladislav Černý.

Začelo se je torej moje pisarniško poslovanje. Samo ena stvar me je skrbela: kje dobiti denarja, da si kupim novo suknjo ter vrnem Hočevarju surko. Toliko prebrisan nisem še bil, da bi bil šel h kakemu krojaču ter vzel obleko na obroke. Hočevar me je že dvakrat, trikrat opominjal, naj mu vrnem surko; očividno se je bal, da mu je preveč ne ponosim. Toda še-le po dobrem mesecu dobim toliko poguma, da stopim pred generalnega tajnika ter mu povem, da hodim po Pragi v izposojeni suknji. Mož se je zakrohotal ter je pristavil, da bi mu bil to hudodelstvo že zdavno lahko potožil. Poklical je takoj slugo, dejal mu, naj me pelje h krojaču Plamínku v Konviktsko ulico ter naroči tamkaj zame

celo novo obleko; mene pa je poučil, da bom moral krojaču plačevati za obleko po 3 gld. na mesec. Težak kamen se mi je odvalil od srca in komaj sem čakal, da sem dobil novo obleko. Takoj ko sem jo prejel, odposlal sem Hočevarju surko. Njegove ljubeznjivosti

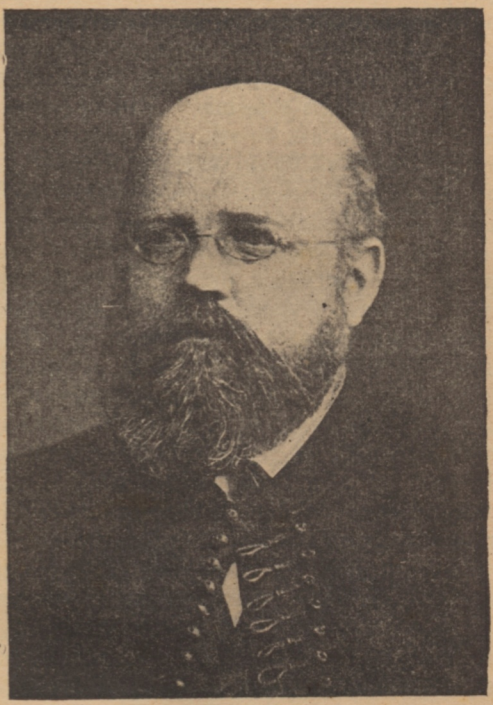

František Novák.

pa nisem pozabil; v nagrado za to sem mu namreč, ker to v Ljubljani zaradi odpora lekarnikov ni bilo mogoče, izposloval lekarno na Vrhniki.

Septembra meseca razodel sem generalnemu tajniku Nováku, da želim stopiti v gimnazijo ter ga prosil, naj mi dovoli hoditi vsak dan zvečer po tri ure v pi-

sarno banke »Slavije«, — četudi proti manjši plači, kakor 30 gld. — da mi tako omogoči dovršiti gimnazijske nauke. Nováka je ta moja prošnja vidno razveselila in zagotovil mi je, da jo priporočilno predloži generalnemu ravnatelju. Ne vem, ali je z ravnateljem govoril ali ne; a takoj dan na to je prišel pome v pisarno, me je peljal pred generalnega ravnatelja ter je temu razložil mojo željo. Chleborád mi je mrzlo in osorno dejal: »Kdor hoče od nas zaslužka, mora pri nas biti. Ali izstopite popolnoma ali pa uradujte tukaj dalje!« Zaplakal sem bil pri teh besedah in z menoj vred je ihtel generalni tajnik Novák, ko sva iz Chleborádove pisarne stopala v njegovo. Niti on, niti jaz nisva bila v stanu več govoriti. Popoldne, ko dr. Chleboráda ni bilo več v pisarni, pa me generalni tajnik pokliče zopet k sebi in mi pravi: »Prav žal mi je, da pri generalnem ravnatelju nisva nič opravila; a sedaj vam, če ne dobite kje kake podpore, ni druge pomoči, ko da vztrajate pri nas, sicer se pa privatno pripravljate za izpit.« Izprevidel sem, da podpore od drugod ne morem dobiti — odnosno bil sem tudi premalo izkušen, da bi jo bil iskal; — zato sem se bil odločil ostati pri banki »Slaviji«, poleg tega pa se privatno izobraževati dalje. To poslednje pa ni bilo ravno lahko, kajti v pisarni je bilo vedno mnogo dela, moji mesečni dohodki 30 gld. — ker sem samo za posteljo moral plačevati 10 gld. — pa so bili tako pičli, da bi ne bil mogel izhajati brez postranskega zaslužka. Zato sem hodil vsak večer od 8 do 12. pisat v pisarno življenjske police.

Na drugi strani sem bil pa odškodovan po prijetnem stanovanju, v katero sem prišel. Našel sem ga v prvem nadstropju neke hiše v Konviktski ulici pri 70letni ženici Mariji Svobodovi v prostorni sobi, ki je bila namenjena za četvero stanovalcev. Poleg mene je stanoval tamkaj urednik nekega češkega finančnega lista František Suda, tehnik Bohumil Staněk in osmošolec Josip Mikš. Suda je bil že starejši mož in se z nami ni veliko pečal; ostali trije pa smo si postali najboljši prijatelji in takorekoč eden brez drugega biti nismo mogli. Takratno naše prijateljstvo je

pri Bohumilu Staňku trajalo do njegove smrti; med mano in Josipom Mikšem pa se je ohranilo še danes. — Ker smo bili vsi siromaki, plačevali smo si samo obed. Za zajutrek je izpil vsak kozarec ali dva kozarca vode, zvečer nam je pa gospa Svobodova preskrbela vsakemu pol hlebca kruha in vrček piva, ki je stal 6 krajcarjev. Ob tej večerji smo se pogovarjali, zbijali šale in moram reči, da smo bili jako srečni in zadovoljni. Poleg tega smo delali načrte za bodočnost. Jaz sem pripovedoval, da hočem na vsak način skušati dovršiti gimnazijo ter potem iti v ruski seminar v Lipsko, da se pripravim za profesuro na Ruskem. To moje pripovedovanje si je Mikš tako k srcu vzel, da je po končani osmi šoli šel res v Lipsko in da še sedaj profesoruje na Ruskem v Novočerkasku.

Od leve na desno sede: Bohumil Staňek, Ivan Hribar in Josef Mikš.

Pri banki »Slaviji« so bili tistokrat uradniki jako slabo plačani. Posel se je namreč zlasti v življenskem oddelku, kjer se je forsiralo takoimenovano zavarovanje za vzajemno podedovanje, jako razvijal. Zato je bilo mnogo dela, fondov pa, ker je bila banka kot vzajemna zavarovalnica ustanovljena z bornim uplačilom 3000 gld., jako malo. Le-ti so se nabirali šele polagoma zlasti zato, ker je organizacija bila draga; vsled tega je uradništvo, katerega se je moralo mnogo najemati, bilo tudi borno plačano. Največje plače stalnih uradnikov so bile po 400, 500, 600 in 700 gld., uradniki z boljšo kvalifikacijo prejemali so po 900 in 1000 gld., višji uradniki pa po 1200 gld. na leto. Zato

sem bil tembolj iznenaden, ko sem ob novem letu 1871 — preskočivši mnogo tovarišev s plačami 400, 500 in 600 gld. — bil imenovan za uradnika s 700 gld. plače; iznenaden tembolj, ker se mi je to zgodilo kot Slovencu. Bil sem seveda tega napredovanja nenavadno vesel in ker mi je višji stalni dohodek omogočal, spremeniti nekoliko način življenja, skrčil sem kolikor mogoče izredno svoje poslovanje v pisarni ter sem se ob večernih urah posvetil študijam. Pomaknitev v višji plačilni razred je zame pomenila, da moram popolnoma opustiti misel nadaljnjega obiskovanja šol. Začel sem se torej privatno uriti v šolskih predmetih; najbolj pa sem se pečal z literaturami slovanskih in nemškega naroda, potem s filozofskimi spisi Rousseau-ovimi, Kantovimi in Laplace-ovimi. Do dveh ali treh ponoči sem presedel včasih pri knjigah potem, ko sem ob devetih zvečer prišel iz pisarne domov. Da bi me ne premagoval spanec, kupil sem si samovarček in kuhal sem si črno kavo sam. Tudi sem se preselil iz Konviktske ulice v Jirchářе, na obed pa sem hodil na Betlemské náměsti v gostilnico k Ježkům, kjer sem se sestajal z vseučiliškim profesorjem dr. Františkom Durdíkom. — Z njim sem se rad razgovarjal o modroslovskih stvareh, pa tudi o dnevnih, zlasti o političnih vprašanjih. Še leta 1871 se mi je povišala plača na 800 in proti koncu leta 1872 na 1000 gld.

Videč moje naglo napredovanje v službi, je izpremenil generalni zastopnik ljubljanski Jan Ladislav Černý prejšnjo svojo naklonjenost do mene v neprijaznost. Mož, dasi je sicer imel mnogo dobrih lastnosti, je bil vendar nekam plašljiv in si je morebiti mislil, da mu utegnem nevaren postati ter ga — kot Slovenec — kdaj izpodriniti. Zato je začel proti meni intrigovati; za povod pa je porabil podlistke, katere sem iz Prage pod naslovom »Est deus in nobis, agitante calescimus illo« pisal v takratni tržaški list »Primorec« in v katerih sem v šaljivem tonu govoril o nekih straneh praškega življenja. Černý je te podlistke porabil, da me očrni, češ, da jem češki kruh in da šale zbijam iz češkega naroda. Poslal je v Prago vse številke »Primorca«, v kate-

rih je smatral, da so obsežena žaljenja za češki narod. Ko je generalni tajnik Novák njegovo pismo in pa »Primorčeve« podlistke prebral, moral se je na glas smejati. Dél je »Primorca« iz rok z besedami: »Kako smešni so ljudje, ki šal ne razumejo in povsod strahove vidijo!« Pri tem me je vzpodbujal, naj le še dalje pišem.

Leta 1871. po velikih počitnicah pripeljal se je v Prago jurist Andrej Volkar. Prišel je tjekaj, kakor mi je pravil, samo zato, ker je vedel, da sem jaz gori. Denarja ni imel; le toliko je spravil vkup, da si je plačal vožnino. Došel je k meni ter mi povedal v kakšnem položaju je, rekoč: »Svoj kofer ponesem v tvoje stanovanje, sedem nanj in se tudi s silo ne dam ven vreči.« Potolažil sem ga, pridržal ga pri sebi v stanovanju in skrbel mu prvi teden tudi za hrano, on pa se je vpisal na vseučilišče. Prosil je po vpisu rektorja, naj bi mu, če je mogoče, preskrbel kake korepeticije, in sreča mu je bila mila. Že po štirinajstih dneh je v neki ruski rodbini dobil poučevanje dveh odraslih mladeničev ter za to po 60 gld. na mesec. Sedaj je bil tudi Volkar na konju. Ostala sva skupaj v stanovanju, katero je poslej plačeval sam. Za mojo prijaznost, ki ni bila bogvé kako velika, ker sem storil zanj le to, kar sem kot rojak in bivši součenec obvezan bil storiti, mi je ostal vedno hvaležen. Sedaj je nekje na Češkem namestništveni svetnik.*

Istega leta je prišlo na vseučilišče tudi nekaj hrvatskih dijakov; med njimi Matko Mandić in Vekoslav Spinčić. Shajali smo se z njimi v kavarni »Angerer« na Poříči. Kasneje smo ustanovili poseben hrvatsko - slovenski klub, ki je svoje seje imel pri kozarcu piva v Ramiševi gostilnici na Karlovem náměsti. Iz tega kluba se je naposled rodilo društvo »Balkan«, in so bili v njem učlanjeni dijaki vseh štirih jugoslovanskih plemen. — Mnogo navdušenja za narodno delo je vladalo takrat med nami. Zla-

* To je bilo leta 1912. Dandanes živi dr. Andrej Volkar kot vpokojen namestništveni svetnik v Žižkovu in je predsednik »Jugoslovanskega dijaškega podporenga društva« v Pragi.

sti sta bila navdušena imenovana dva hrvatska dijaka ter sta delala načrte, kako probuditi Istro. Nam, ki nismo od blizu poznali razmer, se je to zdelo nemogoče; vendar nismo ne Spinčiću, ne Mandiću jemali poguma, temveč smo ju bodrili na delo. Kasnejši dogodki so pokazali, kako pravilno sta sodila, kajti v Istro je bilo treba vreči le plamenico narodnega navdušenja in razmere so se tam temeljito izpremenile. Največ sta k temu pripomogla ravno imenovana dva, katerih prvi je prevzel v Trstu uredništvo »Sloge« — sedanje »Naše Sloge« — drugi pa je postal profesor na učiteljišču v Gorici ter potem okrajni šolski nadzornik v Istri. Največ navdušenja za narodno delo sta pač ta dva mladeniča iz Prage ponesla s seboj v domovino — morebiti ravno z naših sestankov.

Ker sem pri knjigah mnogo noči prečul ter vsako noč bral in si spanje kratil z uživanjem črne kave, delovalo je to na moj organizem uničujoče. Proti koncu leta 1872. začel sem mahoma hirati in na novega leta dan 1873. legel sem — po prečuti noči v hrvatsko-slovenskem klubu — v posteljo. Ker dalje časa nisem mogel vstati, opravičil sem se v uradu; kakor hitro pa mi je nekoliko odleglo, vstal sem ter se podal tjekaj. Tam so se me vsi ustrašili, kajti, ni me že bilo več kot kost in koža. Bančna zdravnika dr. Dub in dr. Tomsa, katerima so naročili, naj me preiščeta, naredila sta diagnozo, da imam v visoki stopinji jetiko ter sta — kakor sem kasneje izvedel — ravnateljstvo zagotovila, da treh mesecev ne preživim. Vsled tega mi je ravnateljstvo dalo dopust na nedoločen čas in sicer — ne tako, kakor v drugih slučajih obolelim uradnikom s polovico plače — temveč s celo plačo. Odpeljal sem se takoj v Ljubljano ter sem tu konsultoval dr. Valento. Le-ta je sicer zmajeval z glavo, pripomnil pa je, da si življenje vseeno lahko rešim, če imam toliko energije, da izpijem vsak dan tri velike žlice ribjega olja. Obljubil sem mu to; a ko sem prvo žlico prinesel k ustnam, čutil sem še-le, zakaj je dr. Valenta govoril o energiji, kajti olje, ki ga takrat še niso čistiti znali, je grozno dišalo ter imelo naravnost gnusen okus. Ven-

dar je volja do življenja premagala in izpil sem v resnici vsak dan, dasi sem se k temu moral grozno siliti, po tri žlice ribjega olja.

Meseca junija, ko je videlo, da pošiljam redno prvega vsacega meseca pobotnice za plačo in da se ni izpolnilo dr. Tomsovo prorokovanje, vprašalo me je ravnateljstvo, kako je z zdravjem in ko sem mu potrdil, da se mi boljša, naročilo mi je, naj stopim v pisarno pri generalnem zastopu v Ljubljani. To se je zgodilo in ostal sem tamkaj do septembra 1873. Generalni zastop je takrat vodil, ker je Jan Ladislav Černý prestopil k medtem ustanovljeni banki »Sloveniji«, Josip Kristan. A posel ni mogel nikamor naprej; zato je generalno ravnateljstvo sklenilo v začetku leta 1874. premestiti generalni zastop v Trst, kjer je dobilo jako uglednega, občespoštovanega in do skrajnosti poštenega Frana Andreja Plešéta za glavnega zastopnika. Tudi jaz sem želel priti v Trst; toda generalno ravnateljstvo poklicalo me je meseca septembra v Prago, odondot pa me je proti koncu leta 1873. poslalo h generalnemu zastopu v Brno, kjer od leta 1870. ni bilo nobenega pravega knjigovodstva, z naročilom, naj ondi knjigovodstvo vredim. Tako sem na svojo žalost mesto v Trst moral potovati v Brno. Nalogo, ki mi je bila poverjena, rešil sem v petih mesecih popolnoma povoljno in sem bil nato meseca aprila 1874. imenovan za knjigovodjo k takrat nanovo ustanovljenemu generalnemu zastopu na Dunaju.

Izza mojega bivanja v Pragi bi bilo še omeniti, da sem imel neprenehoma domotožje. Tistokrat so Prago obdajale takoimenovane »gradbe«, t. j. široko trdnjavsko ozidje, vrh katerega so bila napravljena lepa pota in zasajeni ob njih drevoredi. Zgodilo se je mnogokrat po leti, da sem zjutraj, ko se je začelo daniti, takoj od knjig šel na izprehod na te gradbe, s katerih sem hrepeneče in s solzami v očeh gledal proti jugu, kjer je ležala moja draga domovina.

Praško bivanje zapustilo je v moji duši neizbrisne utiske. Iz slik v »Světozoru« in v »Květech« poznal

sem »zlato matičko« dokaj dobro še predno sem jo videl. Ko sem dopotoval vanjo, vleklo me je seveda v ulice, ki so mi bile po teh slikah znane. Ob delavnikih sem imel pač malo časa. Zato sem pa izkoriščal tem bolj nedelje in praznike. Čez kaka dva meseca sem bil v Pragi že kakor doma. Pač je med takratno in sedanjo Prago velik razloček; vendar je bilo življenje v njej že takrat vse drugače živahno, ko v naši Ljubljani. Velemesto sicer Praga še ni bila; a njeno vrvenje se je jelo že izmikati iz ozkih kolesnic provincijalizma ter se usmerjati po velemestnem tempu. Kar je name posebno uplivalo, je bila pa okolnost, da sem iz ljubljanske nemškutarije prišel v čisto slovansko sredino, v kateri je rodoljubnega navdušenja vse kar kipelo. Dejal sem si, da bode tudi Ljubljano treba prebuditi k podobnemu življenju in jel sem se bliže zanimati za delo čeških rodoljubov, ki so iz nekdaj ravno tako ponemškutarjene češke prestolnice znali napraviti narodno zavedno mesto. Saj se je že takrat moglo opaziti, da se »Praga, caput regni«, smotreno pripravlja, da zopet prevzame vlogo, katero je tekom celih stoletij igrala v zgodovini češkega naroda. Zdelo se mi je, ko da sem prišel semkaj v šolo. Slovenci sicer nimamo tako slavne zgodovine, kakor naši češki bratje; mi nismo v potek zgodovinskih dogodkov nikdar posegali z enako ali vsaj s približno podobno močjo; a v nečem sem videl, da imamo podobno usodo in tudi podobno poslanje za bodočnost. Oboji smo prišli v območje zapadne kulture, oboji v prilično enake gospodarske razmere. Nas Slovence diči, kakor brate Čehe veselje in volja do dela; oboji smo pod istimi političnimi prilikami.

Zato smo si v boju za narodnostne pravice naravnost zavezniki in je potreba, da smo si tega vedno svestni. Blagroval sem torej usodo, ki mi je naklonila v Pragi šolo za moje kasnejše udejstvovanje in sledil sem pazno vsemu, kar sem videl tacega, da bi mi moglo pri mojem bodočem delu biti vzor.

Sicer je pa čisto svojeobrazna lepota Prage učinkovala z magično silo name. Po celo uro sem včasih

stal na Františkovem nábřeží ter se naslajal ob grandijoznem in resnično neprispodobljivem pogledu na kraljevske Hradčane. Saj se najdejo lepši in večji vladarski rezidenčni dvorci; a tacega, ki bi po svoji legi tako mogočno in harmonično uplival, bi težko bilo iskati. Koliko in kako slavne zgodovine je šlo mimo teh v tako raznih dobah in po tako raznih vidikih sezidanih poslopij, ki tvorijo občudovanja vredno in izredno slikovito celoto! Kakošen dostojen spomenik državotvornosti češkega naroda je ta kraljevska rezidenca!

In če sem se po Zameckých schodech (grajskih stopnjicah) popel na Hradčane in se od ondot ozrl nazaj na stostolpno mesto polno starinskih stavb, če sem užival ob pogledu na mogočno Vltavo, ki srebrnopeno svoje vodovje ob lahnem šepetu mimo zelenih otokov vali v Labino objetje: kako se je moja duša napajala ob tej nepopisno krasni prirodni sliki, kateri je tvorna sila češkega naroda dodala še prav posebne dražesti! Kadar mi je čas dopuščal, zahajal sem tudi skozi Konjsko in Žitno brano (vrata) na Kraljevske Vinograde, veliko in prostrano polje, na katerem je stala arena »Kraviň« (kravji hlev). V tej areni bile so po leti gledališčne predstave, ki sem jih rad obiskaval. Bolj všeč mi je bil pa obširni razgled od nje čez celo Prago in vso okolico.

Ako se pa »Zlata matička Praha« prikupi vsakemu že po svoji prirodni krasoti, stopnjuje se to še pri onih, ki so se seznanili z njeno zgodovino. Sam na sebi sem to poizkusil. Proučil sem jo namreč po znamenitem delu Václava V. Tomka »Dějepis města Prahy«. Ko sem obširno to delo čital, letel sem skoro vsak dan pogledat si to ali ono poslopje, to ali ono ulico, ta ali oni sicer zapuščeni in malo obiskani kot, ker me je Tomek poučil, da je z njim v zvezi kak zgodovinski dogodek. Koliko sem o takih prilikah novega videl! Marsikaj, mimo česar sem Bog ve že kolikrat šel brez vsacega zanimanja, zbudilo je mojo radovednost, navdalo me s spoštljivostjo. Po dobrem letu mogel sem ugotoviti, da ima v Libušinem mestu skoro

vsak kamen svoje zgodovinsko značenje. In koliko lepša se mi je zdela Praga še le poslej!

Toda Praga ima še drug pomen. Kar je Pariz Francozu, to je ona Čehu. Kdor pozna zgodovino Prage, pozna v velikih obrisih že tudi zgodovino češkega naroda. Praga je v davno zašlih časih za ves narod mislila, ona je za ves narod delala. Vendar se mi je po prečitanju zgodovine mesta Prage potrebno zdelo seznaniti se tudi še podrobneje s splošno zgodovino češkega naroda. Le-ta me je prav do dobrega poučila kako tesna vez je med obema. Sicer sem pa nad vse nazorno sam opažati zamogel zgodovinsko kontinuiteto. Saj je vse duševno gibanje tistih dni, katero je prošinjalo in prerajalo ves narod ter ga osposabljalo za one odločne politične čine, pred katerimi se je korak za korakom umikati morala avstrijska birokratična zakrknjenost, izhajalo iz Prage. Dejal sem si, da bode potreba delati k temu, da osposobimo tudi našo ljubljeno belo Ljubljano za vršitev podobne naloge. Res je moje kasnejše delovanje slonelo na naukih, katerih sem se navzel v praški šoli življenja in na trdih sklepih, ki so mi v dobi mojega praškega bivanja dozoreli.

Priznati pa moram, da mi je kot činov željnemu mladeniču v vsej praški zgodovini najbolj imponovalo ono karakteristično metanje skozi okno, katerega so se Čehi pri obračunih s svojimi protivniki tako radi posluževali. Dokler nisem bil čital praške zgodovine, hodil sem brez posebnega zanimanja mimo novomeške »radnice« (mestne hiše); potem pa sem pred njo često postajal in z zanimanjem zrl v okna posvetovalnice. Podobno sem sedaj, kadarkoli sem svoje oči opiral na hradčanski grad, iskal vselej onih dveh oken, skozi katera sta 23. maja 1618. leta priletela cesarska namestnika Slavata in Martinic. Ob neki taki priliki se mi je izoblikovalo prešerno vprašanje, če češki narod ne poseže kedaj zopet k podobnemu sredstvu, da se iznebi svojih ošabnih avstrijskih gospodarjev.

IV. Samostojen podjetnik.

Ko je leta 1875. odstopil dunajski generalni zastopnik Türk, izročilo je generalno ravnateljstvo vodstvo tega generalnega zastopa meni. Nekako novembra meseca istega leta pripeljala sta se na Dunaj član ravnateljstva dr. Josef Milde in generalni tajnik Novák. Povedala sta mi, da se peljeta v Trst, kjer da so razmere pri generalnem zastopu tako nevzdržljive, da je generalno ravnateljstvo prišlo do sklepa, premestiti to podružnico zopet v Ljubljano. Vprašala sta me, če vem v Ljubljani za kako zanesljivo in sposobno osebo, kateri bi se mogel poveriti generalni zastop. Priporočil sem jima Frana Drenika, ki je imel takrat glavni zastop Peštanske zavarovalnice — kasnejše »Foncière« — in Ivana Perdana, glavnega zastopnika zavarovalnice »Riunione Adriatica di Sicurtà«. Nekako čez teden dni vrnila sta se imenovana iz Trsta, naznanivša mi preje brzojavno svoj prihod. Sestali smo se zvečer v restavraciji »Gause« v Johannesgasse. Ondi sta mi pravila, da sta našla v Trstu popolen nered in sicer še veliko hujši, kakor sta ga pričakovala. Tudi sta mi povedala, da sta govorila z obema mojima priporočencema v Ljubljani in da sta jima všeč, da se pa vendar nista mogla odločiti ne za enega ne za druzega, dasi sta iz pogovora z njima izprevidela, da bi generalni zastop banke »Slavije« prevzel eden kakor drugi.

Dr. Milde pristavi temu: »Nama je pa znana neka druga oseba in se nama le čudno zdi, da je vi čisto nič ne poznate. Imenuje se Ivan Hribar.«

— Zdelo se mi je, ko da sem padel iz oblakov, kajti niti sanjati se mi ni moglo, da bi generalno ravnateljstvo misliti moglo, da meni izroči samostojno vodstvo generalnega zastopa ljubljanskega. Videč, kako me je to naznanilo iznenadilo, nadaljuje dr. Milde ob

Dr. Josef Milde.

smehu Novákovem: »Nama se zdi ta mož sposoben; kako pa vi sodite o njem?« Odgovoril sem — seveda radostno razburjen — da ponudbo sprejmem, da je pa samo ena zapreka, ker namreč nimam kavcije; a generalni tajnik Novák je takoj pristavil: »Tudi ta se bo dobila.« — Res mi je kasneje generalno ravnateljstvo šlo toliko na roko, da mi je od mesečnega

povšala odtegovalo po 50 gld. ter te odtegljaje nalagalo za kavcijo. — Težko je povedati, v kakošnem duševnem razpoloženju sem se ta večer vrnil domov. Celo noč nisem zatisnil očesa, pač pa sem neprenehoma premišljeval o poročilu dr. Mildetovem ter delal načrte, kako generalni zastop ljubljanski povzdigniti.

V začetku januarja 1875. preselil sem se v Trst, kjer me je čakala ravnotaka naloga, kakor svoje dni v Brnu. Za obe leti — 1874. in 1875. — ni bilo skoraj prav nič vknjiženega. Zavarovanci, v kolikor jih je bilo, niso bili pravočasno opozarjani na plačila ter se tudi niso smatrali za bančne člane; na one redke police, ki so jih zavarovanci prostovoljno vzdrževali v veljavi, pa je bilo naznanjenih silno veliko požarnih škod. Sploh je bil posel tržaškega generalnega zastopa v tako derutnem stanju, da je banka v dveh letih pri tem zastopu izgubila okroglo 100.000 gld. — Prišedši v Trst, namenil sem se, da generalni zastop ne preselim preje v Ljubljano ter ga tudi na svoj račun toliko časa ne prevzamem, dokler zastalega knjigovodstva ne spravim v popolen red. Delal sem torej jako pridno ves čas od ranega jutra do poznega večera in tako se mi je posrečilo do 1. maja knjigovodstvo vrediti, da se je vsaj vedelo, kaj in kje ima banka terjati. 15. maja pa sem določil za selitveni dan.

V Ljubljani sem prostore za pisarno najel na Mestnem trgu 7, od koder sem se kasneje preselil na Dunajsko cesto 7 in še kasneje v hišo »Matice Slovenske« v »Zvezdi«. Konečno pa sem banko »Slavijo« pridobil za to, da si je kupila lastno hišo v Gospodski ulici 12. Prišedši v Ljubljano, začeti mi je bilo resno z delom. Poiskal sem si uradnikov, kolikor jih nisem prevzel iz Trsta in lotil sem se z vso gorečnostjo organizacije. Bil sem skoraj neprenehoma na potu po slovenskih deželah, da najdem zastopnikov ter da učim že takrat poslujoče zastopnike reda. In tako se mi je res posrečilo, da sem polagoma generalni zastop banke »Slavije« povzdignil na sedanjo visoko stopinjo. Generalno ravnateljstvo bilo je z mano zadovoljno; jaz pa

ne z generalnim ravnateljstvom ravno tako. Pogodba, vsled katere sem generalni zastop prevzel, bila je spočetka zame jako neugodna. Treba je bilo namreč precejšnjega števila uradnikov; dohodki iz provizije pa niso pokrivali režije, tako celo, da sem leta 1885. banki »Slaviji« dolžan bil preko 40.000 gld. Ta dolg me seveda ni preveč skrbel, če sem pomislil, da se mora z naraščanjem posla prej ali slej amortizovati; skrbelo me je pa vselej, kadarkoli me je hudo napadla bolezen. Večkrat sem namreč v tej dobi kri pljuval in enkrat celo delj časa ležal za fifuidom tako, da so zdravniki obupali nad mojim ozdravljenjem. — Ko bi bil umrl, ostal bi bil namreč moj dolg in moja rodbina bi ne bila od banke ničesar prejela. V tej dobi se mi je enkrat silno slabo godilo. Na zunaj moral sem pač svojemu socijalnemu položaju primerno živeti, a dostikrat nisem imel, s čemer bi si bil kupil najpotrebnejšega. Tudi je bilo treba uradnike vselej pravočasno plačati; generalno ravnateljstvo pa je semtertje zadrževalo režijska predplačila, češ, da saldo preveč narašča. V takih slučajih moral sem iskati denarja na posodo in še danes sem vesel, da nisem tudi v največjih stiskah in težavah uradništvu niti en dan ostal plačila dolžan. — Po letu 1885. začel se je posel tako razvijati, da se je dolg pri banki »Slaviji« čedalje bolj krčil in leta 1892. sem si v prvič mirno oddahnil, ker je dolg popolnoma izginil. Od takrat se je posel normalno razvijal do današnjega dne.

Na moje priporočilo je banka »Slavija« — če se ne motim, leta 1880. — ustanovila generalni zastop v Zagrebu.

Ker se posel tamkaj ni razvijal kakor je bilo želeti, obrnilo se je leta 1884. generalno ravnateljstvo do mene z vprašanjem, bi li ne hotel zagrebški generalni zastop prevzeti v svojo režijo. Privolil sem v to in sklenila se je pogodba, s katero sem 1. januarja 1885. prevzel generalni zastop zagrebški. Ta generalni zastop vodil sem leta 1885. in 1886. Naravno je, da sem moral biti skoraj vedno na poti med Ljubljano in

Zagrebom; ali kljub temu v Zagrebu nisem mogel imeti tiste ingerence na posel, kakor sem jo imel že doma, kjer sem imel izvežbano uradništvo, ki je poslovalo po mojih intencijah. Vsled tega sem leta 1886 generalno ravnateljstvo prosil, naj mi breme zagreb-

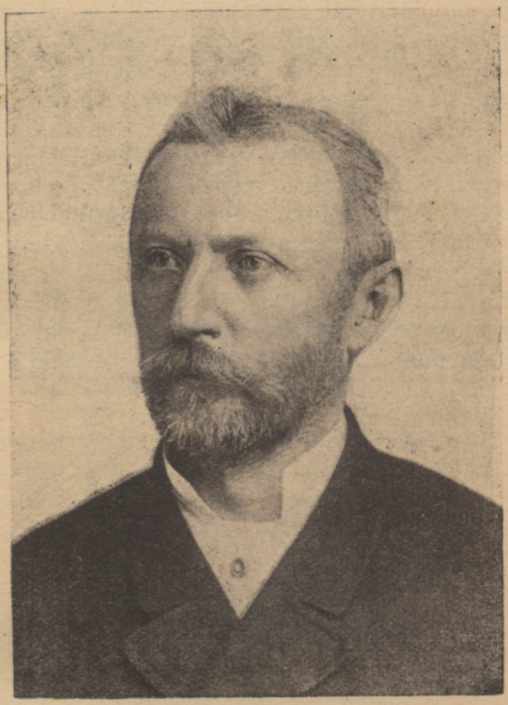

Karel Petr Kheil.

škega generalnega zastopa odvzame. To se je zgodilo in leta 1887. izročil sem ta generalni zastop sedanjemu svojemu kolegi Josipu Hanušu.

Leta 1886. nastaja je v Pragi kriza v vodstvu banke; upravni svet ni bil več zadovoljen z generalnim tajnikom Františkom Novákom. Dr. Josip Milde priporočal je takrat Františka Vlacha za tajnika

z namenom, da prevzame vodstvo banke po Nováku, katerega se je nameravalo upokojiti. Večina upravnega sveta pa z Vlachom, ki ni imel še nikake zavarovalne prakse, ni bila zadovoljna. Tedaj se je obrnil član ravnateljstva, kasnejši podpredsednik in naposled predsednik Karel Petr Kheil, do mene s prošnjo, naj bi stopil kot tajnik v službo generalnega ravnateljstva z namenom, da prevzamem potem kot generalni tajnik vodstvo banke. Dasi je ta ponudba bila zame jako laskava, v gmotnem oziru celo sijajna, odklonil sem jo vendar. Spomnil sem se ob tej priliki namreč, kako hrepeneče sem želel tista leta, katera sem prebil v Pragi, priti zopet v svojo domovino in pred oči so mi stopili oni trenotki mladostnega navdušenja, v katerih sem sam pri sebi delal naklepe, kako bi zamogel izkušnje, ki sem si jih pridobil med naprednim češkim narodom, in narodno navdušenje, katero mi je prevevalo srce, porabiti v korist svojemu narodu in domovini, ko bi mi zopet dano bilo vrniti se vanjo.

V. Važnejši dogodki iz javnega udejstvovanja.

1. Banka »Slovenija«.

Prvo važno nalogo v našem javnem življenju imel sem po svoji preselitvi v Ljubljano izvršiti na željo dr. Janeza Bleiweisa. Banka »Slovenija«, ustanovljena leta 1872. z delniško glavnico pol milijona goldinarjev, stala je pred drugim doplačilom delničarjev. Ta banka, da-si je imela tako krasna pravila, da bi se bila pod spretnim vodstvom lahko razvila v pravo finančno velemoč, je namreč zato, ker nje vodstvo ni bilo poverjeno pravim rokam, prišla v denarne stiske. Delničarji, ki so vplačali že drugi obrok na svoje delnice, stali so pred vplačilom tretjega obroka. Med njimi ste bili dve struji: ena pod vodstvom poslanca Kluna za brezpogojno vplačilo; druga pod vodstvom dr. Janeza Bleiweisa pa še neodločna, kaj naj bi storila. Banka »Slavija« je svoje dni »Sloveniji« ponujala nekaj spretnih svojih uradnikov. Upravni svet »Slovenije« pa je to pomoč zato odklonil, ker je dr. Costa menil, da »Slavija« hoče v Slovenijino« gnezdo znesti kukavično jajce. — Ko je dr. Janez Bleiweis izvedel, da je banka »Slavija« preselila svoj generalni zastop iz Trsta zopet v Ljubljano. ter poverila vodstvo njegovo meni, poprosil me je, naj bi mu podal čisto nepristransko sodbo o bilanci banke »Slovenije« ter mu povedal, je-li kaj upanja, da se z novim vplačilom na delnice reši propada. Prevzel sem to nalogo in jo izvršil vseskozi nepristransko. V spo- 29./1. 1912.

menici, ki sem jo izročil dr. Janezu Bleiweisu, sem dokazal, da je rešitev »Slovenije« po tedanjem stanju bilance nemogoča. To je odločilo. Dr. Janez Bleiweis je na občnem zboru oddal svoje glasove proti zopetnemu vplačilu in za likvidacijo. Izbral se je vsled tega likvidacijski odbor, kateremu je načeloval hišni posestnik Josip Debevec.

Temu likvidacijskemu odboru ponudil sem za delničarje banke »Slovenije« ugodne pogoje, ako svojim zavarovancem na Slovenskem priporoči, da prestopijo k banki »Slaviji«. Likvidacijski odbor teh pogojev ni sprejel; pač pa je sprejel dosti manj ugodne pogoje zavarovalnice »Dunav« ter je s tem povzročil delničarjem precejšnjo materijalno škodo. Tistokrat sem prvič izprevidel, da naša narodna poslovica, da je ravna pot najboljša pot, ni vedno resnična; vendar sem se tudi kasneje v življenju ravnal po tej poslovici, dasi sem vsled tega doživel marsikako razočaranje.

2. Slovensko uradovanje pri sodiščih.

29./1. 1912. Omenil sem že, da sem še v Pragi snoval načrte za bodoče svoje poslovanje, ako se mi posreči priti zopet v domovino. Izprevidel sem predvsem, kaki siromaki smo mi Slovenci v primeri z bogatim češkim narodom; izprevidel tudi kako daleč stojimo za njim v prosveti. Ob enem sem v Pragi mogel opazovati, kako uravnavajo Čehi smotreno delovanje za še večji napredek na vseh poljih narodnega življenja. Ko sem tedaj leta 1875. na Dunaju izvedel, da se mi izpolni najgorečnejša želja, preseliti se zopet v Ljubljano, sestavil sem si načrt, kako delovati ondi, da koristim svojemu narodu zlasti v jezikovnem oziru.

Po preselitvi v Ljubljano ponudila se mi je lepa prilika za izvrševanje tega načrta. V Trstu je bilo veliko zaostalih plačil, zato sem začel opominjati dolžnike. Ker se večina strank za te opomine zmenila ni, ni mi preostajalo drugega, ko vložiti tožbe, ker bi drugače banki »Slaviji« ne bilo ostalo iz tržaške dobe nobenega

člana več. Treba je bilo torej za banko »Slavijo« izbrati pravnega zastopnika. Ker sta umrla dr. Jakob Razlag in dr. Henrik Costa, ni bilo takrat v Ljubljani nobenega slovenskega advokata. To priliko je porabil dr. Alfonz Mosche, da se iz Slovenjega gradca preseli v Ljubljano ter postavi na narodno stališče. V njegovo pisarno sta vstopila bivša koncipijenta dr. Costova: dr. Fran Papež in dr. Aleksander Hudec. Izbral sem torej dr. Moscheta za pravnega zastopnika banke »Slavije« ter sem mu naročil, naj za njo vse tožbe vlaga v slovenskem jeziku. Dr. Mosche me je ob tem naročilu sicer malo čudno pogledal, a rekel ni nič. Kako se torej začudim, ko mi čez nekaj dni generalno ravnateljstvo iz Prage naznani, da je prejelo od dr. Moscheta pismo, sopodpisano po dr. Franu Papežu, v katerem sporoča, kakšno naročilo sem mu dal ter prosi generalno ravnateljstvo, naj to moje naročilo prekliče, češ, da pri naših sodiščih ni navada slovensko uradovati in da utegne banka »Slavija«, ako bode vlagala slovenske tožbe, vzbuditi nevoljo ter nerazpoloženje sodnikov proti sebi. Generalno ravnateljstvo je dr. Moschetu odgovorilo, da imam sam pravico izbirati pravnega zastopnika ker me veže dolžnost tudi plačevati ga, da se torej v moje naročilo ne more vtikati; da bi pa ono, tudi ko bi imelo o stvari samo odločevati, dalo mu ravnotak nalog glede slovenskega uradovanja, kakor sem mu ga dal jaz. Osramočen in v silni zadregi mi dr. Mosche pokaže ta odgovor ter se mi opravičuje zaradi remonstracije proti mojemu naročilu pri generalnem ravnateljstvu. Sicer pa, pristavi, »bode le »Slavija« imela škodo, ako pri sodiščih nastane nevolja proti njej.«

Takošne so bile razmere glede slovenskega uradovanja takrat in ne bode odveč, ako pripomnim, da je tudi dr. Valentin Zarnik, ki je bil znan radikalen Slovenec, ko je leto nato odprl pisarno in sem mu izročil sozastopanje »Slavije«, pripomnil: »Mi bomo sicer slovenske tožbe vlagali, kaj ne, ampak to Vam povem, stvar bi utegnila, ker pri sodiščih slovenskih tožb ne vidijo radi, postati sitna.« — Ker se je ravno v

poslednjem času pisalo, da so si slovenski odvetniki pridobili največ zaslug za slovensko uradovanje, ne bode ta reminiscenca odveč; resnici na ljubo pa je potreba tudi ugotoviti, da je moj prednik Jan Ladislav Černý že leta 1870. dr. Costi naročil, da mora v imenu »Slavije« z vsemi oblastmi uradovati v slovenskem jeziku in da je dr. Costa po tem naročilu tudi res ravnal.

3. Dr. Janez Bleiweisova 70letnica.

29./I. 1912. Takoj po naselitvi v Ljubljani pristopil sem narodnim društvom ljubljanskim. V »Čitalnici« so me kmalu izvolili v odbor. Istotako v »Dramatičnem društvu«. Udeleževal sem se vseh priredeb narodnih društev ter sem bil v njih, kolikor mi je dopuščal čas, tudi delaven. Enako sem se udeleževal tudi zunaj Ljubljane po vsej Sloveniji narodnih svečanosti in političnih shodov, na katerih sem mnogokrat govoril.

Leta 1878. dopolnilo se je 70. leto od rojstva dr. Janeza Bleiweisa. Narodna društva slovenska sklenila so, da njegovo 70-letnico slovesno proslave. Vabila so se razposlala na vse strani po Slovenskem, potem pa tudi po ostalem slovanskem svetu. Ob določenem dnevu prišlo je mnogo poklonstvenih odposlanstev v Ljubljano. Dr. Janez Bleiweis sprejemal je ta odposlanstva v slavnostno okrašeni dvorani »Narodne Čitalnice«. Honneurje sva delala Peter Graselli in jaz. Graselli je imel nalogo, da je deputacije vodil pred jubilanta, jaz pa sem člane deputacij jubilantu predstavljal. Vršilo se je to na slovesen način, pri čemer sem hrvatske deputacije predstavljal hrvatski, češke češki.

Slavnost zaključila se je z banketom v prostorih restavracije hotela »Evropa«. Vseh članov odbora se ne spominjam; le toliko vem, da sta se za banket največ trudila inženir Franjo Tomšič in tvorničar Žiga Bučar. Ta banket se je izvršil nenavadno slovesno in prav sijajno. Na banketu se je čulo mnogo lepih govorov, a največji utis je napravil govor Juri-

ja Biankinija, urednika lista »Il Nazionale« iz Zadra. Mladi, elegantni in lepi mladenič govoril je tako navdušeno, da so bili vsi očarani in da — ko je končal — ni hotelo biti ovacijam konca. Po banketu smo sedeli Tomšič, Bučar in jaz še dalje časa z Biankinijem skupaj. Pogovor se je vrtil okoli političnih stvari dalmatinskih, najbolj pa okoli lista »Il Nazionale«, ki je imel v oklepaju dodan naslov »Narodni list« in ki je prinašal več italijanskega, ko hrvatskega čtiva. Mi smo Biankiniju dokazovali, da je to v politično-vzgojevalnem smislu jako škodljivo, ker se namesto veljave hrvatskega jezika vzdržuje po Dalmaciji — in to po krivdi narodne stranke same — veljava italijanščine. Biankini je svoje stališče dolgo in trdovratno zagovarjal, ali končno je omagal. Naši argumenti so ga prepričali in z novim letom izšel je namesto lista »Il Nazionale« čisto hrvatski »Narodni list«, kateri ravno letos praznuje petdesetletnico svojega obstoja.

Juraj Biankini.

Dr. Janezu Bleiweisu imponoval je način proslave njegove 70-letnice in mislil je na to, kako bi se mi za moje sodelovanje hvaležnega izkazal. Ko se mi je prišel zahvalit — polen priznanja za sijajno izvršeno proslavo 70-letnice — povprašal me je tudi, če bi hotel postati odbornik »Kmetijske družbe«. Dr. Janez Bleiweis je namreč odbornike za »Kmetijsko družbo« izbiral takrat izmed svojih prijateljev, odnosno izmed ljudi, katerim je hotel izkazati svojo posebno naklonjenost. Ponudbo dr. Bleiweisovo odklonil sem, ker sem si bil v svesti, da o kmetijstvu premalo vem in da bi

zatorej svoje naloge v odboru »Kmetijske družbe« ne mogel tako izvrševati, kakor bi bila moja dolžnost. Prevzel pa sem nalogo, za katero me je »Kmetijska družba« naprosila, da napišem za poljedelsko ministerstvo spomenico o uredbi zavarovanja zoper živinske bolezni.

Z dr. Janezom Bleiweisom sva po tem mnogo prijateljski občevala in sicer do njegove smrti. Še dan, predno je zatisnil za vedno oči, obiskal sem ga bil.

4. Narodni dom.

29./I. 1912. Navdušenje, ki je zavladalo v Ljubljani vsled proslave dr. Janez Bleiweisove 70-letnice, porabil je inženir Franjo Tomšič, da je sprožil misel ustanovitve »Narodnega doma«. Dr. Bleiweis je ustregel Tomšičevi želji in sklical ljubljanske rodoljube v prostore »Matice Slovenske« na Bregu — sedanjo dr. Tavčarjevo hišo — v posvetovanje. Ondi se je bilo po daljšem pretresanju sklenilo sezidati »Narodni dom« ob troških 100.000 goldinarjev; denar pa pridobiti na ta način, da se 100 rodoljubov zaveže uplačati deleže po 1000 goldinarjev. Takoj prvi večer vpisalo se je 24.000 goldinarjev in s tem je bila nekako zaključena svota prispevkov, ki so se imeli pričakovati iz Ljubljane. Inženir Tomšič in jaz vsa prevzela nalogo, prepotovati Slovenijo zunaj Ljubljane ter pridobivati deležnikov. Koj drugi dan sem se podal poln najboljših nad na pot in sicer najprej na Štajarsko. Obiskal sem več znanih in premožnih rodoljubov; a povsod sem našel le zmigavanje z rameni. Svota 1000 goldinarjev, o kateri je vsakdo — menda ne po krivici — sodil, da bode izgubljena, je bila vsakemu previsoka. Enake izkušnje doživel je inženir Tomšič po Dolenjskem. Ko smo se teden dni kasneje zopet sešli v prostorih »Matice Slovenske«, kjer sva midva poročala, naznanil nam je dr. Janez Bleiweis na najino in vseh ostalih iznenadenje, da so nekateri onih gospodov, ki so bili pri prvem posvetovanju navzoči in so vpisali deleže, kasneje preklicali svoje deleže. Na

drugo zborovanje jih seveda že ni bilo več. Ideja ustanovitve »Narodnega doma« je torej padla v vodo.

Nekako začetkom leta 1882. — torej takrat, ko je v Ljubljančanih vsled priprav za dopolnilne volitve v občinski svet vzkipelo navdušenje — povabil me je nekega dne dr. Alfonz Mosche k sebi, češ, da mi ima nekaj jako važnega povedati. Ko pridem k njemu pravi mi: Zveživa se midva, da izpeljeva veliko narodno stvar. Odgovorim mu, da prav rad sodelujem, a da mi mora, predno se odločim, povedati, za kaj gre. Nato mi je prišel s starim — že leta 1878. pokopanim projektom — ustanovitve »Narodnega doma« na deleže; a ne po 1000 goldinarjev, temveč po 500 goldinarjev. Odgovorim mu takoj, da se silno moti, ako misli, da bo v Sloveniji dobil 200 ljudi, katerih vsak bi hotel prispevati po 500 goldinarjev. Takrat sem bil namreč gospodarske razmere na Slovenskem že do dobrega spoznal in sem vedel, da pravih bogatinov — izvzemši kakih 20 oseb — tiste čase Slovenci imeli nismo; kar je bilo resničnih bogatinov pa, da so bolj stiskali, kakor tisti, ki so težko kaj žrtvovali za narodno stvar. Pač pa sem takoj pripomnil, da bi bila misel izvedljiva ako se skuša polovico potrebne glavnice dobiti z deleži po 200 goldinarjev, ki bi se deležnikom obrestovali, drugo polovico pa s prostovoljnimi doneski, pri čemer bi moral biti pogoj, da se »Narodni dom« ne začne zidati preje, dokler se ne zbere 100.000 goldinarjev darov in dokler ni podpisana enako velika svota deležev. Dr. Mosché je ta moj načrt odobril ter se je

Ing. Franjo Tomšič.

kmalu nato osnoval odbor »Narodnega doma«, kateremu sem bil jaz tajnik. Dne 21. februarja 1882 izdal je po meni sestavljeni oklic za nabiranje prostovoljnih prispevkov.

Po seji podam se v »Čitalnico« na večerjo. Pri prvaški mizi v zadnji sobi najdem navadno družbo. Na čelu mize je sedel dr. Valentin Zarnik. Večerjal je ravno obistno pečenko. Okrog vratu je imel po svoji navadi privezano servijeto, po razmršeni bradi pa se mu je cedila mast. Dr. Zarnik se navadno med jedjo za nobena stvar zmenil ni in je tudi čisto prezrl, da sem prisedel k mizi. Ko pa začnem pripovedovati, da prihajam od seje, v kateri smo sklenili izdati oklic za nabiranje prostovoljnih prispevkov za gradnjo »Narodnega doma«, preneha z večerjo in — držeč v eni roki vilice, v drugi pa nož — začne v svoji originalni maniri: »Koga?! »Narodni dom« hočete zidati in prostovoljno doneske zbirati? Jaz ne dam krajcarja (sledila je kletvina), rajše ga vržem s frančiškanskega mostu na sredo Ljubljanice, saj bo tako ves denar za »Narodni dom« proč vržen (sledila je zopet kletvina)! No nazadnje, ker ste sitni dovolj, boste denar še zbrali. Potem boste pa zidali prav veliko poslopje, palači podobno, z visokimi dvoranami, polnimi zrcal. Na koncu boste še električno luč vpeljali. Pa mislite, da vam bodo Slovenci noter hodili? Figo! Če hočete »Narodni dom« imeti, kupite pod Golovcem nizko hišo z zatohlo, kolikor mogoče zakajeno sobo, postavite na mizo lojeno svečo, pa boste videli, da bodo vsi Slovenci vanjo drli!« Gromovit smeh sledil je tem v pristno zarnikovskem humorju izgovorjenim besedam. Meni je ta prizor ostal v spominu, ko da se je vršil včeraj in če danes premišljujem, moram pač reči, da je dr. Zarnik, dasi je rad pretiraval, glede »Narodnega doma« imel v marsičem prav.

V teku let so prostovoljni prispevki z efektno loterijo vred, katero sva vodila z dr. Josipom Staretom, ki je bil »Narodnega doma« blagajnik, dali črez 83.000 goldinarjev. Bili so plodonosno naloženi. Deležev se v tej dobi ni vpisalo več, ko za 20.000 goldi-

narjev. Po prvotnem mojem načrtu, ki ga je kasneje odobril tudi upravni odbor »Narodnega doma«, bi se imelo torej s stavbo čakati, kajti jasno je bilo, da »Narodni dom« ne bo nikdar dosegel svojega namena, ako se zida z dolgovi in ga bode težilo breme vsakoletnega obrestovanja. Zgodilo se je pa, da je Fran Ksaverij Souvan, videč, da se itak zbira denar za »Narodni dom«, odpovedal »Čitalnici« stanovanje, ker je vsled spremenjenih svojih rodbinskih razmer, prostore v prvem nadstropju, kjer je bila »Četalnična« dvorana, rabil zase. »Čitalnica« se je preselila v Pongračevo hišo na Turjaški trg. V tej hiši, kjer je imela dokaj lepe prostore, je prirejala tudi skromne zabave; drugače pa se v njih ni zbirala posebno velika družba. Poleg čitalcev, hodilo je tjekaj ne ravno veliko število ljudi. Večinoma po obedu, da je igrala v karte ali pa dominala. Vendar se je tej družbi okoli igralnih miz zdelo, da so prostori, v katerih se shaja, za »Čitalnico« nečastni. Začela se je torej agitacija, da se naj darovi, kolikor je nabranih, porabijo za zgradbo »Narodnega doma«, kolikor pa še nedostaja denarja, da se najame s posojilom in takoj razpiše gradba.

Odločevati so imeli po pravilih »Narodnega doma« deležniki. Med temi ste bili dve struji: ena za stavbo, druga proti njej. V poslednji smo zlasti živahno proti stavbi agitovali: Ivan Murnik, dr. Ivan Tavčar in jaz, naglašujoč, da prostor, kjer se ima »Narodni dom« postaviti, leži preveč zunaj mesta in da se napravi prava kalamiteta za narodna društva, če se poslopje, ki se ima zanje postaviti, obremeni z dolgovi. Poudarjali smo tudi, da je onim nekoliko gospodom, ki prihajajo v »Čitalnične prostore črno kavo pit in igrat, še vedno lahko mogoče vstrajati v začasnih prostorih ter smo rotili deležnike, naj počakajo toliko časa, da se najde ugodnejši prostor za »Narodni dom« sredi mesta kje in da bode mogoče zidati brez dolgov. Žalibog vsa naša zgovornost in vsi naši razlogi niso izdali nič. Na odločilnem zborovanju oddanih je bilo 36 glasov za stavbo in 35 proti stavbi; bili smo torej z enim glasom v manjšini. Upravni odbor »Narodnega doma« moral je vsled

tega glasovanja razpisati natečaj za načrte in gradba se je začela let 1893. ter v surovem zidovju dokončala leta 1894. Leta 1895. je prišel potres, ki je tudi »Narodni dom« poškodoval, vendar ne posebno hudo, in takrat je tudi onim, ki so glasovali za takojšnjo gradnjo »Narodnega doma«, jasno postalo kako prav bi bili storili, ko bi bili nekoliko let še počakali. Potres je namreč odprl nekaj jako prikladnih stavbišč sredi mesta. A napaka, ki se je storila vsled prenagljenosti, se ni dala več popraviti.

30./I. 1912. **5. »Slovensko Dramatično Društvo«.**

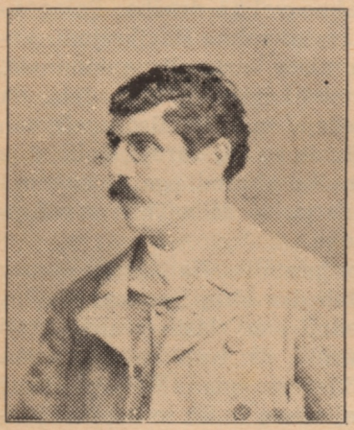

Ignacij Borštnik.

Za časa svojega bivanja v Pragi mi je bil največji užitek, če sem mogel zvečer v »Narodno gledališče«. Zato nisem zamudil predstave nobene nedelje in nobenega praznika. Večkrat sem, videč, kako češka dramatična umetnost napreduje, obžaloval, da mi Slovenci še nimamo svojega gledališča in z veseljem sem čital poročila o diletantskih predstavah, ki jih je v Ljubljani prirejalo »Slovensko Dramatično Društvo«.

Ko sem prišel v Ljubljano, pristopil sem takoj k »Dramatičnemu društvu« in sem kmalu nato bil izvoljen v odbor ter v kratkem tudi za podpredsednika društva, dočim je predsednik bil Ivan Murnik, blagajnik pa dr. Josip Stare. Odborove seje nisem menda nobene izpustil in pri marsikateri seji sem vplival odločilno. Tista leta je v pisarni banke »Slavije« služil I g n a-

cij Borštnik, doma iz meni sosedne hiše v Cerkljah. Spoznal sem njegov igralski talent iz privatnih nastopov po gostilnicah v družbi uradnikov banke »Slavije«. Prepričan, da se brez strokovno podgotovljenega vodje predstave »Dramatičnega društva« ne dajo povzdigniti na višjo stopinjo, izposloval sem mu v odboru »Dramatičnega društva« podporo, da se je podal na Dunaj v dramatično šolo v ta namen, da po končanih študijah prevzame vodstvo predstav. Ko se je vrnil z Dunaja, bil je angaževan pri »Dramatičnem društvu«, kasneje pa pri slovenskem gledališču ter je brez dvojbe še danes najboljši slovenski gledališki umetnik.

6. Josip Jurčič.

Še iz Prage sem dopisoval večkrat »Slovenskemu Narodu«. Ko sem v Ljubljano prišel, stopil sem zatorej z uredništvom »Naroda« takoj v zvezo, pošiljajoč mu semtertje kako notico. Ob tej priliki sem se seznanil z njega urednikom Josipom Jurčičem, katerega preje poznal nisem. Jurčič je imel bolj odbijajoče, ko privlačno obnašanje. Zato sva izpočetka občevala malo; a čim večkrat sva prišla v dotiko, tem bližja sva si postajala. Spoznal sem namreč, da se pod mrzlo vnanjostjo Jurčičevo skriva blaga duša. Začela sva semtertje hoditi skupaj na izprehode, pa tudi v »Čitalnični« restavraciji sva se večkrat shajala. Ob neki priliki, ko sva sedela pri kozarcu vina, pravi mi Jurčič: »Veste, jaz »Slavijo« priporočam zato, ker daje »Narodni tiskarni« vse tiskat; drugače bi je ne.« Odgovoril sem mu na to, ne da bi bil pri tem kaj posebnega mislil: »Jaz pa sem se »Narodni tiskarni« namenil nakloniti vsa tiskarska dela zato, ker je narodna.« Izgovorivši to, opazim takoj, da se je Jurčič čutil zadetega, kajti zarudel je v lice in zamahnil z desno roko po zraku. Čez nekaj časa izpregovori: »Prav imate! Sram me je, da jaz nasproti »Slaviji« nisem zavzemal istega stališča. Če ne boste hudi, ponujam Vam bratovščino.« In trčila sva, od tega časa pa postala nekako nerazdružljiva. 29./I. 1912.

Jurčič je prihajal često k meni na dom, kjer je presedel včasih po cele ure. Zlasti mu je všeč bilo zakuhano sadje, s katerim smo mu navadno postregli. Še potem, ko je v svojem stanovanju Na stolbi ležal na smrtni postelji, je bil vedno vesel, kadar smo mu tacega sadja poslali, dasiravno ga proti konci že veliko uživati ni mogel. — Občevanje z Jurčičem je bilo jako prijetno in prav prisrčno. Ta način občevanja mu je pa tudi največ pripomogel da si je vedel med svojimi prijatelji pridobivati sotrudnikov za »Slovenski Narod«. Kadar je bil v zadregi za kak članek, naročil je enemu ali drugemu, naj mu ga spiše, in le redko mu je kdo to prijaznost odrekel. Tiste čase pisal sem zato tudi jaz prav veliko člankov za »Slovenski Narod« ter mu pošiljal tudi vedno kratke vesti.

Jurčič je že precej časa nosil kal smrti v sebi. Tudi jaz sem bil tiste čase jako slaboten. Vendar se je zgodilo, da sva včasih v pogovorih presedela po cele ure v gostilnicah in kavarnah. Nekoč sva prišla proti 11. uri zvečer iz kavarne v »Čitalnično« restavracijo. Sedla sva v prvo sobo k mizi, mimo katere se je hodilo v takozvano »prvaško sobo« ter si naročila liter vina. Ko iz prvaške sobe pride mimo naju Ivan Vilhar in vidi dve taki kislici ob tako pozni uri pri litru vina, izrazi svoje začudenje z vzklikom: »I, kaj pa vidva tukaj delata?!« Jurčič mu kratko a odmerjeno odgovori: »Lumpava.« — Vilhar se je po Jurčičevi smrti večkrat spominjal tega odgovora ter se je vselej smejal, kadar ga je omenjal.

Leta 1880. sem toliko obolel, da sem se podal za dva meseca v Sestriponente na italijansko Rivijero. Jurčiču pošiljal sem takrat za podlistek »Slovenskega Naroda« popis svojega potovanja po Italiji. Ko sem se imel vrniti, sporoči mi Jurčič, da je tudi on jako slab, da je moral leči in da upa najti zdravja le še v Italiji. Zmenila sva se, da se sestaneva v Benetkah. Ko se po dvomesečni odsotnosti vračam domov, najdem Jurčiča že tamkaj. Vstrašim se ga, kajti ni ga bilo druzega ko kost in koža. Oči so mu bile globoko vdrte pod visokim čelom, rdečica mu je zginila z lic in ušesi ste

mu štrleli od glave. Videl sem takoj, da je izgubljen in milo se mi je storilo. Vendar sem mu od bivanja v Italiji delal najboljše upanje, tolažeč ga, da mu pomladansko solnce zopet vrne telesne sile. Bil je res nekam vesel, da je prišel v Italijo in zdelo se mi je, kakor da si tudi sam dela nekaj upanja. Hodila sva po mestu ter ogledovala vojaške parade, ki so bile slučajno tistega dne — ne vem ali na čast kraljevega rojstva ali godu. — Zvečer se posloviva in Jurčič gre na svoje stanovanje z nado, da noč dobro prespi. Drugo jutro je bil ves obupan. Pravil mi je, da ni celo noč mogel zatisniti očesa ter da ga je neprenehoma mučil kašelj. Tedaj je pri zajutreku izustil besede: »Včeraj si mi upanje dajal, da ozdravim; danes pa vem, da zame tudi v Italiji ni zdravja več. Prav dobro se zavedam svojega položaja in ne bi bil mož, ko bi hotel samega sebe varati.« Jako hudo mi je bilo ob takem govorjenju; a vedel sem, da bi ga žalilo, ko bi mu s praznim govoričenjem upanje delal, ko mu pa pomagati ne morem. Zato ga povabim samo v gondolo in peljala sva se po mestu; vendar je bil Jurčič od neprespane noči tako utrujen, da ga ni zanimala nobena stvar več. — Iz Benetk vrnila sva se čez par dni v Ljubljano, kjer je smrtno bolni prijatelj kmalu legel in ni več vstal. Smrt ga je rešila trpljenja.

Josip Jurčič.

Ker govorim o Jurčiču, pripomniti mi je, da se je okoli njega rado zbiralo precejšnje število mladih rodoljubov in pisateljev. Njegova beseda je bila uvaževana in spoštovana; nikdo se mu ni drznil ugovarjati. Ob

neki taki priliki sedela nas je večja družba in nekateri smo bili prav glasni, trdeč, da avstrijski Slovani od Rusije nimamo prav nobene koristi, češ da bi Rusija, če bi hotela, lahko kaj storila za nas, da bi nas tukaj ne gnetli tako. Jurčič nas je poslušal, — potem pa je presekal te pogovore s temile ob lahnem nasmevu na ustnicah izpregovorjenimi besedami: »Kaj pa vi veste! Največja zasluga Rusije za avstrijsko Slovanstvo je, da sploh eksistira!« Spogledali smo se in obmolknili. Vsak pri sebi si je menda mislil, da ima Jurčič prav.

Z Jurčičem sva se večkrat pogovarjala kako obžalovanja vredno je, da nimamo Slovenci še svojega knjigotrštva. Opažala sva koliko nemških knjig razpeča med nami knjigarna Kleinmayr & Bamberg in dejala sva si, da bi dobro organizovana slovenska knjigarna mogla silno veliko storiti za razpečavo slovenskih knjig in s tem za razvoj slovenskega slovstva. Pripovedoval sem Jurčiču kako spretno se v Pragi s kolportažo po hišah širijo češke knjige in on je mislil, da bi se nekaj podobnega dalo uvesti tudi pri nas. Ti pogovori so leta 1879. storili, da sva sklenila ustanoviti slovensko knjigarno ter vložila prošnjo za koncesijo. Koj na to peljal sem se jaz na Dunaj in sem si pri Braumüllerju na Grabnu izprosil dovoljenja, da proučim njegovo poslovanje. Drage volje mi je bilo to dovoljeno in osobje Braumüllerjeve knjigarne mi je dva dni razkazovalo in razlagalo vse potankosti ondotnega velikega obrata. Proti koncesiji so nastopili ljubljanski knjigarji. Ko je potem še Jurčič zbolel, nisva rešitve poganjala in stvar je zaspala.

7. »Narodna tiskarna«.

31./1. 1912. Ker sem vse tiskovine dajal tiskat »Narodni tiskarni«, bil sem z njenim upraviteljstvom v neprestani dotiki. Vsled prijateljstva z urednikom Josipom Jurčičem sem bil pa v zvezi tudi z listom »Slovenski Narod«. Dr. Valentin Zarnik, ki je bil tista leta predsednik »Narodne tiskarne«, naprosil me je, naj bi

si kupil par delnic, češ, da bi me potem rad videl v upravnem svetu »Narodne tiskarne«. Ustregel sem tej želji in bil sem res izbran v upravni svet, kateri me je kmalu nato izvolil za podpredsednika.

Upravni svet »Narodne tiskarne« je že davno vedel, da njeno gospodarstvo ni dobro, a vzroka, kje tiče neuspehi, ni mogel najti. Ta vzrok našel se je, ko je upravni svet naprosil mene in upravnega svetnika Antona Kneza, da gospodarstvo kontrolujeva, ter naju tudi pooblastil, da sprejemava denarne pošiljatve, ki so dohajale za »Narodno tiskarno«. Posledica izkušenj, ki so se pri tem pridobile, je bila, da se je upravitelju odpovedala služba. Tedaj pa so zanj nastopili vsi stavci »Narodne tiskarne« ter so napovedali stavko. »Slovenski Narod« bil je v nevarnosti, da preneha izhajati. Dr. Zarnik in nekateri upravni svetniki ustrašili so se tega in so hoteli že popustiti ter upravitelja še nadalje pridržati v službi. Odločno sem se temu uprl, ker sem dobro vedel, da bi bila remedura v gospodarstvu v tem slučaju nemogoča. Tudi sem naglašal, da upravni svet vendar ne sme dovoliti stavcem, da zagospodarijo nad njim. Pod težo teh argumentov je upravni svet sklenil, da — če ne bo drugače — preneha za nekaj dni izdajati list, da se pa nikakor ne uda zahtevam stavcev. Tu se je pojavil pri meni — kakor deus ex machina — »Katoliške tiskarne« stavec Dragotin Hribar s ponudbo, da, ako je upravnemu odboru všeč, vstopi

Dragotin Hribar.

on v »Narodno tiskarno« ter prevzame poroštvo, da »Slovenskemu Narodu« ne bo potreba prenehati. Pogum mladega stavca mi je ugajal; zato sem izposloval pri upravnem svetu, da se je takoj sprejel za začasnega upravitelja tiskarne. Komaj se je to zgodilo, izjavili so tudi stavci, da odstopijo od svojih zahtev ter da bodo služili ravno tako, kakor doslej dalje. Dragotin Hribar je bil kasneje imenovan za stalnega upravitelja »Narodne tiskarne« in pokazalo se je takoj, v čem je prejšnje gospodarstvo bilo nedostatno. Dohodki pri listu in iz razprodaje knjig, ki jih je »Narodna tiskarna« imela v založbi, rastli so od meseca do meseca. Novi upravitelj upeljal je red v tiskarni, katera je od tistega časa začela lepo prospevati. Kasnejši nadzornik, član upravnega sveta Josip Lavrenčič, našel je že po Dragotinu Hribarju urejeno gospodarstvo; vendar pa Dragotin Hribar — kakor je to že sploh na svetu navada — za svoje delo v »Narodni tiskarni« in za zasluge, ki si jih je pridobil za redno gospodarstvo tega zavoda, ni žel nikake zahvale.

8. »Slovenski Narod«.

31./1. 1912. Po smrti Josipa Jurčiča je uredništvo »Slovenskega Naroda« začasno prevzel dr. Ivan Tavčar. V tej dobi pisal je skoro vse članke in večino notic sam. Članki in notice odlikovali so se s tisto duhovitostjo in živahnostjo, po kateri se sploh odlikujejo spisi dr. Ivana Tavčarja. »Slovenski Narod« je bil takrat ravno po njegovem sodelovanju list, katerega je vsakdo rad jemal v roke. Dr. Tavčarju pomagal je iz proste volje tudi zelo duhoviti politični pisatelj dr. Danilo Majaron. Poleg tega ostalo je listu zvestih nekaj sotrudnikov izza Jurčičeve dobe.

Še za Jurčičevih dni in tudi kasneje je bilo deželnemu predsedniku Andreju baronu Winklerju veliko na tem, da »Slovenski Narod« pridobi za svoje namene. Konferoval je v tem oziru z dr. Vošnjakom, ki je bil član upravnega sveta. Na dr. Vošnjaka je po želji de-

želnega predsednika zlasti tudi vplival ljubljanski poslanec vitez Schneid. Dr. Vošnjaku se je obetalo, da utegne »Narodna tiskarna«, ako »Slovenski Narod« spremeni svojo politiko nasproti deželnemu predsedstvu, dobiti v tisk vladne tiskovine in da se jej utegne izročiti tisk uradnega lista »Laibacher Zeitung«. Dr. Vošnjak je bil za to že precej pridobljen; toda uprli smo se mlajši politiki in upravni svetniki »Narodne tiskarne«, in nam se je pridružil tudi dr. Valentin Zarnik. Naglašali smo namreč, da si mora »Slovenski Narod« na vsak način ohraniti neodvisnost, kajti če bi on stopil v službo vlade, da Slovenci potem nimamo nobenega neodvisnega dnevnika več. Vsled tega je deželni predsednik Winkler ustanovil »Ljubljanski List«, čegar uredništvo je poveril Francetu Šukljetu. Šuklje si je za sotrudnika pridobil Kersnika in Stritarja in začel se je hud političen boj med »Narodom« in »Ljubljanskim Listom«. Ta boj se je vodil na obeh straneh duhovito, pa tudi brezobzirno. Pri »Narodu« je zlasti duhovito pobijal Šukljeta, Kersnika in Stritarja dr. Ivan Tavčar; a tudi drugi slovenski pisatelji — zlasti izmed uradnikov je bilo mnogo tacih — so z vso odločnostjo posegali na strani »Slovenskega Naroda« proti njemu v boj. Jeli so se bili namreč odvračati od Šukljeta, ki je preje užival velik ugled in spoštovanje ter kot skrajno radikalen slovenski politik tudi zaupanje vseh neodvisnih elementov, ker se jim je zdelo, da so ga še le sedaj prav spoznali.

Dr. Josip Vošnjak.

Ko je dr. Tavčar od uredništva »Narodovega« odstopil, izročilo se je leto Ivanu Železnikarju, dotedaj notarskemu koncipijentu v Slovenski Bistrici. Nekako leta 1884. ali 1885. oglasil se je za sotrudnika Davorin Hostnik, ki je kot dijak služil nekaj časa za korektorja v »Narodni tiskarni«. Hostnik je bil

Ivan Železnikar.

profesor v Rilsku na Ruskem. Odondot je pošiljal jako duhovite in zanimive članke, katere je podpisaval s pseudonimom »Krutorogov«. Ti članki so vsi dihali slovanskega navdušenja ter so imeli namen gladiti pot zbliževanju slovanskih narodov. Vlada teh člankov ni rada videla; vendar je pa večina bilo spisanih tako,

da jih ni bilo mogoče konfiskovati. Davorin Hostnik je članke in dopise pošiljal pod mojo zasebno adreso in jaz sem jih izročal uredniku Železnikarju. Eden teh člankov prejel sem v Novem Sadu, kjer sem bil po opravkih in kamor mi je pisarna Hostnikovo pismo poslala za mano. Ne da bi pogledal, kaj obsega članek, poslal sem ga uredniku Železnikarju. Železnikar je bil sicer skrben urednik, a na Hostnika se je zanesel, ker ga je poznal kot dobrega pisatelja. Zato je oddal članek, ne da ga je preje prečital, v tiskarno in članek je izšel; a nastal je proti njemu pravi vihar. »Krutorogov« je namreč — govoreč o papeštvu in tedanjem papežu Levu XIII. — rabil izraz »izvrg človeštva«. Ta izraz je bil rabljen v splošnem; vendar je dikcija članka bila taka, da se je mogel nanašati tudi na obče spoštovanega papeža Leva XIII.

Davorin Hostnik.

Dandanes bi kaj tacega ne vzbudilo posebnega razburjenja, kajti v »Slovenskem Narodu« so se kasneje pisale mnogo hujše stvari o papeštvu, ne da bi to izzvalo kake druge posledice, ko zavrnitev s strani listov druge politične smeri. Takrat pa je stvar zbudila odpor v vrstah narodne stranke in upravni odbor je sklical sejo takoj, ko sem se vrnil iz Novega Sada. V uredniškem košu našel sem svoje pismo do Železnikarja, v katerem sem mu naročal, na članek, predno ga natisnit da, prebere in eventuelno popravi. Jasno je torej bilo, da je urednik v tem oziru svojo dolžnost zanemaril, ker če bi bil članek prebral, bi bil čisto gotovo

črtal oni dve besedi, ki se s tedanjim papežem Levom XIII., blagim in učenim možem, kakoršnih je malo bilo na papeški stolici, nikakor niste mogli spraviti v sklad. Urednik Železnikar dobil je ukor zato; »Slovenski Narod« pa je priobčil izjavo, vsled katere je obžaloval one besede.

»Krutorogov« je nato nehal dopisovati »Slovenskemu Narodu«; jaz pa sem uredovanje vendar še nekaj časa nadziral, ker mi je bilo do tega, da piše v slovanskem smislu. Sicer je to bilo že od njegovega početka v njegovem programu, a pod mojim vplivom se je slovanska vzajemnost živahneje naglašala. To je vzbujalo v vladnih krogih veliko nevoljo. Ta nevolja je bila tem večja, ker je »Slovenski Narod« ostro kritikoval delovanje tedanjega deželnega predsednika Andreja barona Winklerja, sicer vseskozi poštenega moža, ki je pa kot Slovenec imel premalo poguma, da bi bil pri centralni vladi nastopil energičneje za pravice slovenskega naroda, ki so se krajšale na vse mogoče načine. Umevno je, da tega Winkler ni videl rad in da me je zato tožil pri osrednji vladi. Njegov prišeptovalec je bil po vsej verjetnosti poslanec Šuklje, s katerim sem v občinskem svetu ljubljanskem zaradi jezikovnega vprašanja na ljubljanski realki prišel v navskrižje in glede katerega sem potem dosegel, da pri dopolnilnih volitvah ni bil v občinski svet več izvoljen.

Ko je bil začel izhajati »Ljubljanski List« in ga je dobil v roke Šuklje, ni ta list napadal le mene, temveč je začel silno ostro pisati tudi proti banki »Slaviji«. Mislil si je bržkone, da bodo ti napadi — če že ne mene — oplašili vsaj upravo banke »Slavije«. S početka se za napade nisem zmenil. Kasneje mi je pa taka oficijozna predrznost vendar le jela vzbujati nevoljo. Podam se zatorej k deželnemu predsedniku Winklerju. Tu odločno protestujem proti pisavi lista, o katerem je bilo splošno znano, da je oficijozen vladni organ, češ, proti meni kot politiku naj piše, kar se mu poljubi; proti »Slaviji«, ki za moje zasebno udejstvovanje ne more biti odgovorna, pa da pisati ne sme. Baron Winkler je opravičenost mojega

Jan grof Harrach.

protesta takoj in brez pridržka priznal in mi je obljubil, da še tistega dne naroči, da ne sme v »Ljubljanski List« priti na banko »Slavijo« nikak napad več. Res so ti napadi poslej popolnoma ponehali.

Šuklje je tudi v državnem zboru nagovarjal dr. Ladislava Riegerja, kot načelnika češkega kluba, naj nastopi proti meni pri generalnem ravnateljstvu banke »Slavije« ter je obenem začel v »Slovencu« proti »Slaviji« pisati ostre članke. Ker vse to ni nič izdalo, stopil je v boj proti meni sam ministerski predsednik grof Taaffe. Obrnil se je namreč do predsednika banke »Slavije« Jana grofa Harracha, s katerim sta si bila prijatelja že izza mladih let, ter je zahteval, naj pri upravnem svetu banke »Slavije« izposluje, da me iz službe odpusti. Ko se je grof Harrach informoval nato v Pragi in je izvedel, da je to popolnoma nemogoča stvar, naznanil je uspeh grofu Taaffeju. Nato je bil nekaj časa mir. Ker sva pa z dr. Tavčarjem vstrajala v opoziciji proti kranjskemu deželnemu predsedstvu ter sva v tem smislu dala tudi »Slovenski Narod« urejevati, se je čez nekaj mesecev grof Taaffe obrnil zopet do grofa Harracha z zahtevo, naj me banka »Slavija«, ako me že ni mogoče odpustiti iz službe, vsaj prestavi kam drugam, ter je izrecno imenoval Galicijo. — Grof Taaffe se je menda pri tej priliki spomnil onih časov, ko so slov. uradnike samo zato, ker so se zavedali svoje narodnosti, pošiljali v Galicijo in na Tirolsko v progranstvo. Tudi na to zahtevo mu grof Harrach ni mogel druzega odgovoriti, ko da je upravni svet banke »Slavije« proti meni brezmočen, ker sem imel z njim pogodbo, katero je mogla razrušiti samo moja smrt. To novo posredovanje grofa Taaffeja pa je upravnemu svetu bilo povod, da je poslal v Ljubljano generalnega tajnika Františka Vlacha z naročilom, naj stopi k deželnemu predsedniku Winklerju ter mu pojasni, da vse njegovo prizadevanje proti meni ne more imeti nobenega uspeha. Baron Winkler, h kateremu sem generalnega tajnika Vlacha spremil tudi jaz, de-

lal se je, ko da o celi stvari nič ne ve. Ko sva mu pa midva rekla, da nikdo drugi grofa Taaffeja ni mogel napeljati na tako sovražno postopanje proti meni, ni mogel ničesar odgovoriti ter se je jecljaje začel izgovarjati, da me spoštuje in visoko ceni kot izredno delavnega moža ter da bi celo nič proti temu ne imel, ko bi pri prihodnjih volitvah prišel v deželni zbor. S tem je bila zadeva končana.

Pripomniti je potreba, da je skoro ravno ob tistem času začela vlada postopati proti dr. Tavčarju. Nek formalen prestopek vzela je namreč za povod, da je državnemu pravdništvu ukazala dvigniti proti dr. Tavčarju tožbo, vsled katere bi bil, ko bi bil obsojen, izgubil odvetništvo. Ta razburljiva afera končala se je s popolnim fiaskom vlade, kajti dr. Tavčar je bil oproščen. Obravnava je bila popisana v posebni knjižici, ki jo je spisal dr. Valentin Krisper. Izdal sem jo jaz.

9. Volitve v občinski svet ljubljanski.

30./IX. 1912.

Ko sem se leta 1876. preselil v Ljubljano, je bila naša deželna stolnica še skoro čisto nemška. Ulični napisi — kolikor jih je bilo — so bili na prvem mestu nemški in tudi kasneje, ko jih je oskrbela mestna občina obligatno, dala je napraviti nemškoslovenske tablice. V občinskem svetu je namreč poleg 20 zastopnikov nemškutarstva sedelo le 10 Slovencev. Na mestnem magistratu se ni uradovalo ni besede slovenski in z županom slovenski niti govoriti ni bilo mogoče, ker so bili za župane — izvzemši Dežmana — voljeni vedno možje, ki niso bili zmožni slovenskega jezika. Še 4. aprila 1882. je Dežman v občinskem svetu z nekim posebnim naglasom zatrjeval, da je vse uradovanje mestnega magistrata izključno nemško. Ni čuda torej, da so tudi napisi nad obrtovalnicami in trgovinami bili samo nemški in da so slovenski napisi med njimi bili prave bele vrane. Na ulicah se je slišalo več nemške, kakor slovenske govorice; zlasti iz ust izobražencev —

posebno pa ženstva — je redko prišla kaka slovenska beseda. Od strani narodnega ženstva se je nemškutarilo celo na veselicah »Narodne čitalnice« ter so bile le redke one dame, ki so se posluževale slovenščine. Skratka: tujec, ki je prišel v Ljubljano in jo je površno opazoval, moral je dobiti utis, da je zašel v mesto, ki je vsaj po treh četrtinah svojega prebivalstva nemško.

Slovenska manjšina v občinskem svetu borila se je proti samovolji nemškutarske večine vedno brezuspešno; le semtertje je zmagala s kakim predlogom manjše važnosti. Hud boj se je v občinskem svetu vnel takrat, ko je Dežman zasnoval obligatne tablice s številkami hiš in imeni ulic. Slovenska narodna manjšina se je temu predlogu na vse načine upirala in sicer zato, ker je dobro vedela, da hišne tablice, na katerih bodo nemški napisi na prvem mestu, pomenijo žaljenje za veliko večino mestnega prebivalstva, obenem pa, da še povzdignejo nemški značaj našega mesta. Tudi je slovenska narodna manjšina čutila, da bo take tablice potem prav težko odstraniti. Boj, zaradi teh tablic v občinskem svetu — v prvi vrsti bojevnikov so stali občinski svetniki: dr. Valentin Zarnik, Josip Jurčič, dr. Karel Bleiweis in Josip Regali — razburjal je vso Ljubljano ter je mnogo pripomogel, da so se širji sloji začeli živahneje zavedati naloge, da je njihova dolžnost iztrgati ljubljansko občinsko upravo iz rok njenih nemškutarskih tutorjev. Izmed slovenskih občinskih svetnikov tedanje dobe je posebno omeniti mizarskega mojstra Josipa Regalija, ki je imel jako veliko poguma in prav nabrušen jezik. Tudi mu je bila dana precejšnja doza zdravega humorja. Vsled tega je izzval v občinskem svetu večkrat veliko veselost, kadar se je spravil nad nemškutarsko večino. Govoril je pa v vsaki seji po nekolikokrat. Regali je tudi bil, kateri je po mestu, hodeč od gostilnice do gostilnice in obiskujoč volilca za volilcem, pripravljal boj za naskok nemškutarske trdnjave na magistratu.

Leta 1882 odločil se je narodni volilni odbor, da z vso vehemenco poseže v volilni boj. Dr. Valentin Zarnik, ki je, odkar je vstopil v občinski svet, vodil

slovensko narodno manjšino ter je vsled svojih izrednih govorniških zmožnosti in vsled poguma, ki ga je navdajal v vsej borbi z nemškutarijo, prizadejal nemškutarski večini marsikako bridko uro, stopil je na čelo narodnemu centralnemu volilnemu odboru in leta je pričel boj s krilatico ministrskega predsednika grofa Taaffeja, da so Nemci »fakcijozna opozicija«. To je bila poleg narodnostnega momenta glavna napovednica za volilne agitatorje in se je proti nemški večini občinskega sveta dala tudi prav dobro izrabljati. Že mesece pred dopolnilnimi volitvami l. 1882. shajal se je narodni agitacijski odbor pod predsedstvom dr. Zarnikovim ter je prerešetaval volilni imenik, ki mu ga je bil preskrbel občinski svetnik Regali. Vsakega nezanesljivega volilca je ta odbor pridelil enemu izmed agitatorjev. Pri agitacijskih shodih je imel poleg dr. Zarnika vedno prvo besedo Regali. Le-temu so pa doktorji hudo v želodcu ležali. Neprenehoma je s svojo nosljajočo govorico zabavljal čeznje in to večinoma na tak način, da so se mu vsi smejali in da tudi predsednik Zarnik tega ni smatral za resno. Ko je pa ob priliki postavljanja kandidatov začel Regali z vso resnostjo govoriti, da se ne sme nobenega »dohtarja« kandidirati, vsekal je dr. Zarnik z debelo svojo palico po mizi ter zarohnel nad njim: »Regali, ti prekleta duša, zdaj imam tega pa že dovolj! Kaj misliš, da sem svojo doktorsko diplomo ukradel? Če ne vtakneš koj jezik za zobe, ti dam brco, da jo boš pomnil!« Regali je obmolk-

Josip Regali.

nil in bil ves večer tiho; dr. Zarnik pa mi je, ko smo zborovanje končali, dejal: »Vidite, gospod Hribar, takole se mora proti takim ljudem nastopati. Leva se ukroti samo z železno štango.« Moral sem se tem opombam od srca smejati. Nastop Zarnikov pa na Regalija vendar ni uplival bogvekaj, kajti dasiravno sta se med kandidate sprejela dva doktorja, je vendar Regali slejkoprej imel doktorje na piki ter je zabavljal nanje prav do konca svojega življenja.

Dne 28. marca 1882 izdal je narodni centralni volilni odbor oklic do ljubljanskih volilcev, v katerem je za dopolnilne volitve, ki so se imele vršiti meseca aprila, naznanil kandidate slovenske narodne stranke. Bili so v III. razredu 3, v II 3, v I. pa 4. Med kandidati III. razreda sem bil tudi jaz, ki sem takrat ravno dosegel za to potrebno starost. Pod večer tistega dne, ko je »Slovenski Narod« prinesel oklic, srečal sem pri stari Piklovi hiši za frančiškansko cerkvijo občinskega svetnika Frana Doberleta. Poznal sem ga odtod, ker sem sempatje kupil pri njem kako stvar. Doberlet je imel ravno »Narod« v roki ter je čital oklic. Ko vidi mene, pokliče me k sebi in pravi: »Ali ste že brali?« Z nekakim zaničljivim usmevom na ustnicah pokaže mi v oklicu moje ime: »Ali kaj poznate tega-le?« Mirno mu odgovorim: »Poznam ga; če ga vi ne poznate, ga boste pa že še spoznali!« Na to sva se razšla. Po drugi seji občinskega sveta, v kateri sem zagovarjal ustanovitev »Mestne hranilnice« ter pobijal razloge, ki jih je dr. Josip Suppan navajal proti temu, stopil je med vrati mestne dvorane Doberlet k meni ter mi je dejal: »Sedaj vas pa že poznam!«

Agitacija je bila jako živahna ter je imela tudi uspeh. Slovenska narodna stranka zmagala je v III. in II. razredu z vsemi kandidati in je imela torej že 14 glasov v občinskem svetu; od volitev v I. razredu bilo je le še odvisno, bode li dobila večino ali ne. Dobro smo vedeli, da je stališče narodne slovenske stranke v tem razredu jako težavno, kajti večina hišnih posestnikov, kolikor ni bilo med njimi pripadnikov vladajoče nemškutarske stranke, je bila mlačnih Slovencev,

ki so vrhu tega bili še zadolženi pri »Kranjski hranilnici«. Vendar nismo obupali. Spustili smo se tem intenzivneje v agitacijo. Napetost je prikipela na dan volitve do vrhunca. Pred mestno dvorano zbran je bil takrat naš in pa nasprotne stranke štab; agitatorji, katere je dr. Zarnik vedno imenoval »Wahlhunde«, so

Peter Grasselli.

pa pripeljavali volilca za volilcem. Okoli polu 12. stvar še ni bila odločena in dvomili smo nad zmago; vendar ob vse upanje še nismo bili. Regali pa je takrat, obrnjen proti nemškutarskemu štabu, pokazal na kamenitni mestni grb pred dvorano, rekoč: »Gospodje, če danes zmagamo, bomo pa jutri lintverna spekli!« Neznan-

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

sko veselost zbudil je ta dovtip in ko je ravno takrat mala skupina naših volilcev prišla po stopnjicah, dejali smo Regaliju, da mu »lintvernova« pečenka ne uide. In res, zmagali smo z dvema kandidatoma, dočim sta dva ostala v manjšini. Nepopisna je bila radost naša in vsega slovenskega prebivalstva, kajti s to delno zmago v I. razredu dobili smo absolutno večino v občinskem svetu in jasno je bilo, da bode Ljubljana imela poslej slovenskega župana. Res se je kmalu nato župan Laschan odpovedal in izbran je bil v drugi seji občinskega sveta po volitvah Peter Graselli s 15 proti 11 glasovom za župana.

10. Mestna hranilnica ljubljanska.

30./I. 1912. Ko mi je narodni centralni volilni odbor ponudil kandidaturo za občinski svet ter sem ponudbo sprejel, začel sem takoj, ne da bi bil komu povedal, sestavljati pravila za mestno hranilnico ljubljansko. V nedeljo po volitvah bil sem z dr. Josipom Vošnjakom in urednikom »Slovenskega Naroda« Ivanom Železnikarjem pri »Ančniku« v Spodnji Šiški, kjer se je takrat ob nedeljah in praznikih shajala rodoljubna ljubljanska družba. Ko smo se vračali domov, omenil sem imenovanima dvema, da moramo Slovenci sedaj pokazati, da kaj znamo in da smo v stanu za Ljubljano več storiti, ko vsa nemškutarija doslej. Za prvo in najnujnejše potrebno, dejal sem, da smatram ustanovitev mestne hranilnice, da sem pravila in poslovnik že sestavil ter da bom v prvi seji po izvolitvi županovi stavil tozadevni predlog. Dalje sem omenil, da nameravam govoriti z dr. Moschetom, da paralelno stavi v deželnem zboru predlog za ustanovitev deželne hipotečne banke. Dr. Vošnjak in Ivan Železnikar se nista mogla dosti navdušeno izraziti o teh namerah in sta bila jako vesela, da sem ustanovitev mestne hranilnice zamislil. — Drugi dan okoli 9. pride k meni v pisarno dr. Vošnjak in mi pravi: »Čujte, Vi ste vendar še premladi, da bi takoj

s takim predlogom nastopili. Ali ne bi rajše prepustili stvar dr. Moschetu?« Ker mi ni bilo za osebno reklamo, nisem se temu upiral in tako sva se dogovorila z dr. Moschetom, da on stavi predlog, jaz pa, da ga, če bode potreba, podpiram. Zgodilo se je tudi tako. V seji 31. maja 1882. predlagal je dr. Mosche ustanovitev

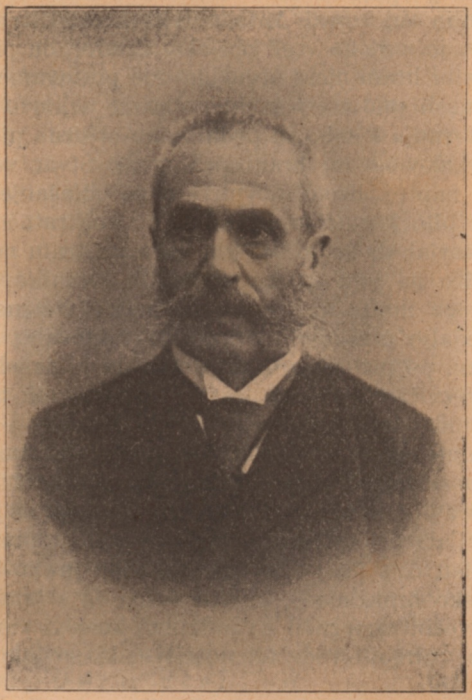

Dr. Alfons Mosche.

»Mestne hranilnice« ter je obenem izročil županu Petru Grasselliju moj rokopis pravil in izvrševalnih določb. Predlog dr. Moschetov je ostro pobijal dr. Josip Suppan, grozeč celo z represalijami od strani »Kranjske hranilnice«. Zavračal sem ga v daljšem govoru ob splošnem odobravanju narodnih članov ob-

činskega sveta jaz in za mano tudi dr. Mosche, na kar je bil predlog na ustanovitev mestne hranilnice sprejet z vsemi narodnimi glasovi.

Razmere za ustanovitev in uspešen razvoj mestne hranilnice so leta 1882. bile izredno ugodne; žal da se je nje ustanovitev zavlekla. Občinski svet je v nameri, da pospeši ustanovitev mestne hranilnice, v eni prihodnjih sej izbral Antona Kleina in Alfreda Ledenika ter ju z mano vred poslal v Gradec, da pri ondotni »Mestni hranilnici« proučimo nje poslovanje. Od ondot prinesli smo vse potrebne obrazce tiskovin za uredbo poslovanja s sabo in podali smo obširno pisano poročilo, kako se naj hranilnica vredi. Stvar vendar ni krenila naprej. Kakošni vplivi so to odlašanje povzročali, ni bilo jasno; župan se je na večkratne urgence le izgovarjal, da se je ves akt na magistratu nekam izgubil. Ko pa je v krogu občinskih svetnikov nevolja vsled tega rastla in se je ustanovitev mestne hranilnice čedalje glasneje in glasneje zahtevala, naznanil je župan, po približno šestih letih, da je našel dne 31. maja 1882. izročena mu pravila in poslovnik ter jih je potem tudi vložil pri deželni vladi. Nato je — post tot discrimina rerum — leta 1889. začela »Mestna hranilnica« poslovati. Dolgo odlašanje z ustanovitvijo jo je sicer spravilo ob najugodnejšo dobo; vendar se je uspešno razvijala in je danes dosegla že tako stopinjo, da ni daleč tisti čas, ko bo po znesku vlog prekosila staro »Kranjsko hranilnico«, katera edina še s fondi, ki jej jih po večini omogočil nabrati naš kmečki varčevalec, umetno vzdržuje v deželi nemštvo, ki se tako bahato šopiri.

11. Ljubljanski vodovod.

20./II. 1912. Mestna občina ljubljanska najela je svoje dni poldrug milijon goldinarjev loterijskega posojila. Ko smo dobili Slovenci večino v občinskem svetu, osvetlil sem v »Slovenskem Narodu« s strankarskega stališča najetje tega posojila, s katerim se je bivša nemšku-

tarska večina občinskega sveta pa vsej pravici ponašala. Matematični proračun za članke, ki so vzbujali vsesplošno zanimanje, podal mi je profesor Andrej Seneković. Danes seveda priznam, da so bili očitki v teh člankih neopravičeni, kajti posojilo je bilo najeto v korist mestu in pod tako ugodnimi pogoji, kakor se kasneje mestu ljubljanskemu ni posrečilo najeti nobenega drugega posojila več. To posojilo je bilo pa tudi edina večja zadeva, katero je izplejal sterilni občinski svet, dokler je imela večino v njem ljubljanska nemškutarija; a še za to posojilo imela se je protislovenska stranka v občinskem svetu zahvaliti le dr. Josipu Suppanu, ki je duševno daleč nadkriljeval svoje tovariše.

Kako porabiti veliko vsoto denarja, ki ga je mestna občina z loterijskim posojilom dobila, nemškutarski občinski svet ni vedel. Pač je sezidati dal jako potrebno ljubljansko klavnico; a vanjo je investoval samo odlomek posojilne svote. Zdelo se mu je tudi, da bi potreba bilo v Ljubljani vodovoda; pa okoli tega vprašanja je hodil kakor mačka okoli vrele kaše. — Ko sem postal občinski svetnik, vzel sem zatorej med drugimi stvarmi tudi rešitev tega vprašanja v svoj delovni program. Zato sem kmalu potem, ko je bil sprejet predlog za ustanovitev mestne hranilnice, predlagal v občinskem svetu, naj se izbere poseben odbor, kateremu naj se naroči proučiti in h kraju dovesti vprašanje mestnega vodovoda. Kdo so bili člani tega odbora, sedaj ne vem več dobro; pač pa se spominjam, da so bili v njem: dr. Karel Bleiweis, dr. Josip Derč, Franjo Klein in menda tudi Alfred Ledenik. Istotako je imel v njem sedež in glas mestni fizik dr. Kowatsch.

V prvi seji vodovodnega odseka izbran sem bil za načelnika. Ker sem zadevo smatral za jako resno, nisem članom odbora dal veliko duška, temveč sem prav pogosto skliceval seje. Meni se je že takrat zdelo, da glede na formacijo ljubljanske okolice ne bo kazalo drugega, ko poseči po podtalni vodi, ter sem se, ko sem glede vodovoda stavil svoj predlog, tudi

v tem smislu izrazil. Izključeval seveda nisem preiskavanja glede vrelcev, ki bi se utegnili v bližnji ali dalnji okolici ljubljanski najti za napeljavo v Ljubljano. Glede na to se mi je torej zdelo, da pojde stvar čisto gladko. Kako sem bil pa iznenaden, ko sem takoj v drugi seji vodovodnega odseka našel protivje proti vodovodu ravno ondi, kjer sem tega najmanje pričakoval. Dr. Karol Bleiweis, zdravnik, posegel je namreč, ko se je stvar načelno razpravljala, v debato ter se je z vso odločnostjo izrekel proti napeljavi vode od zunaj v Ljubljano in proti vodovodu sploh. Naglašal je, da v Ljubljani ni druzega potreba, ko izkopati nekoliko vodnjakov — in navel je petero trgov, na katerih naj bi se taki vodnjaki napravili, — češ, da že imamo jako dobro podtalno vodo in da bi vsaka druga rešitev vodovodnega vprašanja bila predraga. Dr. Bleiweisu se je na moje veliko začudenje pridružil tudi mestni fizik dr. Kowatsch. Na moji strani je stal izmed zdravnikov edino mladi dr. Josip Derč.

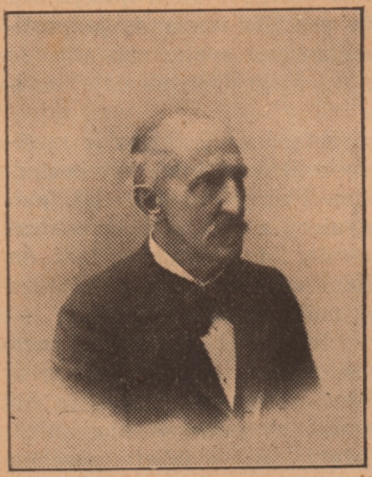

Dr. Karol Bleiweis vitez Trsteniški.

Videč, kako se je stvar zasukala, nisem pustil v dotični seji o njej sklepati, temveč sem iskal in tudi našel povoda, da sejo zaključim. K prihodnji seji odbora nisem več povabil dr. Kowatscha; slučaj, da se je zakasnil dr. Bleiweis, pa sem porabil, da sem dal glasovati o predlogu glede začetka predpriprav za vodovod. Sklep odseka sem nato naznanil županu. Pri županu se je kasneje pač pri-

tožil dr. Kowatsch, češ, da ni bil povabljen k seji in da zato sklep dotične seje ni bil pravomočen. A jaz sem kratko odgovoril, da moža, ki je predstavljal cokljo v odboru, namenoma nisem vabil, češ, da ne morem trpeti in tudi ne bodem trpel, da bi v kakem odboru občinskega sveta uradnik mestnega magistrata nasprotoval zadevi, katero je občinski svet soglasno priznal za potrebno in koristno. Pri tem je ostalo in fizik dr. Kowatsch se ni kasneje nič več udeleževal sej vodovodnega odseka. Sicer je pa tudi kmalu potem, ker mu njegova nemškutarska vest ni dovoljevala služiti narodnemu občinskemu zastopu, stopil v pokoj.

Ko sem tako — rekel bi nasilno, kajti glede na take predpotopne nazore najpoklicanejših činiteljev odseka ni bilo drugače postopati mogoče — rešil vprašanje glede predpriprav za vodovod, začel je župan Grasselli izvrševati sklepe vodovodnega odseka. Z Dunaja je bil povabljen ravnatelj geologičnega državnega zavoda dr. Dionizij Štur in najelo se je tudi več tehnikov domačinov, nakar se je pričelo preiskavanje ljubljanske okolice glede pitne vode. Župan in večina občinskega sveta, kateremu je vodovodni odsek od časa do časa poročal, so bili mnenja, da je treba napeljati kak studenec v Ljubljano. Njim je bil pred očmi dunajski vodovod, takozvana »Hochguellenleitung«. Jaz pa sem ves ta čas stal na stališču, da za Ljubljano taka napeljava vode ni priporočljiva, ker bi bila predraga ter sem vedno naglašal, da bodo vsa preiskavanja konečno pripeljati morala do realizacije moje prvotne misli, namreč do napeljave podtalne vode z ljubljanskega polja.

Res se je prav kmalu pokazalo, da nobeden izmed studencev, ki so se v oddaljenosti 15 km od Ljubljane preiskavali, ne daje toliko vode, da bi se ga moglo upoštevati za nje napeljavo v Ljubljano. Poleg tega se je ugotovilo, da bi napeljava iz enega ali druzega studenca bila jako draga. Rešila pa se je stvar konečno šele potem, ko je posegel vanjo veščak inženir Oskar Smreker iz Mannheima. Občinski

svet se je namreč v seji, katera je bila sklicana potem, ko so se vse preiskave glede napeljave studencev že izvršile in ko se je tudi bilo že vsestransko proučilo vprašanje podtalne vode, imel odločiti, ali naj nadaljnje delo in konečno izvedbo vodovoda izroči po županu priporočenemu dvornemu svetniku Passiniju z Dunaja ali pa po meni priporočenemu inženirju Oskarju Smrekerju iz Mannheima. Odločil se je za poslednega in izkušnje so pokazale, da je prav storil. Oskar Smreker je svoje študije dovršil v dobrem letu ter podal obširno poročilo, v katerem je dokazal, da je za Ljubljano edina racijonelna napeljava podtalne vode z ljubljanskega polja. Sestavil je proračun stroškov in občinski svet je delo njemu oddal. Pripomniti je potreba, da sta si v dobi, odkar so se vršila proučevanja, pridobila za vodovod veliko zaslug kasneje v občinski svet izvoljena deželni inženir Jan Vladimir Hráský in ravnatelj Andrej Senekovič. Leta 1889. je bil vodovod dodelan ter se je sv. Petra in Pavla dan 1890. leta izročil javni uporabi. Dne 29. junija 1890. podeljeno je bilo meni za zasluge, ki sem si jih glede vodovoda pridobil, častno meščanstvo.

Umljivo je samoposebi, da je taka naprava, kakor je vodovod, našla v občinstvu privržencev in protivnikov. Da so med protivniki bili nemškutarji, ki se tega vprašnja prej nikakor niso znali in ne lotiti upali, ni čudo. A našlo se jih je tudi med Slovenci. Vso dobo, odkar so se vršila pogajanja glede vodovoda, posebno pa takrat, ko so se prva dela začela, je bilo po vseh ljubljanskih gostilnicah in kavarnah živahno razpravljanje o stvari. Med polaganjem cevi se celo dva prijatelja ali znanca na ulici nista sestala, da ne bi bila stvari kritikovala — bodisi v ugodnem, bodisi v neugodnem smislu. — Mnogo je bilo — kakor o takih prilikah vedno — črnogledov. Leti so zatrjevali, da, ali vodovod ne bode redno funkcionoval, ali pa da bode voda prav za nič. Nekateri tudi niso mogli umeti, kako bi mogla voda ostati okusna in čista ako teče po železnih ceveh, ki so katranizovane. Sto in stokrat

je slišal vodovodni odsek razne zabavljice in prigovore; člani njihovi prinašali so jih v odsekove seje. Vsa taka poročila odklanjal sem z neko — rekel bi — nonšalanco, rekoč, da imamo važnejšega posla, kakor pa razpravljati o bedasti poulični klepetavosti; odsek pa sem prosil in bodril, naj zaupa svojim, po zrelem prevdarku storjenim sklepom, češ da se bode občinstvo zamoglo kmalu samo prepričati o njihovi koristnosti.

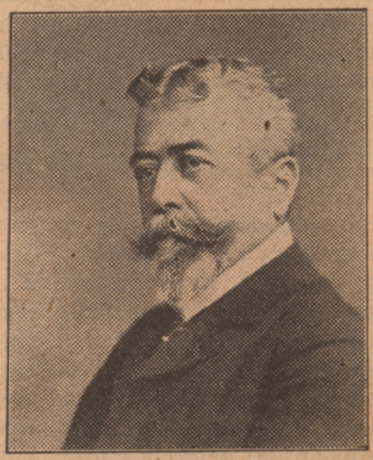

Inž. Oskar Smreker.

In res je, ko je dne 29. junija 1890. naznanil strel iz topa na gradu, da je voda začela teči po vseh ljubljanskih hišah, nastalo splošno veselo iznenadenje. Vsi nasprotniki vodovoda so utihnili in so sramežljivo morali priznati, kako krivico so s svojimi nepremišljenimi kritikami delali vodovodnemu odseku in občinskemu svetu. — Dozdaj je ni naprave v Ljubljani, s katero bi prebivalstvo bilo tako zadovoljno, kakor je vodovod in samo enkrat se je slišala kritika o vodovodu ter se je izrazil dvom, jeli ljubljanskemu prebivalstvu na korist. Zgodilo se je to v občinskem svetu samem nekdaj ob priliki razprave o letnem proračunu. Kritiko je izrekel eden mojih prijateljev, ki se je pa na splošnem odporu v občinskem svetu in v občinstvu prepričati moral, da je silno slabo meril, ko je s tem očitanjem mislil mene zadeti.

Mnogo ljudi mi je na tej javni napravi čestitalo. Živo v spominu pa mi je ostal sledeči izredni dogodek:

Nekega poletnega dne proti večeru pozvoni nekdo na vratih mojega stanovanja. Hišina gre odpirat, stopil sem pa tudi ravno sam takrat iz sobe. Ko hišina govori s stranko, ki je pozvonila, stopim bližje in zagledam postarno ženico. Vprašala je hišino, če je gospod doma in ko pristopim vpraša me, če sem jaz Hribar. Potrdim jej to; ona pa pravi: »Hvala Bogu, da vas vidim! Samo zato sem prišla sem, da bi Vas poznala. Vsak dan molim za vas zato, ker ste nam preskrbeli vodo, da se nam ni treba toliko truditi, kakor prej, ko smo jo od daleč morale v hišo nositi.« Ta pohvala mi je bila skoraj večje zadostilo, kakor diploma častnega občanstva mesta Ljubljane.

12. »Slovan«.

5/II. 1912. Leta 1883. rodila se mi je misel, da bi si Slovenci morali vzdrževati tudi kak ilustrovan list. Znano mi je pač bilo, da so težave z izdajanjem tacega lista precej velike, a čimbolj sem o stvari premišljal, bolj mi je rastel pogum. Dejal sem si namreč, da bi se stroški za izdajo tacega lista precej zmanjšali, ko bi si izposojeval klišeje od hrvatskih in čeških listov in bi le semtertje prinesel kako izvirno sliko. Izkristalizovala se je ta misel v meni toliko, da sem si sestavil program za list. Hotel sem namreč Slovence natančneje seznanjati z razmerami pri drugih slovanskih narodih ter tako buditi v njih čut za slovansko vzajemnost. Na podlagi tega programa je bilo seveda naravno, da sem ime listu določil »Slovan«. — Ko sem se namenil prinašati v listu tudi politične članke, razodel sem stvar predvsem dr. Zarniku, da vidim, ne bode li novi list smatral za konkurenčno podjetje »Slovenskemu Narodu«. Dr. Zarnik je takoj izjavil, da po njegovem mnenju list »Slovan«, če bo izhajal kot tednik in če se bo držal svojega programa, — pa najsi prinaša tudi politične članke, — ne le ne bo konkurent »Slovenskemu Narodu«, temveč bode le tega v njegovem stremljenju celo podpiral.

Anton Trstenjak.

Dr. Tavčar, ki mi je po izidu prvih dveh številk prišel ponudit svoje sotrudništvo, je leto nato prevzel tudi solastništvo. Za urednika naprosil sem Antona Trstenjaka. Leta 1884. izšla je prva številka »Slovana«, ki je doživel štiri letnike. Bil je to prvi poizkus slovenskega ilustrovanega lista in še danes moram reči, da me — listajočega po letnikih »Slovana« — obhaja nekako zadovoljstvo. Saj je list precej dobro izpolnjeval nalogo, katero sem mu bil postavil. Nekatere v njem priobčene slike so bile prav lepe. Zlasti v zadnjih treh letnikih, v katerih je lastništvo s precejšnjimi stroški poskrbelo za mnogo izvirnih slovenskih slik. — Ko sva z dr. Tavčarjem prenehala izdajati »Slovana«, poravnati sva morala 1300 goldinarjev nedostatka.

13. Biskup Josip Juraj Strossmayr.

Leta 1884. naznanil je banki »Slaviji« v Prago njen zagrebški generalni zastop, da se je upraviteljstvo škofijskega veleposestva v Djakovu odločilo zavarovati vsa poslopja in premičnine proti požaru in da razpisuje natečaj za zavarovanje. Generalno ravnateljstvo prosilo je mene, da se peljem v Djakovo, si ogledam rizika, stavim ponudbe, obenem pa tudi priporočim banko »Slavijo« biskupu Strossmayrju. Peljal sem se torej 25./1. 1912.

tjekaj ter sem poprosil pri biskupu za avdijenco. Biskup me je jako prijazno sprejel, ker je moje ime že iz časniških poročil poznal. Povpraševal me je po razmerah na Slovenskem, zlasti po nekaterih voditeljih slovenskega naroda ter mi je konečno, ko sva na poslovni del pogovora prešla, obljubil, da zavarovanje objektov njegovega veleposestva ne dobi nikdo drugi, nego banka »Slavija«. To se je tudi zgodilo in sicer kljubu vsem intrigam in v veliko nevoljo takratnega upravitelja, ki se je nekemu svojemu sorodniku na ljubo zavzemal za »Ogersko-francozko« zavarovalnico.

Takoj prvo leto zavarovanja zgorel je djakovskemu vlastelinstvu velik stog ovsa, za kateri je banka »Slavija« plačati morala preko 8000 gld. odškodnine. Proti koncu marca 1886. bil je tamkaj zopet velik požar. Pogorel je namreč oni del konjskih hlevov, v katerem so bili na smrkavosti oboleli konji. Tudi štirje bolni konji so v tem delu hleva zgoreli. Vse okolnosti so že leta 1884 kazale, da je moral biti stog ovsa zažgan, sedaj pa sem naravnost dobil prepričanje in tudi nekoliko dokazov, da je zopet zažgano bilo. Upravitelj vlastelinstva je bil duhovnik. Le-ta se je znal biskupu Strossmayrju s svojo priliznjenostjo silno prikupiti. Dokazoval mu je namreč, da ga mora vsak upravitelj, ki ima rodbino, goljufati, češ, da ga rodbina mnogo stane in vedel mu je stvar naslikati tako, da je res odpovedal službo oženjenemu upravitelju z rodbino ter poveril upravo svojega veleposestva njemu. Novi upravitelj znal je ta svoj položaj izkoriščati jako dobro. Duhovniki iz bližine biskupove pripovedovali so mi, kako je pri licitacijah gozdov znal napeljevati stvari tako, da so njegovi sorodniki na škodo vlastelinstva tlačili ogromne dobičke v žepe. Neznansko so se čudili, da mož kljubu svoji nespretnosti in nesposobnosti vendarle pri biskupu velja vse in je njegova beseda v vsaki zadevi odločilna. Duhoven, ki je bil biskupov ljubljenec, mi je še posebej pravil, kako se nad upraviteljem zgraža on in vsa duhovščina zaradi neke delikatne afere, v kateri se je njegov značaj pokazal v vsej odvratnosti.

Čutili so vsi, kakega človeka ima biskup vsak dan okoli sebe, a nikdo ni imel poguma, da bi mu bil odprl oči.

Ta pogum vzamem si jaz. Ko sem se namreč po nekolikodnevnem preiskovanju do dobrega prepričal, da požar v vlastelinskih hlevih ni mogel nastati brez

Biskup J. J. Strossmayr.

vednosti vlastelinskega upraviteljstva, stopim nekega dopoldné pred biskupa ter mu to povem kar naravnost. Poprosim ga, naj mi dovoli, da mu v posebnem pismu podam dokaze in naj potem naroči upravitelju, da me toži, zato da mi bo tako tudi pred sodiščem omogočeno dokazati njegovo krivdo. Biskupu se je, ko je poslušal moje pripovedovanje, obraz temnil čedalje bolj in opa-

zil sem na njem nemilosten izraz. Ko končam vzklikne: »Ali, sinko moj, kako možete nešto ovakova govoriti! Ta to je onoliko, košto da ste ga objedili da je koga ubio!? Pomislite, da je svećenik!« Jaz mu na to čisto hladno odgovorim: »Preuzvišeni, zar u istini mislite, da su svećenici andjeli? Dopustite mi, molim Vas još jedanput, da Vam dadem pismene dokaze te ne djelajte si usudka prije primitka ovih mojih dokaza.« Biskup privoli v to, obenem pa dostavi, da je popolnoma prepričan, da se mi dokaz posrečiti ne more, ker da on dobro pozna poštenje svojega upravitelja. Konečno — kakor je bilo videti razžaloščen — dostavi, naj tudi danes pridem na obed. Dokler sem bil v Djakovu, sem namreč vedno obedoval in večerjal z biskupom. Biskup je imel navado, šetati se vsak dan dopoldne pol ure pred obedom z upraviteljem po parku. Tako je bilo tudi tega dne. Ko stopi v sprejemno dvorano, kjer smo se zbirali vsi, ki smo bili vabljeni na obed, bil je upravitelj poleg njega. Biskup držal se je proti svoji navadi resno, kajti drugače je vedno stopil veselega lica med svoje goste, jih pozdravil ter enemu ali drugemu kako šaljivo povedal. Upravitelj, stopajoč poleg njega, delal je, ko da si s prsti briše solze; obrnjen je bil pa toliko proti biskupu, da je le-ta njegove kretnje opazovati zamogel. Tudi jaz pogledam upravitelja ostro v obraz in opazim, da mu nobeno oko ni mokro, temveč da igra le komedijo. Po obedu se odpeljem. Doma sestavim pismo do biskupa, v katerem mu sumnje in dokaze podam. To pismo odpošljem 6. aprila 1886. Približno mesec dni na to ni bil ta duhovnik več upravitelj biskupskega vlastelinstva v Djakovu, temveč je biskup nazaj poklical prejšnjega upravitelja, katerega so bili preje z rodbino vred vrgli na cesto. Pod tem upraviteljem, ki je še danes v službi, ponehali so požari in gospodarstvo vlastelinstva se je nenavadno povzdignilo.

To pripovedujem zato, ker me je biskup Strossmayr, odkar je prejel moje zgoraj omenjeno pismo, nenavadno cenil. Ostala sva v stalnem dopisovanju in biskup me nikdar ni v pismu drugače nagovoril, kakor »dragi

moj prijatelju«. Prilika je nanesla, da sem kasneje večkrat prišel v Djakovo ter bil biskupov gost. Vselej me je prosil, da sem se dopoldne in popoldne sprehajal z njim po parku, kjer sva se razgovarjala o narodnih in političnih zadevah.

Biti biskupa Strossmayrja gost in poslušati njegovo duhovito pripovedovanje, bila je prava naslada. Biskup je bil namreč jako dovtipen in se je med obedom ali večerjo rad pošalil. Toda tudi ob takem njegovem razpoloženju so se mnogokdaj vršili jako resni pogovori, zlasti pogovori, ki so se sukali okoli Slovanstva in njegove bodočnosti in nikdar ne bom pozabil, kako je bil Strossmayr v dnu svoje duše prepričan, da vzhaja zvezda Slovanstva in da bode v bližnji bodočnosti zažarela nad svetom v nepričakovanem sijaju. Biskup je bil tudi o razmerah posameznih slovanskih narodov jako dobro poučen ter je vedno zatrjeval, da za avstrijsko Slovanstvo ni druge rešitve, ko da se trdno strne med seboj in z združenimi močmi dela za svojo gospodarsko ter s tem tudi politično bodočnost. V kulturnem obziru je bil biskup, ki je sam z velikimi denarnimi žrtvami ustanovil hrvatskemu narodu vseučilišče in akademijo ter mu tako dal najvišje prosvetne zavode, na podlagi katerih se je mogla narodna individualnost Hrvatov uspešno razvijati, vendar prepričan, da mora prej ali slej priti do slovanske skupnosti ter je zato svojim gostom mnogokrat in ponovno priporočal: »Djeco moja, učite ruski!« Kot moder in prevdaren mož je pa tudi vedel, da do udejstitve tega njegovega ideala ni mogoče priti drugače, ko polagoma in po etapah. Zato se je oprijel pred vsem jugoslovanske ideje, o kateri je slutil, da bode delala še čudesa. Akademija znanosti in umetnosti, galerija slik in vseučilišče v Zagrebu imajo svoj postanek zahvaliti njegovi genijalni zamisli in njegovi brezprimerni požrtvovalnosti. Ustanovil jih je hrvatskemu narodu, a nazval jih je jugoslovanske. Glede na takratne razmere je pač pričakoval, da postane Zagreb središče jugoslovanskega gibanja. Toda biskup Strossmayr je bil vedno jasnoviden in zato svojega genijalnega duha ni nikdar uklepal v tesne spone. V do-

sledku tega je stopil v prijateljske stike s knezom Mihajlom Milošem Obrenovićem, ko se je zdelo, da je ta prosvetljeni vladar Srbov sposoben in poklican, da izvede zedinjene Jugoslovanov.

9./I. 1928. Pogled v njegovo plemenito, za naše narodno zedinjenje goreče srce, daje pismo, katero mi je pisal dne 28. avgusta 1888. leta. »Bog Vas, prijatelju moj,« pravi v tem pismu, »blagoslovio i plemeniti rad Vaš oko sdruženja i sjedinjenja naroda našega, bez kojega jamačno iznemogosmo i poginismo, obilno oplodio«. (Bog naj Vas, prijatelj moj, blagoslovi in Vaše plemenito delo za združenje in zedinjenje našega naroda, brez katerega moramo omagati in poginiti, obilno oplodi.«)

Značajno je z ravno tega vidika tudi pismo biskupovo z dne 9. februarja 1894. leta. Ono se glasi: »Veleštovani moj prijatelju! Liepa Vam hvala na krasnoj čestitci o mom 80-tom rodjendanu. Bog dragi izpunio plemenite Vaše želje, koje prema meni gojite; i dao mi barem još dotle poživiti, dok ugledam zoru bolje budućnosti našega naroda i svega Slavenstva. A Bog dragi i Vas blagoslovio, pak Vam dao dovoljno snage, da ustrajete u onoj borbi, koju ste toli junački za slovenski narod prihvaliti, i dao da još za života svoga sretne plodove te mukotrpne borbe uživate. — Preporučujući se i nadalje Vašoj ljubavi i molitvi ostajem sa srdačnim pozdravljem Vaš Strossmayr.« (Velespoštovani moj prijatelj! Lepa hvala Vam na krasni Vasi čestitki k mojemu 80-temu rojstnemu dnevu. Dragi Bog naj izpolni plemenite Vaše želje, ki jih gojite do mene, in naj mi da vsaj še dotlej živeti, dokler ne ugledam zarje boljše bodočnosti našega naroda in vsega Slovanstva. Bog dragi naj pa tudi Vas blagoslovi in Vam da dovolj moči, da vztrajate v oni borbi, katero ste tako junaško za slovenski narod sprejeli, in Vam da še v življenju uživati srečne sadove te mukotrpne borbe. — Priporočujoč se tudi nadalje Vaši ljubezni in molitvi ostajam s prisrčnim pozdravom Vaš Strossmayr«.)

Biskup Strossmayr, je, kakor je iz doslej povedanega vidno, duševni oče Jugoslavizma, one velike ideje, ki je leta 1918. privedla do ustanovitve Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ko bi se torej v naših dneh našel kdo, ki bi bil domišljav in drzen dovolj, da sebi prilašča to očetovstvo, bilo bi to ravno toliko, ko če bi hotel kačji pastir svoje sunkovito poletavanje nad stoječimi mlakami postavljati nad veličastno orlovsko vožnjo v oblačnih višavah.

Leta 1889. začel se je pri nas oni nepotrebni boj ki ga je povzročil dr. Mahnič s svojim »Rimskim Katolikom«, boj, ki traja še dandanes v poostreni obliki in kateremu se ne more predvideti konca. Biskup Strossmayr je bil odločen nasprotnik Mahničevega delovanja. V pogovorih, ki sem jih imel z njim, pa tudi v pismih, dajal je temu ostrega izraza. 25./1. 1912.

Ko sva se ob nekem izprehodu po njegovem parku menila o Mahniču, postal je biskup jako živahen. Dejal je, da bode Mahničevo delovanje imelo za nasledek, da se odtuji inteligenca katoliški cerkvi in da je, kjer se kaj tacega zgodi, to največja nesreča za cerkev. »Sicer pa,« je dostavil, »čemu »Rimski Katolik«? Saj Kristus ni bil Rimljan in njegovi nauki so, katere bi imela cerkev učiti. Delovanje Mahničevo,« nadaljeval je biskup, »pa je v direktnem protislovju z delovanjem Kristovim, kajti on je bil največji rodoljub vseh časov, medtem, ko Mahnič proglaša narodnost za poganstvo ter se iz rodoljubja norčuje.« — V tistem času je izdal biskup Strossmayr pastirski list, v katerem je jako spoštljivo govoril o obredih iztočne cerkve. Meni se je zdelo, da je ta pastirski list nastal pod uplivom Mahničevega delovanja.

V tem je pa dr. Mahnič mislil na to, kako bi v svojem boju mogel izkoristiti tudi avtoriteto biskupa Strossmayrja. Gotovo je računal, da bi njegove teze bile odločilno podprte, ko bi se izjavil zanje tudi djakovski škof, o katerem je vedel, da ga slovenska posvetna inteligenca občuduje in spoštuje. Zato mu je v začetku februarja 1891. leta poslal lepo vezana letnika 1889 in 1890 svojega »Rimskega Katolika« s prošnjo za

njegov blagoslov. Dne 26. februarja 1891 piše mi o stvari biskupov tajnik Milko Cepelić, kasnejši kanonik in mestni župnik v Djakovu. Med ostalim pravi v tem svojem pismu: ». . . molim Vas, velecienjeni gospodine, da imate dobrotu izjaviti nam, svoje mnienje o Mahniču i šta bi se imalo Mahniču odgovoriti. Biskup mu svakako misli reči: da je katolicizam i borba za čisto katoličko stanovište vrlo liepa stvar, samo se ona ne smije otudjivati od naroda, od njegovih tradicija i njegovih aspiracija, — t. j. nesmije narodnosti slovenskoj škoditi i utirati put svačijemu a najpače njemačkom gospodstvu.

S toga gledišta odsuditi je onu okružnicu austrijskih biskupa u oči izbora za carevinsko vieće. Ta okružnica naperena je s a m o p r o t i S l a v e n o m, jer Niemci bilo katolici bilo liberalci birati će Niemca — neprijatelja Slavenu i slavenskoj misli.«

(». . . prosim Vas, velecenjeni gospod, da ste tako dobri izjaviti nam svoje mnenje o Mahniču in kaj naj bi se Mahniču odgovorilo. — Biskup mu vsekakor misli reči, da je katolicizem in borba za čisto katoliško stališče prav lepa stvar, samo da se ne sme odtujevati narodu, njegovim tradicijam in njegovim aspiracijam, t. j. ne sme narodnosti slovenski škodovati in utirati pot vsemu mogočemu in pred vsem nemškemu gospodstvu.

S tega gledišča obsoditi se mora okrožnica, ki so jo razposlali avstrijski škofje pred volitvami. Ta okrožnica ima svojo ost s a m o p r o t i S l o v a n o m, kajti Nemci, najsi bodo katoliki ali liberalci, bodo volili Nemca, protivnika Slovana in slovanske misli.«)

Pismo Cepelićevo z dne 18. marca 1891 naznanja mi, da »neće biskup dr. Mahniču n i š t a odgovoriti, jer dr. Mahnič nije toga vriedan. Vama pako preporučuje, da dr. Mahniča i njegove pristaše u Vaših listovih pobijate odlučno i objektivno, ali da pri tome pazite, kako ne bi vjeru, crkvu i sv. Otca uvrijedili. Time ćete tima »rimskima« katolicima najbolje oteti tlo izpod nogu. Zašto »rimski«? Budala, ko da ima na svietu još i drugih katolika, koji nisu rimski. Dr. Mahnič i Vaše

visoko svećeništvo spadaju u vrstu onih njemačkih biskupa, koji su sv. Cirila i Metoda progonili, pak da je danas sv. Ciril in Metod živ, dr. Mahnič bi ga brez dvojbe proglasio heretikom i dao u zatvor baciti. G. Mahnič i njegovi patroni neće pomoći katoličkoj svetoj stvari, nego obratno: oni će inteligenciju od sebe ne samo otudjiti, nego jo upravo u protivnički tabor potisnuti. Sebe pako — i neopazice — postaviti će u red neprijatelja slovenskog naroda i biti će mržen. Neka se ugledajo u njemačko svećenstvo i u pok. Windthorsta. Ti nisu nikada stajali protiv Niemstvu a Windthorst je umio i liberalca Richtera svojom ljubavju zagrliti i zajednički na korist njemačke države i naroda raditi. Očito je, da dr. Mahniču i njegovim patronima nije na srcu vjera, nego usluga vlastodržcima. Potištiti Slovenstvo i dizati Niemstvo, to nije po duhu Isusovu, i tko tako čini, nije pravi svećenik.«

(»ne bo biskup Mahniču ničesar odgovoril, ker dr. Mahnič tega vreden ni. Vam pa priporoča, da dr. Mahniča in njegove pristaše pobijate v svojih listih odločno in objektivno, ali da pri tem pazite, da ne žalite vere, cerkve in sv. Očeta. Tako tem »rimskim katolikom najlajše izpodnesete tla. Zakaj »rimski«? Bedak, ko da je na svetu še kaj drugih katolikov, ki niso rimski. Dr. Mahnič in Vaša visoka duhovščina spadajo v vrsto onih nemških škofov, ki so preganjali sv. Cirila in Metoda. Ko bi bila danes sv. Ciril in Metod še živa, proglasil bi ju dr. Mahnič brez dvojbe za heretika in dal bi ju v ječo vreči. G. Mahnič in njegovi patroni ne bodo pomagali sveti katoliški stvari, narobe: oni si bodo inteligenco ne samo odtujili, temveč jo naravnost v sovražni tabor potisnili. Sebe pa bodo — ne da opazijo — postavili v vrsto sovražnikov slovenskega naroda, ki jih začne mrziti. Naj si vzamejo za vzgled nemško duhovščino in pok. Windthorsta. Ti niso nikdar bili proti Nemštvu in Windthorst je znal s svojo ljubeznijo tudi liberalca Richterja k sebi pritegniti, da sta skupno delala za korist nemške države in naroda. Jasno je, da Mahniču in njegovim patronom ni na srcu vera, temveč usluga oblastnikom.

Ponižati hočejo Slovenstvo in povzdigniti Nemštvo. To ni po duhu Jezusovem in kdor tako dela, ni pravi duhovnik«.)

Kako toleranten je bil biskup Strossmayr, dokazuje najbolj slučaj, da je židovskemu trgovcu Kohnu, ko se je njegova hči možila, posodil ves srebrni pribor in ves porcelan za svatbeno gostijo ter da mu je dal tudi svoje sluge na razpolago, da so stregli pri gostiji.

Nas Slovence je biskup Strossmayr osobito ljubil in spoštoval; dejal je vedno, da smo Čehi slovanskega juga. O neki priliki sem mu omenil, da je le škoda, da nimamo takega mecéna, kakor je on za Hrvate in biskup je nato odgovoril, da mora itak, kar se za Hrvate stori, v bodočnosti tudi Slovencem prav priti. Ko je kasneje Josip Gorup napravil znano ustanovo, pisal mu je biskup krasno in navdušeno pismo in tudi takrat, ko sem snoval podporno društvo »Radogoj« — čegar intelektualni začetnik je bil Josip Gorup — je bil biskup Strossmayr prvi, ki je k društvu pristopil z izdatnim prispevkom 600 gld.

Ljubezen do našega naroda in živo zanimanje za nas sta tudi storili, da se je jako razveselil, ko je bil leta 1898. po dr. Missiovem odhodu za ljubljanskega škofa imenovan dr. Anton Jeglič. Poznal je namreč njegovo goreče narodno srce in je bil prepričan, da bo slovensko stvar vedno zagovarjal če treba tudi proti državnim oblastnikom, čegar njegov prednik ni znal ali pa iz višjih ozirov ni hotel. Značilno za biskupovo stališče v tej stvari je pismo, katero mi je — ker sam že mnogo več pisati ni mogel — gotovo po njegovem naročilu dne 11. marca 1898 pisal njegov ljubljenec Milko Cepelić, takrat že menda mestni župnik djakovski. Evo odstavkov pisma, ki se tega tičejo:

»Dopustite mi, da Vam i čestitomu Vašemu narodu, za koga živite, od svega srca čestitam, a čestitam na novoj glavi ljubljanske crkve, na imenovanju dr. Jegliča u bieloj Ljubljani. Boljega biskupa niste mogli dobiti. On je ponosan, što je sin slovenske majke; njemu je slovenska rieč najmilija.

Na svome povratku iz Beća u Sarajevo dne 7. ožujka navratio se je uz put sa svojim pratiocem kanonikom Šarićem u Djakovo, gdje je bio gostom preuzvišenoga našega biskupa. Biskup mu je priredio sjajan objed i izrekao toplu zdravicu, pak mu na srce stavio uz svetu crkvu takodjer i krasni narod slovenski, na-

Stolna cerkev v Djakovem.

tuknuo, da kako je Isu Krst u jednoj božanskoj osobi nerazdruživo spojio božansku sa čovječanskom naravi da tako mora i svaki biskup, želi- li svoje uzvišeno zvanje valjano vršiti, uz ljubav prema crkvi takodjer nerazdruživo spojiti i ljubav prema narodu svomu. U sličnom smislu nazdravio je novomu biskupu i veliki

prepošt i nasl. biskup Gjuro Streit, a mladi biskup se je zahvalio i u svojoj zahvalnici naglasio, da se je baš zato navratio u Djakovo, da se na srdcu velikoga Strosmayra ogrije, i da njegove vatre ponese med narod svoj, koji ga je rodio. I ja sam mu nazdravio i spomenuo, kako mu se vas slovenski narod raduje i kako će slovenski puk sretan bivati svaki puta, kada bude slušao svoga biskupa, da mu onako toplo i iskreno slovenski besjedi. Spomenuo sam mu, kako je njegova zadača kao biskupa, da sve Slovence jednakom ljubavi obuhvati, navlastito one, koji se već godinama i godinama neustrašivo bore za pravice naroda slovenskoga. Poslije objeda govorio sam podulje sa knezbiskupom i molio ga, da se svakako gleda približiti k Vama i Vašima prijateljima, i da izgladi one brazgotine, koje je Missia... i drugi svojom neopreznošću tielu slovenskoga naroda zadao. Rekao je, da će mu sav život biti posvečen dobru slovenskoga naroda; da ga je V a š a brzojavna čestitka gotovo od svih najviše veselila, da ste u školi od njega za godinu dana mladji bili i da će mu biti vrlo drago, budete-li mu se u Ljubljani približili, jer on će biti samo svoga naroda i Isusov, a ničiji više. Izrazio je želju, da bi se moralo oko toga nastojati, kako bi »Slovenski Narod« zauzeo pravac našega »Obzora« i stavio se skroz na kršćansko-katoličko stanovište, a ne išao više Zolu i druge kao uzor pisce i patriote braniti.«

(Dopustite mi, da Vam in Vašemu narodu, za katerega živite, iz vsega srca čestitam, in sicer čestitam na novem poglavarju ljubljanske cerkve, na imenovanju dr. Jegliča za knezoškofa v beli Ljubljani. Boljšega škofa bi ne bili mogli dobiti. On je ponosen da je sin slovenske matere; njemu je slovenska beseda najmilejša.

Na svojem povratku z Dunaja v Sarajevo dne 7. marca ustavil se je spotoma s svojim spremljevalcem kanonikom Šarićem v Djakovu, kjer je bil gost prevzvišenega našega biskupa. Biskup mu je priredil sijajen obed in mu govoril toplo zdravico, v kateri mu je na srce polagal poleg svete cerkve tudi krasni narod

slovenski. Dejal je, da mora, kakor je Jezus Kristus v eni božanski osobi nerazdružljivo zvezal božjo in človeško narav, tudi vsak škof, ki želi svoj uzvišeni poklic vršiti, kakor treba, z ljubeznijo do cerkve nerazdružljivo zvezati tudi ljubezen do svojega naroda. V podobnem smislu je novemu škofu nazdravil tudi veliki prošt in naslovni škof Gjuro Streit. Mladi škof se je pa zahvalil in je v svoji zahvalnici naglasil, da se je ravno zato ustavil v Djakovu, da se ogreje na srcu velikega Strossmayrja, in da njegovega ognja ponese med svoj narod, ki ga je rodil. Tudi jaz sem mu nazdravil in omenil, kako se ga veseli ves slovenski narod in kako bo slovensko ljudstvo vselej srečno, ko bo slišalo kako mu njegov škof tako toplo in iskreno po slovensko govori. Omenil sem mu, kako je njegova naloga, da se kot škof oklene vseh Slovencev z enako ljubeznijo, zlasti pa onih, ki se že leta in leta neustrašljivo bore za pravice slovenskega naroda. — Po obedu razgovarjal sem se dalj časa s knezoškofom in prosil sem ga, naj se vsekakor skuša približati Vam in Vašim prijateljem, in naj izgladi one brazgotine, katere so Missia, ... in drugi s svojo neprevidnostjo telesu slovenskega naroda vsekali. Dejal je, na bo vse njegovo življenje posvečeno blagru slovenskega naroda; da ga je V a š a brzojavna č e s t i t k a od vseh gotovo najbolj veselila, da ste u šoli bili za leto dni mlajši in da mu bo jako drago, ako mu se v Ljubljani približate, ker da bo samo svojega naroda in Jezusov in nikogar drugega. Izrekel je željo, da bi se moralo k temu delati, da si »Slovenski Narod« osvoji smer našega »Obzorja« in se postavi vseskoz na krščansko-katoliško stališče, in ne zagovarja več Zole in drugih kot vzorne pisatelje in rodoljube.)

Ko sem bil leta 1896 izvoljen za ljubljanskega župana, razveselil se je tega Strossmayr nenavadno in poslal mi je v jako prisrčnih besedah sestavljeno čestitko. Ob nekem obisku, ki sem ga pozneje napravil pri njem, pripovedoval sem mu, da sem pri občinskem svetu izposloval dovoljenje za preuredbo magistratne dvorane ter sem obžaloval, da so sredstva

mestne občine ljubljanske tako skromna, da mi ni mogoče oskrbeti tej dvorani kakih umetniških dekoracij. Nato je Strossmayr takoj pristavil, da bi on hotel kako sliko naročiti za mestno dvorano ljubljansko ter me je prosil, naj bi malo pomislil, kaj naj ta slika predstavlja in mu obenem priporočil slovenskega umetnika, ki bi jo naslikal. Odgovoril sem mu takoj, da bi bila najlepša snov alegorija, predstavljajoča, kako se Slovenci vseh dežela klanjajo mestu Ljubljani kot svojemu duševnemu središču, iz katerega izhaja prosveta širom vse domovine. Biskup je to misel odobril ter me je pooblastil pisati gospodični Ivani Kobilčevi, katero sem mu obenem priporočil, naj tako sliko naslika. Tudi svoj portret je biskup dal po tej slikarici napraviti ter ga je poklonil mestu ljubljanskemu. Obesiti sem ga dal ne brez namena v veliko dvorano Mestnega doma nasproti veliki sliki cesarja Frana Josipa I.

Ob večjih slavnostih, ki so se v Djakovu vršile o raznih prilikah in na katerih smo zvečine zastopani bili tudi Slovenci, je bilo zanimivo opazovati biskupa Strossmayrja kot gostitelja. O tacih prilikah se je udeleževalo obedov pri njem tudi večje število dam. Njim nasproti je bil biskup pravi kavalir. Vselej je z neko grandeco pripeljal k obedu damo, katera je imela sedeti na njegovi desni strani; med obedom pa je damam pripovedoval toliko in takošnih ljubeznivosti, da so bile vse očarane. Pri tem pa nikdar ni pozabil sejati v njihova srca semena domovinske ljubezni in zlasti ljubezni do materinega jezika, oponašajoč jim, da le prerade po nemški čebljajo. Prepričan sem, da se je marsikatera dama, katera je bila morebiti pred tem preveč zaverovana v nemščino, ki je žalibog na Hrvatskem skoraj še bolj razširjena bila kakor pri nas, po občevanju z biskupom odrekla nepotrebnemu nemškutarjenju.

Biskup Strossmayr bil je sijajen govornik. Znano je to izza vatikanskega koncila, kjer je v senco postavil vse ostale govornike. Njegovi cerkveni govori bili so pravo čudo retorike. Kakor žarki solnca, sipale so se iz njegovih ust iskre njegovega velikega duha. Saj je bil

pa tudi glas biskupov nenavadno prikladen za govorništvo, kajti bil je mehak in prijeten. Zato je, kadar se je vedelo, da bode on imel govor, privrelo občinstvo od blizu in daleč v djakovsko metropolno cerkev, katera je, kar se arhitekture in umetniške okrasbe tiče, tako sijajna, da bi mogla stati sredi Rima.

Pred neko večjo cerkveno slavnostjo sem bil slučajno v Djakovu. Med 4. in 5. uro popoldne sprehajala sva se z biskupom po grajskem parku. Ker je ta park odprt tudi za občinstvo, je bilo v njem polno kmetov in kmetic, ki so dopotovali. Nekako sredi parka pridejo nama nasproti tri mlade kmečke deklice, izredne krasotice v dražestni slavonski narodni noši. Pokleknile so pred biskupa ter mu hotele poljubiti roke. Toda on je roke odtegnil, dvignil vsako deklico posebej kvišku ter jo je poljubil na čelo; potem pa je vzkliknil: »Ala ste lijepe; kao andjeli! Gledajte samo, da Vam i duše budu uvijek lijepe, košto su lijepa Vaša lica!« Deklice so bile vsled tega nenavadnega biskupovega sprejema čisto zmešane. Nobena ni bila v stanu kaj izpregovoriti; sramežljivo so zrle v tla, priklonile se ter odšle s pozdravom: »Hvaljen Isus!«

Madjare črtil je biskup Strossmayr zaradi njihove verolomnosti in oholnosti silno. Pozabiti ni mogel zablode, ki se je storila takrat, ko se je hrvatski sabor izrekel za Budimpešto proti Dunaju. Izpreviděl je namreč, da bi bili Hrvatje v dunajskem državnem zboru omogočali ustvaritev slovanske večine in s tem preorijentacijo zunanje politike avstrijske. Budimpeštanski oblastniki so to duševno razpoloženje biskupovo dobro poznali. Zato so ga črnili pri kralju in mu onemogočali pristop na dvor. A to jim še ni bilo dosti. Hoteli so mu prirediti še očitno ponižanje. Zato so kralja Frana Josipa pridobili, da ga je ob priliki nekih manevrov v Slavoniji ob sprejemu v Belovaru javno grajal zaradi brzojavke, ki jo je povodom tisočletnice pokrščanjenja Rusije poslal v Kijev. Biskup je na to netaktnost odgovoril s takojšnjim odpotovanjem iz Belovara; hrvatskemu episkopatu gre pa čast, da se je z biskupom Strossmayrjem solidarizoval ter tudi korpo-

rativno zapustil mesto. Kralj - slabič je na ta način dobil lekcijo, kakoršne ni pričakoval.

Da je bil biskup Strossmayr protivnik dualizma in da je pred njim svaril, vedel sem iz neke njegove pripomnje o priliki, ko smo med obedom govorili, kako brutalno kršijo Madjari nagodbo. Kaj natančnejega o tem iz njegovih ust nisem slišal. Zato me je iznenadilo pismo, katero sem meseca novembra leta 1907. prejel od osemdesetletnega stolnega vikarja Ignacija Wurma iz Olomuca. Leta piše mi namreč dne 27. novembra imenovanega leta tole:

»Da se je bil Strossmayr uvedbi dualizma odločno upiral, je splošno znano. Tudi ni tajnost, da je bil zato poklican »ad audiendum verbum«. Strossmayrja so na najvišjem mestu prosili in mu resno svetovali, naj računa z dualizmom, ki je po večem že gotova stvar. Strossmayr spomnil je na to Nj. Veličanstvo na velike žrtve hrvatskega naroda za prestol v letu 1848. Dejal je, da je ta njegova zvestoba stala mnogo tisoč vdov in sirot, o katerih misli, da jih ima na vesti on, ki je hrvatski narod povzbudil, da se je dvignil za cesarja in Avstrijo. Glede na to dejstvo, da se smatra upravičenega zavzemati svoje stališče proti temu, kar se godi na Dunaju in v Budimpešti, kolikor se to Hrvatov tiče.

Temu uvodu svojega zagovora ali opravičila dodal je Strossmayr tele besede: »Veličanstvo! Dobro vem, da sem iz vzvišenih Vaših rok prejel biskupsko palico. Vrniti jo vzvišenim rokam Vašega Veličanstva je Strossmayr v stanu in, ako okoliščine to zahtevajo, tudi pripravljen. Vaše Veličanstvo pa ne bo doživelo, da bi Strossmayr izdal svoj narod, da bi Strossmayr izdal Avstrijo, da bi Strossmayr izdal najvišjo dinastijo. Kar Vaše Veličanstvo nameravate, je začetek konca, in da se ta moja napoved ne izgubi za zgodovino, shranjena bo na sigurnem kraju.« (»Majestät! Dass ich aus Ihren allerhösten Händen den Bischofsstab erlangt habe, dessen bin ich mir wohl bewusst, denselben in die allerhöchsten Hände Eurer Majestät zurückzulegen ist Strossmayr fähig und unter Umständen bereit; aber

Majestät werden nicht erleben, dass Strossmayr Verräther werde an seiner Nation, dass Strossmayr Verräther werde an Österreich, dass Strossmayr Verräther werde an der allerhöchsten Dynastie. Das Beginnen Eurer Majestät ist der Anfang vom Ende und dass diese meine Vorhersage für die Geschichte nicht verloren gehe, wird sie an einem sicheren Orte deponiert werden.«)

Takrat osemdesetletni češki rodoljub poslal mi je to pismo o priliki, ko se je imela obnavljati nagoda z Ogersko. Zatrjeval me je, da je one k cesarju govorjene besede čul iz ust biskupa Strossmayrja samega in pooblastil me je za slučaj, da bi se njegovo sporočilo uporabilo za debato v državnem zboru, imenovati ga za pričo.

Strossmayr je takrat že spal večno spanje v svojem sijajnem, sredi ravne Slavonije sezidanem si mavzoleju. Do njega se torej nisem več obrniti mogel, da proverim dobljeno sporočilo. Zato je navajam tukaj. Meni se po tem, kolikor sem velikega pokojnika spoznal, zdi popolnoma verjetno. Tembolj ker je znano, da je po madjarskem vplivu in vsled cesarjeve enostranosti, ki ni prenašala odpora, biskup Strossmayr, dasi tajni svetnik, bil čisto odstranjen od dvora. Biskupovim bodočim životopiscem, katerim bodo na razpolago tudi drugi viri, naj bo prepuščeno, da stvar preiščejo.

14. »Ljubljanski Sokol«.

Takoj po svojem povratku v Ljubljano leta 1876. pristopil sem za člena k »Ljubljanskemu Sokolu«. Saj mi je Sokolstvo, v katerem se je zbirala mlada inteligenca, ki je predstavljala svežo moč naroda, bilo vedno simpatično. Skoro vseh sokolskih izletov sem se udeleževal. Opažati pa sem moral na svojo veliko žalost, da »Ljubljanski Sokol« in z njim Sokolstvo na Slovenskem sploh ne napreduje, temveč da celo nazaduje. Vsako

7./III. 1921.

ZSJ – Javna knjižnica – Dom

leto je bila težava za starosto in prišlo je tako daleč, da so za staroste bili voljeni »Sokoli«, ki niso imeli ne zadostnega zanimanja, in ne zadostnega navdušenja za nalogo, ki naj bi jo vršilo Sokolstvo v narodni organizaciji. Pod starosto Josipom Nollijem je »Sokol« še precej krepko razpenjal svoja krila, pod starostovanjem Kadilnikovim začel je že hirati, dokler ni pod starostovanjem Ignacija Valentinčiča izginilo že skoro vse zanimanje za Sokolstvo. Dr. Zarnik je takrat v svojem zarobljenem, a izvirnem humorju v »Čitalnici« javno dejal, da »Sokol« »crka« in da ni daleč dan, ko »crkne«.

Take in podobne govorice so bile povod, da sem se dal voliti v odbor »Sokola« ter da sem se lotil v njem reformnega dela. Bratje »Sokoli« so hitro spoznali, da je moje delovanje usmerjeno na povzdigo Sokolstva ter so me zato izbrali za starosto. Prva moja naloga, ko sem postal starosta, je bila, da sem v društvo uvel demokratski duh. Sprejelo se je namreč načelo, da naj se »Sokoli«, kadar so v društvenem istokroju, ogovarjajo z besedo »brat« ter tikajo med seboj. Tudi sem odpravil zlate trepce, katere so preje nosili staroste in podstaroste. Dalje sem skrbel, da sem v sokolske vrste zbiral čim največ inteligence. Zlasti mi je bilo na tem, da so postajali akademično izobraženi mladeniči Sokoli. Zato sem pregovoril dr. Karla Trillerja, ki je bil takrat ravno z vseučilišča prišel v Ljubljano, da je prevzel izvolitev podstaroste in ko je on kasneje odstopil, dr. Dereanija, da je stopil na njegovo mesto. Dr. Dereani je ostal nekaj let podstarosta. — Življenje v društvu se je vsled tega začelo živahno razvijati. Sokolski večeri so bili dobro obiskovani in animovani; rekla se je na njih marsikaka navdušena beseda. Društveni izleti, katerih se je prejšnja leta udeleževalo komaj po kakih 20 Sokolov, postali so prave narodne manifestacije.

Z veseljem se pa tudi spominjam, da so mi bili bratje »Sokoli« s pravo bratovsko ljubeznijo vdani in sem zato leta 1888, ko so me moji politični somišljeniki sklenili dvigniti brez moje vednosti in kar čez noč na

ščit deželnega poslanstva, našel v vsej sokolski družini navdušno umevanje dolžnosti do staroste. Starosta »Sokola« sem ostal osem let in ko sem se potem — bilo je v letu 1895, ko so mi potresni nasledki nalagali tako obilo druzega dela — želel rešiti te časti, počastil me je občni zbor dne 19. oktobra 1895 s častnim članstvom in je sklenil za društvene prostore naročiti mojo sliko.

Ta sklep naznanil mi je odbor s pismom z dne 23. vinotoka 1895., v katerem med drugim pravi:

»Nepričakovano Tvoje pismo z dne 6. vinotoka t. l. dalo je podpisanemu odboru povod, da je sklical na dan 19. t. m. izredni občni zbor v svrho dopolnitve društvenega predsedništva.

Obžalovaje vzelo je sebrano članstvo na znanje Tvoj odstop, vedoč, da je sokolski čolnič izgubil s Teboj vestnega, požrtvovalnega in bistrega krmarja.

Pa ne le zaradi koristi in dobička, kojega je imelo društvo od Tebe kot staroste in kojega s tem zgubi, nego bolj zaradi prave in odkrite bratovske ljubavi, koje propovednik si bil mej Sokoli in koje vzgled bodemo morali sedaj pogrešati, bila je užaljena skupščina.

Uvaževaje Tvoje velike zasluge za naše društvo, kateremu si skozi zaslužnih osem let starostoval in kojega preporoditelja Te smelo imenujemo, sklenil je občni zbor z viharnim odobravanjem in uprav bratovsko prisrčnostjo, da Tebe, dragi sobrat, kot svojega najboljšega starosto uvrsti mej častne člane ljubljanskega »Sokola«.

So častiti možje naši častni člani in, če smo Te postavili v vrsto, v kateri stoji kot brat Sokol prevzvišeni in ljubljeni naš vladika Josip Juraj, dika Jugoslovanstva, potem smeš biti uverjen, da Ti je društvo naše hvaležno, iz srca hvaležno za vse, kar si mu storil in česar si ga naučil.«

Po mojem odstopu je za starosto »Sokola« bil izvoljen dr. Ivan Tavčar.

15. Izvolitev v deželni zbor.

28./II. 1912. Ko sva z dr. Tavčarjem po mojem prihodu v Ljubljano zopet stopila v ožje občevanje, rekla sva si, da morava oba priti v deželni zbor, češ, da drugače ne bova mogla uspešno delovati za nazore, katere zastopava. — Dr. Ivan Tavčar je leta 1883. kandidoval na lastno pest. Izdal je do volilnih mož ljubljanske okolice okrožnico, v kateri se je ponujal zlasti duhovščini, obetajoč delovati po njenih navodilih in za njene smotre. Volilni možje so njegovo kandidaturo odklonili. — Meni se leta 1883. ni zdel še ugoden čas, da bi bil stegnil roko po deželnozborskem mandatu.

Ko so pa leta 1888. nastale nove volitve za deželni zbor, naznanila sva oba z dr. Tavčarjem narodnemu volilnemu odboru svoji kandidaturi. Narodni volilni odbor je sprejel dr. Tavčarjevo kandidaturo za mestno skupino Kranj — Škofja Loka. Glede moje kandidature pa ste nastali v imenovanem odboru dve struji. Ena je bila za to, da me narodni volilni odbor kandiduje v ljubljanski okolici; druga v kateri sta imela glavno besedo dotedanja poslanca Peter Grasselli, ki mi je menda zameril, da sem občinsko upravo preenergično popoganjal, in pa dr. Alfonz Mosche, ki je popolnoma pozabil, da sem mu bil dotedaj v narodnih stvareh najzvestejši sotrudnik, pa je bila proti moji kandidaturi.

Mnenji obeh struj kresali ste se v živahnih razpravah. Končno je prodrlo mnenje meni nasprotne struje in narodni centralni odbor je sklenil, da v ljubljanski okolici ne postavi kandidatov, temveč prepusti volilcem naj si sami izbero dva moža svojega zaupanja. S tem sklepom so moji protivniki v volilnem odboru mislili, da so zadeli žebljico na glavico. Nikdo namreč ni dvomil o tem, da bo dr. Karol Bleiweis, ki je v tem volilnem okraju že preje zastopal ljubljansko okolico, zopet izvoljen; o meni

pa so moji nasprotniki pričakovali, da pri volitvah gotovo propadem.

Ko se mi je prijavil ta sklep narodnega volilnega odbora, podal sem se na agitacijo takoj, ko so bile izvršene volitve volilnih mož. Na vsem potovanju po ljubljanski okolici sta me spremljala Gabrijel Viktor Jelovšek z Vrhnike in njegova soproga Valentina. Obiskujoč volilnega moža za volilnim možem, imeli smo štirinajst dni prijetnega, pa tudi zanimivega potovanja. Ko smo bili z agitacijo gotovi, smo bili prepričani, da imamo najmanj 30 glasov večine, kajti okrog 80 volilnih mož — vseh je bilo 100 — seglo mi je v roko ter mi z moško besedo obljubilo, da me volijo. A v dan volitve prišlo je iznenadenje. Prezaupen sem bil do posestnikov na kmetih, preveč sem dajal na njihovo moško besedo! Petdeset kremenjakov pojedlo jo je. Pri volitvah sem dobil namreč le trideset glasov. Ostal sem torej v manjšini z 21 glasovi. Padel je pa tudi dr. Karol Bleiweis, proti kateremu se je nagloma vzdignila agitacija, češ, da je liberalec, in ki je zato dobil samo sedem glasov. Mesto naju dveh sta bila izvoljena Fran Povše in Vinko Ogorelec s Škofljice.

Ta izid, še bolj pa dvoličnost narodnega volilnega odbora, ogorčila sta ljubljanske volilce, ki so simpatizovali z mano. Čez noč so brez moje vednosti v gostilnici pri »Roži« sklenili, da me kandidujejo v mestu proti oficijelnemu kandidatu dr. Alfonzu Moschetu. Razdelili so si agitacijo in dosegli so toliko, da sem par dni nato pri volitvi iz mestnih skupin, prišel z dr. Moschetom v ožjo volitev. Agitacija za ožjo volitev je bila živahna. Za dr. Moscheta, je po naročilu župana Grasselija delal ves mestni aparat; za mene navdušeni moji politični prijatelji, med katerimi sta se zlasti odlikovala stavitelj Filip Zupančič in veletržec Vikor Rohrmann. Napetost na dan ožje volitve je bila velikanska. Jaz sam v zmago nisem verjel; iznenadilo me je torej, ko so agitatorji po končani volitvi s Filipom Zupančičem na čelu pridrveli k meni na stanovanje ter mi

z radostjo na licih naznanili, da sem zmagal z 29 glasovi večine. Obenem se je zbralo tudi volilstvo ter mi priredilo viharne ovacije.

Dr. Mosche je bil določen, da postane deželni glavar. Če bi ne bil v narodnem volilnem odboru intrigoval proti moji kandidaturi za ljubljansko okolico, bil bi te časti postal tudi deležen; tako pa so mu volilci ljubljanski — ogorčeni nad intrigami proti moji osebi — prekrižali račun.

Koj po dovršeni ožji volitvi sreča me na frančiškanskem mostu stavbni svetnik Franc Potočnik, bivši deželni poslanec in prijatelj dr. Janeza Bleiweisa. On skoči k meni, objame me, ter mi pol slovensko, pol nemško pravi: »Danes je Ljubljana povedala, da ste vi mož bodočnosti. Prav iz srca se tega veselim. Od zdaj naprej vas spoštujem še veliko bolj in sem že svoji rodbini naročil, naj moje politične spomine izroči po moji smrti vam.« — Fran Potočnik si je namreč zapisoval vse važnejše politične dogodke in je bil prav ponosen na te svoje zapiske. Vsakemu je rad o njih pripovedoval. Nje je takrat v mislih imel. Mož je bil že dokaj čez 70 let star in je nekaj let nato umrl. Dotičnih zapiskov pa po njegovi smrti nisem dobil in mi tudi ni znano, kam so prešli.

V nedeljo po volitvi bilo je lepo, solnčno vreme. Zato sem se odločil napraviti z rodbino popoldanski izlet do znane Aleševe gostilnice na Ježico. Prišedši tje, najdemo že skoro vso gostilnico polno gostov. Le v zadnji sobi je okoli velike, okrogle mize bilo še nekaj prostora. Mi prisedemo. Komaj si dobro naročimo južino, vstopi ravnatelj užitninskega zakupa Josip Lavrenčič s svojo soprogo in prisede k nam. Kmalu smo bili v pogovoru z vsem omizjem. Ne vem kako je prišlo, da moj sosed na levi, ki je s svojo soprogo že pred nami bil v gostilnici, začne govoriti o ravnokar izvršenih volitvah. Midva z Lavrenčičem posluhneva.

»Vesel sem,« jame mož pripovedovati, »da je te komedije že konec. Saj nisem nekaj dni sem miru imel. Vsak trenotek je kak agitator pritisnil za kljuko. Pa

so me nagovarjali, naj volim Moscheta in naj volim Hribarja. Tisti, ki so bili za Hribarja, so bili posebno zgovorni. Dejali so: tale bo pravi. Vse bo volilo njega. No, sem si mislil, če je tako, zakaj bi ga še jaz ne!«

»»In ste ga res volili?,«« vprašam ga ob smehu Lavrenčičevem.

»Seveda sem ga in je tudi zmagal. Saj ga nič ne poznam. Drugi so rekli, da je »ta pravi« in da se bo najbolj zavzemal za svoje volilce. Morebiti, no. Toda kdo pa ve, če ni ravno taka grdoba, ko vsi drugi. Prej obetajo vse, ko so izvoljeni pa pozabijo. Oh, saj imamo že skušnje.«

Na glas sem se temu pripovedovanju smejal. Istotako Lavrenčič in njegova soproga, ko sta videla, da pripovedovalec ne pozna. On je seveda mislil, da se smejemo njegovi sodbi o poslancih in je še dalje govoril v podobnem smislu. Ko sem se — prvi od omizja — vzdignil s svojo rodbino za odhod, poslovil sem se prijazno od svojega soseda, ki mi je nevede napravil toliko zabave. Stisnil sem mu krepko roko. Kdo je, nisem slutil; po njegovem obnašanju in govorjenju pa sem sklepal, da je bržkone kak obrtnik.

Nekaj dni po tem dogodku stopam izpod Tranče po Francovem nabrežju proti Kollmanovi hiši. Ali vam ne stoji pred čevljarsko delavnico, nedaleč od Hradeckega mostu, moj znanec od Aleša? V vidno zadrego pride, ko me zagleda in nenavadno prijazno me pozdravi, ko pridem mimo njega.

»No, ali sedaj zaupate Hribarju?,« vprašam ga na kratko.

»»O gospod, popolnoma,«« odgovori mi, »»zato sem vam pa glas dal.««

Lavrenčič mu je bil pri Alešu po mojem odhodu povedal kdo sem. Mene je pa sedaj pogled na njegovo firmo poučil, da je ta moj volilec čevljar Ivan Rupnik.

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

16. Deželna hipotečna banka.

7./III. 1912. Kakor v občinskem svetu ljubljanskem, tako sem se želel zavzemati tudi v deželnem zboru kranjskem za narodno in gospodarsko povzdigo svojega rodu. Ne bom govoril o vseh svojih predlogih v dosego teh ciljev; omejiti se hočem le na važnejše.

Prvi moj predlog je meril na ustanovitev deželne hipotečne banke. Sicer bi bil ta predlog v smislu nekega medsebojnega dogovora imel staviti dr. Mosche že leta 1883; a on tega storil ni. Ko sem ga stavil tedaj sam, podpisali so mi ga vsi narodni poslanci, razen Šukljeta, Kersnika in Višnikarja. Narodni poslanci so namreč takrat bili združeni še vsi v enem klubu; imenovane tri poslance pa je Šuklje združil v neko podskupino, katero smo nazivali »Triglav«. Bil sem potemtakem prepričan, da bo predlog za ustanovitev deželne hipotečne banke gladko sprejet. Kakošno je bilo torej moje razočaranje, ko so mi dan na to poslanci eden za drugim prihajali naznanjat, da preklicujejo svoje podpise na predlogu. Ostalo mi je zvestih le sedem poslancev, med temi tudi dr. Tavčar, ki je pa izjavil, da podpisa sicer ne prekliče, da se pa za ustanovitev deželne hipotečne banke ne more ogrevati, ker bi taka banka utegnila škodovati »Mestni hranilnici.« Dokazoval sem, da je to čisto napačno mnenje; dokazoval dalje, da se z ustanovitvijo deželne hipotečne banke dá jako veliko storiti za Slovence v obmejnih pokrajinah, ker bi deželna hipotečna banka lahko zadostovala potrebam po hipotečnih posojilih na Kranjskem, medtem ko bi »Mestna hranilnica« mogla dovoljevati hipotečna posojila v druge dežele, po katerih stanujejo Slovenci. Imel sem zlasti pred očmi varstvo slovenske jezikovne meje na Koroškem in na Štajerskem, katero so Nemci z društvom »Südmark« in pozneje z »Südmärkische Volksbank« naskakovali. Vse to zaslepljencem ni odprlo oči. Agitacija iz »Triglava«, katero so seveda iz lahko umevnih razlogov živahno podpirali nemškutarski poslanci deželnega zbora, je imela uspeh in moj predlog

je ostal v manjšini. Izmed onih, ki se kratkovidnosti slovenskih deželnih poslancev kranjskih niso mogli dovolj načuditi, je bil Josip Gorup, ki se je izjavil, da sploh ne more umeti, kako se more najti kak slovenski poslanec, ki se protivi ustanovitvi deželne hipotečne banke. Tudi Gorup, dasi so ga vsi kot izkušenega in modrega narodnega gospodarja jako spoštovali, kljubu svoji odločnosti ni mogel odpreti oči nekaterim slovenskim poslancem. Dr. Tavčar je celo leta 1892 ob priliki nekega izleta v Prago v Choděrovi restavraciji na skupnem obedu, ki smo ga Slovenci takrat tamkaj imeli, z vso odločnostjo zatrjeval, da dokler bo v deželnem zboru in deželnem odboru kaj besede imel, ne bo dopustil ustanovitve deželne hipotečne banke. To zatrjilo je pač lahko dal, ker je dobro vedel, da bodo »Slovenčevci« in nemškutarji nasprotovali ustanovitvi deželne hipotečne banke. Kasnejše izkušnje so pa pokazale, kako velika škoda se je storila s tem, da se je ustanovitev tega važnega zavoda sprečavala, kajti danes ni nikogar, ki bi si le oddaleč upal trditi, da bi bila deželna hipotečna banka na škodo »Mestni hranilnici«. Še tako kratkoviden Slovenec pa mora opaziti, kako silno veliko posestev na jezikovni meji Štajerske je nam Slovencem iztrgala iz rok »Südmärkische« Volksbank,« zato ker je bil denar »Mestne hranilnice ljubljanske« vezan samo na Kranjsko.

Deželni zbor je sicer kasneje priznal, da sem imel leta 1889. prav, ter je deželnemu odboru dvakrat naročil ustanovitev deželne hipotečne banke. A deželni odbor, v katerem je imel o tej stvari referat Peter Graselli, se za ta sklep ni zmenil. Ni se zmenil zanj še celo takrat, ko sem leta 1902, da stvar pospešim, po nekem uradniku v notranjem ministerstvu na Dunaju za deželno hipotečno banko izgotoviti dal pravila ter sem jih dal deželnemu odboru na razpolago.

Deželna hipotečna banka je letos začela poslovati. Slovenska ljudska stranka jo je osnovala takoj, ko je prišla do moči. Sedaj pa se v pest smeje kratkovidnim naprednjakom, ki so ji prepustili polje ter ji dali

možnost, da se ponaša s svojim smotrenim gospodarskim delom.

17. Dr. Valentin Zarnik.

8./III. 1912. Med najmarkantnejše osebe tedanje dobe spadal je dr. Valentin Zarnik. Leta 1876., ko sem ga prvič osebno spoznal, bil je koncipijent pri dr. Karolu Ahačiču. Kasneje je sam odprl pisarno. Dr. Zarnik je bil srednje postave, širokopleč in zelo rejen. Obraza je bil širocega; izpod čela gledalo mu je dvoje drobnih, a živih oči; obraz pa je obdajala redka brada. Na obrazu zapustile so mu koze sledove in Zarnik sam se je včasih šalil, da je hudič na njegovem obrazu mlatil bob.

Dr. Zarnik je bil duhovit mož in je bilo z njim silno prijetno občevati, ker se je vedel o vsaki stvari spuščati v pogovor. Tudi je bil zelo dovtipen; a njegov humor in dovtip sta bila nebrušena tako, da se je človeku včasih celo zdelo, da je neotesan. Bil je pa izviren. Z njim je znal soliti svojo govorico in je imel zaradi tega veliko prijateljev.

Dr. Zarnik je po svojem javnem delovanju bil znan že izza svojega bivanja na Štajerskem. Zlasti je slovel kot taborski govornik in res v tedanji dobi ni bilo nikogar, ki bi bil znal na taborih ljudstvo tako vnemati kakor dr. Zarnik. Njegovi govori so bili namreč osoljeni s krepkimi dovtipi, njegov glas pa je bil jako obsežen. Ko se je preselil v Ljubljano, postal je steber narodne stranke. Prišel je kmalu v občinski svet ter je ondi, dokler je bila narodna stranka v manjšini, sijajno zastopal slovensko stvar. Midva sva se seznanila po Jurčiču; potem sva se prav pogosto shajala in sicer največkrat v kavarni »Valvasor«, ki je bila v pritličju stare Šrajerjeve hiše — sedanjega Filipovega dvorca — v Špitalski, sedaj Stritarjevi ulici.

Kako je dr. Zarnik posezal v agitacijo za občinske volitve v letu 1882., sem že omenil, pripomnim naj le še, da je postal kmalu potem, ko se je v Ljubljano preselil, deželni poslanec in da je v deželnem zboru

Dr. Valentin Zarnik.

poleg dr. Vošnjaka najkonsekventneje zastopal stališče narodne stranke proti takratni nemškutariji, katero je vodil dr. Deschmann. Kot govornik imel je dr. Zarnik v deželnem zboru izmed vseh poslancev največ uspehov. Zanj se je zlasti navduševala mladina. — Ko je narodna stranka leta 1882. prišla v občinskem svetu v večino, postal je dr. Zarnik predsednik kluba narodnih občinskih svetnikov in prvi njegov predlog v klubu se je tikal upeljave slovenskega uradovanja na mestnem magistratu. Temu predlogu je klub seveda z velikim navdušenjem pritrdil. Predsednik kluba je dr. Zarnik ostal do svoje smrti.

Ker je bilo v občinskem svetu dela obilno in ker sem prihajal jaz vedno z novimi predlogi, bila sva z dr. Zarnikom v stalnih stikih. Ti stiki spremenili so se v prijateljstvo, ko je dr. Zarnik spoznal moje smotreno delovanje v občinskem svetu. Zato sva se shajala čedalje pogosteje, zlasti po napornem dnevnem delu ob večerih pri kozarcu piva. Posebne sestanke imeli smo nekaj časa pri občinskem svetniku Alfredu Ledeniku, na takoimenovanih godbenih večerih, na katere je Ledenik vselej vabil dr. Zarnika, mene in Antona Kleina. Za umetniški del teh večerov skrbel je Viktor Parma. V začetku leta 1883. dejal je dr. Zarnik nekoč v klubu občinskih svetnikov: »Ali smo bili neumni, ko smo župana iskali! Zdaj vidim, da ni bil nobeden izmed nas tako poklican postati župan, kakor Hribar,« in po seji mi je pravil, da je od nekega pristaša nemškutarske stranke slišal, da se je dr. Josip Suppan, ki je bil brez dvojbe najintelegentnejši pa tudi najdelavnejši v vsej nemškutarski stranki v Ljubljani, izrazil o meni jako pohvalno. Ta pohvala iz dr. Suppanovih ust imponovala je dr. Zarniku neznansko. Sicer sem nekaj podobnega kasneje slišal tudi od svojega gimnazijskega sošolca Viktorja Recherja. On je bil nekdaj — že po potresu — v kazini navzoč, ko je dr. Suppan z velikim priznanjem govoril o moji delavnosti. Recher mi je to prišel navlašč pravit in me je od tistega časa tudi sam imel nenavadno v číslih.

Dr. Valentin Zarnik imel je neko posebno slabost. Nikoli ni bilo količkaj slavnostne prilike, da bi ne bil pil šampanjca. Ob takih prilikah rekel je navadno: »Šampanjec mora biti, pa francosk mora biti!« In zadnji svoj večer zunaj doma preživel je tudi pri šampanjcu. Sedela sva v »Čitalnični« restavraciji. K nama je prisedel dovtipni, v narodni družbi jako čislani, simpatični sodnik dr. Hinko Dolenec. Govorili smo o mnogočem. Polagoma postajal je dr. Zarnik vesel in ukazal je prinesti steklenico šampanjca. Le to nam je še bolj razvozlalo jezike in ker sem potem tudi jaz dal za steklenico, zasedeli smo se pozno v noč. Bilo je blizo polnoči, ko se odpravimo domov. Midva z dr. Dolencem spremiva dr. Zarnika, ki je stanoval v svoji, sedaj že podrti — hiši na voglu Sv. Petra in Resljeve ceste. Nekako pred gostilnico »pri golobčku« na Sv. Petra cesti postoji naenkrat dr. Zarnik ter pravi ves sopihajoč: »Noge me zapuščajo.« Midva ga primeva vsak pod eno pazduho ter ga bolj neseva ko spremljava domov. Od tistega večera ni prišel več iz svojega stanovanja. Z njegovo smrtjo, ki je pa nastopila šele čez mesece, je izmed ljubljanskega prebivalstva zginila ena najzanimivejših oseb, in narodna stranka je izgubila boritelja, ki sicer ni bil nenadomestljiv, ki pa je mnogo let z velikim uspehom krepko posezal v boj za pravice slovenskega naroda.

18. Vekoslav Legat.

Ko sem bil v Pragi, me je usoda slovenskega naroda na Koroškem globoko v srce pekla. Žalostna naša zgodovina, mi je namreč pričala, da smo si ondi Slovenci še najdalje ohranili svojo samostalnost, v tem ko smo v drugih deželah že davno bili podjarmljeni. In vendar sem videl, kako se je val germanizacije začel z elementarno silo razlivati po tej zibelki Slovenstva. Zato mi je takrat iz srca prikipela žalna pesem o propadanju Slovenstva na Koroškem. 7./III. 1912.

Vrnivšemu se v domovino, odprla se mi je možnost, storiti kaj tudi za to zanemarjeno vejo slovenskega drevesa. Prihajal sem mnogokrat na Koroško in udeleževal sem se ondi večine narodnih prireditev. Govoril sem na ljudskih shodih, vzpodbujal in bodril k odporu proti germanizaciji ter pomagal ustvarjati narodno organizacijo. Vsled tega so me spoznali in tudi silno sovražiti začeli koroški Nemci in še leta 1908. so mi nemški poslanci iz Koroške očitali v državnem zboru, da sem največ prepira med koroškim slovenskim in nemškim prebivalstvom s svojim agitatorskim delovanjem povzročil jaz. Ti očitki so bili seveda zame sijajno priznanje.

Razume se samoposebi, da sem vsled tega svojega delovanja bil v stalni dotiki s koroškimi voditelji. Zlasti mnogo sem občeval z Andrejem in Lambertom Einspielerjem. Le ta poslednji mi je nekoč tožil, da ne morejo dobiti sposobnega voditelja za tiskarno »Družbe sv. Mohorja« v Celovcu ter me je prosil premišljati o tem, bi li se v Ljubljani moglo dobiti kakega inteligentnega stavca, ki bi imel sposobnost za faktorja in vobče upravitelja tiskarne. Spomnil sem se takrat Vekoslava Legata, ki je bil v ljudski šoli moj součenec. Pozneje sem ga izgubil iz vida; spoznal sem ga pa zopet pri njegovem delovanju v odboru »Ljubljanskega Sokola«, kateremu je bil več let tajnik. Pač je bil tista leta hudo bolan; napadla ga je namreč jetika in vsi so mislili, da ne bode dolgo več trave tlačil. Vendar mi je ob pogovoru z Lambertom Einspielerjem preletela možgane misel, da bi si morebiti Vekoslav Legat, če pride iz ljubljanskih razmer ter ne bo več posedal po zakajenih luknjah ljubljanskih krčem, rešil življenje. Lambertu Einspielerju sem torej odgovoril, da vem za tacega pripravnega in sposobnega mladeniča; samo da moram še preje govoriti z njim in da mu nato iz Ljubljane sporočim njegovo odločbo.

Legat je moj predlog iti v Celovec rad sprejel in vsled tega sem takoj pisal Lambertu Einspielerju. V tem pismu sem ga opozoril, naj se Legata, ko v Ce-

lovec pride, ne ustraši preveč, češ, da se utegne po mojem prepričanju v novih razmerah ozdraviti. Kar sem slutil, se je tudi res zgodilo: Legat je v Celovcu, sedeč pri svojem delu ter hodeč in odrejajoč po tiskarni, od tedna do tedna zdravejši postajal. V teku leta dni izgubil je kašelj in vrnila se mu je zdrava barva. V »Mohorjevi tiskarni«, kjer je bilo preje vse narobe, pa je napravil vzoren red. Ker je imel tudi dober okus, je tiskarno zmodernizoval. — Lambert Einspieler mi je približno čez leto dni pravil, kako se je Legata kljubu mojemu pismu ustrašil, ko je v Celovec prišel, in da so vsi pričakovali, da se ne bo dolgo na nogah obdržal. Rekel mi je pa tudi, kako hvaležen mi je, da sem jim našel tega moža, ki jim je tako hitro in tako temeljito uredil tiskarno ter uvedel točno knjigovodstvo. Sam sem se kasneje večkrat prepričal o poslovanju Legatovem in moral sem si dejati, da je moje nade daleč prekosil. Uprava tiskarne mu je dovoljevala čedalje večje dohodke in Legat je — v Ljubljani v dolgove zakopan — živel prav kmalu v prijetnih razmerah ter si je prihranil tudi precejšnje premoženje.

Vekoslav Legat.

Vekoslav Legat pa ni vršil le svojih uradnih dolžnosti. Postal je kljubu svoji preprostosti in kljubu svoji skromni šolski izobrazbi sovoditelj koroških Slovencev. Na shodih, ki so se tista leta prirejali, bil je on poleg prezgodaj umrlega profesorja L e n d o v š k a najpopularnejša oseba na Koroškem in vse niti agitacije za deželne in državnozborske volitve, pa tudi za večino občinskih volitev, tekle so skozi njegove roke. Imenovanih shodov udeleževal sem

se poleg Legata tudi jaz in v poznejših letih v prav mnogih slučajih Dragotin Hribar, ki je znal priprosto kmečko ljudstvo s svojimi govori prav uspešno navduševati.

Vekoslav Legat je bil čislan v vseh krogih na Koroškem. Celo Nemci mu niso odrekali spoštovanja. Javnemu življenju se je šele tedaj umaknil, ko je na Koroškem nastopila nova struja, kateri se udati ni maral. Kljubu temu, da so odbor »Družbe sv. Mohorja« dobili v roke politiki Šušteršičeve smeri, ostal je Vekoslav Legat do svoje smrti neomajen naprednjak, ki svojega prepričanja nikdar in pred nikomer ni skrival. V »Slovencu« so ga sicer zaradi tega napadali, a odbor Družbe si, glede na vpliv, ki si ga je s svojim delovanjem znal pridobiti, vendar ni upal storiti mu kaj žalega.

19. Avgust Endlicher.

7./III. 1912. Ob otvoritvi »Mestne hranilnice ljubljanske«, bilo je seveda potreba poskrbeti za izvežbano uradništvo. Ena prvih služb pri hranilnici je bila namenjena bivšemu uredniku »Slovana« Antonu Trstenjaku. Ker je pa Anton Trstenjak bil v hranilničnem poslovanju še neizvežban, treba je bilo na prvo uradniško mesto postaviti izvežbanega uradnika. Med kopemtenti za službo pri »Mestni hranilnici« je bil tudi Avgust Endlicher, ki je takrat bil nekje na Dolnjem Avstrijskem tajnik neke manjše hranilnice.

Avgust Endlicher.

Ivan Gogola.

Avgust Endlicher je bil v gimnaziji dr. Tavčarjev, Gogolov in moj součenec. Kasneje je prišel na vseučilišče na Dunaj; a pustil je kmalu pravniške študije, sprejel službo pri neki hranilnici ter se oženil. Izkazal se je s prakso in ker smo poznali Endlicherjevo nadarjenost, smo bili tudi koj na jasnem, da bi bil on prava oseba za službo tajnika »Mestne hranilnice«. To službo je zato tudi dobil. Predsednik hranilnice je tisto dobo bil Fran Ksaverij Souvan in kasneje Vaso Petričič; podpredsednik notar Ivan Gogola, ki je pa faktično vse hranilnično poslovanje vodil. Gogola in Endlicher sta spočetka prav dobro izhajala, kajti Endlicher je pokazal, da hranilnični posel razume. Kmalu ga je pa začel Gogola pisano gledati. Prvi povod temu je bil, da je Endlicher kot nekdanji součenec njegov občeval z njim prekolegijalno, česar Gogola ni rad videl; drugi povod pa, da je jel prihajati v pisarno v jirhastih hlačah.

Tu je treba pripomniti, da je bil Endlicher jako originalen človek. Že v šoli nam je bil vsem v zabavo, kajti imel je velika ušesa, ki so mu štrlela daleč od glave, nenavadno masiven nos in pa široka usta. V šoli je za neko posebno bravuro smatral, da je, kadar smo se okoli njega zbrali in se mu smejali, vtaknil celo pest v usta. Ko jo je potem potegnil iz ust, gledal je zmagoslavno okoli sebe, češ, zdaj naj pa kdo izmed vas kaj takega pokaže.

Napetost med Gogolo in Endlicherjem je čedalje bolj naraščala; dospela je pa do vrhunca, ko je poslednji prvega nekega dne hudo razžalil. Ko je namreč sluga Endlicherju javil, da gre k podpredsedniku ter ga je vprašal, če ima kaj sporočiti, odgovoril mu je,

da nič. Ko je bil sluga že za vratmi, poklical ga je pa nazaj ter mu v navzočnosti vsega ostalega uradništva dejal: »No, če greste k gospodu podpredsedniku, mu pa povejte, naj me pride, če ima kaj časa, malo v uho pihat.« Endlicher se je seveda izrazil krepkeje in sluga je bil tak bedak, da je ta neslani dovtip podpredsedniku dobesedno ponovil. Seveda je bil zato ogenj v strehi. Kdo drugi bi kaj tacega morebiti ne bil smatral pretragično; a Gogola je bil zelo občutljiv človek in poleg tega še od preje natanknjen. Endlicher je tudi takoj sam izprevidel, kakšno nerodnost je napravil ter je še tisti dan prišel k meni vprašat, če imam kako službo zanj. Ko sem ga vprašal, čemu išče službe, ko ima vendar tako prijetno pri »Mestni hranilnici«, mi pove ves dogodek, kateremu sem se moral na vse grlo smejati. Dal sem mu takoj službo potovalnega uradnika pri banki »Slaviji« in on je to službo res par let prav dobro opravljal.

20. Deželna hipotekarna banka dalmatinska.

7./III. 1912. Bilo je leta 1893. Vračal sem se iz južne Dalmacije proti domu. Videč, kakšne razmere vladajo glede hipotekarnega kredita v Dalmaciji, namenil sem se ustaviti v Zadru ter govoriti o tem z deželnim glavarjem dr. Mihovilom Klaićem. Znano mi je namreč bilo, da je deželni zbor dalmatinski v principu sklenil ustanovitev deželne hipotekarne banke ter tudi odobril dotična pravila; da pa do izvršitve sklepa še ni prišlo.

Ko se oglasim pri Klaiću in mu pripovedujem, kako nujno potrebno bi za Dalmacijo bilo, da se oživotvori deželna hipotekarna banka, odgovori mi, da on to sicer tudi priznava, da je na to že mislil, da je pa jako težavno vprašanje kje dobiti osebo, ki bi jo bilo mogoče postaviti na čelo tacega zavoda, češ, tu je odgovornost velika. In vpraša me: »Ali imate Vi tako osebo?« Pri priči se spomnim Avgusta Endlicherja in odgovorim mu: »Imam!« Na to mu povem, kdo je ta

oseba. Brez vsakršnega daljšega razpravljanja seže mi Klaić v roko ter pravi: »Hvala Vam! Time je stvar gotova. Ja gospodina Endlichera akceptiram; a vi ga pošaljite što najprije k meni u Beč, da ga dadem u »Dolnje-austrijsku hipotekarnu banku« prakticirat.«

Ko pridem domov, povem Endlicherju, kaj sem zanj izposloval, kupim mu čisto novo obleko ter ga pošljem h Klaiću v državni zbor na Dunaj. — Štiri mesece nato je bila deželna hipotekarna banka dalmatinska ustanovljena in Avgust Endlicher prvi ravnatelj »Zemljištno veresijskog zavoda kraljevine Dalmacije«. Na čelu temu zavodu je ostal deset let; potem pa so mu agende po lastni njegovi krivdi zrastle čez glavo ter je prosil za upokojenje, ki mu je bilo tudi dovoljeno.

21. »Ljubljanski List«.

Ker se baronu Winklerju ni posrečilo 8./III. 1912.
dobiti v roke »Slovenski Narod« in ker je »Slovan« pisal v opozicionalnem duhu, sklenil je, potem ko je pridobil Frana Šukljeta za urednika in si je bil zagotovil podporo dispozicijskega fonda, ustanoviti svoje lastno glasilo. Dali so mu ime »Ljubljanski List«. Šuklje je v pičli krog sotrudnikov novega lista vedel pritegniti Janka Kersnika in Josipa Stritarja, potem pa je — oprt na tako imenitno sotrudništvo — začel takoj boj s takoimenovano radikalno strujo v narodni stranki, odnosno boj s »Slovenskim Narodom« in s »Slovanom«. Priznati se mora, da je bil »Ljubljanski List« spretno urejevan in da je prinašal izpod Šukljetovega peresa imenitne članke. Tudi Kersnikovi doneski — zalagal je posebno podlistke — so bili jako dobri. Zvečine ponesrečeno pa je bilo, kar je političnega pisal Josip Stritar. Videlo se je, da je mož daleč izven domovine in da zato domačih razmer ne pozna več; videlo zlasti, da, dasi dober pesnik, nima nikakih talentov za politiko. Umevno je samoposebi, da je politična strast vsled polemik med »Ljubljanskim Listom« na eni ter »Slovenskim Narodom« in

»Slovanom« na drugi strani prikipela do vrhunca. Baron Winkler je moral pa kmalu spoznati, da se je v svojih nadah precej prevaril. Mislil je namreč, da ima Šuklje veliko več vpliva. V tem domnevanju ga je bržkone potrjeval najbolj Šuklje sam, kateremu je šlo predvsem za to, da pride do boljšega položaja. Narodna stranka

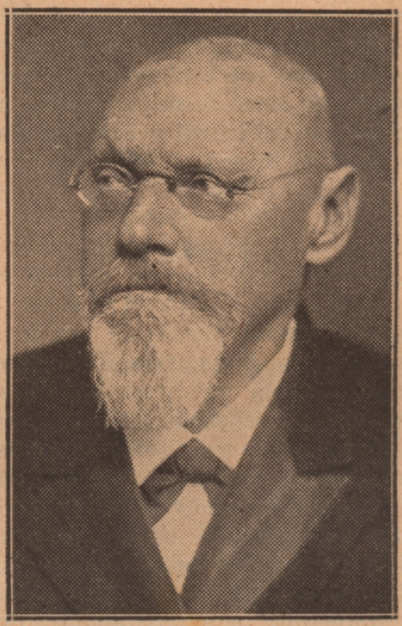

Fran Šuklje.

— stoječa za »Slovenskim Narodom« — ostala je kljubu vsemu vsiljivemu širjenju »Ljubljanskega Lista« kompaktna. Celo uradnikov, na katere sta se baron Winkler in Šuklje posebno zanašala, nista pridobila za Šukljetovo politiko. Zato je »Ljubljanski List« izhajal ne polni dve leti ter je umrl, ne zapustivši za seboj nikacega drugega sledu, ko nekatere

krepke, v boljši družbi nenavadne besede, s katerimi je bil obogaćen slovenski jezik. — Ob tej priliki ne bo odveč, spregovoriti nekoliko besedi o politiku

22. Franu Šuklje-tu.

8./III. 1912

Fran Šuklje se je že kot dijak odlikoval izmed svojih sošolcev po zmožnostih, pa tudi po neki izredni odločnosti ali, da se pravilneje izrazim, po neki skrajni drznosti. Ko je s svojimi šolskimi vrstniki slavil maturo na vrtu pri »Kamnitni mizi« v Šiški, imel je — kakor se je pripovedovalo — veleizdajalsk govor. Kasneje se je odlikoval s svojo skrajno svobodomiselnostjo. Ko je »Slovenski Narod« pod egido dr. Vošnjaka in dr. Zarnika vodil v svobodomiselnem smislu boj proti duhovščini, pisal je vanj Fran Šuklje še kot vseučiliščnik in pozneje kot profesor v Dunajskem Novem mestu članke, v katerih je z vso vehemenco, poslužujoč se ostrih izrazov, stopil v ta boj. Ko se je v »Slovenski Matici« bil boj proti dr. Costi, tedaj je profesor Šuklje stal na čelu opozicije ter je po občnem zboru, v katerem je opozicija podlegla, odhitel z mladini v dr. Costino stanovanje, da ga osebno insultuje. Da je taka odločnost mlajši generaciji imponovala in je zato imel Šuklje med njo mnogo privržencev, je umljivo. Bil je v Ljubljani izvoljen v občinski svet, bil je izvoljen v deželni zbor in ko se je približala volitev za državni zbor, nastopil je proti takratnemu oficijelnemu kandidatu narodnega volilnega odbora kot samostojni kandidat za dolenjska mesta. V agitacijo se je zanj spustila vsa mlajša generacija in celo denar za potovanje po volilnem okraju je Šuklje dobil od le-te.

Bil je tudi res izvoljen; a kakor hitro se je to zgodilo, pokazal je svojo pravo barvo. Prejšnji radikalec spremenil se je v podpiratelja vsake vlade; prejšnji svobodomislec znal se je, kadar se mu je to zdelo primerno, nagniti celo na nasprotno stran. Fran Šuklje je pa tudi vsako priliko porabil, da si pripravi pot za svojo politično karijero. V to naj služi naslednji

primer: Midva s Šukljetom nisva bila znana; a kot profesor v Novem mestu je postal pozoren na moje javno delovanje in je spoznal mojo vztrajnost ter izprevidel, da postajam popularen. To je bil povod, da se mi je približal nekoč v restavraciji »pri Brunnerju« v Novem mestu ter mi brez posebnih okoliščin ponudil bra-

Dr. Etbin Henrik Costa.

tovščino. Če se ne motim, je to bilo že leta 1878. To pa Šukljeta seveda ni čisto nič motilo, da bi me ne bil kasneje v »Ljubljanskem Listu« na vse pretege napadal in mi — spoznavši da mu nisem voljan slediti na njegovi zgrešeni politični poti — postal hud nasprotnik.

Sicer se je glede tega skušal oprati. Saj se je vedno skrbno prizadeval, da zabriše vse tiste sledi svojega Slovenstvu kvarnega političnega delovanja, ki so bile v stanu pokazati slabe strani njegovega značaja; nasprotno pa debelo podčrta, kar je res častnega in koristnega storil. V obrambo na moje javne očitke pripovedoval je, da jih zavrne, dne 23. januarja 1894. leta v navzočnosti sedmero tovarišev iz deželnega zbora, da mu je baron Winkler pravil, da sem ga prišel prosit, naj me ne preganja. Da si čitatelj more o tem napraviti sodbo, priobčujem dvoje pisem, ki stvar vsestransko pojasnjujete. — Takoj naslednji dan pisal sem namreč baronu Andreju Winklerju v Gorico to-le pismo: 21/XII.1927.

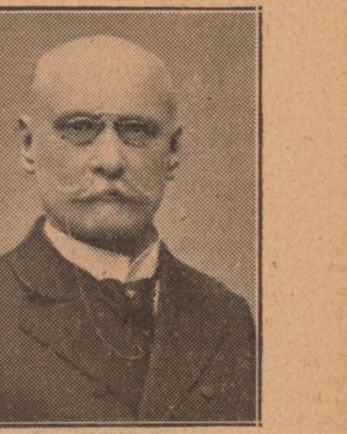

František Vlah.

»Preblagorodni gospod!

Znano Vam je, da je bivši ministrski predsednik grof Taafe dvakrat prosil predsednika banke »Slavije«, naj bi se mi odvzela služba. Ker se mu ustreči ni moglo, izrekel je v tretje prošnjo, naj me banka »Slavija« vsaj premesti iz Ljubljane.

Ravnateljstvo banke »Slavije« sodilo je, da morajo vsi ti poskusi za moje odstranjenje izvirati iz c. kr. deželnopredsedske pisarne v Ljubljani in naročilo je zato svojemu generalnemu tajniku Frant. Vlachu, naj se pelje v Ljubljano ter razloži Vam, preblagorodni gospod, da imam z banko »Slavijo« dosmrtno pogodbo, da se mi torej služba niti more vzeti, niti da se morem brez lastnega privoljenja premestiti iz Ljubljane.

Imenovani gospod izvršil je svojo nalogo v mojej navzočnosti.

Kako pa sem se začudil, ko sem čul včeraj iz ust profesorja Šukljeta v navzočnosti sedmero tovarišev, da ste mu Vi, preblagorodni gospod! pripovedovali o tej stvari z besedami: »Tu je sedel ter me prosil. In žal mi je bilo njegove rodbine!«

Razume se samo po sebi, da je profesor Šuklje s temi besedami hotel me prostituovati kot bojazljivca. Da mi ne bo treba o stvari govoriti v deželnem zboru, prosim Vas uljudno, da daste resnici spričevanje s tem, da mi potrdite, da Vas glede službenih zadev nikdar ničesar prosil nisem.

Proseč Vas, da mi te po okoliščinah usiljene mi nadležnosti ne zamerite, ostajem

z odličnim spoštovanjem udani

Ivan Hribar, l. r.«

V Ljubljani, dne 24. januarija 1894.

Dne 26. januarja prejel sem na to pismo tale odgovor:

»Blagorodni gospod!

Vaš cenjeni list z dne 24. t. m. me je nekako osupnil, ker se namreč v Vaših krogih pogreva neka stvar, glede katere si nimam — rečem z lahko vestjo — vsaj jaz ničesar očitati.

Nadrobnosti našega pogovora o priliki, ko ste me bili, če se ne motim, pred štirimi ali petimi leti z generalnim tajnikom banke »Slavije« počastili s svojim pohodom, ne morem se več spomniti, a to še dobro vem, da ste mi Vi na neko mojo opazko glede Vašega postopanja v občinskem svetu odgovorili, da ste voljni izstopiti iz tega zbora, če jaz to želim, nakar sem odvrnil, da jaz, glede na Vašo nadarjenost in Vašo delavnost v občinskem svetu, tega ne zahtevam.

Ne morem pa reči, ker se nikakor ne spominjam, da bi me bili Vi glede svojih službenih zadev in zlasti glede Svoje službe same pri banki »Slaviji« kedar koli za kaj prosili. Ne bodem tajil, da sem, če je že, kakor je — po Vaših besedah — trdilo ravnateljstvo banke »Slavije«, kedo kje sprožil Vaš odpust iz službe ali pa Vašo premestitev iz Ljubljane in se je o tem govorilo, jaz od svoje strani morda komu rekel, da kaj tacega že z ozirom na Vašo rodbino jaz ne predlagam, ker nisem namreč nikoli hotel, da postane kdo zlasti zaradi svojega političnega mišljenja ali vedenja mučenec po meni a tudi v ti zadevi mi niste izrekli nijedne svoje želje ali prošnje, česar pa tudi nisem nikdar kjerkoli trdil.

To bi bil o potrebi moj odgovor tudi v deželnem zboru, da sem še vladni zastopnik v njem.

Z odličnim spoštovanjem

Andr. bar. Winkler, l. r.«

V Gorici, dne 25. januarija 1894.

Doslovno navedeno pismo barona Winklerja osvetljuje Šukljeta še z neke druge strani. — V knjigi »Iz mojih spominov« I. del, ki jo je 1926. leta izdal v Ljubljani in jo je natisnila »Jugoslovanska tiskarna« v Ljubljani, napisal je na 163. strani doslovno te-le besede: »Vedno sem ljubil resnico in zaničeval laž, kakor nekaj nečastnega, zaničljivega, moža nevrednega. Golo istino govorim tudi v tem slučaju ter postavljen pred sodišče kot priča, bi se pod prisego ne mogel izraziti nič drugače, kakor sedaj povem.« — Na to pripoveduje med ostalim tudi to-le: »Pač pa sem nekdaj skoro oštel barona Winklerja, ko mi je, britko se pritožujoč nad Hribarjevimi spletkami, dejal: »Tukaj na tem stolu je sedel in se pred menoj jokal, pa sem pomislil, da ima mož ženo in otroka! Sedaj pa imam to v zahvalo!«

Sedaj naj pa čitatelji sami presodijo, ali je bolje verjeti baronu Winklerju ali Šukljetu.

O tej zadevi govori tudi dr. Ivan Prijatelj v svoji znameniti razpravi k »Janka Kersnika zbranim spisom«, VI. zvezek. Na 362. strani te knjige priobčuje namreč pismo, katero je pisal Šuklje dne 10. aprila 1889. leta Janku Kersniku. V tem pismu je tudi tale odstavek: »Odločno sem pa proti pajdašu njegovemu (namreč: dr. Tavčarjevemu), Ivanu Hribarju. Če treba, bodem o svojem času tukaj na Dunaju sprožil bombo, toda le v tem slučaji, če so šanse njegove v ljubljanski okolici ali kje drugod ugodne. Veliko bolj mi ugaja, če mu volilci dado brco, nego če se mu politična steza zapre potom višjega ukaza.«

Dr. Prijatelj ni razmer poznal v vseh potankostih. Zato se je pri svojem zgodovinskem raziskavanju tam, kjer so ga pisani viri pustili na cedilu, moral opirati samo na svoja domnevanja. Ni tedaj čudo, da je zapisal, da je ona bomba bila bržkone Šukljetov članek, ki ga je priobčil proti meni v praški »Politiki«. Dr. Prijatelj je čisto prezrl, da je Šuklje obljubil sprožiti bombo »tukaj na Dunaju« in da je tudi tako, da je sam izključil vsak dvom, napovedal kakšne vrste bo ta bomba. Z njegovim člankom v »Politiki« sprožena je bila torej zgolj pokalica, podobna onim, s kakršnimi poulični pobalini včasih vznemirjajo pasante.

8./III. 1912. Da je Šuklje prišel v občinski svet, je bila moja zasluga. On je to prav dobro vedel in si je v sejni dvorani izbral sedež poleg mene. Najino prijateljstvo bi bilo morebiti trajno postalo, ko bi si ne bila prišla navzkriž v načelnem vprašanju glede nemškega poučevanja na ljubljanski realki. Ko je ta konflikt nastal, je bilo pa že tudi odločeno, da pri dopolnilnih volitvah Šuklje ne bo več izvoljen. In tako je tudi res bilo. Zato se je pa Šuklje potem v deželnem zboru oddolžil s tem, da je vložil predlog, naj se Ljubljani odvzame samostalna skrb za šolstvo ter naj se z njenimi ljudskimi šolami ravna ravno tako, kakor z ljudskimi šolami na

Kranjskem sploh. Načrt zakona, ki so ga kratko imenovali »lex - Šuklje«, je bil kljubu uporu poslancev ljubljanskega mesta, Grasselija in Moscheta, sprejet in tako je potem mestna občina ljubljanska morala prispevati tudi za šolstvo po drugih občinah v deželi Kranjski.

Ko je prišel baron Winkler v deželo, pridružil se mu je profesor Šuklje brezpogojno. Mi ostali bi Winklerju ne bili nasprotovali; toda hoteli smo, da kot Slovenec odpravi v javnih uradih velikanske krivice, ki so se dotedaj Slovencem v jezikovnem oziru delale. Ker Winkler za to ni imel zadosti energije, ostali smo proti njemu v opoziciji.

To opozicijo bi bil lahko prav spretno izrabil kot taktično sredstvo za pritisk na ministrstvo v prilog koncesij našemu narodu. Bil je pa le preveč uradnik in si tega menda ni upal. Njegovih svetovalcev hrbtenice so bile pa tudi preelastične in tako nikogar ni imel, ki bi mu bil poguma dajal.

Moja perorisba, s katero sem v predidočem podal sliko politika Frana Šukljeta, ni popolna. Zavedam se, da bi bilo treba podati še nekaj tenkih potez in krepkih črt, da bi sličnost narisa stopila nad vse jasno pred oči. Saj bi to mojemu peresu, ko bi mi bilo do efekta »a tout prix«, menda tudi uspelo. Na srečo se mi ni treba truditi. Prišla mi je namreč pomoč od strani, od katere bi je bil najmanj pričakoval. Od Frana pl. Šukljeta samega. V svoji velikopoteznosti je namreč mojo risbo s par krepkimi črtami popolnil tako, da more brezdvojbeno sličnost spoznati tudi človek, ki mu je oslabel očesni živec. Evo teh par potez: 2./II. 1928.

»Na 113. strani njegove že omenjene knjige piše o meni doslovno med drugim tudi tole: Navzlic temu nedostatku bi Ivan Hribar brezdvomno lahko mnogo koristil svojemu narodu, da niso bile dobre lastnosti njegove več ko paralizovane po slabih njegovih svojstvih. Pred vsem je bil tipičen dokrinarec v politiki in možje tega kova navadno škodujejo neprimerno več nego koristijo.«

Dne 11. decembra 1898. pa sem z Dunaja prejel tole pismo:

Veleceni gospod župan!

Na prijazne čestitke povodom svojega odlikovanja usojam si izraziti najtoplejšo svojo zahvalo. Tembolj sem ponosen na Vašo častitko, ker izvira od moža, čegar velike zasluge za slovenski narod v obče, zlasti pa za glavno mesto Ljubljano se morajo povsod priznavati, kjer se nepristransko ocenjajo naše razmere.

Z odličnim spoštovanjem Vašemu preblagorodju udani

Šuklje, l. r.

23. Cepitev deželnozborskega narodnega kluba.

3./III. 1912. Leta 1889. bili smo slovenski deželni poslanci združeni še v enem klubu. Toda že takrat se je pokazalo, da v tem klubu ni pravega soglasja. Največ je bil tega kriv Šuklje, ki je hotel hoditi svoja lastna pota. Še predno sva bila z dr. Tavčarjem izvoljena v deželni zbor, skušal je pridobiti ostale poslance za to, da bi naju ne sprejeli v klub. Ker se mu to ni posrečilo, nasprotoval je vsakemu najinemu predlogu ter gledal, da ga podere. Ali tudi tu ni imel vedno sreče. Zato je, da bi stvar bila sigurnejša, začel vabiti nekatere poslance na posebne sestanke. To se mu je tembolj posrečilo, ker je takrat vsled prizadevanja dr. Mahničevega začela na Slovenskem glavo vzdigovati nova katoliška stranka in je del narodnih poslancev že prisegel bil na njen program.

Šuklje — ta bivši najhujši radikalec in svobodomislec — je namreč znal pridobiti po tem programu orijentovane poslance, da so poleg Janka Kersnika in Frana Višnikarja, ki sta s Šukljetom vred tvorila takoimenovani »Triglav«, zahajali k tem posvetovanjem. Ko smo to drugi poslanci izvedeli, protestovali smo v plenarni seji kluba proti takim sestankom in ko vse to

ni nič izdalo, prišlo je do preloma. Narodni poslanci razdelili so se na tri klube: Na že imenovani »Triglav«, potem na «katoliški» klub in pa na narodni klub. Člani poslednjega so bili: Josip Gorup, Peter Grasselli, moja malenkost, Ivan Murnik, dr. Ivan Tavčar, dr. Karol Bleiweis vitez Trsteniški, Anton Klein, Hinko Kavčič, Luka Svetec in dr. Josip Vošnjak.

24. Simon Gregorčič.

23./III. 1912.

V letih 70-ih je Stritarjev »Zvon« začel priobčevati proizvode pesnika s šifro X. Te pesmi so širom slovenske domovine zbudile takoj splošno zanimanje in vse se je povpraševalo, kdo je pesnik, ki zna tako blagozveneče peti iz srca v srce. Kmalu se je izvedelo, da je to skromen kaplan goriške škofije.

Simon Gregorčič.

Ko sem nekoč prišel v Rihenberk, povedal mi je gostilničar Ličen, da je Simon Gregorčič kaplan v Rihenberku. Takoj se odločim obiskati ga. Ko pridem k njemu v kaplanijo, sprejme me jako prijazno in ob kozarcu vipavskega vina začela sva pogovor, ki se je sukal večinoma o literarnih stvareh. Približala sva se duševno drug drugemu. Ob slovesu spremil me je Gregorčič do Ličnove gostilnice in prosil me je, naj bi se še oglasil pri njem, kadar me pot pripelje mimo. Zgodilo se je to potem res še večkrat in Gregorčič me je bil vselej vesel, kadar sem prišel k njemu.

Medtem je izšel prvi zvezek Gregorčičevih poezij. Razprodani so bili vsi izvodi v par dneh. To je Gregorčiča napotilo na misel, da bi izdal drugi zvezek. Izvedel je bil namreč, da se na Hribu nad Gradiščem v Vipavski dolini prodaja lepo vinogradsko posestvo z lično hišo in namenil se je kupiti to posestvo. Po nasvetu svojega prijatelja notarja Gruntarja sklenil je poiskati založnika, ki bi mu bil za drugi zvezek poezij plačal toliko, da bi mu bilo omogočeno kupiti posestvo nad Gradiščem in poplačati še nekaj dolgov. Ker je Gruntar vedel, da sva si z Josipom Gorupom na Reki dobra, prišel me je prosit, naj bi pri Gorupu posredoval, da on kupi in izda drugi zvezek Gregorčičevih poezij. Rad sem privolil v posredovanje pri Gorupu, saj sem bil vesel, da morem slavnemu pesniku, katerega sem bil medtem spoznal tudi kot dobrega in blagega prijatelja, storiti kako uslugo. Peljal sem se torej k Gorupu in dogovorila sva se bila kmalu, da plača Simonu Gregorčiču za drugi zvezek njegovih poezij 3000 gold. Obenem si je Gorup pridržal pravico za nakup in izdajo še nadaljnjih zvezkov, katere bi Gregorčič utegnil izdati.

Le-tega uspeha mojega pri Gorupu bi ne bil mogel nikdo veselejši biti, kakor je bil Simon Gregorčič. Tistokrat ga je namreč dušno pastirstvo in pa odvisnost v kateri je vsled tega živel, hudo morilo. Zaradi njegovih krasnih, vzvišenih poezij napadati ga je jel Anton Mahnič, ki je z jezuitsko sofistiko iskal v njih misli, katerih Gregorčič vanje polagal ni, ter skušal dokazati, da so Gregorčičeve pesmi z verskega vidika kvarne. To je pesnikovo občutljivo dušo globoko ranilo in potrlo ga je na cele mesece. Zato si ničesar ni bolj želel, kakor postati popolnoma samostojen. Ko je torej dobil od Gorupa denar, kupil je takoj posestvo na Hribu ter prosil za umirovljenje. Na svojem novem posestvu, od koder je očarujoč pogled po vsej Vipavski dolini, oživel je Gregorčič iznova in pesmi vir mu je jel teči z novo močjo; pozabiti pa nikdar ni mogel po stanovskem tovarišu prizadetega mu žaljenja in iz njega izvirajočih britkosti. Najjasnejše to priča pesem, ki

mu je dne 15. maja 1902 prikipela iz ranjenega srca. Ona se glasi:

»MAHNIČU!

Oj srce ti kraško,
Oj srce ti skalno,
Dobro si zadel me
V to srce prežalno.
Zamahljaj strupeni
Se ti je posrečil;
Z drugim ne, a s tem
Si se ovekovečil.
Hotel, »brate dragi«,
Pač si me ubiti, —
Pop nekdaj le skromni,
Pop zdaj ponositi!
Dobro si naperil
Strelo otrovano,
Bistro si pomeril,
Zlo zadal mi rano!
Še srce krvavo
Je od tega vdarca.
Zdaj pa oporoko
Čuj od mene starca:
Oj srce ti kraško,
Oj srce ti skalno,
Tebi v zapuščino
Dam srce to žalno.
Ven, tvoj kraški kamen!
V te srce to moje —
Ves tvoj strup zapuščam
Ti in bôli svoje!«

Dr. Anton Mahnič postal je škof. Ali je njegovo pisateljsko delovanje imelo pripravljati pot njegovi karijeri, ne vem. Zameriti mi pa nikdo ne more, ako si to domnevam. Gotovo namreč je, da je bil nadškof dr. Jakob Missia njegov pokrovitelj, verjetno tudi, da mu je kot takemu bilo jako ustreženo, ako je mogel v Vatikanu opozoriti na »zelus« tega kandidata za hierarško karijero in je pod tem vidikom na pobudo

pokroviteljevo nastalo ono njegovo pisateljsko delovanje, katero je blagosrčnemu in mehkočutnemu pesniku Gregorčiču prizadejalo toliko britkosti.

Kot škof je dr. Mahnič svoje nazore o narodnosti in njeni vrednosti in nalogi — celo v zvezi s čisto cerkvenimi zadevami — temeljito izpremenil. Pravijo, da je tudi svojo zmoto, kar se tiče napadov na pesnika Gregorčiča, spoznal in jo obžaloval. Koliko je na tem resnice, ne vem. Ker so bili ti napadi javni, bil bi jih moral tudi javno preklicati, odnosno ublažiti. Tega pa — vsaj kolikor jaz vem — ni storil. Zato mu ostane očitek, da je grešil proti stanovskemu sobratu nenavadno nežnega srca, rodoljubu najčistejše duše, mojstru največjega blagoglasja svojega in tudi njegovega maternega jezika, pesniku po — volji Božji.

Z Gregorčičem sem kasneje ostal v stalnih stikih. Dopisoval sem si z njim in obiskaval sem ga pogostoma. Tudi župnik Vrhovnik, s katerim je Simon Gregorčič bil v najintimnejših prijateljskih razmerah, obiskal ga je nekoč v moji družbi. Večkrat sva bila pri njem z Vatroslavom Holzem in s profesorjem Franom Erjavcem. Le-temu poslednjemu pošiljal je Gregorčič vse svoje pesmi v cenzuro. Smatral ga je za svojega najboljšega prijatelja ter mu je zato, ko ga je prezgodnja smrt položila v grob, zapel ono prekrasno posmrtnico, ki spada med prve bisere njegovih poezij. Tudi jaz sem po Gregorčiču stopil v prijateljske odnošaje s Franom Erjavcem in le ta mi je pošiljal za »Slovana« jako znamenite politične članke, ki so vzbujali mnogokrat pravo senzacijo.

Ljudstvo v okolici, katerega velika večina v svoji preprostosti ni vedela, kakošno odlično mesto v sodobni literaturi in v kulturnem življenju našega naroda zavzema Simon Gregorčič, ki torej ni vedelo, da je v njegovem imenu poosebljenega nekaj, kar se visoko dviga iznad vsakdanjega življenja, nazivalo je hribškega posestnika Hribarja. Gregorčiču delalo je to veliko veselje. Ko mi je to pripovedoval, dejal mi je, da sva prišla v »imensko žlahto.« — Nekoč sem imel opravka v Renčah. Ker se mi je mudilo domov,

nisem mogel na Hrib, da pozdravim prijatelja. Zato napišem na posetnico: »Dragi brate! Dasi sem bil v Tvojej bližini, nisem mogel k Tebi. Zato Ti pošiljam iskrene pozdrave«. To posetnico izročim nekemu možu s prošnjo, naj jo nese Gregorčiču. Prišedši vrh Hriba, najde Gregorčiča pred hišo in zakliče mu že od daleč: »Vaš brat je bil v Renčah. Pozdrave od njega Vam prinašam.« Gregorčič gleda ga debelo; ko se pa ozre na mojo posetnico, zakrohoče se na glas. Dobri Renčan je spotoma čital, kaj sem bil na posetnico napisal in izkombinoval je, da sem Gregorčičev krvni brat. Saj ga itak ni poznal drugače, ko pod imenom Hribar.

Ker sem želel, da si Gregorčič ogleda tudi nekoliko sveta, izposloval sem mu nekoč v »Slovenskem pisateljskem društvu« podporo za potovanje po Dalmaciji in Črni gori. Pričakoval sem, da ta pot postane vrelo novih pesniških tvorb; a to pričakovanje se mi žal, ni uresničilo. Njegova lirsko navdahnjena duša ni imela smisla za zunanje impulze. — V »Slovenskem pisateljskem društvu« sem tudi izposloval, da je Gregorčiču postavilo v njegovo hišo na Hribu lično peč, ker je tožil, da ga rado zebe. Izza te peči mi je poslal še posebno pesmico, v kateri se mi za ljubeznivo posredovanje zahvaljuje. A peč mu žalibog ni dala več toplote, katero so njegovemu telesu leta odnesla.

Gregorčič me je nekaj krati o priliki mojih obiskov na Gradišču spremil v Gorico. — Nekoč sem bil pri njem v oni dobi, ko se je bil spustil v politično pesnikovanje za dr. Antona Gregorčiča proti Andreju Gabrščku in dr. Henriku Tumi. Tistokrat je rad zahajal v Gorico, da se v družbi političnih somišljenikov malo porazgovori in nabere novega gradiva za »Sršene«. Iz njegovega pripovedovanja sem posnel, da mu je laskalo, ako je našel koga, ki je njegove »sršene« hvalil. Kljubu temu sem mu »Pri treh kronah«, kjer sva sedela pri kozarcu furlanca, z zgovornimi besedami odsvetoval, da bi se na ta način vtikal v dnevni politični boj ter sem ga spomnil, kako je svoje dni sam obsojal Stritarja, da se je dal Šukljetu zapeljati ter si je na ta način pokvaril svoj prejšnji dobri sloves. Gre-

gorčiča je — dasi je bil sicer jako trmast — ta argument prepričal: »Prav imaš,« dejal mi je, »odslej nič več!« In res je od tega dne ostal gluh za vsa prigovarjanja in vabila ljudi, ki so se zbirali okoli »Gorice«.

S Simonom Gregorčičem sestala sva se nekaj krati tudi v Ljubljani, ker me je vselej obiskal, kadar je tjekaj prišel. Obečal mi je pa tudi večkrat, da me obišče v Cerkljah. To obljubo izpolnil je zadnje leto svojega življenja v mesecu juliju. Ko da bi bil slutil, da mu potekajo dnevi življenja, podal se je bil takrat iz Gorice, kamor se je bil preselil s Hriba potem, ko je tamošnje svoje posestvo prodal, na pot, da obišče Naceta Gruntarja v Ribnici, Ivana Vrhovnika v Ljubljani, mene v Cerkljah in župnika Aljaža na Dovjem. Ko je nekoliko dni bil v Ribnici, kjer sta ga notar in njegova ljubezniva soproga jako veselo sprejela, in po pardnevnem bivanju pri župniku Vrhovniku, pripeljal se je najboljše volje v Cerklje. Tam mu je bilo v posebno veselje, da je mogel pestovati mojo vnučko Tatjano, ki ga je spominjala Puškinove Tatjane v »Jevgeniju Onjeginu«. Na večer njegovega prihoda čital je, ko je imel malo Tatjano v naročju, v originalu — poln pesniškega zanosa — pismo Tatjane do Onjegina. Žal, da mu je bilo moje gostoljubje že tretji dan po neki osebi tako zagrenjeno, da sta se njegova občutljiva duša in njegovo mehko srce uprla proti nameravanemu večdnevnemu bivanju v Cerkljah. Pri poslovilnem obedu deklamoval je s solzami v očeh Simon Jenkovo »Gorjé, kdor nima doma...« in nikakor ga nisem mogel pregovoriti, naj sodi ljudsko hudobijo tako, kakor zasluži. Odpeljal se je; a ona netaktnost zlobne duše uplivala je tako hudo nanj, da pri župniku Aljažu že ni hotel ostati več čez noč, temveč da ga je samo pozdravil in se potem odpeljal nazaj v Gorico.

Par mesecev na to zatisnil je za vedno oči. Poslednjo ljubav izkazal sem mu s tem, da sem kiparja Peruzzija poslal v Gorico z naročilom, naj sname njegovo smrtno masko. Le-to hranim za slučaj, da se porabi takrat, kadar se slovenski narod spomni, da je temu duševnemu velikanu dolžan postaviti spomenik.

25. Anton Aškerc.

Anton Aškerc.

Čitajoč v »Ljubljanskem Zvonu« pesmi »Gorazdove«, začelo se je v meni vzbujati zanimanje za pesnika. Poizvedoval sem, kdo se skriva za tem pseudonimom in sem izvedel, da je to kaplan Anton Aškerc.

Pot me je zanesla v Šaleško dolino, kjer je Anton Aškerc kaplanoval v Skalah. Obiskal sem ga. Ko sem se mu predstavil, se je razveselil, kajti poznal me je po časniških poročilih iz mojega delovanja v narodnih društvih ljubljanskih. Razpredel se je med nama živahen pogovor o Ljubljani, o ljubljanskih razmerah, o Jurčiču in Gregorčiču in ločila sva se, ko me je spremljal po bregu od cerkve navzdol, ko da bi bila že davna znanca. Od tega časa sva si dopisovala in obiskoval sem ga, kadarkoli me je pot nesla mimo njegovega bivališča. Največkrat sva se sešla v Šmarju pri Jelšah, ko sem se ondi skozi vozil v Rogaško Slatino. Nikdar nisem skozi Šmarje potoval, da se ne bi bil oglasil pri njem.

Tistokrat je Aškerc že čutil nenaklonjenost svojih duhovnih predstojnikov, nenaklonjenost, ki jo je izzval s kritiko o njegovih pesniških proizvodih Anton Mahnič. Kakor nad Simona Gregorčiča — samo še z večjo vehemenco — se je namreč Mahnič vrgel nad Antona Aškerca. V tem ko je vse Slovenstvo občudovalo genij Gregorčičev in Aškerčev, iskal je Mahnič v njunih poezijah misli, ki so se mu zdele za Slovence nevarne ter je na njih snoval ostro kritiko proti njima. Mahniču je bilo očividno do tega, da zagreni obema

veselje do delovanja ter tako izsili njun molk. Pri Gregorčiču se mu je to deloma posrečilo, kajti bil je mehke narave in zelo občutljivega srca. Aškerc pa je bil iz druzega kova: čim hujši so bili napadi Mahničevi, tem trdneje je stal s svojim prepričanjem. Z vso odločnostjo je ponosno izjavil, da ga vsi ti napadi ne odvrnejo od dela, temveč da ga k delu le vzpodbujajo, češ da v Mahniču vidi fanatika, ki bi rad okoli slovenskega naroda potegnil kitajski zid, preko katerega naj bi do njega ne prišla luč spoznanja. — Vendar pa je tudi Aškerc težko nosil razne šikane škofa in ordinarijata. Bil je namreč ponovno klican v Maribor vsled tega, ker so se na podlagi izjav, o katerih mnogokrat ni izvedel, odkod so prihajale, vršile proti njemu preiskave. A Aškerc kljub temu ni klonil duhom, temveč je njegova Muza izvabljala krepkejše in krepkejše akorde pevski liri. Aškerc je postal v tej dobi naš najizrazitejši epik, glasnik naše žalostne preteklosti in boljše bodočnosti, katero dosežemo z delom in trudom.

Ko sva z dr. Tavčarjem začela izdajati »Slovana«, povabil sem tudi Aškerca, naj bi sodeloval; zlasti bi bil rad videl, da bi bil v »Slovanu« priobčeval svoje pesniške proizvode. A kljubu temu, da sva si bila dobra prijatelja, nisem ga mogel k temu pregovoriti; pošiljal mi je le semtertje kako notico, zadevajočo Slovanstvo. Večkrat mi je pa pripovedoval, da z veseljem čita »Slovana« in da je z njim izpolnjena v naši žurnalistiki že davno zevajoča vrzel. Ob neki priliki, ko sva sedela v Šmarju v skromni njegovi sobici, kritikoval je jako ostro nek članek, češ da je preveč avstrijanstva v njem. Ko mu po končani kritiki povem, da sem članek napisal jaz, ter mu razložim, zakaj sem si to taktiko izbral, nasmeje se ter pristavi: »E, pa dobro; mislim, da kritiko ravno tako lahko preneseš, kakor jaz in da te zaradi moje kritike istotako ne bode konec, kakor mene ni bilo zaradi Mahničeve.« — Po letu 1890. pravil mi je Aškerc večkrat, da misli stopiti v pokoj, češ da postane na ta način popolnoma neodvisen in da se potem lahko posveti samo literar-

nemu delovanju. Razglabljala sva o tem na dolgo in široko in opozoril sem ga, naj to dobro premisli, kajti pokojnina, ki jo dobi kot duhovniški umirovljenec bode tako majhna, da od nje živeti ne bo mogel, z literarnim delom pa da si človek pri nas — in v tistih časih je bilo tako — komaj zasluži slanega kropa. Priznaval je to tudi sam, a vendar je, kadarkoli sva se sešla, naglašal, da mu je njegovo službeno razmerje neznosno in da ga najbolj peče hinavstvo, katero vidi v tem, da mora kazati ceremonijozno pobožnost. Tudi ga je jezilo — in mnogokrat je to poudarjal — da je stal pod nadzorstvom tercijalk, ki so imele pravico tožiti ga ordinarijatu in škofu in katerih pritožbe so se jemale celo za podlago preiskavam.

Po Mahničevih napadih na Aškerca sem spoznal, da on in njegovi patroni ne bodo mirovali, dokler ga — če se sam ne umakne — ne spravijo ob kruh. V nikakem dvomu nisem bil, da mu pripravljajo »suspensionem a ministerio magisterioque« (odvzetje pravice, da mašuje in poučuje). Jel sem se torej ozirati okoli sebe, kje bi se mogla najti zanj kaka druga primerna služba, katera bi mu omogočila slovstveno delovanje brez utesnjevanja in brez šikan. Dogovorila sva se najprej z dr. Danilom Majaronom, da mu je ponudil službo urednika »Slovenskega Naroda«. To ponudbo je odklonil. Kljub temu sem mu jo kasneje, po dogovoru z dr. Karlom Trillerjem, ki je nekaj časa vrejeval »Slovenski Narod«, ponudil zopet. Tudi to ponudbo je odklonil. Po smrti kanonika Karola Kluna, mislil sem na njegov kanonikat in sem o stvari pisal Aškercu. Iz razlogov, ki dokazujejo njegovo, vsake zvijačnosti čisto dušo in kažejo njegov značaj v najsijajnejšem svitu, je misel na kanoniško čast kar a priori odklonil.

Tiste čase je živel v Gradcu kot vseučiliški profesor dr. Nace Klemenčič, moj prijatelj izza gimnazijskih let. Obiskal sem ga vselej, kadarkoli me je pripeljala pot v Gradec. On je rad zahajal v malo gostilnico v Harrachgasse, v kateri je nek slovenski rojak točil izvrstno kapljico iz ljutomerskih goric. Z

njim vred je tjekaj hodilo več Slovencev: profesorjev in uradnikov. Med njimi tudi dr. Gregor Krek, s katerim me je bil prijatelj Klemenčič seznanil. Da se v inteligentnih družbah pri dobri kapljici vina govori o omnibus rebus et quibusdam aliis, je dovoljno znana resnica. Tako je bilo tudi pri »Luttenbergerju«, kamor me je dr. Klemenčič ob vsakem mojem obisku peljal. Seveda se je pogovor prav zelo sukal okoli Gregorčiča, Aškerca in Mahniča in čulo se je mnenje, da bi bilo potreba obema pesnikoma preskrbeti takšno eksistenco, da bi bila popolnoma neodvisna. Ko sem povedal, da se je Gregorčiču in Aškercu to že ponudilo, a da sta oba odklonila, naglašal je dr. Krek, da bi se vnovič moralo misliti na Aškerca, češ da je kot izraziti svobodomislec v stalni in veliko večji nevarnosti od Gregorčiča. Naglašal je pa, da bi bilo potreba misliti na službo, katera bi ga pri njegovem slovstvenem delovanju prav nič ne ovirala. Po nekem dogovoru pri ljutomerski kapljici spomladi leta 1895., sva se z dr. Krekom — ob spominih na nekdanje Janez Terdinovo in Fran Kurelčevo potovanje po hrvatskem Zagorju — domenila, da jo mahneva o velikih počitnicah tudi tjekaj. Ta dogovor sva res oživotvorila. Prepotovala sva prijazno Zagorje, v katerem sva mnogo gostoljubnosti užila, od Varaždina do Zaprešića. Med potjo je dr. Krek prihajal vedno z novim ceterum censeo: za Aškrca je treba kaj storiti. Aškerc je namreč z dr. Krekom bil v stalnem dopisovanju in mu je odkrito potožil svoje jade in težave.

Poznavajoč pesnikovo občutljivost in njegov moškoponosni značaj, dejal sem, da je treba zanj primerno službo šele ustvariti in omenil sem, da bi se na mestnem magistratu v Ljubljani morebiti dalo sčasoma kaj takega najti.

Za presojo značaja moža, kakršne redko porajajo slovenske matere, priobčujem vsa ona Aškerčeva pisma, ki se nanašajo na vprašanje namestitve v Ljubljani. Tako jasna so, da ne potrebujejo nikakih pripomenj in dopolnil. Naj govore sama.

SOKOLSKO DRUŠTVO * DOMŽALE *

1.

Velecenjeni gospod!

Hvala Vam lepa na tako prijaznih in tolažilnih vrstah!

Vzrok, da Vam še do danes nisem odgovoril, je ta, ker sem včeraj poslal ordinarijatu v Maribor obširen zagovor. Škof je sedaj na birmovanji in ko se 4. avg. povrne domov in prečita apologijo mojo, radoveden sem, kaj mi bo odgovoril.

Mahničevi svojati se jaz nikdar ne udam, raje poginem od lakote.

To, kar so delali z Gregorčičem, bile so otročje igrače v primeri s chicanami, ki visé nad mojoj glavoj...

Hvala Vam na ljubeznivi ponudbi Vaši zastran »Naroda«. Gotovo ste brali pred dvema letoma, zakaj sem takrat odklonil uredništvo »Slov. Naroda«. G. dr. Majaron Vam je gotovo pokazal moje pismo. Vid.a z gosp. dr. Trillerjem imata vse previsoke misli o mojih sposobnostih! Jaz pro primo nisem jurist in romanskih jezikov ne znam toliko, da bi mogel brez težave čitati časnike ad informandum.

Ali me Vaši ljubljanski Mahničevci ne bi »raztrgali« na drobne kosce, ko bi se v podobi urednika »Narodovega« pokazal v — »Zvezdi«? Najraji bi jo popihal kam izven Slovenije — n. pr. v Prago ali na Rusko, samo da dobim službico, ki bi me vzdrževala, da ne umrjem od gladu.

Vam v prvi vrsti in vsem drugim nezavisnim narodnjakom pa zaupam, da me ne boste pustili na sredi ceste...

Počakajmo torej škofovega odgovora, ko pride v jednem tednu!

Ako bi mi izven Slovenije ne mogli preskrbeti kake službe, kar bi mi bilo najljubše, potem bi šele poskusil z uredništvom »Slov.

Naroda«. Zategadelj pa bi prišel k Vam v Ljubljano na ustni dogovor.

Klanja Vam se s spoštovanjem ter Vas lepo pozdravlja pod Damoklejevim mečem sedeči

Moz. 28./VII. 1893. Aškerc.

2.

Velenje, 17./II. 1896.

Velecenjeni gospod!

Želji Vaši, da bi Vam kaj podrobnega poročal o moji najnovejši inkviziciji, ustrezam rad, čeprav sem se nekoliko zakasnil.

4. febr. sem bil v Mariboru pred škofom in pred Bohincem. Vzrok najnovejše preiskave je seveda isti, kakor poprej: moje »liberalne«, »brezbožne« in »pohujšljive« (!) poezije. Obtežujoč moment je to, da pišem v »Zvon« in ne v »Dom in Svet«? Slišal sem mej besedami, da bi mi marsikaj spregledali, samo da ne bi bil v zvezi z »Zvonom« in »Narodom«. Zdaj razumem, da sta si Mahnič in Missia res ubila v glavo neumno misel: uničiti vse, kar izhaja v Narodni tiskarni ali, kar ne izhaja v Katoliški tiskarni.

To je pri meni seveda vse bob v steno; pri klerikalnih in reakcionarnih listih jaz ne bom nikdar sodeloval in nikdar ne bom drugače nego svobodno in napredno. To kaže vendar vse moje dosedanje delo in tudi listnico v »Zvonu« urejam v tem zmislu — kakor se lahko prepričate iz februarske številke.

Povod tožbi pa je bil, da sem javno imenoval (v cerkvi) nekatere reči prazno vero, kar imajo nekateri ljudje »von der schärferen Tonart u. strengern observanz« za čisto resnico.

1. Sem rekel v cerkvi, da prenesenje tiste loretske hiše Marijine ni historično, da se nikdar tako zgodilo ni, nego je samo pobožna pravljica. V Mariboru pa pravijo, da je to zgodovinsko!

2. sem imenoval z v o n e n j e ob hudem vremenu prazno vero. V Mariboru pa trdno verujejo, da to pre »pomaga« proti toči etc. Risum teneatis, amici?!

3. sem rekel, da, če bi mislil fant, ki ima okoli vratu obešeno svetinjo, da ga bo ta amulet v vojski obvaroval kuglje — je to prazna vera. V Mariboru verujejo, da ima svetinja moč varovati vojaka kuglje! Prosim Vas, nikar se preveč ne smejte! Pustni čas je sedaj, pa se take sredovečne reči prav lepo prilegajo! To so imenovali moje grozne z m o t e. Jaz seveda nisem mogel ničesar preklicati.

Znanost za te enostranske ljudi ne eksistuje. Zastonj se jim sklicujete na zgodovino, zaman na fiziko.

Četrta huda točka je bila: da jaz tukaj razširjam »Slovenski Narod«.

Strašna reč!

Jaz namreč posojam svoj »Narod«, kdor ga hoče čitati in ga dajem v zameno za druge liste. Res je tudi, da sem v Velenji pri Ježovniku delal na to, da se je v njegovi krčmi spet naročil »Narod«.

Res je, da je bil v šoštanjski čitalnici m. decembra »Narod« izginil nenadoma; jaz sem na to izjavil se, da pristopim čitalnici samo pod pogojem, ako se »Narod« naroči.

To »agitiranje« moje za »Narod« so nekateri maziljeni detektivi seveda naznanili v Maribor, a jaz tam seveda nisem mogel tajiti, kar je res.

Lahko si mislite, kako so v Mariboru režali v mene zaradi »Naroda« in drugih liberalnih listov.

Ha, ha! To so komedije fin de siècle.

Preganjali so Prešerna, sovražili Levstika, napadali Gergorčiča, (ki je naposled, da ima mir, utihnil) — toda tako sovražen od katol. fanatikov še ni bil nobeden slovenski pisatelj — če se jaz sploh smem prištevati tej častni gardi — kakor jaz.

No, čez 300 let bo pa boljše; o tem sem prepričan.

Seveda je peklensko neprijetno, če je človek takorekoč v permanentni inkviziciji. Kakor slišim, ščuva se najbolj iz Ljubljane od izvestne strani, potem tudi

iz Gorice. No jaz jim ne bom umolknil! Pisal bom, doker me bo veselilo in jezil bedake, kar se bo dalo!...

Črno na belem stoji v Mariboru, da nisem ničesar preklical — in zato sem odišel od tam ozmerjan in okregan. Suspendirati pa me brevi manu niso mogli, ker inkriminirane reči vendar niso »dogme« primae classis«.

Vendar nekako sedim spet pod Damoklejevim mečem in nihče mi ne more zameriti, če se oziram po svetu, kako bi se rešil te duševne sužnosti.

Upajmo, da je to zatiranje vsake svobodne misli poslednje vstrepetavanje tiste pošasti, ki se ji pravi verski fanatizem in da pošast mora cerkniti, kadar je izvestni vladni krogi ne bodo več rabili za svoje namene...

Sapienti sat!

Končno Vas prosim, da mi ne zamerite, ako ste se morda dolgočasili s čitanjem mojega pisma.

Smatrajte te vrste kot prilog zgodovini najnovejšega našega slovenskega »kulturnega boja«.

Razen Vam sem bil pisal samo še jednemu rodoljubu o svojem kritičnem položaju.

Prejmite izraz odličnega spoštovanja, s katerim beležim:

Vaš

Aškerc.

3.

Velenje (Skale), 26. 3. 97.

Velecenjeni gospod župan!

Dne 11. t. m. mi je pisal gospod dr. Gregor Krek, da je vso mojo zadevo zaupal Vam, ter da ste mu Vi tudi že odgovorili.

Stopam torej lahko kar in medias res pred Vas.

Položaj moj Si, gospod župan, lahko mislite.

Škof sam me od lanskega leta sicer še ni bil citiral, a poslal mi je že dva obširna dopisa, v katerih me roti, naj pustim vse te prazne pisarije«... tudi mi je pisal, ker sem bil na konferenci lani pismeno protestoval proti pokorščini škofu v posvetnih, političnih rečeh. To sem storil gotovo jaz edini na Slovenskem. Uradni dopis imam v rokah, iz katerega lahko vsakdo razvidi, kaj namerava episkopat...

No glavna stvar je to-le: Moj položaj med ljudstvom se je od lanskega leta, ko sem izdal II. zvezek, shujšal in otežkočil.

Moji kolegi, zlasti mlajši, ki sedaj prihajajo iz semenišča, so vsi brez izjeme strastni Mahničevci, vsled tega me črté. To vé ljudstvo. Ljudstvo me pa tudi pozná že precej po duhu, ki veje, iz mojih »poezij«. »Rimski Katolik« se bere tudi že med preprostim ljudstvom! In tam v tisti kritiki stoji, da sem »brezverec«. Ha-ha! — In kamor pridem, na katero faro koli, — pred menoj že gre tista fama: »Brezverec« pride! Kritično stanje! Prijetno, kaj ne?

Vem, da ste mi hoteli nakloniti veliko odlikovanje, če mi ponujate tisto hierarhično stopinjo, ki jo je imel rajni Klun, toda to ni za-me. Taka služba me bo še bolj priklenila na Misijo, kakor sem zdaj priklenjen na dr. Napotnika, in iz dežja bi ne prišel samo pod kap — ampak pod slap!

Na to torej ne morem misliti in bi kaj takega na noben način ne sprejel... In vrhu tega, pomislite tudi, kaj bi domači, kranjski duhovniki rekli, ko bi se »tujec« vrinil med nje na odlično mesto?! To bi bil vihar! V cerkveni hierarhiji in službi si jaz ne želim ne jeden milimeter više — najmenj pa v tuji škofiji.

Tak je moj položaj v bistvu. Zahvaljujem se Vam, da se zanimate za-me. Upanje pa, da bi se našla kje mojemu duhu in srcu primernejša služba, sem že skoro izgubil...

Mislil sem Vam pisati ročno, ko sem prejel pismo od gosp. dr. Kreka, pa sem odlagal: nekaj zaradi vo-

litev, nekaj pa sem se, kakor pravim, skoro ženiral Vam pisati, ker sem mislil, da bi se težko našlo za-me v Ljubljani kaj primernega.

No, ker mi je g. dr. Krek pisal, da naj se gotovo obrnem na Vas, storil sem to danes.

Zamerili mi tega ne boste, ker poznam jaz Vas in Vi tudi mene...

Tukaj v Skalah pa itak ne morem in nočem ostati, ker je kraj pregorat in so pota pretežavna.

Tu sem so pošiljali navadno le najmočnejše ljudi; jaz pa ne spadam baš med take.

Morebiti so upali, da se v kratkem ugonobim telesno in dušno... no Aškerc ima trdno življenje in ne ubiješ ga iz lahka, čeprav je majhen in slaboten...

Ako me počastite s kakim odgovorom, bom Vam zelo hvaležen.

Mejtem pa sprejmite, gospod župan, izraz mojega odličnega spoštovanja, s katerim se Vam klanjam

udani

A. Aškerc.

4.

Velenje, 20. 4. 97.

Velecenjeni gospod župan!

Vaše drago pismo iz Dessaua sem prejel. Hvala za odgovor!

Kar se tiče tiste hierarhične službe, ki je izpraznjena po Klunu, ostanem pri tem, kar sem rekel.

To ni zá-me!

Ker pa ste rekli, da se da tudi morda drugače pomagati ter da bi v ta namen bilo treba, da pridem v Ljubljano ali v Celje na »rendezvous«, dolžnost mi je odgovoriti Vam, da sem pripravljen stopiti v pogajanja.

Pisati se o takih rečeh res ne da lahko; iz ustnega občevanja bi se dalo lože kaj dognati...

V Ljubljano mi je nekoliko teže priti; lože bi prišel v Celje, ali na Zidan Most.

Ob nedeljah in zadnja dva dni v tednu ne bi mogel priti. — Forçirati jaz ne bi hotel v ničemer; le, če bi se brez sile dalo kaj zboljšati. Boj za eksistenco tudi pri nas Slovencih ni majhen...

Določiti dan in uro kakor kraj sestanka prepuščam seveda Vam, oziroma kakemu pooblaščencu Vašemu. Sub rosa. —

Z odličnim spoštovanjem se klanja Vam

Aškerc.

5.

Velenje 31. 7. 97.

Velecenjeni gospod župan!

Pretekli teden sem mislil iti v Cerklje, pa sem bil službeno zadržan. Tako težko pridem iz teh hribov kdaj kam v — Evropo.

Nekoliko sem potem tudi dvomil, da bi že bili na Svojem gorenjskem Tuskulu, ker ste imeli vsled potresa nepričakovanih skrbij čez glavo.

Pridem torej 7. ali 8. avg. v Cerklje, če bo količkaj mogoče in me služba ne bo zadrževala.

Položaj mi je in statu quo ante. Mesec julij je bil pa za nas usodepoln!

Vzel nam je celjsko gimnazijo, poškodoval nam s potresom Ljubljano vnovič, in umoril nam klasičnega novelista slovenskega — Jankota Kersnika! To je že preveč! —

Ostajem z vsem spoštovanjem udani Vam

Aškerc.

6.

Velenje, 2. XI. 97.

Velecenjeni gospod župan!

Morebiti Vas utegne zanimati, če Vam povem, da sem stal dné 28. oktobra že spet pred »inkvizicijo« v Mariboru. »Velikanska«, »senzacijonalna« preiskava!

Nisem vedel, kaj bi bolj občudoval: ali sovraštvo do mene ali pa borniranost mojih tožiteljev.

Hvala Bogu, me niso tožili ničesar »nemoralnega«.

Pravi vzrok preiskave si pa, velecenjeni gospod, itak lahko mislite...

O, kaka škoda, da ni več grmad!

Naznanjam torej, da sem sicer še živ, toda...

Z odličnim spoštovanjem

A. Aškerc.

P. S.: Privatno, ne za javnost.

7.

Velenje 3. I. I. 98.

Velecenjeni gospod župan!

Nikar se ne čudite, velecenjeni gospod, da se še nisem genil, čeprav je služba že od Božiča razpisana in ste me Vi Sami se Svojoj kartoj posebej nanjo opozorili. Hvala Vam lepa za Vašo posebno prijaznost! Tudi jaz Vam želim za novo leto vsega najboljšega.

Ko sem čital razp. službe, dvomil sem, je-li služba »magistratnega koncipista« ista služba, katero ste mi Vi obetali. Tukaj se namreč zahtevajo juridične studije, katerih jaz seveda nimam. Ali pa Vas, ozir. slavni magistrat, ne bi prijela javnost, če bi oddali službo, za katero je treba jurista, kompetentu nejuristu? To se vpraša! Kaj drugega je seveda, če je tudi magistratni koncipist samo zaradi mene ustanovljen (kreiran) in razpisan.

Ker do penzije nimam pravice, dobro bi bilo, da skoro neobhodno potrebno, da jo skušam dobiti tukaj, predno bi odišel. Ali okr. zdravnik je 3 ure daleč (v Slov. Gradcu) in tá teden ga mislim vprašati, če bi se penzija dobila. Ni mi baš zato, da bi imel »več dohodkov« — pa treba je misliti na čas, ko bi morebiti več delati ne mogel...

Od Božiča do danes smo imeli skoro same praznike, t. j. delavnike, in komaj sem ujel časa, da Vam pišem. Pa še zdaj sem se bal pisati Vam, ker

dobro vem, koliko drugega dela imate, in da Vam ne prestaje ne časa veliko niti volje, odgovarjati takim-le privatnim pismom.

Usojam se Vas, velec. gospod, pa vendar vprašati: je-li služba, katero omenjate na Svoji karti, ista, o kateri sva govorila poleti, in mislite li, da bi jo jaz mogel opravljati?

Je-li tudi ta služba razpisana samo zaradi mene?

Kaplansko penzijo bi tudi moral dobiti poprej, predno pišem v Ljubljano?... Čim dobim od Vas povoljnega odgovora, vložim prošnjo.

Klanjam se z odličnim spoštovanjem Vam udani

A. Aškerc.

8.

Velenje, 17. III. 98.

Velečislani gospod župan!

Hvala Vam za Vaše privatno obvestilo o razpisu nove službe!

Da še le danes vlagam prošnjo, krivo tega je to, da sem čakal rešitve svoje prošnje za upokojenje. Pa če tudi upokojenje dosežem, bo to le začasno. Kakor sem Vam bil pisal, jaz trajnega upokojenja sedaj še doseči ne morem.

Zatorej ne vem, kako bo!

Tudi me obhajajo razni skrupeljni in polašča se me bojazen.

Vi, g. župan, Sami ste mi kar prvikrat govorili o arhivarju. Potem je bil razpisan kanclist. Sedaj končno je prišel Vaš arhivar na vrsto. Iz tega sklepam — in menda se ne motim — da arhivar je bila Vaša ideja, toda zadeli ste ob hudo opozicijo pri gg. svetovalcih, ki je imela svoje vzroke brez dvoma in čisto naravno, v finančnem momentu. Morebiti so bili še drugi pomisleki baš proti meni.

Sedaj se Vam je posrečilo — in samo Vam se je to posrečilo — in Vam na ljubo je sl. magistrat raz-

pisal, kakor ste mi poročali, nalašč za mene to službo. Sklepam torej logično, če se nisem zmotil v premisah, da borba Vaša za-me menda ni bila lahka in da utegnem zadeti, če pridem v belo Ljubljano, marsikje ob prikrito in odkrito opozicijo. Vse to sodim jaz sam in si sam tako predstavljam vso genezo razpisa. Od druge strani nisem od nikogar ničesar zvedel. Samo ena oseba mi je bila pred nekaterimi tedni nekaj črhnila o neki majhni spletki proti meni.

Morebiti se pa motim; morebiti stvar ni takšna, kakoršno si jo predstavljam jaz sam. Toda nekih slutenj se ne morem iznebiti, in baš iz teh slutenj, da sl. magistrat morda ni rad samo zaradi mene privolil v razpis arhivarske službe, izvira neka bojazen.

Saj si lahko mislite, gospod župan, da bi mi bilo skrajno neprijetno, ko bi moral občutiti, da morebiti marsikateremu veljaku ni všeč, da sem prišel v Ljubljano...

Vi mi pač stvari same ob sebi ne boste marali ali smeli povedati — bržčas ne...

In vendar bi bilo dobro, ko bi človek vedel resnico.

Prosil bi tudi, ko bi mi izvolili povedati vsaj v obrisih, kako delo imá arhivar, kake dolžnosti? — In ta služba je samo začasna, ne stalna? — Dokler tukaj ne dobim odpusta, t. j. začasnega upokojenja, tako dolgo bi seveda ne mogel nastopili službo pri Vas.

Zato bi tudi ne kazalo, razglašati imenovanja po časnikih, dokler nimam dopusta v rokah. — To se mi je zdelo nekako potrebno Vam pisati.

Mejtem pa se klanjam z odličnim uspoštovanjem udani

A. Aškerc.

* * *

Ko sem leta 1896, poln veselja do dela za procvit Ljubljane, prevzel županski posel ter sem si magistratne urade natančno ogledal, zabolelo me je v srce,

ko najdem, da je mestni arhiv, ki je hranil mnogo jako važnih dokumentov, bil v popolnoma zanemarjenem stanju. Porodi se mi misel, ustanoviti mesto arhivarja in bil sem si tudi takoj na čistem, da bi to bila služba za Aškerca, služba, v kateri bi bil prost skrbi in bi se mogel popolnoma posvetiti literarnemu delovanju. Tudi sem mislil že takrat na ustanovitev mestne knjižnice, kajti mnogo dragocenih knjig je bilo po mestnem arhivu razmetanih, ne da bi bil o njih sestavljen kak imenik. Ko sem to vprašanje nekoliko bolj proučil, sestavil sem poročilo, v katerem sem občinskemu svetu priporočil, naj sistemizuje službo mestnega arhivarja. V svojem poročilu sem predlagal, naj za to službo imenuje brez razpisa pesnika Antona Aškerca. Naglašal sem pri tem, da pri druzih srečnejših narodih vladarji skrbé za take izvoljence božje ter jim z dovolitvijo primernih stalnih dohodkov omogočajo brezskrbno posvečevati se vzvišeni njihovi nalogi, dočim naj pri nas, ki nismo v tako srečnem položaju, ljubljansko mesto kot najvažnejša občina in središče slovenskega naroda, to nalogo prevzame.

To moje poročilo vzbudilo je, ker občinski svet nanje pripravljen ni bil, pred vsem začudenje. Deloma tudi odpor. Zlasti odločno se je vpiral ustanovitvi arhivarske službe, in seveda tudi namestitvi Aškerčevi, uplivni občinski svetnik Ivan Gogola. Za njim se je oglasil k besedi tudi občinski svetnik Ivan Plantan, ki je poudarjal, da vzdrževanje slovenskih pesnikov ne more biti dolžnost ljubljanske mestne občine. Ali konečno se je vendar velika večina izrekla za moj predlog. Služba je bila v smislu občinskega reda razpisana in Aškerc je bil imenovan za mestnega arhivarja ter se je kot duhovnik dal upokojiti. Nevajen uradniškega poslovanja, se Aškerc v svojem uradu ni posebno dobro počutil; zato je bil prav vesel, ko sem mu dejal, naj svoje službe ne jemlje prestrogo, češ da se mi veliko važnejše, kakor njegovo uradno poslovanje, zdi njegovo pesniško stvarjanje. Vendar je pa Aškerc vsled pronikavosti svojega duha takoj čutil, da se mu ostali

mestni uradniki nekako muzajo in da jim ni všeč, da niso zanj veljale iste uradne ure, kakor za ostale. To mi je nekoč potožil ter mi je naznanil trden sklep, posvetiti se uradnemu poslovanju tako, da mu tudi kolegi njegovi ne bodo mogli ničesar očitati. Res je od tedaj začel jako marljivo v uradu poslovati in je mestni arhiv spravil kmalu v prav lep red. Ko je bilo to delo gotovo, naročil sem mu ustanovitev mestne knjižnice in danes sta vsled prizadevanja Aškerčevega mestni arhiv in mestna knjižnica tako važen urad, da mestna občina ne bo mogla več biti brez arhivarja in knjižničarja.

Aškerc je bil, ko sem mu naznanil, da je imenovan mestnim arhivarjem, silno vesel. Zagotavljal me je, da mi tega ne bo nikdar pozabil in obljubil mi je, da bo, ko so mu bile odvzete skrbi za vsakdanji kruh in ko si je vsako leto mogel tudi nekoliko prihraniti, te svoje prihranke porabljal za to, da si razširi s potovanjem svoje duševno obzorje. Na potovanje po Rusiji napeljal sem ga bil jaz, ker mi je bilo do tega, da Aškerc spozna veliki slovanski svet in njegovo moč; ostala potovanja podvzemal je iz lastnega nagiba. Vsako njegovo potovanje pa je prineslo slovenskemu narodu ogromnih koristi v pesniških delih, ki so nastala po pesnikovem povratku v domovino.

Aškerc mi je res bil ves čas ginljivo hvaležen, kar pričajo posvetila, ki mi jih je lastnoročno napisaval na svoje pesniške proizvode. Tako mi je na knjigo »Akropolis in Piramide« napisal posvetilo: »Svojemu edinemu in pravemu prijatelju Ivanu Hribarju.« na knjigo »Pesnitve«: »Svojemu največjemu dobrotniku.«, na knjigo »Nove poezije«: »Ivanu Hribarju v znamenje hvaležnosti in v prijateljski spomin.« Še bolj pa o tem priča njegovo pismo z dne 15. julija 1908. leta, ki se glasi:

»Velecenjeni gospod župan!

Danes je d e s e t let, odkar bivam v mestni službi v Ljubljani.

Ko bi ne bilo Tebe, bi jaz hiral duševno kje v štajerskih hribih in vzdihoval pod jarmom rimskega despotizma.

Tvoja zasluga je, da sem svoboden že deset let, Tvoja zasluga, da smem pisati po svoji glavi ter se kretati svobodno po svetu kot popolen človek.

Ne spavam na magistratu kakor se mojim in Tvojim sovražnikom po glavi blodi. Arhiv je sedaj dostopen raziskovalcem. Izpolnjujem svojo dolžnost — toda, če sem mogel v teh desetih letih tudi na literarnem polju kaj nažeti, zahvaliti se ima naša literatura samo zopet Tebi.

Zato dovoli, da se Te danes posebno spominjam ter Ti pošiljam v zlato Prago svojo srčno zahvalo za osvoboditev iz sužnosti in za vso Tvojo dosedanjo velikodušno, kavalirsko naklonjenost.

Z odličnim spoštovanjem in z lepim pozdravom

udani

Aškerc.

P. S.: Kakor čitam v časnikih, naših in nasprotnih, utegne imeti Vaš kongres pozitivnih uspehov in vidnih dobrih posledic za nas vse. Fiat! Živio! A.«

* * *

Ko sem leta 1910. hudo obolel in sem se zdravil v Cerkljah, pisal mi je Aškerc v svoji skrbi za moje zdravje pismo, v katerem me kot svojega dragega, edinega prijatelja prosi, naj mu, ker mu po Ljubljani razširjene govorice o moji bolezni ne dajo mirnega trenotka, dam sporočiti, kako mi je. Ko sem mu na to pismo, dasi s težavo, a vendarle lastnoročno napisal razglednico, hodil je, kakor se mi je kasneje pravilo, po magistratnih uradih veselega obraza od uradnika do uradnika ter je kazal razglednico, češ, da sem jo sam pisal in da morda vendar le okrevam.

Kakor sem že omenil, čutil je Aškerc, da ga nekateri magistratni uradniki nekako pisano gledajo.

Kako prav je imel, pokazal je dogodek povodom posvetovanja magistratnih uradnikov glede spominske knjige, ki jo je občinski svet sklenil izdati. Ob tej priliki vprašal sem, kdo izmed njih bi imel največ časa za urednika tej knjigi. In z neko neprevidno hlastjo oglasi se zaslužen magistratni uradnik: »Aškerc!«. To je Aškerca, ki je bil tudi navzoč, očividno spravilo v veliko zadrego in mu je, kakor sem kasneje videl, pustilo tudi želo v srcu. Jaz pa sem mučni ta prizor končal z besedami: »Gospoda, Aškerčevega dela ne smete soditi tako, kakor delo ostalih magistratnih uradnikov!« Proti uradniku, o katerem vem, da je to sporočil na pravi naslov, pa sem kasneje pripomnil, da Aškerc ob svojem prostem času na dan za slovenski narod in za človeštvo več stori, kakor marsikak magistratni uradnik med uradnimi urami celo svoje življenje.

Simon Gregorčič in Anton Aškerc, s katerima obema so me vezale prijateljske vezi, bila sta si literarna antagonista in v poslednjem času nista med seboj občevala. Do tega je prišlo, ker je Aškerc kot urednik »Ljubljanskega Zvona« Gregorčiču iz neke pesmi samolastno črtal besedico »li«. To mi je bilo znano. Zato sem nekoč, ko me je Gregorčič v Ljubljani obiskal, in je bil pri meni v pisarni, brez vednosti njegove pozvonil Aškercu, kar mu je bilo znamenje, da imam nekaj uradnega z njim govoriti. Ko stopi v mojo pisarno, obstane začuden pri vratih ter pogleduje sedaj mene sedaj Gregorčiča. Tudi Gregorčič pride v zadrego. Smeje se rečem Aškrcu, naj le pride bliže, da se vsaj prepriča, da Gregorčič ni tako strašan, kakor se mu zdi in da tudi leta pride glede njega do istega spoznanja. Uboga me, posedi nekaj časa pri nama ter se z Gregorčičem tudi pomenkuje; a videl sem takoj, da le bolj prisiljeno in da se ne more iznebiti svojega nerazpoloženja do tovariša pesnika. Tudi Gregorčič je ostal mrzel.

Sicer sta oba ta dva velika moža bila neznansko občutljiva; vendar je Aškerc Gregorčiča v tem daleč prekašal. On je bil — kakor se pravi — nataknjen. Najznačilnejši za to je ta-le dogodek. Neko soboto ob

velikih počitnicah me obišče v Cerkljah. Prav všeč mu je tam bilo in okolice kar prehvaliti ni mogel. Med večernim zvonenjem je pa postajal nemiren. Preveč mu ga je bilo in preglasno se mu je zdelo. — Drugo jutro mi pa še pred zajterkom izjavi: »Prijatelj, tu ne ostanem več; prehudo papeško artiljerijo imate!« Ponoči ob treh so namreč pol ure pritrkavali, potem pa vsako uro z velikim zvonom naznanjali. Ob tri četrt na šest se je začelo zopet pritrkavanje. Takega in tolikošnega zvonenja nevajen, vstal je čisto utrujen in seveda nevoljen iz postelje. Nič ni pomagalo vse moje prigovarjanje. Takoj po zajterku sem ga moral dati peljati v Ljubljano nazaj.

Pa tudi po svojih temperamentih bila sta si popolnoma različna. Gregorčič je bil vesele narave. Ljubil je dovtip in šale. Njemu je bil smeh zabela življenja. Zato je v veseli družbi postal ne le vesel, temveč nekam razposajen in je rad zbijal šale, iz katerih so mnogokrat švignile žarke iskrice njegovega duha. — Aškerc pa je bil skrajno resen. Vesel smeh na njegovem licu je bilo nekaj silno redkega. Pač pa so se mu semtertje zategnile ustnice v sarkastičen nasmeh.

Leta 1909. pride me Aškerc vprašat za svet, če bi mu ne kazalo prositi pri ministerstvu za umetniško podporo, češ da bi s to podporo rad napravil daljše potovanje. Odgovoril sem mu, da pojde stvar morebiti težko, ker bo imelo govoriti besedo o njegovi prošnji tudi deželno predsedstvo kranjsko, katero stoji pod uplivom Slovenske Ljudske Stranke; a rekel sem mu vendar, naj mi prošnjo izroči, da hočem osebno v ministerstvu vse storiti, kar se bo dalo. Ko mi je Aškerc prošnjo izročil, kupil sem vse dotedaj izšle zvezke njegovih del — zdi se mi, da jih je bilo deset — ter sem nesel vse to v naučno ministerstvo. Referent je bil sekcijski svetnik pl. Millenkovich. Ko mu razložim kdo je Aškerc in ko vidi takšno število zvezkov njegovih pesniških del, zagotovi me, da bo z vso odločnostjo za izpolnitev Aškerčeve prošnje ter da v svojem poročilu do ministra stavi tudi v tem smislu predlog. Vendar je še pripomnil, da bode stvar morala iti

na deželno predsedstvo v Ljubljano, da se o prošnji izjavi. Govoril sem o zadevi potem tudi z ministrom.

Ker mi je referent povedal, da se v podobnih zadevah, kar se južnih Slovanov tiče, osrednja vlada obrača do vseučiliščnega profesorja, dvornega svetnika dr. Vatroslava Jagića, da jej izrazi svoje mnenje, pisal sem mu in ga prosil, naj Aškerčevo prošnjo priporoči. Iz njegovega odgovora sem na svoje začudenje izvedel, da je bil že pozvan, naj oceni Aškerčevo delo. Zakaj? Druzega povoda za to ni bilo, ko političen. Vsaj tako se mi je zdelo in mislim, da sem sodil prav.

Sicer me je pa sporočilo dr. Jagićevo pomirilo. Piše mi namreč pod datumom 22. maja 1909 takole: »Ja sam već prije godinu dana imao ocjeniti rad Aškercov: to sam učinio razumije se u povoljnom za njega smislu. Ne razumijem, dakle, zašto Ministarstvo, pošto već ima moje mišljenje, opet iznovice kani, kako mi javljate, pitati. To znači samo odgadjati od dana do dana, od jedne godine do godine, a i meni otimati vrijeme, koje posve nužno trebam za druge poslove. Vi biste dakle uskorili stvar u korist Aškerca i meni olakotili suvišnu pisariju, kad biste svratili pažnju one gospode u Ministarstvu, koja se tim poslom bave, da je moje mišljenje o Aškercu ministarstvu već poznato, neka samo gleda, da stvar što skorije riješi. Ja ne bih umio o Aškercu u godini 1909. drugo reći, nego li što sam već rekao godine 1907 ili 1908.«

(»Imel sem že pred letom dni oceniti Aškerčevo delo: storil sem to, seveda tako, da je bilo zanj ugodno. Ne razumem torej, zakaj me Ministerstvo, ker mojo oceno že ima, zopet na novo namerava vprašati, kakor mi pišete. To pomeni samo odlagati od dne do dne, od leta do leta, meni pa jemati čas, ki ga nujno potrebujem za druga opravila. Vi torej pospešite stvar v Aškerčevo korist in me rešite nepotrebne pisarije, ako opozorite ono gospodo v Ministerstvu, ki ima posla s to stvarjo, da je moje mišljenje o Aškercu ministerstvu že znano in naj samo skrbi, da se stvar kar najhitreje reši. Jaz ne bi znal o Aškercu leta 1909. reči drugega, nego sem že rekel 1907. ali 1908. leta.«)

Na moje začudenje ni dr. Jagićeva ocena nič koristila. Merodajneje, ko njegova strokovna, bila je politična ocena deželnega predsedstva kranjskega.

Čez par mesecev povabi me namreč referent k sebi ter mi pokaže poročilo deželnega predsedstva kranjskega. V tem poročilu se je pripovedovalo, kaj je Aškerc in kako živi, a glede prošnje za podelitev umetniške podpore ni bilo nikakega predloga. Ko sva z referentom o tem razpravljala in je on izrekel mnenje, da zdaj ne ve, kaj bi bilo storiti, pregovoril sem ga, naj stopi k ministru ter se postavi na stališče, da velja glede deželnega predsedstva kranjskega znani »qui tacet consentire videtur«. Referent je to tudi storil, in je kakor mi je pripovedoval, prav zgovorno priporočal ministru, naj Aškerčevi prošnji ugodi. A minister je odločil, naj se stvar vrne v Ljubljano in zahteva od deželnega predsedstva, da zavzame stališče glede prošnje Aškerčeve. Nato je prišel odgovor, da deželno predsedstvo prošnje priporočiti ne more, češ, da je Aškerc enostrank in da bi ugodna rešitev njegove prošnje utegnila pri velikem delu slovenskega prebivalstva vzbuditi nevoljo. Ko sem Aškercu to pripovedoval, nasmehnil se je trpko ter je pristavil, da mi je v očigled takim nazorom v palači na Bleiweisovi cesti tembolj hvaležen, da sem se zanj zavzemal.

Aškerc je večkrat zahajal k meni. Skoro ob vseh velikih praznikih je bil moj gost. Nekoč sva ob taki priliki razpravljala, kakšne posledice utegne imeti, da se je s privoljenjem narodnonaprednih poslancev v deželnem zboru kranjskem spremenil deželnozborski opravilnik tako, da je onemogočena vsaka obstrukcija. Jaz sem tedaj izrazil mnenje, da se bode popustljivost narodnonaprednih poslancev nad stranko hudo maščevala, češ da bo Slovenska ljudska stranka z njej lastno brezobzirnostjo in silovitostjo, v kateri je nikdo več ne bode mogel ovirati, delovala z deželno zakonodajo na to, da iz vseh pozicij iztisne narodnonapredno stranko. »Ali misliš, da tudi iz občinskega sveta?« vprašal je v strahu Aškerc. Pritrdil sem mu, nakar je dejal: »Potem sem pa izgubljen, kajti če bi me ti ljudje mo-

gli, sežgali bi me na grmadi!« Tolažil sem ga, da do osvojitve Ljubljane bržkone še tako hitro ne pride. A ko je deželni zbor kranjski sprejel zakonski načrt o spremembi občinskega volilnega reda ljubljanskega, prišel je Aškerc zopet ves v skrbeh k meni. Potolažil sem ga, da si bodem prizadeval pri občinskem svetu izposlovati mu vpokojenje s polnimi prejemki. Povabil sem ga naj vloži tozadevno prošnjo in Aškerc je to tudi storil ter je prošnja bila pripravljena za poročilo občinskemu svetu takrat, ko je dospela vest o moji nepotrditvi za župana.

Aškerc je po moji nepotrditvi prošnjo umaknil; midva pa od takrat, odkar sem se umaknil iz političnega življenja, nisva več osebno občevala, ker sem večinoma bil zunaj Ljubljane. Poslednjekrat je bil pri meni takrat, ko se je poslovilo od mene magistratno uradništvo. Kasneje mi je pošiljal le voščila za god in za novo leto. Zakaj je prerušil obiske pri meni, ne vem. Morebiti me ni hotel motiti v mojem samotarstvu; morebiti je bil — in taka občutljivost pri njem ni izključena — užaljen, ker je njegova prošnja za upokojenje ob mojem odhodu ostala nerešena. Je-li bilo eno ali drugo, tega seveda ne izvem več; vtis pa imam, da je prezgodnjo njegovo smrt zakrivila skrb, kaj bode, če ga Slovenska ljudska stranka spravi ob kruh. Kolikorkrati se na to spomnim, se mi oglasi vest, zakaj one prošnje nisem dal nujno rešiti.

Predno zaključim poglavje o Aškercu, ne morem iti molče mimo silno netaktnih napadov, ki so v poslednjem času njegovega pesniškega ustvarjanja prihrumeli nadenj. Saj je čisto naravno, ker temelji v človeški zlobi, da se ljudje ob človeka, ki dela, radi obregajo. Dočim človeška družba trpi med sabo trote in lenuhe in jim često izkazuje celo velike časti, ne more mirno prenašati ljudi ustvarjajočih značajev. Vsak srednje nadarjen človek se smatra poklicanega kontrolovati jih in jih — ker mu seveda njegovo samoljubje veleva, da je k temu poklican — poučevati. Kritiko imenujejo to. Ne rečem, da bi ne bilo včasih res dobronamerne kritike; v večini slučajev pa to ni. Ona se namreč

kaj rada izprevrže v zavist nad uspehi, ki so grajalcem samim nedosegljivi. V večini slučajev pa govore slepci o barvah.

Aškerc je strupene dr. Mahničeve napade že še prenašal. Bil je takrat v borbenih letih, polnih možate sile in obrambne volje. Napadi v zadnjih letih njegovega življenja so pa tega velikega proroka našega osvobojenja navdajali s tem večjim gnjusom, kolikor bolj se je zavedal, da mu ljudje, od katerih izhajajo, ni do pasu ne segajo.

26. Josip Gorup.

Ko sem leta 1876. prevzel generalni zastop banke »Slavije« v svojo režijo, imel je med tedanjimi zavarovanci največje zavarovanje Josip Gorup z Reke. Sklenil sem torej, da ga ob prvi priliki obiščem. Storil sem to leta 1877, ko me je pot pripeljala v Liburnijo. Odskočil sem na Reko ter se oglasil pri Gorupu. Sprejel me je dokaj hladno, skoro bi rekel mrzlo. Šele, ko sem mu povedal, da sem želel spoznati onega moža, ki je banki »Slaviji« takoj spočetka izkazal zaupanje ter jej naklonil do takrat največje zavarovanje, se mu je obraz malo razjasnil. Nato mi je odgovoril: »To je nekaj samoposebi umevnega; saj Slovani nikdar ne postanemo gospodarsko neodvisni, če ne bomo na narodnogospodarskem polju eden drugega podpirali.« Po par konvencijonalnih frazah posloviva se. Vendar mi Gorup mrzlo reče: »Če pridete še kaj na Reko, pa me še obiščite!«

Glede na mrzli sprejem, ga seveda nisem imel volje kaj kmalu zopet obiskati. Videl sem ga pa kasneje večkrat v Ljubljani, kjer je mnogo občeval z Ivanom Vilharjem in se kasneje oženil s hčerko vladnega svetnika dr. Keesbacherja. Že po tej njegovi poroki dogodilo se je, da mu je požar poškodoval nekoliko sob hotela »Evropa« na Reki. Šel sem škodo pregledat in cenjevat. Ob tej priliki mi je Gorup nekako očitajoče dejal, da se mi čudi, zakaj ga od takrat, ko sem bil prvič pri njem, nisem več obiskal, češ, da sem čisto

gotovo bil večkrat na poti skozi Reko. Tudi sva razpredla daljši pogovor, ki se je tikal ljubljanskih razmer in naše domače politike. Gorup se je razgrel ter mi je brez ovinkov priznal, da ga moje delovanje v narodnih društvih, kolikor o tem časniki poročajo, zlasti pa moj prvi nastop v občinskem svetu ljubljanskem, zelo veseli. Ločila sva se že skoro kot stara znanca in kadar sem od takrat prišel na Reko, nisem nikdar izpustil obiska pri njem. Dasi je mož imel še vedno ravnotisto ledeno površnost, katero sem ob prvem obisku pri njem opazil, vendar je občevanje z njim kazalo njegovo dobro srce in pa njegovo zanimanje za naše javne razmere. Zgodilo se je tako, da sva ob sestankih prerešetavala jako živahno naše politične razmere in sem ob tej priliki mogel spoznati Gorupove nazore. Prepričal sem se, da je jako izobražen ter da ima sodbo, katera navadno pravo zadene, ker je o vsaki stvari razpravljal s temeljitostjo izkušenega moža.

Josip Gorup.

V tistih letih začele so se pri nas snovati posojilnice. Snovale so se večinoma z neomejeno zavezo. Gorup se je zelo vehementno izražal proti tej narodnogospodarski blodnji, češ da je neomejena zaveza nevarna, ki utegne vesti k pravim katastrofam. Opozarjal me je na Angleže, ki so priznano najboljši finančniki in narodni gospodarji in ki ne poznajo neomejene zaveze ter so pri njih vsi zavodi le »limited«. Kasnejše izkušnje pri nekaterih naših zadrugah so pokazale, kako prav je imel.

Glede našega političnega boja, stal je Gorup vedno na stališču, da bi se imelo opustiti vse, kar bi ne-

titi moglo bratovski razpor, češ da nam je neobhodno potrebno skrajno odločno nastopati proti nemškemu življu, katerega je smatral za veliko bolj nevarnega našemu narodnemu obstoju, kakor pa italijanskega, ki se z nami stika na jugu. Kadar je Gorup o tem govoril, spoznal sem v njem pravega narodnega radikala. On je z vso odločnostjo obsojal takoimenovano »farško gonjo«, ki se je začela praktikovati v »Slovenskem Narodu«. Naglašal je vedno, da je za obstanek slovenskega naroda čisto vseeno, če se imata kak fajmošter in njegova kuharica več ali manj rada; da je pa neznansko važno vprašanje, kako nasproti Slovenstvu nastopa nemškutarskemu življu itak že preveč naklonjena vlada. Zato naj bi se mesto farške gonje in mesto, da stika po farovških tajnostih, »Slovenski Narod« rajše intenzivnejše pečal z naklepi vlade in nemštva proti Slovencem. Stikal naj bi raje za zidovi vladnega poslopja, da izve, kakšni naklepi se tam snujejo. Pritrjeval sem mu ter sem tudi v tem smislu skušal vplivati na vodstvo uredništva »Slovenskega Naroda«. Toda vse moje prizadevanje ni imelo nobenega uspeha in tako se je, ko je časopisje nasprotne politične smeri začelo reagovati, pričelo ono divje pisanje, polno prostaštva, katerega se žalibog še danadanes nahaja toliko v naši dnevni žurnalistiki, kakor menda pri nobenem drugem narodu ne. Gorup mi je očital, zakaj proti temu ne nastopim. Ko mu povem, da sem pač skušal v tem smislu vplivati, a brez vspeha, vpraša me, če bi ne kazalo ustanoviti nov slovenski dnevnik, ki bi tudi v polemikah pisal strogo stvarno. Ponudi mi v ta namen tudi denarno podporo. Odgovoril sem mu, da je ta misel na prvi pogled sicer prikupljiva, da bi pa vedla nje izpeljava še k ljutejšim bojem na Slovenskem. Priznal mi je, da utegnem imeti prav.

Ko sva o neki priliki razpravljala o naših domačih razmerah, opozoril me je Gorup na dejstvo, da je škandal za Slovenstvo, da »Trgovsko-obrtno zbornico Kranjsko« v državnem železniškem svetu zastopa Nemec. Ta Gorupova pripomnja je bila povod, da sem priglasil svojo kandidaturo za »Trgovsko-obrtno zborni-

co«, hoteč priti kot nje zastopnik v državni železniški svet. Priglasitev moje kandidature so takrat nekateri — zlasti dr. Tavčar — smatrali za nevarno ter so mi pripisovali bogvekakšne zahrbtne misli, katerih nikdar imel nisem.

Leta 1886. mi je v nekem pogovoru v kavarni »Evropa« na Reki dejal Gorup, da se premalo sistematično deluje za vzgojo slovenske akademične mladine. Pristavil je, da se mu ta vzgoja zdi veliko važnejša, kakor pa delovanje »Družbe sv. Cirila in Metoda«. Zato je mislil, da bi bilo potreba za naše visokošolce, ki so večinoma ubožni od doma, ustanoviti v Ljubljani, kot središču, naroda podporno društvo, kjer naj bi se osredotočevala vsa podporna akcija za visokošolce. Na ta način, dejal je Gorup, bi bilo mogoče odgojiti značajnih akademikov ter je obljubil k ustanovitvi takega društva v Ljubljani prispevati koj 5000 gold. Segel sem mu v roko ter mu obljubil takoj sestaviti pravila za tako društvo. In res sem se takoj lotil izdelave teh pravil. Društvo sem krstil »Radogoj«. Pridobil sem biskupa Strossmayerja, da je poslal prvi dar 600 gld., kasneje pa tudi milijonarja Kalistra v Trstu, da je podaril društvu 2500 gld. S tem je društvo, katero ima sedaj že nedotakljivo glavnico 60.000 K, stopilo v življenje in deli dandanes podpore kakim 30 akademikom na leto. — Žal da se pričakovanje Gorupovo ni popolnoma izpolnilo; a pripisovati je to človeškim slabostim. Mnogo akademikov namreč, ki so bili podpiranci »Radogojevi« in katerih nekateri se imajo samo tem podporam zahvaliti, da so dovršili nauke, kaže vse preje ko trdne značaja. Še celo »Radogoja«, tega svojega največjega dobrotnika, pozabljajo nekateri popolnoma.

Leta 1888. navršilo se je 40 let vladanja cesarja Frana Josipa I. Gorup me je tisto leto meseca februarja poklical k sebi na Reko, ter mi je rekel, ne da bi bil omenil cesarjevega jubileja, da želi darovati večji znesek do 200.000 gold. v narodne namene ter me je prosil, naj mu nasvetujem, v kakšne namene naj ta dar določi. Čutil sem, da si je Gorup izbral to leto zaradi cesarjevega jubileja ter da hoče, na ta

način počastiti ta jubilej. Opazil sem, iz kakšne zadrege sem ga rešil, ko sem ga vprašal, če naj se namembno pismo ne stilizuje tako, da bo iz njega vidno darilo v proslavitev cesarjevega jubileja.

Vrnil sem se v Ljubljano. Spotoma sem premišljal, v kakšne namene naj bi se Gorupova velikodušna ponudba izkoristila. Predvsem sem si rekel, da Slovenci, ako hočemo, da bode naš napredek trajen, moramo skrbeti za višjo izobrazbo svoje ženske mladine. V srce me je namreč peklo, ko sem videl, kako malo spoštuje slovenska ženska mladina, ko navrši šole, svoj materni jezik.

Ker je takrat dežela Kranjska prodajala posestvo bivše deželne bolnice ob Dunajski cesti, sklenil sem zatorej priporočiti Gorupu, naj kupi to posestvo ter podari njega spodnjo polovico mestni občini ljubljanski za stavbišče višje dekliške šole. Poleg tega sem mu sklenil nasvetovati, naj daruje 50.000 gold. za ustanove vseučiliškim, odnosno srednješolskim dijakom. Pridši domov sestavil sem takoj ustanovni pismi ter sem se tretji dan na to peljal zopet k Gorupu na Reko. On je moje predloge v polni meri odobril, prepisal ustanovni pismi ter ju poslal deželni vladi kranjski. Obenem je stopil v dogovor z deželnim odborom zaradi nakupa bolnišničnega posestva ob Dunajski cesti. To posestvo je kupil za 120.000 gld. ter je potem takoj mestni občini odstopil njega spodnjo polovico, t. j. oni del, ki je ležal med Sodno in Dalmatinovo ulico in na katerem je stalo obširno, po potresu hudo poškodovano bolniško poslopje s cerkvijo.

Gorup mi je kasneje nekdaj, ko sva sedela v kavarni »Europa« na Reki v prijateljskih pogovorih, omenil, da bi bilo dobro ustanoviti posebno društvo narodnih dam ljubljanskih za nadzorovanje deklic na višji dekliški šoli. Obljubil je 10.000 K prispevka, ako se tako društvo ustanovi. Naprosil sem ravnatelja Šubica, naj sestavi pravila za tako društvo; a stvar se je zavlekla celi dve leti. Ko je pa Šubic pravila prinesel, pozabil je menda Gorup na to svojo obljubo, kajti o prispevku 10.000 K kjub moji opozoritvi ni

hotel ničesar več vedeti. Vendar je ravno vsled te Gorupove inicijative nastalo sedanje društvo »Mladika«, ki je predlansko leto sezidalo krasno moderno poslopje za internat gojenkam dekliškega liceja.

Ko je »Slovenski Narod« razglasil velikodušno darilo Gorupovo, zavladalo je po vsem Slovenskem pravo navdušenje. Razne občine imenovale so Gorupa za častnega občana, odnosno meščana in so diplome dopošiljale meni z namenom, da mu jih izročim. V deputacijo, katera je Gorupu diplome nesla, povabil sem dr. Tavčarja, Ivan Murnika in naprosil sem tudi gospo dr. Tavčarjevo. Gorup je bil do solz ginjen, ko sem mu diplome izročil in je zagotavljal, da je storil le mal del dolžnosti nasproti narodu, iz katerega je izšel.

Leta 1888. vršile so se volitve v deželni zbor. Mestna skupina Postojna—Vrhnika ponudila je Gorupu kandidaturo in on je to kandidaturo po mojem prigovarjanju tudi prevzel. Vstrajal pa ni dolgo v deželnem zboru, kajti pregnale so ga iz njega Šukljetove intrige, ki so se mu, kakor je večkrat pripovedoval, v dušo studile. Tudi ga je jako jezilo, da moj predlog zaradi ustanovitve deželne hipotečne banke ni našel pravega umevanja. Tistokrat je Gorup izrekel ostro sodbo, da s tako omejenimi poslanci ni mogoče delati za gospodarsko povzdigo slovenskega naroda. — Med deželnozborskim zasedanjem občeval je Gorup najraje z originalnim, odkritosrčnim poslancem Hinkom Kavčičem, kateri mu je dopadel zato, ker je srce takorekoč nosil na dlani.

Leta 1898., ko se je praznovala 50-letnica cesarjevega vladanja, hotel sem Gorupa iznenaditi s plemstvom. Ker je Gorup sam bil jako skromen mož, nisem si upal v tej zadevi z njim govoriti. Zato sem stopil v dogovor z njegovim najstarejšim sinom Kornelijem Gorupom. Le temu sem dejal, da si bom prizadeval za njegovega očeta izposlovati plemstvo, a samo pod pogojem, da mi da potem 200.000 gld., katerih porabo bi imel odločiti jaz sam in sicer ali v občne narodne namene ali pa v kak namen mesta ljubljanskega. Kornelij Gorup je bil s tem zadovoljen ter me je zago-

tavljal, da bode njegov oče to svoto rad žrtvoval, ako ga cesar povzdigne v plemski stan.

Tisto leto je bil finančni minister dr. Josip Kaizl, s katerim sem bil znan od leta 1878. Seznanil sem se bil z njim slučajno povodom Janežičeve slavnosti v Lešah v Rožni dolini. On — takrat še dijak — je s svojim stricem dr. Edmundom Kaizlom, odvetnikom v Karlinu stanoval čez poletje na Vrbi. Pri skupnem obedu na Vrbi sedeli smo pri isti mizi ter sem bil jaz sosed dr. Emunda Kaizla. Le-ta me je — dasi slovenskega jezika nevešč — iznenadil z recitacijo Prešernovih poezij. Znal je razen »Krsta pri Savici« vsega Prešerna na pamet. Postala sva si hitro prijatelja in povabil sem ga, naj v bodoče ne hodi več na Vrbo, temveč naj zahaja raje na Bled, o katerem je Prešeren pel: »Dežela Kranjska nima lepš'ga kraja, kot je z okol'co ta — podoba raja!« Dr. Kaizl mi je to obljubil ter je bil že takoj naslednje leto s svojim nečakom na Bledu, kamor je od takrat do svoje smrti redno vsako leto zahajal.

Tudi jaz sem neko poletje čez počitnice stanoval na Bledu in sicer je bilo to v letu 1881. ali 1882. Takrat sem bil z obema Kaizloma vedno skupaj. Hodila sta se kopat v Savico pod Bohinjsko Belo, kamor sem ju spremljal. Če sta naredila kak daljši izlet, povabila sta me s sabo. Odtod sem dr. Josipa Kaizla — kasnejšega vseučiliškega profesorja — jako dobro poznal in ko je postal minister, občevala sva čisto neprisiljeno.

Do njega sem se torej obrnil, povedal mu, kakšne zasluge ima Gorup ter ga vprašal, če more zanj izposlovati plemstvo, pri čemer sem omenil, da bi Gorup v tem slučaju plačal 200.000 gld., o katerih pa nisem še čisto na jasnem, ali naj bi jih porabil za to, da se v Ljubljani sezida dostojna rezidenca za stalno bivanje kakega nadvojvode, ali pa v namene bodočega slovenskega vseučilišča. Kaizl mi je odgovoril: »Pustite prvo in skrbite rajše za vseučilišče« ter me zagotovil, da Gorupu izposluje plemstvo. Na vprašanje, če naj govorim o tej zadevi tudi z deželnim predsednikom kranjskim, odgovoril mi je, da ni potreba. Zanesel sem se torej

nanj popolnoma. To pa tembolj, ker je bilo splošno znano, da je bil Kaizl najvplivnejša oseba v ministrskem svetu. Saj se je takratno ministrstvo splošno imenovalo »Ministerium Kaizl, genannt Thun.«

Dr. Josef Kaizl.

Predno so se odlikovanja povodom cesarjeve 50-letnice izvršila, govoril sem še parkrat s Kaizlom o Gorupovi zadevi in on me je vedno zagotavljal, da bo Gorup povzdignjen v plemski stan. Kako sem bil torej iznenaden, ko so se odlikovanja objavila in je Gorup dobil samo vitežki križec Fran Josipovega reda. Vedel sem pa tudi takoj, da je imel prste vmes deželni

predsednik baron Hein ter sem zato šel nadenj. Očital sem mu, zakaj mi je pokvaril povzdignjenje Gorupa v plemski stan, češ, da Gorup vendar to glede na velike svoje ustanove zasluži. Hein mi je odgovoril: »Njegove zasluge niso tako velike; kajti če Gorup daruje 1000 kron, je to ravnotoliko, kakor če bi vi ali jaz darovala eno krono. Ali pa je še celo manj.« Na to njegovo pripomnjo sem mu omenil, da bi mi bil Gorup, ko bi bil povzdignjen v plemski stan dal 200.000 gld., da jih porabim za sezidavo rezidence, ki bi jo bilo potem mesto poklonilo cesarski rodbini. Ali me je debelo pogledal! Po nekem molku, pravi mi: »Kaj tudi to ste kos izvršiti!? Potem pa res ne vem, kam naj bi Vas uvrstil!« Ko mu zagotovim, da je to gola resnica, dejal mi je, da bode o stvari premišljal in se še informoval, češ, da sedaj ni prilike za splošna odlikovanja; Gorupa posebej odlikovati pa da ne kaže, ker je pri splošnem odlikovanju dobil red.

V tem se je ministrstvo izpremenilo in na čelo njegovo je stopil dr. Körber, čegar prezidijalist je bil dr. Sieghardt. Hein je o najinem pogovoru seveda poročal na Dunaj. Sklepal sem to od tod, ker me nekega dne iznenadi Kornelij, ko sva se med njegovo vožnjo na Dunaj sešla na kolodvoru, z novico, da ga je Sieghardt poklical k sebi ter mu naznanil, da njegov oče zamore dobiti dedno plemstvo, ako plača gotovo svoto. Tu — pravi Kornelij Gorup — imenoval mi je Sieghardt horenden znesek. Koliko mi ni povedal; sam pa nisem hotel biti tako indiskreten, da ga vprašam. Za stvar se v obče nisem potem več zanimal. Kar me iznenadi ne dolgo na to poročilo v časnikih, da je Josip Gorup povzdignjen v plemski stan s predikatom »Slavinjski«. Bilo mi je takoj jasno, kaj in kako. Sieghardtu in Koerberju ni bilo nič za rezidenco, ki bi se naj sezidala v Ljubljani za cesarsko rodbino. Onadva sta potrebovala denarja ter sta v ta namen Josipu Gorupu plemstvo drago prodala. Koliko je pri tem imel prste vmes baron Hein in ali je pri tej transakciji deležen postal kakih gmotnih koristi, ostalo mi je seveda prikrito.

ZSJ – Javna knjižnica – Dem

20./IX. 1912. Josip Gorup je imel veliko dece; med njimi tudi več hčera. Večkrat ko sva se pogovarjala, namigaval mi je, kako važno je za mladeniče, ki hočejo v življenju kaj veljati, da si zagotove ugoden gmotni položaj. Pri tem je parkrat pristavil: »Toda naši ljudje, ko pridejo z vseučilišča, ostanejo kmetje in si ne upajo v nobeno boljšo družbo.« Razumel sem takoj kam njegove besede merijo. Kot rodoljub bil bi namreč rad videl, da bi se bile njegove hčere pomožile za Slovence. Zato sem marsikakega mladega in nadarjenega jurista, ko je končal nauke, opozoril na to lepo priliko za ženitev; a nobeden ni imel poguma potegovati se za roko kake Gorupove hčeri. Edina izjema bil je dr. Ivan Žolger. Le-ta me je naprosil, naj ga vpeljem pri Gorupu. Omogočil sem mu, da je ob velikih počitnicah bil gost Gorupovih, ki so bivali v Krivi vrbi ob Vrbskem jezeru. Toda zdi se, da Gorupove hčere niso bile očetovega prepričanja in da jim je Slovenec bil nekam premalo. Skratka, obnašale so se proti mlademu, inteligentnemu in družabno olikanemu dr. Žolgerju tako, da je le-ta sklepal, da jim ni všeč, ako jih obiskuje. Zato je, da pokaže Gorupovim svojo veljavo, poiskal si na Dunaju primerno in premožno nevesto. Ta nevesta je bila sicer Nemka po rodu; a naučila se je svojemu možu za ljubo slovensko in odgaja tudi deco v slovenskem narodnem duhu.

Ko je završil nauke moj sin in vstopil za koncipijenta v odvetniško pisarno, vprašal sem nekoč Gorupa, če bi mu bilo všeč, da ga upeljem v njegovo rodbino. Nikdar nisem videl Gorupa tako veselega, kakor tistokrat. O postu potem prišel je njegov sin Kornelij v Ljubljano vabit me v očetovem imenu naj prideva s sinom veliki teden na Reko, da skupaj praznujemo Veliko noč. Obljubil sem mu, da prideva, Pred velikonočnimi prazniki pa so razmere nanesle tako, da sem se na ponovljeno Gorupovo vabilo zahvalil. Videl sem kmalu, da mi je to silno zameril. Najino medsebojno občevanje je od tedaj hladnejše in redkejše postalo.

Omenil sem, da Gorupu za njegovo lastno osebo ni bilo veliko do časti, ker je bil po vsej svoji naravi izredno skromen. On sam bi se tudi gotovo ne bil zmenil za plemstvo; bil je namreč dokaj demokratskega mišljenja. Da je žrtvoval v ta namen celo veliko vsoto denarja, zgodilo se je iz ozira na številno rodbino in v največji meri po uplivu svoje dece. Ena čast ga je pa neznansko razradostila; čast namreč, da mu je, ko je napravil velike ustanove, biskup Strossmayer pisal tako lepo in laskavo pismo. Z velikim zanosom pripovedoval mi je o tem pismu, ko sva se nato zopet sestala in dejal je, da ni odlikovanja, ki bi ga moglo toliko razveseliti, kakor pismo Strossmayrjevo. Kasneje ga je zopet razveselilo, da je občinski svet ljubljanski ulico, ob kateri je postavil na Rimski cesti svoje štiri velike hiše, krstil po njem.

Končno še omenjam, da sem kmalu po tem, ko sem barona Heina zagotovil, da Gorup — ako plemič postane — plača 200.000 gold. za zgradbo rezidence kakega člana cesarske rodbine, bil v avdijenci pri cesarju. Tekom avdijence sem omenil, da bi želeti bilo, da se stalno v Ljubljani naseli kak član cesarske rodbine, kakor hitro bodo zato dani predpogoji. Pričakoval sem namreč, da dobimo na ta način uplivnega podpiratelja naših narodnih teženj in pa nekako zvezo z dvorom. Na moje neprijetno iznenadenje je cesar takoj po tej avdijenci odredil, naj se nadvojvoda Josip Ferdinand iz Celovca preseli v Ljubljano. Koristi od te preselitve ni imela ne Ljubljana, ker je nadvojvoda živel jako skromno, in ne slovenski narod, ker se za njegove razmere niti najmanje zanimal ni. Nasprotno: slovenski milieu mu je tako malo ugajal, da je kmalu cesarja zaprosil za dovoljenje preseliti se iz Ljubljane in da je to dovoljenje tudi dobil.

27. Zveza s Slovani Avstroogrske.

Dijaki, ki so dokončavali svoje nauke na dunaj- 27./III. 1912.
skem vseučilišču, prihajali so domov, kakor sem se iz razgovorov z njimi prepričati mogel, vsi oslepljeni od

lepote dunajskega mesta in vsi polni občudovanja za bujno in bučno tamošnje življenje. Bogatstvo, katero jim je ob pohajkovanju po mestu iz sijajnih izložb stopalo pred oči, blagostanje, katero so opažali ob obisku gostilnic in kavaren, dalo jim je čutiti, v kako tesnih razmerah živi naš narod. Vse to, oblito z avreolo nemške kulture, moralo je nanje delati vtis, kakšni siromaki smo Slovenci v primeri z našimi nemškimi sodržavljani.

H kakšnim posledicam to vede, spoznal sem takrat, ko se je v letih sedemdesetih vprvič načelo vprašanje slovenskega vseučilišča in se je Šuklje iz začaranega risa dunajskih vtisov začel boriti proti tej vsenarodni zahtevi. Še drastičneje mi je pa to stopilo pred oči, ko je kasneje Stritar v »Ljubljanskem Listu« jel pridigovati o našem beraštvu ter se rogati onim, ki so oznanjali narodni ponos.

Če je pa že na tako visoko inteligentne in prosvetljene ljudi Dunaj proizvajal tak poguben vpliv, mogoče si je misliti, kako je bilo to pri ljudeh s povprečno inteligenco in skromnejšo prosvetno podgotovitvijo. — Prav nič se nisem čudil, da je na primer pri našem trgovstvu, katero je deloma po poslu, deloma za zabavo rado in pogostoma obiskavalo Dunaj, nemščina in nemška kultura bila tako v čislih. Dejal sem si, da bi spremembo te za nas v narodnem oziru nič kaj razveseljive realnosti bilo mogoče doseči le s primerno odgojo.

Za tako smatral sem pač pred vsem pisano besedo. Toda vedel sem dobro, da »verba tamen movent exempla autem trahunt« (besede samo ganejo in le vzgledi vlečejo). Slovansko odgojo, ki sem jo z izdavanjem »Slovana« začel, namenil sem si zatorej tudi praktično nadaljevati in nazorno popolnjevati. V izvedbi tega namena sem za mladino začel propagovati učenje slovanskih jezikov, pri rojakih v življenjskih poklicih pa obiskovanje slovanskih mest.

Kar se učenja jezikov tiče, jel sem priporočati pred vsem ruščino. Za čudo našel sem za to več umevanja, ko sem se nadejal. Ponekod je mladina to mojo

inicijativo pozdravila s pravim navdušenjem. Pa tudi pomoči sem našel več, ko sem je pričakoval. Obrnil sem se namreč na našega rojaka profesorja Davorina Hostnika v Rylsku in on mi je pri »Slavjanskem blagotvoriteljnem obščestvu« v Moskvi izprosil par zabojev knjig. Le-te sem razdelil »ruskim kružkom«, katerih se je med srednješolskimi dijaki na Slovenskem ustanovilo nekoliko, in pa posameznikom, ki so se zanje oglasili in se zavezali, da se bodo ruskega jezika res učili. Akcija je dobro napredovala in je rodila razveseljive uspehe na poprišču slovanske vzajemnosti in kar se tiče odgoje v smeri slovanskega ponosa. Praktična posledica te akcije v slovstvenem oziru je bila, da smo v letu 1897. dobili Davorina Hostnika »Kratko slovnico ruskega jezika«, ki jo je izdal izredno agilni Andrej Gabršček v Gorici, kateri se je bil svoje dni — takrat še učitelj na Livku pri Kobaridu — tudi prvi priglasil za učenje ruskega jezika. Zaradi popolnosti omenjam še, da sta mi pri snovanju ruskih kružkov s posebno vnemo pomagala dr. Ljudevit Jenko in njegova gospa Terezina Mihajlovna.

Ko sem leta 1884. začel izdajati »Slovana«, oglasil se je med prvimi, ki so to mojo odločbo radostno in navdušeno pozdravili, uradnik češkega muzeja v Pragi Jan V. Lego. Ta idealno usmerjeni mož, čegar srce je že v zgodnji mladosti zagorelo za veliko, po pesniku »Slavy dcery« oznanjevano idejo, živel je po končanih šolskih naukih na Slovenskem. Najprej v Kamniku, kjer je veličastna naša priroda nepozabne vtise zapustila v njegovi duši in kjer se mu je prikupilo naše dobro ljudstvo, s katerim je rad občeval. Kasneje v Trstu, kjer je prišel v družbo Fran Levstikovo, Miroslav Vilharjevo, Matej Žvanutovo in drugih idealnih rodoljubov, ki so ob čarokrasnih obalih Jadranskega morja jeli dvigati našo narodno zastavo.

Videč, da sem se s priporočanjem učenja ruskega jezika podal na praktično pot slovanske vzajemnosti, odločil se je, da mi sledi k istemu cilju, dasi po drugi

stezi. Jel je našo mladino — zlasti učiteljiščnike, ki so po njegovem mnenju bili pred vsem poklicani, da kot bodoči učitelji vodijo svoj narod k velikim ciljem — napeljavati k učenju češkega jezika. V ta namen jim je pošiljal češke slovnice in češke leposlovne knjige: Beneša-Třebizskega, Jiráska, Nerude, Svatopluka, Čecha. Deloma je te knjige zbiral v krogih svojih znancev in prijateljev, deloma — in to največ — pa jih je nakupoval iz svojega, troseč skromne svoje dohodke v ta plemeniti namen. Da bi njegova akcija res imela uspeh, vzpodbujal je svoje mlade slovenske prijatelje, naj prevajajo spise češkiih pisateljev v slovenščino in so res po njegovem prizadevanju v oni dobi nastali prvi naši prevodi iz češčine.

S tem se pa blagi Lego ni zadovoljeval. Šel je in je spisal kratko slovnico slovenskega jezika za Čehe in začel širiti v Pragi zanimanje za Slovence. Da doseže kolikor največ uspeha, ustanovil je »Československý Spolek« in uvel je kurze slovenskega jezika, na katerih je sam predaval. Njegova predavanja se pa niso omejevala samo na jezikovni pouk. Ne: izlival je pred svoje slušatelje vsa ona čutila neizmernega občudovanja za krasote naše domovine, ki so mu z neizbrisnimi spomini napolnjevali dušo. Praktične posledice tega idealnega dela Legovega so se kmalu pokazale. Eden najodličnejših obiskovalcev njegovih kurzov, prvi predsednik »Československega Spolka« dr. Karel Chodounský, vnel se je za Slovenijo in po njegovi inicijativi so bratje Čehi začeli ob poletnih mesecih v obilnem številu izletavati v naše kraje. Na Bledu so čez nekaj let bratje Čehi bili najštevilnejši gostje. Jasno je, da je to v narodnem oziru bilo silno velikega pomena. To Legovo delovanje vedlo je tudi k ustanovitvi podružnice »Slovenskega planinskega društva« v Pragi in k zidavi češke koče na Jezerskem, ki je dvoje desetletij bilo postalo prava češka poletna kolonija.

Da pospeši československo vzajemnost, vedel je Lego zainteresovati prijatelja našega naroda Jana grofa Harracha, predsednika češkega muzeja.

Po njegovem prizadevanju je namreč ta odlični predstavnik češkega zgodovinskega plemstva daroval »Matici Slovenski« zaboj knjig. Tudi mestna višja dekliška šola v Ljubljani dobila je po Legu večje število knjig, katerih večina je potekla iz munificence grofa Harracha. Tej šoli in še nekaterim drugim v raznih krajih Slovenije poslal je Lego zbirke rudnin, ki si jih je

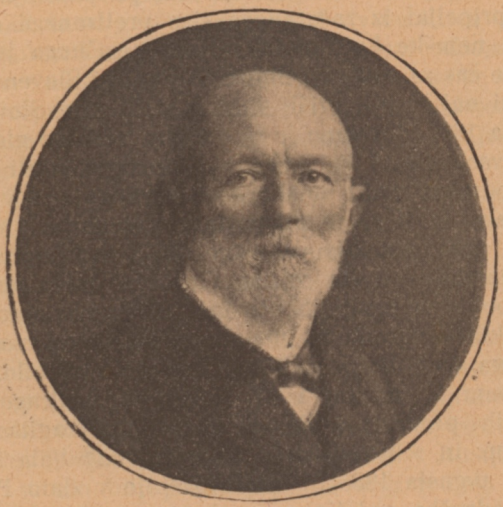

Dr. Karel Chodounský.

izprosil v českih rudnikih. Živel je brez tega v skromnih razmerah; a uskromnjeval je način svojega življenja še bolj samo zato, da se slovenskemu narodu izkaže hvaležnega na neizbrisnih vtisih svojih mladih, med njim prebitih let. Četrtino in še več svojih letnih dohodkov je v oni dobi izdajal za vršitev naloge, ki si jo je bil postavil iz lastne volje. Naklonjenost do slovenske mladine pokazal je na prav poseben način takrat, ko je leta 1887. poslal županu Grasselliju sedem zlatnikov z namenom, da se izroče onemu, ki spiše najboljšo pripovedko za mladino. To darilo

prejel je — ker so izbrani razsodniki silno počasno poslovali — še le deset let po razpisu pisatelj Peter Bohinjec, takrat kaplan v Horjulu, za povest »Brat in sestra«.

Da mi je Lego s svojim delovanjem na pol pota prišel nasproti in mi prinesel neocenljivo pomoč, mi je bilo jasno. Saj je z njim ustvarjena bila možnost za nazorno vzgojo slovenskega naroda, po kateri naj bi se bil pripeljal iz začaranega risa pretiranega občudovanja nemške kulture in veljave nemškega jezika. Prišel je čas za osobne stike med Čehi in Slovenci, za katerimi naj bi bili prišli stiki med Rusi in Slovenci.

Leta 1885. dozidano je bilo česko narodno gledališče. Z vseh strani iz Češke in Moravske vozili so v Prago posebni vlaki obiskovalce predstav v novi Talijin hram, ki si ga je bil postavil ves narod z občudovanja vredno požrtvovalnostjo. Da Praga zna svoje goste navduševati za narodno stvar, vedel sem od preje; popisi o genljivih prizorih, ki so se odigravali ob obiskih v narodnem gledališču, pa so me poučili, da tacega navdušenja v Pragi doslej še ni bilo. Zamislil sem si zatorej izlet Slovencev v Prago. Po dovršenih predpripravah in po primerni agitaciji v »Slovanu« in »Slovenskemu Narodu« odpeljala se je dne 14. avgusta 1885. iz vse Slovenije v zlato Prago številna družba rodoljubov vseh stanov. Sprejemi, ki so jih bili deležni na postajah od Češke Třebove počenši pa do Prage in vse to, kar so na cilju svojega potovanja videli in doživeli, napravili so nanje mogočen in neizbrisen utis. Videli so spotoma Dunaj in ga občudovali, a lepota Prage in prisrčnost njenega prebivalstva sta zabrisala dunajske vtise in v njihova srca se je vselil ponos, da so člani velike slovanske rodbine.

S tem izletom je bil poleg tega položen temelj kasnejšim stalnim vzajemnim stikom Slovencev s Čehi in obratno. Koj leta 1887. so nam bratje Čehi vrnili obisk v naši domovini. Leto kasneje so v izredno obilnem številu prihiteli na petindvajsetletnico »Ljubljanskega Sokola«, leta 1889. privozil je v Slovenijo drugi

češki vlak. Leta 1899. je arhitekt Vratislav Pasovský priredil skupen izlet čeških turistov k nam. Stiki med Slovenci in Čehi postajali so po tem praktičnem zbliževanju od dne do dne tesnejši in odražati se je to jelo tudi v politiki, kjer smo kmalu postali najiskrenejši zavezniki.

To vzajemno približevanje imelo je pa še drugo jako važno posledico. Naši dijaki — ki so do tedaj bili poznali samo graško in dunajsko vseučilišče — jeli so se zanimati za praško. Od leta do leta odhajalo jih je več v zlato Prago na nauke. In vračali so se od ondot — prepojeni s slovanskim duhom in zadojeni s slovansko svestjo — kot novi poborniki za vzajemno kulturno in politično delovanje obeh narodov.

Vsesplošno je znano, da je ideja slovanske skupnosti imela svojo zibelko med češkim narodom. V oni dobi, ko je za Rusijo bilo še pravoslavje najelementarnejša gibajoča sila, zavedali so se veliki duhovi češkega naroda že, da je za Slovanstvo narodonostno vprašanje nerazmerno važnejše od verskega. Jan Kolár, Dobrovský, Šafařik in njegovi tovariši so slovansko apostolstvo ustvarili; njihovi mnogoštevilni učenci ga učili, dokler ni objelo vsega naroda. Iz Čehije šele je prešlo novo učenje v Rusijo, kjer je pač moglo biti postavljeno na širji temelj, kjer pa zaradi takratne kulturne zaostalosti narodovih mas ni moglo zavzeti takih dimenzij, ko v svoji domovini. Vendar pa se ga je oklenilo lepo število mislecev, takozvanih »slavjanofilov«, kar je naposled privedlo tako daleč, da se je v dobi novoslovanskih »sovješčanij« leta 1908., ruska zunanja politika že gibala v vseslovanski narodnostni smeri.

V Avstriji nam Slovanom seveda ni bilo z rožicami postlano. Država nas je pri vsem našem — še celo kulturnem — delu ovirala. Da je te ovire stopnjevala, kjer je šlo za naše težnje po skupnem delu, je potemtakem pač umevno. A bratje Čehi se kot praktični politiki tega niso plašili. Čim večji odpor vlade, tem bolj jih je to vzpodbujalo. Vedno nova sredstva izmišljali so si za medsebojno približevanje slovanskih

narodov. Eno teh sredstev so bili tudi slovanski časnikarski shodi. Inicijativa zanje izšla je leta 1897. Leto nato vršil se je prvi shod v Pragi o priliki, ko so polagali temeljni kamen za spomenik František Palackému. Tistokrat je moje ime v slovanskem svetu, zlasti pa v češkem narodu, imelo že tako dober zvok, da se je sklicateljem shoda samo po sebi umevno zdelo, da mu predsedujem jaz.

Res sem bil soglasno izvoljen. Predsedovanje pa ni bilo lahko. Pokazala so se namreč nasprotja med Poljaki in Rusi na eni strani ter med Hrvati in Srbi na drugi strani. V teku razprave se je zdajinzdaj zdelo, da pride do preloma in da se shod razide brez uspeha. Vendar se mi je s previdnim vodstvom razprav, pri katerem sem se posluževal materinega jezika vsakega govornika, posrečilo protivja izgladiti. Shod se je končal s polnim uspehom in njega udeleženci so se razšli kot dobri prijatelji.

Ko se mi je pripravljalni odbor po končanem shodu zahvaljeval, dejal mi je njega predsednik Josef Holeček, da je odslej samo po sebi umevno, da bom predsedoval vsem slovanskim novinarskim shodom, katerih se udeležim. Res sem potem predsedoval slovanskim časnikarskim shodom v Opatiji dne 14. maja 1905 in v Ljubljani leta 1908. Predsedstvo »Sjezdu slovanských novinářů v Praze« pa mi je dne 28. junija 1898. poslalo zahvalno pismo, v katerem poleg druzega pravi:

V úctě podepsané pořadatelstvo sjezdu slovanských novinářův v Praze pokládá za svou první povinnosť, svůj nejvřelejší dík Vám vysloviti za ochotu, s jakouž Jste se uvolil našému sjezdu předsedati a za důstojný a zároveň energický spůsob, jímž Jste porady jeho řídil. Není lichocením tvrdíme-li, že jedině Vaše obezřetné a vzorné parlamentární řízení umožnilo úplný zdar sjezdu, jehož obtíže a nebezpečí teprve dnes plně cítíme a vidíme, když jsme je vzacným přispěním Vaším tak šťastně překonali!« (Spoštljivo podpisano prireditelstvo shoda slovanskih časnikarjev v Pragi smatra za svojo prvo dolžnost, da se Vam najtopleje

zahvali za prijaznost, s katero ste bili pripravljeni predsedati našemu shodu, kakor tudi za dostojen in ob enem energičen način, s katerim ste vodili njegove razprave. Ne laskamo se Vam, ako pravimo, da je edino Vaše spretno in vzorno parlamentarno vodstvo omogočilo popoln uspeh shoda, čegar težki položaj in nevarnosti še le danes polno občutimo in vidimo, ko smo jih z dragoceno Vašo pomočjo tako srečno premagali.)

Pogoščenju, katero je povodom slavnostnega položenja temeljnega kamna velikemu českemu zgodovinarju priredila mestna občina in tekom katerega so bili na programu pozdravni govori raznih delegatov, imel bi bil predsedati župan dr. Jan Podlipný. Njemu pa je bilo vodstvo razprav na časnikarskem shodu, katerega se je od časa do časa udeleževal, tako všeč, da me je prišel prosit, naj vršim pri pogoščanju kot njegov namestnik čast gospodarja. Seveda te želje nisem mogel odkloniti. Ta del slavnosti se je ob nepopisnem navdušenju izvršil kar najslovesneje. Vsakega govornika naznanil sem s primernim ogovorom. Ko je med nekim govorom vstopil v dvorano sotrudnik, politični prijatelj in zet Palackega, dr. Ladislav Rieger, pa sem govornika prerušil in pozdravil prišleca. Zbudilo je to pravo burjo navdušenega vzklikanja, ki se dolgo ni poleči zamoglo. Po končanem programu seznanil sem se s tem voditeljem českega naroda. Videl sem ga prvokrat in zadnjekrat. Mislil sem si, kakšne misli so ga prevevale, ko je izvedel kdo sem in se spomnil, kako se je svoje dni Šukljetu izrabiti dal, da me toži pri upravi banke »Slavije«. Seveda ga tekom najinega razgovora tega spominjal nisem; opazil pa sem, da se sam te našeptane mu naloge iz svojega političnega življenja spominja prav dobro in vsaj v onem trenotku s kaj mešanimi čutili.

Že takoj prvi češki obiski v Ljubljani so bili prav prisrčne manifestacije slovanske vzajemnosti. Pred nedavnem še narodno dokaj mlačno mestno prebivalstvo jelo je oživljati in je po odhodu dragih mu gostov

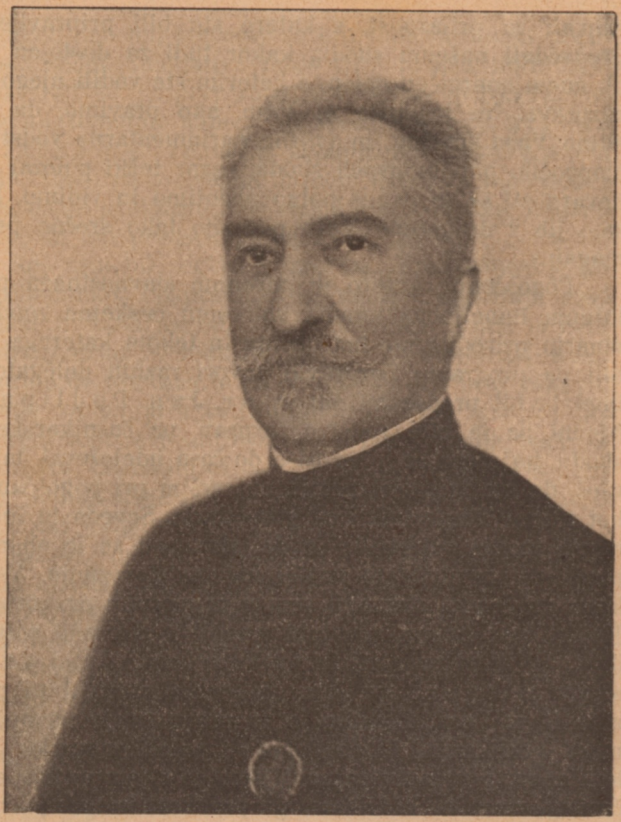

Župan dr. Jan Podlipný.

bilo kakor izpremenjeno. Mlačnost je ginila, zavest pripadnosti k velikemu slovanskemu svetu se širila. Vsi kasnejši sprejemi so to dokazovali. Gostoljubje — sicer našim skromnim razmeram primerno — bilo je vendar takšno, da nam je delalo čast. Tembolj, ker so se morali vsi stroški pokrivati z dobrovoljnimi prispevki. Takrat sem šele spoznal, kako zlata srca so imeli nekateri someščani, ki so, ker so večja premo-

ženja bila v rokah Nemcev ali narodnih odpadnikov, živeli v dosti skromnih gmotnih razmerah.

Ko sem zasedel županski stol, se je položaj toliko izpremenil, da sem občinski svet prepričal o njegovi reprezentativni dolžnosti in mi je zato dovolil za podobne namene skromne kredite. V to dobo spada

Dr. Ladislav Rieger.

odkritje Prešernovega spomenika, pri katerem so zopet Čehi bili jako dobro zastopani. Med ostalimi gosti je bil župan praški d r. S r b z odposlanstvom občinskega sveta. Višek češke udeležbe je pa dal prvi vsesokolski zlet v Ljubljani.

Da sem pri vsem tem užival, je umevno. Saj sem videl, da seme, katero sem sejal, uspeva. Še več, opažal sem, da začenja iti celo že v klasje. Češki časopisi

Župan dr. Srb.

so čedalje pogosteje in čedalje več pisali o nas in naših prilikah, osobna prijateljstva med Čehi in Slovenci so se množila in prihajalo je celo semtertje do rodbinskih vezi. Za Legom poveli so se drugi pisatelji, da seznanijo svoje rojake sedaj s to sedaj z drugo stranjo slovenskega naroda. — Slavna češka pisateljica Gabriela Preissova je bila celo tako navezana na lepote naše domovine, da si je za več let izvolila svoje poletno bivališče v divnem našem Korotanu in da je svojim rojakom v dražestnih povestih slikala življenje našega tamošnjega, v narodnostnem oziru tako brezobzirno zatiranega naroda.

Apostolu československega bratovstva Janu V. Legu izkazal je naš narod hvaležnost s tem, da ga je bil počastil s častnim članstvom »Ljubljanskega Sokola« in »Slovenske Matice« ter s častnim meščanstvom ljubljanskim. Ko je idealni ta mož legel k večnemu počitku, pa smo se Slovenci — in med vsemi največ agilni Andrej Gabršček — potrudili, da se mu je na grobu na Olšanskem pokopališču postavil spomenik.

Gabriela Preissova.

28. Zveza s Slovenci drugih pokrajin.

Če sem že svoje oči obračal po vesoljnem slo- 26./III. 1912.
vanskem svetu, polzeli so mi tjekaj pogledi čez krasno slovensko ozemlje in sem zato moral pred vsem začutiti ljubezen do le-tega. Ideal mi je bila zedinjena Slovenija. Iz razcepljene ven sem se torej oziral po zaveznikih, ki bi nam kedaj mogli pomagati, da se ta ideal uresniči.

Kaj je torej naravnejega, da sem prijateljev in sotrudnikov za to veliko nalogo iskal pred vsem v naročju naše ožje domovine. Pri svojih rojakih, katere sem s pisano in govorjeno besedo želel zainteresovati za smotreno delo v dosego velikega cilja. In dela je bilo potreba. Saj sem dobro vedel, da oni, ki ne seje, tudi žel ne bo.

Priznati moram, da sem kljubu vsem težavam, ki so me stiskale v zgodnji mladosti, imel vendar dokaj sreče. Usoda mi je namreč naklonila poklic, ki mi je kakor nalašč omogočal, da ga izkoristim v rečeni domorodni namen. Saj mi je bila na razpolago preko vse Slovenije razpredena zastopniška organizacija, katero sem po največ ustvaril sam in sem jo zato mogel uporabljati ne le v strokovni namen, temveč tudi za širjenje svojih političnih idej. Poleg tega sem imel priliko prepotovati v organizačne svrhe in zaradi cenjevanja požarnih škod vse slovensko ozemlje in se ob takih prilikah seznanjati z rodoljubi, ki so bili vneti za probudo in osamosvojo naroda. Na ta način sem si pridobil mnogo simpatizerjev, ki so stopali v kolo pospeševalcev podrobnega narodnega dela. Bilo je pa tudi takih, ki jih je — prej mlačneže ali nezavedneže — moja beseda v ličnem občevanju vzpodbudila, da so postali navdušeni narodni borci.

Nisem »laudator temporis acti« (ne hvalim prošlih dni), vendar si pa ne morem kaj, da ne bi ob tej priliki omenil, da je rodoljubje let sedemdesetih in

osemdesetih prejšnjega stoletja bilo nekaj takega, da se dá smelo primerjati srčni vdanosti prvih kristjanov do novega verskega učenja. Naš narod potlačen; njegov jezik zaničevan; kdor ga je govoril, posmehu in večkrat tudi zabavljicam izpostavljen; sinovi njegovi — ako niso postali odpadniki — od vseh važnejših služb izključeni: zares poguma je bilo potreba za vsakogar, ki je hotel stopiti v vrste rodoljubov. Poguma, kakršnega je dajala le ljubezen. Zato moram reči, da me v srce boli Ivana Cankarja bohemsko smešenje rodoljubja. Opravičilo za to more se najti le v okolnosti, da je sedanja doba ravno po delovanju rodoljubov dospela že tako daleč, da nima več čutiti nekdanjih sramotnoponiževalnih razmer in po tem takem ni v stanu vrednotiti rodoljubnega zanosa svojih prednikov.

Če smo morali pa že na Kranjskem voditi težke boje, mogoče si je predstavljati, kako je šele bilo v drugih slovenskih pokrajinah, kjer sta naš živelj tlačila in davila nemštvo in italijanstvo. Narodni borci teh pokrajin so zatorej od osrednjega vodstva pričakovali vzpodbude in pomoči in jim je bilo jako težko, če je ni bilo ter so iz tega sklepati morali, da so samim sebi prepuščeni in le na lastne moči odkazani. To je po drugi strani bilo tudi zato nevarno, ker se je bilo bati, da se izgubi enotnostna usmerjenost narodnega boja ter tako nasprotniku pokaže, kje smo ranljivi. Pa še nekaj je bilo uvaževati: veljavo Ljubljane kot narodnega središča. Ako smo hoteli ohraniti to, treba je bilo stalnih zvez s periferijo.

Te zveze vzdrževal sem v največji meri jaz. Bil sem v dopisovanju z vsemi deli naše slovenske domovine. Ker sem imel načelo, da nobenega pisma nisem pustil brez odgovora, obračali so se tudi od povsod s polnim zaupanjem do mene. Zato sem imel v izvrševalnem odboru svoje stranke vedno tudi glavno in po navadi odločujočo besedo.

Da mi je to prouzročalo obilno dela, je umevno. Vendar me to ni motilo: delal sem rad in bil sem vsakega uspeha svojega dela vesel. Poleg dela je bilo pa tudi troškov. Tudi teh se nisem ustrašil. Deloma sem posegal sam globoko v žep, deloma sem vedel z nabiranjem pri prijateljih in somišljenikih dobiti denarja, tako da v važnih dobah noben klic iz Koroške, Trsta in Istre ni našel v Ljubljani gluhih ušes. Z genljivimi besedami so se mi v pismih, ki jih še vedno hranim, zahvaljevali za poslane jim podpore v narodne namene: Lambert in Gregor Einspiler, Vekoslav Legat, profesor Josip Lendovšek, Anton Gabron, Vekoslav Spinčić, Matko Mandić, dr. Otakar Rybář, dr. Gustav Gregorin in drugi. Najsrečnejši sem bil, kadar sem videl, da je poslani denar pripomogel k pričakovanim uspehom.

A še neka — jako važna — okoliščina mi je bila v pomoč. Zastopal sem zavod strogo narodne barve. Kakor je imela središnjica v Pragi biti močan steber v bojih češkega naroda proti Nemcem, tako je njena podružnica v Ljubljani dobila ob svojem rojstvu zibelčni dar v zlata vrednem materinem naročilu, naj bo pospeševateljica političnih teženj slovenskega naroda. Takšno je bilo zaničevanje do slovenskega naroda, takšna mržnja do slovenskega jezika, da se nobeni dotlej med nami poslujočih zavarovalnic ni zdelo vredno dajati slovenskim zavarovancem v njihovem jeziku pisane zavarovalne pogodbe v roke. Banka »Slavija« pa si je takoj naročila vse tiskovine v slovenskem jeziku. Znameniti poznavalec našega jezika, Fran Levstik preskrbel je prevod teh tiskovin.

Skrbel sem tudi za to, da je generalno ravnateljstvo v Pragi na izrazitejši način pokazalo svoje sočuvstvovanje z našimi težnjami. Izposloval sem vsako leto precejšnje denarne prispevke v slovenske narodne namene. Današnji svet ne ve, v kakšnih žalostnih

gmotnih razmerah smo živeli Slovenci takrat, ko je bila vsa industrija in skoro vsa trgovina v rokah naših narodnih nasprotnikov. Zato tudi presoditi ne more, koliko so ti denarni prispevki pomenili in kako mnogo so pripomogli k uspehom, ki ste jih zadnji dve generaciji zapustili sedanjemu pokolenju. Zahvale za to ni sem užival ne jaz in ne banka »Slavija«. Pa za to mi tudi ni bilo, kajti človeku, ki iz srčne potrebe kako dobro delo vrši, je bore malo do hvaležnosti.

Največ pažnje od naše strani je brez dvojbe zaslužila Istra. V njej je bil kmet, ki se je iz narodnega mrtvila probujati jel, popolnoma v rokah oderuhov iz laških mest. Tako celo, da niti svojega političnega prepričanja ni kazati smel, ne da bi bilo to ostalo brez hudih posledic zanj. Pač so rodoljubni voditelji tega zasužnjenega naroda snovali zadruge z namenom, da iztrgajo kmeta iz rok laške gospode; a tega je bilo vendar še premalo. Na prošnjo svojih prijateljev Matka Mandića in Vekoslava Spinčića izposloval sem zato pri generalnem ravnateljstvu banke »Slavije«, da je jela v Istro dovoljevati hipotečna posojila. Mnogo poljedelcev iz Istre bilo je na ta način rešenih laških pijavk. Ker sem bil določil za posredovalce narodne voditelje dr. Rybářa, dr. Gregorina in dr. Pretnarja v Trstu, dr. Dukića in dr. Dinka Trinajstića v Pazinu in dr. Laginjo v Pulju, povzdignila se je s tem med ljudstvom tudi njihova veljava.

Kakšne važnosti je bila organizacija banke »Slavije« v splošnonarodnem obziru, videlo se je pa posebno takrat, ko so prišle volitve. Iz Istre in iz Koroške so mi prihajala pisma, naj uplivam na zastopnike, da se spuste v volilno agitacijo, ali pa naj pošljem bančne uradnike, da posežejo vanjo. Vatroslav Holz se je ob takih časih izpremenil v pravega vseslovenskega volilnega priganjača in apostola politične zvestobe. Od kraja do kraja je potoval, da bodri in navdušuje. Jaz sam pa sem v omenjeni dve deželi, pa tudi na Štajersko in Goriško, po želji ta-

mošnjih volilnih odborov pisal nešteto pisem, da pridobim omahljivce in dvomljivce ter podžgem mlačneže k živahnemu delu za srečen volilni izid. Če sem videl, da ni drugače, peljal sem se tudi sam venkaj,

Vatroslav Holz.

da stopim dejansko v bojni metež. Če je šlo kje za kršenje narodnih pravic, se tudi nisem plašil prask z državnimi uradi in bi n. pr. mogel dolgo pesem zapeti neugnani Andrej Gabršček o tem, ka-

ko krepko sem ga v tem vprašanju z ličnimi intervencijami podpiral.

Vse povedano je storilo, da sem imel po vsej Sloveniji mnogo somišljenikov in prijateljev, ki so se me veselili in me z odprtimi rokami sprejemali, kadarkoli sem med nje prišel. S posebnim zadovoljstvom se spominjam, kolikokrati so se meni za voljo zbirale slovenske družbe v Trstu, v Celovcu, v Celju, na Ptujem, v Gorici in kako živahna je bila ob takih prilikah izmenjava misli. Mogel sem pa od takih sestankov nesti s sabo tudi srce povzdigujoče prepričanje, kako naši bratje ob mejah z vsako svojo srčno žilico vise na beli Ljubljani kot na svojem duševnem središču. In če se je zgodilo, da se je ljubljansko novinarstvo — neumevajoč njihovega težavnega položaja — obnašalo kedaj do njih neprijazno ali celo žaljivo, sem bil zopet jaz, pri katerem so se v zaupanja polnih pismih pritoževali in odpomoči prosili.

Z mirno vestjo lahko rečem, da zunaj Kranjske — ako izvzamem dr. Mahniča, s katerim pa nisva bila lično znana — med odličnimi možmi tudi zunaj svoje politične stranke nisem imel sovražnika. Zato so izvenkranjski listi prinašali o mojem javnem delovanju nepristranska poročila. Toda, nekomu, ki je dobro vedel, koliko sem nekdaj storil za probujo Koroške in kako so me čislali takratni nje politični voditelji, žilica ni dala miru, da ne bi bil v celovškem »Miru«, potem ko je izpremenil barvo in se je zapisal Šušteršičevcem, pokazal, da surovost na svetu izumreti ne more. Tem bolj obsodbe vredno je to, ker za napad name ni bilo prav nobenega povoda in ker ga je izvršil človek, ki sem ga bil v njegovih mladih letih s prizanesljivostjo sonarodnjaka rešil posledic kriminalnega dejanja. Ves pamflet je sicer brez nog in glave. — Galimatijas v najpopolnejšem smislu besede. Vendar ga priobčujem, da se vidi vsa nizkotnost njega zagrešitelja in dobi pojem, kakšna je bila odgoja dr. Šušteršičeve politične šole. Takole se pa napad v »Miru« glasi:

»Ljubljanskemu Ivanu v spomin.

(Poslal koroški narodnjak.)

Župan ti ljubljanski,
vitez vseslovanski,
mrzlih duš gospod!
Slušaj, kaj o slavi
tvoji in naravi
čuje še povsod:

Mohamed si gmanjski,
jezik tvoj je kranski;
tvoj poklic: Agent.
Ljudstvu banke dati,
v bankah ga poznati,
vedno si kontent.

'z Ljubljanice Ljubljano
bodi to priznano —
si napravil ti.
Mirno se pa vpraša:
»Li slovenska kaša
v mestu zdaj zori?«

Ni li kmet še tisti,
ki Vam brez zavisti
živež v mesto da?
Ti pa kot poslanec
misliš: »Kmet zaspanec
naj se nam poda.«

Znaš zelene mize,
ne pa kmetov krize,
ne njih bol in žal.
Nisi na Dunaju
v ministerskem gaju,
»roko v taco djal?«

Taco, ki nas tepe,
prazni naše žepe,
v času si častil,
ko slovenski narod,
v skrbi za svoj zarod,
slaven boj je bil.

Si postave lepe,
te značaj tvoj tepe,
grize tvoj poraz.
Ptič si, ki prepeva,
s petja pa odmeva:
»Narod, ta sem jaz!«

Hlepen časti, slave
to je znak narave,
ki je tvoja last.
Narod tvoj so tvoji
liberalni roji,
ljudstvo naj gre v past.

Slab si ti računar
slabši ko Podjunar,
ki preprost je kmet.
Ti poznaš Ljubljano,
»Peterburg« in slano,
jaz poznam pa svet.

Bodi le prepričan,
narod naveličan
liberalnih fraz,
bode te »Heilpane«! —
naj kar hoče stane —
vrgel ven na mraz.

Tam boš ti odpiral
oči in se oziral,
kje kumpan je tvoj,
ki s teboj razdiral
je in tud' umiral,
bode — Hofrat Ploj.«

Avgust Šenoa.

29. Prvi poskusni koraki po poti k zedinjenju.

Ob dr. Janez Bleiweisovi sedemdesetletnici poslal je hrvatski narodni saborski klub kot svojega zastopnika v Ljubljano poslanca dr. Ivana Spevca in Dragotina Stražimirja. »Hrvatska Matica« s svoje strani poslala je svojega tajnika, slovečega pisatelja Avgusta Šenoo. Oba poslanca zglasila sta se ob svojem prihodu pri meni. Dragotin Stražimir, po svojem poklicu župnik pri sv. Ivanu na Zelini, imel je obširno gospodarstvo in lepo vrejeno kletarstvo. Ker je bil vzoren gospodar, bil je tudi član odbora »Hrvatskoslavonskog gospodarskog društva« v Zagrebu. Tajnik tega društva je bil naš rojak Franjo Kuralt, rodom Mengšan iz znane Tonhove gostilnice. On je Stražimirja upotil name. 26./I. 1912

Na ta način sem napravil prva poznanstva z merodajnimi narodnimi krogi hrvatskimi. Poleg teh dveh poslancev stopil sem namreč v bližnje stike tudi s pisateljem Avgustom Šenoo. Le-ta je ob poklonstvu pred dr. Janezom Bleiweisom tako divno govoril, da je vse navzoče elektrizoval. Stražimir je pri meni stanoval. Naravno je, da mi je bil dan po slavnosti gost. Poleg njega povabil sem tudi Šenoo in ločila sva se kot pobratima.

Ob slovesu moral sem mu obljubiti, da ga obiščem v Zagrebu. Res mu na ta moj obisk ni bilo potreba dolgo čakati. Sprejel me je po bratovsko in zdelo se mu je potrebno, ker je videl, da sva si po mišljenju sorodna, da me seznani s svojimi političnimi prijatelji in s slovstveniki. Tistokrat so se le ti shajali v Narodni kavarni na voglu Jelačićevega trga in Marije Valerije ulice. V spodnjem koncu kavarne na levo od vhoda bili ste dve mizi prihranjeni zanje. Ob njih so sè zbirali vsak dan po obedu. Nekateri tudi že zjutraj pri zajterku. Tamkaj me je torej neko popoldne seznanil z našim profesorjem Valjavcem; potem s profesorji: dr. Franom Markovićem, Kišpatićem, Lorkovićem in s Tkalčićem-Webrom, z »Obzorovim« urednikom Miškato-

vićem; z odvetniki: dr. Franom Kopačem, dr. Lovrom Vidrićem in dr. Simo Mazzuro. Po teh svojih znancih seznanil sem se kasneje s prof. Torbico, dr. Milanom Amrušem in prof. Tadijo Smičiklasom; tajnik Kuralt pa me je seznanil z nekaterimi odborniki Gospodarskega društva. Po dr. Kopaču postal sem znan s pisateljem Kosom-Cestnikovim, ki je pod psevdonimom »Spectabilis« pošiljal »Slovenskemu Narodu« dovtipne podlistke. Družabno življenje je bilo v Zagrebu od nekdaj veliko bolj razvito, ko pri nas. Saj je slovela hrvatska gostoljubnost. Vsled tega me je često vleklo tjekaj. Posebno od takrat, odkar sem stopil v zvezo z uredništvom »Obzorja« in sem mu sempatje jel dopisovati. Prijatelj Šenoa je kmalu nato umrl. Po njegovem pogrebu pa me je Smičiklas povabil, naj se, kadar v Zagreb pridem, oglasim pri njem na kupico vina. Imel je namreč nekje ob državni železnici — če se ne motim v Božjakovini — svoje vinograde, v katerih je pridelaval jako žlahtno kapljico. Ko sem kasneje imel svojo lastno pisarno in stanovanje v Zagrebu, bil sem često po večerji pri njem. Vedel je pa vselej povabiti še nekoliko svojih tovarišev profesorjev. Med temi sta bila tudi dr. Kostrenčić, ki je

Tade Smičiklas.

po smrti Šenoini prevzel tajništvo »Matice Hrvatske« in se mu je le-ta imela zahvaliti za svoj velikanski razvoj, in pa prof. dr. Josip Stare, ki je stanoval v isti hiši ko jaz. Tudi slovečega zgodovinarja dr. Frana Račkega spoznal sem bil pri Smičiklasu.

Večeri pri Tadi Smičiklasu bili so jako animovani. Ne zaradi vina, katerega nam je kućegazda nosil v slatinskih steklenicah na mizo, nego zaradi prijetnih razgovorov o politiki in literaturi. Moje javno delovanje na Slovenskem je bilo povod, da so me zagrebški narodni krogi začeli smatrati za poklicanega pijonirja zbližanja Slovencev in Hrvatov. In prišlo je tako daleč, da sem se v Zagrebu čutil doma, ko v Ljubljani in da sem si tam doli pridobival čedalje več znancev in prijateljev.

Saj so pa takrat po zagrebškem ozračju res valovale naše domovinske sapice. Ideja ilirizma, za katero so se številni rodoljubni Slovenci ogrevali s tako, ako ne še večjo vnemo ko Hrvatje, in katera je Hrvatom dala simpatičnega žerovinskega slavca, živela je namreč še jako živahno v spominu mnogih sodobnikov. Poleg tega je »Slovenski Narod« v dobi, ko so na Hrvatskem rodoljubni tisk brezobzirno preganjali, bil narodni stranki — takozvanim Strossmayrjevcem ali »Obzorašem« — najboljši zaveznik v borbi proti madjaronstvu pod baronom Levinom Rauchom. V njem so namreč razkrinkavali gorostasne korupcijske afere, ki so bile v zvezi z osuševanjem Lonjskega polja. »Slovenski Narod« so zato tiste čase v Zagrebu silno radi čitali in ga po Hrvatskem razširjali. Saj so njegova odkritja, ki so bila z dokazi podprta, padala kakor s svinčenimi krogljicami obtežene nagajke po plečih koruptnih madjaronov, ki so izsesavali Hrvatsko. To je bil razlog, da so v Zagrebu radi sprejemali slovenske inteligente in da so se njihovih obiskov odkritosrčno veselili. Pri meni padala je še druga okoliščina na tehtnico. Govoril sem dobro hrvatski.

Povdariti pa moram, da je mene takoj po prvem obisku pri Avgustu Šenoi vedno vleklo v Zagreb. Že

trobarvni stebri, ki so se mi pri vožnji čez štajarsko mejo z vlaka pokazali, in na katerih so bili prirjeni samo hrvatski napisi, učinkovali so name. Potem pa še izključni samohrvatski javni in zasebni napisi Zagreba! Samo človek tacega narodnega fanatizma, kakor je plal po moji duši, more moje nastrojenje razumeti; popisati se ne da. Vedlo je pa do tega, da sem začel v Ljubljani priporočati česte izlete v Zagreb, da se tako slovenski in hrvatski narod čedalje bolj navežeta eden na druzega. Res se je takih izletov več izvršilo in Slovenci so se vračali z njih prožeti zavesti, da smo si krvni bratje s Hrvati in da si moramo pripravljati skupno bodočnost.

Kar je bilo res rodoljubnega se je takrat na Hrvatskem zbiralo okoli velikega djakovskega biskupa, čegar brezprimerna požrtvovalnost je narodu ustvarila najvišje prosvetne in kulturne institucije. Zato sem, kadarkoli je bilo prirejenega kaj temu genijalnemu možu na čast, skrbel, da se častilcem njegovim pridružijo tudi Slovenci. Bilo mi je zlasti do tega, da za svoje slovenskohrvatsko udejstvovanje pridobim prijatelja dr. Tavčarja. To pa ni bilo ravno lahko, kajti bil je precej komoden in zato na dom navezan, vendar se mi je po dokajšnjem trudu posrečilo spraviti ga na praznovanje Strossmayrjeve škofovske štiridesetletnice v Djakovo. S svojim govorom pri slavnostnem obedu napravil je prave furore, tako da mi je biskup pozneje še parkrat pošiljal pozdrave zanj.

Poleg naju bil je takrat v Djakovu tudi dr. Ivan Marolt. Njemu sem, ko smo se vračali, dejal, da me veseli, da se je dr. Tavčar za biskupa vnel. Pokazalo se je pa, da sem se motil. Kasneje nekoč —menda je to bilo leta 1895., ko smo se udeleževali zopet tudi Slovenci neke narodne slavnosti v Zagrebu, in se je dr. Tavčar pripeljal nanjo v spremstvu svoje soproge — govoril je na »strjeljani« na komersu. Da bolj užge, proglasil je v sijajnem, a vidno na efekt preračunjenem govoru, da smo Slovenci »planinski Hrvatje«. Nastalo je tako bučno odobravanje, da bi se bila — itak bolj na lahko sezidana »strjeljana« — skoro

podrla. Starčevićevci so bili seveda navdušenja poloblazni. Od takrat so ga smatrali za svojega. Ne vem ali si je takrat ali kasneje nekoč naročil sliko Anteta Starčevića. Kmalu potem sem jo videl v njegovem stanovanju, obešeno tako, kakor je videl, da sem jaz imel obešeno sliko Strossmayrjevo.

Jaz se za politiko proroka Starčevića nisem navduševal. Njegov znani »sve i svuda Hrvati« izzval je na drugi strani odgovor »sve i svuda Srbi«. To pa je vedlo med narodoma ne le iste krvi, temveč tudi istega jezika, do stalne napetosti in sovraštva, mesto do skupnega dela za boljšo bodočnost. Njegova politika se mi je zato zdela negativna in le sovražnikom Slovanstva zaželjena, ker njim koristna. Videl sem, da nerazsodnejši del naroda in zlasti mladina drvi za njim zato, ker se je postavljal na stališče hrvatskega državnega prava. Morebiti iz prepričanja, da je to panaceja, katera privede sama od sebe do ozdravljenja takratnih nezdravih razmer. Mene to vendar v moji sodbi ni motilo.

O zgodovinskem pravu — tako češkem, kakor hrvatskem — imel sem svoje prav posebno mnenje. Bil sem privrženec prirodnega in narodnostnega prava. Saj Slovenci nismo imeli zgodovinskega prava in bi bili torej — ko bi bilo imelo res obveljati — na vekomaj obsojeni na suženjstvo. Sicer se mi je pa zgodovinsko pravo v primeri s prirodnim in narodnostnim zdelo ko preteklost v primeri s sedanjostjo; ko puška na kremen, ki se mora od spredaj basati, v primeri z novodobnimi repetirkami zadovkami; ko najlepša na zid obešena pokrajinska slika, ob kateri se more od časa do časa naslajati oko, v primeri z naravnim vrtom, ki daje možnost resničnega izprehoda po njem; ko mojsterski lik pradeda, ki je nekdaj mogočno zapovedoval, v primeri s sedanjim, morebiti skromnim njegovim naslednikom, ki je v stanu posvečati se tihemu delu. Na svoje oči sem videl, kako vse hrvatsko državno pravo z vsem, kar je z njim v zvezi, Madjarom, ki imajo oblast v rokah, ne brani teptati z nogami celo onih pravic hrvatskega naroda, ki so mu zagotovljene

z nagodbo. Zgodovinsko pravo ima vrednost le za narod, ki ima moči dovolj, da ga neokrnjeno hrani in čuva. Pa še takrat — sem si dejal — je uvaževanja vredno, če doktrinarno vztrajanje pri zgodovinskem pravu narodu, ki hrepeni po napredku, ni prej škodljivo ko koristno. Iz vseh teh razlogov smatral sem Anteta Starčevića za fantasta in njegove tirade s psovkami na »Slavosrbe« za operetno politiko. Madjari so se jim lahko v pest smejali, ker so si v svoje imperijalistične namene znali z nagodbo zagotoviti oboroženo moč cele države.

Po mojem prepričanju bilo bi Hrvatom njihovo zgodovinsko pravo brez škode služilo za olepševalni izvesek; a za tem izveskom se je bilo treba posvetiti resnemu delu. To delo je vršil oni del opozicije, ki ni prisegal na Staričevićeve nauke. Zato so bile moje simpatije na strani le-tega. Saj so ga tvorili res najučenejši, najrazboritejši in najdelavnejši možje in so mu pripadali tudi vsi moji zagrebški znanci in prijatelji.

V tistih dneh, ko je v stranki prava prišel do veljave Fran Folnegović in se je zdelo, da utegne dr. Franku izviti vodstvo iz rok, zazdelo se mi je, da bi morebiti poizkus združenja neodvisnjakov in Starčevićevcev v enotno bojno vrsto proti Madjarom ne bil brezupen. Dejal sem si, da bi to moglo potem tvoriti tudi možnost za tesnejšo zvezo med Slovenci in Hrvati. Zaenkrat samo na gospodarskem in kulturnem polju. Kaka politična zveza, sem pač vedel, da takrat glede na dualistično uredbo države ni mogoča; a izključeval nisem, da tudi zanjo pride možnost. Saj je na svetu vse izpremenljivo. Kak hud veter iz sosedstva: pa bo porušeno na trhlih tleh madjarskega zgodovinskega prava iz nesolidnega materijala oholnosti in megalomanstva zgrajeno državno poslopje. Namenil sem se bil torej, da začnem delovati v tem smislu v Zagrebu.

Toda hotel sem preje čuti biskupa Strossmayrja. Peljal sem se zato v Djakovo. Prav navdušeno je biskup pozdravil mojo misel. Zlasti mu je bilo všeč

sodelovanje Slovencev s Hrvati. Naglašal je, da samo tako skupno delovanje, katero naj bi pa slonelo na temelju popolne ravnopravnosti in enakovrednosti, more kedaj roditi obrat na boljše. Pred vsem se je pa biskupu zazdelo važno pripravljati sprejemljiva tla za bodočnost, kajti po njegovem mnenju »Bog nikakor ne more dopustiti, da bi mu madjarska drevesa rastla do neba«. Opozarjal me je, naj se v Zagrebu zlasti naslonim na Račkega. Njega je namreč kot zgodovinarja in nenavadno bistrega misleca visoko cenil.

Tako v veri potrjen, oglasim se na poti domov v Zagrebu in obiščem Račkega. V dobre pol ure bila sva enih misli. Veliko važnost je Rački polagal na to, da vsa akcija ohrani značaj moje inicijative. Bal se je, da bi drugače pravaši utegnili postati nezaupljivi. Dogovorjeno je torej bilo, da mu v zadevi pišem iz Ljubljane.

Pred odhodom iz Zagreba poiščem še Frana Folnegovića. Z njim se razgovarjam kake pol ure o navadnih dnevnih vprašanjih, pri čemer le tako od daleč omenim, kako dobro bi bilo in kako poraziteljno bi to na vladno stranko učinkovalo, ko bi obe opozicijonalni stranki jele misliti na enotno bojno fronto. Pri Folnegoviću so moje besede vnele.

Kmalu sem namreč videl uspeh svojega kratkega pogovora z njim. Nedolgo po njem došla so iz Zagreba poročila, da opozicija uvažuje o tesnem sodelovanju obeh struj. Sedaj pišem Račkemu dogovorjeno pismo, v katerem sprožim tudi vprašanje slovenskega sodelovanja.

Na to pismo dobil sem od njega tale odgovor:

U Zagrebu, 27./XI. 1893.

Veleštovani gospodine i prijatelju!

Na Vaše cienjeno pismo od 20. t. m. nijesam mogao odgovoriti, prije nego-li se o sadržini njegovoj ne stvori zaključak u izvršujućem odboru hrvatske ujedinjene oporbe.

Sada mogu Vam javiti, da rečeni odbor rado pristaje na sastanak slovenskih i hrvatskih rodoljuba ovdje u Zagrebu dne 30. prosinca t. g., da se dogovore o zajedničkom radu na političkom i narodnom polju.

Ovaj sastanak ima po našem mnienju biti posve povjerljiv i bez spoljašnje buke. S toga valjalo bi, da dodju amo iz svih predjela Slovenije čim uglednji muževi, koji odnošaje one pokrajine dobro poznaju. Ne radi se toliko, da jih mnogo bude, koliko da budu uplivni u svojem zavičaju. Možebiti, da bi dobro bilo, da se Vi Slovenci prije sastanete i dogovorite, pa da nam naznačite osobe povjerenja, na koje bi se poziv poslao. Ako je rok do 30. prosinca prekratak, može se odgoditi.

Očekujući od Vas dalnju obaviest ostajam Vaš prijatelj F. Rački, l. r.

(Na Vaše cenjeno pismo od 20. t. m. nisem mogel odgovoriti prej, dokler o njegovem obsegu ni storil sklepa izvrševalni odbor hrvatske zedinjene opozicije.

Sedaj Vam morem naznaniti, da imenovani odbor rad pritrjuje sestanku slovenskih in hrvatskih rodoljubov tukaj v Zagrebu dne 30. decembra t. l., da se dogovore o skupnem delu na političnem in narodnem polju.

Ta sestanek naj bo po našem mnenju čisto zaupen in brez zunanjega hrupa. Zato bi bilo potreba, da pridejo sem iz vseh krajev Slovenije kar najuglednejši možje, ki dobro poznajo razmere one pokrajine. Ni jih ravno treba veliko, pač pa, da so uplivni v svojem kraju. Morebiti bi bilo dobro, da se Vi Slovenci prej sestanete in dogovorite ter nam naznanite osobe svojega zaupanja, katerim naj bi se poslala vabila. Če je do 30. decembra prekratek rok, lahko bi se odgodil.)

Na to pismo odgovoril sem takoj tretji dan po prejemu, da priporočam poslati vabila temle osobam:

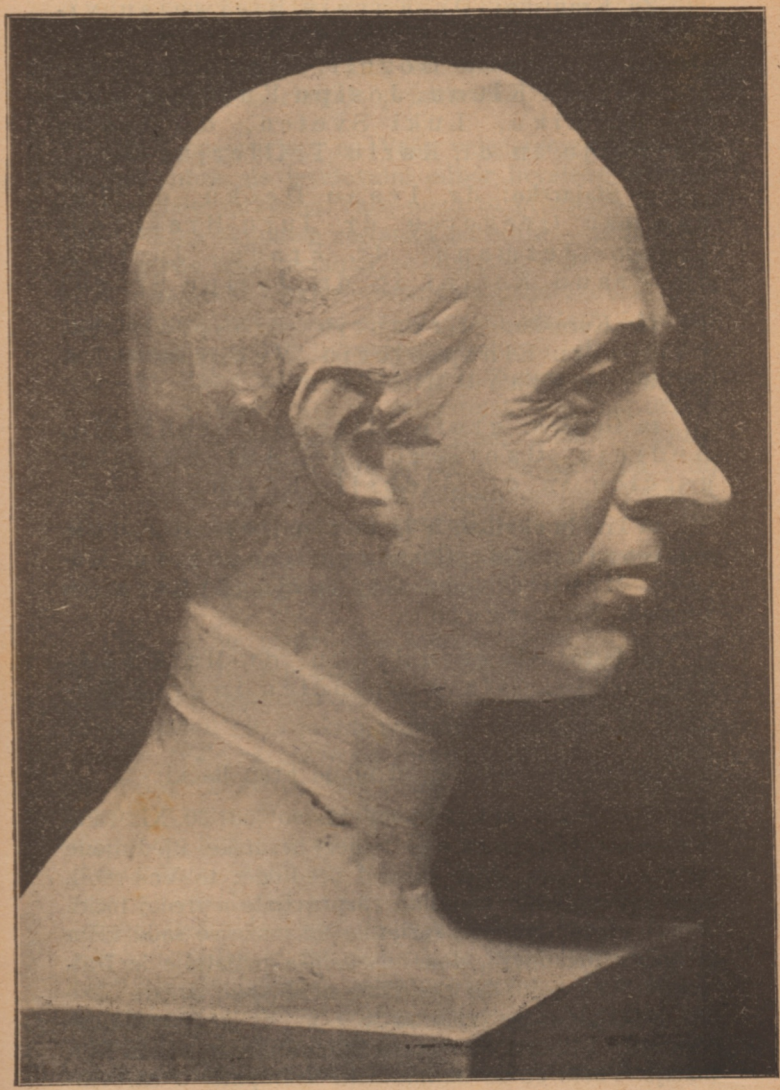

Franjo Rački.

Za Kranjsko: Dr. Karolu Bleiweisu vitezu Trsteniškemu, dr. Andreju Ferjančiču, Ivanu Gogoli, Ivanu Hribarju, Karolu Klunu, Josipu Kušarju, Ivanu Murniku, Luki Svetcu, dr. Ivanu Tavčarju in dr. Karlu Trillerju;

za Štajarsko: dr. Ivanu Dečku, dr. Lavoslavu Gregorcu, dr. Juru Hrašovcu, Ivanu Jermanu, dr. Franu Jurteli, dr. Franu Rosini in dr. Josipu Srncu;

za Koroško: Gregorju Einspielerju, Lambertu Einspielerju, Vekoslavu Legatu in Franu Muriju;

za Goriško: grofu Alfredu Coroniniju, Andreju Gabrščku, dr. Antonu Gregorčiču in dr. Aleksiju Rojcu;

za Trst in okolico: Viktorju Dolencu, Ivanu Gorjupu, dr. Gustavu Gregorinu, Matetu Mandiću, dr. Otokarju Rybářu in Ivanu Nabergoju;

za Istro: Slavoju Jenku, dr. Matku Laginji, Vjekoslavu Spinčiću in dr. J. Volariću.

Dne 3. decembra pisal mi je Fran Rački:

»Na Vaše velecienjeno pismo od 30./XI. rado odgovaram, da izvršujući odbor hrvatske ujedinjene oporbe prihvaća Vaše misli i predloge; te Vas moli, da u zajedničkom sastanku razpravljate o trećoj točki. Jedino glede vremena sastanka ne može se sada ništa izviestna ustanoviti, dok ne sasluša prijatelje iz Dalmacije, bez kojih se sastanak nebi smio držati. Ako oni ne mogu doći ovamo na 28. t. m., valjat će sastanak odgoditi. A znate, kako je težko zimi putovati iz Dalmacije. Pošto će se dalmatinski zastupnici u carevinskom vieću vratiti kući za božićne blagdane, ovdje se dvoji, da bi mogli doći ovamo do 28. t. m. U ostalom

u toj važnoj stvari pol mjeseca ili mjesec ne odlučuje. Glavno je, da sastanak uspije.

Prema tomu ću Vam dan stastanka na vrieme točno javiti; a to i ostale potankosti.«

(Rad odgovarjam na Vaše velecenjeno pismo od 30. novembra, da izvrševalni odbor hrvatske zedinjene opozicije sprejema Vaše misli in predloge, in Vas prosi, da na skupnem sestanku poročate o tretji točki. Samo glede časa sestanka ne more se sedaj nič gotovega ustanoviti, dokler ne čujemo prijateljev iz Dalmacije, brez katerih se ne bi smeli sestati. Ako oni ne morejo priti 28. t. m. semkaj, treba bi bilo sestanek odgoditi. Kako težko je pozimi iz Dalmacije potovati Vam je pa znano. Ker se dalmatinski poslanci državnega zbora za božične praznike vrnejo domov, dvojimo tu, da bi mogli priti sem do 28. t. m. Sicer pa v tej važni stvari ne odločuje pol meseca prej ali kasneje. Glavno je, da se sestanek posreči.

Po tem takem Vam točni dan sestanka pravočasno naznanim. Istotako vse podrobnosti.)

Žal je to pismo bilo zadnje, ki mi ga je pisal Rački. Dne 13. februarja leta 1894. je ta mož redkih lastnosti za vedno zatisnil oči. Kako so o stvari, katere se je oklenil on s takim polnim umevanjem in z ljubeznijo, tekle razprave po njegovi smrti, ni mi znano. Še-le dne 12. marca 1894 prejel sem od Dinka Politea pismo, v katerem mi javlja: »Vaše prvo pismo (u prosincu) na Račkoga zateklo opoziciju u stadiju kad je razpravljala, dali se ima stvoriti jedinstveni program, da bude jedna stranka. Ono je tome pomoglo. Reklo se: kad bude skupština predložena po Hribaru, bolje je da nas braća nadju jedne. Rački punktirao program — nešto detaljirano — na temelju poznate Vojnovićeve adrese. Pravaši odgovorili programom, koji Vam ovdje uklapam u smislu — ne literarno, jer radim na izust. Taj program predan Račkomu na referat. Uz to on obolio a poslije njegove smrti našli na stolu, gdje je bio počeo izradjivati prama

pravaškom programu drugi program — nu izradio samo prvu točku. Eto Vam uklapam, nu ne posve literarno. Uz to se razpravljalo i zaključeno bi, da za petak (9. o. m.) neodvišnjaci imadu donieti pravašima gotovu svoju osnovu njihovoj na odgovor. Mi smo se sastali dne 7., da viečamo. Mazzura pročitao dug elaborat proti pravaškom programu: liep elaborat, ali odvjetnički. Na koncu zaključeno, da se meni povjeri elaborat programa, koji bi ugodio obim strankama i to do četvrtka (8.) u večer. Ja sam se nalogu odazvao. Kako — eto Vam uklapam. U četvrtak se viečalo o mom nacrtu te je prihvaćen sav, izuzevši prve točke o cielokupnosti — jer je pridržana Račkova. To se predalo u petak pravašima u zajedničkoj sjednici — te izabran pododbor da vieča: Mazzura i Smičiklas — Frank i Folnegović pod predsedničtvom Brešćanskoga. Odbor će viečati te izvjestiti u petak. Ali znajte — pravaši neće **nikako**, da pristaju na točku Račkovu: volili bi moju; a u zajedničkim sjednicama bez auktoriteta Račkoga, to Vam je užasno. Sve šibice: osobito Mazzura i D. Starčević. Pišite dakle dr. Amrušu (on znade da Vam pišem) pišite mu prama ovome što znate, toplo u smislu sloge i jedinstva, naglašujući kakav bi to bio grozan utisak, kad bi se sjedinjenje razbilo.

Obzoraši imadu sve liepe kreposti — to su patrioti, cviet inteligencije, patrioti pura karaktera — ali **odviše** inteligentni.

Ja nemam ništa proti tome da svojim prijateljima govorite o ovome: nu odakle znate, jedino možete kazati dr. Tavčaru.«

(V prevodu glasi se to pismo — z interpunkcijami, s katerimi sem ga popolnil jaz — takole:

»Vaše prvo pismo (v decembru) na Račkega našlo je opozicijo v stadiju razpravljanja, ali se naj sestavi enoten program, da bo ena stranka. Ono je to misel podprlo. Reklo se je: Ko Hribar predloži skupno posvetovanje, bolje je, da nas bratje najdejo edine. Rački je očrtal program — bolj podrobno — na temelju znane Vojnovićeve adrese. Pravaši so odgovorili s programom, ki Vam ga tu prilagam po smislu — ne

dobesedno, ker pišem iz glave. Ta program je bil izročen Račkemu v poročanje. Pri tem je pa zbolel in po njegovi smrti so na mizi, na kateri je začel izgotavljati program po pravaškem programu, našli drug program. Ali izgotovil je samo prvo točko. Tudi to Vam prilagam, vendar ne čisto dobesedno. Pri razpravljanju o stvari je bilo zaključeno, da imajo neodvišnjaki v petek (9. t. m.) kot odgovor na njihovo osnovo predložiti pravašem svojo gotovo, dokončno osnovo. Dne 7. sešli smo se na posvetovanje. Mazzura je prečital dolg elaborat proti pravaškemu programu: Lep elaborat, ali odvetnišk. Naposled je bilo sklenjeno, da se poveri meni, da izdelam do četrtka (8.) zvečer tak program, ki bi zadovoljeval obe stranki. Izpolnil sem nalogo. Kako, videli boste iz priloge. V četrtek se je razpravljalo o mojem načrtu in je bil sprejet ves razen prve točke o celokupnosti, ker je bila pridržana Račkega. To se je v petek izročilo v skupni seji pravašem in je bil izbran pododbor, da se o stvari posvetuje. V tem pododboru so pod predsedstvom Brešćanskega Mazzura in Smičiklas, Frank in Folnegović. Odbor se na poročanje sestane v petek; ali vedite, da pravaši nikakor nečejo sprejeti Račkega točke. Ljubša bi jim bila moja. V skupnih sejah je nekaj strašnega brez avtoritete Račkega. Vsi so slabiči: zlasti Mazzura in D. Starčević. Pišite torej dr. Amrušu (on ve, da jaz pišem Vam) pišite mu po tem, kar veste, toplo v smislu sloge in edinosti in naglašajte, kakšen grozen vtis bi napravilo, ko bi se zedinjenje razbilo.

»Obzoraši« imajo vse lepe čednosti. Rodoljubje so, cvet inteligence, domoljubje čistega značaja — toda preveč inteligentni.

Nič nimam proti temu, da s svojimi prijatelji o tem govorite; ali od kod to veste, smete povedati samo dr. Tavčarju.«)

Oba elaborata, o katerih je govora v pismu, sta bila dopodrobnega izdelana. Pravaški je imel pet članov, Politeov šest. Ker je načelne važnosti samo prvi član, ne bom govoril o ostalih, ki so le formalnega značaja.

ŽSJ – Javna knjižnica – Domžale

Prvi član bi se bil pa imel glasiti:

a) po pravaškem načrtu: »Hrvatsko državno i prirodno pravo imade se oživotvoriti: 1. uzpostavom cjelokupnosti Hrvatske, sjedinjenjem Hrvatske, Dalmacije, Slavonije, Rieke, Medjumurja, Istre, Kranjske, Koruške, Štajarske, Bosne, Hercegovine; 2. uzpostavom ustava, slobode i nezavisnosti kraljevine Hrvatske.«

b. po Politeovem načrtu: »Hrvatsko državno i privatno pravo imade se oživotvoriti: 1. Cjelokupnosti kraljevine Hrvatske, to jest, sjedinjenjem oko uže Hrvatske kao središta u okviru habsburške monarhije:

a) svih zemalja hrvatskih, bilo što su jednom pripadale kraljevini Hrvatskoj, kao njezin sastavni dio, bilo što se u njima govori hrvatski jezik, te obitava hrvatski narod, koji u ujedinjenju nazrieva glavno jamstvo svoga razvitka i svoje narodne i političke budućnosti;

b) Kranjske i slovenskih krajeva Koruške i Štajarske, njihovom privolom i uz štovanje slovenskog imena i drugih slovenskih osebina.

2. Uzpostavom hrvatskog ustava, preobraženoga prama zahtjevima vremena, te ustavnom slobodom i zakonitom neodvisnosti kraljevine Hrvatske.«

(Hrvatsko državno in zasebno pravo ima se oživotvoriti: 1. z uzpostavo celokupnosti Hrvatske, tako da se zedinijo s celokupnostjo kraljevine Hrvatske, to je, z zedinjenjem z ožjo Hrvatsko kot središča v okvirju habsburške monarhije:

a) vseh hrvatskih dežel, najsi so kedaj spadale pod kraljevino Hrvatsko kot njen sestavni del ali se v njih govori hrvatski jezik in prebiva hrvatski narod, ki v zedinjenju vidi glavno jamstvo svojega razvitka ter svoje narodne in politične bodočnosti;

b) Kranjske in slovenskih krajev Koroške in Štajarske, z njihovim soglasjem in ob spoštovanju njihovega slovenskega imena in drugih slovenskih posebnosti.

2. Z uzpostavo hrvatske ustave, prilagodene zahtevam časa, ter z ustavno svobodo in zakonito neodvisnostjo kraljevine Hrvatske.)

Član prvi po dr. Račkega načrtu pa se glasi tako-le:

»Hrvatska će opozicija nastojati svim zakonitim sredstvima, da se Hrvatskoj sdruži Dalmacija i da joj se povrati Medjimurje i Rieka. Nadalje poći će u susret onim rodoljubom Istre, Kranjske i slovenskih krajeva Koruške i Štajerske, koji budu tražili naslona na teritorijumu hrvatskome, ako se njihovo pučanstvo bude zato izjavilo. Napokon će raditi za sjedinjenje Bosne i Hercegovine, ako i kada budu pridružene monarhiji.«

(Hrvatska opozicija delala bo z vsemi zakonitimi sredstvi na to, da se s Hrvatsko združi Dalmacija in da se jej vrne Medjimurje in Reka. Nadalje bo podpirala one rodoljube Istre, Kranjske in slovenskih krajev Koroške in Štajarske, ki bodo želeli, da se naslonijo na hrvatski teritorij, ako se njihovo prebivalstvo za to izjavi. Končno bo delala za zedinjenje Bosne in Hercegovine, ako in kadar boste pridruženi monarhiji.)

Na prvi pogled je vidno, kako se Račkega načrt po svoji državniški koncepciji ugodno razlikuje od ostalih dveh. Poznati mu je, da mu je oče učenjak, ki je do dobrega proučil nauke zgodovine in tudi spoznal, kako napačno je, če in kadar se kaj začenja brez ozira na njene glasne opomine, ki nam jih molče podaja. Njegova nenadno nastopivša bolezen je naenkrat vsa tozadevna dogovarjanja obustavila. Začela so se vnovič še le po njegovi smrti. Dne 10. marca 1894 pisal mi je dr. Amruš, da ni mogoče najti mojih pisem do Račkega in me je prosil, naj mu naznanim: 1. točke programa, 2. imena osob, ki naj se povabijo na sestanek, kateri je imel biti dva dni pred povelikonočnim sestankom državnega zbora na Dunaju, 3. kaj sem z Račkim definitivnega uredil.

Odgovoril sem mu takoj in pogajanja so se v pododboru nadaljevala. Videlo se je pa kmalu, kako prav je imel Politeo, ko me je opozoril, da je nestalo avktoritete Račkega. Dr. Frank je hotel vso vodo napeljati na pravaški mlin. Obrezorožil je koncilijantnega in uvidevnejšega Folnegovića v vodstvu pravaške stranke s tem, da je prišel z načrtom, naj se prilika izrabi v svrho agitacije za »Dom Anteta Starčevića« in zato neodvisnjakom ne popušča. Pod egido Račkega srečno započeta pogajanja za združenje opozicije in za tesnejšo vzajemnost s Slovenci so se razbila.

Svojemu obžalovanju dal sem izraza v članku, ki sem ga priobčil v »Obzorju«, ko so pravaši sklicali svoje strankarsko zborovanje. Za mišljenje, ki je glede na to zavladalo med neodvisnjaki, je značilno pismo dr. Amruševo z dne 28. junija 1894. Zato ga dobesedno navajam. Glasi se:

»Dragi Ivane!

Tvoje pisamce dobih. Tvojemu članku kličem Živio i opet Živio! Žalibog da su ljudi po svojoj naravi uviek pripravniji na svadju, nego-li na slogu. Snosljivost to se tako riedko nalazi kod ljudih u obće, a kod nas Slovena osobito. I zato smo robovali i zato robujemo i robovati ćemo ako tu promjene ne bude. Tko svoga neće za brata, mora tudjeg za gospodara. Eh da bi se svi služili maksime Tvoga članka, pisana po čovjeku, koji nema samo ljubav na jeziku, već kojeg ljubav jest djelotvorna. Svi vanjski slavenski listovi morali bi djelovati na obe hrvatske stranke, da se slože i to djelovanje bi moralo biti odlučno. Ako se samo jednom pogoduje, to draži drugoga. Ja držim, da si Ti jedini, koji si pogodio pravu mjeru i dobar put u Tvojem članku. U koliko možeš upliviši na sve Tvoje listove. Upliviši na Biankinia, upliviši, ako je moguće, na Mandića, na Spinčića. Znaj, da je Obzorova stranka tako jaka, da je nije moći uništiti. A stranka prava takodjer nemože biti uništena. Eh, kad je tako onda nema drugo van sloge. Živio Strossmayer, živio Starčević, to mora biti glas, koji se širi diljem

hrvatskih zemalja. Ja radim koliko mogu, da mirim, ali mene svojataju i jedni i drugi i tako ja nemogu uspješno djelovati. Iz napolja mora nam doći spas i pomoć. Upliviši u Pragu, sve bi Ti laglje pošlo za rukom, samo će Ti težko poći za rukom sa Mandićem i Spinčićem.«

(Tvoje pismo sem dobil. Tvojemu članku kličem živio in zopet živio! Žalibog, da so ljudje po svoji naravi vedno bolj nagnjeni k prepiru, ko k slogi. Strpljivosti je v obče pri ljudeh težko najti, pri nas Slovanih pa še posebno. Zato smo pa bili sužnji, smo in ostanemo sužnji, ako se stvar ne izpremeni na bolje. Kdor ne mara svojega za brata, dobi tujca za gospodarja. Oh, ko bi se vsi ravnali po načelu Tvojega članka! Saj ga je pisal človek, ki nima ljubezni samo na jeziku, temveč čegar ljubezen je delotvorna. Vsi zunanji slovanski listi morali bi odločno delovati k slogi obeh hrvatskih strank. Ako se daje samo enemu prav, draži to drugega. Po mojem mnenju si Ti edini v svojem članku zadel pravo mero in stopil na dobro pot. Kolikor moreš, uplivaj na vse svoje liste. Uplivaj na Biankinija, uplivaj, ako je mogoče, na Mandića, na Spinčića. Vedi, da je »Obzorjeva« stranka tako močna, da je ni mogoče uničiti. Stranke prava pa tudi ne. Če je tako, pa ni drugega ko sloga. Živio Strossmayer, živio Starčević; ta dva vzklika morala bi odmevati po vseh hrvatskih deželah. Jaz delam in mirim, kolikor morem; toda mene si laste eni in drugi in tako ne morem delovati uspešno. Od zunaj nam mora priti pomoč in rešitev. Uplivaj v Pragi. Vse se Ti laglje posreči, kakor pridobiti Mandića in Spinčića.)

Vse moje posredovanje v Zagrebu vršilo se je z vednostjo dr. Tavčarja, katerega sem o vsem informoval. Ko je na opisani način stvar zdrknila s prave kolesnice, odpadlo je seveda povabilo slovenskih zaupnikov na pravaški shod, ki je zadobil strankarsko obilježje. Tudi jaz se ga nisem udeležil in sem dr. Tavčarja o tem obvestil. Začudil sem se torej, da se je on — ne da mi je o tem kaj omenil — peljal v

Zagreb nanj. Posledic to pač ni imelo nikakih. V Sloveniji se nobena politična stranka ni mogla ogreti za hrvatsko državno pravo, nego so na srečo vztrajale vse pri preizkušeni taktiki za uveljavljanje prirodnega in narodnostnega prava. Kakšen vtis je stvar napravila pri neodvisni narodni stranki, pa svedočijo naslednje besede iz pisma dr. Šime Mazzure z dne 27. junija 1894: »Bilo nam je milo, što ste odbili poziv na pravaške komedije, toliko radi Vaše reputacije, koliko radi štovanja, što ga prama Vam gaji biskup Strossmayer. Ja se nadam, da je g. dr. Tavčar otišao iz Zagreba razočaran«.

Hrvatske politične neprilike postale so po pravaškem shodu še razrvanejše. Zlasti se je širil prepad med enojezičnima bratoma katoliškega in pravoslavnega veroizpovedanja. Jaz sem kmalu na to postal župan in mi zaradi nedostajanja časa ni bilo več mogoče vzdržavati na Hrvatskem tistih prijateljskih vezi, ko prej. Pač pa sem pazno sledil političnemu razvoju in moram reči, da me je v srce bolelo, ko sem videl kako srbski politiki podpirajo madjarske eksponente na Hrvatskem.

Šele dobrih deset let kasneje se je stvar jela obračati na bolje. Dne 15. maja 1905. leta je bilo, ko mi je Fran Supilo ob izletu slovanskih novinarjev iz Opatije v Senj razvijal program za novo usmerjenje hrvatske politike s prošnjo, da mu izrazim o njem svoje mnenje. Spoznal sem takoj, da je ta spretni novinar s svojo izredno inteligenco zasnoval za dane razmere najprimernejši načrt resnično državniške koncepcije. Na odločilnem posvetovanju na Reki znal je za svoj načrt tako prepričevalno nastopiti, da je prodrl. Vsled njegove izvedbe zavladala je na Hrvatskem hrvatsko-srbska koalicija, kateri je vsaj uspelo preprečiti nadalnje kršenje nagodbe in katera pripravlja sedaj narodu boljšo bodočnost.

Izmed mojih v začetku navedenih hrvatskih prijateljev se je za praktične stike hrvatsko-slovenske živahno zanimati jel, žal, le prezgodaj umrli vseučiliški profesor, pesnik dr. Franjo Marković. Obiskal me je

bil v Cerkljah in napravila sva turo čez davško sedlo v Kokro, ob kateri priliki sem ga seznanil z vrlim župnikom Josipom Lavtižarjem. Vtisi, ki jih je iz našega gorskega raja vzel s seboj, bili so takšni, da je poslej zahajal vsako leto na Gorenjsko in da je v Zagrebu delal uspešno propagando za Bled in za Zlatorogovo gorsko kraljevino. Svoji pevski liri izvabljal je krasne akorde o lepoti naše domovine, katero slavi in opeva v knjigi »Tri sonetna vienca«, ki je izšla leta 1897.

30. Zveza s Slovani zunaj državnih meja.

Politične razmere, v katerih smo za mojih mladih 30./III. 1912.
let v Avstriji živeli, bile so takšne, da smo se počutili ko v ječi. Nemški jezik je imel v naših deželah domačinsko pravo. Nemci in domači odpadniki, ki so se odrekli svojemu maternemu jeziku, uživali so takšne predpravice na vseh poljih javne uprave, da so oni redki Slovenci, ki so imeli toliko moralne sile, da niso podlegli mamljivim vzgledom, živeli skoro kot indijski parije. Ko sem videl te razmere, spoznal sem le prejasno, kakšne so bile one grozne duševne bolečine, ki so dale, da je Prešernu iz ranjene duše privrel bolestni vzklik:

»Le tujcem sreče svit se v Krajni žari,
Ošabno nos'jo ti po koncu glave!«

Zato je mene obšlo že prav posebno čustvo okrevanja, ako sem pod Brežicami prišel čez Sotlo. Našel sem namreč tamkaj za rdeče-belo-modrimi mejnimi stebri izključno gospodstvo hrvatskega jezika, kar mi je napolnjevalo srce z neko blagodejno toploto. Toda tudi tu se mi je zdelo, da kapljajo mrzle kapljice na to toploto vselej, ko sem med železniško vožnjo čul, da sprevodniki postanke vlaka izklicavajo pred vsem v madjarskem (egy percz, ött percz — eno minuto, pet minut) in potem šele v hrvatskem jeziku. Čutil

sem namreč, da tudi tu niso Slovani neomejeni gospodarji v lastni hiši.

Kako drugače je pa bilo, ko sem leta 1876. v prvič prestopil državno mejo pri Zemunu in sem prispel v Beligrad! Tu sem šele videl Slovana neomejenega gospodarja; tu sem se šele prav zavedel, da diham svoboden zrak. Bil sem slep za zaostalost srbske prestolice, ki se je v neoblaženi obliki kazala njenim obiskovalcem takorekoč ob vsakem koraku. Nasprotno: vsaka stavba, ki bi bila doma delala name vtis vsakdanjosti, zdela se mi je palača. Kalemegdan, ki je po svojem vzdrževanju bil bolj podoben našim »gmajnam« ko vrtu, zdel se mi je najlepši park. In vdihaval sem svobodni belograjski zrak v polnih duških. Samemu sebi sem se na belograjski kaldrmi zdel čisto prerojen, dasi sem bil — hoje po njej nevajen — v vedni nevarnosti, da si izvijem nogo.

In začutil sem neodoljivo hrepenenje po bližjem spoznanju širnega slovanskega sveta. Jel sem varčevati, da si prihranim denarja za pot v doslej neznane mi slovanske dežele. Vlekli ste me nase Bosna in Hercegovina, Srbija in Bolgarija, Poljska in Rusija. Z največjo močjo pač poslednja, ker sem jo smatral za nepremagljivo predstaviteljico neizčrpne slovanske moči in — po tem, kar sem izvedel od profesorja Trdine — za deželo neslutenega prirodnega bogatstva. A ona je bila daleč: potovanje vanjo zato zamudno in spojeno tudi z znatnimi izdatki.

Vsled tega sem začel s krajšimi izleti med slovanske brate. Za prvi izlet odločil sem se v družbi svojega prijatelja Karla Petra Kheila iz Prage. Pot naju je leta 1888. vedla z železnico skozi Beligrad v Kragujevac in v Niš, od ondot pa z vozom skozi Pirot, Caribrod in Slivnico v Sofijo. Obiskala sva tu Petka Karavelova in Dragana Cankova, potem se pa vrnila preko vracarskega Balkana skozi Vraco in Lom Palanko, odkoder sva se z ladjo peljala skozi sloveča Železna vrata do Turna Severina in odtod po železnici domov. To potovanje bilo je sicer združeno z mnogimi težavami in z neudobnostmi,

kakršne so v stanu spraviti v zdvojnost potnike, ki so navajeni na evropske razmere; toda nama je bilo silno všeč, ker sva spoznala velik kos divnega slovanskega sveta in dobila upogled v življenjske razmere dveh na svetovno poprišče stopajočih bratskih narodov.

Leto na to obiskal sem Črno goro, kjer sem se seznanil na Cetinju s srbskim pesnikom Jovanom Sundečićem. Tu se je zgodilo, da mi je knjeginjica Zorka, ko je dvor izvedel, da sem dopotoval, poslala svojo spominsko knjigo s prošnjo, naj se jej vanjo podpišem. Potovanje na Cetinje ponovil sem potem večkrat in sem imel dvakrat prav posebno srečo, da sem našel gori nadškofa Milinkovića, s katerim sva potem ostala v tesnejših stikih.

Leta 1891. prepotoval sem Galicijo, da si ogledam Kraków, Lwów in Przemyśl. Odondot pogledal sem pri Brodih čez rusko mejo v Radzivilov.

Leta 1899. peljal sem se v Petrograd in Moskvo. Na povratku sem se mudil v Varšavi in Czenstochówi.

Leta 1900. sem obiskal Moskvo.

Leta 1903. odločil sem se za dvomesečno potovanje po Rusiji. Peljal sem se skozi Budimpešto, Stryj in Lwów v Podwoloczysk, odondot v Kijev, potem v Odeso, Sevastopol, Jalto, Feodosijo, Novorossijsk, skozi Batum v Tiflis in od tam po »vojennogruzinskoj dorogje« (vojaški gruzinski cesti) v Vladikavkaz. Iz Vladikavkaza odpeljal sem se skoz Pjatigorsk, odkoder sem obiskal Kislovodsk in Željeznovodsk, v Rostov na Donu, v Nahičevan, Novočerkassk, Caricin in odtod po Volgi v Saratov, Samaro, Kazanj in Nižnij Novogorod. Skozi Moskvo vrnil sem se naposled domov.

To potovanje odprlo mi je čisto nov svet, ki sem ga le po opisih medlo poznal. Bilo je to najlepše potovanje mojega življenja. Poznal sem Italijo in Švico; prinesel sem si iz njih nepozabne vtise: a kar je očem in duši razveseljivega nudilo to potovanje, tega na svojem italijansko-švicarskem potovanju nisem našel. Takšno in tolikšno raznolikost narave in življenja, kakor se je razgrinjala pred mano tekom te poučne poti, more človek najti le na ogromnem prostranstvu

Rusije. Kar je moje srce zlasti razveseljevalo in s ponosom navdajalo, pa je bilo spoznanje, da je vsemu temu veličju utisnjen pečat slovanske kulture. Saj je res, da nad to kulturo in Rusijo kot nje širiteljico na zapadu radi vihajo nosove. Toda po krivici. Samo v Tiflis je treba iti, da se človek o tem prepriča. Brez pritiska se vrši evropeizacija tamošnjih domačinov in marsikateri iz njih se niti ne zave, da je preko noči postal Rus.

Ko sem stal pod »Krestovoj goroj« (Križno goro) na Gudaúrju, poletavala mi je misel čez tisočkilometerska prostranstva proti moji slovenski domovini. Oh, kako sem si takrat želel, da bi bili poleg mene plašljivci in dvomljivci, kakršnih je med nami, žal, le preveč! Da vidijo vso to veličast in se zavedo tako popolno pomena besedi »največ sveta otrokom sliši Slave«, kakor se ga je zavedal Prešeren takrat, ko jih je bil zapisal.

Avstrijska državna politika živela je v tradicijah rimskega cesarstva nemške narodnosti. Zato je germanizacijo smatrala za glavno svojo modrost. Z Rusijo je pač vzdrževala prijateljske razmere, a le toliko in dotlej, kolikor je mislila, da je to, zaradi legitimistskega načela in iz čisto sebičnih namenov, zanjo koristno in potrebno. Sicer je v tej državi, v kateri je po vsej pravici videla močno predstaviteljico na kulturno poprišče s takorekoč še nedotaknjenimi duševnimi zakladi stopajočega Slovanstva, bila do skrajnosti sovražna. Jasneje bi tega ne bila mogla dokazati, kakor je to storila, ko je v zahvalo za to, da jo je leta 1848. rešila grozečega razpada, nekaj let na to mobilizovala svojo armado, da podpre s tem sovražnike Rusije in jej, ko bi bilo potreba, pade v hrbet.

Vzpričo takemu nastrojenju njenih državnikov naravno ni rada videla, da njeni slovanski narodi obračajo oči k njeni iztočni sosedi. Tem manje seveda, da stopajo z njo v dejansko dotiko. Zato je tako zelo in tako dolgo vršalo po nemškoavstrijskem časnikarskem gozdu, ko so avstrijski Slovani poslali svoje zastopnike na vseslovanski kongres v Moskvo.

Iz povedanega sledi, da njeni oblačilci in vedrilci niso nič kaj radi videli mojih izletov za belomodro-rdeče meje. Res me je baron Hein po povratku s prvega mojega izleta na Rusko očitajoče vprašal, kako da sem si izbral ravno ta izlet. Ko sem mu odgovoril, da sem kot turist hotel enkrat stopiti na še neizhojena pota, ki so zanimivejša kot ceste, po katerih hodijo cele vrste svetskih turistov, bil je predrzen dovolj, da mi je odvrnil, da mi tega ne verjame. In namignil je, da sem po njegovem mnenju imel na svojem obisku Petrograda in Moskve prav posebne namene. Dejal je celo, da za gotovo ve, da sem v prvoimenovanem mestu obiskal Tatjano Ivanovno Durdino, katero je avstrijska državna policija smatrala za silno nevarno panslavistično agitatorico. To je bilo neresnično, ker je prva moja pot v ti dve mesti, dasi je odločba zanjo potekla iz srčnih nagibov, bila res čisto informativnega značaja in nisem iskal nikakih stikov, še manj pa političnih zvez. Prav energično sem tega tipičnega predstavitelja avstrijske administracije moral zavrniti, da je obmolknil s svojo — ne na informacijah slonečo, temveč kar iz zraka vzeto — obdolžitvijo. Kakšne vtise sem s poti s sabo vzel, pa nisem skrival in sem celo v »Narodnem domu« o tem predaval. S tem predavanjem zbudil sem v marsikakem poslušalcu živahnejše zanimanje za Rusijo. To mi je zaenkrat zadostovalo. Vendar pa je to, kar sem povedal, na poštnega kontrolorja in hišnega posestnika Rajka Arceta, ki je večkrat kam potoval, tako uplivalo, da je takoj naslednje leto preživel svoje počitnice v Moskvi in da je od takrat vsako leto potoval na Rusko.

Leta 1907. je Borzenko, profesor odeskega vseučilišča, odločil večjo svoto denarja v namen, da bi se vsako leto vršili sestanki zastopnikov vseh slovanskih narodov. Troški za sklicevanje teh sestankov in za propagandno delo naj bi se bili pokrivali iz obresti te namembe.

Vest o tem prinesel je poslanec dr. Dimitrij Markov v državni zbor na Dunaju. Po njegovi inici-

jativi zbrali smo se zastopniki vseh slovanskih klubov nekega popoldne k posvetovanju. Ko da je to samo po sebi umevno, izbrali so mene za predsednika posvetovanju. Po splošni razpravi, tekom katere se je ugotovilo, da bi bilo velike važnosti, ko bi poslanci vseh v državnem zboru zastopanih dežel nastopili pred javnost s skupno akcijo, ki bi pokazala, da slovanska solidarnost ni prazna beseda in ne utopija, sklenilo se je pozvati vse slovenske klube, naj za naslednjo sejo določijo oficijelne svoje odposlance.

To se je zgodilo in so se druge seje udeležili:

Za Čehe: dr. Baxa, dr. Čelakovský, Hrásky, Kalina, Klofáč, V. Kotlář, dr. Kramář;

za južne Slovane: Biankini, Bjeladinović, Hribar, Ivanišević, dr. Krek, Mandić, Roblek, Štrekelj, dr. Tresić-Pavičić;

za Poljake: dr. Buzek, Stapiński, Tomaszewski;

za Ruse: Davidjak, dr. Glibovickij, Kurylovič, Markov, Olešnickij.

Na tej seji se je najprej popolnilo predsedstvo s tem, da sta bila za podpredsednika izvoljena dr. Kramář in dr. Glibovickij, za tajnika pa dr. Tresić.

Pri debati, ki je za tem sledila, bila je misel slovanskih shodov vsestransko toplo pozdravljena. Edini Tomaszewski se je protivil, češ da je dovolj, ako se sestanejo sempatje slovanski državni poslanci, kakor danes. Ko se mu je pa uprl Stapiński, češ da mora vsak dober Poljak pozdraviti misel slovanskih shodov in je tudi dr. Buzek izjavil, da se jih bodo Poljaki radi udeleževali, ker žele, da se ustvari nek organ, ki bi bil poklican, da poravnava medsebojne spore med slovanskimi narodi, vdal se je tudi on.

Silno važna in programatična so bila na tej seji izvajanja dr. Kramářeva. On je nasproti izraže-

nima mnenjema poslancev dr. Čelakovskega, ki je bil za to, da se shod po inicijativi poslancev skliče takoj, in dr. Markova, ki je nasvetoval obrniti se do slovanskih državnih poslancev vseh parlamentov, naglašal, da bodi naloga poslancev, da shod, čegar udeležba naj bi obsegala vse sloje prebivalstva, še le pripravijo. Svaril pa je vabiti v naš krog poslance nemškega in ogerskega državnega zbora, češ, da bi v tem slučaju poljsko prebivalstvo Poznanja in Slovani na Ogrskem čutili železne pesti svojih vlad. Prehudo je usoda razdvojevalno posegala med slovanske narode; zato se zbližanje ne bo moglo izvršiti naenkrat, temveč le polagoma. Na Ruskem utegneta biti protivna vlada in narod; toda to naj nas ne moti. Tudi tam se dajo protivja polagoma premagati. Ako hočemo, da bo shod imel uspeh, moramo ga previdno pripraviti. Zato naj bi se mislilo na posebno komisijo pri vsakem narodu, katere naloga bi bila posvetovati se in staviti predloge, kako uravnati stvari tako, da bi ne delal en slovanski narod proti drugemu. Na veliki vseslovanski shod moramo priti z novim, velikim programom. Imenujmo ga: program novoslovanski. N e o s l a v i z e m naj ima temeljno dogmo: enakost, svobodo, bratovstvo vseh slovanskih narodov.

Tem izvajanjem se je splošno pritrjevalo in je končno d r. K r e k stavil predlog, naj se prepusti predsedstvu, da stori vse predpriprave in ga naprosi, da potem zopet poroča.

Značilno je, da se dr. Krek kasnejših posvetovanj ni več udeleževal! Kaj je bilo temu vzrok, ne vem; sodim pa, da ga je dr. Šušteršič prepričal, da bi to bilo s stališča slovenskega kluba pogrešno, češ da bo vlada nerada videla to slovansko bratenje.

Prvi vidni uspeh slovanskega soporoštva so bile izjave, ki so jih v državnem zboru dale vse slovanske frakcije — še celo Ukrajinci — proti takozvanemu pruskemu hakatizmu na Poznanjskem. Ta dokaz slovanske solidarnosti prišel je čisto nepričakovano in je zato po vsem svetu zbudil glasen odmev. Pri Nemcih

— ki so Poljake smatrali vedno za svoj glavni atut proti Slovanstvu — seveda neprijetno iznenadenje.

Dalnja posledica so bili pa redni sobotni sestanki v stanovanju dr. Kramářevem. Teh sestankov udeleževali smo se: grof Dzieduszicki, dr. Gląbinski, dr. Glibovickij, Hribar, dr. Kramář, dr. Markov in dr. Tresić. Na teh sestankih sklenilo se je potem, ko je prispelo soglasje poslancev »gosudarstvene dume«, sklicati prvo predposvetovanje v Petrograd in je zanje bil dogovorjen tudi program.

To predposvetovanje vršilo se je potem meseca maja naslednjega leta in smo se ga udeležili dr. Glibovickij, jaz in Kramář. Bilo je prvo rusko posvetovanje z zastopniki izvendržavnih slovanskih narodov, katerega se je poloficijelno udeleževala tudi vlada sama. Do posebnega izraza je to prišlo, ko je k pozdravnemu večeru v mestni hiši prišel predsednik vlade Stolipin. V Rusiji so bili navajeni, da so zagranični Slovani prihajali k njim le tedaj, kadar so od njih kaj potrebovali. V tem slučaju je bilo vprvič, da nismo prišli s prošnjami, temveč s pozitivnimi ponudbami realne podlage. Zato je bil sprejem tem prisrčnejši. Vlada se je za potek naših sej jako zanimala in si je dala o njih sproti poročati. Ko je bilo po inicijativi knjižarja Krunoslava Heruca, mladega Hrvata, ki ga je slovansko navdušenje privedlo v Petrograd, sklenjeno opozoriti vlado, naj svoje poljedeljske štipendiste mesto na Dansko in v Holandijo pošilja rajše med avstrijske Slovane, je ona to opozorilo takoj vzela na znanje. Dala je pobudo za ustanovitev društva »Russkoje Zerno« ter mu je nakazala izdatna sredstva za troške pošiljanja ruske mladine na poljedelsko prakso na Češko, Moravsko in v Slovenijo. Na ta način je bilo mogoče namestiti na naših vzorno upravljanih kmetijah, v naših poljedelskih šolah in pri mlekarnah znatno število ruskih mladeničev in deklet. Z delom in obnašanjem večine teh ruskih državnih štipendistov so njihovi delodajalci jako zadovoljni. Več ko to pa je vredno, da po teh posredovalcih prihaja med naše

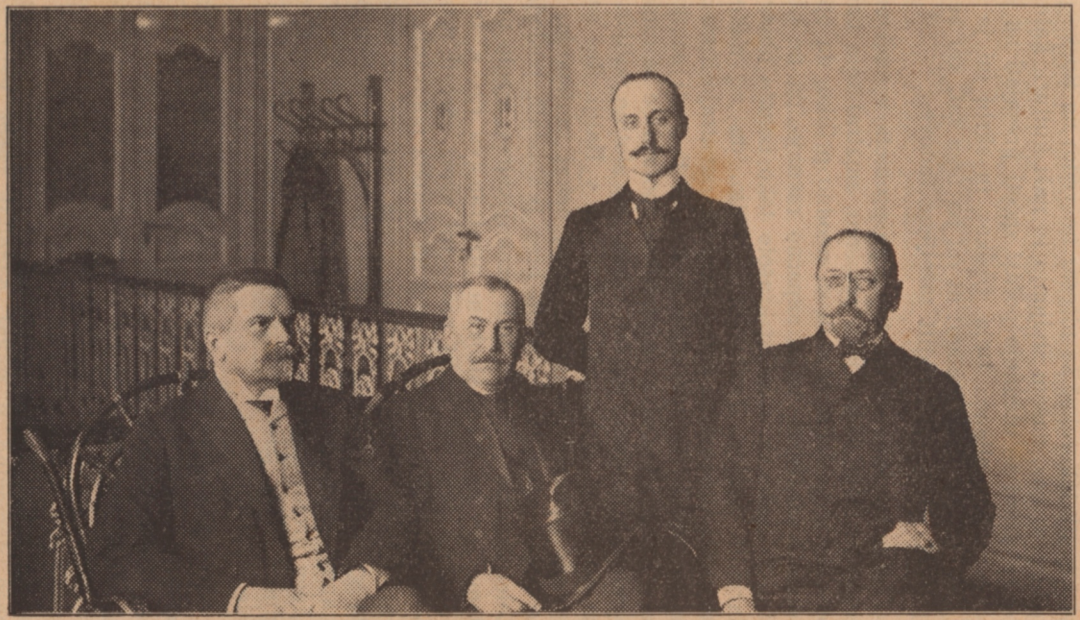

Od leve na desno: dr. Karel Kramář, general Vladimir Mihajlovič Volodimirov, dr. Nikolaj Glibovickij, Ivan Hribar.

ljudstvo poznanje ruskega naroda, o katerem pri nas na kmetih takorekoč še ničesar ne vedo; na Rusko pa vednost o nas, našem življenju in naši kulturi, katere dobre strani se utegnejo počasi začeti presajati na široke ruske poljane. Dela, troškov in skrbi mi je ta akcija prouzročala mnogo; ni mi pa tega žal, ker sem spoznal, da začenja roditi zaželjene sadove.

Ker mi je povzdiga tujskega prometa v moji ožji domovini bila vedno jako pri srcu, smatral sem naša posvetovanje v Petrogradu za ugodno priliko, da opozorim brate Ruse, kako napačno ravnajo, da ne obiskujejo naših, z naravno krasoto tako bogato oblagodarjenih krajev. Znano mi je bilo, da v velikem turističnem prometu poleg Angležev smatrajo Ruse za najštevilnejše in najboljše goste. In ti gosti so, ker je v Rusiji »pojezdka za granicu« (potovanje za mejo) spadala k bontonu, puščali vsako leto stotine milijonov na Nemškem, v Franciji, v Švici in v Italiji. Res sem s svojo opozoritvijo zbudil takoj nekaj zanimanja, ki že koj leto na to ni ostalo brez praktičnih posledic. Želel sem pa pridobiti tudi oznanjevalcev lepote naše domovine na vsem širokem prostranstvu ruske države. Zato sem pri ruski prosvetni zvezi sprožil misel pošiljanja učiteljskega osobja na skupna potovanja, da vidijo svet, si tako razširijo svoje obzorje in zlasti, da spoznajo avstrijske slovanske dežele ter potem postanejo propagatorji za usmerjenje zagraničnega ruskega prometa vanje. Ob enem sem bil prepričan, da mnogi iz teh izletnikov postanejo oznanjevalci slovanske vzajemnosti.

Na poslednje sem polagal veliko važnost od tedaj, odkar sem prišel do prepričanja, da se Avstrija ne bo odrekla svoji velikonemški usmerjenosti in da si njeni slovanski narodi — naj store, kar hočejo — ne bodo pridobili naklonjenosti korenito nemške dinastije in ne dvorskih krogov. Res je ta moja misel našla v Rusiji toliko umevanja, da je že leta 1909. obiskalo našo domovino v nekaj oddelkih vsega vkup 128 ruskih učiteljev in 217 učiteljic. Seveda bo tej akciji

trajen uspeh zagotovljen le tedaj, če bo pri zvaničnih zastopnikih slovenskega naroda našla toliko umevanja in pospeševanja, kolikor sem jej ga posvečal jaz kot župan naše prve občine.

Slovanska predposvetovanja v Petrogradu, ki so se leta 1909. ponovila ravno tam, leta 1910. pa nadaljevala v Pragi, pokazala so, da bi tesnejše zveze z ruskim narodom mogle imeti za nas tudi v trgovskem obziru jako važno značenje. Kot praktičen dokaz tega bilo je naročilo, katero sem sam prinesel s sabo na večjo količino voska in voščenih sveč. Oroslav Dolenec izvršil je to naročilo v obojestransko zadovoljnost in je za tem prejel še novih naročil. Naglašalo se mi je pa, da bi na primer naša vina lahko našla prav dober trg v Rusiji, katera si svoj veliki konzum vin krije skoro izključno v Nemčiji in Franciji.

Anketa o slovanskem napredku, ki jo je razpisala leta 1907. praška komisija za slovanski shod, dala je dokaj dragocenega gradiva za izgradnjo medsebojnih stikov, tako na kulturnem in prosvetnem, kakor na gospodarskem polju.

To moje delovanje so nekateri, ki so oči imeli oprte vedno le na Dunaj in so se bali ozreti se nekaj dalje po svetu, smatrali za fantastsko, ali vsaj za neplodno. Čul sem celo pripomnjo, da sem nespameten, ker nosim svojo kožo na trg. Niso me oplašili. Veroval sem v nauk, da »audaces fortuna adjuvat« (pogumnim je naklonjena sreča) in še danes, ko vidim, da mi je to prineslo res nemile posledice, ne obžalujem tega. Ugodne posledice za narodno celoto — in ta mora biti vedno nad posameznikovo udobnost — se že kažejo in se, o tem sem trdno prepričan, pokažejo kedaj še v popolnejši meri.

Odkar se je na Srbskem izvršil prevrat in je bil na kraljevski prestol poklican Karadjordjević Peter I., vselilo se mi je v srce prepričanje, da bo mala ta državica še kedaj odločilno posezala v usodo našega naroda. Zato sem dogodkom v Belem gradu posvečal posebno pažnjo in nisem opustil nobene pri-

like, da ne pokažem in po mogočnosti povdarim naših simpatij za junaški srbski narod. Videč, kako Avstro-Ogerska naravnost brutalno pritiska na to, na vseh straneh po sovražnih ali vsaj ne ravno prijateljsko razpoloženih sosedih utesnjeno in od velikega sveta odrezano državico, čutil sem jako dobro, da to izvira le iz strahu in mržnje do Slovanstva. Zato sem v državnem zboru na Dunaju nastopil proti krutim cesarskim odredbam, s katerimi jo je Avstro-Ogerska hotela gospodarsko zadušiti.

Ko je mesto Kragujevac v Šumadiji zadela nesreča katastrofalne povodnji, dal sem od občinskega sveta izglasovati primeren prispevek za žrtve te katastrofe in začel sem zanje — ob vidni nevolji deželne vlade — zbirati dobrovoljne prispevke. Ti prispevki narastli so na dokaj znatno svoto. Smatral sem to za dokaz bratovskega pojmovanja dolžnosti do srbskega naroda. O priliki koncerta »Glasbene Matice« v Belem gradu naprosil sem gospo Franjo dr. Tavčarjevo, da je nabrane prispevke izročila kragujevškemu županu Jovanu Jovanoviću, ki mi je sledil na polje slovanske vzajemnosti s tem, da se je do dobrega naučil slovenskega jezika, tako da se je mogel izročiteljici zahvaliti in slovenske goste pozdraviti v gladki slovenščini.

Kralj Peter I., moder vladar in vsled svojega demokratskega mišljenja in obnašanja redka izjema na kraljevskem prestolu, je z budnim očesom zasledoval, kako avstrijski Slovani spremljajo kraljevino Srbijo na poti, katero jej je bil odkazal. Glede na to je moral opaziti tudi moje delovanje. Prvi dokaz o tem mi je podal, ko mi je v oktobru 1905. leta po belograjskem županu Kosti Glaviniću, poslal svoje pozdrave. Leta 1906. pa me je želel odlikovati in je njegova vlada za to prosila avstro-ogrsko vlado za »agrement« (soglasje). Toda, kakor v podobnem slučaju pred tem Rusiji, odrekla je sedaj tudi Srbiji svoje soglasje. Kralj Peter pa se od svoje nakane ni dal odvrniti: poslal mi je marveč po posebnem odposlancu red sv. Save II. razreda.

31. Družba sv. Cirila in Metoda.

Glede na pogubno delovanje nemškega »Schul- 31./III. 1912.
vereina« in laške »Lege nazionale«, sprožil je leta 1886. idealni rodoljub Ivan Vrhovnik, kaplan v Naklem pri Kranju, ustanovitev slovenske obrambne šolske organizacije pod imenom »Družbe sv. Cirila in Metoda«. To pa v spomin tisočletnice smrti sv. Metoda, ki se je leto pred tem slovesno praznovala na Velehradu. Radostno sem to inicijativo pozdravil in stopil sem v pripravljalni odbor; ko se je družba ustanovila, pa tudi v vodstvo.

Z veseljem sem v njem deloval po svojih najboljših močeh in vednostih. Marsikaka inicijativa je od mene prišla, marsikak sklep bil po mojem predlogu storjen. Zlasti sem bil vodstvu vedno rad na uslugo, kadar je bilo potreba zunaj Ljubljane kako opravilo izvršiti. To pa zato, ker sem dotična pota storil vedno ob svojih troških. Tako sem potoval na Remšnik v Dravski dolini zaradi otvoritve družbine šole; bil leta 1888. v Apačah na Koroškem pri ustanovitvi podružnice; zastopal sem družbo istega leta pri slavnosti odkritja spomenika Andreju Einspilerju na šentpeterskem pokopališču pri Celovcu in na slavnosti, katera je temu aktu pijetete sledila v Celovcu; peljal sem leta 1889. ljubljanski četverospev k ustanovitvi podružnice v Črni na Koroškem; udeležil se leta 1890. zborovanj podružnic na Vratih v Ziljski dolini in kasneje v Pribli vesi pri Velikovcu, leta 1892. v Celovcu pa posvetovanja o slovenskem šolstvu na Koroškem; kupil sem leta 1893. prostor za družbino šolo med Velikovcem in Št. Rupertom.

Član družbinega vodstva sem ostal do 1896. leta, ko sem se zaradi preobilice županskih opravil tej časti odpovedal. Vodstvo družbe se mi je s pismom št. 3494, z dne 16. julija 1896. za dotedanje sodelovanje zahvalilo z besedami:

»Jedenajst let ste delovali kot družbin odbornik. Skoraj vsaka stran družbine kronike hrani Vaše častito ime v premišljenih nasvetih in predlogih, katerih

izvršitev je bila sovzrok, da se je povzdignila naša družba na sedanje svoje stalo.

Nobena pot Vam ni bila predaleč, nobena pretežavna, kadar ste v družbinih namenih hodili po Štajerskem, Koroškem, Primorskem in po domači kranjski deželi. Ista ljubezen za zvesto našo stvar Vas je vodila ali do naših cerkvenih dostojanstvenikov, ali do naših bogatašev ali pa v siromašno kočo našega slovenskega ratarja.«

31./III. 1912.

32. Ivan Vrhovnik.

Ivan Vrhovnik.

Ko sem začel izdajati »Slovana«, je bil prvi naročnik, ki se je oglasil s kmetov, šentgothardski župnik Ivan Vrhovnik. Pisal mi je vzpodbujevalno pismo, polno navdušenih besedi za program, ki sem si ga postavil. Ob enem mi je jel pošiljati prispevke za list. Bližala se je tisočletnica sv. Metoda. Pripravljal sem gledališčni vlak iz Ljubljane v Prago. Zopet je bil Ivan Vrhovnik eden prvih, ki se je k skupnemu potovanju priglasil. Opozoril me je pa, da bi se to dalo prav lepo združiti s potovanjem k grobu sv. Metoda na Velehrad. Ob enem je namignil, da bi bilo dobro, ko bi se poskrbelo za jubilejni spis k tisočletnici. Meni je ta misel bila jako všeč in izrekel sem takoj pripravljenost, da poskrbim za izdajo spisa. Vrhovniku sem pa pisal, da smatram njega za najbolj poklicanega,

da ga spiše. Po nekem obotavljanju se je udal in lotil dela.

Jako prijetno sem bil iznenaden, ko mi je poslal rokopis. Vela je iz njega taka toplota in odlikoval se je po tako lepem jeziku, da ga nisem mogel odložiti, dokler ga nisem do konca prečital. Dal sem ga takoj v tisk in izšel je v posebni knjižici.

Slovensko potovanje v Prago je bilo razveseljivo. Udeleževala se ga je številna družba posvetne in duhovne inteligence, ki je gorela za narodne ideale in je v medsebojni strpnosti videla in tudi našla skupno poprišče za složno udejstvovanje. Med drugimi je bil med potniki-hodočastniki tudi ljubljenec naroda Simon Gregorčič. Da vlada tega izleta ni rada videla, ker je bil nevaren za njeno upravno načelo »divide et impera« (razdvajaj in vladaj), je jasno. Bila je pa tako nerodna, da je prepovedala skupni izlet na Velehrad ter da je to svojo prepoved utemeljila z nevarnostjo kuge. To je Gregorčiču dalo pobudo k plamenečemu protiudarcu s pesmijo »Velehradska kuga«, ki je užgala bolje in imela več uspeha, ko bi jih bilo imelo sto posebnih vlakov do Kroměříža. Kar tresla se je velika praška dvorana odobravanja, ko je Gregorčič z recitovanjem tega svojega srčnega izliva pripravil vladi tako imenitno moralno justifikacijo.

Ob tisti priliki sta se našli srci Gregorčičevo in Vrhovnikovo. Sklenila sta prijateljstvo, ki je neskaljeno pretrajalo Gregorčičev grob. Tudi midva z Vrhovnikom sva takrat sklenila pobratimstvo.

Leta 1888. potožil mi je nekoč prijatelj Vrhovnik, da mu je njegovo župnikovanje v trojanskem hribovju jako težavno in da mu je hudo, ker je tako oddaljen od duševnega življenja. Potolažil sem ga, da se potrudim preskrbeti mu, ako le mogoče, kako drugo primernejšo župo. Slučaj mi je kmalu prišel na pomoč. Leta 1890. umrl je trnovski župnik Karun. Patron trnovske župnije je mestni magistrat. Zanašajoč se na veljavo, ki sem jo imel pri svojih tovariših v občinskem svetu, pišem takoj Vrhovniku in ga opozorim, naj prosi za ljubljansko trnovsko župnijo, kadar bo raz-

pisana, češ da je toliko ko gotovo, da jo dobi. Vrhovnik me na tem pobratimskem opozorilu zahvali in obljubi prošnjo vložiti. Dne 17. decembra pa mi piše, da se je glede na boj, ki se za to župnijo vname, odločil, da ne vloži prošnje. Pišem mu takoj, da to mora storiti in mu navedem razloge za to, pri čemer povdarim, da je mojemu prijateljstvu dolžan vložiti jo. Dne 31. decembra mi je potem res naznanil, da se je vdal in da z ozirom do mene in vsled želje svoje stare, v Ljubljani stanujoče matere poskusi svojo srečo.

Sedaj sem prišel v silno neprijeten položaj. Med prosilci je bil tudi župana Grassellija součenec Anton Golobič, župnik cerkljanski. S tem jako koncilijantnim in pametnim možem živel sem v prijateljstvu. Ko bi mi bil prej kedaj kaj omenil, da bo za Trnovo prosil, je čisto mogoče, da bi ne bil jaz Vrhovnika vzpodbujal k temu. On se je pa zanašal na župana, ki mu je trnovsko župnijo tako za trdno obljubil, da se je v Cerkljah že poslavljati začel. Jaz sem seveda svoji, pobratimu dani besedi moral ostati zvest. Kljub županovemu prizadevanju za Golobiča, prodrl sem v klubu občinskega sveta s svojim kandidatom Vrhovnikom, kateremu sem dne 14. marca 1891. mogel naznaniti, da ga je magistratni gremij soglasno imenoval. Golobiču pojasnil sem položaj in ostala sva vsled njegove uvidevnosti tudi naprej še v ravno tako prijateljskih stikih.

Trnovčani so imeli svojega kandidata in niso z Vrhovnikovim imenovanjem bili nič kaj zadovoljni. Zato ga, ko je v jeseni leta 1891. svojo službo nastopil, niso po stari navadi slovesno ustoličili, temveč nekam hladno sprejeli. Toda to razmerje ni trajalo dolgo. Kmalu so spoznali njegovo blago srce in vzorno življenje in oklenili so se ga z vsem žarom svoje ljubezni. Po mnogoletnem, za blagor ovčic gorečem pastirjevanju, poslavljali so se, ko je stopal v pokoj, z iskreno žalostjo v srcih od njega.

Med nama traja idealno pobratimstvo neskaljeno do današnjega dne.

33. Dr. Jakob Missia.

Kakor že omenjeno, bila je narodna stranka po- 8./III. 1912
tem, ko je nehal takoimenovani mladoslovenski boj, na zunaj edina. Pod pepelom pa je tlélo naprej in je iskra skočila iz njega takrat, ko je bil ustanovljen »Slovenec«. Pa tudi po ustanovitvi »Slovenca« se ni še takoj pojavil razpor, a videti je bilo, da se bliža in da ima »Slovenec« namen netiti ga.

Ako tega namena ni takoj z vso silo izvrševal, iskati je vzroka v tem, ker ljudje, ki so se okoli njega zbirali, niso bili še trdno organizovani. Tako organizacijo so si kasneje osnovali v »katoliškem društvu«, vendar pa organizacija ni napredovala zato, ker je bil škof dr. Ivan Zlatoust Pogačar nenaklonjen vsakemu razporu in je bil — kakor se je pripovedovalo — celo privrženec politike »Slovenskega Naroda«.

Da sloge v narodni stranki vlada zato ni rada videla, ker je ravnala vedno po načelu: »Razdeli in vladaj!« je jasno. Zato se je, ko je škof dr. Ivan Gogala umrl koj po svojem imenovanju, ozrla po možu, ki bi, zasedši škofijsko stolico v Ljubljani, imel voljo in sposobnost, da skali slogo v narodni stranki. In tacega moža je našla v osebi takratnega dvornega kaplana

dr. Jakoba Missie.

Dr. Jakob Missia je bil človek temeljite vsestranske izobrazbe, koncilijanten in prijazen v svojem občevanju, pri tem pa imponujoče postave in aristokratskega nastopanja. Nasproti duhovščini je bil nenavadno visok, tako da ji je po svojem obnašanju imponoval.

Kmalu ko je dr. Missia postal škof, oglasil se je v Gorici profesor bogoslovja dr. Anton Mahnič s spisi, ki so začeli vzbujati splošno pozornost. Začel je namreč vabiti duhovščino, naj se zbira v posebne organizacije, v katerih bode branila čistost katoliške vere. Učil jo je, naj ne veruje v odkritosrčnost posvetne inteligence, češ da je vsak posveten inteligent, ako količkaj misli s svojo glavo, sovražnik vere in cerkve.

Dr. Missia je Mahničeve spise na tak način hvalil, da je bilo lahko izprevideti, da mu daje vzpodbudo. To se je videlo tembolj, ker je dr. Mahnič kmalu začel izdajati poseben list pod imenom »Rimski katolik«, v katerem je propovedoval, da morajo Slovenci biti predvsem Rimljani ter je razglašal narodnost za pogansko naziranje. — Vsled delovanja dr. Mahničevega, čegar spisi so v narodni stranki rodili odpor in v »Slovenskem Narodu« ostro polemiko, ki so jo pisali najodličnejši slovenski pisatelji, rodil se je v resnici razkol v narodni stranki. Seme, katero je zasejal škof Missia, začelo je kaliti in ker se je »Slovenec« odločno postavil na stran dr. Mahniča, iti tudi v klasje.

Dr. Jakob Missia je govoril jako lepo slovenščino. Svojega slovenskega pokoljenja se tudi ni sramoval; navduševal se pa za narodno stvar ni. Postavljen na čelo škofije, katere duhovščina je bila od nekdaj v prvih vrstah borilcev za pravice slovenskega naroda, ni sicer v tem oziru z njo sočustvoval, a delal ji tudi ni nikakršnih zaprek in težav. Vse njegovo obnašanje je kazalo, da mu je to le dotlej in v tolikšni meri všeč, dokler in kolikor ne zadene ob protivje v vladnih krogih. V interesu cerkve hotel je biti v tesnem prijateljstvu z oblastniki. Ker je pa od rodoljubnega delovanja duhovščine tudi pričakoval posrednih koristi za cerkev, zato si je prizadeval uravnati svojo taktiko tako, da bi mu bila sigurna naklonjenost vlade in da bi se okoriščal s popularnostjo duhovščine. Kot previden mož je zatorej skrbno pazil, da se kje ob kaj ne zadene.

Ne vem če so imeli prav oni, ki so dr. Missii pripisovali inicijativo za oni skupni pastirski list, ki so ga avstrijski škofje izdali pred volitvami dne 15. februarja 1891. leta; verjetno je to vsekakor. Saj je bilo jasno, da je ta pastirski list imel svojo ost pred vsem proti Slovanom, katerih je živelo veliko število pod jurisdikcijo nemških škofov, ki se vichingovskih tradicij še vedno niso otresli. — Pa bodi temu tako ali tako, pravo barvo je Missia bil pokazal takrat, ko je z ministrom baronom Schönbornom govoril o slovenskem

jeziku. Njegove takratne besede so bile — kar se uspeha v bojih za pravice našega jezika tiče — pogubnejše, ko še tako strupen govor najfanatičnejšega nemškega poslanca v državnem zboru. Z vso okrutno realnostjo stopilo mi je to pred oči. Vse je zadrhtelo po meni in zavrelo v meni.

Dr. Jakob Missia.

Ni čuda, da sem se pri tem spomnil blagega moža, ki je takrat s stolice sv. Petra v Rimu tako vešče vodil usodo katoliške cerkve in o čegar pojmovanju slovanskega vprašanja mi je biskup Strossmayr toliko lepega pripovedoval. Odločil sem se torej informovati papeža Leva XIII. o tej za naše narodne težnje tako usodni

gesti ljubljanskega knezoškofa. Ker nisem bil vajen odlašati s svojimi ukrepi, sedem in sestavim vlogo na papeža, potem pa poprosim svojega bivšega součenca in prijatelja profesorja Rajka Peruška, na čegar molčečnost sem se mogel zanesti, naj mi jo prevede v latinščino. Prevod pošljem nato biskupu Strossmayrju s prošnjo, naj mi o nameri izreče svoje mnenje, in ako jo odobri, posreduje pri svetem Očetu tudi sam v smislu spomenice.

Dne 14. februarja 1894. mi je biskup Strossmayr pisal lastnoročno:

Velecienjeni priatelju!

Ja sam ono, što ste mi Vi danas javili, Rimu svojim načinom javio. Vi dakle Vaš promemoria slobodno pošaljite. Hoće l' biti hasna, neznam. Danas su grozna vremena. Od svih strana na nas udaraju, Bog nek nam je u pomoć. Pozdravite mi sve priatelje i poznanike. Preporučuje se Vašoj ljubavi i molitvi J. J. Strossmayr, biskup.

(Kar ste mi danes naznanili, sporočil sem Rimu na svoj način. Vi torej le pošljite svojo spomenico. Če bo kaj koristila, ne vem. Grozne čase imamo sedaj. Bog nam pomagaj, kajti od vseh strani bijejo po nas. Pozdravite mi vse prijatelje in znance. Priporoča se Vaši ljubezni in molitvi J. J. Strossmayr, biskup.)

Po prejemu tega pisma odposlal sem na osobni naslov sv. Očeta tole spomenico:

»Beatissime pater!

Natio slovena, ramus magnae familiae slavicae, numerans circa 1,200.000 animas, occupat meridionales regiones ditionis Austriacae penes mare Adriaticum et nonnulla vicina regnorum Italiae et Hungariae. Nulli unquam genti injuriam fecit, attamen pro conservatione primitivorum suorum jurium naturalium atrox bellum gerere debet. Permulta praeprimis nostris tem-

poribus patitur damna a finitibus nationibus cupientibus amovere linguam slovenam etiam ex ultimo asylo. Nixi in Austriaca constitutione laborant patriotae sloveni per nonnulla jam decennia circa conservationem suae linguae, sed propter immensa obstacula paulum profecerunt in hac re. Nec in scholis si dictis popularibus traduntur elementa eruditionis patrio sermone juventuti slovenae, nec in actionibus forensibus obtinuit lingua slovena sua jura.

Sloveni addicti sunt religioni catholicae ab antiquissimis temporibus. Ad finem aevi XVI. tantum grassabatur inter eos Lutheri haeresis, quae tamen non potuit radicem agere in populo, sed mox locum dedit veritatis catholicae. Nunc assignati sunt curae pastorali novem episcoporum. Maximae parti Slovenorum invigilant episcopi Labacensis (Carniolia) et Lavantinus (Styria inferior). His accedunt praesules: Goritiensis, qui insignitus est munere archiepiscopali, Tergestinus, Gurcensis et Glanfortensis (Carinthia), Parentino-Polensis (Istria), Seccauiensis (Styria), Somboteliensis (Hungaria) et Utinensis (Italia). Novissimi quinque episcopi non pollent lingua slovena. Gurcensis — dr. Josephus Kahn, sub cujus episcopali potestate degunt ultra 100.000 Sloveni, capiens munus suum anno 1887 pro certo pollicitus est se slovenum sermonem disciturum esse, sed promisso non stetit. In visitatione slovenarum parochiarum praedicat germanice. Jussu ejus sacerdotes germanici, minime intelligentes Slovenos, vices gerunt sacerdotum slovenorum, missorum a dicto episcopo in parochias germanicae partis Carinthiae. Barbaris in dissitis Africae et Americae regionibus reddit ecclesia catholica jus mittens eis missionarios non ignaros idiomatis eorum—Slovenis, qui semper fidem servaverunt ecclesiae catholicae, non obtigit hoc.

Contentiones slovenae, appetentes unicum scopum tuendi, conservandi et in suis finibus fovendi sermonis patrii et intentiones ecclesiae catholicae nunquam pugnaverunt inter se. Sacerdotes et laici concertabant in labore patriotico in pulchra harmonia, quae triste

desiit paulum post adventum episcopi Jacobi Missia Labacum. Dictus praesul non est amicus nostri sermonis, quem, interrogatus de illo a ministro judiciali comite Schoenborn, vile descripsit tamquam idioma, quod in unaquaque fere villa aliter pronunciatur. Gurcensi episcopo discituro linguam slovenam dissuasit de hac intentione tamquam inutili. Anno jubilaei millennarii mortis Slavorum apostoli s. Methodii initium accepit Labaci societas ss. Cyrilli et Methodii, cujus regulae § 2. hic est: Societati est propositum omnimodo adjuvandi et promovendi slovenas scholas juxta normam catholicopatrioticam. Quae societas prosequens pro suis viribus nominatum finem tradidit suam scholam elementarem in oppido Tergeste sororibus scholasticis III. ordinis s. Francisci. Iisdem sororibus mandabit societas ss. Cyrili et Methodii etiam suam novam scholam in Velikovec (Völkermarkt) in Carinthia; attamen haudquaquam invenit gratiam coram oculis episcopi Labacensis. Sacerdotes, ei inhaerentes, persecutionem patiuntur. Praeses societatis c. r. professor et consistorii episcopalis consiliarius Thomas Zupan, sacerdos sine macula, amotus est initiatore episcopo tam a seminario dioecesano puerorum Aloysiano, cui per plures annos optime praefuit, quam a supremo consilio pro rebus scholasticis in ducatus Carnioliae constituto, cujus membrum autem mansit, commendatus ab episcopo praepositus Labacensis dr. Leonardus Klofutar, vehemens inimicus societati ss. Cyrili et Methodii, destruens in dicto consilio illa pauca jura, quae obtinuit sermo slovenus in gymnasiis Carnioliae. Cur saepius nominatus praesul tam aegre fert slovenas contentiones? Anno 1887 irrepsit in ephemeridem nostram »Slovenski Narod« ex nimis parva cura redactionis vocabulum offendens Tuam Sanctitatem. Summopore dolentes hoc fatemur. Auctore episcopo Jacobo Missia tunc emissae sunt litterae, pastorales episcoporum provinciae Goritiensis prohibentes lectionem dictae ephemeridis. Haec revocavit suum ignomini osum effatum. Status ducatus Carnioliae unanimiter et solemniter enunciaverunt, dolendum

esse, quod talis contumelia per dictam ephemeridem Capiti ecclesiae illata est. Sed frustra! Deus dimitit, episcopus Labacensis autem ignorat remissionem. Praeterito mense iterum confirmavit allatas litteras de anno 1887. — Patriotas, quibus irascitur episcopus Labacensis, instituerunt priore anno conventum, ubi consentiebant in hac sententia. Agnoscuntur principia religionis catholicae tamquam firma norma progressus nationis slovenae et exprimitur votum, quod in hac et in patriotica basi unanimiter cooperantur omnes Sloveni in gravi certamine pro conservanda nationalitate. Catholicos, qui tam aperte consentiunt religioni catholicae, ausus est episcopus Jacobus Missia stigmare tamquam »filios inobedientiae spernentes auctoritatem ecclesiasticam«. Hoc fecit in suo novissimo »Monito ad clerum de electionibus politicis«. Sacerdotes his litteris vetuit munus deputati adire ipso inconsulto, non promovere ullo modo partem patrioticam, iterum in mentem revocans litteras pastorales anni 1887 et prohibens lectionem patrioticarum ephemeridum, quae sunt amicissimae religioni catholicae, sed non praesuli, cujus actio detrimentum est religionis catholicae. Jubente episcopo sacerdotes in ecclesiis et cathedris et in poenitentiali nunc, quem eligunter deputati statuum Carnioliae, gravissimum bellum gerunt contra partem patrioticam. Contra hanc expositum est jussu dicti praesulis Sanctissimum in singulis ecclesiis, sicuti quondam hoc factum est contra Turcas.

Beatissime Pater, perdui tacuimus, nunc autem confisi Tuae Benignitati, quae tam benevolenter amplectitur omnes nationes, omnes christianas partes politicas, quaesumus auxilium. Nos deprecamur ex tota anima abusum Sanctissimi et ecclesiae in factas agitationes politicas. Pars patriotica slovena nunquam corata est per suos deputatos neque Labaci in consilio provinciali neque Viennae in consilio totius imperii nec minimum damnum inferre ecclesiae catholicae. Nostrae partis deputati sine ulla exceptione omnes nuper repudiarunt coalitum cum apertis inimicis rei catholicae in dicto Viennensi consilio, quum

gratia episcopi Labacensis florentes deputati se consociavissunt liberalibus. Ex procedendi modo nominati praesulis contra nos periculum imminet toti ecclesiae. Si episcopus slovenae dioecesis Labacensis non erit adversarius justis desideriis nationalibus, etiam ceteri Slavi, non adhuc uniti cum ecclesia catholica, ammitent unum obstaculum unionis, non amplius considerantes in episcopis gubernatores rerum temporalium et suppressores justorum jurium nationalium. Tuae Sanctitati nos ex toto corde esse deditos, praesertim quum tam praeclara Tui amoris erga nos documenta jam accepimus, aperte confitemur. Agnoscimus etiam episcopum Labacensem tamquam ducem in rebus fidei et morum, nunquam autem in mere politicis, scientes eum alienum esse a nostro studio promovendi rem patrioticam slovenam.«

(Sveti oče!

Slovenski narod, veja velike slovanske rodbine, štejoči krog 1,200.000 duš, biva v južnih pokrajinah avstrijske države ob Jadranskem morju in v nekaterih sosednih krajih Italije in Ogrske. Nobenemu narodu ni nikdar storil krivice, vendar se mora na vso moč boriti za svoje prvotne naravne pravice. V naših dneh mora zlasti jako mnogo trpeti od sosednih narodov, ki si prizadevajo odstraniti slovenski jezik celo iz zadnjega zatišja. Opiraje se na avstrijsko ustavo, delujejo slovenski rodoljubi že nekaj desetletij za ohranitev svojega jezika, toda zaradi velikanskih zaprek so dosegli le malo uspeha. Niti v tako zvanih ljudskih šolah se ne predavajo slovenski mladini začetni nauki v domačem jeziku, niti na sodiščih nima slovenski jezik svojih pravic.

Slovenci so vdani katoliški veri izza starodavnih časov. Le konec XVI. veka se je širila med njimi Lutrova herezija, ki pa se ni mogla vkoreniniti med ljudstvom in se je kmalu umaknila katoliški resnici. Sedaj so izročeni pastirski oskrbi 9 škofov. Večino Slovencev vladata ljubljanski škof (Kranjska) in lavantinski (Spodnja Štajarska). Tema se družijo vla-

dike: goriški, ki ga odlikuje nadškofovsko dostojanstvo, tržaški, krški in celovški (Koroška), poreško-puljski in videmski (Italija). Zadnjih pet škofov ne ume slovenskega jezika. Krški škof dr. Josip Kahn, pod čigar škofovsko oblast spada nad 100.000 Slovencev, je pri nastopu svoje službe leta 1887 za gotovo obljubil, da se nauči slovenski, a obljube ni izpolnil. Na vizitaciji slovenskih župnij pridiguje nemški. Na njegov ukaz nadomestujejo nemški duhovniki, ki ne umejo Slovencev, slovenske svečenike, poslane na istega povelje v nemške župnije na Koroškem. Divjakom v oddaljenih pokrajinah afriških in ameriških je katoliška cerkev pravična in jim pošilja misijonarje, vešče njihovemu jeziku — ne tako Slovencem, ki so bili vedno zvesti katoliški cerkvi.

Slovenski napori, strmeči edino le za smotrom, da bi ohranili in v svojih mejah gojili domači jezik, in intencije katoliške cerkve, si niso bili nikdar navzkriž. Duhovniki in lajiki so se kosali v domoljubnem delu v lepem soglasju, ki je žal ugasnilo kmalu po prihodu škofa Jakoba Missie v Ljubljano. Imenovani vladika ni prijatelj našega jezika, katerega je na vprašanje pravosodnega ministra grofa Schoenborna omalovaževal kot narečje, ki se skoro v vsaki vasi drugače glasi. Krškemu škofu, ki se je hotel učiti slovenski, je odsvetoval to namero, češ da je nepotrebna. O tisočletnici smrti slovenskega apostola sv. Metoda se je ustanovila v Ljubljani družba sv. Cirila in Metoda, katere pravil § 2. veli: »Družbe namen je vsestransko podpirati in pospeševati slovensko šolstvo na katoliškonarodni podlagi.« Da bi po svoji moči dosegla ta namen, je družba izročila svojo ljudsko šolo v Trstu šolskim sestram III. reda sv. Frančiška. Istim sestram poveri družba sv. Cirila in Metoda tudi svojo novo šolo v Velikovcu na Koroškem; toda v očeh ljubljanskega škofa ni našla milosti. Duhovniki, ki delajo zanjo, so preganjani. Družbeni predsednik c. kr. profesor in škofijskega konzistorija svetnik Tomo Zupan, duhovnik brez madeža, je bil na iniciativo škofovo odstranjen z škofijskega deškega semenišča Alojzijevišča, katero je mno-

go let izvrstno vodil, in iz višjega šolskega sveta vojvodine Kranjske, kojega član pa je ostal priporočen od ljubljanskega škofa ljubljanski prošt dr. Lenard Klofutar, strasten sovražnik družbe sv. Cirila in Metoda, zatirajoč v imenovanem svetu tiste majhne pravice, ki jih je pridobil slovenski jezik v kranjskih gimnazijah. Zakaj večkrat omenjenemu vladiki tako presedajo slovenska prizadevanja? Leta 1887. se je vtihotapil v naš časnik »Slovenski Narod« zaradi premajhne pozornosti uredništva izraz, žaljiv za Vašo Svetost. Z največjim obžalovanjem priznamo to. Škof Jakob Missia je povzročil tedaj pastirski list škofov goriške provincije, prepovedujoč čitanje imenovanega časnika, ki je preklical svoj žaljivi izrek. Deželni zbor kranjski je soglasno in slovesno izjavil obžalovanje, ker je omenjeni list tako ogrdil poglavarja Cerkve. A zaman! Bog odpušča, ljubljanski škof pa ne pozna odpuščanja. Pretekli mesec je zopet potrdil omenjeni list iz leta 1887. — Rodoljubi, na katere se srdi ljubljanski škof, so priredili lani shod, ki je sprejel naslednji sklep: Načela k a t o l i š k e vere se priznajo kot trdno ravnilo napredka slovenskega naroda in se izraža želja, da bi na tej in na narodni podlagi složno delovali vsi Slovenci v težkem boju za ohranitev narodnosti. Katoličane, ki tako odkrito priznavajo katoliško vero, se je drznil škof Jakob Missia oznameniti kot »sinove nepokorščine, zametujoče cerkveno avtoriteto«. To je storil v svojem najnovejšem »Opominu duhovščini o političnih volitvah«. V tem listu je prepovedal duhovnikom brez njegovega dovoljenja sprejeti poslanstvo, na noben način pospeševati rodoljubno stranko, hkrati je zopet opozoril na pastirski list iz leta 1887. in prepovedal čitanje narodnih časnikov, ki so jako prijazni katoliški veri, a ne vladiki, čigar delo je poguba katoliške vere. Na škofov ukaz se duhovniki v cerkvah na prižnicah in v spovednicah sedaj, ko se volijo poslanci v deželni zbor, strastno bore zoper narodno stranko. Zoper njo je izza ukaza imenovanega vladike v posameznih cerkvah izpostavljeno Najsvetejše, kakor nekdaj zoper Turke.

Sveti Oče, predolgo smo molčali, sedaj pa prosimo pomoči, zanašajoč se na Vašo dobroto, ki tako blagovoljno objema vse narode, vse krščanske politične stranke. Z dna duše obsojamo zlorabo Najsvetejšega in cerkve za politično agitacijo. Slovenska narodna stranka se ni nikdar drznila najmanjšo škodo učiniti katoliški cerkvi niti v Ljubljani v deželnem zboru niti na Dunaju v zboru vse države. Poslanci naše stranke brez izjeme vsi so nedavno v državnem zboru odklonili zvezo z očitnimi sovražniki katoliške vere, dočim so se po milosti ljubljanskega škofa izvoljeni pridružili liberalcem. Iz načina kako nastopa imenovani vladika proti nam, preti nevarnost vsej cerkvi. Če škof slovenske škofije ljubljanske ne bo nasprotoval pravičnim narodnim željam, izgine tudi drugim Slovanom, ne še zedinjenim s katoliško cerkvijo, zapreka zedinjenja, ker ne bodo več smatrali škofe kot vladarje časnih reči in tlačitelje pravičnih narodnih pravic. Da smo Vaši Svetosti iz vsega srca vdani, zlasti glede na prejete prejasne dokaze Vaše ljubezni do nas, odkrito spoznavamo. Priznavamo tudi ljubljanskega škofa kot voditelja v veri in nravnosti, nikdar pa v zgolj političnih zadevah, vedoč, da je nasproten našemu naporu za prospeh slovenske narodnosti.)

Ali je knezoškof dr. Missia izvedel za to spomenico ali ne, mi ni znano. Po mojem mnenju moral je — če ne drugače — o kakem svojem obisku pri kuriji izvedeti zanjo. Če je izvedel, znal je pa tako dobro samega sebe obvladovati, da mi tega nikdar z najmanjšo besedico ali kretnjo ni izdal, dasi sva se potem, ko sem postal župan, večkrat sestala.

Seveda se je to godilo le o ficijelnih obiskih. Največkrat vselej ob novem letu. Pri takih prilikah prihaja večinoma le do uljudnostnih fraz in konvencijonalnih zagotovil. Pa tudi leto je bilo vselej tako videzno brez pridržka iskreno, da je dr. Jakob Missia bil ali kakor za diplomata rojen ali pa družabno do skrajnosti uglajen. Najdaljši in moram reči, da dokaj intimen razgovor sem imel z njim takrat, ko sva ob prihodu ministerskega predsednika grofa Bade-

nija skozi okno Seunigove hiše v Gradišču, kjer je takrat začasno stanoval baron Hein, opazovala bakljado in serenado. Tudi takrat mi te spomenice, ki je — kakor je biskup Strossmayr predvideval — res ostala brez koristi, omenil ni. Pač pa sem takrat spoznal njegovo nerazpoloženje do socijalizma, kajti dejal mi je, da se boji okrepljenja socijalistiške stranke, ako država sezida delavnice državnih železnic v Ljubljani. Na mojo pripomnjo, da se s tem Ljubljana poveča in nje veljava povzdigne, menil je, da to ne odvaga nevarnosti, ki zanjo pomeni ojačenje socijalizma. Iz tega se pač vidi, kako težko se celo drugače prosvetljeni ljudje spoprijaznujejo z novotarijami, katerih utemeljenost je v sodobnih pridobitnih razmerah dana in zmagonosni pohod zato verjeten.

Dr. Jakob Missia je bil ljubljenec cesarja Frana Josipa I. Ako to ugotovim, pojasnil in tudi pokazal sem eo ipso nagibe za dr. Missievo politično usmerjenost med Slovenci in izluščil tudi kavzalni nexus dr. Mahničevega nastopa. — Naklonjenost cesarja Frana Josipa donesla je dr. Missii kardinalski klobuk. Tega mogočnega položaja v cerkveni hierarhiji se ta prav posebni ščičenec avstrijskega cesarja ni veselil dolgo; kmalu na to ga je namreč pobrala smrt. Da se to ni zgodilo in bi bil kardinal dr. Msisia dočakal konklava, bil bi po vsej priliki postal cesarja Frana Josipa kandidat za papeža. V tem slučaju bi bile tudi šanse za izvolitev na njegovi strani.

Splošno je znano, da je imel po smrti Leva XIII. kardinal Rampolla veliko upanja, da postane papež. Vsled veta cesarja Frana Josipa pa pri volitvi sploh več ni prišel v poštev. Iz tega je vidno, da je cesarjeva beseda imela toliko moči, da bi bila njegovemu priporočencu dajala vso verjetnost uspeha. — Kako je cesar Fran Josip imel škofa dr. Missio rad, imel sem priliko čuti iz njegovih ust sam. Ko me je namreč leta 1897. sprejel v Ischlu, da mu poročam o takratnem julijskem potresu, bilo je njegovo prvo vprašanje po knezoškofu Missii, in je le-ta bil zelo vesel, ko sem mu tega ob gori omenjenem intimnem razgovoru omenjal.

34. Dr. Danilo Majaron. 20./IX. 1912.

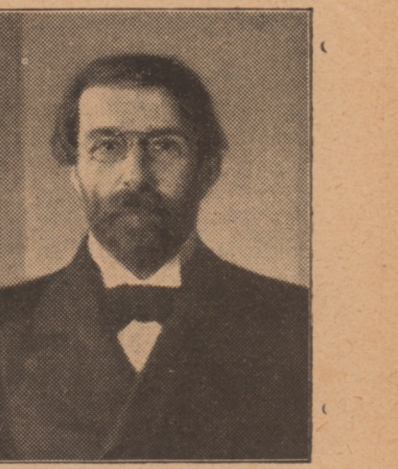

Dr. Danilo Majaron.

Ko je umrl državni poslanec dr. Poklukar, oglasil je pri izvrševalnem odboru narodne stranke dr. Danilo Majaron svojo kandidaturo za državni zbor. Dr. Majaron je bil takrat šele nekaj čez 30 let star. Bil je izredno delaven, globoko izobražen in nameraval se je z vso gorečnostjo posvetiti politiki. Ko bi bil izvoljen za državnega poslanca, pridobil bi si bil vsled prijetnih oblik v občevanju, vsled svoje temeljitosti in pa, ker je bil dober govornik, prav gotovo v parlamentu v kratkem velik ugled in bi bil spadal brez dvojbe med najboljše poslance državnega zbora. Od njega je torej Ljubljana, ko bi jo bil v državnem zboru zastopal, imela mnogo pričakovati.

Ker smo Marajona v tem smislu, kakor sem dejal, dobro poznali, pozdravili smo vsi mlajši njegovo kandidaturo z velikim navdušenjem. Zlasti mene je iz srca veselilo, da se je končno med mlajšo inteligenco našel vseskozi sposoben kandidat za državnega poslanca mesta ljubljanskega. Saj smo dotedaj žalibog zvečine imeli le tujce za državne poslance ljubljanske in živo sem čutil, kaka sramota je to za glavno mesto slovenskega naroda. Toda mi smo obračali, stari so pa obrnili. Pod znanim geslom: »Ta je premlad«, našel je Ivan Murnik — takrat tajnik trgovske in obrtne zbornice in vpliven politik — novega kandidata.

Ta kandidat je bil predsednik »Trgovske in obrtne zbornice«, ljubljanski trgovec Josip Kušar,

drugače vsega spoštovanja vreden mož, a brez višje inteligence in brez lastnosti, katere se sicer zahtevajo od državnega poslanca. Ne le, da ni bil govornik, je tudi ves njegov temperament razodeval moža počasnih misli in še počasnejšega dejanja. Zato tudi v svoji trgovini ni posebno uspeval. A komaj je Ivan Murnik izrekel ime Josip Kušar, že so se vsi meščani ljubljanski — preleni, da bi bili sami kaj mislili — oglasili za tega kandidata. Glavni argument jim je bil: »Ta je trgovec. Trgovec nas bo prav zastopal; pustimo doktorje pri miru!« In res Josip Kušar je bil na zaupnem shodu z veliko večino izbran za kandidata. Dr. Majaronu pa je ta slučaj tako zagrenil veselje do javnega delovanja, da kasneje, ko so mu ponujali mandat državnega poslanca, ni hotel o tem niti slišati.

Z dr. Majaronom seznanil sem se bil v uredništvu »Slovenskega Naroda«, katero mu je še kot velikošolcu neko dobo izročeno bilo. Skromni, izredno nadarjeni mladenič, ki se je že takrat odlikoval po trezni sodbi in duhoviti pisavi, bil mi je tako simpatičen, da sem sklenil z njim prijateljstvo. Ko je potem na Dunaju svoje nauke nadaljeval, se nisem nikdar vozil v Prago, da se ne bi bil vstavil pri njem na Dunaju na kak pomenek. Ostala sva si doslej tako dobra prijatelja, da ni med nama nikdar ničesar prišlo navskriž.

35. Potres.

28./II. 1913. Veliki teden 1895. leta bilo je vobče lepo vreme. Posebno lepa sta bila veliki petek in velika sobota. Bilo je sicer hladno, ali je krasno sijalo solnce. Vsled tega smo se bili namenili, da se veliko nedeljo zjutraj podamo na Šmarno goro. Prav po otročje smo se veselili tega izleta.

Veliko soboto zvečer šli smo zadovoljni spat, kar me ponoči prebudi neko čudno šumenje in rujovenje, pokanje in škripanje. Postelja se je z mano vred vzdigovala tako, kakor da bi stala na valovih razburkanega morja. Prvi trenutek sem spoznal, da je to po-

tres in ostal sem resignovano v postelji, češ, sedaj je konec. V trenotku dozdevane neizogibnosti smrti pod ruševinami hiše ohranil sem menda zato mirno kri, ker mi je bila prešla zmožnost, da bi bil mislil kaj drugega. Toda v tem, ko so mi te misli blodile po glavi, preneha popisani prirodni pojav. Postelja je stala zopet mirno; iz sosedne sobe pa je priletela soproga in iz svoje sobe obe služkinji, vse tarnajoč in jokajoč. Jaz sem ležal še v postelji. Pogledal sem na uro. Kazala je blizu pol 12. Šele ko so ženske prišle v sobo, vstal sem ter prižgal luč. In kaj se mi tu pokaže? Vsa soba je bila v prahu; po tleh in po pohištvu, pa so ležali celi kosi stropnega ometa. Na postelji mojega sina bilo je zglavje popolnoma pokrito z velikim, težkim kosom ometa, ki se je bil od stropa odluščil. Videl sem takoj, da bi bil oni, ki bi bil v tej postelji spal, pri priči mrtev in spomnil sem se s strahom, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi se bil sin pripeljal za velikonočne praznike domov.

Ženskam, ki so bile vse trde od strahu, dejal sem, naj se ne boje, češ, da je to hud potres, da ga je pa že konec. Spomnil sem se namreč teorije o potresu, po kateri je prvi sunek vedno najmočnejši. Z ulice se zasliši velik hrup in ker vse ženske zahtevajo, da odidemo takoj iz stanovanja, opozorim jih, naj vendar pomislijo, kako nepopolno so oblečene ter jim kategorično velim, naj se gredo napravljat. Sam pa sedem na posteljo ter se začnem prav mirno oblačiti. Šele ko so to videle, odšle so tudi one, da se oblečejo.

Morebiti je vse to, kar sem doslej povedal, trajalo tri minute. Kar naenkrat začutim nov hud potres. Tako močan sicer ne kakor prvi sunek, vendar pa še dovolj, da strese dokaj že zrahljanega ometa s stropov. Služkinji ste zopet pridrveli v sobo in vse sile je bilo potreba, da sem ju prepričal, da ni nevarnosti za življenje in da naj se napravita, češ, da je vendar drugi sunek bil že slabejši in, če bi se sedaj tudi še ponavljali kaki novi sunki, da ne morejo napraviti nikake škode več. Čez kakih deset minut sem bil napravljen in zavit v zimsko obleko, kajti toplomer je kazal,

da je zunaj občuten mraz. Odpravimo se torej na pobeg iz hiše. Ko pridemo do stopnjic, polasti se nas vseh groza, kajti vse so bile zabarikadovane z velikimi kosi ometa, opeke in kamenja. Ta pogled nas je še-le prav poučil, kaka nevarnost je visela nad Ljubljano.

Prisedši na ulico, našli smo polno begajočih in tarnajočih ljudi. Večina je bila nepopolno oblečena. Nekateri so bili zaviti samo v rjuhe, drugi v odeje, tako kakor so bili skočili iz postelje. Mi smo stopali sredi ulice ter smo bili namenjeni v »Zvezdo«, da pridemo iz nevarnosti. Našli smo že vso »Zvezdo« in ves Kongresni trg napolnjena z zbeganimi in obupanimi ljudmi. Razpravljal se je dogodek v posameznih gručah in ljudje niti opažali niso, v kaki nevarnosti so, da se prehlade, ker so tako površno oblečeni. Nehal pa je tudi vsak narodnostni razloček: kakor bratje in sestre stali so poleg sebe Slovenci in Nemci. Poslednji so naenkrat čisto dobro slovenski znali, med njimi celo takšni, ki bi v navadnem življenju za nobeno ceno ne bili izpregovorili slovenske besede. Tudi je ponehal ves razloček med gospodo in posli, med bogatini in siromaki. Vsi skupaj čutili so se kakor velika rodbina, katero je zadelo ogromno gorjé.

Hodil sem po »Zvezdi« gori in doli ter sem ljudi, ki so bili preslabo oblečeni, opozarjal, naj gredo domov ter naj si preskrbe zadostne obleke, da se ne prehlade. Zatrjeval sem jim, da po teoriji o potresu ni nikake nevarnosti več. Mnogi so me ubogali. Prišli so tudi srečno v stanovanja in se vrnili z obleko in ogrinjali zase in za svojce.

Po polnoči — ne vem, koliko je bila ura — stresla se je zemlja zopet jako hudo. Stal sem ravno sredi Kongresnega trga in nikdar ne bom pozabil občutka, ki sem ga takrat imel. Predno se je streslo, čulo se je neko bučanje, kot da bi prihajalo od silnega viharja iz daljave. Ko pa je zemlja zavalovila, zdelo se mi je, da slišim rožljanje močnih verig, ko da bijejo ob sebe debele železne plošče in ko da se tare kamenje. Bilo je to nekaj veličastno-groznega. A kma-

Ljubljana: Potres, služba božja v Zvezdi.

lu je potresni sunek, ki je v »Zvezdi« zbrano prebivalstvo spravil v še večji strah in obup, ponehal. Med tem sunkom ozrl sem se nehote proti gradu. Stal je trdno, ko prej.

Ker so ljudje povpraševali in med seboj ugibali, kako je neki drugod in ker so nekateri, ki so popadali na kolena in vzdigovali roke k molitvi, zatrjevali, da se bliža konec sveta, podal sem se na brzojavni urad, ki je takrat bil v Maličevi hiši v Knafljevi ulici. Nikdo si namreč tjekaj ni upal, kakor so sploh po novem sunku, ki sem ga ravnokar opisal, mnogi za trdno sklenili, da se ne vrnejo več v svoja domovanja. Bil sem zatorej prvi, ki je prišel na brzojavni urad. Ondi mi je službujoči uradnik — bil je to pokojni Josip Vrtovec — pripovedoval, da bi bil najraje zbežal, da pa je vendar smatral za svojo dolžnost vztrajati pri aparatu, pa naj se zgodi kar hoče. Dolgo ni mogel dobiti iz bližnjih krajev nikakih vesti. Sodil je, da zaradi tega, ker so dotični uradniki zbežali od aparatov. Sedaj pa mi je pravil, da so že jela prihajati od raznih krajev poročila in da je po teh vesteh soditi, da je bil v Celju še večji potres, kakor v Ljubljani. Kasneje se je seveda izvedelo, da je pri Celjanih strah imel zelo velike oči. Prišel sem s temi poročili nazaj v »Zvezdo« in bilo jih je mnogo, ki kar umeti niso mogli, da sem si upal poizvedovat na brzojavni urad.

Zemlja se je še naprej tresla, toda ti stresljaji so bili neznatni. Proti jutru nasvetoval sem zato soprogi in služkinjama, da se vrnemo domov. Toda vse te niso hotele o tem ničesar slišati in udale so se še le, ko sem jim predložil, da se vselimo v ono sobo v pritličju, kjer smo imeli shranjeno razno šaro, ki se je redkeje rabila. Seveda smo bili tam v ravno taki nevarnosti, kakor bi bili v nadstropju, toda njim je bilo že v tolažbo, da so bližje vežnim vratom. Mogli smo torej naznaniti onim, katere smo srečavali, da se podajamo nazaj v hišo, ker pričakujemo, da se potres ne ponovi več in če se ponovi, da bo tako rahel, kakor ponoči. Mnogi so našemu primeru sledili ter se jeli

Ljubljana: Potres, Gosposka ulica.

vračati v stanovanja; večina jih je ostala zunaj in bi se nekateri za nobeno ceno ne bili hoteli vrniti domov. Le-ti so si dali pripeljati kočije, breake in podobne vozove tako, da ste kmalu v »Zvezdi« od spodnjega konca do nunske cerkve stali dve vrsti voz, v katerih so se naselili ljudje, se dobro zavili v obleke ter čakali, da pride po prestanem strahu nad nje spanec. Takih voz je bilo na več krajih mesta. A tudi na druge načine so se ljudje nastanjevali. Tako na Mirju v velike kadi, ki so jih bili privalili iz Jakopičeve zeljarije. Po cele rodbine stanovale so v tacih kadéh.

Vrnivši se v hišo, dal sem prinesti posteljnino iz nadstropja v pritlično sobo. Tamkaj smo si postlali na tleh ter se podali k počitku. Meni so se oči zaprle, toda le za hip; kajti kmalu sem se zopet prebudil. Tako sem ležal napol bdeč, na pol dremajoč do 9. dopoldne; dočim soproga in služkinji, kakor so potem pripovedovale, niso zatisnile očesa.

Okoli 9. dopoldne odprem okno, da pogledam venkaj, odkoder je prihajalo glasno klicanje. Tu opazim pod oknom dr. Ivana Tavčarja in Josipa Lenčeta. Prišla sta me, ko sta izvedela, da spim v hiši, klicat ter me svarit naj bom pameten in se ne podajam v nevarnost. Vabila sta me na vso moč naj se izselim iz hiše. Odvrnil sem jima, da tega ne storim, in res smo ostali ves dan doma, dasi so se vedno ponavljali mali potresni sunki. Proti večeru sporoče mi ženske po medsebojnem dogovoru, da nikakor ne ostanejo več čez noč v hiši, češ, da se ne vé, kaj se utegne še zgoditi. Dal sem torej tudi jaz po vzgledu drugih zapeljati dva voza v »Zvezdo« ter sem se v enem naselil sam s soprogo, drugega pa sem prepustil služkinjama.

Med prenočevanjem v »Zvezdi« spal sem le malo. Večinoma sem hodil okoli, ker me je zanimalo, kako so si drugi priredili prenočišča. Za one, ki so bili v vozeh, je bilo še dokaj dobro, dasi so mogli le sedé spati. Večina jih je bila tudi dobro zavita proti občutnemu mrazu. Hujše je bilo za tiste, ki so si bili

postlali v drevoredu po tleh ali so sedeli na naslanjačih — a tudi na navadnih stoleh — seveda zaviti, kolikor se je dalo. Pogled na to taborjenje je bil jako pester. Do neke meje tudi zabaven, ko bi bila resnoba trenutka dopuščala pečati se s to stranjo tako kruto občutenega elementarnega dogodka.

Primer, kakšno škodo je povzročal potres na poslopjih.

Noč od nedelje na ponedeljek minila je razmeroma mirno. Videlo se je, da je potres začel pojemati in da se je zemlja pomirjala. V ponedeljek zjutraj smo se torej zopet podali v pritlično sobo, v kateri smo prebili nedeljsko noč. Tisti dan dobili smo iz Cerkljan poročilo, da je tudi tamkaj bil tak potres, da so vsi ljudje zbežali iz hiš, da pa ni napravil

škode. Soproga je zahtevala, da se preselimo tjekaj, češ, da je izvedela, da so odšli dr. Tavčarjevi na Visoko in da se ne vrnejo preje, dokler potres popolnoma ne poneha. Odgovoril sem, da nimam nič proti temu, če se ona s služkinjama preseli, a sam da se iz Ljubljane zato ne ganem, ker je potreba vpeljati obsežno pomožno akcijo.

Tisti dan prišel je k meni odposlanec načelnika južno-železniške postaje z naznanilom, da dá južna železnica na razpolago nekaj železničnih voz za one, ki bi hoteli spati v njih. Ta odposlanec naznani tudi, da je načelnik postaje določil zame, ako se te ponudbe poslužim, en kupé prvega in en kupé drugega razreda. Ponudbo sem seveda hvaležno sprejel ter potem v ponedeljek zvečer res šel s svojo družino spat na kolodvor, kjer sva midva s soprogo okupovala kupé prvega, služkinjama pa prepustila kupé drugega razreda. Ker preje dve noči skoraj nič spal nisem in sem bil utrujen od preživelih vtisov, odpočil sem si v železničnem vozu prav dobro ter sem zjutraj vstal ves pokrepčan od blagodejnega spanja.

Pustivši družino na kolodvoru, podal sem se v mesto. Prva moja pot je bila k deželnemu predsedniku baronu Heinu. Le-ta je takrat stanoval meni nasproti v drugem nadstropju deželne hiše na Turjaškem trgu. Ko pridem k njemu, povem mu, da sem prišel zaradi uvedbe podporne akcije. Pristavil sem, da sem sicer v ostri opoziciji proti vladi, da me pa to nikakor ne sprečava, da prihajam k njemu ter ga prosim sodelovanja, češ, da morajo v takih trenutkih, kakor so sedanji, ponehati vsa politična nasprotstva in se morajo vsi, ki so v to poklicani, postaviti v službo dobre stvari. Baron Hein, s katerim družabno preje nisem občeval, razveselil se je teh besedi ter je pripomnil, da je to pač samoposebi umevno in da tudi on stavlja svoje moči na razpolago za podporno akcijo. Pripovedoval mi je potem, da je bil potresno noč v Novem mestu in je bila njegova soproga sama doma. Ko je dobil brzojavko, kaj se je zgodilo, pripeljal se je z največjo naglico domov ter je tu še-le

izvedel, kaka grozna nesreča je zadela Ljubljano in nje prebivalstvo. »Moja soproga« — nadaljeval je — »zbežala je v največjem negližeju iz druzega nadstropja v vojaško stražnico v pritličju in še-le vojaki so jej potem iz stanovanja prinesli potrebno obleko, da se je vanjo zavila.«

Govorila sva potem, v kakem smislu naj bi se vpeljala podporna akcija. Prosil sem ga, naj takoj brzojavno naprosi ministrstvo, da vpelje po vsej državi zbirke za potresne ponesrečence. Dalje sem ga opozoril, da bode v očigled velike nesreče treba tudi izredne pomoči vlade ter sem pripomnil, da bi ta pomoč morala biti v nevračljivih podporah prebivalstvu in mestu ter v brezobrestnih posojilih za zopetno sezidanje poškodovanih in porušenih hiš. Nevračljivo podporo, dejal sem, da bi moralo tudi mesto dobiti, ker so tudi njega poslopja bila hudo poškodovana. Rad je sprejel ta moj nasvet in je resnično še tistega dne v tem smislu poročal centralni vladi na Dunaj. Poučil sem ga še, kakšno pomožno akcijo mislim v občinskem svetu sprožiti.

Od deželnega predsednika podal sem se k županu Grasseliju ter sem ga prosil, naj skliče nujno sejo občinskega sveta. V tej seji, ki se je vršila ob 11. dopoldne, stavil sem več predlogov, kako naj bi mesto uredilo pomožno akcijo. Vsi ti predlogi so bili brez debate sprejeti. Med drugim predlagal sem tudi, da bodi občinski svet v permanenci. Vršile so se torej tistikrat seje občinskega sveta jako pogosto in skoro na vsaki seji sem prišel s kakim novim predlogom glede podporne akcije. Ob neki taki priliki dejal je, ko smo odhajali iz mestne dvorane, notar Ivan Gogola« »Hribar misli na vse. On misli za nas vse in za župana.« Ker so mu vsi pritrjevali, veselilo me je to dragoceno priznanje. 1./III. 1913.

Ko sem slišal, da je ravnatelj »Kranjske hranilnice« dr. Josip Suppan pisal baronu Schweglu, naj bi pri vladi posredoval, da v državnem zboru predloži zakon, po katerem naj bi se posestnikom, katerim je potres poškodoval ali porušil hiše, dovo-

lile davčne olajšave, šel sem k njemu. Prosil sem ga pisati baronu Schweglu, naj dela na to, da se davčna oprostitev raztegne od 12 na 25 let in da se tudi za nove hiše dovoli davčna oprostitev 18. let. Utemeljeval sem ta drugi predlog s tem, da so ljudje sedaj oplašeni in da bo stavbena delavnost v Ljubljani začela ponehavati, vsled česar da bo začelo primanjkovati stanovanj. Da se torej stavbna delavnost v Ljubljani pospeši, treba je, da država vpelje davčne olajšave tudi za nove stavbe. Dr. Suppan mi je pritrdil ter je res pisal v tem smislu baronu Schweglu na Dunaj. Tako je nastal zakon o davčnih olajšavah. Ta zakon raztegnil se je tudi na davčne olajšave za porušene, odnosno poškodovane hiše zunaj Ljubljane in celo na nekatere okraje na Spodnjem Štajerskem.

Dr. Suppana obiskal sem kasneje še večkrat; razpravljala sva o pomožni akciji. Sad teh razprav bil je tudi fond, ki ga je »Kranjska hranilnica« ustanovila za povzdigo tujskega prometa. Iz tega fonda je potem dobila mestna občina prispevek za zgradbo nove topničarske vojašnice.

Ker smo tako Slovenci in Nemci skupno in složno delovali za odpravo potresnih posledic, prišel sem nekega dne na misel, da bi sedaj bil morebiti pravi čas oblažiti nasprotstva med slovenskim in nemškim prebivalstvom v Ljubljani. Oglasim se zato nekega dopoldneva pri dr. Suppanu ter mu povem, da prihajam k njemu v tej zadevi. On me nekako nezaupljivo in začudeno pogleda; vendar pa pritrdi, da bi morebiti iz sedanjega skupnega delovanja mogle nastati ublaženejše politične razmere. Sedaj ga opozorim, da bi morala predvsem nemška stranka pokazati svojo pripravljenost in opustiti dosedanje svoje intransigentno stališče. Dejal sem, da je na primer naravnost poniževalno za Slovence, da »Kranjska hranilnica« na svojem poslopju nima slovenskega napisa. Opozoril sem ga, da je na pročelju hranilničnega poslopja kakor nalašč med napisoma »Sparkasse« — »Pfandamt« zidan ščit, na katerem bi se lahko napisali besedi: »Hranilnica« — »Zastavljalnica«. Dr. Suppan se tej

pripomnji lahno nasmehne. Zdelo se mi je, da v tem nasmehu vidim spoznanje, kako težko bi mu bilo prodreti s takim predlogom pri skrajno radikalnem hranilničnem upravnem svetu, ki ga je vodil ultranemško usmerjeni Josip Luckmann.

Dalje sem dejal, da bi v slovenski javnosti gotovo napravilo dober vtis in bi tudi pospešilo zbližanje obeh narodnosti v Ljubljani, ko bi »Kranjska hranilnica« iz svojega fonda, ki so ga pomagali nabrati izvečine slovenski vlagatelji, dovolila večjo vsoto — imenoval sem tedaj 40.000 kron — za »Narodni dom«, ki je bil ravno leto pred potresom dozidan in je stal še v surovem zidovju. — Dr. Suppan je pripomnil, da bi to bilo pač mogoče, da vzame oba moja predloga ad referendum in da bo o njih poročal hranilničnemu upravnemu svetu. Čakal sem potem njegovih obvestil, kaj in kako je ukrenila hranilnica v tej zadevi; a nisem jih dočakal. Dokaz, da je dr. Suppan, ako je tudi zagovarjal moja predloga, o čemur pa nimam nobene gotovosti, pri hranilničnem upravnem svetu našel gluha ušesa in da je v le-tem zmagala strast nad pametjo.

Še-le pogrom v letu 1908. je povzročil, da se je »Kranjska hranilnica« spametovala ter dala napraviti na svojem poslopju tudi slovenski napis.

V deželnem zboru stavil sem predlog, naj tudi dežela popusti od doklad onih hiš, ki bodo deležne davčnih olajšav. Ta predlog bil je sprejet, toda z utesnitvijo, da se deželne priklade popuste samo za pet let. Deželni zbor je bil mnenja, naj bi se potem, ko se bo videlo kakšne razmere so ustvarile potresne posledice, o vprašanju oprostitve od deželnih priklad razpravljalo vnovič.

Ker je bilo vedno treba posvetovanja in razgovorov o mnogih važnih stvareh, bil sem skoro vsak drugi ali tretji dan pri deželnem predsedniku baronu Heinu. Ljubljanske babnice moškega spola porabile so to okolnost, da so me obdolžile, kako se plazim pred njim. Zmenil se za to nisem; omenjam pa tega v dokaz, da je človeška zloba neprekosljiva.

Da se razvidi, kakšni razni načrti so tiste dni pod vplivom potresa krožili po Ljubljani in kako so nekateri izgubili upanje v bodočnost, naj omenim, kaj mi je nekoč baron Hein pripovedoval. Dejal je, da je od vlade dobil sporočilo, da predloži državnemu zboru zakonski načrt o nevračljivih podporah in o brezobrestnih posojilih za potresne ponesrečence in za mestno občino ljubljansko, da bi pa po njegovem mnenju bilo poteba prav radikalne akcije. Vlada naj bi se namreč odločila, da izda mnogo milijonov v ta namen, da se mesto Ljubljana preseli v grosupeljsko okolico, češ, tamkaj je jako lep prostor in kakor se je izkazalo, pred potresom tudi čisto varen. Nasmehnil sem se temu projektu ter odvrnil, da bi taka selitev ogromno stala in da bi bilo tudi nemogoče prepričati ljubljansko prebivalstvo o potrebi preselitve nekam, kjer bi bilo potreba vse šele iz novega pričeti. Naglašal sem zlasti, da bi troški za tako preselitev bili tako kolosalni, da bi bilo čisto nemogoče zahtevati od države, naj jih pokrije. Hein je na to dejal, da mu je ta misel prišla le v prvem trenutku, da pa uvideva, da je neizvedljiva. Name je to pripovedovanje napravilo vtís, da mu je to budalost natvezil kdo njegovih vsakdanjih obiskovalcev iz nemškega tabora.

Kmalu so začele posebne komisije ogledovati hiše, kako so poškodovane. Komisije so bile sestavljene iz uradnikov mestnega stavbnega urada in iz veščakov-inženirjev, katere je poslalo v Ljubljano notranje ministrstvo mestu v pomoč. Nujno je bilo namreč dognati, katere hiše so še v takem stanju, da se stranke zopet lahko vselijo vanje in v katerih bi se bivanje moralo sploh prepovedati. Te komisije so svojo nalogo izvrševale s precejšnjo hitrostjo ter so določile ona poslopja, ki se imajo popolnoma ter ona poslopja, ki se imajo le deloma podreti. Izrecilo teh komisij bilo je zato važno, ker je tvorilo podlago za davčne olajšave.

Glede hiše banke »Slavije« ugotovila je komisija, da se ima prvo nadstropje podreti. Vsled tega je bilo

treba skrbeti za premestitev uradniških prostorov. Ker v celi Ljubljani ni bilo za to primernih lokalov, ni kazalo drugega, ko postaviti si posebno barako za

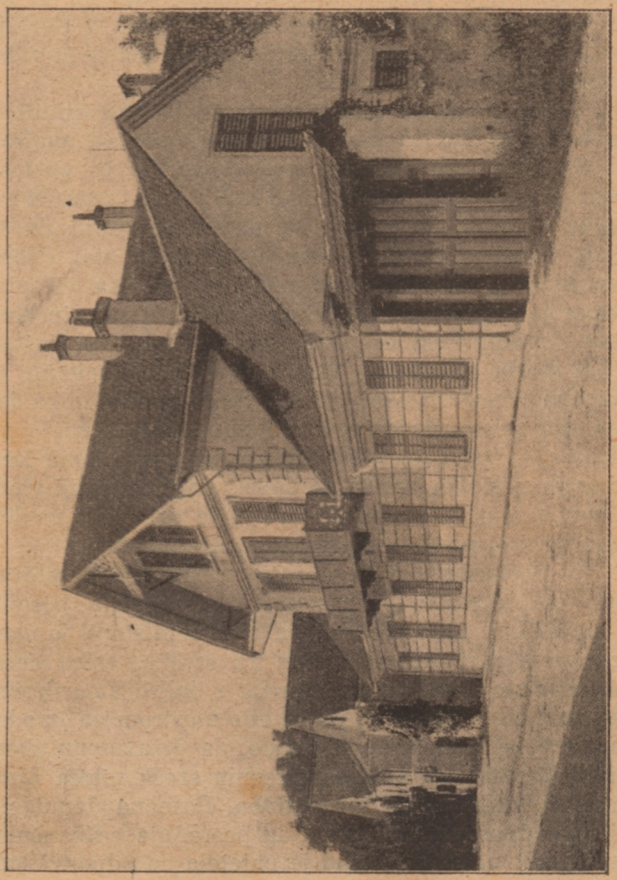

Hiša pisateljeva v Cerkljah.

uradovalnice. Mestna občina odkazala mi je za tako barako prostor v Lattermannovem drevoredu ob Bleiweisovi cesti. Ondi si je postavilo začasne barake tudi več drugih, ki niso smeli stanovati v hišah. Nasproti

barake banke »Slavije« bila je velika baraka vojaških uradov. Deželna vlada si je postavila svojo barako ob Erjavčevi cesti. S popravljanjem hiše banke »Slavije« se je pričelo meseca maja; zato mi ni kazalo drugega, kakor odseliti svojo družino v Cerklje. Sam sem pa ostal v Ljubljani ter sem stanoval v baraki ob Bleiweisovi cesti.

Poleg potresne akcije mesta in države trudili so se tudi privatni krogi, da kolikor mogoče olajšajo ubožnemu prebivalstvu grozne posledice potresa. Osnoval se je po inicijativi dr. Valentina Krisperja poseben odbor za nabiranje milih darov. Tudi v ta odbor, kateremu je na čelu stal dvorni svetnik dr. Račič, naprosili so me, da vstopim. Odbor je organizoval nabiranje prispevkov po inozemstvu, kolikor tega ni po svojih diplomatskih zastopstvih storila že vlada. Na akcijo po diplomatskih zastopstvih opozoril sem bil deželnega predsednika jaz. Ko sem prišel glede tega k njemu, me je debelo pogledal. — Dejal je: »Kaj celo na take stvari mislite!« in se je spočetka branil predložiti stvar osrednji vladi. Kasneje se je pa vendar udal in je pri vladi na Dunaju za svoj predlog našel tudi res umevanje.

V občinskem svetu sprožil sem misel izposlovati pri vladi dovoljenje za najetje loterijskega posojila v korist Ljubljane. Nekaj časa pred tem stopil je namreč v veljavo zaporni zakon za srečke, vsled česar ni prihajalo nikakih novih srečk z daljšo amortizačno dobo na trg. Sodil sem, da bi bilo z ozirom na izredne razmere mogoče pridobiti vlado, da državnemu zboru predloži zakon za izdajo potresnih srečk mesta Ljubljane z daljšo amortizačno dobo. Posebna deputacija bila je odposlana na Dunaj, da posreduje v finančnem ministerstvu. Toda povsod je naletela na odpor. Vlada je sicer priznavala, da izredne razmere potrebujejo izredne pomoči, toda opozarjala je, da bi bil to nevaren prejudic za elementarne nezgode po drugih kronovinah. Zlasti se je kazalo na Tirolsko in na Koroško, kjer povodnji večkrat napravljajo zelo veliko škode. V ministerstvu so poudarjali, da bi

mogli tamošnji interesovani krogi zahtevati podobne pomožne akcije, kar bi ves zaporni zakon napravilo iluzoren. Dvorni svetnik v finančnem ministerstvu Marek nasvetoval nam je zato, naj priredimo efektno loterijo, češ, da ima izkušnje, da so nekatere efektne loterije dale jako lepe uspehe.

Ker torej ni kazalo druzega, odločila se je mestna občina prirediti efektno loterijo ter je razpečavanje srečk oddala bančni tvrdki Schelhammer & Schattera na Dunaju. Ta tvrdka ustanovila je v Ljubljani posebno pisarno, iz katere je razpošiljala srečke po vsej državi. Čisti dobiček je bil manjši od pričakovanega. Ostalo je — če se ne motim — okroglo 68.000 kron.

Takoj po potresu izprevidel sem, da je sedaj nastala prava doba za regulacijo Ljubljane in da bi bila večna škoda, ko bi mestna uprava prilike ne izrabila, da mesto modernizuje. Stavil sem v tem oziru predloge v občinskem svetu in ustanovljen je bil na podlagi teh predlogov poseben regulačni odsek. Jako veliko važnih in koristnih nasvetov glede regulacije izhajalo je od občinskega svetnika deželnega inženirja Jana Vladimirja Hráskega, čegar delovanje v tej dobi je bilo zlasti v stavbnih stvareh neocenljive vrednosti za Ljubljano.

Regulacija mesta

začela se je po gotovem načrtu, ki se je bil na predlog inženirja Hráskega naročil takoj po potresu. Nasveti glede regulačnega načrta prišli so od raznih strani; vendar je občinskemu svetu najbolj ugajal načrt arhitekta Maksa Fabianija z Dunaja. Ta načrt se je vzel za podlago ter je posebna komisija potem določila konečno redakcijo. Predvsem nam je bilo takrat za to, da se razširijo nekatere ozke ulice. Na ta način se je izvršila popolna regulacija Špitalske ali sedanje Stritarjeve ulice, potem regulacija Prešernove ulice in pa delne regulacije ulic na raznih krajih mesta.

Ker so začeli ljudje projektovati stavbe ob doslej še nezazidanih delih mesta, sestavil se je za nje — kot

dopolnilo regulačnega — še razširjevalni načrt. Pri tem se je mislilo zlasti na projektovanje novih trgov. Smotreno delovanje regulačnega odseka je imelo za nasledek, da ima dandanes Ljubljana v novih svojih delih ulice zadostne širjave, ki dajo hišam ob njih dovolj zraka in svetlobe.

V skrbi za bodočnost Ljubljane prišel sem leta 1895. na misel, da bi potres utegnil biti povod za premestitev prometnega ravnateljstva državnih železnic iz Beljaka v Ljubljano. Iz tega razloga sem v občinskem svetu predlagal, naj se v ta namen pošlje na Dunaj tročlenska deputacija. Občinski svet je ta predlog sprejel ter je v deputacijo poleg župana Grasselija volil dr. Karla Bleiweisa viteza Trsteniškega in mene.

Takrat še ni bilo železničnega ministerstva. Na čelu uprave državnih železnic stal je generalni ravnatelj, ki je imel svoje pisarne v administrativnem poslopju zapadne železnice poleg kolodvora te železnice. Takrat je bil generalni ravnatelj dr. Lev vitez Biliński. Pri njem se je deputacija oglasila ter mu razodela svojo željo. Generalni ravnatelj dr. Biliński odgovoril je deputaciji, da želi nekaj, kar je jako težko izpeljati, ker bi Beljak vsled premestitve cele množice uradnikov in njih rodbin trpel takšno škodo, ki bi za to mesto utegnila pomeniti katastrofo. »Sam«, pristavil je, »uvidevam, da je Ljubljana v sedanjem položaju vredna in potrebna posebnega obzira in pomagati Vam hočem. Ustanovil bom v njej take delavnice, kakršne so v Knittelfeldu. Ravno sedaj se uvažuje razširjava knittelfeldskih delavnic. Mesto te napravim v Ljubljani nove. Take delavnice utegnejo biti za Ljubljano ravno takega, ako ne večjega pomena, ko prometno ravnateljstvo. Pošljite mi torej vlogo in rešim jo takoj v tem smislu, kakor sem Vam povedal.«

Deputacija bila je obljube ravnatelja Bilińskega jako vesela; s svojim uspehom pa tudi zelo zadovoljna. Tudi občinski svet se je, ko mu je deputacija o stvari poročala, tako važne obljube razveselil ter je v seji

dne 8. junija 1895 naročil županu, naj sestavi in takoj na generalno ravnateljstvo državnih železnic pošlje vlogo za ustanovitev mehaničnih delavnic v Ljubljani.

Ker je bilo obilo drugega posla in ker si nikdo ni misliti mogel, da magistrat tako važnega naročila ne bo takoj izvršil, pozabilo se je na stvar in pričakovalo od dne do dne rešitve z Dunaja. Šele ko je jeseni istega leta Biliński zapustil mesto generalnega ravnatelja državnih železnic — če se ne motim, postal je takrat finančni minister — začel sem se za stvar zanimati jaz. Občinski svet je sedaj še le izvedel, da vloga sploh ni odposlana bila. Spoznal sem takoj, da je s tem ta zadeva pokopana, kajti osebe, kateri je sami prišla na misel ustanovitev mehaniških delavnic v Ljubljani, in ki je naravnost pozvala, naj se jej s posebno vlogo da podlaga za uradno poslovanje ter obljubila nje takojšnjo rešitev, ni bilo več na čelu uprave državnih železnic. Na Bilińskega mesto stopil je Nemec dr. Körber, ki ni imel toliko zanimanja in toliko srca za Ljubljano. Poleg tega je sočuvstvo zanjo, katero je v prvih dneh popotresne dobe bilo jako živo, jelo bledeti.

Res so kasnejši koraki, katere je mestna občina v tem oziru storila, to mojo slutnjo potrdili. Neštetokrat sem intervenoval v tej zadevi pri dr. Körberju in kasneje, ko se je ustanovilo železnično ministerstvo, pri tem ministerstvu, toda vedno brezuspešno. Še-le ko je postal minister dr. Derschatta, posrečilo se mi je, da kot poslanec mesta ljubljanskega doženem to stvar do tje, da je obetala ugoden uspeh.

Ko je leta 1896. prišlo do nove županske volitve, izjavil je župan Peter Grasselli, da bi ponovne izvolitve ne sprejel več, na kar se je klub — ko da se to ume samo po sebi — izrekel soglasno za mojo kandidaturo. Sprejel sem jo le pod pogojem, da se bivši župan imenuje za ravnatelja mestnega užitninskega zakupa in mu tako ustvari dosmrtna preskrbnina.

V občinskem svetu bil sem na to dne 7. maja 1896 soglasno izvoljen za

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

župana ljubljanskega.

Tega zaupanja svojih tovarišev v občinskem svetu bil sem jako vesel. Vedel sem sicer, da župana čaka velika naloga in velika odgovornost, vedel, da bom imel mnogo sovražnikov in mnogo grajalcev; svest sem si bil pa tudi, da imam energije dovolj županske službo izvrševati tako, da se zagotovi Ljubljani napredek ter dá tako smer celemu njenemu bodočemu razvoju. — Od vsega ljubljanskega občinstva, še celo od večine nemške stranke, bila je moja izvolitev sprejeta simpatično. Ne tako pri vladi. Ondi, kjer vodijo curricula vitae politično delavnih oseb, niso bili z mojo dotedanjo politično delavnostjo nič kaj zadovoljni. Bil sem jim preradikalno naroden. Baron Hein je torej še pred županske volitvijo skušal vplivati na veljavnejše člane občinskega sveta, naj bi ne volili mene. Namignil jim je, da bi mu bila zelo všeč izvolitev dr. Valentina Krisperja. A ko je dobival odklanjajoče odgovore, češ, da v sedanji dobi za župana ni nikdo drug mogoč ko jaz, spoznal je, da bi bil ves njegov daljnji trud zastonj.

Soglasno mojo izvolitev je seveda moral predložiti cesarju v potrjenje. V dotičnem poročilu na ministerstvo je naglašal, da sem bil za župana izvoljen vsled svoje izredne delavnosti in energije. Dejal je, da so hišni posestniki ljubljanski izprevideli, da je v važni dobi, ki je vsled potresa za mesto nastala, treba na čelu uprave nekoga, ki bi jo vodil s krepko roko. Z ozirom na to poročilo dejal je tudi cesar, ko sem po slavnostni zaprisegi prišel v Budimpešto, da se mu na potrditvi zahvalim, »da je mojo potrditev jako rad potrdil, ker je slišal o meni le dobro in ker je prepričan, da najde Ljubljana v meni župana, ki je vsled delavnosti in energije popolnoma sposoben dvigniti jo iz razvalin.«

VI. Županska doba.

1. Župansko uradovanje.

Prevzem županskega urada omogočil mi je, da udejstvujem svoja načela. Prvo moje delo bilo je, da odpravim z magistrata še one ostanke nemškega uradovanja, ki se je bilo dotedaj še ohranilo. Ne vem zakaj, ali iz birokratizma ali iz kakega druzega nagiba, je ostala še navada, da so uradniki, ki niso sami imeli toliko narodnega ponosa, da bi bili vedeli, kaj je nasproti županu narodne stranke njihova dolžnost, letemu poročali v nemščini. Tistokrat se je z uradi zunaj dežele dopisovalo večinoma v nemškem jeziku. Deželnemu odboru v Trstu, Gorici in Gradcu pisalo se je vedno le nemško, tako da so se nad tem škandalizovali naši tamošnji rojaki. Zlasti na Goriškem, kjer je vsled sklepa deželnega zbora bila ravnopravna slovenščina z italijanščino, se slovenski deželni odborniki temu ravnanju ljubljanskega mestnega magistrata niso mogli dovolj načuditi. To me je preje hudo v srce peklo in vesel sem bil, da sem sedaj mahoma mogel vse to odpraviti. 2./III. 1913.

Na mestnem magistratu zavladal je po mojem ustoličenju čisto nov duh. Občevanje med uradniki in med mano postalo je sčasoma prav prisrčno in se je vršilo izključno v slovenskem jeziku. Da se to enkrat za vselej ustanovi ter onemogoči kakemu uradniku sklicevati se na dosedanjo prakso, v kateri se je bilo včasih pozabilo na dr. Zarnikov predlog iz leta 1882., sestavil sem deloma sam, deloma pa sestaviti dal nov opravilni red, v katerem je slovenščina bila določena

za izključni notranji uradni jezik mestnega magistrata. Takoj sem naročil, naj se vladi tudi v opravilih prenešenega delokroga začne dopisovati v slovenskem jeziku. Nekateri uradniki iz stare šole, katerim je nemščina gladko tekla, slovenščine pa se dotlej naučiti niso mogli, so bili s tem sicer nezadovoljni; toda pomagalo ni nič. Povedal sem jim, da bom njihove slovenske koncepte popravljal, če in kjer bo potreba, oni pa da naj jih po aprobaciji zopet jemljo v roke in se iz poprav uče. In res je imelo to prav dobre posledice, kajti po dobrem letu so skoro vsi ti uradniki že čisto lepo slovensko pisali.

V svoječasnem predlogu dr. Zarnikovem bila je glede slovenskega uradovanja dopuščena izjema samo za uradnike stavbnega urada, češ, da nimamo Slovenci v stavbni stroki še dovolj tehničnih izrazov. Imponovalo mi je pa, ko sem se prepričal, da je ravno stavbni urad glede slovenskega uradovanja prednjačil. Veliko spoštovanje sem zaradi tega dobil do načelnika stavbnega urada inženirja Jana Duffeta, ki je — dasi Čeh po rodu — iz lastnega nagiba začel uradovati slovensko, četudi je včasih moral tehnične izraze šele iskati in ustvarjati.

Jako važno se mi je zdelo vseskozi zanesljivo in brezhibno poslovanje blagajnice in knjigovodstva. Pri prvi sem pred vsem skrbel, da je bila pod stalno in takšno strogo kontrolo, da se vsaka morebitna nepravilnost takoj izsledi. Ne da bi ne bil imel zaupanja do blagajniških uradnikov. Nasprotno: vedel sem prav dobro, da so vsi vestni in pošteni. Ravnajoč se pa po poslovici, da »vrag nikdar ne spi«, smatral sem v interesu njihovega poštenja in svoje odgovornosti strogo nadziranje za potrebno. V drugi vrsti je bilo zaradi reputacije mestne uprave paziti, da ostane blagajnica vedno likvidna.

Oboje je spadalo v delokrog mestnega knjigovodstva in je bilo v veliki meri odvisno od njegovega načelnika. Na srečo sem imel v njem jako veščega in v vsakem oziru vestnega pomočnika. Fran Trdina je bil moj sošolec z gimnazije in je na mesto

knjigovodje prišel po Gogolovem, dr. Tavčarjevem in mojem dogovoru. Našel sem torej v njem pravega prijatelja, ki je bil srečen, ko je videl, kako se najini nazori glede finančne uprave in vestnosti v poslovanju tako znamenito vjemajo. Zato je pa tudi vse svoje moči tako zelo posvečal svojemu uradu, da je skoro ves svoj prosti čas prebil v njem. Denarno gospodarstvo sem z njegovo pomočjo uredil in poenostavil tako, da je imel vsak mestni fond vso svojo neporabljeno in s predstoječimi, že likvidnimi izplačili nevezano gotovino v mestni hranilnici na posebno knjižico obrestonosno naloženo.

Med najvažnejše pomožne urade mestnega magistrata spadal je gospodarski urad. Ves posel tega urada opravljal je nekaj časa komisar Jakob Tomec sam. Ko sem jaz nastopil županski urad, je imel pač že pomočnika; a vse je šlo skozi njegove roke. Tomec me je kot občinskega svetnika po strani gledal. Bil je konservativec najstrožje observance. Zato mu ni bilo všeč, da sem v občinskem svetu prihajal vedno s predlogi, ki so magistratu nalagali novega dela in seveda v dosledku tega občini povzročali tudi novih troškov. Med magistratnimi uradniki je morebiti njemu moja izvolitev za župana bila najmanj simpatična. O tem me tudi ni puščal v dvomu. Često je godrnjal, kadar sem mu kaj naročal, kar mu ni bilo všeč, zlasti če se je to izmikalo iz dotedanjega birokratskega okvirja. Ker se slovenščine v šoli učil ni, mu je slovensko uradovanje delalo precej preglavice. Zato se je kaj rad zatekal k nemškim rešitvam, ker je imel nemškega »šimeljna« popolnoma v oblasti. O neki taki priliki mi je pač dejal, da ga ne naučim veliko, češ, da ima že prestaro butico za učenje. Povedal sem mu na to anekdoto, kako je zaporoški kozak, ko je obiskal neko čebelarsko razstavo na Nemškem in je nakupil nekaj Dzierdzonovih panjev, pripovedoval, da so ukrajinske čebele še enkrat tako velike, ko nemške in kako se je na vprašanje, bodo-li po tem takem mogle priti v panj, odrezal: »Der Bien muss«. Zasmejal se je in njegova »stara butica« postala je

voljna. V teku dobrih dveh mesecev dospela sva tako daleč, da je po slovensko že tako lahko koncipoval, ko po nemško. Sam je bil tega jako vesel. Nezaupanje, s katerim je do tedaj prihajal k meni, jelo se je umikati boljšemu spoznanju in kmalu sva si bila najboljša prijatelja.

Kasneje mi je nekoč v prijateljskem pogovoru brez ovinkov priznal, da se je moje izvolitve za župana ustrašil, češ, da me je čisto napačno sodil in da je le preveč verjel ljudem, ki nobene prilike ne opuste, da delajo zdražbe.

Jakob Tomec je bil izredno nadarjen mož. Imel je bister pogled, ki mu je omogočal napraviti si v dvomljivih in kočljivih slučajih kaj kmalu pravilno sodbo. Brez posebne šolske izobrazbe, prekašal je v mnogih stvareh marsikoga z akademsko izomiko. Trnovec po rojstvu, poznal je skoro vsakega Ljubljančana lično, je bil poučen o njegovih razmerah in je vedel podati sodbo o njegovem značaju. Izreden dar je imel za občevanje s strankami. Vedel jih je zadovoljiti tudi takrat, kadar so odhajale od njega z nepovoljnimi rešitvami. Življenjske težave in neprilike pomagal mu je brez duševnih pretresljajev prenašati njegov zdravi humor, ki ga je spremljal na vseh njegovih potih in mu pridobival povsod prijateljev. V narodnem oziru je bil Tomec že pod nemškutarskimi župani trden ko hrast iz mestnega loga.

Eden najvažnejših referatov, ki je zahteval trdnega juridičnega znanja, je bil obrtniški referat. Bil je poverjen drugemu magistratnemu svetniku Ivanu Šesku, ki se je dobro zavedal, kako važno delo ima opravljati v interesu gospodarskega razvoja mesta, ki je tako tesno zvezan s prospevanjem solidne obrti. Občudoval sem njegovo mravljinčjo pridnost in njegove vedno brezhibne rešitve, katerih v nobenem obziru ni za pičico popravljati ni bilo potreba. Dejal sem večkrat, da bi se Šeskove rešitve lahko kar na slepo parafovale. Žal, da je temu izbornemu in vzornemu uradniku opešal vid tako zelo, da je moral predčasno prositi za upokojenje.

Zvest svojemu geslu, da je čas denar, nisem nikdar rad videl, če so stranke, ki so prihajale na magistrat po uradnih opravkih, morale pred pisarniškimi vratmi čakati, kdaj se bo poljubilo priti uradniku vršit svojo dolžnost. Poleg škode, katero je stranka v takih slučajih z izgubo časa imela, dejal sem si, da mora to tudi sicer delati slab utis na davkoplačevalce. Zato sem predpisal, da mora vsak uradnik med določenimi uradnimi urami biti v svojem uradu navzoč. S početka so nekateri uradniki to naredbo smatrali za slepo nabasano puško. Da jih poučim o zmoti tega pojmovanja, jel sem hoditi zjutraj ob osmih od pisarne do pisarne. Kjer nisem našel uradnika navzočega, položil sem mu na pisalnico svojo posetnico. V par dneh obratoval je uradni stroj že redno in točno.

Sicer sem pa uradnikom sam dajal dober vzgled. Prihajal sem mnogokrat že ob petih zjutraj v pisarno. Šesta jutranja ura je bila pa skoro redno moja začetna uradna ura. Ker sem hotel biti o vsem poučen, zgodilo se je često, da sem šele ob desetih zvečer odhajal iz pisarne domov. Svojemu zasebnemu uradu posvečal sem dnevno največ po štiri ure; počitka pa si skoro nisem privoščil. To je na magistratno osobje uplivalo tako znamenito, da so magistratni uradi kmalu zasloveli zaradi točnosti in hitrosti uradovanja. Vrhu tega mi je omogočilo skrčiti uradne ure tako, da se je uradovalo samo šest ur in to od 8. zjutraj do 2. popoldne. Uradništvu je ta uredba bila v veliko korist, ker je imelo časa za oddih in izprehode; ob ugodnem vremenu pa tudi za krajše izlete. Ono se je zatorej med uradnimi urami s tem večjo gorečnostjo posvečalo izpolnjevanju svojih dolžnosti.

To mi pa ni bilo dovolj. Prepričal sem se bil namreč že kot občinski svetnik, da na magistratu marsikatera rešitev zato zaostane, ker pride iz razvidnosti. Da se temu v bodoče pride v okom, upeljal sem za vsakega referenta posebej kontrolno knjigo, v katero se je na levi strani folija zapisala številka vsakega v obravnavo in rešitev dodeljenega mu spisa, potem dan, kedaj se mu je ta spis izročil, na desni strani pa

dan, katerega je rešitev prispela v potrditev. Te knjige sem potem pridno vsak teden vsaj po enkrat pregledaval. Kjer sem našel, da se agende rešujejo prepočasi, opominjal sem referenta.

Da vsega tega dela glede na vedno množeče se agende in na veliko število strank, ki so želele z županom govoriti, ne bom mogel opraviti sam, mi je bilo jasno. Zato sem pri občinskem svetu izposloval sistemizacijo službe predsedstvenega tajnika in sem nanjo poklical dotedanjega šolskega referenta Evgena Laha. Poznal sem ga namreč že od prej, da je jako marljiv, natančen in vztrajen in vedel sem, da ima fenomenalen spomin celo za subtilne stvari.

Uradniki mestnega magistrata niso moje izvolitve za župana sprejeli nič kaj s prijetnimi čutili. Tako tudi Lah ne. Bil je zato jako ugodno iznenaden, ko sem mu prišel naznanit, da sem si ga izbral za predsedstvenega tajnika. Ni treba naglašati, da je svojo dolžnost vzorno vršil ves čas, dokler ga dolžnost ni poklicala k važnejšemu referatu. — Pri uradnikih, ki so se zavedali svojih službenih dolžnosti in so imeli tudi trdno voljo, vršiti jih po najboljši vednosti in moči, napravil je ta moj ukrep najboljši utis. Saj je dokazoval, da vem ceniti sposobnost in marljivost.

Res smo z magistratnimi uradniki takoj po prvih dneh občevanja postali najboljši prijatelji in je to prijateljsko razmerje trajalo prav do konca. Še sedaj je na magistratu mnogo uradnikov, ki so mi iz srca vdani. Večinoma so to možje temeljite izobrazbe in bistrega pojmovanja, ki vedo ceniti, kar sem v dobi svojega županovanja za uradništvo storil.

Videč kako neprimerni predprostori so bili pred županski pisarno, dal sem takoj po svoji izvolitvi odstraniti nek zid, da se je s tem pridobila večja čakalnica, in naročil sem, naj se položé parketi v njej.

Ta odredba, potem naznanilo glede imenovanja Evgena Laha za predsedstvenega tajnika, Ivana Kavčiča za predsedstvenega slugo in pa vpeljava kontrolnih knjig za referente, vzbudili so začudenje in očividen odpor pri takratnem prvem uradniku, magi-

stratnem svetniku Ivanu Vončini. Nekako nevoljnega se je delal, ko sem mu vse to prišel naznanit. Njegovo obnašanje pripisoval sem užaljenosti, da se nisem prej posvetoval z njim. Vendar je to nerazpoloženje trajalo le dotlej, dokler se ni prepričal, da so vse te odredbe bile primerne in v interesu službe. V njem sem potem imel najboljšega prijatelja in podpiratelja pri vršitvi svojih županskih dolžnosti. Še danes, ko živi že v pokoju, vlada med nama najprisrčnejše razmerje.

Umevno je, da sem z deželnim predsednikom uljudno občeval. Zahteval je to njegov uradni položaj in velevala mi je moja družabna olika. Med nami pa je in je vedno bilo ljudi, ki so smatrali, da je uljudnost in — kjer je to na mestu, tudi — spoštljivost, nezdružljiva s Slovenstvom. Zato se je od čitalniških igralnih miz kmalu po mestu raznesla govorica, da se baronu Heinu prilizujem in se je jelo tudi namigavati, da me pri tem vodijo posebni nameni, ki so ali sebični ali pa v opreki z moškim dostojanstvom. Seveda se za take zabavljive iznajdbe političnih klepetulj nisem zmenil, ker mi je bilo več do blagra mesta Ljubljane, ko do tega, kaj in kako misli o meni kak naivnež ali pa zlobnež. Moja uljudnost do visokih uradnih oseb pa mi nikakor ni branila, temveč mi je celo omogočevala, da jim kedaj naravnost in brez strahu povem resnico, ki jim morebiti ni bila mila.

Naj za primer služi tale slučaj. Mestna občina je ribnik na posestvu podturenske graščine vzela v lastno upravo. To pa zato, ker me je vedno bodlo, da »Laibacher Eislaufverein«, ki ga je imel v najemu, žaljivim načinom in kakor nalašč prezira slovenski jezik. Imenovano društvo si je kmalu na to napraviti dalo ob poti v Rožno dolino novo drsališče, kajti Nemci in nemškutarji so kakor na povelje izostali z mestnega drsališča. Tudi baron Hein je z njimi vred izostal. In glej: preselil se je na novo drsališče, ki je bilo prirejeno iz politične nestrpnosti in sicer s podporo »Kranjske hranilnice«.

Neko popoldne ga obiščem in mu v teku pogovora

naravnost rečem, da me je ta o njem dobljena vest silno iznenadila. Kot zastopnik cesarja, pravim mu, bi vendar ne smel kazati, da beži pred medstrankarsko družbo, ki se zbira na javnem drsališču, in se tako ostentativno postavlja na strankarsko stališče. Ali je prišel v zadrego! Kar pot ga je oblil. Izgovarjal se je sicer, a tehtne opravičbe ni mogel najti. Posledica pa je bila, da njega in njegove soproge od takrat ni bilo več na nemško drsališče. Seveda tudi na mestno ne.

Konečno ne morem opustiti, da ob tej priliki ne omenim, da sem se ves čas, odkar sem stopil v javno življenje, v ustnem občevanju z deželnimi predsedniki in cesarskimi uradniki posluževal izključno le slovenskega jezika. Studilo se mi je že davno, ko sem videl, kako malo ponosa imajo v tem oziru naši ljudje in kako možje, ki so uživali največje zaupanje naroda, pred katerim so se obnašali kot neizprosni radikali, kakor hitro pridejo v dotiko s kakim c. kr. človekom, pozabljajo, da so Slovenci in se jim samo po sebi umevno zdi, da morajo z njim govoriti po nemško.

Opazoval sem večkrat, kako ravnajo v tem oziru Italijani. Nikdo njih bi za nobeno ceno ne izpregovoril s kakim cesarskim uradnikom drugače, kot v svojem jeziku. Samo to je vzrok, da je njihov jezik tako vsesplošno zavladal na Primorskem. Pri nas pa je bila od nekdaj pogubonosna servilnost doma in nas zaradi tega nikdo ne upošteva. Za to samo en primer:

Ko sem bil nekoč pri dvornem svetniku Rudolfu grofu Chorinskem, vstopi tudi državni poslanec Fran Povše. Grof Chorinsky odzdravi na Povšetov nemški pozdrav po slovensko. Ko da je to preslišal, brenka Povše od svojega »Habe die Ehre« dalje na nemške strune. Slišal je, da govoriva midva s Chorinskym le slovensko. Vse zastonj. Kadar je on vmes posegel, storil je to v nemškem jeziku. In taki so žalibog Slovenci vsi. Ne vem, če sta v Ljubljani še dva, ki bi glede ustnega občevanja s c. kr. uradniki imela isto načelo kakor jaz in ki bi se po tem načelu tudi dosledno ravnala.

2. Višja dekliška šola.

Med prvimi zadevami, ki sem se jih lotil takoj po izvolitvi, bila je 2./III. 1913.

ustanovitev mestne višje dekliške šole,

kateri je s svojo ustanovo položil temelj Josip Gorup. Dasi se je to zgodilo že pred leti, vendar je višja dekliška šola še vedno čakala ustanovitve. Zato sem nje ustanovitev smatral za najnujnejšo nalogo mestne uprave, kajti vedel sem, da če je ne ustanovi mesto, ne stori tega noben drug faktor. Dežela zato ne, ker to ne spada v okvir ljudskošolskega zakona, vlada pa že iz načelnih ozirov, ker nam še drugih slovenskih srednjih šol ne da. Srce pa me je peklo, ko sem videl, kako one ljubljanske ženske, ki se prištevajo boljšim rodbinam, odnosno izobraženstvu, skoro brez izjeme nemškutarijo. Takrat se je gospodska ženska sramovala na ulici slovensko govoriti tako, da je tujec, ki je n. pr. obiskal ljubljanska šetališča, kjer je navadno več ženskih, ko moških, moral priti do prepričanja, da je Ljubljana vsaj do treh četrtin nemško mesto. Vedel sem, da temu nič toliko ne odpomore, kakor slovenska odgoja deklet, katere do takrat nismo imeli.

Zato je bil prvi samostalni referat, ki sem se ga lotil, poročilo občinskemu svetu o ustanovitvi višje dekliške šole. Res se je ta šola pod ravnateljstvom dr. Lovra Požarja odprla že v jeseni leta 1896. Šola je bila spočetka nameščena v neprikladnih prostorih Cojzove hiše na Bregu. Že ob slavnostni otvoritvi sem naglašal, da bode moja skrb preskrbeti šoli lepše prostore. To obljubo sem izpolnil, kajti nisem miroval preje, dokler se ni ob Bleiweisovi cesti postavilo sedanje krasno in svrhi dobro odgovarjajoče poslopje višje dekliške šole, odnosno sedanjega liceja.

3. Vprašanje uličnih tabel.

Hudo bodlo me je vedno, da smo v Ljubljani imeli dvojezične uličnе table. Zato sem občinskemu svetu že nekaj let pred tem stavil predlog, naj 2./III. 1913.

se nadomeste s samoslovenskimi. Utemeljeval sem to zlasti z okolnostjo, da imajo mesta: Celje, Maribor in Ptuj samonemške ulične table. Ta predlog, dasi soglasno sprejet, ni se mogel izvršiti, kajti nemški del prebivalstva pritoževal se je vedno proti njemu pri deželnem odboru, ki je bil zadnja instanca v tej zadevi in je dosledno odločal proti enojezičnosti ljubljanskih uličnih tabel.

Po prvi odločbi deželnega odbora dal sem, da mu zadostim, napraviti nove dvojezične hišne table, na katerih je bil zgoraj slovenski napis, spodaj pa nemški, v velikosti 6 : 1. Vzel sem namreč tej obliki uličnih tabel za podlago razmerje števila prebivalstva, katerega je po uradni štetvi bilo šest sedmin slovenskega. Naravno, da je vsled tega bil slovenski napis jako velik, nemški pa tak, da se ga je s prostim očesom le prav od blizu čitati zamoglo. In vendar je ta rešitev bila pravična. Zbudila je pa seveda besnost v nemških krogih in silno nevoljo pri vladi. Baron Hein mi je očital, da se iz Nemcev norčujem. Obmolknil je pa, ko sem mu odvrnil, da nemških napisov sploh potreba ni; če že morajo biti, pa da je le pravično, da se napravijo v takšni obliki, da bodo od daleč kazali razmerje slovenskega prebivalstva do nemškega.

Večina slovenskega prebivalstva bila je s temi tablami zadovoljna, ker je kaj hitro spoznala, da sem z njimi hotel dokazati, da se da vsaka stvar speljati ad absurdum. Ko so bile prvič nabite, bilo je zaradi njih v slovenskih krogih veliko smeha in odobravanja. Našlo se je pa — in to je bilo, česar nisem mogel razumeti — vendar Slovencev, ki so jih te table hudo bodle v oči. Najhujši med njimi bil je notar Ivan Gogola, ki je bil sicer jako naroden, ampak tudi hudo samosvoj. On je v krogu občinskih svetnikov tako dolgo proti tem napisnim tablam govoril, dokler ni občinski svet navsezadnje sklenil, naj se nabijejo zopet stare dvojezične table z enako velikimi slovenskimi in nemškimi napisi. Bil sem navajen sklepe občinskega sveta izvrševati. Izvršil sem zato tudi ta sklep. Pustil sem pa, ker se to ni protivilo sklepu,

tablice s sorazmernimi napisi pribite v tistih novih ulicah, ki preje tablic sploh imele niso. Kadar je šel Gogola v »Narodni dom« ali iz njega, jezil se je vedno na tako tablo na voglu Tomanove ulice.

Bolelo me je, da je zadeva samoslovenskih uličnih tabel v deželnem odboru padla vedno vsled neodločnosti na narodni strani. Prvič jo je pokopal deželni odbornik dr. Tavčar, drugič pa deželni odbornik dr. Papež. Šele nekoliko let kasneje posrečilo se je prodreti s to zadevo, ki mi ni dala miru, dokler se končno tudi pri deželnem odboru ni ugodno rešila. Zanimivo je pa pri vsem tem, da je moral mestni magistrat vsled nagajivosti nemških, odnosno nemškutarskih mestnih prebivalcev dvakrat sneti že nabite ulične table, ki so bile samoslovenske, ter jih nadomestiti zopet z dvojezičnimi, dokler niso končno obveljale sedanje samoslovenske ulične table z belimi napisi na zelenem polju.

4. Zasebne napisne table in objave.

Tudi so me od nekdaj v oči bodli samonemški ali pa nemškoslovenski zasebni napisi in pa te vrste plakati po mestnih ulicah. Samoslovenski plakat je v oni dobi, ko sem prevzel županstvo, bil prava bela vrana. Zato sem potihoma, ne da bi bil kdo o tem vedel, naročil mestnemu komisarju Jakobu Tomcu, do katerega so se morali obračati vsi, ki so hoteli v Ljubljani najeti prostor za kako produkcijo ali kako javno priredbo, naj jim licence daje le pod pogojem, da objavljajo dvojezične plakate, na katerih morajo slovenščini odkazati prvo mesto. Kasneje sem tudi to spremenil ter naročil zahtevati samo slovenske plakate. Na ta način je, ker se nikdo ni upal upirati komisarjevi zahtevi, ne da bi bila stvar kogarkoli razburila, v kratkem tudi s te strani dobila Ljubljana skoro popolnoma slovensko lice. 7./III. 1913.

Uplival sem pa — sam ali po komisarju Tomcu — tudi na to, da so ljudje samonemške trgovske in obrtne napise nadomeščali s čisto slovenskimi ali vsaj z dvo-

ZSJ – Javna knjižnica – Delnice

jezičnimi. Takrat ko sem županstvo prevzel, bilo je namreč silno veliko, ako ne večina, napisov nad trgovinami in obrtovalnicami samonemških. Tudi to moje prizadevanje imelo je že dokaj ugoden uspeh. Ker je Ljubljana po dolgotrajnem doslednjem prizadevanju dobila samoslovenske ulične table, zastaviti sem nameraval svoj upliv, da — sklicujoč se na to okolnost — odpravim nemščino tudi s trgovskih in obrtnih napisnih tabel. Posrečilo bi se mi to bilo brez dvojbe. Če ne takoj, pa po ponovnem prizadevanju. Toda medtem je prišel 20. september leta 1908, o katerem in o dogodkih, ki so z njim v zvezi, bom govoril kasneje. Danes me samo to v srce peče, ko vidim, kako v Ljubljani zopet lezejo na dan dvojezični in tudi samonemški plakati in kako mestni magistrat, dasi ima v tem oziru moč v rokah, proti temu ničesar ne stori.

5. Zdravstvene zadeve.

2./III. 1913. Skrb svojo obrnil sem posebno k zdravstvenim razmeram mesta. Imel sem v tem oziru srečo, da mi je ob strani stal jako inteligenten, po mravljinčje marljiv in važnost svojega urada temeljito pojmujoč fizik dr. Ivan Kopřiva. Komisije, ki so se vršile leta 1895, da razgledajo stavbno stanje ljubljanskih hiš, poklicale so mestnemu magistratu v spomin takoimenovane kanale v odprtih uličicah, za katere dotedaj večina mestnih prebivalcev in menda tudi 90% vseh uradnikov mestnega magistrata niti vedela ni. Bile so to ozke odprte uličice med dvema hišama, zakrite spredaj z visokim zidom tako, da se je zdelo, ko da se hiši dotikata. V te uličice bile so izpeljane straniščne cevi.

Odločil sem se odpraviti te uličice. Nikdo te odločbe ni bil bolj vesel, ko mestni fizik. Toda rekla sva si oba, da utegne stvar pri hišnih posestnikih zbuditi odpor zato, ker jim povzroči precej stroškov. Tu nama je prišla na pomoč višja moč. V Trstu se je pojavila tjekaj iz jutrovih dežel zanešena kolera. Porabil sem to priliko za sestavo zdravstvenih komisij, ki so imele

ogledati vse hiše in podati magistratu na navlašč v ta namen prirejenih polah natančen popis njihovih zdravstvenih razmer. Utemeljil sem to s pretečo nevarnostjo kolere in učinek je bil popolen. Nikdo se namreč tej akciji ni protivil. Povsod so zdravstvenim komisijam radi šli na roke, podajali jim vsa potrebna pojasnila in — kar je še najbolj čudno — hišni posestniki s prav malimi izjemami se niso prav nič upirali, ko se jim je predpisalo, da morajo odpraviti skupne uličice ter mesto njih napraviti dokaj drage betonovane jame za grez. Na ta način so se odpravile takrat vse komunske uličice — na ta način se je mahoma preuredilo do sto stranišč — zlasti vsa javnemu zdravstvu nevarna stranišča po gostilnicah in kavarnah.

6. Regulacija mesta.

Regulačni odsek je bil v tisti dobi poleg finančne- 3./III. 1913.
ga najvažnejši odsek občinskega sveta. On je namreč imel skrbeti, da se svota, ki je bila v regulačne namene na razpolago, svrhi primerno porabi in da se z njo tudi res kaj doseže. Iz dotičnega fonda, čegar visokost mi danes ni več v spominu, ki pa je menda z vsemi prispevki vred znašal okoli 900.000 K, imel se je odkupiti svet, kar se ga je potrebovalo za razširjavo ulic. Iz tega fonda omogočilo se je podreti marsikatero hišo, ki je bila regulaciji na poti, katere pa komisija ni obsodila, da se mora podreti. Tako so nastale sedanje široke ulice ali pa se je položil temelj za njihovo razširjavo v bodočnosti.

Tistokrat nastala je tudi misel, da bi se podrla ona skupina hiš, ki stoji med Kolodvorsko in Prečno ulico ter med Sv. Petra cesto — takozvano »Ajdovo zrno.« — Obravnave s hišnimi posestniki zaradi odkupa njihovih hiš vodil sem z vso energijo in skoro je že prišlo do sklepa preliminarne pogodbe za odkup zadnje hiše. V tem pa je regulačni odsek, v katerem je imel odločilno besedo občinski svetnik Ivan Gogola, sklenil več novih regulacij, za katerih nekatere je po-

trebni svet plačal dokaj drago, in pošel je denar. Še danes mi je žal, da se ona regulacija ni izvršila, kajti trikot ob imenovanih ulicah spadal bi gotovo med najslikovitejše trge v Ljubljani in bi bil silno pripraven za napravo kakega monumentalnega vodnjaka ali pa lepega spomenika. Od regulacije na »Ajdovem zrnu« ostala je samo razširjava Kolodvorske ulice in mali nasadi ob njej. Ta ulica bila je preje tako ozka, da se v njej nista mogla izogniti dva voza.

Pri sestavi zazidavalnega in razširjevalnega načrta polagal sem veliko važnost na ustvaritev javnih trgov. Bil sem popolnoma prožet novodobnega higijenskega nauka velikopotezne komunalne politike, da so javni trgi pljuča mest in zato za njihov bodoči razvoj neobhodno potrebni. Saj sem videl, kako težko in s kakšnimi troški smo morali razširjati preozke ulice starega mesta. Zato mi je bilo do tega, da podobnih težav vsaj mi ne povzročamo zanamcem.

V zvezi s tem stremljenjem je bila pa tudi skrb za javne nasade. Vsak večji trg naj bi bil dobil lep nasad, da bi bil vabil okoliške mestne stanovalce vase in nudil njihovim očem prijetno razvedrilo. Pod temi vidiki so nastali nasadi na Slovenskem trgu, na Hrvatskem trgu in na trgu Tabor. Sreča je hotela, da je mesto imelo vrtnarja, ki ni bil le temeljito kos svoji nalogi, temveč jej tudi z ljubeznijo vdan in se je poleg tega odlikoval z redkim okusom. — Žal, da tu označenih intencij občinski svet kasneje ni umeval več. Pokvaril je s tem trg Tabor, kateremu je v bodoči veliki Ljubljani bila namenjena vloga drugega Kongresnega trga in ki je imel pod spretno vrtnarjevo roko postati vzoren park. Ker je bilo za Sokolski dom mogoče najti kje drugje pripraven prostor, prizadeval sem se, dokler je bil še čas, da odvrnem merodajne kroge od nesrečne zamisli, da žrtvujejo ta krasni trg za stavbišče. Žal, da je bil ves moj trud zastonj. Občinski zastop korakal je strumno iz Kravje doline v — Abdero.

Pri tej priliki omenjam, da mi je često bilo žal, da je botanični vrt na tako neprikladnem prostoru in

med ljubljańskim prebivalstvom tako malo znan. Zato sem, potem, ko sem z zasaditvijo travnika na desni strani Lattermanovega drevoreda izdatno razširil tivolske nasade, začel z vlado odbravnavati, da ga premesti na travnik ob levi strani Lattermanovega drevoreda in sicer na vse prostranstvo od železnice do grajskega parka. Na ta način prišel bi bil na najobiskovanejši kraj mesta in bi bil mogel svojo učno in vzgojno nalogo vršiti kakor potreba.

Barona Heina bil sem za stvar pridobil. Tudi centralna vlada na Dunaju je pritrdila. Bila je pripravljena prevzeti vse troške preselitve in nove uredbe vrta na novem prostoru. Šlo je le še za troške ograje. Bila je projektovana lična železna na zidanem podstavcu. Brez ograje si vrta — ki je imel po dnevu biti občinstvu pristopen ravno tako, kakor mestni parki — glede na vandalizem, ki ga uganjajo gotovi življi ob ponočnih urah po mestnih nasadih, nisem zamogel misliti. Stroški za ograjo bi bili pa prav veliki. Ker smo takrat vsako krono od obeh strani dobro ogledali, predno smo jo izdali in sem celo za dekorativne slike mestne dvorane iskal pomoči pri mecenih, nisem si upal občinskemu svetu predlagati, da se naj troški ograje naprtijo mestni občini. Ob tem se je torej vsa akcija razbila.

7. Mestna kanalizacija.

Odprava skupnih uličic pokazala je, kako velike 3./III. 1913.
važnosti za zdravstveno stanje kakega mesta je dobra kanalizacija. Zato sem se lotil tudi le-te. Ker sem pa vedel, da bi troški za nesmotreno kanalizacijo bili problematični, pridobil sem občinski svet, da je dovolil naročiti splošni kanalizačni načrt. Za ta načrt naprosil sem profesorja Jana Vladimirja Hráskega in le-ta ga je sestavil z ono temeljitostjo in vestnostjo, katera je odlikovala vsa njegova dela. Po tem načrtu, slonečem na splakovalnem sistemu, zidali so se potem vsi kanali. Teh je bilo jako veliko,

kajti vsako leto dal sem postaviti v proračun velike zneske za razširjavo kanalskega omrežja. Javnost za te izdatke — ker so objekti, ki so iz njih nastali, najbolj skriti — takorekoč niti ne ve. Ve le mestni stavbni urad, ki ima o kanalih poseben legopisni načrt. S stroški za kanalizacijo doseglo se je v zdravstvenem oziru jako mnogo. Po Hráskega načrtu izvršila se bosta tudi oba zbiralnika, ki sta projektovana ob razširjenih obrežjih Ljubljanice. S tem bo ovenčano celo podjetje in odpadli bodo oni kanali, ki so bili doslej izpeljani naravnost v strugo Ljubljaničino.

Da bi se omogočilo čim uspešnejše nadaljevati započeto delo zgradbe kanalov, predložil sem občinskemu svetu poročilo glede vpeljave kanalske pristojbine. To poročilo je občinski svet soglasno sprejel in je imel le še deželni zbor dati njegovemu sklepu svoje pritrdilo. Ker so se pojavili neki pomisleki, stvar do danes še ni rešena; vendar pa utegne kanalska pristojbina v najkrajšem času zakonito upeljana biti.

8. Odpeljavanje smeti.

Kakor kanalizacijo, smatral sem v zdravstvenem oziru tudi za jako potrebno, da se primerno zboljša način odpeljavanja smeti. Predložil sem trikrat občinskemu svetu v tem smislu svoje predloge; a vsakokrat jih je le-ta zavrnil. Pod konec mojega županovanja bilo je pa iz krogov občinskih svetnikov soglasno čuti obžalovanje, da se niso sprejeli moji predlogi glede higijenskega odpeljavanja smeti. Klub občinskih svetnikov me je naprosil, naj te predloge v četrtič predložim, češ, da bodo gotovo sprejeti. Pripravljal sem novo poročilo; v tem je prispela moja nepotrditev.

9. Vprašanje tujskega prometa in olepšava mesta.

3./III. 1913. Ko je slovenska narodna stranka leta 1882. dobila večino v občinskem svetu, je bila vsa skrb za tujski promet osredotočena v tivolskem odseku ob-

činskega sveta. Na čelu tega odseka stal je že več let zaporedoma ugledni občinski svetnik Josip Luckmann. On je smatral, da se bodo tujci privabili v Ljubljano z nasadi na posestvu podturenske graščine in s skrbjo za izprehajališča po bližnjem, res lepem gozdu. Tem njegovim nazorom se je bilo zahvaliti, da se je park tivolske graščine vzdrževal v prikupljivem stanju, pri čemer je Luckmann sam imel pod nadzorstvom in — večinoma tudi — pod razporedbo zasadbo vsacega grma in vsake gredice. On je dal napraviti stezo od Švicarije mimo vogla pod gozdom nad pristavo Cekinovega gradu in odtod do vožnje ceste ob parku. Iz njegovih misli je potekla zasaditev skupine brez ob spodnjem delu te steze.

Po novi ustanovitvi občinskega sveta prišel sem jaz na čelo olepševalnemu odseku. O priliki prvega obhoda razlagal nam je bivši predsednik svoje nazore glede naloge odsekove in nam je pripovedoval, kako jih je odsek vršil doslej. Pri tem nam je predočil ono stezo in imenovani brezovi nasad kot občudovanja vreden uspeh odsekovih stremljenj. Ob vsem spoštovanju do delavnosti Luckmannove in do njegovega okusa prišel sem vendar že takrat do prepričanja, da se bo olepševalni odsek moral izmakniti iz tesnega okvirja dosedanje delavnosti. Nekaj naslednjih odsekovih sej in ogledov me je do dobrega poučilo, kako malenkostno negibno je bilo mnogokrat odsekovo poslovanje. Nekoč je šlo za posekanje neke smreke, ki je rastla preveč v stezo. Temu se je protivil konservativni Luckmann in je zahteval ogled na licu mesta. Tu se mu je pridružil občinski svetnik Fran Ravnihar. Šele ko je občinski svetnik ing. Tomek ob tej smreki Ravniharja tako v stran potisnil, da se je ob smreko zadel, prišlo je ob splošni veselosti do sklepa, naj se smreka poseka. — Zopet drugokrat nam je Luckmann, ker smo bili dali napraviti nekaj slovenskih orijentačnih napisov in z barvnimi znaki zaznamovati gozdna pota, na dolgo in široko razlagal, da tujskega prometa ne povzdignemo, če damo vse gozdno drevje belo-modro-rdeče prepleskati. —

Zaradi preložitve steze čez Vrtačo, ki je prej držala od vogla Tržaške ceste naravnost proti železnici, bilo je treba skupnega ogleda olepševalnega in stavbnega odseka in je ob tej priliki občinski svetnik Peter Lassnik na vse petege dokazoval, kolikim in kako važnim javnim koristim na kvar bi bila ta preložitev. Seveda smo jo kljub temu sklenili.

Da pokažemo, da nas je volja uvesti v te razmere temeljito izpremembo in pospešeni tempo, posvetili smo izprehajališčem na posestvu podturenske graščine veliko pažnjo. Odsek se je namreč takoj lotil naprave nekaterih novih steza v gozdu. Izmed teh je posebno omembe vredna steza mimo razgleda, kjer smo izsekati dali drevesa, ki so zapirala razgled na Ljubljano. Ljubljansko občinstvo se je kar začudilo, ko je naenkrat pred sabo videlo mesto s točke, o kateri preje še sanjalo ni, da more nuditi tako lep razgled. — Druga še važnejša steza pa je ona, ki pelje od takoimenovane »cesarske lipe« do Šiške. Ta steza teče zvečine po Koslerjevem svetu in le veliki prijaznosti in naklonjenosti takratnega posestnika Cekinovega gradu Ivana Koslerja se je zahvaliti, da jo je bilo mogoče napraviti. Tovariši v občinskem svetu so kar strmeli, ko sem jih iznenadil s Koslerjevim dovoljenjem. Izdatki za stezo, ki je in bo ostala prijetno in priljubljeno izprehajališče, bili so prav neznatni.

Vendar se meni tega delovanja ni zdelo dovolj, temveč sem že takrat misliti začel, kako bi se naj skrb za privabljenje tujskega prometa postavila na širšo podlago. Saj sem videl, da je lega našega mesta z njegovo vabljivo bližnjo in daljnjo okolico jako ugodna. Malo je mest v avstrijskih planinskih deželah, ki bi se v tem oziru mogle meriti z Ljubljano.

Dobro vedoč, da je snažnost največja privlačna sila vsakega mesta, začel sem boj proti prahu in blatu. Občinskemu svetu sem zato predlagal, naj sklene splošno tlakovanje mesta. Predložil sem mu glede tega obširno tiskano poročilo s proračunom troškov in nasvetom, da se v ta namen najame posojilo. Ob-

činski svet tega predloga ni sprejel, pač pa mi je dovolil kredit za tlakovanje Šelenburgove in Prešernove ulice ter Marijinega trga. Kasneje se je mnenje občinskega sveta tudi glede tlakovanja izpremenilo v smislu mojih predlogov. Občinski svetniki so namreč navsezadnje vendar prišli do prepričanja, da je radikalna odprava prahu in blata mogoča le s tlakovanjem in so me bili tudi pozvali, naj svoj odklonjeni predlog glede tlakovanja mestnih ulic vnovič predložim. Pod konec svojega županovanja pripravljal sem se tudi k temu.

V tem, ko je občinski svet, kar se splošnega tlakovanja tiče, zavzemal odklonjevalno stališče, pripravljal sem pa sam tlakovanje silno blatne Dunajske ceste. Ta cesta je državna, a posipati in strgati jo ima, kolikor je je v mestnem pomeriju, občina. Da to breme odvalim od občine, oziroma jej ga kolikor mogoče olajšam, obrnil sem se do osrednje vlade, naj jo tlakuje.

Potoval sem zaradi tega nekajkrat na Dunaj. Na čelu cestnega oddelka v notranjem ministrstvu stal je takrat dvorni svetnik dr. Roman Iszkowski. Pri le-tem sem bil vsaj vsacega četrt leta po enkrat. Mož o tem, da bi država sama prevzela tlakovanje, še slišati ni hotel. Skliceval se je vedno na to, da tlakovanje zahteva le izredni cestni promet, od katerega ima pred vsem mesto samo korist ter da bi brez tega prometa takšno vzdrževanje državne ceste, kakršno je na Ježici in na Črnučah, zvrhoma zadostovalo. A jaz nisem popustil. Letal sem tako dolgo in tako pogosto nadenj, da sem mu menda že nadležen postal. Da se me reši, obljubi mi pripeljati se poleti iz Trbiža, kamor da pojde na počitnice, s kolesom v Ljubljano. Izpolnil je to obljubo in razkazal sem mu del ceste, ki bi se imel tlakovati. Dal mi je besedo, da ministerstvu stvar priporoči. Res je potem že v prihodnji proračun prišla delna vsota za tlakovanje Dunajske ceste v Ljubljani. Kakor mi je dejal Iszkowski, je to bil prvi slučaj v Avstriji, da je država tlakovala popolnoma na svoje stroške državno

cesto v mestu, kajti drugod so morala k takim tlakovanjem prispevati vedno tudi dotična mesta.

Roko v roki s tem prizadevanjem za olepšavo in higijeno mesta pa so šla tudi prizadevanja glede ličnosti in prikupljivosti mestne zunanjosti. Zato se je napravilo več novih nasadov in drevoredov ter se je tudi pri podeljevanju stavbnih dovoljenj kolikor mogoče vplivalo na hišne posestnike, da napravijo lične façade. V mnogih slučajih se je to posrečilo in tako lahko danes z vso upravičenostjo trdim, da je sedanje prijaznejše lice obnovljene Ljubljane v veliki meri pripisati tedanjemu smotrenemu delu, v katerem so me podpirali ne samo vsi občinski svetniki, temveč prav izdatno tudi vsi uradniki mestnega stavbnega urada.

Ljubljana je tudi res privabljati začela čedalje več tujskega prometa. Ako se le-ta ni razvijal tako, kakor je bilo želeti, pripisati je bilo najbolj okolnosti, da v Ljubljani ni bilo dobrih hotelov. Temu se je odpomoglo šele s sezidavo hotela »Union«. Zasluga za to gre dr. Vinku Gregoriču, ki je mnogo po svetu potoval in videl, kako se drugod skrbi za privabljenje tujcev. Žal ni prišel do izvršitve ves njegov v resnici velikopotezen načrt, ki je predvideval v treh letnih etapah zazidavo vse ulične fronte od Frančiškanske ulice do Slovenskega trga. Po tem načrtu bila bi Ljubljana poleg hotela dobila tudi veliko kopališče s šestdesetimi kadcami in dvema plavalnima basenoma z mrzlo in ogreto vodo.

Ob otvoritvi hotela izrekel sem med drugim pri slavnostni pojedini, kako me veseli, da je dr. Gregoričevo podjetje uspelo. Dr. Šusteršič, ki je kot voditelj Slovenske Ljudske Stranke, v katere rokah je bila večina hotelskih delnic, banketu prisostvoval, pa je takrat vstal ter me na moje in morebiti tudi drugih gostov začudenje v naravnost ditirambskih besedah slavil kot modernega župana. To ga seveda ni prav nič oviralo, da ne bi bil kasneje padel po meni z vso vehemenco ter da ne bi bil vse moje delo na polju mestne uprave proglasil za nič vredno.

Z odprtjem novega hotela prišel je čas za smotreno tujsko-prometno agitacijo na široki osnovi. Bil sem član »Društva za povzdigo Dalmacije«, čegar predsednik je bil veliki prijatelj našega naroda Jan grof Harrach. Prizadevanje za povzdigo Dalmacije uživalo je vso moralno in do neke meje tudi precejšnjo materijalno podporo vlade. Usmerjeno je bilo v prvi vrsti za izkoriščanje prirodnih krasot te silno zanimive primorske dežele z neštetimi morskimi zalivi, veličasnimi prirodnimi pristanišči in mnogimi otoki s klimo in rastlinstvom jutrovih dežel. Program društva je zatorej med raznimi točkami imel na prvem mestu povzdigo tujskega prometa. Posvetovanja in razprave, ki so se v tem pravcu vršile v Harrachovski palači na dunajski Freiungi, so me nekoč privedle na misel, da ustvarim v Ljubljani posebno tujskoprometno organizacijo, ki naj bi pri obiskovalcih Dalmacije, kjer se je imel tujski promet razvijati ob zimskih mesecih, delala propagando za obisk Slovenije o poletnih mesecih. Razodel sem to misel dr. Valentinu Krisperju. Sestavila sva pravila in jih vložila v odobritev.

Slučajno je bil ravno tiste dni dobil deželni predsednik baron Hein od osrednje vlade na Dunaju povabilo, naj osnuje deželno organizacijo za tujski promet. Že je naročil povabiti nekatere osebe na posvetovanje. Med temi je bila večina pripadnikov nemške stranke. Pred vsem članov odbora »Kranjske hranilnice«. Ko mu prineso pokazat mojo vlogo za odobritev pravil tujskoprometnega društva, poprosi me k sebi. Vpraša me, kje sem zvedel za namero vlade glede akcije za tujski promet. Ker mi je to vprašanje bilo nepojmljivo, prosim ga, naj mi je pojasni. Sedaj mi pove, kakšen razpis je z Dunaja prejel. Na moj odgovor, da za to vladno akcijo nisem ničesar vedel, se začudi z besedami: »Vi pa vendar na vse mogoče mislite!«

Nekam kisel obraz je napravil, ko mi pokaže vabila, ki so bila že za razposlatev pripravljena, in pravi: »Sedaj seveda prepuščam vso akcijo vam. Pravila prej-

mete takoj potrjena. Samo toliko jih spremenite, da organizacijo imenujete »Deželna zveza za tujski promet«.

Ta zveza je potem pod spretnim vodstvom dr. Valentina Krisperja sijajno uspevala. Ne samo, da je poživila zanimanje za tujski promet, ga je tudi jela reformovati po izkušnjah drugih dežel. Dr. Krisper namreč ni štedil ne truda ne novcev, da se na lastne oči pouči o modernizaciji te silno važne pridobitne panoge. Potoval je zato po drugih deželah, stopal s tamošnjimi organizacijami v stike in zveze in je potem vedel s primernim poukom prepričevati naše ljudi, da in kaj je potreba storiti, da ne zaostanemo za drugimi deželami. On je tudi znal merodajne kroge ministerstva za javna dela zainteresovati, tako da so bili »Deželni zvezi za tujski promet na Kranjskem« za njeno poslovanje zagotovljena dosti znatna vsakoletna denarna sredstva.

Po inicijativi dr. Krisperja priredila je zveza izlet naših gostilničarjev in hotelijerjev na Dunaj in na Semernik, ustanovila je posebno hotelijersko-gostilničarsko glasilo in priredila je v Ljubljani gostilničarsko šolo. Ta šola je tako zaslovela, da je bolgarska vlada nanjo poslala posebnega odposlanca, Georgija T. Pjejeva. Leta ostal je nekaj tednov v Ljubljani. Prisostvoval je predavanjem in praktičnemu pouku. Uspehi, ki so jih pokazali končni izpiti, imponovali so mu tako, da je bolgarska vlada na temelju njegovega poročila naslednjega leta priredila enako šolo v Sofiji in je nanjo pozvala predavatelja ljubljanske šole Ivana Kendo.

Najvišja točka bližnje ljubljanske okolice je oni vrh šišenskega hriba, na katerem so bile francoske šance. S tega vrha bi bil najobširnejši okrožni pogled po vsej dražestni ljubljanski okolici. Glede na to sem meseca maja 1909. leta podvzel v ministerstvu za javna dela korake, da s primernim državnim prispevkom omogoči mestni občini sezidati na tem hribu razgledni stolp. Z Ivanom Koslerjem bil sem se že pred tem dogovoril, da mestu proda oni hrib in

svet, kolikor bi ga bilo za udoben dostop nanj potreba. Trdno sem bil preverjen, da ta načrt izpeljem. Cesarjeva nepotrditev mi je to onemogočila.

V zvezi z delovanjem »Deželne zveze za tujski promet« je bila tudi ustanovitev delniške družbe »Triglav«. Ta, po moji nicijativi s krepko podporo in sopomočjo dr. V. Krisperja in dr Vinka Gregoriča ustanovljena družba je imela nalog poživiti tujski promet v divni bohinjski dolini. V ta namen je vredila hotel »Triglav« v Bohinjski Bistrici in je nameravala tudi ob bohinjskem jezeru samem — če najde za to umevanje — poskrbeti za letovišča in kopališča. Res se je jel tujski promet v Bohinju hvalevredno dvigati. Hotel »Triglav« je bil prvo poletje dobro obiskan. Celo minister za javna dela Ritt je prišel na več časa tjekaj in je bil očaran od krasote našega planinskega sveta. Tudi zimski sport v Bohinjski Bistrici jel se je zadovoljivo razvijati. Na nesrečo pa delniški družbi ni uspelo dobiti sposobnega domačega najemnika za hotel. Ker ga — zvesta svojim načelom — ni marala dati kakemu Nemcu v najem, stopila je v likvidacijo. Tujski promet v Bohinju pa je od takrat vendar od leta do leta rastel in se je tega nadejati tudi za bodoče.

Danes moremo z zadovoljstvom ugotoviti, da so vsa ta prizadevanja imela že precejšen uspeh, kajti Ljubljano obiskuje na leto že čez 70.000 tujcev. V primeri z Inomostom in Solnogradom ,kjer so v izdatno večji meri dani vsi pogoji za razvoj te važne panoge gospodarstva, je to gotovo veliko. V ministerstvu za javna dela so se kar čudili, ko sem jim navel to številko.

Naj še omenim, da sem v interesu tujskega prometa dal napraviti načrt za električno dvigalo na grad. Saj je z njega očarovalen pogled na bližnjo in daljnjo okolico. Venec naših, deloma z večnim snegom pokritih planin z njihovo raznoliko členkovitostjo pa napravlja tako mogočen vtis, da človek kar strmi. Za grad sem imel pa drug namen. On bi naj nam bil postal, kar je Čehom Karlův Tyn, Poljakom Wawel,

Nemcem Wartburg. Na zunaj naj bi bil ohranil svoje zgodovinsko lice; njega notranji prostori pa naj bi bili namenjeni deloma umetnosti, deloma praktičnim potrebam. Občinski svet je mojo nakano odobril. Zato sem se pripravljal da jo začnem izvrševati. Imel sem v tej zadevi v naučnem ministerstvu in v ministerstvu za javna dela na Dunaju že nekaj konferenc in vsa prilika je bila, da priskoči vlada mestu za preuredbo gradu in za napravo električnega dvigala s precejšnjim, na več let porazdeljenim prispevkom na pomoč. Ker sem se moral z županskega stola umakniti, ostala je stvar nerešena. Pač se mi je potrebno zdelo novega župana dr. Tavčarja opozoriti na to svojo akcijo in mu ponuditi zanjo svojo sopomoč. Navlašč sem ga bil nekoč obiskal zaradi tega v županski pisarni. Odgovoril mi je, da dotlej, dokler ne bode končana revizija mojega županskega poslovanja, ne stori ničesar. Razumel sem. Poslovil sem se od njega s pripomnjo, da mu ta revizija ne donese razveseljivih ugotovitev. Od tedaj nisem o županskih zadevah nič več govoril z njim. O reviziji sami izpregovorim v drugem delu svojih spominov.

10. Ljudska kopelj in mestna ubožnica.

3./III. 1913. Deloma interes za tujski promet, deloma pa tudi želja po modernizaciji mesta, vodila me je v spomladi leta 1897. na daljše potovanje po večjih mestih Nemčije. Nemška komunalna politika je namreč vzorna in vedel sem, da tamkaj najdem marsikaj tacega, kar bi se s pridom dalo uvesti tudi v Ljubljani. Na to potovanje, ki je peljalo po mestih: Draždane, Lipsko, Halle, Erfurt, Kassel, Düsseldorf, Kolin ob Reni, Frankobrod ob Moguncu in Norimberk, vzel sem s seboj načelnika mestnega stavbnega urada, stavbnega svetnika Jana Duffeta.

Prva praktična posledica tega potovanja je bila naprava ljudske kopeli v kolodvorski ulici, druga naprava jubilejske ubožnice v Vodmatu. Vzorec za

ljudsko kopelj z minimalno investicijo, v kateri je ubožnejšemu delu mestnega prebivalstva omogočeno kopati se za prav nizko ceno, našla sva v Lipskem; vzorec za jubilejsko ubožnico pa v Elberfeldu. To mesto ima namreč tako prikladno vrejeno skrb za svoje ubožce, da razne velike občine pošiljajo tjekaj proučevat to vprašanje. Na novo mestno ubožnico v Vodmatu sem še sedaj ponosen, kajti ona vzbuja občudovanje vseh njenih obiskovalcev.

11. Vprašanje osrednjega kolodvora.

Na tem potovanju videl sem, kako primerno imajo 4./III. 1913.
rešena kolodvorska vprašanja drugod, kjer mislijo na bodočnost svojih mest in na olajšavo njihove razširjave.

Ljubljanski kolodvor me je itak že dolgo bodel v oči, kajti poslopje za odpravo osobnega prometa je tako nedostatno, da spada komaj na kako večjo zunanjo postajo, ne pa v deželno glavno mesto. Začel sem torej na Dunaju pritiskati na južno železnico naravnost in pa po železničnem ministerstvu, da preuredi svoj ljubljanski kolodvor. Južna železnica se je seveda branila; v železničnem ministerstvu pa sem našel za to svoje prizadevanje polno umevanje. Toda odkazali so me predvsem na južno železnico in me opozarjali zlasti na to, da bo moralo mesto, ker železnica sama ni kriva, da se je njen promet, odkar so bile napravljene sedanje kolodvorske naprave, tako zelo pomnožil, izdatno prispevati k takim preuredbam in prezidavi kolodvora. Odklonil sem seveda vsak prispevek. Da bi pa bilo mogoče železniško vprašanje čim bolje rešiti, ogledala sva si s svetnikom Duffetom kolodvora v Halle in v Düsseldorfu, kjer sva našla zelo slične prometne razmere, kakor pri nas; našla sva pa tudi prav vzorna kolodvora.

Po svoji vrnitvi s potovanja naprosil sem K a r l a B l u m e n t h a l a, ravnatelja pruskih državnih železnic v Halle na Sali, naj pride v Ljubljano, da prouči tukajšnje razmere in napravi načrt za centralni kolo-

dvor. Pripomniti moram, da je napravo centralnega kolodvora zlasti priporočal beljaški železniški ravnatelj Proske. Ta visoki funkcijonar se je vobče zelo zanimal za moje prizadevanje po zboljšanju kolodvorskih razmer v Ljubljani. On je to prizadevanje pri železničnem ministerstvu tudi toplo podpiral. Računajoč na bodoči osrednji kolodvor po halleškem vzoru izposloval je Proske pri železničnem ministerstvu, da je kupilo zanj Koslerjev travnik med Marije Terezije cesto in med skladiščem državnih železnic.

Ravnatelj Blumenthal je po svojem prihodu v Ljubljano proučil natančno kolodvorske naprave po načrtih inženirskih odsekov južnega in državnega kolodvora, opazoval promet k obema kolodvoroma in od nju, ter si ogledal vso bližnjo okolico mesta. Predno se je vrnil domov, povabil sem ga, naj si ogleda našo lepo Gorenjsko, kajti pripovedoval mi je, da po leti rad zahaja na Tirolsko in hodi po gorah. Peljal sem ga na Bled, v Vintgar, k Peričniku in h Klanškim jezerom.

Blumenthal, nenavadno živahen, silno inteligenten in dobrodušen mož, poleg tega pa znan pesnik, bil je ob krasotah naše domovine očaran. Ko sva se vrnila z izleta in sva sedela v Ljubljani pri večerji, dejal mi je, da sedaj še-le vidi, da časnikarjem ni ničesar verjeti. On da si je namreč predstavljal Kranjsko za nekultivirano deželo, v kateri stanujejo sami razbojniki, sedaj pa da se je prepričal, kako dobro in postrežljivo je ljudstvo, ki biva v teh krajih. Iz Halle poslal mi je še par lepih pesmic, spominjajočih njegovega izleta na Gorenjsko.

Čez dobrih štirinajst dni poslal mi je Blumenthal svoj načrt za ljubljanski osrednji kolodvor, in sicer po vzorcu kolodvorskih naprav v Halle na Sali. Po tem načrtu bilo je zamišljeno dvignjenje vsega prostora, na katerem stoji južni kolodvor, kakor tudi dvignjenje železniške proge od Sela do Viča, tako, da bi železnični promet voznemu prometu nikjer ne bil na poti, ker bi se povsod pod železnico ceste lahko napravile v nivelu. Kolodvorsko poslopje je bilo projektovano med koles-

nicami tako, da bi s fronto stalo proti Dunajski cesti. Tamkaj pa, kjer sedaj to cesto presekava železnična proga, bil bi pred kolodvorskim poslopjem, ki bi se vzdigovalo 6 m nad nivelom Dunajske ceste, velik trg za pešce in vozni promet. Progi na desno in levo za dohod in odhod vlakov bili bi podmosteni.

Veščaki, katere je poklical občinski svet, da ta načrt pregledajo, so bili ob tako preprosti in vendar tako znameniti rešitvi kolodvorskega vprašanja iznenadeni; občinski svet me je na osnovi njihovega izrecila pooblastil, da zastopam na Dunaju takšno rešitev. V ministerstvu so bili tudi presenečeni, ko sem jim predložil načrt. Sedanji železnični minister, takratni oddelni predstojnik dr. von Forster, vzkliknil je: »Grossartig und vollkommen zweckentsprechend, aber für Deutschland und nicht für Österreich!« (Velikansko in popolnoma namenu odgovarjajoče, toda za Nemčijo in ne za Avstrijo!«) Temu je pristavil, da Nemčija za svoje kolodvore in železnice veliko trosi, ker porablja gotovi del letnih dohodkov iz železničnega prometa za železnice same. Pri nas, kjer so železnice le molzna krava za državno upravo, pa da na rešitev tacega lepega projekta še misliti ni, ker je predraga. Bila bi namreč stala 10 milijonov kron.

Po načelih, ki so bili podlaga Blumenthalovemu projektu, dala je potem uprava državnih železnic napraviti kolodvora v Plzni in v Solnogradu. Poslednji smatrajo sedaj za najlepši in najpripravnejši kolodvor v Avstriji. Meni, žal, za Ljubljano ni bilo mogoče doseči tacega kolodvora; vendar mi je pa Blumenthalov načrt služil za podlago za vsa nadaljnja pogajanja v ministerstvu in z južno železnico, pri kateri se mi je končno vsled pritiska ministerstva posrečilo prodreti s kolodvorskim načrtom, čegar stroški so se proračunili na 6 milijonov kron. Podlaga temu načrtu je načelo, da ostane sedanji južni kolodvor kot centralni kolodvor s povečanimi kolesničnimi napravami proti iztoku in s čisto novim 200 m dolgim kolodvorskim poslopjem z otočnimi peroni. Na ta kolodvor imeli bi prihajati vlaki vseh v Ljubljano vodečih prog.

Pogajanja z državnimi železnicami imela so za nasledek, da se je potem ta načrt nekoliko skrčil, ker je železnično ministerstvo nasproti Južni železnici stalo na zelo fiskaličnem stališču. Načrt, ki se dandanes izvršuje, ima za podlago trošek 3 milijonov kron. Kolodvorska prezidava pa utegne biti dovršena to ali najkasneje prihodnje leto. Zaradi naglega razvoja Ljubljane napravil se je s prispevkom mestne občine v znesku 130.000 K podvoz na Martinovi cesti.

12. Šolstvo.

4./III. 1913. Po ustanovitvi višje dekliške šole posvetil sem svoje zanimanje tudi ostalemu šolstvu. Za osemrazredno dekliško ljudsko šolo pri Sv. Jakobu, ki ni imela še lastnega poslopja, dal sem po inženirju Sbrizaju izgotoviti in po arhitektu Maksu Fabianiju popolniti jako prikladen načrt, ki ga je občinski svet odobril in po katerem se je potem stavba tudi res sezidala. Isto tako sem dal izgotoviti tudi načrt za tretjo mestno deško ljudsko šolo in je zgradnja poslopja bila oddana še za mojega županovanja. Ob enem z načrtom za to poslopje dal sem izgotoviti tudi načrte za poslopje II. mestne dekliške ljudske šole. Stavbo te šole nameraval sem razpisati ravno, ko sem bil primoran stopiti s čela mestne uprave.

Prav posebno pažnjo posvetil sem obrtnemu šolstvu. Videč namreč, kako drugod z velikimi žrtvami ustanavljajo obrtne srednje šole, želel sem, da se tudi ljubljanska nižja obrtna šola, takoimenovana strokovna šola mehansko tehnične smeri, spremeni v državno obrtno šolo. Vedel sem namreč jako dobro, da pri železnicah in po tovarnah v naši domovini Slovenci ne pridejo preje do boljšega položaja in do večjega zaslužka, pa tudi ne do političnega vpliva nad delavstvom, dokler ne bodemo imeli sposobnih ljudi za službe delovodij. Za to vprašanje zanimal se je pred mano jako živahno že tudi Ivan Murnik, a preko pripravljalnih obravnav ta zadeva ni bila še prišla.

Šele ko sem začel kot župan posredovati na Dunaju, pomaknila se je rešitev vprašanja z mrtve točke. Saj pa tudi nisem zamudil nobene prilike, da ne bi bil v naučnem, in kasneje — ko se je obrtno šolstvo izločilo iz tega resorta — v ministerstvu za javna dela, potrkal zaradi izpolnitve te želje mesta Ljubljane. Obrnil sem se tudi do naših državnih poslancev, in sicer do ljubljanskega poslanca napredne stranke in do dr. Šusteršiča kot načelnika kluba poslancev Slovenske Ljudske Stranke. Vsi so mi svojo pomoč obljubil. Dr. Šušteršič je celo dejal: »Dobro, od sedaj zanaprej bo boj za državno obrtno šolo naše glavno prizadevanje!« Žal, da je to ostalo samo pri besedah, kajti niti napredni poslanec niti dr. Šusteršič in njegova skupina se za stvar niso zanimali. Edini dr. Ferjančič bil je zaradi nje nekaj krati v naučnem ministerstvu. Dr. Šusteršič pa kljubu svoji obljubi še tega storil ni. Zato pa je, ko sem sam postal državni poslanec, bila moja prva skrb, da to vprašanje ugodno rešim. Kljubu velikemu odporu v finančnem ministerstvu skoro vsemogočnega oddelnega predstojnika dr. Engla pridobil sem bil finančnega ministra dr. Leona viteza Bilińskega, da je mestni občini ljubljanski pod naslovom gradbenega prispevka za šolo odpisal 900.000 kron državnega brezobrestnega potresnega posojila ter da je privolil v uvrščenje vzdrževalnih troškov v redni proračun.

Kako intenzivno sem se za to velevažno zadevo zanimal, dokazuje najbolj ta-le slučaj:

Spomladi leta 1910. peljal sem se v Moravsko Ostravo. V železniškem vlaku našel sem krakovskega župana dr. Leo. Vozila sva se skupaj. V medsebojnem pogovoru pripovedoval mi je, da je na Dunaju končno dosegel, da država mestu Krakówu čisto na svoje stroške sezida poslopje za srednjo obrtno šolo in da ima po takem mesto preskrbeti samo stavbišče. Smejé se je dostavil: »Ko so bila pogajanja končana, dejal mi je dr. Engel: »Aber sagen Sie das ja dem Hribar nicht, denn sonst ist er im Stande über mich hergelaufen zu kommen und mir solange keine Ruhe

zu geben, bis ich ihm nicht auch dieselbe Konzession gemacht haben werde!“« (Toda za Boga ne povejte tega Hribarju; kajti sicer je v stanu, da nad-me prileti in mi tako dolgo ne da miru, dokler tudi njemu ne koncedujem ravno tega.) Da-si torej ne tako ugodno, kakor mesto Kraków, prišla je vendar Ljubljana in z njo ves slovenski narod do učilnice, ki je nastanjena v najlepšem šolskem poslopju, kolikor jih stoji na slovenski zemlji in v enem najlepših v celi državi.

13. Vprašanje slovenskega vseučilišča.

4./III. 1913. Na začetku leta 1898. pojavil se je na avstrijskih visokih šolah »furor teutonicus« (nemško besnenje). Po Schönererjancih vzpodbujani, jeli so nemški dijaki z bučnimi demonstracijami in ponekod celo z brahijalno silo preprečevati predavanja. Ves pokret je bil obrnjen proti slovanskim dijakom; njihovi nemški tovariši bili bi jih najraje kar pognali z nemških vseučilišč. Da smo imeli narodna vseučilišča, bili bi morebiti ta pokret še odobravali. Ako ne, pa bi se vsaj zaradi njega ne bili Bog ve kaj razburjali. Ker smo bili pa brez svojih velikih šol, morali smo seveda proti tej nemški predrznosti nastopiti. Saj je prišlo tako daleč, da so bila na Dunaju in v Gradcu ustavljena predavanja, da so torej oblasti kapitulovale pred nemškimi razgrajači. Z ustavljenjem predavanj so slovanski dijaki prišli v nevarnost, da izgube semester.

Naši dijaki, katerim je bilo znano, da se za vseučiliško vprašanje zanimam bolj ko vsak drugi poslanec, začeli so mi pošiljati poročila o nasilnostih, katerim so izpostavljeni od strani nemških tovarišev in me prosili pomoči. To je bilo povod, da sem v seji deželnega zbora kranjskega dne 4. februarja 1898 stavil ta-le nujni predlog:

»C. kr. vlada se nujno pozivlja:

1.) odrediti takoj vse potrebno, da se začasno vstavljena predavanja na vseučiliščih in tehničnih vi-

sokih šolah na Dunaju in v Gradcu zopet začno in redno nadaljujejo;

2.) skrbeti za to, da bodo dijaki slovanske narodnosti na teh in vseh drugih visokih šolah v državi neprikrajšano deležni vseh akademičnih pravic in svoboščin.«

V teku obširne razprave, ki se je o tem predlogu razvila, dejal sem med drugim tudi te-le besede: »... skrbeti moramo — in to bodem smatral za nalogo svojega življenja — da se uresničijo želje vsega slovenskega naroda, da dobi bela Ljubljana že enkrat svoje vseučilišče.«

Nikdar nisem v svojem javnem delovanju imel navade staviti zgolj kake formalne predloge. Nasprotno: ako sem kaj predlagal, storil sem to vselej po zrelem prevdarku. Da to dokažem, lotil sem se vselej tudi sam dela z veseljem in polnim prepričanjem, da je stvar izvedljiva. Tako tudi v tem slučaju.

V seji deželnega zbora dne 28. decembra 1898 predlagal sem, naj se izvoli deputacija, katera naj cesarju predloži deželnega zbora spomenico o ustanovitvi vseučilišča v Ljubljani. V občinskem svetu in v deželnem zboru sem deloval na to, da obe ti korporaciji z dovolitvijo izdatnih državnih prispevkov posvedočita kako veliko važnost polagata na ustanovitev vseučilišča.

Važno se mi je pa pri vsem tem zdelo, da se vsej akciji da taka sistematičnost, ki bo poroštvo za smotrenost in po tem takem tudi za uspeh. Zato sem v občinskem svetu nasvetoval ustanovitev posebnega vseučiliškega odseka z nalogo, da se v njem osredotoči vse delo za vseučilišče. Po tem od občinskega sveta soglasno sprejetem predlogu naj bi bili v tem odseku zastopani: deželni odbor, občinski svet ljubljanski, »Slovenska Matica«, ljubljansko bogoslovje in »Društvo Pravnik«. V seji dne 30. decembra 1901 je deželni odbor sprejel moj predlog glede odposlatve treh članov v vseučiliški odsek. Kljub temu je deželni odbor odgovoril, da ne pošlje svojih zastopnikov v od-

bor. Enako naznanilo prišlo je tudi od knezoškofijskega ordinarijata v imenu bogoslovja. Vendar me to ni motilo. Aktivoval sem vseučiliški odsek z zastopniki mestne občine, »Društva Pravnik« in »Matice Slovenske«. Dne 4. januarja 1902 bila je prva njegova seja. V otvoritvenem svojem nagovoru sem glasom zapisnika med ostalim dejal, da »so v prilog vseučilišču izpregovoriti poklicani poslanci v državnem zboru. Njihova dolžnost je potegniti se za vseučilišče in zahtevo ponavljati toliko časa, da vseučilišče dobimo. Prvi neuspeh jih ne sme preplašiti, ker bi s tem dali le narodnim zastopnikom v zboru orožje v roke, češ, saj jim je le za trenotni efekt in sami ne mislijo res na to. Treba je ponavljati in trkati, da se konečno odpre.«

Na tej seji poročal sem tudi, kaj je pri naučnem ministru dr. Wilhelmu vitezu von Hartlu dosegla deputacija, ki se je po sklepu občinskega sveta z dne 10. novembra 1901 oglasila pri njem. V tej deputaciji sta bila poleg mene dr. Danilo Majaron in dr. Lovro Požar.

Minister Hartl sprejel nas je jako ljubeznivo ter se je z nami več kot pol ure pogovarjal o naših vseučiliščnih zahtevah. Čuli smo iz njegovih ust ugovore, ki so se tako radi navajali proti zahtevam po slovenskem vseučilišču: namreč, da nimamo še popolnih slovenskih srednjih šol, dalje, da nimamo predavateljev za vseučilišče in konečno, da se ta stvar ne da kar čez kolena prelomiti. Dejal pa je, da priznava Slovencem pravico do lastnega vseučilišča in da bodemo to vseučilišče preje ali sleje od države tudi dobili; samo pogoji da morajo za to dani biti. Pristavil je še: »In da vam pokažem resno voljo podpirati vas v vaših težnjah, hočem vam nekaj storiti. Imenujte mi mlade slovenske učenjake, ki bi se hoteli posvetiti profesorski karijeri na bodočem slovenskem vseučilišču in dam jim ustanove, da pojdejo svoje študije nadaljevat na kako inozemsko vseučilišče. Ako so dotičniki že v službah, poskrbim tudi, da dobé za dobo, ki naj jo prebijejo na tujem vseučilišču, službeni dopust.«

To je bila velika in dragocena obljuba in deputacija je zadovoljna zapustila Dunaj.

Delovanje vseučiliščnega odseka se je zatorej osredotočilo na poizvedovanje po absolvovanih velikošolcih, ki bi bili voljni, da se gredo z državno podporo pripravljat za bodočo vseučiliško karijero. Seveda se je pri tem v vseučiliškem odseku skrbelo, da se najdejo taki kandidatje, o katerih se je dalo pričakovati, da postanejo kedaj prvaki učenosti. Našlo se jih je lepo število in minister dr. Hartel je bil možbeseda. Vsi so dobili službene dopuste in ustanove. Na ta način se je posrečilo spraviti stvar tako daleč, da imamo danes za vse discipline pravniške fakultete, razen treh, domače predavatelje. Za ostale tri pa je vseučiliški odsek našel kandidate med Hrvati in Čehi, tako, da je ministerstvu mogel naznaniti, da kar se tiče profesorskega vprašanja, za ustanovitev pravne fakultete, ki naj bi tvorila začetek ljubljanskega vseučilišča, ni nikake zapreke več.

O uspehu, ki ga je deputacija občinskega sveta dosegla pri ministru Hartlu zdelo se mi je, da je dobro, ako poučim dr. Šusteršiča kot predsednika kluba, v katerem je bilo največ jugoslovanskih poslancev. Storil sem to takoj po avdijenci. Dr. Šusteršič je vzel to moje poročilo s pripomnjo na znanje, da je s tem olajšano njegovo delo in da njegov klub ne pozabi v slovenskem vseučiliškem vprašanju storiti svojo dolžnost. Na to je res v državnem zboru dne 6. decembra 1901 podal nujni predlog. Ali je bil ta predlog kaj več ko taktiška poteza, da bi bil to tistikrat tako popularno zadevo izkoristil v svoje in svojega kluba strankarske svrhe, je težko reči. Dejstvo pa je, da je zaupna obljuba ministra Hartla prišla o tej priliki v javnost, kakor je tudi dejstvo, da se dr. Šusteršič potem za slovensko vseučiliško vprašanje ni dolgo zanimal več in da tudi sedaj še ni hotel poslati v vseučiliški odsek onih treh članov deželnega odbora, ki so imeli v njem sodelovati. Minister Hartel pa je kmalu po oni seji, v kateri je ponovil svojo, deputaciji ljubljanskega mesta dano obljubo, moral vsled intrig nemških strank

odstopiti. Za stvar samo je torej dr. Šusteršičeva akcija pomenila velik in obžalovanja vreden minus, kajti Hartlovi nasledniki niso jej bili daleč tako naklonjeni, ko on.

Videč to, ojunačil sem se poslati Johnu Rockefellerju kratko spomenico o prizadevanju slovenskega naroda, da pride do lastnega najvišjega učnega zavoda in prositi ga pomoči. Nekaj pred tem izvedelo se je namreč, da je ta ameriški velebogatin odločil več sto milijonov dolarjev v dobrodelne in prosvetne svrhe. Sestavil sem torej to-le prošnjo:

»Sire! Darežljivost Vaša je znana. Več sto milijonov poteklo je iz Vaših rok v dobrodelne, zlasti v prosvetne in znanstvene namene. Razna vseučilišča postala so deležna plemenitosti Vašega srca.

Ne zamerite mi torej, Sire, ako se obračam tudi jaz, župan deželnega stolnega mesta Ljubljane, prve in najvažnejše slovenske občine, do Vas, apelujoč na plemenitost Vašega srca, z udano prošnjo, da blagovolite pripomoči slovenskemu narodu do lastnega vse učilišča.

Prilagajoč spomenico o Slovencih, pripominjam, da bode hvaležnost, katero bo slovenski narod do Vas, Sire, ako ustrežete moji prošnji, gojil, dokler ga bode kaj na zemlji, brezmejna. Ne le, da se vseučilišče krsti z Vašim imenom, mestna občina ljubljanska postavi Vam tudi na najlepšem trgu dostojen spomenik, ki naj vsemu svetu priča, kako zna plemenite čine slaviti narod, kateremu doslej ni bila sreča, da bi bil o svoji usodi odločal sam.

Sire, upam, da se nisem z najplemenitejšim namenom zastonj obrnil do Vas.

Sprejmite zagotovilo mojega spoštovanja.«

Spomenico, ki je v pismu omenjena, sestavil mi je Aškerc; oboje pa v angleščino prevel akademski slikar Miroslav Tomec v Št. Vidu nad Ljubljano.

Poslednji odstavek spomenice glasil se je tako-le:

»Three or two millions of your immense wealth, Sir, would ensure the foundation and the cantinuance

of the Slovenian university at Laibach and would preserve to your generosity the everlasting gratitude of the Slovenian people and the admiration of the whole Slav race.«

(Trije ali dva milijona Vašega neizmernega bogastva, Sire, bi zadostovalo, da se zasigura ustanovitev in vzdrževanje slovenskega vseučilišča v Ljubljani in ohrani Vaša velikodušnost v neizbrisnem spominu slovenskega naroda in vsega Slovanstva.)

Z lepo sliko Ljubljane odposlal sem prošnjo v priporočenem pismu v Novi York; potem sem pa v pričakovanju odgovora »dolgo upal in se bal«. Upanje mi je podžigala zavest, kakšna znamenita lekcija za avstrijsko državo bi bil ugoden uspeh moje prošnje; bojazen, da Rockefeller sam morebiti te prošnje še v roke ne dobi, njegov ravnatelj pa, da jo enostavno dene ad acta. Sicer mi je generalni konzul Schwegel bil doposlal kot rojaku par let pred tem obširno zaupno poročilo o naši emigraciji v Zedinjenih Državah Severne Amerike in sem pač premišljal, ali bi ne bilo dobro, da poprosim njega za posredovanje. Zavrgel sem pa to misel, ker sem si dejal, da bi po svoji službeni dolžnosti utegnil o stvari poročati svojemu neposrednemu predstojniku, avstrijskemu poslaniku v Washingtonu ali pa ministerstvu na Dunaj, in bi avstrijsko poslanstvo od ondot dobilo nalog, naj morebitno ugodno rešitev prošnje prepreči. Tudi sem imel sam pri sebi vtis, da mora plemenitost stvari same učinkovati. Žal, da je bil ta vtis varljiv. Odgovora ni bilo.

V času pričakovanja pa nisem počival. Nasprotno: skliceval sem prav pridno seje vseučiliškega odseka in dopisoval sem na temelju njegovih sklepov na vse strani. K sejam sem vabil zastopnike profesorjev in dijakov; kot redni člani odseka so se jih pa udeleževali: dr. Andrej Ferjančič, dr. Vladimir Foerster, dr. Fran Ilešič, dr. Valentin Krisper, dr. Valentin Kušar, dr. Danilo Majaron, dr. Lovro Požar, Andrej Senekovič, Ivan Šubic, dr. Fran To-

minšek, dr. Karl Triller in dr. Jakob Žmavec. O tem, da svoje vseučilišče v Ljubljani navsezadnje kljub vsem zaprekam vendarle dosežemo, bil sem tako zatrdno prepričan, da sem leta 1910 daroval mestnemu magistratu svojo dokaj bogato knjižnico z namembo, da jo hrani za bodoče ljubljansko vseučilišče.

Vse kasnejše prizadevanje vseučiliškega odseka ostalo je več ali manj brezuspešno, kajti ako smo se sklicevali na to, da imamo sedaj zadosti učnih moči za slovensko pravno fakulteto, odgovarjalo se nam je, da morejo na novih vseučiliščih postati profesorji le docentje, ki so že dalje časa predavali na kakem vseučilišču. Priporočilo se nam je torej svoje kandidate spraviti za docente ali v Gradec ali na Dunaj. Toda tu so nastale nove težave. Kadarkoli se je kak Slovenec priglasil za docenta na graškem ali dunajskem vseučilišču, odklonil ga je vseučiliški senat, — odklonil zato, ker je bil Slovenec. Vse naše pritožbe pri ministerstvu niso nič pomagale. Stereotipni odgovor je bil, da so vseučilišča avtonomna in da je zato ministerstvo proti sklepom akademičnega senata brezmočno. Zaradi lepšega je minister vselej obljubil, da bo osebno vplival na rektorja vseučilišča. Ali je to storil ali ne, nisem izvedel. Verjetno je, da ne. Uspeha vsaj ni bilo nobenega.

5/III. 1913. Videč te zapreke, prišel sem na misel, da bi se slovenska pravna fakulteta mogla začasno priklopiti češkemu vseučilišču v Pragi, odkoder bi se kasneje kedaj prenesla v Ljubljano. Stopil sem v dogovor z rektorjem praškega vseučilišča. Rektor Hejnovský je to misel brez ovinkov pozdravil in je obljubil prizadevati si, da se za njo izreče tudi akademski senat. To se je v resnici zgodilo. Tudi dijaki češkega vseučilišča so v tem smislu začeli akcijo. Stvar se je imela izpeljati tako, kakor se je izpeljala svoje dni ustanovitev italijanske fakultete v Inomostu. Dasi je inomoško vseučilišče nemško, vpeljala so se, kakor se je takrat dejalo: »unbeschadet dem deutschen Charakter der Innsbrucker Universität« (ne da bi to bilo na škodo

nemškemu značaju inomoškega vseučilišča), na tem vseučilišču tudi italijanska predavanja. Ker je vsled agitacije med dijaštvom začelo na češko vseučilišče zahajati čedalje več Slovencev, bila je nameravana rešitev izvedljiva. Kazalo je že tudi, da je vlada zanjo na pol pridobljena. To pa zato, ker so češki poslanci z veseljem pozdravili uvedbo slovenskih docentur pri češkem vseučilišču. — Tu se je pa naenkrat oni del naše državnozborske delegacije, ki je pripadal Slovenski ljudski stranki, postavil na odklonilno stališče. Za dr. Šušteršiča, ki je absoluten vladar v slovenskem državnozborskem klubu, ni slovenskega narodnega vprašanja. On hodi za drugimi cilji. Iz strahu, da bi se slovenski dijaki v Pragi navzeli preveč naprednega duha in svobodomiselnih načel, ter da bi v slovanskem navdušenju, ki bi se ga tamkaj nalezli, utegnil utoniti njihov avstrijski patrijotizem, začel se je ustanovitvi slovenskih docentur v Pragi naravnost protiviti. Ker je bilo pa nasproti temu načrtu treba postaviti drugega, prišel je s svojo stranko na misel ustanovitve takih docentur pri Jagiellońskem vseučilišču v Krakówu.

Jasno mi je bilo, da je s tem vsa akcija za slovensko vseučilišče pokopana. Sploh je ta akcija od takrat, ko sta se v državnem zboru »Zveza južnih Slovanov« in »Slovenski klub« posvetovala o njej v skupni seji, začela iti rakovo pot. Ko smo to videli, sklenili smo v »Zvezi južnih Slovanov« stopiti z vlado brez vednosti »Slovenskega kluba« v direktne dogovore. Uspeh teh dogovorov je bil, da se je takratni naučni minister grof Stürgkh zavezal dajati ustanove Slovencem, ki bi se kot docentje hoteli habilitovati na zagrebškem vseučilišču. Senat zagrebškega vseučilišča se je že pred tem izjavil, da rad pripusti slovenske docenture.

Ravno sem se pripravljal, da uplivam na one slovenske učenjake, ki so s podporo ministerstva bili na tujih vseučiliščih, da se habilitujejo v Zagrebu. V tem je pa prispelo naznanilo o nepotrditvi moje sedme izvolitve za župana. Spise o vseučilišču izročil sem novemu županu.

Tudi po njegovem nastopu prihajala so mi razna vprašanja v zadevi vseučiliške akcije, tako da sem primoran bil še 11. februarja 1911. leta sklicati odsekovo sejo. Bila je pa tudi zadnja. S tem, da sem prenehal biti župan, trpela je naravno moja avktoriteta in z njo vpliv, ki mi ga je dajal urad. Zato sem dne 12. marca 1913. pisal županu dr. Tavčarju to-le pismo:

»Dragi prijatelj!

Ker nimam nikakoršnega pooblastila več zastopati mestno občino, od katere sem bil izvoljen v vseučiliški odsek, dovolim si poslati Ti vse spise tega odseka s povabilom, da ukreneš, kar se Ti zdi v tem oziru potrebno. — S pozdravom udani Iv. Hribar, l. r.«

Odgovora na to pismo nisem prejel, tem manje seveda podaljšanje pooblastila. Pogled v spise na mestnem magistratu me je poučil, da je ravnokar navedeno moje pisemce zadnji spis v debelem svežnju vseučiliškega odseka.

14. Tržnica.

6./III. 1913. Med drugimi stvarmi smatral sem za nujno potrebno uredbo tržnih razmer. Pogled na naš trg je sicer jako slikovit in snažnost na trgu vsled smotrenega delovanja mestnega fizikata in tržnega nadzorstva vzorna; vendar ob vremenskih neprilikah trpe prodajalci ob odprtih stojnicah. Poleg tega se ne da zabraniti, da ne bi veter vzdigoval prahu in tako onesnaževal živila, ki so na prodaj razpostavljena.

To uvaževanje privedlo je po druzih mestih do spoznanja, da je trg za živila treba osredotočiti v tržnicah. V občinskem svetu ljubljanskem se je že dalje časa hodilo okoli rešitve tega vprašanja. Še ko je bil v občinskem svetu Fran Povše, priporočal je napravo »tržnih lop«. Menda si je te lope predstavljal takšne, kakršne so one, ki se postavljajo ob semanjih dneh; samo da bi morale biti stalne in zato zidane. Ko

sva s stavbnim svetnikom Duffetom leta 1897 potovala po Nemškem, zanimala sva se tudi, kako so po ondotnih mestih urejene tržne razmere. In prišla sva do prepričanja, da bi bilo najbolje zgraditi v Ljubljani veliko tržnico.

Občinski svet je, ko sem mu o stvari poročal, temu nazoru pritrdil. Vendar je pa glede realizacije načrta bilo važno, kje naj bi nova tržnica stala. Da je Pogačarjev trg zanjo premajhen, bilo je na prvi pogled jasno. Mislilo se je na vse strani, jemalo v obzir različne prostore. Navsezadnje je v občinskem svetu vendar prevladalo mnenje, da za sedaj, dokler se Ljubljana izdatneje ne razširi, ne kaže trga za živila prestavljati s prostora, na kateri je občinstvo že navajeno. Tudi se je občinskemu svetu zdelo potrebno upoštevati interes trgovcev in obrtnikov v bližini dotedanjega trga.

Te okoliščine privedle so me na drugo misel. Obrnil sem se do deželnega predsednika barona Heina s prošnjo, naj naučnemu ministerstvu priporoči, da proda mestni občini ono zemljišče, na katerem je stalo podrto licejsko poslopje s pogojem, da občina preskrbi državi drugo stavbišče za gimnazijo. Hein je to misel gladko zavrnil. A obupal nisem. Mestna občina je bila ravno v dogovorih zaradi nakupa obširnega dr. Eislovega posestva ob Poljanski cesti. Pospešil sem pogajanja in ko je bil kup sklenjen, opozoril sem deželno predsedstvo s posebno vlogo, da bi za gimnazijo bil mnogo prikladnejši veliko mirnejši prostor ob Poljanski cesti, ko staro stavbišče sredi vsakdanjega tržnega hrupa. Obenem sem ponudil dr. Eislov vrt v zameno za licejsko stavbišče. To vlogo priporočil sem baronu Heinu še ustno. Moje utemeljevanje ga je prepričalo. Ni se protivil več. Peljal sem se zato še z legopisnim načrtom na Dunaj, da pridobim tudi referenta, dvornega svetnika dr. Holenio. In posrečilo se mi je. Mesto je dobilo v last stavbišče, ki je za tržnico jako prikladno, ker vsestransko ustreza intencijam in obzirom občinskega sveta. Le-ta je potem tudi res pritrdil mojemu

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

nasvetu, ter me pooblastil, da dam izgotoviti načrte za moderno tržnico.

Za proučavanje moderno urejenih tržnic poslal sem takratnega tržnega nadzornika Jankota Bleiweisa viteza Trsteniškega v Budimpešto, na Dunaj in v Prago. On je po svojem povratku podal skrbno sestavljeno obsežno poročilo. To poročilo upoštevala je tvrdka Köhler in Raynal iz Prage, ki je izdelovala načrte. Ko bi bilo prišlo do sezidave tržnice, prišel bi bil vanjo ves trg za živila. Ne glede na to, da bi bilo v njej mogoče vzdrževati vse drugačno snago, kakor pri prodaji na prostem, bila bi mestna občina, ker bi pri tržnici bile tudi obširne kleti s hladilnicami in zmrzovalnicami, v slučaju potrebe lahko vplivala tudi na ceno živil. Občinski svet dovolil je bil že potrebni kredit za tržnico in imel se je takrat, ko je moje županovanje ponehalo, ravno razpisati natečaj za gradnjo. Od takrat stvar počiva in bojim se, da do tržnice sploh ne pride, kajti — kakor čitam v poročilih iz občinskega sveta — začel se je le-ta nagibati zopet k Povšetovemu mnenju, da se napravijo »tržne lope«.

15. Mehaniške delalnice državnih železnic.

6./III. 1913. Ko je bila zagotovljena in od vseh naskokov z nemške strani zavarovana državna obrtna šola v Ljubljani, bilo mi je potreba še železniških delalnic. Saj so imele v veliki meri skrbeti za službe absolventom mehansko-tehniškega oddelka višje obrtne šole. Zato sem v železniškem ministerstvu in pri železniškem ravnateljstvu z vso silo — takorekoč z dnevnimi obiski — pritiskal na ministra in referente. Posledica tega je bila, da se je ministerstvo odločilo kupiti prostor za delalnice in pospešiti napravo načrtov zanje. Stavbni prostor — nekaj nad trideset oralov — kupila je železniška uprava ob progi kamniške železnice v Šiški. Sedaj sem mislil, da sem stvari gotov. To tembolj, ker so mi pri tehničnem oddelku tržaškega ravnateljstva kazali že skoro čisto izdelane

načrte. A jaz sem obračal, obrnil pa je — tokrat ne Bog, temveč — dr. Šusteršič. Ko sem v železniškem ministerstvu zahteval, da se za ljubljanske delalnice postavi potrebna vsota v proračun državnih železnic, izgovarjati so se mi jeli, da ne morejo od tržaškega ravnateljstva dobiti načrtov in proračuna. Hitel sem tje. V tehničnem oddelku v Trstu odprli so mi šele oči, češ, mi bi že, a ministerstvo — — — več ne smemo povedati.

Tako torej. Bilo mi je takoj jasno, da mora za tem tičati politična intriga. Toda odkod? Imena mi ni povedal nihče; vedel sem pa takoj, da od nikoder drugod, ko od dr. Šusteršiča. Bržkone v bojazni za njegov volilni okraj, ker bi bile delalnice brez dvojbe znatno pomnožile število socijalnodemokratskih šišenskih volilcev. V tej domnevi potrdil me je nek pogovor s knezoškofom dr. Jakobom Missio. Bilo je to o priliki soareje, ki jo je ministerskemu predsedniku grofu Badeniju na čast priredil baron Hein v Seunigovi hiši v Gradišču. Govorila sva o mojem županskem delovanju in omenil sem mu pri tem, da si poleg druzega tudi prizadevam pridobiti Ljubljani železniške delalnice. Škof je pač priznal, da bi bilo to v gospodarskem oziru gotovo važno; menil je pa, da ima stvar tudi senčno stran, češ, da bi se z njimi silno okrepila socijalnodemokratska stranka. To stranko moral je cerkveni knez — kakor sem videl — imeti silno na piki. Glede na tesne vezi med njim in dr. Šusteršičem je pač izključeno, da bi o stvari ne bil govoril s tem poslednjim.

16. Elektrarna in električna cestna železnica.

Ob nastopu županskega urada našel sem uvedbo električne razsvetljave v pripravljalnem štadiju. Za stvar zanimal sem se že precej dolgo. Na svoje stroške sem si ogledal žižkovsko elektrarno, ki jo je izvršil slovečí češki elektrotehnični podjetnik inženir František Křižík in — po prijaznem posredovanju 7./III. 1913.

našega slovenskega rojaka profesorja Ivana Trinka — elektrarno mesta Vidma v Italiji. Imel sem torej kolikor toliko praktičnega upogleda v stvar. Dasi je mesto imelo možnost pridobiti si plinsko tovarno in sem dotična pogajanja tudi res srečno privel do ugodnega zaključka, vedel sem vendar, da je elektrika na zmagovitem pohodu in sem zato pospeševal tozadevno delo elektrarniškega odseka tako, da je bilo mogoče mestno elektrarno odpreti že dne 1. januarja 1898. leta, potem ko se mi je posrečilo najti zanjo slovenskega rojaka inženirja Alojzija Ciuho za ravnatelja. Le-temu je po končanih visokošolskih naukih po prijaznosti profesorja Hochenegga omogočeno bilo posvetiti se pri tvrdki Siemens & Halske na Dunaju praktičnemu udejstvovanju. Mesto je dobilo v njem tako izborno delalno in razporejevalno moč, da mi je po odhodu inženirja Jaromírja Hanuša omogočeno bilo izročiti mu tudi vodstvo mestnega vodovoda.

Po dogradnji elektrarne začel sem naravno misliti na električno cestno železnico in sem stopil zaradi nje v dogovor s tvrdko Siemens & Halske. Pogajanja so hitro napredovala, ker je poročevalec, občinski svetnik Andrej Senekovič kot veščak čudovito dobro obvladal materijo. Odsek je tudi tako vztrajno posloval, da smo nekaj krati — samo zato, da se delo ne prekine — seje prenesli z magistrata v Auerjevo gostilnico zato, da so se posvetovanja vršila tudi med večerjo. Na ta način se je posrečilo tudi to vprašanje v razmerno kratkem času dokončno in za tisto dobo — z občinskega stališča presojevano — ugodno rešiti. — Izvoščki električne cestne železnice niso bili nič kaj veseli. Značilno pa — in tudi poučno, ker dokazuje, v kaki prijateljski zvezi je bil tiste čase župan z volilci — je, kako so mi to naznanili. Neki dan potem, ko je železnica že stekla, ustavijo me pred Slonom.

»Gospod župan,« mi pravi njihov govornik, »oni si pa tudi vsega hudiča izmislijo! Ob ves zaslužek nas bodo spravili. Še beračit bomo morali iti. Sedaj

naj si pa še kaj tacega izmislijo, da nam do novega zaslužka pomorejo. Vejo kaj, kar kočijo naj prodajo. Saj jih lahko mi vozimo.«

Ta iz šegavosti ljubljanskih izvoščkov izvirajoči opomin mi izvabi veselost na lice. Ne spravi me pa v zadrego.

»»Kočije sicer ne prodam,«« odgovorim izvoščkom, »»voženj vam pa preskrbim. Veste kako? Pokopališče premestim daleč ven na ljubljansko polje.««

»Živio!« vzklikne eden iz njih; drugi je bil pa tudi že z dvomom tu. — »Ja, če bo res,« prileze ta dvom čez njegove ustnice.

»»Prav zares, videli boste!«« jih potolažim tako, da se razidemo eden z drugim zadovoljni.

Kmalu po tem dogodku začel sem se pa tudi res zanimati za končno rešitev pokopališčnega vprašanja, katero je bil že fizik dr. Kopřiva tako živo priporočal. Preložitev pokopališča je tako iz zdravstvenih, kakor — in to še najbolj — iz ozirov na razširjavo mesta postalo potrebno. Res so pogajanja hitro napredovala in kmalu privedla do pozitivnega uspeha. Dobra štiri leta po otvoritvi električne cestne železnice začelo se je pokopavati na novem pokopališču pri Sv. Križu.

A n d r e j u S e n e k o v i č u sem, ko je kot gimnazijski ravnatelj stopil v pokoj, da se mu oddolžim za njegovo požrtvovalno delovanje v občinskem svetu, naklonil službo ravnatelja mestne plinarne. On to službo tako v tehniškem, kakor v upravnem in komercijalnem oziru opravlja vzorno in v veliko gmotno korist mestne občine.

17. Slovensko gledališče.

Poleg višje dekliške šole zdelo se mi je za narodno odgojo važno tudi gledališče. Saj sem vedel, da mora na naše ljudi obiskovanje nemških gledaliških predstav v tem smislu demoralizujoče vplivati, da se v njihovih očeh še povdigne že brez tega tako velika veljava nemškega jezika, kar mora naravno imeti za 7./III. 1913.

nasledek zmanjšanje veljave slovenskega. Zlasti pri ženskah sem se bal tega učinka.

V tisti dobi smo imeli trde boje za slovenske gledališke predstave. Dr. Šusteršičeva taktika je bila podirati vse, kar smo naprednjaki zasnovali, pa če je to bilo v narodnem oziru še tako koristno. Njegova velika inteligenca in visoka izobrazba sta mu morali reči, da je razvoj naše dramatske literature brez stalnega gledališča nemogoč: zastonj — on se je vehementno postavil proti njemu. Ne vem, ali je on sam iz strankarskega fanatizma ali kak njegov sledbenik iz omejenosti iznašel utemeljitev proti deželnim podporam »Slovenskemu dramatičnemu društvu« v gorostasni ugotovitvi, da gledališče »za večno izveličanje ni potrebno«. In ta ugotovitev je bila celo natisnjena. Bilo je to v oni dobi, ko smo Slovenci izleteli v Prago, da se udeležimo radosti češkega naroda zaradi otvoritve njegove »zlate kapelice« Talijine. F r a n t i š e k E k e r t, frančiškanski župnik v Pragi in iskreni prijatelj slovenskega naroda, čegar jeziku se je po vzpodbudi Legovi priučil in ki je potem vsako leto prihajal na Bled, dejal je, ko se je o tej stvari govorilo, svojim temperamentnim načinom: »To jsou voslove! Vždyt boty také pro večné blaženství nejsou potřebné, ale nosime je přece.« (To so osli! Saj čevlji tudi niso potrebni za večno izveličanje, pa jih vendar nosimo.)

Kakor sem že pred leti s svojimi predlogi v odboru »Slovenskega dramatičnega društva« skušal pripomoči razvoju naše dramatske umetnosti do večjega razmaha, tako sem torej sedaj v svoj županski program sprejel tudi skrb za slovensko gledališče. Pri občinskem svetu sem izposloval, da je »Slovenskemu dramatičnemu društvu« v nadomestek za odpadlo deželno podporo dovolil obilnejšo mestno podporo. Ta podpora se je po moji skrbi od leta do leta zviševala in je končno dosegla letnih 26.000 kron, na kateri višini je potem ostala. Ko je do take gledališčne subvencije prišlo, se mi je pa tudi potrebno zdelo dati gledališču, ako naj se mu omogoči smotrenejši razvoj, stalno vodstvo. Izkušnje z intendancami, ki so se od leta do

leta menjavale, niso bile namreč — in to ne z umetniškega in ne z upravnega stališča — najboljše. Jel sem se torej ozirati po primerni, za gledališko vodstvo po svoji splošni izobrazbi in umetniški dovzetnosti sposobni osobi. Moje oči so pri tem obtičale na magistratnem komisarju Franu Govékarju, vestnem in marljivem uradniku ter izredno plodnem in slovečem pisatelju.

Ko sem prišel tako daleč, stavil sem občinskemu svetu nasvet in sem tudi prodrl z njim, da se vodstvo slovenskih predstav izroči Govékarju ter mu v ta namen, da se more svobodneje in svojemu poimenitenemu družabnemu položaju primerneje gibati, dovoli dopust z neprikrajšanimi službenimi prejemki. Tudi ravnateljsko plačo je mestna občina prevzela v svoje breme.

Ta uredba imela je proti vsemu pričakovanju ugodne posledice. Pokazalo se je, da se glede zmožnosti in usposobljenosti novega ravnatelja nisem motil. Znal je namreč repertoar sestavljati tako, da so predstave — prej večkrat prav borno obiskane — bile z večine razprodane. Tudi njihov umetniški nivel se je povzdignil. Kar je bilo pa največ vredno: gledališče je uprizarjalo domače komade, ki so bili občinstvu razumljivi, so ga vžigali in so budili v njem domorodna čutila, mesto da ga vodijo po tujih, njemu v največ slučajih miselno popolnoma neznanih sferah. Zadovoljeval je tudi finančni efekt. Neglede na pravi bagatelni letni prispevek mestne občine, dosegel je ravnatelj Govékar bilančno ravnovesje med dohodki in izdatki, na kar sem posebno važnost polagal zato, ker so nekateri občinski svetniki godrnjali zaradi gledališčnega prispevka, ki je v takratnem mestnem proračunu, kateri ni dosegal niti milijona kron, pomenil že veliko postavko.

18. Vrhniška železnica.

Z Gabrijelom Viktorom Jelovškom 8./III. 1913.
na Vrhniki vezalo me je prijateljstvo. Lepa vrhniška okolica me je, ker je blizu Ljubljane, zvabila večkrat

tjekaj. Zlasti sem rad zahajal na vrhniške love, v katerih je bilo razmeroma še največ divjačine. Izlezki antracita pri Ligonji so me celo pripravili do tega, da sem ustanovil družbo za poskusno vrtanje in hodil pogostoma gledat, kako kaj dela napredujejo in ali obetajo kaj uspeha.

Ni se torej čuditi, da sem takoj po potresu leta 1895. prišel na misel, da bi se splošno zanimanje, katero je ta katastrofa za Ljubljano zbudila, dalo morebiti uspešno izkoristiti v dosego železnične zveze med Ljubljano in Vrhniko. Povedal sem to županu Jelovšku in sestavila sva takoj akcijski odbor; sam sem pa prevzel nalogo, da stvar propagujem po ljubljanskem občinskem svetu ter po Trgovskoobrtni zbornici. Kot tehten argument za železnico porabil sem potrebo stavbnega materijala za obnovitev Ljubljane in na merodajnih mestih opozarjal, da opeke Vrhnika in njena okolica produkujeta največ — in, kar je pribajalo z ozirom na morebitne prihodnje potresne nevarnosti posebno v poštev — tudi najboljše.

Ko je bila stvar sprožena, obral sem z odposlanstvi, potem pa večkrat sam, vse odločujoče faktorje, da jih obdelam in za stvar pridobim. Posrečilo se je. Po obilnem trudu mi je bilo končno v železniškem ministrstvu naznanjeno, da je stvar v ugodnem smislu odločena in da imam v nekaj dneh pričakovati dotičnega razpisa. — Vrnivši se domov, obiščem Trgovskoobrtne zbornice tajnika Ivana Murnika, da mu to povem. On se zasmeje in pravi: »Beži no, beži! Železnice se ne zidajo kar takole. Ti tega ne veš in tudi vedeti ne moreš, jaz pa vem« — te besede so bile njegova stereotipna in često rabljena fraza — »predno do zidave pride, bo še veliko Ljubljanice poteklo. Nič si nikar ne delaj iluzij. Železnice še ne boste tako kmalu zidali.«

Nisem mu ugovarjal, dasi sem videl, da se hoče le kot vsevedež nekam važnega delati. Sicer pa nisem izključeval, da bi me ne bili v ministrstvu hoteli le potolažiti in se me za nekaj časa odkrižati. Kmalu se je pa pokazalo, da se je Murnik vendarle zmotil.

Kake tri ali štiri dni na to ga namreč srečam na frančiškanskem mostu. Ko me zagleda, me že od daleč z roko vabi k sebi. — »Ti,« pravi mi, ko se mu približam, »vrhniško železnico boste pa vendarle zidali. Razpis je že tukaj.«

In tako je bilo. Danes, ko železnica že nekaj let vozi, pa se vidi, kako resnično je v železniških krogih razširjeno mnenje, da vsaka železnica sama od sebe ustvarja promet. Kako so se nam smejali, ko smo jo zidali, češ, saj ne boste imeli kaj voziti! Sedaj pa se že pokrivajo obratni stroški in promet narašča od leta do leta.

19. Javni spomeniki.

Ko sem — še mlad dijaček — takorekoč požiral Prešernove poezije, napravile so name najmogočnejši vtis vrstice iz uvoda h »Krstu pri Savici«: 8./III. 1913.

»Največ sveta otrokom sliši Slave.
Tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
Si prosto vol'jo vero in postave.«

Kar streslo me je. Na mizo sem položil knjigo in zastrmel sem v daljavo. Zdelo se mi je, da se mi je odprl pogled v bajno, s čudovitimi solnčnimi žarki oblito pokrajino. Neizbrisno so se mi koj prvikrat vtisnile te vrstice v spomin. In ponavljal sem si jih neštetokrat in ob raznih prilikah. Največkrat pa, ko so se mi krčile pesti zaradi ponižanja, katero smo v narodnem oziru prenašati morali od avstrijske državne uprave. Ob takih prilikah prikazoval se mi je naš veliki pesnik kakor Mozes, ki s svojo povzdignjeno desnico kaže pot v zasanjane daljave.

Ni torej čudo, da sem kasneje, ko sem se izprehajal po Ljubljani, začutil sramoto, da naš veliki pesnik in klicar nima v njej spomenika. Saj sem se zavedal, da bi tak spomenik bil reprezentativnega, pa tudi prav velikega odgojnega pomena. Zato sem takoj, ko je bilo končano nabiranje prispevkov za »Narodni

dom«, sprožil misel postavitve dr. Prešernovega spomenika, sestavil v ta namen odbor in začel zbirati prispevke.

Neizrekljivo me je veselilo, ko sem videl, kako dobro pojmuje naš narod, kaj je velikemu Prešernu dolžan. Za nobeno stvar se ni še pri nas s tako lahkoto zbiralo, ko za ta spomenik. Ni fraza, ampak gola istina, ako rečem, da so ljudje kar tekmovali, da prineso svoje prispevke. In kako vzpodbudljiva pisma je odbor dobival! V prav kratkem času je bilo že mogoče razpisati natečaj za spomenik in poleti 1905. je bil ta spomenik ob ogromni udeležbi našega — v tem slučaju res hvaležnega naroda — svečano odkrit.

Počastit spomin našega velikana pa so prihiteli tudi naši češki, hrvatski in srbski bratje v prav obilnem številu. Poseben sijaj je slavnosti dodajala prisotnost oficijelnih odposlanstev glavnih in stolnih mest: Prage, Zagreba in Belega grada pod predvoditeljstvom županov. Zlasti velikega pomena je bilo odposlanstvo srbske prestolice. Mestno županstvo ljubljansko je pač z županoma Prage in Zagreba imelo stike že od prej. Z županom belograjskim navezalo jih je še le o tej priliki.

Pri postavljanju Vodnikovega spomenika je imel odbor skrbi, kako pokriti nedostatek zbirke. Pri Prešernovem je odboru denarja preostalo, tako da ga je nekaj mogel oddati v neko drugo narodno svrho. Kadar grem sedaj mimo tega spomenika, navdaja me neko tiho zadovoljstvo. Nič za to, da so ljudje, ki vse bolje vedo in znajo, napadali mene, odbor in mojstra Zajca. Spomenik je tu. On dela čast narodu, ki ga je postavil; kaže zunanjemu svetu, kako da smo Slovenci kulturen narod, ki pozna hvaležnost do velikih svojih mož, in mu obenem svedoči, da tudi, kar se oblikovalne umetnosti tiče, stopamo na tekmovalno poprišče. Ta spomenik more pa z zadovoljstvom navdajati tudi mojstra Zajca zato, ker so se profesorji na dunajski akademiji oblikovalnih umetnosti, ki imajo svetoven sloves, izrekli o njem jako pohvalno. Ko bi bila Ljubljana čakala ljudi, ki vse bolje vedo in

znajo, bi bržkone še danes ne imela Prešernovega spomenika.

Drugi javni spomenik ima Ljubljana iz dobe mojega županovanja v voglu parka ob Bleiweisovi cesti. To je spomenik Primoža Trubarja, tega občudovanja in spoštovanja vrednega junaka svojega časa. Svoj postanek ima pa zahvaliti drugemu, njemu sličnemu junaku svojega časa — Antonu Aškercu. Le-ta je namreč, ko je bil izdal svoje pesnitve »Primož Trubar«, prišel nekega dne k meni in mi prinesel poklonstveni izvod te knjige. V pogovoru, ki se je ob tej priliki med nama razvil, dejal mi je, da bi Trubar kot stvaritelj našega pismenega jezika zaslužil v Ljubljani spomenik. — »Glej,« menil je, »postavil si spomenik Prešernu; postavi ga še Trubarju. Mislim, da je naš narod že toliko dozorel, da ne bo težko zbrati denar za skromen spomenik. Jaz kakor veš ne živim v izobilju, rad pa vsak mesec prispevam primerno vsoto.«

Začel sem o stvari premišljati. O prvi priliki poiskal sem na Dunaju mojstra Bernekerja in ga poprosil, naj mi napravi model za skromen spomenik iz laškega marmorja in pove, za koliko bi ga potem tudi izvršil. Nedolgo potem me mojster Berneker pozove, naj si pridem pogledat model. Ugajal mi je. Vsota za izvršitev ni bila previsoka. Naročim ga torej z namenom, da ga dam postavit na trg pred »Narodnim domom«.

Nisem pa sestavil nikakega odbora za zbiranje prispevkov. Poznavajoč razmere, vedel sem, da je tozadevni Aškercev optimizem neopravičen. Prešeren je bil ljubljenec vsega naroda. Zato je bilo za njegov spomenik lahko zbirati. O pomembi Trubarjevi za naše kulturno življenje pa je vedelo le omejeno število inteligence. Poleg tega je bil protestant. Dejal sem si torej, da z javnim pobiranjem prispevkov utegnem doživeti neprijetno iznenadenje. Zato sem si napravil načrt sigurnejše izvedbe.

Vrnivši se z Dunaja, naznanim Aškercu, da je Trubarjev spomenik že naročen. Neznansko sem ga s

tem razveselil. Koj mi obljubi, da bo vsak mesec prispeval zanj po petdeset kron. Odgovorim mu, da so stroški že pokriti. Ko da ne čuje prav, vpraša me še enkrat. Potem pa začne ugibati, da jih je prevzel Gorup in ko mu odvrnem, da ne, jame vame siliti, naj mu povem, kdo je imel toliko umevanja za pomembnost Trubarjevo in njegove zasluge, da je prevzel pokritje troškov za njegov spomenik. In natvezim mu, da polovico jaz, polovico pa gospa dr. Tavčarjeva. Še danes ga vidim s kakšnim začudenjem na licih je sprejel to naznanilo. Do svoje smrti je bil prepričan, da je res tako in je zato — dasi sam na sebi ni bil nič kaj navdušen občudovalec ženskega spola — o gospej dr. Tavčarjevi vedno govoril z izrednim spoštovanjem.

Stvar glede troškov za spomenik pa ni bila takšna. Preskrbel sem si marveč pokritje drugače. V »Ljubljanski kreditni banki« dal sem si vsako leto od občnega zbora dovoliti neko vsoto, da jo po svojem prevdarku razdelim v narodne in občekoristne namene. Poskrbel sem, da je ta vsota dve zaporedni leti bila za toliko višja, da sem mogel iz nje plačati Trubarjev spomenik. Iz prijateljskih nagibov do dr. Tavčarja sem potem z njegovim soglasjem dal razglasiti, da je njegova soproga soprispevateljica troškov za spomenik.

Pogajanja z mojstrom Bernekerjem vršila so se poleti 1908. leta. Ker si je Aškerc to zaradi štiristoletnice Trubarjevega rojstva želel, dal sem meseca septembra ravno tega leta slovesnim načinom položiti temeljni kamen. Spomenik je bil pa dovršen, postavljen in odkrit šele leta 1909. Pa ne pred »Narodnim domom«, temveč v Bleiweisovem parku, ker je ta prostor obliki spomenika bil primernejši.

Tretji javni spomenik, ki je nastal v dobi mojega županovanja in po moji pobudi, je cesarjev spomenik na Slovenskem trgu pred pravosodno palačo.

Ko sem bil leta 1895. poklican v Budimpešto, da se zahvalim na potrditvi za župana, sprejel me je cesar Fran Josip I. jako laskavo. Leta 1897. poklican sem bil v Ischl, da cesarju poročam o novem julijskem

potresu. Cesar me je sprejel v svoji pisarni, se o razmerah v Ljubljani natančno informoval in je kazal veliko zanimanja za delo občinskega sveta po prvem potresu.

Vtis teh dveh avdijenc name je bil tak, da nisem izključeval možnosti s primernim postopanjem zainteresovati cesarja tudi za politične težnje slovenskega naroda. Ker se je bližala petdesetletnica njegovega vladanja in sem vedel, da se bo po vsej državi svečano proslavljala, dejal sem si, da bi se dalo morebiti zadobiti cesarjevo naklonjenost, ako se mu postavi v Ljubljani spomenik. To pa v zvezi s potresom v letu 1895., vendar tako, da bi ta spomenik pomenil poklonstvo vsega slovenskega naroda. V ta namen sklical sem v dan proslave cesarjevega vladarskega jubileja župane vseh slovenskih občin v Ljubljano. Občine same sem bil že pred tem povabil, naj prispevajo za spomenik.

Ko sem imel na ta način zbrano potrebno vsoto, razpisal sem natečaj. Pri presojanju došlih načrtov polagal sem veliko važnost na to, da pride v izvršitev načrt kakega novega mojstra, da tako že s svojimi javnimi spomeniki pokažemo, kako se moremo ponašati tudi v kiparstvu s hvalevredno domačo tekmo. Izvršitev je bila po teh vidikih prisojena mojstru Peruzziju, tako da sedaj javni spomeniki Ljubljane predočujejo dela štirih naših kiparjev in tako dajo možnost spoznavati njihovo umetnostno tehniko.

Upanje, katero sem vezal na cesarjev spomenik, je, žal, bilo prazno. Dogodki so me poučili, da je cesarski dvor mnenja, da vsa poklonstvena dejanja našega naroda na cesarjev naslov niso nič druzega, ko dolžni pozdrav sužnjev: »ave Caesar, morituri Te salutant« (zdravstvuj, cesar, umrjoči Te pozdravljajo).

20. Jubilejske stavbe.

Marsikomu se bo morebiti čudno zdelo, zakaj so ljudska kopelj, ubožnica v Vodmatu in zmajski most sezidani bili v spomin cesarjevih jubilejev. Marsikdo

bi utegnil to smatrati za nepotrebni bizantinizem. Toda temu ni tako.

Z novimi projekti naletel sem, kakor to sledi iz dosedaj povedanega, vedno pri občinskem svetu na precejšen odpor. Ta odpor treba je bilo na kak način premagati. Semtertje se mi je to posrečilo s ponovnimi poročili in z obdelovanjem občinskih svetnikov enega za drugim. Pri navedenih napravah pa sem porabljal priliko cesarjevih jubilejev. Ker so vsa deželna stolna mesta jubileje praznovala z raznimi ustanovami ali dobrodelnimi in občekoristnimi napravami, morala jim je čisto naravno slediti tudi Ljubljana. Da občini ne prouzročam nepotrebnih izdatkov za stvari, na katere lahko še čaka, porabil sem cesarske jubileje v to, da je mesto dobilo potrebne zavode in naprave.

21. Ivan Kavčič.

8./III. 1913. Ko govorim o svojem županskem poslovanju, ne smem pozabiti tipične osebe predsedstvenega sluge Ivana Kavčiča, imenovanega »Zancek«. Ivan Kavčič bil je v mladih letih navdušen »Sokol«. Ko sem ga spoznal, imel je na Francovem nabrežju v Schreierjevi hiši gostilnico »Zur Bierquelle« na račun. V tej restavraciji shajali smo se takrat »Sokoli«. Razmere so pa bile v tisti dobi v Ljubljani takšne, da Kavčiču, dasi bi bil to rad storil, hišni gospodar ni dovolil napraviti slovenskega napisa nad lokalom.

Gostilnica se Kavčiču ni obnesla, zato si je iskal službe. Po dolgem času dobil je službo pomožnega sluge na magistratu. V tej službi je zlasti ob občinskih, deželnozborskih in državnozborskih volitvah pokazal svojo agitatorsko vrednost. Spadal je med prve priganjače narodnih volilcev in je na nemškutarje kar pihal jeze. Pravi tip one vrste agitatorjev je bil, ki jih je dr. Zarnik nazival »Wahlhunde« (volilne brake). Ko sem bil vprvič izvoljen v deželni zbor, bil je Zancek prvi, ki mi je prišel to vest s takim neznanskim navdušenjem javljat, da mu je kar sapo zapiralo. Vidno je bilo, da mu navdušenje prihaja res iz srca.

Plača njegova kot pomožnega sluge je bila minimalna. Po izvolitvi za župana spomnil sem se tega reveža. Dejal sem si, da mu moram pomagati do boljše eksistence, ker si jo je s svojim navdušenim delom za narodno stvar pošteno zaslužil. Koj po izvolitvi pokličem ga torej k sebi in mu naznanim, da ga, kadar pride cesarjeva potrditev, vzamem za predsedstvenega slugo z naturalnim stanovanjem. Kavčič me je debelo gledal. Kar verjeti ni mogel, da ga naenkrat zadene taka sreča. Sicer to ni bilo Bogve kaj; a brezplačno stanovanje je bilo zanj, ki je živel v skromnih razmerah, dokaj vredno. Poleg tega je tudi takoj izprevidel, koliko ugodnejše življenje bo imel, ker mu ne bo potreba letati po mestnih predkrajih, v katerih je imel dostavljati uradne spise.

»Zancek« — kakor so Ivana Kavčiča vsesplošno nazivali — je po nastopu službe kaj hitro zapadel oni domišljavosti, ki se poloti malodane vseh predsedstvenih slug. Samo, da se je pri njem razvila do najvišje stopinje in sicer tako, da je samega sebe smatral za silno važno osebo mestne uprave. Saj mu je moral vsakdo povedati svoje ime, da ga je javil dalje. — To v interesu reda upeljano odredbo izvrševal je z neko posebno imenitnostjo, zaradi katere je kmalu zaslovel kot smešna figura. Marsikdo se je ob njegovem obnašanju zabaval in na njegov račun nasmejal. Tudi meni je prizadejal marsikako veselo uro. Tako mi je nekoč naznanil deputacijo »Surovinskega društva ljubljanskih čevljarjev« z besedami: »Društvo srovina«. Drugikrat pa, ko je prišla deputacija »Deželnega pomožnega društva za bolne na pljučih«, v kateri so bili trije dobro rejeni gospodje rdečih lic: »Ta bolni na pljučih.« Sicer je bil Ivan Kavčič zlata duša, trdnega narodnega prepričanja in izredne zvestobe in udanosti. Pri volitvah je bil vedno najboljši agitator in z obrazom, sijajočim srčnega veselja, mi je prihajal med agitačnim delovanjem poročat o svojih uspehih.

Ker je v županski predsobi navadno čakalo veliko število strank, spuščal se je z njimi prav rad v pogovor. Silno naivno, seveda; vendar je iz te naivnosti

pogledalo včasih tudi precej drznosti. Da je rabil plurale majestatis, je po rečenem samo po sebi umevno. Če je hotel povedati, da je magistrat ali občinski svet kaj sklenil ali župan kaj odredil, dejal je vedno »mi smo sklenili«, »mi odredili«. V pogovor se je pa spustil z vsakomer. Tako je nekoč, ko je knezoškof Missia čakal v predsobi — kakor so mi pravili drugi, ki so bili priče tega prizora — stopil mencajoč roke in sladko se nasmihajoč k njemu ter ga je, ko da sta dobra stara znanca, vprašal: »No, gospod škof, kako se pa kaj imaja?« Knezoškof je zardel, obrnil se na peti ter pokazal Zancku hrbet.

Ko me je nekoč obiskal visok funkcijonar z Dunaja, pridirjal je po njegovem odhodu Kavčič ves iz sebe k meni v sobo ter je skoro brez sape hitel zatrjevati: »Gospod župan, takega gospoda pa še ni bilo pri Vas. Nikoli še ni bilo takega gospoda pri Vas!« Komaj sem spravil iz njega, da mu je, ko mu je pomagal suknjo oblačiti, stisnil zlatnik v roko.

Ko sem leta 1910 naznanil na magistratu, da moja izvolitev za župana ni bila potrjena, ostal sem pri tem čisto hladen. Drugače pa je bilo s slugo Kavčičem. Bil je ves iz sebe in zabavljal je s takimi besedami na faktorje, ki so v tej zadevi bili merodajni, da se to ne da ponoviti. Konečno mi je pa izjavil: »Če Vi ne boste več župan, tudi jaz ne bom več na magistratu!« Proroške besede so bile to. Slutil je brž-kone, da novi župan ne bo trpel okoli sebe oseb, ki so uživale moje zaupanje. Tisti dan, ko je novi župan dr. Ivan Tavčar prisegel, umrl je Kavčič, zadet od mrtvouda.

38. Ljubljanska kreditna banka.

10./III. 1913. Neko popoldne leta 1900. prišel je k meni notar Ivan Plantan. Povedal mi je, da je bankir Maks Vršec sestavil pravila za ustanovitev slovenske banke; priznal pa je, da izprevideva, da nima veliko upanja spraviti skupaj potrebni delniški kapital. Vprašal je torej mene, kaj o stvari mislim in ko

mu povem, da se mi zdi dobra in izvedbe vredna, prosil me je, naj se zanjo zanimam. Nato sva se dogovorila, da se snidemo dan kasneje v pisarni Vrščevi.

Drugi dan grem res tjekaj in najdem pri Vršcu notarja Ivana Plantana in odvetnika dr. Matijo Hudnika. Vršec obrazloži mi, kako njemu za privatno bančno podjetje, katero je osnoval v Ljubljani, ko se je bil preselil iz Celja, nedostaja kapitala. Zagotavlja me, da bi sicer lahko prav dobro posloval, češ da mu banka kljubu nedostatku kapitala daje dovolj zaslužka za preživitev, da je pa potreba postaviti posel na širšo podlago. Obrazloži mi, da bi to po nejgovem mnenju morala biti slovenska delniška banka, in mi pove, da je zanjo že sestavil pravila. Ta pravila mi izroči s pripomnjo, da ve, da so njegove moči preslabe za izpeljavo načrta in da smatra edino mene za močnega dovolj, da to storim.

Po kratkem razmotrivanju z notarjem Plantanom in dr. Hudnikom dejal sem, da nalogo prevzamem, ako mi Vršec odstopi pravila ter mi da polno moč, da ista spremenim po svojem prevdarku in da v odbor nove banke pokličem osobe, katere bom smatral, da so v ta namen prikladne. Pri tem pripomnim, da že naprej odklanjam njegov vstop v upravni svet. Vršec izjavi takoj, da pravila čisto rad izroči in da prepusti vso stvar meni, da delam čisto in edino po lastnem prevdarku. Glede sebe izjavi, da niti mislil ni kandidovati kdaj v upravni svet; da pa se nadeja, da ga banka vzame za uradnika, pri čemer pa ne misli na kako vodilno službo. To mu rade volje obljubim. Notarju Plantanu omenim še potem, da mi tudi sodelovanje z dr. Hudnikom ni všeč in da ga ne mislim sprejeti v upravni svet, pač pa sem mu to obljubil glede trgovca Vrbana Zupanca, ki mi ga je Plantan priporočal.

Ko doma pregledam izročena mi bančna pravila, smatral sem jih za primerna. Po nekaterih popravilih dal sem snujoči se banki ime: »Ljubljanska kreditna banka«. Na to sem se obrnil do glavnega ravnatelja »Živnostenske banke« Vojtěcha Mastnega v

Prago z vprašanjem, če ne bi hotela njegova banka sodelovati pri ustanovitvi »Ljubljanske kreditne banke« na ta način, da prevzame polovico takrat na 500.000 K določenega delniškega kapitala. Poleg tega sem želel, da novi banki, ker Slovenci tistokrat še nismo imeli izurjenih uradnikov za bančno stroko, dá prve moči na razpolago. Glavni ravnatelj Mastný in ravnatelj František Procházka obiskala sta me namreč poleti 1899. v Ljubljani. Prišla sta me vprašat, če bi hotel stopiti na čelo podružnice »Živnostenske banke«, katero sta nameravala v Ljubljani osnovati. Tega njunega obiska in pogovora z njima sem se sedaj spomnil.

»Živnostenska banka« imela je takrat na Dunaju podružnico, kateri je prideljevala vse poslovne transakcije na jugu države. Zato mi generalni ravnatelj Mastný odgovori, da je tej podružnici naročil, naj z mano glede ustanovitve projektovane samostalne banke v Ljubljani stopi v dogovor. Obenem pripomni, da vsled tega projekta odpade namera »Živnostenske banke«, da ustanovi v Ljubljani lastno podružnico. Kmalu na to obišče me v Ljubljani dirigent dunajske podružnice »Živnostenske banke«. Z njim sva dogovorila vse nadaljne modalitete. Med temi je bila tudi določba, da ima »Živnostenska banka« v upravnem svetu »Ljubljanske kreditne banke« biti zastopana po treh izmed dvanajstih članov.

Vložil sem torej pravila. Kmalu je prispela njihova potrditev in v jeseni leta 1900. otvorili smo banko. Za ravnatelja bil je imenovan Ladislav Pečánka, ki je bil do takrat višji uradnik pri podružnici »Živnostenske banke« v Moravski Ostravi. Upravni odbor sestavil sem sam in sem tudi zanaprej, kadar se je kako mesto upravnega svetnika vsled smrti izpraznilo, določil sam novega kandidata. — Maks Vršec ustanovitve banke ni dočakal. Predno je začela poslovati, umrl je nenadne smrti.

Pokazalo se je takoj, kako res nujno potrebna je bila banka. Ljubljana doslej takega zavoda ni imela. Poslovala je pač pred leti kratko dobo »Kranjska

eskomptna družba«, katera je pa vsled malverzacij svojega ravnatelja prišla v stečaj. Ves bančni posel je bil torej v rokah privatnikov: Josipa Luckmanna in I. C. Mayerja. Ljudje so na ta dva bančna zavoda že navajeni bili. Poslovala sta namreč solidno in sta zato tudi veliko zaslužila. Vendar so ju narodne slovenske stranke počele polagoma opuščati ter se posluževati »Ljubljanske kreditne banke«. Vlog je dobivala od meseca do meseca več in se je temu primerno razvijala tudi v ostalem poslovanju. V primeri s tem razvojem zviševal je upravni svet delniški kapital. Za prvo zvišanje na milijon kron odločil se je bil jako težko, kajti bal se je, da ne bo mogel razpečati vseh novih delnic. Bojazen njegova izkazala se je pa neopravičeno, kajti vpisanih je bilo veliko več delnic, kakor je bilo potreba. Kasneje se je vršilo zvišavanje delniškega kapitala po milijonu, po dva in po tri milijone kron in so se za vse nove delnice našli takoj kupci. To je najboljši dokaz, kako je občinstvo dobilo zaupanje do banke, katera ima danes že 8 milijonov delniškega kapitala in milijon reservnih fondov.

Vendar pa tudi ta inštitucija ni ostala brez napadov. Jako hud nasprotnik jej je bil s prvega početka notar Ivan Gogola, ki je neprenehoma trdil, da je banka v škodo »Mestni hranilnici«. Naj sem mu še tako dokazoval, da je ravno nasprotno res, da bode namreč »Mestna hranilnica« imela najtrdnejšo oporo v »Ljubljanski kreditni banki« in da je bančno poslovanje jako različno od hranilničnega, da letemu ne more nikdar biti na škodo: — vse ni nič pomagalo. Prav do svoje smrti ostal jej je zagrizen nasprotnik in zato tudi ni hotel nikdar kupiti kake njene delnice.

Nekoč pridružil se je bil Gogoli tudi dr. Ivan Tavčar, dasi je bil član bančnega upravnega sveta. Bilo je to takrat, ko je v občinskem svetu med ostalim mislil, da je primerno porabiti tudi mojo ustanovitev »Ljubljanske kreditne banke« za to, da mi izpodnese županski stol. Vendar so pa ti glasovi proti banki bili osamljeni in pri dr. Tavčarju tem ne-

pojmljivejši, ker je bil mojo ponudbo za vstop v upravni svet »Ljubljanske kreditne banke« brez pomisleka sprejel in je tudi potem napadu ostal še v upravi tega po njegovem mnenju neželjenega denarnega zavoda.

Splošno je vladalo umevanje za naloge banke. Med prvimi, ki so brezpogojno odobrili ustanovitev, je bil veletržec Fran Kollmann, katerega sem tudi voliti dal v upravni svet in ki je do smrti ostal banki zvest, podpirajoč jo z izdatnimi denarnimi vlogami. Danes se seveda ne najde nikogar, ki bi ne bil prepričan o koristi banke in o njeni veliki važnosti za naše narodno gospodarstvo. Popolnoma pa se bode ta važnost izpoznala po par desetletjih, kajti »Ljubljanska kreditna banka« ima danes v sebi vse pogoje za to, da postane finančna velesila.

×

39. Dalmatinsko parobrodarstvo.

12./III. 1913. Pasažirska zveza Dalmacije s Trstom bila je pastrka »Avstrijskega Lloyda«. Ko sem se v prvič leta 1877. peljal v Dalmacijo, potreboval sem šest dni vožnje do Kotorja, kamor dandanes brzi parniki prihajajo v 24 urah. Da-si se je po časnikih veliko razpravljalo o zapuščenosti Dalmacije in o slabih nje zvezah z državo, vendar je »Avstrijski Lloyd« ostal gluh za vse pritožbe. Nekoliko boljše uredile so se prometne razmere z Dalmacijo šele od takrat, ko se je po inicijativi in krepki energiji ogrske vlade ustanovila na Reki »Ogrsko-hrvatska parobrodarska družba«. Le-ta je postavila v službo nekaj dobrih osebnih parnikov in je uvela tudi brzo paroplovbo.

Z ozirom na te razmere izgubil je kmalu Trst skoro ves osobni promet z Dalmacijo, kajti kdor je hotel tjekaj potovati, peljal se je zaradi udobnosti vožnje in prihranka časa skozi Reko. Vse te razmere proučeval sem na večkratnih svojih potovanjih v Dalmacijo in prišel sem do prepričanja, da bi za Avstrijo zelo potrebno bilo ustvariti v Trstu posebno veliko

parobrodno družbo, popolnoma neodvisno od »Lloyda« in sicer parobrodarsko družbo samo za Jadransko morje.

Ko je »Ljubljanska kreditna banka« otvorila v Splitu svojo podružnico, izkristalizoval se je ta načrt v meni do konkretnih oblik. V Dalmaciji poslovalo je pet malih parobrodarskih družb, ki so oskrbljevale osobni in tovorni promet med pristanišči dalmatinske obale. Te družbe so bile: »Societa Zaratina« v Zadru, Pio Negri & Co. v Šibeniku, Serafino Topić na Visu, Fratelli Rismondo v Makarski in »Ragusea« v Dubrovniku. Zastopnike leteh sklical sem leta 1902. v Split na posvetovanje. V tem posvetovanju obrazložil sem jim svoj načrt, po katerem naj bi se njihova mala parobrodarska podjetništva združila v veliko družbo, katera naj bi prevzela tudi brzoplovbo. Po mojem načrtu imela bi bila družba zahtevati od vlade vso tisto subvencijo, katero je dotlej plačevala za oskrbljevanje osobnega prometa in za prevažanje pošte posameznim podjetjem in pa »Avstrijskemu Lloydu«.

Dalmatinski parobrodarji sprejeli so moj načrt radostno, rekoč, da z njegovo uresničitvijo prihaja nova doba za avstrijsko obrežno parobrodarstvo. Po pisanem dogovoru pooblastili so me soglasno, da začnem z vlado v tem smislu pogajanja. — Iz Splita odpeljal sem se na to takoj k predsedniku pomorske vlade v Trstu pl. Ebnerju. Kar strmel je, ko sem mu pokazal zapisnik o posvetovanju v Splitu. Opomnil je, da si je že vlada sama prizadevala spraviti dalmatinske parobrodarje pod en klobuk, a da so se vsa njena prizadevanja razbila ob njihovi trmi. »Vi znate delati čudeže!« vzkliknil je ter je izjavil, da je misel ustanoviti veliko parobrodarsko družbo mesto dosedanjih malih, in izključitev »Avstrijskega Lloyda« od parobrodarstva v Dalmaciji, popolnoma v smislu njegovih intencij ter da hoče to namero pri centralni vladi podpirati iz vseh svojih sil. Prosil sem ga nato še, poročati o stvari na Dunaj, kar je tudi obljubil.

Par dni nato peljal sem se sam na Dunaj in oglasil sem se pri takratnem trgovskem ministru von

Callu. Tudi le-ta — o stvari že poučen — je sprejel projekt z velikim veseljem; odkazal me je pa na referenta o parobrodarstvu, dvornega svetnika Dellesa. Leta — po rodu Slovenec — izrekel je, da ga zlasti veseli, da se je misel reformacije parobrodarstva v Jadranskem morju sprožila od slovenske strani. Povedal mi je, da ima poročilo o stvari že od pomorske vlade v Trstu in izjavil, da bo uresničitev projekta odkritosrčno in z vso močjo podpiral. Tudi je izjavil, da je odločno za to, da se »Lloyd« umakne iz Dalmacije, češ, da mora naloga »Lloydova« biti, skrbeti predvsem za daljno plovbo. Dodal je še, da domača obrežna plovba ne spada v eno družbo z daljno plovbo, katera ima vendar vso drugačno nalogo. »Ako se Lloyd« — tako je dejal Delles — »reši skrbi za Dalmacijo, lahko mu bo, da za našo prekomorsko trgovino veliko stori. Po drugi strani pa se bo nova, kapitalsko krepka družba, mogla samostalno dobro razvijati ter postati sčasoma tako močna, da ovlada celo Jadransko morje.« Prosil sem ga, naj po predsedniku Ebnerju vpliva na »Avstrijski Lloyd«, da se ne bo protivil novemu projektu. Rad je to obljubil.

Glede na to njegovo obljubo, peljal sem se nekoliko dni kasneje k »Avstrijskemu Lloydu« v Trst. Tamkaj me je sprejel predsednik Becher. Prijazno sicer, vendar pa tako, da sem takoj izprevidel, da mu moj projekt ni všeč. Izjavil je, ko sem se poslavljal, da se »Avstrijski Lloyd« — ako bo vlada hotela — seveda ne bo protivil mojemu projektu, češ, saj nas ima vlada itak v rokah, ker nam plačuje subvencijo.

Sedaj se je začela trnjeva pot za uresničenje mojega projekta. Treba je bilo nešteto posvetovanj in intervencij v ministrstvu na Dunaju in pri pomorski vladi v Trstu. Obenem pa se je pokazalo, kako »Avstrijski Lloyd« razumeva svojo obljubo, da se ne bo protivil novi uredbi, ako bo vlada za njo.

18./III. 1913. Predvsem je skušal pridobiti dalmatinske parobrodarje, da bi bili odstopili od dogovora z mano. Storil je to po raznih emisarjih; v Splitu pa je nalašč pridobil zase Vida Morpurga, žida, ki je v

svoji mladosti vstopil v hrvatski narodni tabor in je vsled tega užival dokaj upliva. A parobrodarji ostali so trdni. Zato pa je Vid Morpurgo začel v »Jedinstvu«, ki je bilo takrat v njegovih rokah, pisati proti mojemu projektu ostre članke. Odgovarjal mu je jako prepričevalno odvetnik dr. Vicko Mihaljević. Polemika postala je tako ostra, boj za »Lloyd« in proti »Lloydu« tako vehementen, da se je dr. Mihaljević — temperamenten mož, poln mladostne energije — vrgel tudi osobno v boj proti Vidu Morpurgu in da ni preje miroval, dokler ga ni vrgel iz občinskega sveta in iz trgovske zbornice. To seveda stvari ni pomagalo. Osobno se je dr. Mihaljević maščeval; Morpurga je pa s tem le še bolj razsrdil.

Toda, naj se vrnem k »Lloydovemu« boju s parobrodarji. Ko je videl, da jih zlepo in kljubu Morpurgovemu nastopanju ni pridobil zase, napovedal jim je tarifni boj. Njegovi parniki so namreč začeli naenkrat v Dalmaciji voziti osobe in blago po tako znižanih cenah, da bi bili parobrodarji, če »Lloydu« slede, morali delati z veliko izgubo; če mu ne slede, pa izgubiti ves promet. Parobrodarji so se obrnili do mene in posredoval sem pri pomorski vladi v Trstu in pri centralni na Dunaju. Na obeh krajih zmigavali so z rameni, češ, da je »Lloyd« popolnoma samostojna družba in da ji zato vlada nima ničesar predpisovati. Odgovoril sem, da vendar daje »Lloydu« veliko letno subvencijo in bi zato bilo žalostno, ko bi molčala tudi tedaj, ako »Lloydu« v glavo pade, da s tarifnim bojem uniči vse domače obalno parobrodarstvo. Moje posredovanje je končno toliko uspelo, da je vlada pritisnila na upravo »Lloyda«, naj se z dalmatinskimi parobrodarji poravna. In res je glede enotnih tarifov prišlo do obojestranskega sporazuma tako, da je ponehal konkurenčni boj.

V tem se je o uredbi enotnega dalmatinskega parobrodarstva razpravljalo po vseh velikih dunajskih listih. V to razpravo posegala je jako zelo vlada, kajti dala je v »Fremden-Blattu« in v drugih vplivnih dunajskih listih od časa do časa priobčevati kratke ve-

sti, ki so vse povdarjale, da »boljšega projekta glede uredbe avstrijske parobrodarske službe, kakor je Hribarjev, vlada še ni imela, da vsi drugi projekti, ki so se ji kasneje predložili, stoje daleč za Hribarjevim in da mora le-ta vsekakor zmagati.« Tacih notic izšlo je jako veliko in o raznih časih. Delles je sploh govoril tako, kakor da je izvedba mojega projekta v ministrstvu že sklenjena stvar. Po njegovi inicijativi in s priporočilom trgovskega ministrstva sem se s poštnim ravnateljem Pattayem v Zadru dogovarjal že o željah poštne uprave glede uredbe obrežnega parobrodarstva. Na to sem z Matejem Polićem sestavil popolen program preuredbe dalmatinskega obrežnega parobrodarstva. Mateja Polića vzel sem za svojega svetovalca zato, ker je bil priznano največji veščak v parobrodarskih zadevah. On je namreč uredil parobrodarstvo »Ogrsko-hrvatske parne plovitbe« na Reki tako vzorno, da je donašala družbi koristi, za potujoče občinstvo pa postala neprecenljive vrednosti.

To okoliščino je porabil »Lloyd« in porabili so jo vsi nasprotniki mojega projekta, da so začeli na Dunaju ščuvati proti njemu, češ, da hočem vse dalmatinsko parobrodarstvo prodati »Ogrski hrvatski parobrodarski družbi« na Reki. V ministrstvu na Dunaju tega niso verjeli, kajti tam so Polića poznali kot veščaka in Delles sam je naglašal, da bi bila sreča, ko bi ga Avstrija mogla pridobiti. Poznal ga je namreč kot izredno organizatorno moč. Drugače pa je bilo z dalmatinskimi parobrodarji, katerih so se seveda tudi lotili »Lloydovi« intrigantje. Začeli so postajati nezaupljivi, češ, zakaj stopam v zvezo s Polićem, ko so vendar oni sami tudi veščaki.

Intrigam dajalo je moči tudi čudno postopanje dalmatinskih državnih poslancev. Nje sem sklical k grofu Harrachu na Freiungo v posvetovanje, da jih pridobim za svoj projekt. Ko sem jim stvar razložil, izrekli so se vsi za njo, toda kasneje začeli so nekateri — in to je bilo zopet pripisati »Lloydovim« intrigam — omahovati. Nekaterim izmed njih namreč ni hotelo iti v glavo, da bi mogla kaka nova družba urediti paro-

brodarstvo tako, kakor »Lloyd«, ki je imel že leta in leta izkušnje. Vse moje dokazovanje, da je »Lloyd« ravno s tem dokazal svojo negibčnost, svoj birokratizem in svojo nesposobnost za napredek, ker se iz teh izkušenj nič naučil ni, je ostalo brezuspešno. Eden teh poslancev prišel mi je celo z argumentom, ki mi še danes zveni po ušesih: »Molim Vas, kako možemo biti proti »Lloydu«, jer se na njegovim parnicima tako dobro jede!« Edini, ki je stvar razumel, bil je Juraj Biankini, ki se je takoj z vso odločnostjo postavil za moj projekt ter ga je v »Narodnem Listu« branil in zagovarjal proti vsem napadom Morpurgovim. Biankini me je namreč dobro razumel, kaj nameravam, dasi tega seveda povedati nisem smel in mogel. On je vedel, da hočem ustvariti v Jadranskem morju z državno podporo hrvatsko brodarico. Brodarico, pri kateri bi popolnoma izključen bil vsak drug jezik od hrvatskega, medtem ko so nekateri drugi poslanci imeli pretesno duševno obzorje, da bi bili to spoznali. Nekateri so se tudi bali za svoj v delnicah obstoječih paroplovbenih družb naloženi denar, dasi so dobili zagotovilo, da dobe za vso vrednost teh papirjev delnice nove parobrodarske družbe.

Med vsemi temi intrigami, o katerih sem dosedaj govoril in za katerimi je kot nevidna moč stal predsednik pomorske vlade vitez Ebner, ki se je pa meni v obraz tvoril čisto drugačnega, ostala je osrednja vladna trdna in čedalje odločneje je v svojih časniških vesteh naglašala, da pride moj projekt do izvršitve. To prepričanje sta konečno zadobila tudi »Lloydov« predsednik Becher in njegov novi ravnatelj Frankfurter, katera sta me teden pred odločitvijo v Trstu prijazno sprejela. Tu sta mi naenkrat izjavila, da sedaj »Lloyd« tudi nima nič proti temu, da se vse dalmatinsko parobrodarstvo prenese na mojo družbo, češ, da bode zanj v resnici najbolje, ako se posveti edino le prekomorski službi. Zlasti je to naglašal ravnatelj Frankfurter.

Sedaj pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Oficijozne vesti vlade po dunajskih listih in pa potek

pogajanj, za katera je dobro znal, delovala so na dr. Trillerja tako, da je v »Slovenskem Narodu« priobčil navdušen članek o dalmatinskem parobrodarstvu, v katerem je ugotovil velikanske uspehe, ki sem jih dosegel glede enotne ureditve tega parobrodarstva. Pisal je tako, kakor da je stvar že gotova in kakor da se ima pogodba v par dneh podpisati. Sicer mi je na mojem uspehu po onih večkrat omenjenih vesteh v časnikih čestital tudi že baron Schwegel, naglašujoč, da ostane moje ime na vse čase tesno zvezano s preureditvijo avstrijskega parobrodarstva. A ta čestitka je bila izrečena v privatnem pogovoru in ni prišla v javnost. Oni članek v »Slovenskem narodu« pa je vzpodbodel politične moje nasprotnike, ki so vedno iskali, kje bi mi kak uspeh prikrajšali.

24./V. 1913. Dr. Šusteršič zastavil je takoj svoje podkopovalno delo. Na kak način me je takrat črnil na zgoraj, mi ni znano; poznejše njegovo tozadevno delo, o katerem bom še govoril, pa omogoča tudi v tej zadevi gotove zaključke.

O tem rovarenju izvedel sem najpreje po podružnici »Kreditnega zavoda« v Trstu. Za preuredbo dalmatinske parobrodarske službe zanimal se je namreč jako živahno nemški poslanec Günther. Z letem sva o stvari večkrat govorila in on mi je nujno svetoval, naj privzamem za financovanje tudi kak nemški zavod. Iz tega razloga stopil sem, ko mi je Delles potrdil, da bi to bilo res želeti, k podružnici »Kreditnega zavoda« v Trstu ter sem ondi povprašal, bi li leta ne hotel financovanje izvesti skupno z »Ljubljansko kreditno banko«. Načelnik podružnice obljubil mi je takoj pisati svoji centrali na Dunaj ter mi potem dati telefoničen odgovor. Čez tri dni sporoči mi po telefonu, da je bil Delles pri njem ter da ga je povprašal, bi li »Kreditni zavod« ne hotel popolnoma samostojno prevzeti vse financovanje nove družbe za dalmatinsko parobrodarstvo.

To me je zelo inenadilo; vendar sem hotel še počakati, da potrdilo te vesti izvem iz ust Dellesa samega. Za to je bila kmalu prilika. Peljal sem se

nekega dne v Trst. Na kolodvoru v Ljubljani snideva se po predhodnem dogovoru z Dellesom in on me povabi, da se ob 2. popoldne popeljem ž njim ogledovat si tržaška pristaniška dela. Dejal je, da mi že še po telefonu sporoči, kam naj pridem. Ko sem ga vprašal, kako je to, da je pri »Kreditnem zavodu« intervenoval za prevzetje vsega financovanja, odgovoril mi je odklonjevalno. Čakal sem pa tudi zastonj obljubljenega telefonskega obvestila.

Sedaj sem takoj vedel, koliko je odbila. Spoznal sem prav od blizu prislovično avstrijsko neiskrenost. Potrdilo o njej dobil sem naslednjega dne v naznanilu Serafina Topića, da so dalmatinski parobrodarji sklenili, da urede stvar samostalno ter da se zaradi tega pogajajo zopet z »Lloydom«. Kasneje so stopili v zvezo z »Jadransko banko« ter so po nasvetu Dellesovem ustanovili parobrodarsko družbo »Dalmatia«, poleg katere pa je tudi še ostala družba »Ragusea«. Dalmatinsko parobrodarstvo bilo je na ta način urejeno veliko slabše, kakor bi pa bilo po mojem projektu; poleg tega pa je vlada izdala na leto tri milijone subvencije več in to zato, ker je dobršen del te subvencije »Avstrijski Lloyd« pobasal zase.

Pripomniti bi še bilo, da je sedanja boljša zveza z Benetkami — kajti do takrat je bila ta zveza pod vsako kritiko — nastala temeljem moje spomenice. Jaz sem namreč nameraval izvesti med Trstom in Benetkami z neznatno letno subvencijo 200.000 K vsakodnevno brzo zvezo na ta način, da bi se bili parniki iz Trsta odpeljavali ob 8. zjutraj ter iz Benetk vračali že ob 4. ali 5. popoldne.

40. Dogodki meseca septembra 1908.

Dne 8. septembra 1908 imela je na Ptuju »Družba sv. Cirila in Metoda« svoj občni zbor. Ptujski nemškutarji, katere je prišel vzpodbujat državni poslanec Malik, napadli so goste, ki so se po železnici pripeljali na občni zbor. Zlasti surovo obnašali so se 13./III.1913.

ZSJ – Javna knjižnica – Domžale

proti slovenskim damam. Napada se je udeležil, kakor se je kasneje izkazalo, celo župan Ornig.

Naravno je, da so vesti o tem napadu izzvale v Ljubljani, kakor sploh po Slovenskem, velikansko ogorčenje. To ogorčenje je rastlo zlasti zato, ker se je bilo izkazalo, da napadencev ni branila niti policija, niti okrajno glavarstvo; poslednje je celo na prošnjo za pomoč ostalo gluho.

Kmalu po teh dogodkih obiskal me je nekoč v županski pisarni dr. Triller. Povedal mi je, da se pripravlja v Ljubljani protestno zborovanje zaradi ptujskih dogodkov in da bosta na tem zborovanju govorila on in dr. Oražen. Ko me je potem spremljal po stopnjicah, pristavil je: »Če v petek po Ljubljani tudi malo zaropota, ne bo škode.« Tem besedam nisem pripisoval nikakega posebnega pomena; vzel sem jih le figuralno. Pravi pomen mi je bil jasen še-le po zborovanju, katero je bilo določeno za 18. dan septembra.

Zaradi zborovanja govorila sva nekolikrat z deželnim predsednikom baronom Schwarzem. Vselej me je zagotavljal, da upa, da se bo zborovanje mirno izvršilo. Pravil mi je, da policijski organi deželne vlade ne poročajo ničesar, iz česar bi se dalo sklepati, da se zborovanje ne bi izvršilo mirno in v redu. Tudi jaz sem imel od magistratnih policijskih organov enaka poročila in izrekel sem nado, da je v resnici pričakovati popolnoma mirnega zborovanja. Vendar me je pa stvar nekoliko skrbela, ker sem vedel, kako razburjeno je ljubljansko občinstvo zaradi ptujskih dogodkov. Dogovoril sem se torej z mestnim policijskim svetnikom, da ukrene vse varnostne odredbe. V dan zborovanja sva z vladnim policijskim svetnikom Wratschkom o shodu še govorila, a oba sva bila prepričana, da je pričakovati mirnega zborovanja. Kvečjemu se je mislilo, da utegne mladina, kakor je to že od nekdaj v Ljubljani navada, iti demonstrovat pred kazino. Zato se je odredilo, da se dohodi do kazine po policiji zapro.

Za tisti dan naznanil mi je tudi grof V. A. Bobrinskij, ki je s svojo rodbino stanoval v hotelu »Triglav« v Bohinjski Bistrici, da se pripelje z večernim vlakom v Ljubljano ter da se potem z brzovlakom ob 9·45 odpelje v Bukovino. Ker sem grofa Bobrinskega hotel v Ljubljani pozdraviti, naprosil sem magistratnega predsedstvenega tajnika viteza Bleiweisa, da se mu pelje na kolodvor nasproti; jaz pa sem se podal v »Mestni dom«. Pred njim je bila zbrana ogromna množica ljudstva. Ves trg Cesarja Jožefa je bil natlačeno polen. Ravnotako natlačeno polna je bila dvorana »Mestnega doma«. V dvorani poiskal sem dr. Trillerja ter sem ga prosil in rotil naj v svojem govoru v mojem imenu pozove zborovalce, da se po zborovanju mirno razidejo. Rekel sem mu, naj jim pove, da je tu čast Ljubljane angaževana. Dr. Triller je dejal, da to mojo željo sporoči dr. Oražnu kot poslednjemu govorniku. Jaz sem se nato pomešal med zborovalce na trgu pred »Mestnim domom«, da vidim, če je med njimi opaziti kaj sumljivega. Našel sem posamezne gruče ljudi, ki so se med seboj živahno razgovarjali. Pristopil sem k nekaterim teh gruč ter jih prosil, naj se po zborovanju gotovo mirno razidejo. Pred Mahrovo hišo našel sem vladnega policijskega nadsvetnika Wratschka, ki me je zatrdil, da ničesar sumljivega opazil ni in da se nadeja, da pojdejo ljudje po zborovanju mirno narazen.

Čuvši to iz njegovih ust, sedel sem v svoj voz, v katerem se je bil medtem pripeljal Janko vitez Bleiweis ter mi naznanil, da je grof Bobrinskij v kavarni »Union«. Odpeljal sem se tjekaj. Ondi sem grofa Bobrinskega pozdravil, potem sva pa nekaj časa sedela v kavarni, razgovarjajoč se, kako mu kaj gre na Gorenjskem. O politiki nisva govorila niti besedice; samo omenil sem mu, da se v Ljubljani ravnokar vrši protestni shod zaradi dogodkov v Ptuju ter sem ga prosil, naj mi oprosti, ker ga moram radi tega preje zapustiti, da pogledam po mestu, da se ne bi kje mir kalil.

V tem, ko sva se tako razgovarjala, prišel je v kavarno z neko družbo tudi dr. Ivan Šusteršič ter se je vsedel s to družbo ne daleč od naju. Po dobrem četrt ure pogovora z Bobrinskim poslovim se od njega in se hočem zopet peljati k »Mestnemu domu«, meneč da se shod še vrši. A ko pridem na ulico, vidim, da velika množica ljudi sili čez Marijin trg v Wolfovo ulico. Obrnem se torej tjekaj in vidim, da je policija zaprla ulico s kordonom med Krejčíjevo in dr. Oražnovo hišo. Za policijskim kordonom se je gnetla množica, ki je glasno zahtevala, da jo spusti policija skozi. Pridši v »Zvezdo«, čujem na veliko svoje iznenadenje pred kazino huronsko vpitje in pobijanje šip. Hitro letim domov, da stopim k telefonu ter se spojim s policijo. Le-tam mi policija pove, da je množica prodrla kordon v Šelenburgovi ulici ter prišla pred kazino. Svetnik Lauter je še dostavil: »Upam vendar, da policija sama brez orožništva vzpostavi in vzdrži red.« Kmalu na to pa mi naznani, da je vlada že poslala orožniško asistenco. Nedolgo na to mi policija naznani, da so se razne gruče ljudi razšle po mestu ter da pobijajo na nemških zavodih okna; naslednje, brž na to došlo poročilo pa se je glasilo, da je vlada poklicala vojaštvo.

Razburjenje po mestu je bilo seveda veliko. Najbolj je množico bodlo nastopanje vojaštva, katero se je, kakor se je iz mnogih slučajev kasneje ugotoviti zamoglo, obnašalo naravnost izzivajoče. Ni se namreč zadovoljilo s tem, da bi bilo napravilo kordon po ulicah, temveč posamezni oddelki vojakov so hodili celo po javnih lokalih ter podili ljudi venkaj. Skoro neprenehoma stal sem pri telefonu, kjer sem sprejemal poročila in dajal naročila. Šele proti zgodnjemu jutru nastal je zopet mir.

Drugo jutro dne 19. septembra podal sem se k deželnemu predsedstvu. Tam mi je deželni predsednik Schwarz — še ves v strahu in trepetu — očital, da mestna policija ni izvrševala svojih dolžnosti, češ »celo meni so pobili okna«. Odgovoril sem mu, da je bilo za vzdrževanje reda, kolikor je bilo mogoče, po poli-

cija preskrbljeno; da se je pa tacih izgredov, kakor sam iz dotedanjih najinih pogovorov ve, ni pričakovalo. Iznenadili so torej nas vse. Nato me deželni predsednik prosi, naj ukrenem najobsežnejše varnostne odredbe, ker je pričakovati, da se bodo izgredi ponavljali. Rad sem mu to obljubil. Obenem zaprosim, naj tisti večer nastopi tudi orožništvo, da bo podpiralo delovanje mestne policijske straže. Ko sem se kasneje posvetoval s policijskim svetnikom Lauterjem, telefonoval sem deželni vladi, naj da po vojaštvu zapreti. dohode k kazini v Šelenburgovi in Wolfovi ulici, v »Zvezdi« pa od Ovijačeve hiše čez sredo drevoredov.

Mesto tega odredila je deželna vlada, da so se po 26./V. 1913.
vojaštvu zaprli vsi dohodi h Kongresnemu trgu. Ker gredo čez ta trg glavne prometne žile ljubljanske, moralo je to seveda jako slabo vplivati. Toda to se deželni vladi še ni zdelo dovolj. Poslala je poleg tega številne patrulje vojaštva po vsem mestu, kar je prebivalstvo še bolj razburilo. Vso noč od sobote na nedeljo bila je Ljubljana na nogah in dogajala so se semtertje prerekanja s policijo, orožništvom in vojaštvom. Vendar to ni imelo drugih posledic, ko da je bilo aretovanih nekoliko demonstrantov.

Pod takimi okoliščinami nastopila je nedelja, dne 20. septembra. Ob nedeljah je Ljubljana že itak živahnejša. Dasi se je torej ljubljansko prebivalstvo — zlasti mladina — zbirala po ulicah in dasi je tudi mnogo okoličanov prišlo v mesto, vendar je minil dan razmeroma mirno.

Dopoldne ob 11. bilo je napovedano posvetovanje o varnostnih odredbah pri deželnem predsedniku. Točno ob določeni uri pripeljem se tjekaj potem, ko sem bil prevozil vso Ljubljano, da vidim, kakšno je razpoloženje prebivalstva. Predsedstveni sluga prijavi me deželnemu predsedniku; a le-ta mi sporoči, naj nekoliko potrpim. Kake četrt ure moral sem čakati, kar me je seveda spravilo v slabo voljo. Stopivši končno v pisarno deželnega predsednika, najdem ondi brigadirja, polkovnika orožništva, okrajnega komisarja Mathiasa in deželne vlade prezidijalista. To

me ozlovolji, kajti izprevidel sem, da so se leti v moji odsotnosti posvetovali o varnostnih odredbah, ki so se imele ukreniti. Ko mi je deželni predsednik povedal, kaj se je v posvetovanju sklenilo, protestoval sem takoj, da so se posvetovanja brez mene kot šefa policije vršila, češ, da bi bil moral ves čas pri njih navzoč biti. Potem sem protestoval proti nekaterim odredbam, zlasti proti še nadaljni vporabi vojaštva rekoč, da se je razburjenje že v toliko poleglo, da bi mogla policija in orožništvo vzdržavati red; da bo pa, ako vojaštvo nastopi, razburjenje naravno zopet narastlo ter da v takem slučaju za eventuelne posledice odklanjam odgovornost. Po raznem prerekanju, ostal je deželni predsednik pri tem, da mora nastopiti zvečer po vsem mestu vojaštvo ter mi je obenem naznanil, da dispozicijo o vojaštvu prevzame okrajni glavar Mathias. Tudi proti temu sem kar najodločneje protestoval, češ da sem doslej še vedno imel jaz dispozicijo, kadar je vojaštvo nastopilo.

Tu sem se spomnil, in sem to deželnemu predsedniku omenil, nekih demonstracij, katere je nekoč proti kazini zorganizoval Štefe. Bile so jako burne. Demonstrantje, katerim se je, ker je bila nedelja, pridružilo kmalu več ljudi, ki so slučajno mimo prišli, so v »Zvezdi« pred kazino vpili, žvižgali in semtertje je kdo vrgel tudi kamen proti njej. Tem nevarnejša postajala je situacija, ker so kazinotje kakor nalašč prišli iz kazinskih prostorov, postavili se ob kazinskem poslopju in vrtu ter se proti ljudstvu obnašali izzivajoče. Vsa »Zvezda« bila je natlačena polna ljudstva. Red vzdrževal sem sam z občinskim svetnikom Podgoršk om ob asistenci vseh policijskih uradnikov in policije. Ko je stvar postajala grozeča, dal sem nastopiti tudi orožništvo.

Nekako proti 11. uri sporoči mi takratni tajnik deželnega predsedstva baron Rechbach, da je deželni predsednik baron Hein dal ukaz naj nastopi vojaštvo, češ, da se je po poročilih, ki so mu prihajala iz kazine — ta poročila dajal mu je dr. Schaffer — prepričal, da policiji in orožništvu ne bo

mogoče vzdržati reda in obvarovati kazine dejanskih napadov. Ker mi je bila najbližja telefonska postaja, kajti to vest sem izvedel na spodnjem koncu »Zvezde«, pri Kirbischu, stopil sem tjekaj, poklical deželnega predsednika ter mu izjavil, da proti njegovi odredbi kar najodločneje protestujem zato, ker v nastopu vojaštva vidim veliko nevarnost. Vojaštvo je namreč ob najmanjšem poskusu dejanskega napada obvezano rabiti orožje in bi tako utegnile posledice biti dalekosežne. Naznanil sem mu, da pojdem takoj na brzojavni urad, da protestujem pri ministrskem predsedniku. Baron Hein odgovoril je na to: »Ako ravno hočete, storite to!«

Od Kirbischa bil sem namenjen na brzojavni urad. Ko pridem med demonstrante v »Zvezdo«, ustavi me neki policaj ter mi pravi, da želi prezidijalist baron Rechbach z mano govoriti. Prosil me je, naj pridem v kazino. Ko pridem tjekaj, pravi mi baron Rechbach: »Ravnokar mi je deželni predsednik telefonično sporočil, da sedaj ne more preklicati odredbe glede nastopa vojaštva, da pa Vas prosi, da prevzamete dispozicijo čez nje.« Odgovoril sem mu, da jemljem to na znanje, kar naj sporoči deželnemu predsedniku, obenem pa ga poprosil, naj sede k meni v voz, da se popeljeva vojaštvu nasproti in da me častniku, ki bode imel komando nad vojaštvom, predstavi kot disponenta glede vojaške asistence. Ko baron Rechbach deželnemu predsedniku odtelefonuje, stopi k meni v voz in odpeljeva se skozi Wolfovo ulico proti Marijinemu trgu. Tu nama že pride oddelek vojaštva v brzem koraku nasproti. Ustaviva ga in baron Rechbach predstavi me poveljujočemu častniku. Na to sem dotičnemu častniku izjavil: »Odgovornost za red nosim jaz in sem si v svesti, da red tudi vzpostavim. Prosim Vas torej, da daste povelje, naj se vojaštvo takoj vrne v vojašnico.« Častnik je salutoval ter je komandoval vojaštvo nazaj v vojašnico. Ko so ljudje, ki so gledali ta prizor, videli, kaj se je zgodilo, spustili so se v burno živijo-klicanje ter so leteli nazaj v »Zvezdo«, da tamkaj zbranim demonstrantom ta

dogodek sporoče. V dobrih petih minutah poleglo se je vse razburjenje in demonstrantje so se razšli do dobrega.

Na tak način, pripomnil sem baronu Schwarzu, dajo se najlažje demonstracije udušiti. Toda vse ni nič pomagalo; baron Schwarz ostal je pri svojem ukrepu, da bo imel dispozicijo z vojaštvom okrajni komisar Mathias.

Tisto popoldne vozil sem se zopet po mestu, opominjajoč prebivalstvo, naj bo mirno in naj zlasti zvečer ne hodi na ulice. Osobito sem svaril ženske, ki jih je radovednost gnala na ulice. Saj so v Ljubljani pri demonstracijah osobito ženske vedno oni živelj, ki — dasi sam miren — vendar pomaga povečavati poulične nastope. Priporočal sem jim torej, naj gredo domov in naj se zvečer ne prikazujejo na ulice. Žal, da vse to ni prav nič izdalo. kajti ulice so se, čim je padel mrak, hitro polnile in občinstvo je valovilo po njih sem in tja, klicoč tu »živijo«, tam »pereat«. O mraku nastopilo je vojaštvo.

Telefonska poročila naročil sem, da se mi morajo podajati sproti. Proti polnoči naznani mi centralna stražnica, da je vojaštvo ob frančiškanskem mostu streljalo ter da je padlo nekoliko ljudi. Pozvonil sem ter prosil telefonsko centralo, naj me zveže z deželnim predsednikom. Ko se je to zgodilo, zaklical sem v telefon: »Kar ste imeti hoteli, to imate! Ravnokar sem dobil poročilo, da je vojaštvo streljalo ter da je nekoliko ljudi padlo. V so odgovornost odklanjam od sebe ter prelito kri kličem nad Vašo glavo!« Nato sem odzvonil, ne da bi čakal kakega odgovora ter letel na Mestni trg, kjer sem ravno pred magistratom našel precejšno množico ljudi, ki je spremljala transport nekega ranjenca na policijsko stražnico.

Ko me množica ugleda, začne mi živahno klicati: »»Pereat!« Ne da bi bil količkaj izgubil svoje hladnokrvnosti, postavim se pred množico ter jej z gromkim glasom zakličem: »Torej mene hočete križati, predno ste sodili! Prelita kri je hujše užalostila mojo dušo,

kakor Vaše! Prihitel sem, da zabranim nadaljno nesrečo. Sodite šele takrat, ko boste preudarnejši!« Ko je občinstvo slišalo te odločne besede, obmolknilo je; toda le za trenotek. Takoj nato je začelo živahno klicati: »Živijo župan!« V tem je pred magistrat prihitel večji oddelek vojaštva ter se je postavil pred Krisperjevo in Ledenik-Grassellijevo hišo. Častnik, ki mu je poveljeval, ukazal je, naj se pomakne — na juriš pripravljeno — brzim korakom proti množici, ki se je bila zbrala pred magistratnim poslopjem. Videč to, stopim vojakom nasproti ter — k častniku obrnjen — zakličem v nemškem jeziku na ves glas: »Ali Vam ni dosti nedolžnih žrtev? Streljali ste v neoboroženo množico. Tu sem pred Vami jaz, župan. Če se Vam ne zdi še dosti, kar ste storili, zaukažite ustreliti še mene!« — Čuvši te besede, ukaže častnik vojaštvu, naj se umakne zopet nazaj na nasprotno stran. Jaz pa sem stopil na stražnico, kjer sem videl nekega ranjenca in kjer so mi s kratkimi besedami povedali, kaj se je zgodilo. Vodja straže mi je tudi naznanil, da je poklical že rešilno postajo in da bode leta vsak trenotek na mestu.

Čuvši to, stopim v voz ter se peljem k frančiškanskemu mostu. Ondi najdem oddelek vojaštva, ki je zapiral dohod k Pogačarjevemu drevoredu. Stopim z voza ter častnika, ki je poveljeval temu oddelku, vprašam potem, ko se mu predstavim, kdo je dal povelje za streljanje.

»Jaz,« odgovori mi leta razburjeno.

»S kakšno pravico ste to storili?«

»S pravico, katero mi dajejo tile predpisi« in pokaže mi neko knjigo, ki jo je držal v rokah. Tistokrat ni bilo časa vpraševati, kakšna knjiga in kaki predpisi so to, a pozneje sem izvedel, da je mož imel vojaški reglement v roki. Razplel se je med nama kratek pogovor, v katerem sem mu očital, da ni imel pravice orožja rabiti ter ga še posebej vprašal, če je obvestil o svojem koraku tisto noč službujočega okrajnega komisarja Mathiasa. Častnik mi je ošabno od-

govoril: »Sam sem si dal pravico. Meni nima nikdo ničesar ukazovati. Svojega oddelka sem poveljnik jaz.« Na to mu kratko odgovorim, da se bo o stvari že še govorilo, da pa nimam nikake volje spuščati se z njim v kako razpravljanje.

Sedaj sem šel iskat okrajnega komisarja Mathiasa. Ko na klic pride mi po frančiškanskem mostu nasproti. Ves preplašen pove mi, da je onega častnika, o katerem je vedel, da se pripravlja za oster nastop, svaril in ga rotil, naj ne da ukaza za streljanje, ali le-ta mu je odgovoril: »Vi mi nimate ničesar zapovedovati.« Takoj tistokrat mi je šinila v glavo misel, da je bilo v onem dopoldanskem posvetovanju pri deželnem predsedniku, katero se je vršilo v moji nenavzočnosti, morebiti sklenjeno za odstrašujoče svarilo oddati salvo v občinstvo. Drugi dan sem to svoje domnevanje z vsemi okolnostmi, ki so me pripravile do tega sklepa, naznanil notranjemu ministru Haerdtlu. Tudi sicer sem podal notranjemu ministerstvu obširno poročilo o dogodkih, kjer sem navel zlasti vse to, kar se mi je glede povečini nepotrebnega nastopanja vojaštva potrebno zdelo.

Ministrstvo poslalo je moje poročilo deželnemu predsedniku ter je zahtevalo, naj se takoj opraviči. Baron Schwarz me je, ko je dobil to pismo, poklical ter mi je z jokavim glasom zatrjeval, da se kaj tacega, kakor jaz domnevam, v onem dopoldanskem posvetovanju pri njem ni sklepalo. Dejal mi je: »Poglejte me vendar, ali sem res tak, da bi bil v stanu naročiti prelivanje krvi? Prosim Vas, umaknite svoje očitanje, katero ste poslali na Dunaj in glejva, da skupno vzdrživa zanaprej red v mestu.« Njegova izredna potrtost dala mi je povod, da sem res njegovi želji ustregel ter v posebnem pismu, čegar besedilo je vsled moje nepopustljivosti dalo povod za dolgotrajna pogajanja, preklical ono svoje domnevanje.

29./XII. 1913. 21. september bil je zelo žalosten dan. Koj zgodaj zjutraj pojavile so se čisto spontano na mnogih hišah črne zastave. Do 10. dopoldne pa ni bilo skoraj že nobene hiše, ki bi ne bila imela take zastave. Še celo

nemški in nemškutarski hišni posestniki so, kakor se je kasneje doznalo, iz strahu pred razburjeno množico, razobesili na svojih hišah črne zastave.

Tiste dni uradoval sem podnevi in ponoči. Komaj sem vjel vsako noč po dve do tri ure za spanje. Treba je bilo namreč dajati naročila za vzdrževanje reda. Policijski uradniki mestnega magistrata in deželne vlade so si pri moji pisarni takorekoč podajali kljuko. Moral sem se pa tudi voziti po mestu, da vidim kakšno je razpoloženje in da mirim.

Poleg tega sem pa narekoval obširna poročila na ministersko predsedstvo in na ministerstvo za notranje zadeve. V teh poročilih sem naslikal stvari tako, kakor so se vršile.

Proti 11. dopoldne bilo mi je naznanjeno, da hodi po mestu nekaj mladih ljudi od trgovca do trgovca, ki zahtevajo, naj se odpravijo vsi nemški napisi. Poročalo se mi je, da je sicer občinstvo že samo začelo odstranjevati nemške napise, da je pa vendar nekaj takih trgovcev in obrtnikov, ki se nočejo ločiti od nemških, odnosno od dvojezičnih napisov. Slišal sem, da hodi nekaj agitatorjev po mestu z barvo in čopičem ter da zamazujejo nemške napise. Kakor se mi je reklo, godilo se je to večinoma z dovoljenjem trgovcev in obrtnikov. Le kjer takega dovoljenja niso mogli doseči — sporočili so mi — da ravnajo samolastno.

Meni je bila ta vest jako nevšečna. Saj sem samo čakal, da Ljubljana dobi samo slovenske ulične napise, da potem glede na to okolnost začnem vplivati na trgovce in obrtnike, ki so imeli še dvojezične napise, v tem smislu, da ostranijo nemške napise popolnoma ali pa, da vsaj slovenske postavijo na prvo mesto. Dotistihdob je bilo namreč v Ljubljani dokaj samonemških, pa tudi dokaj tacih napisov, na katerih je slovenščini bilo odkazano podrejeno mesto. Govoril sem o tem že z nekaterimi trgovci, in vsi so mi obljubili, da moji želji ustrežejo. Sedaj pa je naenkrat prišel iz občinstva samega teror, o katerem sem vedel, da ne bo imel dobrih posledic in da se to, kar se z njim doseže, tudi trajno ne vzdrži.

Naročil sem zato policiji, naj zabranjuje vsako silo. Sam sem se pa peljal po mestu, da vidim, kaj in kako se godi. Ravno se pripeljem mimo Kastnerjeve prodajalnice na Dvorskem trgu, ko so neki ljudje sneli samonemški napis iznad prodajalnico ter ga nesli po Dvorskem trgu na dvorišče Kastnerjeve hiše. Julij Elbert, solastnik Kastnerjeve trgovine, stal je pred prodajalnico, ko sem se mimo peljal ter mi je nekaj klical, česar pa nisem razumel. Pač pa sem v naglici stopil takoj z voza ter hitel v »Narodno kavarno« k telefonu naročit osrednji stražnici, naj takoj pošlje patruljo, da aretuje tiste, ki so napisno tablo sneli.

Po obedu prišel je k meni na magistrat dr. Majaron. Naznanil mi je, da meščanstvo želi sestaviti izmed sebe poseben odbor v ta namen, da mestno policijo podpira pri vzdrževanju reda. Vprašal me je, če to odobravam. Odgovoril sem mu, da se za svojo osebo s tem strinjam in da bom le hvaležen, ako meščanstvo skrbi samo, da se vzpostavita zopet red in mir; da pa ne vem kacega mnenja bo deželni predsednik.

Leta se je, ko sem mu šel poročat, spočetka res protivil takemu odboru. Navsezadnje pa je v njega sestavo privolil, češ, da je sedaj glavna stvar, da že res enkrat v mestu zavlada mir.

Dotični odbor je torej stopil v akcijo. Zastopani sta bili v njem obe narodni stranki. Člani odbora imeli so za znak belo-modro-rdeče pasove okoli leve roke.

Drugi dan — v torek popoldne — raznesla se je vest, da je nastal run na »Kranjsko hranilnico« in da prihajajo ljudje s kmetov kar trumoma, da vzdignejo pri njej vloge. Sprejel sem to novico s kaj neprijetnimi čutili. Videl sem namreč, da so ljudje, ki so uprizorili demonstracije, imeli na svojem programu tudi oslabiti »Kranjsko hranilnico« in povzročiti, da se del njenih vlog prenese na »Mestno hranilnico ljubljansko«. Leta hranilnica je bila namreč tistikrat že tako daleč, da bi bila najkasneje v treh letih od

svojega letnega prebitka mogla začeti plačevati mestni občini vsako leto po 50—100.000 kron. Vedel sem pa, da ta možnost izgine, kakor hitro se vloge »Mestne hranilnice ljubljanske« čezmerno pomnože. Po pravilih morajo hranilnični reservni fondi znašati vsaj 5% vseh hranilnih vlog. Šele ko se je dosegla ta višina reservnega fonda, mogla se je polovica vsakoletnega prebitka porabiti v občekoristne namene mesta ljubljanskega. Da-si sem pa obžaloval, da se je ta akcija začela, bil sem brezmočen proti njej; zlasti zato, ker sta oba slovenska dnevnika začela vehementno ščuvati proti »Kranjski hranilnici«.

V torek popoldne bil je pogreb v nedeljo ponoči ustreljenih: Adamiča in Lundra. K pogrebu prihiteli so Slovenci iz vseh krajev. Zlasti se je malone vsa ljubljanska okolica udeležila pogreba. Časnikarski poročevalci dunajskih listov, ki so nalašč v ta namen prišli v Ljubljano, cenili so udeležbo na 20.000 oseb. Ulice, po katerih je šel žalni sprevod, so bile natlačeno polne občinstva; po vsej Ljubljani pa so bile ob času pogreba v znak žalovanja zaprte prodajalnice. Mestna občina je dobivala vse polno žalnih izrazov od vseh strani. Med temi so bili tudi taki, ki so se ostro izražali o postopanju vojaštva. Te izraze sožalja čital sem v javnih sejah občinskega sveta.

Dan po pogrebu vrnilo se je v Ljubljano navadno življenje. Popolnoma pa se razburjenje vsled zadnjih dogodkov ni še zamoglo poleči. Pretresalo je mestno prebivalstvo še nekaj časa ter je zlasti do izraza prihajalo v obeh dnevnikih, katerima je občinstvo samo, kakor so mi pripovedovali, prinašalo poročila in vesti, ki so se nanašali na postopanje vojaštva in pa na druge z dogodki o priliki demonstracij zvezane okolnosti. Poleg tega sta oba dnevnika ostro pisala proti »Kranjski hranilnici«, na katero je run trajal dalje. — Deželna vlada začela je čez nekaj časa konfiskovati vsako notico, ki se je tikala »Kranjske hranilnice«. Meni pa je meščanski odbor pošiljal dotične številke na Dunaj, proseč me, da konfiskovane

članke in vesti imunizujem. Storil sem to, ne da bi bil odobraval agitacijo proti »Kranjski hranilnici«, ampak zato, da pokažem, kako ostra je pri nos konfiskacijska praksa, v tem ko je nemškim listom v Gradcu dovoljeno najostudnejše pisati proti vsemu, kar je slovenskega in pozivati na najbrezobzirnejši bojkot.

V tem, ko so se v Ljubljani odigravali ravnokar popisani dogodki, zborovala je v Budimpešti delegacija. Videč, kako je narodno navdušenje tudi v vrstah Slovenske ljudske stranke z elementarno silo prodrlo, kako so njeni pristaši v meščanskem odboru skrajno odločno postopali in kako je »Slovenec« brenkal ob najglasnejše strune proti nemškutariji in nemštvu na Kranjskem, in kako je pogumno grajal postopanje vojaštva, odločil sem se poslati prepise svojih poročil do ministerstva dr. Šusteršiču, ki je v delegacijah v Budimpešti zastopal deželo Kranjsko. Prosil sem ga, naj v delegacijah, kadar se bodo razpravljale brambne predloge, spravi ljubljanske dogodke v razgovor. Vedel sem sicer, da dr. Šusteršič ne pozna narodnega navdušenja; vendar sem mislil, da ga splošno ogorčenje, ki je radi postopanja vojaštva in ljubljanskih kazinotov nastalo tudi med njegovimi somišljeniki, pripravi tako dalječ, da o tem izpregovori pred najmerodajnejšim forom. Tudi denuncijanstvo, katerega so se bili lotili kazinotje proti Slovencem obeh političnih strank, sem mislil, da ne ostane brez vtisa nanj. Zmotil sem se. Predobro sem sodil o njem. Poslani materijal porabil je namreč na nelojalen način proti meni in narodnonapredni stranki.

Ljubljanski septemberski dogodki dali so Nemcem povod, da začno proti meni na vse mogoče načine intrigovati. Posebno energijo v tem oziru razvijala je hišna posestnica Lina Kreuter-Galletova. Ta žena, rojena iz Galletove rodbine v Ljubljani, odgojena v nemškem, Slovenstvu skrajno sovražnem duhu, vozila se je nalašč na Dunaj tožit me nemškemu ministru-rojaku P e s c h k i. Leta se je res — poučen po Lini Kreuter-Galletovi, ki je pretiravala

ravno tako, kakor vsa nemška javnost — izjavil, da po njegovem prepričanju Nemci v Ljubljani niso več življenja varni in da vsa odgovornost za dogodke dne 18.—21. septembra zadeva mene.

Zaradi te nečuvene izjave ministrove vložil sem v državnem zboru dva nujna predloga. Prvega zaradi netočnih poročil uradnega lista »Laibacher Zeitung«, druzega pa zaradi ljubljanskih dogodkov samih. Dr. Šušteršič pa je, očito po dogovoru z domobranskim ministrom Georgijem, kateremu je gotovo bilo neprijetno, da bi se o postopanju vojaštva v Ljubljani govorilo v poslanski zbornici, zintrigoval pri vladi in pri predsedstvu državnega zbora, da je zbornica bila za daljšo dobo odgodena ravno, ko sta imela priti na vrsto moja dva nujna predloga.

Imel sem sicer še besedo pri nujnem predlogu, ki je pred mojima dvema prišel v razpravo in sem tudi govoril. Vsa zbornica prihitela je tistokrat okolu mene. Zlasti nemški poslanci z ministrom Peschko vred so se bili zgrnili okoli mene. Pričakovali so, da izpregovorim o ljubljanskih dogodkih. Ker sem se bil pa namenil govoriti o njih pri svojih dveh nujnih predlogih, nisem se jih dotaknil, temveč sem le v splošnem opozarjal na pogubonosnost nemške politike v Avstriji.

Z ministrom notranjih stvari baronom Haerdtlom govoril sem večkrat ter sem se mu zlasti pritoževal zaradi postopanja deželne vlade proti mestni občini. On me je vedno opozarjal, da je »Kranjska hranilnica« čisto varen zavod in da je vsaka nasprotna trditev napačna. Ker kaj tacega brez tega nikdar trdil nisem, moral sem mu dati prav. Vidno je pa bilo, da mi je to njegovo opozarjanje imelo povedati, da po poročilih, ki jih iz Ljubljane prejema, krivdo zaradi runa na »Kranjsko hranilnico« pripisuje meni. Seveda sem proti temu protestoval, nisem pa opustil opozoriti ga, kako je ta zavod po krivdi svoje ultranemške uprave prišel v narodnih slovenskih krogih ob vse simpatije.

Ko sem bil nekoč zopet prišel k baronu Haerdtlu, dejal mi je, koj ko sem vstopil, hlastno: »Herr Buergermeister, machen Sie Frieden mit dem Landesprä-

sidenten! In Ihrem eigenen Interesse rate ich Ihnen diess.« (Gospod župan, izmirite se z deželnim predsednikom. V Vašem lastnem interesu svetujem Vam to.) Odgovoril sem mu, da po vsem, kar se je zgodilo, z deželnim predsednikom ne morem več občevati tako, kakor prej, češ da se je že pred septemberskimi dogodki pokazal prevelikega strankarja, med njimi pa da je dokazal popolno nesposobnost za svojo visoko službo. Vlada je s početka tudi res mislila odpoklicati barona Schwarza, toda imenitna zaslomba, ki jo je mož imel, bila je povod, da ni mogla proti njemu nastopiti, kakor bi bila rada.

Te okolnosti bile so dr. Šušteršiču dobro znane. Zato je strankinim pristašem v Ljubljani naročil, naj se glede presojanja septemberskih dogodkov ločijo od naprednjakov. Sam, ki je prej rohnel proti Schwarzu in ga je javno napadal z zarobljenimi izrazi, stopil je sedaj na njegovo stran. Le-ta je torej, dasi bi — kakor bo iz kasnejših mojih navedb razvidno — itak ne bil odletel, dr. Šušteršičevo izpremenjeno — ako ne celo medsebojno dogovorjeno — taktiko smatral za največjo svojo oporo.

Dr. Šušteršič je že davno imel namen uničiti, oziroma oslabiti narodnonapredno stranko. Ker se nisem udal njegovim vabilom, da se ločim od dr. Tavčarja ter na ta način v narodnonapredni stranki zanetim medsebojne boje, skušal mi je delati križe in težave, kjerkoli je bilo le mogoče. Njegovi taktiki je odgovarjalo, da so pristaši Slovenske ljudske stranke uprizarjali semtertje demonstracije pred kazino. Zato, da je meni delal neprilike. Štefe mu je bil kot organizator teh demonstracij dobrodošel pomočnik.

Sedaj je dr. Šušteršič izprevidel, da je mogoče doseči več. Namenil se je bil preprečiti zopetno mojo potrditev za župana. Vedel je pa dobro, da je sam zato preslaboten. Zato je kaj hitro spoznal, da bi mu kranjski Nemci in nemškutarji mogli biti dobrodošli pomočniki. Saj jim je moje županovanje zaradi moje narodne odločnosti bilo bodeč trn v peti.

41. Prizadevanja za imenovanje jugoslovanskega ministra rojaka.

V teh spominih omenjeni stiki s češkim narodom, niso ostali brez posledic tudi na političnem polju. Češki poslanci jeli so se živahno zanimati za naše razmere. Tem večje je bilo to zanimanje, čem več je češko časnikarstvo pisalo o bratenju Slovencev s Čehi. Na ta način je nastalo pri češkim poslancih v državnem zboru razpoloženje, ki je slovenskim poslancem, kadar so bili sami preslabi, omogočalo iskati pomoči pri čeških tovariših. V mnogih slučajih so jo tudi našli.

Še več. Mi smo bili preslabi, da bi si bili izvojevali zastopstvo v vladi. Češki narod pa je bil po svojem številu, svoji davčni moči in svoji prosvetljenosti takšna moč, da so celo s kurjo slepoto udarjeni avstrijski državniki navsezadnje prišli do prepričanja, da mu morajo dati zastopstvo v osrednji vladi. Čim so prišli češki ministri v vlado, dobili smo v njej tudi mi zagovornike. Saj so bili v vladi prej že tudi Poljaki, toda leti niso imeli umevanja za naše težnje in potrebe, ker poljski in slovenski narod nista imela nikakšnih medsebojnih stikov in ker v Poljakih slovanska ideja sploh ni nahajala odziva.

Drugače Čehi. Dr. Pražák je bil, ki je nam Slovencem dal slovensko uradovanje pri sodiščih, za katero so se bili naši poslanci preje leta in leta brezuspešno borili. On nam je še le na višja mesta v sodstvu imenoval Slovence. Do njega so vse boljše in važnejše službe bile v rokah Nemcev ali pa narodnih odpadnikov, ki so se navadno obnašali ostudneje od rojenih Nemcev.

Ministri dr. Kaizl, dr. Fiedler in Trnka so nam v osobnih zadevah, ki so politično bile najobsežnejše važnosti, storili veliko uslug in tudi stvarno so izdali marsikako odločbo, ki je bila za nas velikega pomena. — In češki ministri rojaki: dr. Rezek, dr. Žaček, dr. Pacák in Prašek bili so tako rekoč tudi naši ministri. Ne le poslanci, temveč

celo slovenske stranke same so se obračale do njih in so z njihovim posredovanjem često prišle do izpolnitve svojih želja.

Toda le bolj v zadevah, ki niso bile politicum. V političnih zadevah so namreč nemški ministri pazili, da ovirajo delovanje českih ministrov, ako se je le količkaj izmikalo iz okvirja »rojaštva«. Dr. M. Rezek se je bil iz lastnega nagiba zanimal za poslovenjenje ljudskega šolstva na Koroškem. V osrednji vladi je bilo razpoloženje, da se južnokoroške osnovne šole vrede pedagoškodidaktiškim razmeram primerno. To je pomenilo poslovenjenje ondotnih ponemčevalnic naših koroških bratov. Minister Rezek je imel že tudi po sklepu ministerskega sveta pooblastilo, da se pelje na Koroško, prouči razmere in poda o stvari poročilo. A tu je posegla vmes naša žurnalistika. Kakor nam je ta, v današnjem življenju tako važna institucija, vsled lova po senzacijah in ponašanja se s prvovrstnimi informacijami prizadejala že marsikako — in to dokaj občutno — škodo, tako je bilo tudi tu. Minister Rezek poučil je zaupno o stvari poslanca dr. Naceta Žitnika. Dobri minister pri tem ni pomislil, da v Žitnikovi notranjosti polje dvojno življenje: poslanstvo in novinarstvo. Skratka: poslančevo novinarsko pero zasrbela je zanimiva novica in ni se mogel ubraniti skušnjavi, da plod te srbečice pošlje v Ljubljano. Učinek je bil katastrofalen. »Slovenec« prinesel je »senzacijonalno« poročilo o nameri vlade glede osnovnega šolstva v slovenskem delu Koroške in — ministerstvo je preklicalo dr. Rezku dano pooblastilo.

Dr. Rezek me je bil kasneje nekoč opozoril, da se to vprašanje sedaj ne da več premakniti z mrtve točke drugače, ko po jugoslovanskem ministru rojaku in da bi naša taktika imela pred vsem iti za tem, da si ga izbojujemo, češ da bi bilo to za nas tudi v splošnem velikega pomena. Če to ne, pa naj bi se vsaj českemu ministru rojaku izposlovala avtorizacija, da zastopa v vladi tudi Slovence. Isto mi je leta 1907. dejal tudi dr. Pacák, s katerim sem bil v jako tesnih stikih.

Ko sem postal državni poslanec, posredoval sem nekoč v dveh z narodnopolitičnega stališča za nas silno važnih imenovanjih pri pravosodnem ministru. Naprosil sem, našega rojaka dvornega svetnika dr. Janka Babnika, naj v smislu moje intervencije upliva na referenta dvornega svetnika dr. Holzknechta. — Dne 15. avgusta 1907 pisal mi je dr. Babnik, da ste »obe zadevi postali politični, ter ne odločujejo zgolj resortni oziri in razlogi, temveč politični, glede katerih pa nima besede niti justični minister sam ne, ampak le minister predsednik in minister rojak. Akt pojde torej ante expeditionen od nas vsekako v Gosposke ulice in pri ministru predsedniku bo zastopal nemško stališče ekscelenca Prade, našega stališča pa tam na odločilnem mestu — ne bo zastopal nihče, ker ministra rojaka nimamo, ekscelenca Pacák pa dosedaj ni opravičen uradno posegati vmes tudi pri slovenskih stvareh, kakor je to njegova naloga za češke zadeve.

Ceterum censeo: za uspešno zastopanje naših interesov, ne samo glede imenovanj, ampak za vse stvari, ki so pomenljive iz narodnostnega ozira, je edina pomoč, da dobimo jugoslovanskega ministra-rojaka ali pa da se razširi češkemu ministru rojaku delokrog tudi na naše dežele in se mu ustvari v ta namen posebna jugoslovanska sekcija v njegovem ministrstvu.

Po mojem mnenju je to najvažnejša in najnujnejša zahteva, katero bi morali staviti v obrambo naših narodnih pravic naši gospodje državni poslanci.«

Dr. Babnik je sodil pravilno. Takratne razmere bile so za dosego po njem označene zahteve nad vse ugodne. Ministrski predsednik Beck vzel je v kabinet, neglede na to, da je večina portfeljev bila v nemških rokah, tudi še posebnega nemškega ministra rojaka. Tudi Čehi in Poljaki imeli so ministra rojaka. Ker je bilo Becku do tega, da odpravi kolikor le mogoče, ovire mirnemu dejstvovanju parlamentarnega stroja, prišel je bil čas, da se tudi Jugoslovani oglasijo z zahtevo po svojem ministru rojaku.

Grad Svinec na Koroškem.

»Zveza južnih Slovanov« sklenila je tudi res akcijo v tem pravcu. In določila je za mesto ministra rojaka tudi že kandidata, ki je imel odlične zveze v dvorskih krogih in bi jim bil po tem takem persona grata. Opozoril sem nanj jaz in dobil naročilo, da z njim o stvari govorim.

Malteški vitez Oskar grof Christalnigg.

Malokomu izmed Slovencev bo znano, da imamo še zgodovinsko plemstvo, ki sega nazaj v ono dobo, ko so koroški vojvode na Gosposvetskem polju prisegali narodu v slovenskem jeziku. Ena sama rodbina je to sicer, pa zato tem znamenitejša: rodbina grofov Christalniggov (Kristalnikov). Več veleposestev je na Koroškem v njihovih rokah, izmed katerih je najpoglavitnejše: fildeikomisna graščina Svinec. Majoratni gospod je Oskar grof Christalnigg, ki živi še dandanes.

Imel sem srečo seznaniti se z njim leta 1896. po prijatelju dr. Josipu Kušarju, s katerim sta pri dragoncih skupaj služila. Pismo, katero mi je dne 23. decembra 1896. leta pisal s svojega gradu v Rožnem dolu pri Gorici, in katero z njegovim dovoljenjem priobčujem, ima tole značilno besedilo:

»Častiti gospod župan!

Dovolim se Vam, častiti gospod župan, za gostoljuben sprejem svojo zahvalo izraziti. Res krasne ure sem v Vašem mestu v sredi tolikih izobraženih, nadarjenih, rodoljubnih in značajnih mož preživel in te ure so le hitro minile a spomin mi ostane za zmiraj jako prijeten. Menda ne veste, koliko znam take može, ki imajo toliko sposobnosti za voditeljstvo našega milega čilega in krepkega slovenskega naroda važiti. — Kot rodoljub moram se pravo za pravo tolažiti, kadar premišljujem, da imajo Slovenci na čelu takih izvrstnih pravih slovenskih voditeljev, kateri umevajo slavno, sveto in prelepo narodno idejo. Že v tem imamo poroštvo za zmago v bodočnosti.

Res sem zelo zadovoljen, da sem imel čast se s Vami, gospod župan, seznaniti.

Božjo pomočjo ne bodem nobene prilike zamujal s Vami se shajati ali pa Vas prositi mene sè svetom v naši borbi za narodni blagor podpirati.

Zelo me je razveselila obljuba, da bodem mogel Vas v svoji hiši na Koroškem vsprejeti. Vaš obisk bode me gotovo še bolj navduševal v delavnosti za blagor naših tužnih, koroških Slovencev, katerih kri tudi v meni teče, kar je moj opravičeni ponos. Bog daj, da se kmalu še drugi koroški Slovenci zavedali ter se čutili brati Vam ene premile majke.

Z vsem spoštovanjem Vam ostajam Vaš popolnoma udani

Grof Oskar Christalnigg.«

Kratko občevanje z grofom Chistalniggom in pa to pismo me je podučilo, da sem našel v njem gorečega, doslej neznanega mi rodoljuba. Naravno je bilo, da sem se ga spomnil pri tej važni priliki; naravno tudi, da ga je zveza radostno pozdravila kot kandidata za ministra rojaka. Kakor mi je v pismu z dne 15. januarja 1908 pisal državnozborski tovariš dr. Ploj, bile so »šance za Chr. zelo dobre«.

Toda že 15. februarja 1908 mi je pismo dr. Plojevo prineslo vest, iz katere sem izprevidel, da je

dr. Šusteršič — ki je zgolj iz strankarskih razlogov pri volilni reformi izdal koroške Slovence s tem, da se je zadovoljil za nje z enim samim mandatom — na delu, da nam podere zahtevo po ministru krajanu in zlasti še kandidaturo grofa Christalnigga. To je bilo tembolj obžalovanja vredno, ker bi bili mi ravno s to kandidaturo prav znamenito utrdili našo koroško narodno postojanko. Takole se je glasilo dr. Plojevo poročilo:

»Jaz mislim, da bi bil sedaj trenotek, da bi zahtevali s vso odločnostjo jugoslovanskega ministra, da kontrolira delovanje Stuergka in Hohenburgerja. »Slovenec« piše proti ministru krajanu in zahteva resortno ministerstvo, ker dr. Šušteršiču ne diši prevzeti trnovo, zelo odgovorno mesto ministra krajana.

Vsi mislijo, da je sedaj trenotek, da izposlujemo ministra krajana — to bi bila velika pridobitev. Tako mesto bi nam potem vedno ostalo, med tem ko resortno ministerstvo pri kaki spremembi lahko zgubimo.«

Res se je tudi v tem slučaju dr. Šušteršiču posrečilo podreti oder, ki smo ga bili postavili mi za izgradnjo važne politične postojanke.

42. Škofovi zavodi v Šent Vidu.

Ko je škof dr. Jakob Missia postal nadškof in se je bil preselil v Gorico, pričakovali smo z veliko radovednostjo, kdo zasede za njim škofijsko stolico v Ljubljani. Kmalu se je izvedelo, da ima za to največ upanja mladi kanonik vrhbosenskega kapitlja dr. Jeglič, ki je potem početkom leta 1898. bil tudi res imenovan. 17./IV. 1912

Jaz sem se tega imenovanja jako razveselil. Novega knezoškofa sicer bliže nisem poznal. Pač pa sem ga pomnil še iz mladih let z gimnazije, kjer sem ga večkrat srečaval in so mi ga moji součenci po imenu označili. Bil je v oddelku a istega razreda, ko jaz v oddelku b. Da je naroden, vedel sem že takrat in je bilo samo po sebi umevno, ker je bil doma iz onega divnega kota naše domovine, ki nam je dala dr. Pre-

šerna in škofa Ivana Zlatousta Pogačarja. Sicer sem se bil pa nekoč seznanil z njim — a le bolj površno — na kolodvoru pri Zidanem mostu, ko sva se z dr. Tavčarjem vračala od neke narodne slavnosti iz Zagreba in se je on tudi vozil v Ljubljano. Da ga je bivanje v Sarajevu ob strani narodno zavednega vrhbosenskega nadškofa dr. Stadlerja, ki je bil zvest sledbenik biskupa Strossmayrja, v rodoljubju le še utrdilo, mi je bilo jasno.

Razveselilo me je pa to imenovanje zlasti zato, ker sem pričakoval, da novi knezoškof omogoči složno sodelovanje duhovske inteligence s posvetno. To tembolj, ker nasproti dvorskim krogom na Dunaju ni bil vezan tako, kakor njegov prednik in mu zato pri upravljanju škofije ne bo potreba upoštevati tradicijonalnega načela avstrijske upravne modrosti: divide et impera.

Enako ko jaz razveselili so se tega imenovanja pa tudi drugi rodoljubje in je v tem oziru zlasti poučno pismo, katero mi je dne 29. marca 1899 pisal nek duhovnik. — »Hvala Bogu,« pravi v tem pismu, »ki nam je skazal svoje usmiljenje, na stara leta bom zopet prosteje dihal; narodnost ne bo več proskribirana. Dobili smo biskupa, ki utegne postati slovenski Strossmayr. Minila je duhomorna doba. Pesnik »Slavije« nikakor ne more tako vladati, kakor je vladal prišlec iz Gradca, mož brez — srca.

Narodna stranka naj bo previdna, da ne pride brez potrebe v nasprotje z novim biskupom. Neki krogi v narodni stranki očitno perhorescirajo krščanstvo in pišejo v tem zmislu. Kakšen surogat hočejo dati mesto krščanstva našemu narodu? Mar kako nemško filozofijo? Borba proti zlorabi krščanstva je opravičena, nikakor pa ne zoper dogme krščanstva. Take pisave ne bo mogel odbravati novi biskup, ker je kvarna našemu narodu. Slovani smo par exc. krščani.«

Ob tem splošnem razpoloženju bil sem si pa na jasnem, da je novega knezoškofa pred vsem treba rešiti izpod dr. Šušteršičevega upliva. In poizkusil sem to. Novi knezoškof podal se je bil z Dunaja naj-

prej v Djakovo, da se pokloni biskupu Strossmayrju. Od ondot so mi bili njegov obisk naznanili. Iz Djakova peljal se je skozi Sarajevo v Dubrovnik, da se ondi na otoku Lokrumu v samostanski odločenosti od sveta pripravi na svoj visoki poklic.

Knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič.

Imel sem navado, da sem vsako leto, ako mi je le čas dopuščal, preživel spomladi po štirinajst dni v hotelu »Imperial« v Dubrovniku. To leto me je sicer delo zadrževalo doma; vendar se, koj ko iz novinskih poročil izvem, da se je nastanil tamkaj knezoškof Jeglič, odločim, da odpotujem tjekaj. Par dni po svojem prihodu obiščem dr. Jegliča na Lokrumu, da mu

lično čestitam na njegovem imenovanju. Videl sem, da se je mojega obiska razveselil. Kramljala sva dokaj dolgo o razmerah v Sloveniji in posebej še v Ljubljani. Tekom razgovora skušal sem visokega cerkvenega funkcijonarja prepričati, kako potrebno bi bilo vzpostaviti enotno fronto narodnih bojevnikov za skupno borbo, mesto dosedanjih dveh, ki se borita ločeno in vsaka po svojih posebnih načrtih. Povedal sem tudi kako si to zamišljam. Knezoškof me je pazljivo poslušal in mi je v glavnem pritrjeval. Vendar je bilo videti, da se v podrobnostih — tudi le s kako izjavo — ne mara vezati, dokler ne prouči stvari na licu mesta.

Naslednjega dne sestali smo se pri obedu v hotelu »Imperial« knezoškof, potem moj prijatelj in knezoškofov součenec Fran Borštnik, profesor dubrovniške gimnazije, in jaz. Naravno je, da so se naši razgovori vrtili zopet le največ o razmerah v domovini. Iz teh razgovorov mogel sem spoznati, da novemu knezoškofu ne bije srce za narodne pravice in njegov blagor nič manje ko meni in zagotovil sem ga, ko smo se razhajali, da mu v Ljubljani priredim tak sprejem, kakršnega še ni bil deležen doslej noben škof.

Klub občinskega sveta je moje poročilo o sestanku z novim knezoškofom vzel z veseljem na znanje in mi je rad pritrdil, da bodi njegov sprejem nad vse slovesen. Edini dr. Tavčar mi je dejal, da je morebiti prenagljeno, ako se s preveliko slovesnostjo že naprej izkazujemo sporazumne z delovanjem škofovim, ko še ne vemo kakšno bo in če ne bo obrnjeno proti nam. A udal se je, ko sem mu odgovoril, da na obnašanje škofovo do nas utegne v precejšnji meri upliva ti naše obnašanje do njega.

Sprejem vršil se je potem ob najlepšem pomladanskem vremenu res tako slovesno, da Ljubljana nikdar slovesnejšega škofovega sprejema videla ni. Novi škof si je pa s svojim nastopom tudi takoj pridobil simpatije vsega slovenskega prebivalstva ljubljanskega in je zlasti občinski svet bil zadovoljen, da

se je sprejem, ki je bil obenem mogočna narodna manifestacija, izvršil tako nad vse sijajno in dostojno.

Knezoškof Anton Bonaventura vsled svoje večletne odsotnosti iz Ljubljane razmer v njej ni poznal več drugače, ko po čitanju časnikov in po zasebnih pismih. Zato mi je že dne 27. februarja 1899 pisal: »Mislim se ukloniti na kakav miran kraj, da se malo zberem in za Ljubljano pripravim. Od ondod Vam bom pisal i prosil Vas, da mi izvolite neke odnošaje razjasniti.« — V Dubrovniku pa mi je omenil, naj mu ne zamerim, ako se bo o eni ali drugi stvari želel pri meni informovati. Že ob tisti priliki priporočil sem mu, naj po prihodu v Ljubljano napravi pri dr. Tavčarju nastopni obisk.

Ko se je to potem res zgodilo, prišel je dr. Tavčar nekega dne ves srečen k meni.

»Pomisli,« dejal mi je radosti sijajočega obraza, »škof mi je napravil obisk. In da si videl, kako so se začeli na Bregu zbirati ljudje, ko so videli, da stoji škofova kočija pred mojo hišo. Pomisli, škof pri dr. Tavčarju!«

»Vidiš, kako si bil na napačni poti, ko si se oglašal proti slovesnemu sprejemu,« odvrnem mu in pristavim, da vse škofovo obnašanje daje upanje, da pride v deželi do ublaženja slovenskega strankarskega boja.

Res so vsa znamenja kazala, da se moja nada izpolni. Knezoškof začel je zahajati na prireditve v »Narodni dom« in je prve mesece bil menda na vsaki. Pri tem pa menda ni računil z dvema važnima faktorjema: z žensko nečimernostjo in z modo. O prvi ni, da bi še posebej govoril. Ona je tu, odkar prebiva človeški rod na zemlji. Druga pa je hčerka prve in si je pridobila kot absolutna vladarica neomejeno gospodstvo nad družabnim ženstvom. — In zgodilo se je, da je neka pevka, ki je nastopila pri eni čitalničnih veselic, čutila potrebo obleči se tako po modi, da to ni bilo ne lepo in ne okusno in da je žalilo estetski čut knezoškofa, kakor n. pr. tudi moj in skoro gotovo še marsikoga izmed navzočih. Knezoškof se je nad tem

nastopom pohujševal in je od te veselice odhajal z neprijetnim občutkom, ki mu je zagrenil nadaljnje veselje do udeležbe pri čitalničnih veselicah.

Še tistega leta prišlo je k temu nekaj novega, kar je v odločbah knezoškofovih zbudilo važnejši in trajnejši odmev. V Ljubljani je bil shod vseučiliščnikov, ki je obetal najboljše. Zgodilo se je namreč prvikrat, da so vseučiliščniki priznali bogoslovce za svoje akademske tovariše in so jih povabili na shod, ki je imel namen, da na osnovi narodnostnega načela združi vse slovenske akademike k složnemu delovanju. V nekem članku, ki ga je priobčil »Slovenski Narod« dne 13. avgusta 1898 in kateremu je bilo poznati, da nosi pečat pripravljalnega odbora, bilo je namreč med drugim rečeno:

»Prva naloga mlajše generacije čaka nas v tem, da odpravimo in popravimo vse posledice tega domačega boja, da zatremo spomin na te žalostne dneve in se že v prihodnji pripravljalni dobi zedinimo v principih. Kajti le stalna medsebojna zveza omogoča naglo napredovanje, iz harmonije rodi se veselje, iz sloge raste moč.«

Namen je bil torej gotovo plemenit; toda — dočim so goriški bogoslovci na shod poslali odposlanstvo — se ga ljubljanski udeležili niso.

Na shodu samem vladalo je bojno razpoloženje. Zanesli so ga nanj nekateri »Daničevci« s tem, da so nastopili prav po dr. Mahničevem receptu. Mahnič sam — ki je bil med tem postal škof — je v tisti dobi bival v Kamniku in nikako čudo ni, če so dijaki smatrali, da ta nastop ni brez zveze s tem njegovim bivanjem.

Narodnostno usmerjena akademska mladina je svojim tovarišem drugačne barve skušala odločbo za skupno delovanje kolikor le mogoče olajšati. Tekom razprave prvi dan shoda je akademik Nachtigal naglašal: »Obramba narodne eksistence je prva naša naloga. Sprava se je rodila na Dunaju, kjer so slovenski poslanci spoznali, da je drugače nemogoče re-

šiti narod. Poslanci so se združili, pustivši drug drugemu svoje prepričanje. Tudi med dijaki je tako združenje mogoče. Ako imajo nekateri razen narodnosti še posebne ideale — prosto naj jim bo — zato je vendar mogoče tako združenje, da se nihče ne odreče svojih načel in bo možno skupno delovanje.«

Vse to zmerno nastopanje akademikov, ki so bili učlanjeni v starejših akademskih društvih, ni nič pomagalo; manjšina je neomajno stala pri Mahničevem »katoličanstvu« in shod ni rodil onega za obrambo naše ogrožene narodnosti tako zaželjenega edinstva, ki so ga sklicevatelji pričakovali. Mladina se je bila razšla razcepljenejša, ko je bila prišla.

To je meni dalo povod, da sem na banketu v pozdravni napitnici dijakom omenil, da »krščanstva med nami nikdo ne odklanja, da se je pa v poslednjih letih na krščanstvo le preveč pozabilo in zato katoličtvo prekomerno naglašalo«. Jasno je bilo, na kaj sem namigaval. Lahko sem pa to storil, ker sem bil pri tem v dobri družbi modrega, za vero in cerkev gotovo ne manje od Mahniča vnetega djakovskega biskupa Josipa Jurja.

Toda: naletel sem slabo. Dne 30. avgusta 1898 je pod št. 46 knezoškof Anton Bonaventura v dijecezanskem listu priobčil »Poziv častiti duhovščini«, v katerem je med drugim dejal: »Sklenilo se je, da se hočejo tudi župani organizirati. Vse to je lepo, ker z združenimi močmi se more mnogo doseči: ali strah me navdaja, če pogledam na dijaški shod in na govore, ki smo jih pri tej priliki čuli, ko vidim, da ravno tisti možje stoje na čelu organizacije naših županov.«

Čutil sem takoj kaj pomeni ta ostri afront proti meni. Knezoškof Anton Bonaventura odločil se je sesti v ravno tisti čoln, v katerem je sedel pred njim knezoškof Jakob: v čoln namreč, ki ga je po slovenskem političnem vodovju krmaril dr. Ivan Šusteršič. Kaj mi je bilo storiti? Svoje izjave pri banketu se mi ni bilo potreba sramovati. Krščanstvo pomenilo je zame vzvišeni nauk Odrešenikov: »ljubite se med seboj«; na

dijaškem shodu naglašano »katoličanstvo« pa sovraštvo, kakršnega je od dr. Mahničeve strani izkušati imel stanovski njegov tovariš, blagi pesnik po volji božji Simon Gregorčič. — Sprejel sem ta afront torej enostavno na znanje, ne da se mi je potrebno zdelo svoje zvanično občevanje s knezoškofom kakorkoli izpremeniti. Ono je torej ostalo tudi poslej še uljudno, dasi le konvencijonalno.

Knezoškof Anton Bonaventura stopil je pred javnost kmalu z novo odločbo. Tikala se je ustanovitve zasebne gimnazije v zvezi z internatom za večje število gojencev, kakor jih je do tedaj zamoglo sprejemati Alojzijevišče. V ta namen imelo se je na škofijskih njivah v Kravji dolini sezidati obsežno poslopje.

Kakor hitro sem za to namero izvedel, pozdravil sem jo brez pridržka. Imel sem pred očmi povečanje in olepšavo mesta, kar mi je bilo alfa in omega vsega mojega županskega prizadevanja. Iz tega razloga ogreval in trudil sem se tudi za sezidavo delalnic državnih železnic v Ljubljani. Kakor one, spoznal sem takoj, da bi tudi škofovi zavodi povečali število ljubljanskega prebivalstva, ustvarili nov promet in povzbudili stavbno delalnost. Povečanje Ljubljane mi je pa iz posebnega razloga bilo ideal. Med svojim bivanjem na Češkem videl sem, da je sama Praga bila v stanu ustvariti in da je v stanu vzdrževati česko slovstvo. Neverjetno je bilo že v mojih dneh število knjig in časnikov, ki jih je naročalo praško mestno prebivalstvo. Nekaj vsaj približno enacega vedel sem, da imamo pričakovati od ljubljanskega mestnega prebivalstva, čim bo probujeno in s prosvetno podgotovitvijo za slovensko čtivo usposobljeno — seveda ako se zadostno pomnoži.

Občinski svet, kateremu sem poročal o stvari v klubovi seji, postavil se je brezpogojno na moje stališče in sem o tem obvestil knezoškofa. Ker je le-ta izdelavo načrtov za nameravane stavbe izročil arhitektu Vancašu, katerega sem tako po imenu kakor po stavbah, ki jih je zgradil v Sarajevu, dobro poznal, bil sem še prav posebno prepričan, da ta

sloveči mož ustvari nekaj, kar bo v poseben okras mestu. To sem knezoškofu o neki priliki tudi povedal in on je bil tako ljubeznjiv, da me je z njim seznanil in mi tako dal priliko razgovarjati se z njim o projektu.

Naenkrat pa je dr. Tavčar, ne da je prej o tem komu kaj povedal, priobčil v »Slovenskem Narodu« oster članek proti škofovi nakani ter je s tem otvoril strupeno kampanjo proti škofovi nameri. To kampanjo sta potem z Malovrhom dan za dnem nadaljevala. Jaz sem dr. Tavčarja nujno prosil, naj to proti interesom mesta naperjeno gonjo opusti, a odgovoril mi je, da gre škofu za popolno duševno zasužnenje naroda. Imela sva o tem dolge debate. Dokazoval sem mu, da nikakšna duhovska odgoja — in naj bi bila še tako tesnosrčna in enostranska — ni več v stanu pričarati nazaj srednjeveških nazorov, kakršni so s tako svinčeno težo pritiskali na učeno glavo Galilejevo. Omenjal sem mu, da bi cerkev pred sto leti ne bila dopuščala nauka, da Bog ni sveta vstvaril v šestih solnčnih dneh, danes pa da na podlagi znanstvenih raziskavanj sama uči, da so ti svetopisemski dnevi obdobja neznanskega števila let. Dejal sem mu, da po mojem prepričanju tudi ni daleč čas, ko bo cerkev sprejela razvojno teorijo kot znanstveno dokazano in da se prav nič ne bojim, da bi se na kakršenkoli način mogel človeški duh sedaj, ko je njega razmah v polni moči, v svojem stremljenju po spoznanju resnice tako utesniti, kakor je bilo to mogoče v srednjem veku. Celo to se mi ni izključeno zdelo, da s škofovih zavodov samih pridejo misleci, ki bodo iskali resnice po izsledkih svobodne znanosti. Dr. Tavčarja opozarjal sem zlasti na okoliščino, da je sam bil v Alojzijevišču pod duhovno odgojo, da pa ta odgoja ni mogla zabraniti razvoja miselnosti, katero sedaj izpoveduje in po kateri deluje.

Ves moj trud je bil pa zastonj. Dr. Tavčar je ostajal pri svojem, naglašajoč, da koristi, ki bi jih imelo mesto od škofovih zavodov, ne odtehtajo škode, ki bi od njih nastala narodu. Celo v občinskem svetu je prodrl s predlogom, naj se mi naroči posredovati

pri knezoškofu, da opusti svojo namero in se raje pridruži prizadevanjem občinskega sveta in deželnega odbora po poslovenjenju državnih gimnazij.

Izvršujoč ta sklep obiskal sem knezoškofa, da ga o njem obvestim in ga poprosim, naj bi se nanj oziral. Odgovoril mi je, da je stvar dobro premislil in da zato svojega načrta ne more opustiti. Dne 7. marca 1899 pa mi je še pismeno naznanil: »Ko ste bili zadnjič v imenu mestnega zastopstva pri meni, bolelo me je v srce, ko sem moral odgovoriti, da od namenov ne morem odstopiti. Res, gibanje je na vse strani že tako razpleteno in tudi toliko denarne pomoči meni darovane, da ne smem nazaj. Jedro vsemu je pa ravno gimnazija. Zraven tega je pa brezobzirna borba »Naroda« in neviteški način stvar tako zaostrila in dala ji tak principijelen pomen ter provzročila toliko nasprotovanje, da mi je pot nazaj popolnoma zaprt.«

Dne 17. marca 1899 pa mi je pisal: »Naše dogovore sem priobčil g. dr. Šušteršiču za direktno porabo. Bode-li to kaj uplivalo na končne odloke vse konservativne stranke, ne vem. Da ni bilo govora dr. Tavčarjevega v Krškem, bi stvari tekle v tiru, kakor do sedaj. Kako se bo pa sedaj sklenilo, ne vem; pa tudi kaj posebnega vplivati niti morem, niti smem, niti hočem. Pomislite samo, ako se reče: škof dela v smislu stranke, kjer je merodajen g. dr. Tavčar, ki je v Krškem tako in tako govoril, ki v »Narodu« tako in tako piše, ki ravno v govorih in pismu ruši temelj vse sprave, namreč delovati v smislu načel krščanskih. Lahko si mislite moj položaj. Kakor škof ne smem nobene osebe od sebe odbijati, ali načel izdajati pa smem še manj, grešil bi proti prvim in najglavnijim svojim dolžnostim: moram jih namreč braniti iz cele duše in z vsemi silami. — Žao mi je, ko vidim, da se bo ravno sedaj po veliki noči borba tako zaostrila.

Vem, da Vi niste istih misli z g. dr. Tavčarjem, da Vi osebno vse hladnokrvneje in modrejše sodite, ali vendarle ste v isti stranki, pri kateri tudi ne morete toka vstaviti ali v drugi pravac navrniti.«

Škofovi zavodi v Št. Vidu pri Ljubljani.

O priliki nekega pomenka s knezoškofom, naznanil mi je le-ta, da je z ozirom na gonjo »Slovenskega Naroda« proti ustanovitvi njegove gimnazije v Ljubljani, dobil od šentviškega župnika v soglasju z župljani ponudbo, naj svoje zavode zida na ondotnem župnijskem svetu. Ker sem že preje izjavil in sem o tem tudi arhitekta Vancaša poučil, da mestni magistrat stavbi na škofijskih njivah ne bo nasprotoval, zagotovil sem knezoškofa tega vnovič in mu dejal, da mu zaradi »Narodovih« napadov ni potreba opuščati prvotne misli na gradnjo poslopja v Ljubljani. V nikakem dvomu ga nisem pustil, da bo magistrat vlogo za stavbno dovolilo ugodno rešil in da imam za neverjetni slučaj, da pride stvar pred drugo instanco, za to tudi v občinskem svetu zanesljivo večino. — Kljub temu se je knezoškof dr. Jeglič — zlasti glede na dr. Tavčarjevo križarsko vojsko na javnih shodih — odločil za ustanovitev svojih zavodov v Št. Vidu.

43. Nepotrditev moje soglasne šeste izvolitve za ljubljanskega župana.

5./I. 1914. Nemški nacijonalci so mi silno zamerili, da sem se udeleževal petrograjskih in praških slovanskih posvetovanj. Ko je potem po ptujskem napadu na Slovence v septembru leta 1908. prišlo v Ljubljani do hrupnih demonstracij proti Nemcem in nemškutarjem, pisali so te demonstracije enostavno na moj rovaš in so zahtevali, da vlada razpusti občinski svet in odstavi mene.

Ker pri vladi zaradi svojega slovanskega političnega usmerjenja, nisem bil persona grata, izrazil sem, še predno je prišlo do nove županske volitve, da utegne vlada res morebiti glede potrditve moje prve prihodnje izvolitve zavzeti odklonjevalno stališče. Toda moji politični prijatelji — imenoma dr. Kramář in minister Prášek — so bili mnenja, da si vlada vendar ne bo upala izzvati novega konflikta, ko jih ima že tako dosti na vseh koncih in krajih.

Kmalu po moji šesti izvolitvi se je pa pokazalo, da je moja bojazen bila vendar utemeljena. Dunajski listi jeli so namreč naznanjati, da so važni pomisleki proti moji potrditvi. To pa ne samo nemškonacijonalni, temveč tudi taki, o katerih je bilo znano, da tolmačijo vladno mnenje in prinašajo poluzvanične vesti. Kmalu so prvim nedoločnim vestem sledile že določnejše, da se moja izvolitev ne bo mogla priporočiti cesarju v potrdilo.

Glede na te vesti podam se k ministru dr. Bilińskemu, da izvem kaj več. On mi pove, da se o stvari ni še razpravljalo v ministerskem svetu, da je pa o njej slišal. Ko mu onenim nemškonacijonalne gonje proti meni, pripomni Biliński z rahlim odkimanjem z glavo: »Die Sache dürfte einen anderen Hintergrund haben. Denken Sie an Freund Šusteršič.« (Stvar utegne imeti drugo ozadje. Spomnite se prijatelja Šusteršiča.) Predno se poslovim, obljubi mi še za potrditev govoriti v ministerskem svetu, ako pride zadeva predenj.

Začetkom julija 1910 prinese nekoč dvorni svetnik dr. Miroslav Ploj v »Zvezo južnih Slovanov« zaupno vest, da se vlada brani predložiti mojo izvolitev cesarju v potrjenje. Po razpravi, ki je temu naznanilu sledila, dobi dr. Ploj naročilo, naj se kot predsednik »Zveze« poda k ministru notranjih zadev baronu Härdtlu ter mu naznani, da je moja potrditev klubova zahteva.

Koj naslednji dan poročal je dr. Ploj, da je bil pri baronu Härdtlu, da mu je pa leta dejal, da raje pri priči odstopi, ko da bi mojo ponovno izvolitev priporočal cesarju v potrdilo. Pri tej priliki pa je tožil o baronu Schwarzu, da je najnesposobnejši deželni predsednik, ki si ga kdo misliti more.

V »Zvezi južnih Slovanov« dobili smo, ko nam je dr. Ploj to pripovedoval, vtis, da morajo biti, ker je Härdtl oboje to izrekel takorekoč v eni sapi, silno mogočni intrigantje na delu.

Ko se je o vprašanju ali bom potrjen ali ne po

dunajskih časnikih že obilo pisalo, obiskal sem nekega popoldne barona Schwegla ter sem mu povedal, kako se stvar plete. Schwegel je bil čisto iz sebe, ker me je, kakor mi je sam ponovno priznal, kot župana spoštoval zaradi mojega delovanja za napredek mesta. Dejal je takoj, da je pripravljen storiti zaradi potrditve vse korake, ki si jih želim. In domenila sva se, da tudi on stopi k ministru Härdtlu in k ministrskemu predsedniku Bienerthu.

Drugi dan okoli poldne sešla sva se z baronom Schweglom v gosposki zbornici in tu mi je povedal, da ga je baron Härdtl kar debelo pogledal, ko je on prišel kot posredovalec v tej zadevi. »Kar nesramno se je obnašal nasproti meni tako, da bi mu bil najraje povedal kako surovost,« pristavi Schwegel. Opravil o tacih okolnostih seveda ni nič. Potem je šel k ministrskemu predsedniku Bienerthu. Le-ta mu je odgovoril tako, da ni mogel reči, ali mu je obljubil, ali je željo njegovo zavrnil. Schwegel pravi nato: »Uravnati moramo svojo taktiko drugače. Saj nam mora biti vsem do tega, da lepa dežela Kranjska ne pride Šusteršičevcem v kremplje, ker bi jo to privedlo na rob propada. Ta nevarnost pa je, dokler bo Schwarz v deželi. Združiti se moramo torej proti njemu in če mislite, sem jaz pripravljen na Dunaju takoj začeti tipati. Po mojem mnenju ni nemogoče strmoglaviti tega skrajno nesposobnega človeka.«

Potem, ko je bil dr. Ploj poročal »Zvezi južnih Slovanov« o svojem posredovanju pri ministru baronu Härdtlu, pokliče me iz klubske sobe na hodnik ter me tajinstveno vpraša: »Ti, ali veš, zakaj ima baron Schwarz takšno zaslombo, dasi so pri osrednji vladi vsi prepričani, da ga ni slabšega deželnega predsednika, kakor je on?« Ne da čaka mojega odgovora, nadaljuje: »Veš, govori se — in na Dunaju je to v višjih vladnih krogih splošno znano — da je naravni sin nekega nadvojvode. No, pa saj Ti ga lahko tudi imenujem. Pravijo, da je Rainerjev sin!« Po teh besedah mi je bilo mahoma marsikaj jasno, česar preje razumel nisem.

Ko mi je torej baron Schwegel poročal o svojem posredovanju, spomnim se tega pogovora in omenim mu, kaj mi je Ploj povedal. Schwegel mi odgovori: »Čul sem to tudi, pa ne verjamem.« — Na to mu razodenem kako mi je Schwarz v nekem razgovoru nekoč sam pripovedoval, da se je že kot vladni koncipist v Inomostu začel učiti slovenskega jezika z namenom, da gre službovat k namestništvu v Trst. Opozorim ga dalje, da je — dasi je bila v Trstu njegova nesposobnost splošno znana — bil vendarle imenovan za deželnega predsednika na Kranjsko. Tu da je bil, ko se je komaj dobro v svojem uradnem stanovanju ogrel, povišan v baronski stan in da je kmalu nato postal tajni svetnik, v tem ko baron Winkler po dolgih letih uspešnega svojega službovanja, te časti dosegel ni. Povem mu tudi, da se je pred kakimi desetimi leti čisto nenapovedano pripeljal v Ljubljano nadvojvoda Rainer, poslal s kolodvora k meni, me prosil, naj ga peljem nekoliko po Ljubljani, se zanimal za razmere v mestu in se je potem s poldanskim brzovlakom zopet odpeljal. Konečno ga opozorim, kako me je baron Haerdtel pozival, naj se v lastnem svojem interesu sprijaznim z deželnim predsednikom, dasi ga je pred tem dr. Ploju označil za najnesposobnejšega deželnega predsednika, kar jih je kdaj Avstrija imela.

Ko je Schwegel vse to slišal, dejal mi je: »Sedaj verjamem tudi jaz. Pod takimi okolnostmi ni proti Schwarzu seveda mogoče opraviti ničesar.« —

Na kar sem po vesteh, ki jih je vlada po oficijoznih listih priobčevati dala, pripravljen bil, to se je zgodilo. Dne 19. avgusta 1910 prišel je k meni v pisarno podžupan dr. Ivan Tavčar ter mi je izročil dekret deželnega predsedstva, ki me je obveščal, da cesar moje šeste izvolitve za župana ni potrdil. Dr. Tavčarju izročil sem takoj ključe od svoje pisalnice, potem sem se pa poslovil od magistratnega ravnatelja Ivana Vončine.

O dogodkih, ki so se kasneje vršili, govorim na drugem mestu. Tukaj pripominjam le, da se je vladni

komisar vitez Laschan, ko si je moje uradovanje dodobrega ogledal, proti knjigovodji Trdini in drugim magistratnim uradnikom večkrat pohvalno izrazil o meni. Slovenska ljudska stranka vložila je pri vladi po Ivanu Kregarju in Ivanu Štefetu nekoliko ovadb proti meni. Opozarjala sta z njimi na domnevne nepravilnosti mojega uradovanja. Te ovadbe je vladni komisar natančno preiskal ter se je prepričal, da so vse obdolžitve iz trte zvite. V tem smislu poročal je tudi vselej deželni vladi.

Da nisem bil potrjen za župana, pripisujejo si v zaslugo Lina Kreuterjeva, nemški »Volksrat« in baron Schwarz. Slovenska ljudska stranka — ali bolje rečeno Šušteršičevci te stranke — delajo se sicer, ko da so zaradi okrnjenja občinske avtonomije užaljeni; v resnici pa si pripisujejo tudi delež na omenjeni zaslugi.

Če je to zasluga, ima je res vsak nekaj. Naj bodo srečni z njo: za Ljubljano so dosegli nekolikoleten zastoj v razvoju in napredku. Zdi se mi pa vendar, da bi samo složno delovanje teh treh, odnosno štirih faktorjev ne bilo rodilo še željenega uspeha. Zato je bilo treba pomoči od zunaj.

Slučajno so mi kasneje prišle v roke vse niti, ki so se pletle okoli nepotrditve. Zaradi popolnosti in da se vidi, kako številna je bila gonja, ki je drvila za tem zajcem, pokazati jih hočem.

V Bosni bil sem v družbi odvetnika dr. Danila Dimovića udeležen pri neki lesni kupčiji. Glede te kupčije imel je konsorcij, v katerem sta poleg Dimovića in mene bila še tudi Šerifbeg Filipović iz Ključa in Fran Tomec iz Ljubljane, dne 19. septembra 1911 posvetovanje v Banji Luki, kjer stanujeta Dimovićeva mati in sestra. Ob tej priliki seznanil sem se z obema imenovanima damama in sestra mi je pripovedovala, da hodi vsake počitnice za nekaj tednov k svojemu sorodniku dr. Binderju v Kamnik. Stara mati odvetnika Dimovića bila je namreč rojena Perhavčeva iz Ljubljane in tako je po dr. Binderjevi so-

progi tudi Dimovićeva rodbina prišla v sorodstvo z le-tem.

Gospica Stana Dimovićeva, učiteljica v Banjiloki, pravila mi je, kako je k dr. Binderjevim večkrat zahajala Lina Kreuterjeva in kako se je tamkaj hvalila, da me je očrnjevala na Dunaju kot ilojalnega. Opozarjala da je tamkaj posebno na to, da so celo Rusi bili pri meni v Cerkljah. Lina Kreuterjeva mislila je tu očividno na grofa Vladimirja Aleksejeviča Bobrinskega, ki se je iz Bohinja, kjer je živel leta 1910. s svojo rodbino več tednov na počitnicah, pripeljal nekega dne k meni v Cerklje. Ogledal si je strmolski grad, ki ga je nameraval kupiti za svojega bratranca, multimilijonarja Alekseja Aleksejeviča Bobrinskega.

Dalje je Lina Kreuterjeva pripovedovala, da jo je pri njenem prizadevanju krepko podpiral nemški »Volksrat« s tem, da je potrjeval njene denuncijacije, da nisem državi zvest. Pa tudi agitacija proti »Kranjski hranilnici«, glede katere je nemški »Volksrat« smatral za dokazano, da izvira od mene, se je izrabila proti potrditvi. Po tem pripovedovanju učiteljice Stane Dimovićeve mi je bilo takoj jasno, zakaj je minister Haerdtl barona Schwegla tako debelo pogledal, ko je prišel k njemu posredovat za potrditev. Očevidno mu ni bilo umevno, kako more on kot voditelj nemške stranke na Kranjskem, govoriti v prilog potrditve v tisti sapi, ko pritiska »Volksrat« z vso silo proti njej.

Prišel mi je v roke prepis obširnega poročila, katerega je nemški »Volksrat« v Ljubljani poslal na Dunaj nemškemu ministru rojaku. To poročilo je takšno, da se čita, ko spis urada, ki je poklican k soupravi države. Iz njega je z vso jasnostjo vidno, da je osrednja vlada to politično institucijo neznatnega nemškega prebivalstva korenito slovenske kranjske dežele smatrala za poklicano sosvetovalko v upravnih zadevah. Dasi je to poročilo kot zgodovinski dokument jako važno, vendar je preobširno, da ga tu priobčim. Zato se omejim le na nekatere silno zanimive ugotovitve.

Ako se je dotlej poročnika Mayerja smatralo kot edinega krivca za krvoprelitje z dne 20. septembra 1908. leta, dajo neke besede iz »Volksratovega« poročila sklepati, da temu ni tako. »Volksrat« namreč piše: »Diesmal sollte es leider zu traurigen, allseits bedauerten Konsequenzen führen und schon vor 9. Uhr abends trat die von allen einsichtigen und ruhig urteilenden Leuten längst befürchtete blutige Katastrophe ein.« (Tokrat imelo je to privesti k žalostnim, vsestransko obžalovanim posledicam in že pred 9. uro zvečer nastopila je krvava katastrofa, ki so se je vsi uvidevni in mirno sodeči ljudje že davno bali.) Ali iz teh besedi ne zveni neprevidno priznanje, da je poročnik Mayer ob svoji usodepolni odločbi stal pod gotovimi uplivi simpatizerjev nemškega »Volksrata«? Naj si bode le pod sugestijo v pogovoru mu prišeptane bojazni.

Z ostrimi besedami obsoja »Volksrat« deželnega predsednika barona Schwarza, ker ni dal proglasiti izjemnega stanja in pravi doslovno: »so konnte es auch geschehen, daß die beiden gefallenen Opfer mit ungeheuerem Pompe begraben wurden«. (Vsled tega je bilo tudi mogoče, da so obe padli žrtvi pokopali z neznansko svečanostjo.)

Dr. Ferdinand Eger, ki je spis podpisal kot predsednik »Volksrata«, bil bi torej želel, da se nedolžni žrtvi pokopljete kar na tihem kot dvoje zločincev.

Ako že to kaže vso predrznost nemškega »Volksrata«, prihaja pa v poročilu do neomiljenega izraza tudi brezmejna podlost, ki se zrcali v temle odstavku:

»Der Umstand, daß die deutsche Bürgerschaft Laibach's, ohne auch nur die leiseste Veranlassung hiezu geboten zu haben, das Opfer eines planmässig und in aller Ruhe vorbereiteten schändlichen Überfalls geworden ist und daß unmittelbar darauf derselbe Bürgermeister und dieselben Parteiführer, die dieses Attentat, dessen beliebige Verhinderung ganz

in Ihren Händen lag, ruhig geschehen liessen, sofort, nachdem die sogenannte »Rache für Pettau« prompt vollzogen und den Deutschen der seit den letzten Reichsratswahlen offen in Aussicht gestellte Denkzettel in klirrender Münze verabreicht worden war, den gleichen exzedierenden Pöbel mit einem Fingerzeige mühelos wieder zur Ruhe brachten, läßt tief genug blicken. Er läßt uns mit niederdrückender Gewißheit erkennen, daß wir dem vom notorischen Deutschenhasse erfüllten und seine tiefgewurzelte feindseelige Stimmung gegen alle deutschen Regungen ganz unverhüllt zur Schau tragenden Bürgermeister Ivan Hribar, sowie seinen zum großen Teile vom gleichem Geiste beseelten Genossen im Laibacher Rathause auf Gnade und Ungnade schonungslos überliefert sind.«

(Nemško ljubljansko meščanstvo postalo je, ne da je dalo za to najmanjši povod, žrtev ostudnega napada, ki je bil pripravljen po načrtu in v vsem miru.

Isti župan in isti vodje stranke, ki so mirno dopustili, da se je izvršil ta atentat, ki bi ga bili lahko preprečili, so neposredno na to ravno tisto razgrajajočo sodrgo z migljajem prsta pomirili zopet brez truda takoj, ko je bila točno dovršena takoimenovana »osveta za Ptuj« in izročena Nemcem v žvenketajočem denarju spomenica, ki jim je bila od zadnjih državnozborskih volitev sem očitno obljubljena.

To omogoča globok upogled, ki nam s tlačečo gotovostjo daje spoznati, da smo brez prizanesljivosti na milost in nemilost izročeni županu Ivanu Hribarju, o katerem je znano, da je polen sovraštva do Nemcev, in ki svoje globoko ukoreninjeno sovražno nastrojenje proti vsemu nemškemu gibanju čisto neprikrito kaže, kakor tudi njegovim tovarišem na ljudbljanskem rotovžu, ki so navdahnjeni istega duha.)

Končno prosi »Volksrat«: »da unserer festen Überzeugung zufolge und auf Grund unserer genauen Kenntniss der Verhältnisse einzig und allein nur auf

diesem Wege dir Anbahnung halbwegs friedlicher Lebensbedingungen erwartet werden kann

a) um die Auflösung der derzeitigen Laibacher Gemeindevertretung, die so rasch als möglich durchzuführen wäre und

b) um die unverzügliche Übernahme der städtischen Polizeiverwaltung in die Hände des Staates«.

(ker je po našem trdnem prepričanju in na temelju našega natančnega znanja razmer edino in samo po tej poti mogoče priti do vsaj nekšnih mirnih življenskih pogojev, da se

a) kar najhitreje mogoče razpusti sedanje ljubljansko občinsko zastopstvo in

b) brez odloga prevzame mestna policija v državno upravo.)

Nemški »Volksrat« bi si bil torej želel izjemnega stanja že zaradi tega, da se prepreči pijeteta do žrtev, ki jih je zakrivil brezmiselni fanatik v vrstah avstrijskega vojaštva. Poleg tega je imel pa toliko drzno čelo, da je mene dolžil, da sem nemire prouzročil in trpel zato, da se Nemcem maščujem, ker so nasprotovali moji izvolitvi za državnega poslanca. In kaj tacega si je upal zapisati v isti sapi, ko ptujski prepad na Slovence označuje z »die sogenannten Pettauer Vorfälle« (takozvani ptujski dogodki).

Vladni krogi so nam Nemce označevali s »harmlose deutsche Bevölkerung Laibach's« (neškodljivo (pohlevno) nemško prebivalstvo ljubljansko). Zares: jasneje bi »Volksrat« ne bil mogel dokazati te pohlevnosti, ko s tem svojim »Berichtom« (poročilom). Pomislite: neznatna, doseljena manjina, pomnožena z najzavržljivejšimi življi, ki so zatajili slovenske svoje matere, kliče nad podavljajočo večino avtohtonega deželnega prebivalstva izjemno stanje, da mu onemogoči pokazati plemenite nagibe svojega srca! Večjega cinizma si je težko misliti! Vsakemu, ki zna količkaj trezno soditi, mora biti iz tega jasno, kakšna miselnost je naše nemške sodeželane prevevala do Slovencev.

Jaz zato tudi nisem opustil prilike, da poizkusim na Dunaju v tem oziru razbistriti pojme. Ko mi je

minister notranjih zadev baron Haerdtel nekoč govoril o ljubljanskih »harmlose Deutschen«, dejal sem mu, da mu o tej »pohlevnosti« pošljem zanimive podatke, ki slone na uradnih ugotovitvah. Dotično moje poročilo je v zgodovinskem oziru zanimivo in ga zato navajam tu v dobesednem prevodu iz nemškega izvirnika. Glasi se:

»Na Dunaju, 27./I. 1909.

Vaša Preuzvišenost!

Ko sem imel pretekli petek čast, da Ste me sprejeli, pripomnili Ste mi, da so ljubljanski Nemci po poročilih, ki Ste jih prejeli, čisto pohlevno, mirno prebivalstvo mesta Ljubljane in da zato ne morete razumeti, kako je to, da jih slovensko prebivalstvo sovraži.

Že takrat sem imel priliko opozoriti Vašo Preuzvišenost, da je prenagljeno soditi in zaključke delati na podlagi enostranskih informacij, o katerih Ste imeli prijaznost izjaviti mi sami, da Ste jih prejeli od ljubljanskih Nemcev.

Dovoljujem si opozoriti Vašo Preuzvišenost, da bom v teku razprave, ki se o mojem nujnem predlogu začne v petek, podal obsežne snovi, iz katere bo vidno, da ljubljanski Nemci, kljubu temu, da jih je le čisto majhen drobec mestnega prebivalstva, niso tako pohlevni someščanje in tako nedolžna jagnjeta, kakor se prizadevajo, da to dokažejo.

Že danes moram pa Vaši Preuzvišenosti v ilustracijo, kako odgajajo mladino v nemških rodbinah ljubljanskih, podati tole poročilo, ki je sestavljeno na podlagi uradnih poizvedb in preiskave Ivana Macherja, ravnatelja mestne cesar Fran Josipove višje dekliške šole in dekliškega liceja.

V Ljubljani je v takoimenovanem podturenskem okraju pet učnih zavodov in sicer:

1. slovenska cesarja Frana Josipa višja dekliška šola z licejem,
2. nemška gimnazija,
3. nemška mestna deška ljudska šola,

4. nemška mestna dekliška ljudska šola,
5. tretja slovenska deška ljudska šola.

Vsi ti učni zavodi so tako blizu eden drugega, da so njihovi učenci in učenke primorani srečevati se vedno na ulicah.

Že pred septemberskimi dogodki ni bilo med gojenkami prvoimenovanih dveh učnih zavodov ter učenci in učenkami nemških šol posebno prijaznih stikov; pri čemer pa pripominjam, da brez krivde prvoimenovanih, katerim niti na misel ne pride, da bi izzivale.

Od septemberskih dogodkov prejšnjega leta sem pa so razmere postale neznosne, tako da so vsled ponovnih pritožb gojenk morale poseči vmes ne samo šolske, temveč tudi varnostne oblasti.

Dogaja se namreč vsak dan, osobito odkar je padel sneg, da učenke nemške deške ljudske šole in dijaki nemške gimnazije ne zmerjajo samo gojenk slovenske višje dekliške šole in liceja, temveč jih tudi dejansko napadajo.

Psovke: »windische Schweine« (slovenske svinje), »Lyzeumsschweine« (licejske svinje), »windische Volkswanderung« (slovensko ljudsko preseljevanje), »Hunnensturm« (hunske tolpe), »Raben« (vrane), »dumme Mädels aus der slovenischen Schule« (bedaste punce iz slovenske šole), »Fratzen« (zmrde), »lausige Huren« (ušive kurbe), »Kameele«, »windisches Gesindel« (slovenska sodrga), »Affen« (opice), »smrkovke« (Rotzmädel), »mrhe« (Aas), »goske« (Gänse) — so na dnevnem redu.

Tega vsega pa nemški nadepolni mladini še ni dovolj. Nemški učenci in učenke zaletavajo se na cesti v slovenske gojenke, nastavljajo jim knjige, da jim tako zapro pot, in sujejo jih tako, da so več gojenkam knjige padle v blato, da so se morale umikati s hodnika v sneg in da so nekatere skoro popadale. Dalje pljujejo prvoimenovanci pred gojenke z vzkliki »Pfui!« Nek dijak nemške gimnazije je celo neki deklici z višje dekliške šole pljunil na obleko, dočim je nek drug slovenske gojenke s šibo pretepaval.

Celo ravnatelj Ivan Macher ni varen pred psovkami. Ko je namreč neki dan stal pred šolo, da vidi kaj se godi na cesti, odnosno da ščiti gojenke, če bi bilo potreba, pripomnil je nek dijak nemške gimnazije: »Ta vol se še ozira za nami!« — Drugokrat, ko je ravno tisti ravnatelj stopal skozi Beethovnovo ulico po hodniku nasproti nemške gimnazije, gledalo ga je troje dijakov nemške gimnazije neprestano srepo, na kar je eden iz njih pljunil in ponovno klical »Pfui!«

Pri tem se posebno odlikujejo sinovi uglednih nemških rodbin: Wettach, Kaltenegger, Zeschko, Pammer, dr. Vallentschag, in pa hči topničarskega stotnika Luckmanna. Da, celo sin deželnega predsednika Teodor baron Schwarz se je ponovno udeleževal takih dejanj.

Ravnateljstvo slovenske višje dekliške šole in liceja pritožilo se je sicer pri ravnatelju nemške gimnazije; toda le-ta, mesto da dijake opominja, jih je v tem njihovem obnašanju še potrjeval, ker je v njihovi navzočnosti trdil, da so dne 12. decembra 1908 gojenke njega samega osuvale. Ker sta bila takrat navzoča ravnatelj Ivan Macher in nadzorstvena dama Marija Wessnerjeva in bi bila kaj takega oba morala opaziti, po zatrdilu ravnatelja Macherja ta trditev ne zasluži vere.

Pri konfrontaciji nekaterih gojenk z dijaki nemške gimnazije, ki se je po pobudi ravnatelja Macherja izvršila v navzočnosti ravnatelja nemške gimnazije Pucska, spoznale so gojenke z vso gotovostjo zaletane; toda le-ti so čisto enostavno tajili in ravnatelj Pucsko jim je dajal prav.

Ob takih okolnostih se torej ni čuditi, da je neka deklica višje dekliške šole, ko je hči topničarskega stotnika Luckmanna njo in njeno tovarišico tako s hodnika sunila, da so jej knjige padle v sneg, zaletanko v samoobrambi oklofutala.

Da se tedaj nadaljni podobni dogodki zapečijo, moralo je biti varnostni straži naročeno, naj večkrat patruluje v bližini teh učnih zavodov.

Smatral sem za svojo dolžnost naznaniti to Vaši Preuzvišenosti, kateremu ostajam z izrazom najodličnejšega spoštovanja

udani

Ivan Hribar.«

Če se je izrekel proti moji potrditvi baron Schwarz, ni bilo niti čudo. Po septemberskih dogodkih leta 1908 ga namreč sploh nisem več obiskaval. Občeval sem z njim samo s posredovanjem uradnikov deželne vlade. Ko sem bil pa zopet izvoljen za župana, ni kazalo drugega, kot da grem k njemu in mu to naznanim. Storil sem to dan po dotični seji občinskega sveta. Ne da se morem ovladati, kakor je zahteval položaj, naznanim mu zopetno svojo izvolitev z besedami: »Včeraj sem bil zopet soglasno izvoljen za župana in prihajam k Vam prosit Vas, da to izvolitev — ako morete — predložite Njegovemu Veličanstvu v potrdilo.« Pri besedicah: »ako morete« zdrzne se baron Schwarz in mi odgovori, da bo o stvari razmišljal.

Kasneje povabil me je nekoč k sebi ter me je vprašal, ali si kljubu težki bolezni, ki me je bila napadla, upam odgovorno in naporno županske službo še izvrševati. Migljaj s kolom torej, naj zdravstvene razloge porabim za utemeljitev svojega odstopa. Jasno mi je bilo, da bi se osrednja vlada bila rada na legak način izvlekla iz neprijetnega položaja, pri tem pa vendar — brez upletanja krone v spor — dosegla, kar je želela. Te usluge jej nisem hotel storiti. Odgovoril sem zato deželnemu predsedniku, da si upam, če bom potrjen, tudi zanaprej izvrševati županske službo, češ da moja bolezen ni pustila nikakih sledov za sabo.

Sedaj je baron Schwarz menda res storil vse mogoče, da pripravi na Dunaju razpoloženje za nepotrditev.

Po septemberskih dogodkih leta 1908. bil je poleg komisarja dr. Skubla poslan v Ljubljano tudi policijskemu ravnateljstvu na Dunaju prideljeni vladni svetnik Adolf Porm. Z namenom, da se pouči o raz-

merah v Ljubljani in poda o njih ministru notranjih stvari svoje poročilo. Ta mož, ki ni bil zmožen slovenskega jezika in ni poznal ljubljanskih razmer, je svoje informacije seveda zajemal iz nemških virov in pa iz pripovedovanj policijskih uradnikov. Največ pa jih je dobil od deželnega predsednika, ki ga gotovo ni pustil v dvomu, kako želi, naj ministru poroča.

In to poročilo je Porm podal. Bilo je na vložni zapisnik ministerstva notranjih stvari sprejeto dne 13. februarja 1909 pod preds. številko 1950 M. J. Kako imenitno je mož svojo nalogo rešil, izpreviди se od tod, da je ministra poučil, da sta se dr. Ivan Oražen in dr. Karl Triller zato zapisala narodnemu radikalizmu, ker si delata upanje, da postaneta kedaj župana; da je dr. Tavčar izgubil dokaj ugleda, ker je v javnem svojem nastopanju jel le preveč na radikalne strune brenkati; da se je dr. Šusteršič v vseh okolnostih pokazal za mnogo močnejšega in dalekovidnejšega političnega nasprotnika; in da »slovenizacija Kranjske« že zato stalno napreduje, ker je čedalje več slovenske inteligence in se vsled tega poglablja nacijonalna ideja. To svoje duhovito poročilo je Porm zabelil z ocvirkom: »Die Deutschen werden ihren nationalen Besitzstand in Krain nur solange aufrechterhalten können, als sie durch kapitalskräftigere Ueberlegenheit von den lokalen Verhältnissen unabhängig bleiben.« (Nemci bodo mogli svoje nacijonalno posestno stanje na Kranjskem vzdržati samo dotlej, dokler s kapitalsko jajčjo premočjo ostanejo neodvisni od lokalnih okolnosti.)

Ako že iz povedenega strahotno nazorno štrli vsa duševna revščina avstrijskega vladnega svetnika, ki je veljal za takega veščaka, da ga je v kočljivih stvareh počaščal minister sam s prav posebnim zaupanjem, kaže pa uvod, ki ga je dal svojemu poročilu, brezmejno zlobnost. On namreč postavlja trditev, ki ne le ni bila z ničem dokazana, temveč je tudi resnici naravnost protivna. Tako-le piše ta poštenjak: »Nemcem sovražni ljubljanski ekscesi bili so samo v videzni zvezi z znanim ptujskim dogodkom.

V resnici so bili anonimnim prirejevalcem slovenske maščevalne akcije le zunanji povod, da nacijonalne ekspanzije, ki so dotlej na Kranjskem počasi napredovale, spravijo v take kolotečine, po katerih pridejo prej do uresničenja končnih slovenskih nacijonalnih ciljev.

Sovraštvo do vsega, kar je nemško, imelo se je napraviti za veroizpoved vseh Slovencev in potrditi s takojšnjim pretrganjem vseh družabnih in gospodarskih vezi do »tujcev«.

Zares, redko kedaj je kdo več bedarije vezal na več zlobnosti. Slovenci da smo hoteli pretrgati vse družabne in gospodarske stike z Nemci! Najzabitejši opazovalec razmer se je ob vsakem koraku prepričati zamogel, da so ti ljubeznivi Nemci perhoreskovali vsakršno družabno stikanje s Slovenci; v gospodarskem oziru pa, da so se prizadevali ohraniti Slovence v odvisnosti.

Vse te intrige in vsa prizadevanja bi pa ne bile rodile uspeha. Dosegel se je s tem, da je deželni glavar dr. Šusteršič, ki je Lini Kreuterjevi in nemškemu »Volksratu« pristopil kot »der dritte im Bunde« (tretji zaveznik), podprl barona Schwarza s tem, da je pridobil zapovednika tretjega voja, podmaršala Potioreka za posredovanje pri prestolonasledniku Franu Ferdinandu. Le-tega želja je seveda ministrstvu bila zapoved. Temu je pripisati, da je minister Härdtel Ploju dejal, da rajše pri priči odstopi, kot da bi mojo izvolitev predložil cesarju v potrjenje.

Za dr. Šusteršičevo politično moralo je jako značilno, da je po moji nepotrditvi dal v »Slovencu« pisati, da se je »Slovenska ljudska stranka« prizadevala za potrditev. Seveda je bilo to gola neresnica.

Niti te Šusteršičeve spletke prišle so mi v roke leta 1911. Takrat je šlo ministru dr. Levu vitezu Bilińskemu za izvedbo velikega bosenskohercegovskega železniškega investicijskega programa. V bosenskohercegovskem saboru bila je proti temu velika in huda opozicija. Srbi so namreč čisto pravilno uganili, da se Avstriji z izgradnjo bosenskohercegov-

skih železnic samo zato tako mudi, ker pripravlja vojsko s Srbijo. Biliński, kateremu je bilo znano, da imam ravno med srbskimi poslanci v Sarajevu dobre znance, izrazil mi je željo, naj bi uplival nanje, da srbska stranka opusti opozicijo. Glede na njegovo pomoč pri ustanovitvi višje državne obrtne šole v Ljubljani, mu te usluge nisem mogel odreči. Sicer mi je bilo pa to protivljenje ob pogledu v bodočnost tudi nesimpatično.

Peljal sem se torej v Sarajevo, potem ko sem od Bilińskega zahteval, da tjekaj sporoči, naj me pusti pri miru policija, o kateri sem izza izleta v Banjo Luko vedel, da me spremlja na vseh potih. Ondi se mi je prav hitro posrečilo doseči preobrat v smislu želja ministra Bilińskega. Dobro vedoč, da do vojske s Srbijo prej ali slej priti mora, pa tudi, da bo, kadar pride, na njeni strani proti Avstriji stala vsa vojna moč Rusije, opozoril sem v zaupnih pogovorih z nekaterimi merodajnimi srbskimi poslanci na ta bodoči položaj.

Dr. Ivan Šusteršič.

»Ko bi prišlo do vojske, v kateri bi Srbija sama stala proti Avstriji, podleže prva poslednji prav gotovo tudi, ko bi leta v Bosni in Hercegovini za prevoz svojih armad nikake železnice ne imela. Toda na strani Srbije bo stala Rusija in v tem slučaju podleže Avstrija. Posledica tega bo, da pripadeta Bosna in Hercegovina Srbiji. Železnici, ki ju projektuje Avstrija v vaših dveh deželah, zidani boste torej za bodočo Veliko Srbijo.«

Nevarno je bilo to razlaganje in utemeljevanje. Zavedal sem se tega. Zanašal sem se pa na možatost svojih sobesednikov. In uspel sem. Politična logika

mojih besedi je užigala. Ministru Bilińskemu mogel sem javiti, da bo imel za svoj železniški investicijski program večino.

In pri tej priliki je bilo, da sem izvedel za ostudno dr. Šusteršičevo intrigo proti meni. Saborskemu predsedniku Vojislavu Šoli omenil sem, da se nameravam pokloniti namestniku generalu Potioreku. — »Ravno prav,« odvrne Šola, »jaz imam jutri ob desetih opravka pri njem. Naznanim Vas.«

Pri obedu po svoji avdijenci naznani mi Šola, da me namestnik pričakuje naslednjega dne ob desetih dopoldne.

»Izvedel sem pa,« pravi Šola, »nekaj, kar Vas bo gotovo zanimalo. Potiorek mi je povedal, da je on preprečil Vašo potrditev za župana in da to sedaj, ko vidi, da je na Kranjskem vso oblast dobila duhovščina v roke, jako obžaluje. »Ich bedaure es aber jetzt, weil ich sehe, daß in Krain Kapläne herrschen,« glasil se je izvirni izrek Potiorkov. Dejal mi je, da je prišel k njemu deželni glavar Šu— Šu—«

»Šuklje,« skočim mu v besedo, da pomagam njegovemu spominu, ker je takrat bil ta mož deželni glavar.

»Šuklje,« potrdi mi Šola, ko da se je sedaj spomnil imena.

V dosledku tega odkritja sem Šukljeta javno obdolžil, da je imel pri moji županski nepotrditvi svoje prste vmes. Ker se je temu uprl, pisal sem v začetku leta 1912. Vojislavu Šoli, če se morebiti ni zmotil in je oni Potiorekov prišepetovalec bil sedanji deželni glavar dr. Šusteršič. Odgovoril mi je, da se sedaj res dobro spominja, da mu je Potiorek imenoval Šusteršiča.

Lojalno sem po tej ugotovitvi preklical na Šukljetov naslov izrečeno očitanje. Le okoliščina, da se imeni obeh deželnih glavarjev začenjata z zlogom »Šu«, in da sta mi bila oba sovražna, bila je uzrok, da nisem takoj zaslutil onega politika, ki mi je iz strankarskih — in menda tudi ličnih — ozirov bil vedno

za petami z namenom, da podere vse, kar sem bil v splošno korist zasnoval.

Moja nepotrditev povzročila je v Ljubljani veliko razburjenje. Takšno je bilo vsled nje nastrojenje slovenskega naprednega prebivalstva, da je bilo od moje strani treba le rahlega migljaja, pa bi bila nevolja proti vladi v hrupnih nastopih privrela na dan. Ni mi pa bilo do praznih demonstracij in protivilo se mi je, da akcentujem osobno noto. Zato sem dne 22. avgusta, videč kako splošna nevolja narašča, izdal in na razglasne deske pribiti dal tale oklic:

Cesarski namestnik sarajevski general
Oskar Potiorek.

»Častiti someščanje!

Dobil sem uradno obvestilo, da Njegovo Veličanstvo ni blagoizvolilo potrditi soglasne moje šeste izvolitve za župana ljubljanskega. Z drugimi besedami rečeno: vlada te izvolitve ni priporočila cesarju v potrjenje. Ta razglasitev izvršila se je ob takem času in pod tako čudnimi okolnostmi, da se ne morem iznebiti misli, da so merodajni krogi imeli pri tem posebne namene. Zato se mi zdi potrebno častite someščane, katerim o danej priliki pojasnim ves položaj, prositi, naj opuste vse, karkoli bi utegnilo biti všeč onim, ki so povzročili, da moja izvolitev ni potrjena bila.

Hudi časi nastopili so v Avstriji za vse one Slovane, ki se ne dajo zlorabljati za slepo orodje oficijelne vsenemške politike. Toda treba je ohraniti mirno kri, vsakoršna razburljivost, pa naj bi bila še

tako upravičena ter tudi v zakonu utemeljena, naj izostane. Častite someščane zatorej prosim, da prepuste vse nadaljnje ukrepe izvrševalnemu odboru Narodno-napredne stranke ter da za sedaj sprejmo od mene le zagotovilo, da so ljudje, ki imajo slučajno moč v rokah, storili korak, katerega bodo avstrijski oficijelni krogi še prav bridko obžalovali.

Zdi se mi tudi potrebno opozoriti, da bode te dni mnogo provokaterstva po Ljubljani. Častite someščane zatorej prosim, naj se ne dajo zapeljati k preglasnemu izražanju svojih čutil, kajti ondi, kjer hočejo, lahko vsako stvar zlorabijo. Izkušnje o tem imam sam.

Sicer pa, častiti someščanje-somišljeniki: narodne zavednosti in slovanske vzajemnosti med nami Slovenci ne izkorenijo več vsi vojni zbori tega sveta.«

Iz cele Slovenije, pa tudi iz raznih drugih krajev države, zlasti iz Češke, dobil sem o priliki nepotrditve celo kopico sočuvstvenih in opogumljevalnih brzojavk in pisem. Vse te izjave izzvenevale so v ostro obsodbo avstrijske uprave. Prav posebne vrste je bilo pa vzpodbudno pismo, katero mi je poslal pesnik Josip Stritar. Glasi se takole:

»Stvari je čudovitih brez števila,
Ki se jim človek čudi, ne prečudi,
Modrost njegova vsa zastonj se trudi
Jih doumeti, in se bo trudila.

Nad vse, kar vsemogočnost jih vstvarila,
Je MOŽ! Nič ne upogne ga, ne zgrudi,
Oko ne trepeta mu v uri hudi,
Ne straši sama ga peklenska sila!

Po poti, ki se njemu vidi prava,
Naravnost, neupognjen moško hodi,
Z nje v stran ga ne izvabi izkušnjava.

V dejanju vsem ga rodoljubje vodi,
Srce je blago, bistra mu je glava:
Tak mož si, Hribar Ti, pozdravljen bodi!«

44. Brezvestna gonja proti meni.

23./III. 1912. Ker sem se iz Prage v domovino vrnil s popolnoma razbistrenimi nazori in z začrtano si smerjo za svoje javno delovanje, umevno je, da sem ostajal dosleden nazorom, ki sem jih po tehtnem prevdarku za prave spoznal. — So sicer ljudje, ki zametavajo tako doslednost. Takšni ljudje so mnenja, da človek svoje prepričanje sme razmeram primerno menjavati. Oni dobro vedo, da to ni prav in se zavedajo, da morajo takšno ravnanje pametni ljudje obsojati. Zato bi jih radi zaveli na krivo pot s trditvijo, da je to stvar taktike.

Jaz za svojo osebo se priznavam k nauku, da je pri možu ustaljenost prepričanja, ki mu mora pri vsem njegovem delu biti zvezda vodnica, bistveni del značaja. Le neznačajnež izpreminja svoje nazore kakor mu bolje kaže. Značajen človek pa gre trdno in nemoteno po poti, ki ga ima pripeljati do zmage, ki je po njegovem prepričanju vredna naporov življenja. Taktiko si pri tem seveda poljubno izbira; a svojega prepričanja ne sme njej za ljubo nikdar ni za trenotek zapostaviti. Še manje pa zatajiti.

Po teh načelih uravnaval sem svoje delo in vem, da tega pod konec svojega življenja ne bom imel povoda obžalovati. Saj mi je to prouzročalo skrbi in trpljenja, ki bi si jih bil, da nisem šel tako trdno in neuprosno za svojim ciljem, lahko prihranil. Pa to je prestano. Če jih še kaj pride, prestanem jih — o tem sem sam s seboj na čistem — tudi.

Ne prikrivam pa po ravnokar povedanem prav nič, da sem se ogreval za svobodno misel ter za narodni in splošni napredek. Za svobodno misel zato, ker sem spoznal, da brez nje ni svobodne vede in brez svobodne vede ne napredka. Vendar lahko samozavestno trdim, da nisem prestopal granic dopustnosti in dostojnosti kadar sem nasproti ljudem drugačnega naziranja uveljavljal svoja načela.. Dasi sem bil svobodomiselno usmerjen in o tem nisem nikdar in pod nikakršnimi razmerami nikogar puščal v dvomu, ni mi pa vendar šlo morda za propagandistično širjenje

svobodomiselnih idej in načel. Postavil sem si bil marveč drugo — po mojem mnenju veliko idealnejšo — nalogo. Moj namen je bil skrbeti, da se mlačni Slovenci probude, da se njihova narodna zavest utrdi in da se njihova miselnost krepko razvije v slovanskem pravcu. Vsi moji spisi pričajo o tem. Zaradi kontrole ugotavljam, da sem jih priobčeval — kadar se nisem podpisaval s polnim imenom — pod šiframi α, β, —ъ, —p, —p —p, Xp, T., —r. (Dr. Tavčarjevi šifri sta bili: —r. in —r. —.) Zato sem z duhovniki, ki so enako meni smatrali narodno delo za spasonosno, tudi prav dobro izhajal.

Našli so se pa ljudje, ki so se začeli takoj obregati ob moje javno delovanje in ki so se deloma iz zavisti, da sem si pridobival ime in nekakšno skromno blagostanje, deloma pa morebiti zato, ker se jim je zdelo, da je to v interesu porajajoče se nove strankarske organizacije, zaganjali vame.

Prvi tak napad prišel je dne 25. decembra 1880. v anonimnem pismu, podpisanem z »Udje banke „Slavije“ na Kranjskem«, generalnemu ravnateljstvu »Slavije« v Pragi. V dotičnem pismu zatrjujejo ti »udje«, da »je razburjenost zoper uradnike »Slavije« in sploh zoper načelnika Hribarja po deželi Kranjski, Slovenskem itd. velika. Zato zahtevajo, naj generalno ravnateljstvo nemudoma odstavi sedanje zastopstvo „Slavije“ v Ljubljani.« Generalno ravnateljstvo je bilo tako kulantno, da je to pismo poslalo meni brez vsacega komentarja, jaz pa sem konštatoval, da je pismo pisal župnik Anton Trepal v Kopanju po prigovarjanju pisatelja Jakoba Alešovca.

Ta napad je bil tem ostudnejši, ker nisem ne Trepalu in ne Alešovcu dal povoda zanj. Prvega še poznal nisem; z Alešovcem sem pa semtertja občeval in to vedno uljudno in prijazno.

Alešovec me je napadal po raznih listih, zlasti tudi v »Slovencu«. Drugače sem imel nekaj časa od te strani mir. Nasprotno; duhovniška stranka želela me je celo pridobiti. Zato je pred ustanovnim občnim zborom katoliškega političnega društva poslala k meni

profesorja dr. Janežiča in Ignacija Žitnika s povabilom, naj bi pristopil k njihovi stranki ter prevzel nje vodstvo. Dejala sta mi, da me v tem slučaju občni zbor »Katoliškega političnega društva« izbere za podpredsednika, da pa bom dejansko celo stranko vodil, ker bo Detela itak le po imenu predsednik, dispozicije pa da bodo vse v mojih rokah. Nace Žitnik je pri tem pristavil, da naj dobro premislim, kako ugodna je ta ponudba zamé, češ »če greste z nami« (takrat se je namreč začela narodna stranka po prizadevanju Mahničevem cepiti), »bo vsak kaplan agitator za banko »Slavijo«.« Jaz sem na to odgovoril, da ostanem kakršen sem, zvest namreč Narodni stranki in da po mojem mnenju druge politične organizacije prav nič potreba ni. Prosil sem torej gospoda, naj delata na to, da se izpusti politika iz programa »Katoliškega društva«, njuni mandatarji pa pridejo na občni zbor »Slovenskega društva«, ki se je takrat obnavljalo, češ da prav radi nekaj osob njihove politične struje izvolimo v odbor. Seveda te gospode na občni zbor »Slovenskega društva« ni bilo; meni pa so odklonitev jako zamerili in so me od takrat začeli pisano gledati. Tudi Mahnič se je naenkrat začel ostro zaganjati vame, češ, da sem silno nevaren kot starosta »Sokola«, ker širim med slovensko mladino mladočeške nazore.

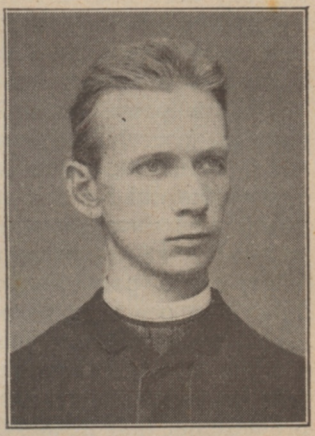

Kaplan Fran Hribar.

Prvi ostri napad name pa se je izvršil po smrti mojega brata Frana. Le-tega dal sem namreč v šole ter sem ga bil namenil po končani gimnaziji za pravniško fakulteto praškega vseučilišča. Brat je bil pa nekoliko

preživ ter je zato moral z ljubljanske gimnazije na novomeško, z novomeške na celjsko ter je tako izgubil celo leto. Vrhu tega padel je pri maturi iz enega predmeta. Ker je bil že bolj v letih, ko je začel v šolo hoditi, bil je torej, ko je dovršil gimnazijo, že čez dvajset let star. Zato se je podal v bogoslovje ter postal duhovnik. A že prvo leto svojega pastirovanja je kot kaplan na Brezovici zbolel za jetiko ter se je preselil k sestri v Vodice, kjer je potem tudi umrl.

Kakor sem moral za brata ves čas njegovih študij skrbeti, tako sem moral seveda nositi tudi stroške njegove bolezni in pogreba. Podal sem se zato dan pred pogrebom k župniku Simonu Žužku v Vodice, da poprašam, kaka je navada pri pogrebu duhovnikov. On mi je odgovoril, da bo prišlo gotovo veliko duhovnikov na pogreb in da je že stara navada, da vsak duhovnik, ki k pogrebu pride, dobi petak in pa da se pripravi za duhovnike pogrebce skupen obed. Ko na to skromno pripomnim, da brat ni prav ničesar zapustil, pristavi župnik: »No, v tem slučaju je stvar seveda drugačna; če ni lastnega premoženja, tudi petakov plačati treba ne bo.« Glede obeda prosil sem ga, naj ga za duhovnike na moje stroške v župnišču priredi. Drage volje je to obljubil in mi segel v roko.

Simon Žužek.

Čez nekaj časa slišim, da je Simon Žužek v Št. Vidu pripovedoval, da duhovnikom, ki so k pogrebu mojega brata prišli, še kosila privoščil nisem in da je moral na denar za pogreb čakati več ko štirinajst dni. Na to govorico nisem reagoval. Nekoč me pa cerkljanski župnik Anton Golobič, s katerim sva prijateljsko občevala, vpraša kako to, da sem jaz, ki me pozna za izobraženega in koncilijantnega moža, pred pogrebom svojega brata, ko sem z vodiškim župnikom govoril o obedu za duhovnike, ki pridejo k pogrebu, mogel rabiti besede: »Wozu denn diese

Fresserei?« (Čemu neki to žrtje?) Silno me je to vprašanje osupnilo. Spoznal sem pa tudi takoj, da si je župnik Simon Žužek to ostudno neresnico moral izmisliti s prav posebnim namenom. Ali iz lastnega nagiba ali po naročilu iz Ljubljane, ne vem. Seveda sem župnika Golobiča v Cerkljah zagotovil, da je to podlo govorjenje popolnoma brez podlage. Že to, da se je meni, ki v slovenski govorici nikdar ne rabim nemških fraz, polagal na jezik izrek »Wozu denn diese Fresserei?«, kazalo je na brezvestno izmišljotino. Župnik Golobič me je zagotovil, da mi je stvari omenil le zato, ker je slutil, da se mi je zgodila krivica. Duhovniki so se seveda, ker župnik Žužek kljubu svoji obljubi zanje obeda pripravil ni, odpeljali takoj po pogrebu iz Vodic.

Kmalu na to sporoči mi nadučitelj Ivan Ev. Borštnik iz Šmarija pod Ljubljano, da je Rešnjega Telesa dan Ivan Tomažič, kurat na ljubljanskem gradu, med obedom v šmarijskem župnišču pravil, »da sem se o pogrebu svojega brata v Vodicah proti duhovščini obnašal jako surovo; da sem se izjavil, da je toliko duhovnikov na pogreb prišlo zato, da bi vse požrli; da sem imel celo toliko nesramnosti priti v župnišče in vreči pred domačega župnika deset goldinarjev, češ, to imate za pogreb, in da sta se vsled tega mojega obnašanja takoj po pogrebu odpeljala cerkljanski župnik in kamniški dekan.«

Glede na to sporočilo objavil sem v »Slovenskem Narodu« dne 28. junija 1889. leta odprto pismo do kurata Tomažiča, ki sem ga iz osebnega občevanja dobro poznal in ga nisem smatral za fanatika dr. Mahničevega kova. V tem pismu sem ga pozval, naj »mi imenuje onega brezobraznika, ki mu je to skrajno podlo izmišljotino pripovedoval, ker bi drugače o njem samem moral imeti mnenje, kakršnega zapisati ne maram.«

S pismom z dne 10. julija 1889 naznanil mi je kurat Tomažič, da je v šmarijskem župnišču res govoril. Sicer ne vse tako, kakor se je meni poročalo, pač pa bistveno isto. Ob enem me je zatrdil, da ni

»le vse to, kar je govoril v šmarijskem župnišču, gola resnica, nego še več.« Pri tem se je skliceval na župnika Žužka, češ da sem se proti njemu izrazil, ko sem ga vprašal koliko duhovnikov pride k pogrebu — wozu diese Fressage?« —

24./III. 1912. Po čisto določnem pripovedovanju cerkljanskega župnika Golobiča in glede na pismo kurata Tomažiča čutil sem potrebo poklicati župnika Žužka osebno na odgovor. Naprosil sem svojega prijatelja lekarnika R. Hočevarja z Vrhnike, da se je v ta namen peljal z mano v Vodice. Na mojo predočbo, kako je mogel tako ostudno neresnico govoriti in ali vztraja pri njej, bil je Žužek v silni zadregi. Neprestano je zdihoval in jecljal: »Pustite me no!« Približno četrt ure ni bilo iz njega mogoče spraviti nobene druge besede. Še le ko sem ponovno in s skrajno energijo zahteval, naj se izjavi, ali more ostati pri trditvah, da sem govoril besede, katere je o meni raznesel, in da je moral na pogrebne stroške čakati štirinajst dni, odvrnil je: »Da!« Nato sem mu dejal, da ga v navzočnosti Hočevarjevi, katerega sem vzel s sabo, da kot priča to sliši, imenujem o s t u d n e g a l a ž n i k a, zato da mu dam priliko poklicati me pred sodišče. Žužek na to ni reagoval. — Moja sestra Micika, ki je duhovščino vedno imela v velikih číslih, izjavila je po tem dogodku, da ne bi bila nikdar mogla misliti, da more duhovnik tako grdo lagati.

R. Hočevar.

Jaz sem se o stvari posvetoval z dr. Tavčarjem. Nameraval sem Žužka tožiti. Dr. Tavčar mi je pa odgovoril: »Pusti farja pri miru! Ni vreden, da se rav-

saš z njim. Če ima kaj časti v sebi, te bo tožil; jezika mu pa tudi s tožbo ne zavežeš.«

Od duhovniške strani in po listih »Katoliške stranke« začeli so se potem vodiškem dogodku množiti napadi na mojo osebo.

Vsaka najmanjša stvarica se je proti meni pogrela in laži, kakršna je bila Žužkova, krožilo je kmalu vse polno. Stal sem previsoko nad to podlostjo, da bi bil vse laži, za katere sem izvedel, zavračal in na vse napade po listih odgovarjal. Saj bi se v tem slučaju skoro s čem drugim ne bil mogel pečati. Najboljše zadostilo mi je bilo, da je razsodno občinstvo vedelo ceniti vse te napade in da je kljubu njim moja veljava v javnosti rastla.

Pisateljeva sestra Marija.

Vsestransko zaposlen nisem imel časa misliti več na to stvar. Tudi na pismo Tomažičevo sem — dasi sem kasneje še v Škofji Loki govoril z njim — čisto pozabil. Ko sem pa začel izdajati svoje spomine in sem brskal po kupih spisov iz prejšnje dobe, najdem tudi to pismo. S sestro Miciko ga čitava in ona se jame vnovič zgražati nad takim podlim obrekovanjem. Domeniva se, da greva k mojemu župniku, da pojasni tam one točke obrekovanja, ki so njej znane. To je storila s temle

»zapisom v večni spomin:

Moj brat Ivan prečital mi je danes pismo Ivana Tomažiča, pokojnega kurata na ljubljanskem gradu in kasneje župnika v Škofji Loki, z dne 10. julija 1889.

Iz tega pisma sem izprevidela, da je pokojni vodiški župnik — Bog mu daj dobro! — po smrti mojega brata Frana, kaplana na Brezovici pri Ljubljani, mojega brata Ivana po krivici obdolžil nekaterih nečastnih dejanj.

Zato ugotavljam tale dejanski stan:

Moj brat Fran umrl je v Vodicah, kjer sem jaz s stariši in svojo mlajšo sestro Nežo živela, v sredo, dne 10. aprila 1889. Pokopan je bil v petek, dne 12. aprila 1889. — Pogrebne troške nameravala sem, kakor je to sploh navada, plačati župniku Simonu Žužku po osmini. Ker pa v nedeljo, dne 14. aprila osmine ni naznanil, šla sem v pondeljek, dne 15. aprila k njemu, da mu plačam pogrebne troške. Ob tej priliki sem ga vprašala, zakaj ni naznanil osmine. On mi je odgovoril, da tega ni potreba, češ, da je to le posvetna čast in da je dovolj, če damo za tihe maše. Ko sem to povedala materi doma, sva bili obe jako žalostni, ker je župnik to posvetno čast privoščil vsakemu drugemu mrliču v župniji. — Pogreb sem župniku Simonu Žužku plačala takoj po tem njegovem odgovoru. Izročila sem mu stotak in on mi je iz njega vrnil neko vsotico. Koliko da je ravno bilo, se ne spominjam. Ni torej res, da bi bil brat Ivan poslal stotak še le čez osem ali štirinajst dni v Vodice.

Če gospod dekan iz Kamnika res ni hotel desetaka sprejeti, ne vem. Gotovo pa je, da sem ga jaz takoj v petek po pokopu nesla župniku Simonu Žužku ter mu izročila v župniščni veži, v kateri mi je nasproti prišel. Dejal mi je sicer: »Saj ni nič potreba,« a jaz sem mu odgovorila, naj desetak le vzame, ker ga je brat poslal in naj dekanu v imenu bratovem in vse rodbine izreče zahvalo za tolažilne besede, ki jih je bil v cerkvi govoril. Simon Žužek je na to desetak vzel.

Kakšen prijatelj nam je ta župnik bil, vidi se najbolj iz tega, ker za pokojnega brata Frana ni dal mašnega plašča in je moral zato na odru ležati v cerkveni košulji (koretlu). Ko je to videl komenski kaplan, ki je prišel k pogrebu, šel je zaradi tega k

župniku Žužku, ki mu je pa odgovoril, da mašnega plašča nima. Še tisto leto, ne dolgo po smrti mojega brata Frana, pa je umrl v župniji nek upokojeni duhovnik in je bil položen v mašnem plašču na oder. Sicer pa to prijateljstvo prav na poseben način osvetljuje dejstvo, da si je župnik Žužek po bratovi smrti prisvojil več njegovih slik, cvetlično mizico in nekaj knjig, o katerih je dejal, da so samo za duhovne.

V 72. letu sem in bolehna. Večkrat me obidejo slabosti. Zavedam se torej, da mi bo morebiti že kmalu treba stopiti pred večnega sodnika, ki je župnika Simona Žužka pred svoj sodni stol poklical že pred mano. Da sem na zadnjo uro pripravljena, opravila sem pred kakimi štirinajstimi dnevi v Ljubljani v cerkvi presvetega Srca Jezusovega veliko izpoved. — Po vsem tem pa izjavljam ob polni zavesti, da je pokojni župnik Simon Žužek, kolikor je o vsem tem, kar sem v predidočem ugotovila, komursikoli bodi govoril drugače, **namenoma zavestno lagal.**

Prisegam

pri Bogu vsegamogočnem in vsevedočem in pri izveličanju svoje duše sveto in čisto prisego, da je vse tako, kakor je tu zapisano in nič drugače, tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj.«

Izjava Marije Hribar, kakor je tu pisana, je bila prebrana v pričo podpisanega in potrjena s prisego imenovane Marije Hribar.

Župni urad Mar. Ozn. v Ljubljani.

3. februarja 1928.

Dr. P. Gvido Rant, l. r., župnik.«

Temu jasnemu dokazu, na kako brezvesten način se mi je jemalo dobro ime, imam dodati, da je župnik Žužek samega sebe bil po zobeh, ker je župniku Golobiču pripovedoval, da sem se izrazil »wozu denn

diese Fresserei«, kuratu Tomažiču pa — ker je bil menda že pozabil na one izmišljene besede — »wozu diese Fressage«.

Med duhovniki, ki so mislili, da morajo moje javno delovanje kritikovati, je bilo pa, hvala Bogu! tudi poštenih. Eden leteh je bil župnik Berce pri sv. Gregorju nad Sodražico. Le ta je iskal neposrednega stika z mano in mi je parkrat pisal. Vabil me je, naj ga obiščem, da se porazgovoriva. Ker mi je bilo preveč od rok, nisem se mogel k temu odločiti in sem ostal le v pismeni zvezi z njim.

Mislim, da ne bo odveč, ako priobčim eno njegovih pisem in moj odgovor nanje. Evo ju.

»Sv. Gregor, dne 28. januarja 1895.

Blagorodni gospod!

Precej nisem mogel odgovoriti, torej oprostite! Pisal sem enkrat že gospodu dr. Tavčarju, da so slovenski liberalci na napčnem potu! Moj brat Matej mi je dostikrat pravil, da slovenski liberalci le samo sebe iščejo i. t. d. Ker mi dr. Tavčar ni ničesar odgovoril, sem se obrnil na Vas; kajti mislil sem si, ako g. dr. Tavčar ni odgovoril, odgovorili bote Vi. Obrnil sem se do Vas, ker pričakujem in upam, da bote še enkrat iskren zagovornik katoliških resnic. Če bodo pa slovenski liberalci zametovali sv. vero in zabavljali Prevzvišenemu knezoškofu in duhovnom, potem pridejo pa časi, kteri bodo tudi sedajne slovenske liberalce potisnili v kot. Vi blagorodni gospod in pa g. dr. Tavčar sta uplivna moža; vidva lahko koristita mnogo sv. stvari.

Poslušajte moj nasvet. Pustite Prevzvišenega knezoškofa; Vi in tudi slovenski liberalci ga ne poznajo, on je pravi vzor katoliškega škofa! Hvala Bogu, da nam ga je poslal. Le prav mirno in nepristransko opazujte Njegovo delovanje in prepričali se boste o tem, da je resnica, kar sem pisal. Gotovo bote potem šli sami k Prevzvišenemu in ga prosili odpuščanja! — Dosti dela imamo! Delajmo v blagor sv. ve-

re in naše mile domovine. Iz vsega srca želim, da bi se moje upanje uresničilo in da bi Vas, blagorodni gospod, videl prav kmalo med odličnimi katoliškimi borilci. Bog daj!

Se priporočam z odličnim spoštovanjem udani

J. Brence.«

V Ljubljani, 1. februarja 1895.

Velečastiti gospod!

Evo Vam odgovora na prijazno Vaše pismo.

Očitate nam, da zametujemo sv. vero. Za tako očitanje treba je tudi dokazov in jaz Vas prosim, da mi jih podaste. Se ve, da mi tu ne zadostujejo citati iz »Rimskega Katolika« ali »Slovenca«, temveč pozitivnih dokazov je treba. — Očitate nam dalje, da ne delujemo za katoliško stvar. Za kakošno pa? Pri nas gospoduje vendar katolicizem tako neomejeno, da se na njega podlagi razvija vse javno življenje. Tudi mi, katere nazivljete Vi liberalce, nismo nič slabši katoliki, ko so Vaši pristaši; gotovo pa smo odločnejši protivniki semitstva, od katerega edinega v našej domovini more priti nevarnost za katoliško stvar. Menim, da bi za duhovščino bilo najpametneje in za katoliško stvar najkoristneje, ko bi delovala složno s posvetno inteligencijo. Mesto tega šla je — vsaj na Kranjskem — za onimi, ki so za vsako ceno hoteli imeti slovenske liberalce, samo da bi njihova osobna veljava bila večja. Se ve da ti ljudje v svojej zaslepljenosti ne vidijo več ne nemškega lažiliberalstva ne laškega framazonstva; boj proti svojim bratom po krvi jim je glavna naslada. In kakošne bodo posledice tega? Vi pravite, da bode ta boj pomel slovenske liberalce s površine zemlje. Meni se zdi, da se motite. Po onej: »ne slikaj vraga na steno, ako nočeš, da se res prikaže«, bode ta boj najbrže zares ustvaril liberalstvo, namreč lažiliberalstvo slovensko. Da to ne bode na korist veri in cerkvi, priznali boste sami.

Očitate nam, da se nam dobro godi, v tem ko kmet strada. Svojim sorojakom torej ne privoščite boljšega koščka kruha. Kakošna zaslepljenost! Slovenci naj bi ostali torej vedno berači; le Nemcem in narodnim odpadnikom naj bi se dobro godilo v našej domovini! In če se nam res nekoliko bolje godi, ali si morebiti svojega položaja nismo ustvarili z izredno marljivostjo in neutrudljivo delavnostjo? Vi mislite pred vsem dr. Tavčarja in mene. Oba sva iz revnih hiš. Dr. Tavčarja podpirala sta v študijah njegova dva strica; jaz sem si moral denar služiti sam. Ako se nama sedaj bolje godi, ali ni to dokaz, da božji blagoslov spremlja najino delo in da zato vendar-le ne moreva biti tako zaničevana brezverca, kakor naji opisujejo?

Sicer pa Vas vprašam, ali se Vašim tukajšnjim pristašem neduhovnikom godi slabo? Oglejte si jih nekoliko natančneje. Pri tem pa smelo trdim, da se ti gospodje glede požrtvovalnosti ni od dalječ meriti ne morejo z nami »liberalci«. In ker Vaše očitanje doni kakor grožnja, da utegnete zanesti agitacijo proti nam ravno s tega stališča med kmete, vprašam Vas, ali se Vam duhovnim gospodom res tako slabo godi? Saj že pregovor pravi, da »dominus vobiscum« ni še nikoli kruha stradal. Če torej Vaša agitacija rodi protiagitacijo, zakrivili jo boste sami. Bode-li na korist duhovščini in v povzdigo njenega ugleda, odgovorite si lahko sami.

Da je dr. Jakob Misija vzoren škof, ne zanikujem; toda jaz poznam vzornejše škofe, ker so ob jednem tudi rodoljubje. To namreč škof M i s s i a ni. Njegovo svojedobno zaničljivo govorjenje o slovenščini pri ministru Schönbornu in pa okolnost, da ima v svojej službi le nemško uradništvo in služinčad, dokazuje to dovoljno. Škof Strossmayr — katerega gotovo tudi Vi priznavate za vzornega katoliškega škofa — ima vsaj desetkrat tako velik personal v službi, ko škof Missia; a vse same domačine-Hrvate. Ali bi ljubljanski škof ne mogel škofijskega kruha privoščiti Slovencem?

Kakor vidite, ne nasprotujemo dr. Misiji kot katoliškemu škofu, ampak kot politiku. Naše geslo je: »Slovenija Slovencem!«, škofovo se pa ne glasi tako.

Ako pripomorejo te vrstice, da o stvari malo razmišljate — seveda: sine ira — ne bode mi žal, da ste se s svojim pismom obrnili do mene.

Z odličnim spoštovanjem

vdani

Iv. Hribar.«

Prav ostro začel je »Slovenec« pisati proti meni takrat, ko sem, izvršujoč sklep kluba občinskih svetnikov, odrekel njega sotrudniku Ivanu Štefetu pravico sedeti pri poročevalski mizi v mestni dvorani. Ti napadi so se potencovali, ko sem izvršil klubov sklep občinskega sveta glede na udeležbo pri procesijah. Prvokrat je odstranitev Štefetovo zahteval občinski svetnik Plantan, drugokrat je dotični predlog stavil dr. Triller z namenom, da občinski svet na ta način reaguje na »Slovenčeve« napade na narodnonapredno ženstvo. Bil sem le izvrševalec dotičnih sklepov; a vendar je vsa jeza padala name. — Dobro vem, da je večina vseh napadov name in na moje javno delovanje izviralo od Štefeta, ki je svojega stanovskega tovariša Malovrha, za katerim je v nadarjenosti zaostajal, v tem oziru prekašal; toda ker je stranka te napade trpela, naravno je, da sem njo delal zanje odgovorno.

Ivan Štefe.

Štefetovo ravnanje bilo je tem manj opravičljivo, ker sem ga, ko je pred kazino dvakrat povzročil hrupne demonstracije, varoval, mesto da bi bil ravnal z njim, kakor je zaslužil. Njegovo časnikarsko zaletavanje váme doseglo je takšno stopinjo, da je napadal celo čisto nedolžne osebe z nedoločnimi, a vendar takšnimi namigavanji, ki so njihovi časti škodovati zamogle. To pa samo zato, ker so v kakem — pa najsibode samo službenem — razmerju prišle z mano v dotiko. Poleg tega se je vrival medme in mojega sina Ivana, katerega je nagovarjal, naj prestopi v Slovensko ljudsko stranko, češ, da ga jaz premalo podpiram in da mu bo njegova stranka, ako prestopi vánjo, preskrbela pri svojih organizacijah dober zaslužek. Moj sin, dasi je bil po lastni in po krivdi drugih v resnici v obupnih razmerah, pa je bil vendar tako značajen, da je njegova vabljenja odklonil, češ, da je njegov oče predober in prepošten, da bi ga smel na ta način žaliti.

Da Štefe v tem slučaju ni delal na lastno pest, temveč po željah drugih, očividno je, ako se pomisli s kako vehemenco se je dr. Šusteršič vrgel v boj proti meni, ko sem kandidoval v državni zbor. Par let predtem me je hvalil kot naprednega župana v javnem govoru; kasneje pa mi je napovedal pravo križarsko vojsko. Storil je to deloma zato, ker se je bal, da bi mu utegnil, ako pridem v državni zbor, motiti njegove kolobarje, deloma pa tudi vsled mojega vedno doslednega delovanja v narodnonaprednem smislu in duhu.

Janez Trdina mi je nekoč glede na te neprestane napade dejal, da pač dobro razume, da Slovenčevci nikogar tako ne sovražijo, kakor mene, ker vedó, da sem jim po svojem delu in po svojej doslednosti nevaren, medtem ko pri mojem tovarišu dr. Tavčarju lahko z laskavimi besedami in pokloni dosežejo kar žele.

Res me je, dr. Šusteršič sam skušal pridobiti, da bi zapustil narodnonapredno stranko. Storil je to takrat, ko je v »Slovenskem Narodu« najhuje divjala

takozvana farška gonja, o kateri je vedel, da jo obsojam in ko so jako resni slovenski politiki à la dr. Danilo Majaron zmajevali z glavami nad dr. Tavčarjevo politično smerjo. Dr. Šusteršič pa je bil preveč previden, ko da bi me bil vabil naravnost v svoj tabor; rotil me je le, naj se odcepim od dr. Tavčarja ter ustanovim svojo stranko, češ, da je — in v tem je imel prav — po vsem Slovenskem zdaj tako razpoloženje, da pojdejo vsi naprednjaki za mano. »Slovenska ljudska stranka« — dejal je — »bo po tihem podpirala novo stranko, ne da bi se kakorkoli izdala.« A kakor prvo ponudbo, tako sem odklonil tudi to dr. Šusteršičevo snubitev, katera se je vršila po posredovanju dr. Majaronovem v hotelu »Elefant« v Gradcu, rekoč, da ostanem, kar sem bil, da bi smatral za največjo pregreho, delati razpor v lastni stranki in da bi smatral za felonijo, izdajati svojega prijatelja.

Dr. Evgen Lampe.

Poleg Štefeta mi je bil strupen nasprotnik tudi dr. Evgen Lampé. Storil mu nisem nikdar nič žalega. Nasprotno sem ga nekoč v Cerkljah kot bogoslovca in bivšega součenca svojega sina jako prijazno in gostoljubno sprejel. Kmalu potem, ko je novo mašo odpel, pa ga najdem Štefetovega tovariša v napadih name.

Iz »Slovenčevih« predalov je kasneje prenesel nasprotstva na javne shode. Ne vem kaj mu je dalo povod, da se je jel s tako silo zaganjati vame. — Slovenci smo res radi eden drugemu zavidni; vendar ga te nelepe lastnosti nečem dolžiti. Raje verjamem,

da je dr. Lampe hotel na ta način dokazati dovzetnost za dr. Mahničeve nauke in svoj zelus v službi leteh. Dr. Lampe mi poleg pisanja v »Slovencu« ni na javnih shodih očital nič manj, ko da se okoriščam ob javnih delih. Vsled visoke svoje inteligence pa je znal stvar povedati tako, da mu s paragrafi kazenskega zakonika nisem mogel do živega. Zato mi ni preostalo drugega, ko da mu vračam nemilo za nedrago. In zadel sem ga, kjer ga je najbolj bolelo. Na nekem shodu v Kostanjevici sem — aludujoč nanj — spomnil Odrešenikovega svarila: »Varujte se zaznamovanih!« Sam s seboj sem bil v razporu, ali naj posežem po takem orožju. Šele ugotovitev, da štora ni mogoče razklati brez kija in kata, in pa moje življenske izkušnje, ki so mi potrdile, kako tehtno je bilo ono svetopisemsko svarilo, je premagala vse pomisleke.

Nato sem imel res bolj mir; a dr. Lampe se mi je po cesarski nepotrditvi za župana mislil oddolžiti s tem, da je pri deželnem odboru povzročil natančno preiskavo mojega županskega poslovanja v finančnem oziru. O tej preiskavi, katere uspeh je bil ravno nasproten temu, kar je dr. Lampe menda pričakoval, izpregovorim na drugem mestu.

Da se bo vest o uradni preiskavi poslovanja odstavljenega ljubljanskega župana raznesla urbi et orbi, bilo je prouzročitelju te preiskave znano. Kakšne posledice je ta vest rodila, pojasnuje tale dogodek:

Eden magistratnih uradnikov izposojal si je na svojo hišo denar od banke »Slavije«. Ker se je rešitev njegove zadeve predolgo vlekla, obrnil se je naravnost do generalnega ravnateljstva v Prago, naj bi jo pospešilo. Generalnemu ravnateljstvu postal je ta pogon sumljiv. Vprašalo me je, če ta prosilčeva nestrpnost ni morebiti v zvezi s preiskavo, ki se glede županskega poslovanja vrši po deželnem odboru. Več ko štirideset let ni banka »Slavija« ne enkrat posumila o mojem poštenju, ker za to tudi nikdar povoda imela

ni. Šele omenjena vest je omajala njeno dotedanje neomejeno zaupanje vame. Ko sem na to mogel ponosno odgovoriti, da najstrožja preiskava ne more za dobo mojega županovanja najti niti najmanjše nepravilnosti, in da to morem trditi tudi o vsem osobju mestnega magistrata, likvidovalo je generalno ravnateljstvo šele omenjeno posojilo. — Ne rečem, da je dr. Lampe delal po znanem latinskem reku: calumniare audacter, semper aliquid haeret (le krepko obrekuj, nekaj bo že ostalo!); uvedba preiskave je pa vendar rodila tak učinek.

Zamolčati tudi ne smem dogodka, ki ima bržkone izvor v tu opisani gonji. Da počastim spomin na slovanska blagovestnika sv. Cirila in Metoda, porodila se mi je takoj po papeža Leva XIII. krasni in za Slovanstvo razveseljivi encikliki »Grande munus« misel, omisliti za cerkljansko cerkev nju sliko. Zato sem se obrnil do župnika Golobiča z vprašanjem, če bi hotel kak altar posvetiti dati na čast našima svetnikoma, in če bi sprejel nju sliko, ako jo cerkvi poklonim. Našel sem pri njem polno umevanje. S pismom z dne 24. decembra 1888 mi je poslal mero za sliko, ki je s knezoškofovim dovoljenjem imela priti v zadnji postranski altar na desni strani. Sedaj sem sliko naročil pri prvem našem mojstru Juriju Šubicu. Izgotovil je umotvor prvega reda.

Sv. Ciril in Metod.

Slika Jurija Šubica za stranski oltar cerkljanske cerkve.

Meseca avgusta 1890. leta jo je prošt dr. Lenard Klofutar prišel blagoslovit in do tedaj sv. Katarini posvečeni altar posvetit na čast svetima Cirilu in Metodu. Velika cerkvena slovesnost je takrat bila in prošt je krasno govoril o našima prosvetiteljima.

Župnik Golobič je odšel v pokoj. Na njegovo mesto je prišel drug župnik. Slika sv. Cirila in Metoda je tudi pod njim še ostala v altarju, kamor jo je bil umestiti dal njegov prednik, kjer jo je potrdil knezoškof in posvetil po njegovem pooblastilu ljubljanski stolni prošt. Leta 1907. spomladi pa mi iz Cerkljan sporoče, da je slika Šubičeva, ki je bila največji kras cerkve, izginila iz altarja in da se je na mesto nje prikazala v njem slika svetega Mihaela. Zakaj so ravno sv. Mihaela, krotitelja upornih angelov, izbrali za ta altar, ki pred umeščenjem slike sv. Cirila in Metoda ni bil posvečen temu arhangelu, ne vem. Upati pa hočem, da s tem ni bil zvezan kak poseben namen.

Da na sliki sv. Cirila in Metoda ni moglo biti prav nič izpodtakljivega, je pač po tem, da jo je cerkvena oblast sprejela in slovesno obesiti dala, dovolj potrjeno. Če morebiti kasneje komu ni bila všeč azbuka, ki je prav domiselno označevala apostolstvo sv. Cirila, moral bi se bil tembolj izpodtakniti tudi nad odrezanim nedrijem, katero sv. Agata na levi strani ravno tistega altarja drži na krožniku. A ta svetnica je ostala in je še danes tamkaj.

Ker si nisem mogel misliti, da so sliko sv. Cirila in Metoda cerkveni krogi odstraniti dali vsled domneve, da je v teku let obledel blagoslov na njej, ali pa vsled tega, ker se jim zdi, da naša blagovestnika po smrti velikega papeža Leva XIII. ne zaslužita več onega češčenja, katero jima je on v tako krasnih besedah oznanjal, bilo mi je jasno, da je bila slika odstranjena zato, ker sem jo daroval jaz. Ta ukrep mi je pa tudi molče prav glasno govoril, da so s sliko hoteli tudi mene vreči iz cerkve. In res jim nisem hotel več delati napotja v njej.

Sliko sem, da ne razpade kje na kakem cerkvenem podstrešju, zahteval nazaj. Daroval sem jo »Narodni galeriji«. Odlično mesto jej sedaj gre med njenimi zbirkami. —

Tem mojim osobnim sovražnikom pridružil se je kot vreden tovariš Fran Šuklje, o čemer sem pa že v prejšnjih poglavjih izpregovoril.

Ob koncu tega žalostnega poglavja navajam zgolj kot kronist, ne da bi hotel delati kake zaključke, tele ugotovitve: 7./II. 1928.

Župnik Anton Trepal je bil zaradi dejanj, ki se kaznujejo po § 132. kaz. zak., obsojen na večmesečno ječo;

Jakob Alešovec je čisto propadel. Hodil je v starejših letih poln mrčesa k meni, da sem ga podpiral;

Simon Žužek je postal pokrovitelj zloglasne sleparice vodiške Johance;

Ivan Štefe se je sodil sam;

dr. Evgen Lampe je — kakor pravijo — umrl na posledicah použivanja arzenika.

dr. Ivan Šusteršič je — potem ko se je njegova ladja popolnoma razbila ob nevarnih čereh, katerih na političnoplovbni mapi ni opazil, — leta 1922. s knjižico »Moj odgovor« sebe samega moralično justifikoval, in je — dasi prej vedno zdrav in krepak — legel v prezgoden grob;

Frana Šukljeta je pod konec njegovega življenja zapeljala — naj jo imenujem — živahnost, da je v knjigi »Iz mojih spominov« — ne da sem mu dal najmanjši povod za to — zavihtel bič nad mojo glavo, pri čemer je pa doživel, da se je jermen ovil z bolestnim učinkom okoli njega samega.

45. Lipe Haderlap.

Lipeta Haderlapa poznal sem iz dijaških let. Ko sem bil v Novem mestu v peti šoli, bil je on v osmi in je slovel za najboljšega latinca na gimnaziji. Postala sva prijatelja. Tako celo, da sva kasneje pod naslovom »Brstje« skupaj izdala svoje dijaške pesniške poizkuse. Po končani osmi šoli podal se je Haderlap v Gradec na vseučilišče, a pomanjkanje ga je primoralo, da je vstopil k brzojavnemu uradu v prakso in postal na ta način državni uradnik. Služboval je v

Ljubljani in v Trstu in ostajal z mano vedno v pisemski zvezi. Ko je prišlo preganjanje slovenskih uradnikov, prestavili so Haderlapa v Bolcan.

Že ko je bil v Ljubljani, navadil se je bil preveč trsnega soka in je v službi postal vnemaren. Na srečo je v oskrbniku P i k l u imel dobrega predstojnika, ki je zatisnil večkrat po eno oko, včasih pa tudi obe. Tako je Lipe še precej dobro izhajal. V Trstu je imel že več sitnosti. Na najnovejšem službenem mestu pa je kmalu zaradi njegovega zanemarjanja službe bil ogenj v strehi. Nevolja uradnega predstojnika stopnjevala se je tako, da je Haderlap kmalu sam izpreviděl, da mora izpreči, ker ga sicer poženo. V tej stiski in zadregi se leta 1878. obrne do mene. Ko mi razloži kaj in kako, poprosi me, naj bi mu našel kje kako zasebno službo. Domislim se, da bi ga mogel zaposliti sam za korespondenta. Naznanim mu to in on mi ves vesel odgovori, da ponujeno mu službo rad sprejme in da jo nastopi takoj, ko mu pošljem denarja za pot.

Brez odlašanja pošljem mu sto goldinarjev. Čez kakih teden dni se končno Lipe, potem ko sem po njem že brzojavno poizvedoval in izvedel, da je iz Bolcana že davno odšel, oglasi pri meni. Pove mi, da je prišel iz Bolcana peš in ko ga vprašam, če poslanih mu sto goldinarjev ni prejel, odgovori mi, da »jih je dro prejel,« a v družbi svojih prijateljev porabil. Ko vidi nevoljo na mojem obrazu, hiti pripovedovati, kako veliko »moralično zmago mu je mojih sto goldinarjev omogočilo«. Hodil je namreč v neko meščansko krčmo. Tu je nje goste pozival, naj trkajo z njim na zmago srbskega orožja. Zastonj: vsi so se mu smejali. Še več: klicali so »Hoch die Türkei!« Togotilo ga je to in ko je prejel moj denar, si je napravil prav poseben načrt. Šel je v ono gostilnico, naročil večjo količino vina in dejal je svojim vinskim bratcem, da ta večer plačuje on, da ga bo pa samo tisti pil, ki trči z njim in glasno ter razločno zakliče: »Hoch Serbien!«

»Da si jih videl in slišal,« pripoveduje mi, »kako so vsi ti falotje, ki so se prej vnemali za zmago turškega orožja, navdušeno klicali »Hoch Serbien!« Vidiš, predno sem odšel, izbojeval sem si takšno moralično zmago.«

»Da si drugi dan imel hudega mačka, potem pa še teden dni kakor kak obrtni pomočnik capljal peš v Ljubljano —. Zares imenitna moralična zmaga,« pravim mu, spoznavši, da so se mu možganska kolesca nevarno zaprašila.

A kaj sem imel storiti? Imel sem ga tu in treba se je bilo sprijazniti s položajem, ki mi ga je pomagala ustvariti prevelika simpatija do nekdanjega študijskega prijatelja. Tolažil sem se, da utegnem vendar še napraviti dobrega uradnika iz njega. Pokazalo se je pa kaj kmalu kako sem se motil. Ko sem mu povedal, da mora točno ob predpisanih urah hoditi v pisarno, zajavkal je, da pojde to težko, češ, da je navajen včasih malo dalje poležati, in ko sem ga hotel priučiti navadam trgovskega dopisovanja, odvrnil je, da je že dosti pisem pisal in da se ne bo šele učil, kako naj se pišejo. Res je delal po svoji glavi. — Prve dni je sicer prihajal ves zaspan ob osmih zjutraj v pisarno in je tudi spisal nekaj odgovorov na prispela pisma, katerih pa je polovica bilo napačnih; čez teden dni je pa lazil v pisarno že po desetih enkrat in delo njegovo je bilo čedalje manj vredno. Ker sem mu bil določil za takratne razmere, ker je bil še začetnik,

Lipe Haderlap.

dokaj visoko plačo letnih 1000·— goldinarjev in sem se bal, da bi mi s takim svojim obnašanjem demoralizoval vso pisarno, moral sem mu naznaniti, da sem se v njem zmotil.

»Jaz pa v tebi,« bil je njegov odgovor in že dan na to ga ni bilo več v pisarno.

Začel je »privatizovati«. Stopil je v zvezo z I. Giontinijem in je pisal zanj poljudno praktične knjige, kakor voščila, ljubezenska pisma in podobne. Z večine je pa živel »na puf«. Kadar mu je v glavo padlo, poslal je k meni kakega postreščka, naj mu »posodim« kako vsotico, ki jo je vedno določil, ki je bila pa skromna. Nekajkrati sem mu ustregel; končno sem se mu pa uprl. Sedaj je bil ogenj v strehi. Ozlovoljeni Lipe zašel je bil v družbo upokojenega uradnika Ferdinanda Suhadobnika, kateremu je njegovo zabavljanje name bilo jako všeč. Tudi Suhadobnik je bil namreč hud na ves svet, najbolj pa na svoje nekdanje uradne predstojnike. Ta sorodna čutila združila so oba tako, da sta postala prijatelja in da je Suhadobnik Haderlapa celo iz pičlih svojih dohodkov podpiral. Po njegovem uplivu sta leta 1882. oba malkontenta sklenila izdajati svoj list. Lipe kot pisatelj, Suhadobnik kot »kapitalist«. Odločila sta se za tednik ter sta mu dala ime »Ljudski Glas«. Izhajal je, ako se prav spominjam, na osmih straneh velike četverke in je bil na Slovenskem prvi poizkus glasila užaljenih domišljavcev. Na piko sta jemala zlasti mene in »oficirje« banke »Slavije«. Tako je namreč Lipe bil krstil uradnike »Slavije«.

Ker »gliha vkup štriha« našla sta se bila kmalu na to z Alešovcem. Za Haderlapa je bilo to poznanstvo srečenosno. Prišel je bil namreč po njem v zvezo s »Slovencem«. S tem obenem do smotrenejšega dela in gotovejšega zaslužka. Za ta list, s katerim je več časa ostal v zvezi, spisal je marsikak dober članek. Naravno pa je, da je — po večno resnični posloviči, da je »dobrota sirota« — s »Slovenčevega« tetiva prožil puščice tudi vame. Zameril mu tega nisem, kajti njegove napade sem smatral bolj za ubode

komarjeve, ko za škorpijonske pike. Zato sem se mu često smejal, če se je, ko me je srečal na ulici, pobahal: »No, kaj pa praviš k temu? Ali te nisem dobro pičil?«

Sploh se je Lipe Haderlap bil sčasoma razvil v original prve vrste. Bil je pač eno onih stvarjenj, v katerih nam mati narava predočuje jako nazorno, da ima tudi ona svoje muhe. Po svojih potrebah je bil silno skromen: pravi slovenski Diogen. Če je prišel do denarja, se je pa ravnal po pregovoru: »Danes z betom, jutri s pesom.« V žepu se mu ni smel ogreti. In če se je njemu dobro godilo, se je moralo tudi njegovim tovarišem, ki jih je navadno iskal v predmestnih krčmah nižje vrste. Zato je bil seveda z obleko in s perilom jako nedostatno preskrbljen. Po Ljubljani je tiste dni krožila pripovedka, da ga je nekdo srečal v Blatni vasi (sedanji Kolodvorski ulici), ko je nesel v desnici debelo palico, v levici dve pipi z dolgima cevkama in mu je štrlelo iz suknjinega žepa nekaj ovratnikov.

»Lipe, kam pa ti?« ga ogovori.

»Glej ga hudiča,« se začudi ogovorjenec, »ali ne vidiš, da se selim?«

Bila je doba, ko so v »Slovencu« ponehali Lipetovi napadi name. Sam se mi je s tem pohvalil. Zato sva često govorila. Neki dan me pride takrat prosit, naj mu posodim sto goldinarjev, da se oženi. Kar verjeti nisem mogel, če slišim prav. Na moja vprašanja mi pojasni, da je našel prav »fejst« nevesto, ki je sicer že bolj v letih in morebiti ne ravno lepa, ampak zanj kakor navlašč ustvarjena. Dalje mi zaupa, da je kuharica in da ima »tavžent« goldinarjev v hranilnici.

»S tem denarjem,« pravi mi, »bo ona kupila »špampet« in kar je za gospodinjstvo najbolj potreba. Jaz moram pa za »ohcet« skrbeti, pa sem suh.«

Opominjal sem ga, naj bo pameten in stvar razdere, češ, da še ne ve koliko denarja stane gospodinjstvo; a moje besede so bile bob ob steno. Odvrne mi, da je že na oklicih in da se oženi tudi, ko bi se

jaz na glavo postavil. Ob taki imenitni ugotovitvi mi torej ni preostajalo drugega, ko »posoditi« mu željeno vsoto. Da Lipe, ko me je zagotavljal »Nikogar nimam ko tebe,« ni bil odkritosrčen, izvedel sem kasneje. Za »ohcet« bil si je namreč enako vsoto izposodil tudi od Dragotina Hribarja.

Kasneje nekoč se je kancelar Lambert Einspieler obrnil do mene z vprašanjem, kaj sodim, če bi bil Haderlap sposoben za urednika »Mira«. Priporočil sem mu ga. In res je mož pod nadzorstvom dobro opravljal uredniške dolžnosti. Ostal je pa stari Lipe, kakršnega je bil iz njega napravil Bolcan.

Za dokaz samo par primerov. — Bilo je po izletu Slovencev v narodno gledališče v Prago. Prišel sem bil nekoč v Celovec. Ker sem iz časniških naznanil vedel, da se Slovenci vsak teden po enkrat — če se prav spominjam ob sredah — shajajo v hotelu »Pri medvedu« in je to bil slučajno ravno tisti dan, podam se tjekaj. Okoli osmih bilo je zbranih kakih trideset oseb slovenskega omizja: duhovnikov, profesorjev, uradnikov, trgovcev. Med njimi tudi lep venec dam. Pogovori so se vrtili okoli raznih stvari. Kancelar Einspieler želel je, da povem kaj o našem skupnem potovanju v Prago in o sprejemu tamkaj. Ustrežem mu in jamem pripovedovati. Ko dospem do predstave v narodnem gledališču in popisujem lastavični, navlašč za tisti večer naučeni balet, preruši me naenkrat Lipe Haderlap in pove neko takšno, da je dobesedno vsem zastala sapa. V mučnem molku, ki po njegovih besedah nastane, ozre se Lipe nekam zmagoslavno po vsej družbi in ko vidi, da vse molči, vpraša svojo soprogo: »No, kaj ne, ti ta stara?« Družabno jako uglajeni kancelar Einspieler zardi, dame vstanejo od dolge mize in planejo ven, gospode, ki so se grizli v ustnice, pa posili smeh, ki kmalu preide v krčevit krohot.

Drugi primer. — Lipetu pade v glavo, da bi bilo dobro, ko bi si kaj po strani zaslužil. Žena, kateri je itak s pičlim njegovim dohodkom slabo predlo, mu pritrdi. Oba se potem obrneta do magistra Jakoba

R. Hočevarja, ki je po svojem očetu prevzel in naprej izvrševal trgovino z vinom, in ga prosita, naj jima vredi v Celovcu vinotoč. Lipe ga zagotovi, da pojde posel dobro, češ, da ima kot urednik »Mira« veliko znancev, ki bodo radi prihajali k njemu na vino in klobase. Hočevar mu vinotoč res vredi, plača najemščino od lokala za pol leta naprej, in ga založi z vinom. Čez nedolgo piše mu Haderlap še po en sod vina. Hočevar mu ga pošlje. Obenem se pa pelje v Celovec, da za dotlej potočeno vino prevzame denar. Originalni krčmar začudi se nad tem in pojasni svojemu dodajatelju vina, da za enkrat toči za reklamo in zastonj, zato da privabi ljudi na obisk svojega lokala. Sedaj je prišla na Hočevarja vrsta, da se začudi. Seveda je bilo tudi obrtovanje Haderlapovo končano.

Kam je mož prešel potem, ko se je onemogočil tudi pri prizanesljivih svojih ožjih rojakih — bil je namreč iz Železne Kaplje — ne vem. Povpraševali so me drugi zanj in povpraševal sem sam po njem. Zastonj. Izginil je brez sledu.

46. Miroslav Malovrh.

V letih osemdesetih seznanil me je bil nekdo med nedeljsko vojaško godbo v »Zvezdi« z mladeničem majhne postave in inteligentnega obraza, ki je bil ravno izdal zvezek svojih pesmi. Bil je to Miroslav Malovrh. Kupil sem od njega izvod njegove knjige. Ko sem jo doma prečital, spoznal sem, da mora moj novi znanec imeti odlične duševne darove. Pri prvem ponovnem sestanku z njim v »Zvezdi«, kjer je knjigo razpečaval, čestital sem mu na njegovih pisateljskih prvenkah. Bil je, kakor vsak pisatelj začetnik, pohvale željan in vesel. Sešel sem se potem še nekajkrati z njim: vselej v »Zvezdi«. Iz najinega kratkega občevanja odnesel sem najboljše vtise. 20./III 1912.

Tembolj me je zato iznenadilo, ko sem čez par let, v katerih ga nisem bil več videl in ne o njem čul, izvedel, da je zagrešil dejanja, vsled katerih je prišel v

Miroslav Malovrh.

navskrižje s kazenskim zakonom. Po Ljubljani govorilo se je jako mnogo o tem in pripovedovale so se skoro nemogoče stvari. Ker je že v človeški naravi, da rada vsako reč pretirava in da se nravstveni izpoddrski s posebno naslado širijo dalje, vzel sem vesti, ki so mi o tem mladem literatu prihajale do ušes, na znanje, nisem se pa brigal zanje dalje.

Kar nekega dne prejmem od Miroslava Malovrha pismo, ki mi je potrdilo resničnost o njem krožečih vesti. To v mnogih ozirih silno značilno in s psihološkega stališča zanimivo pismo se je glasilo:

»Preblagorodni in velečastiti gospod poslanec!

Oprostite blagohotno, velečastiti gospod poslanec, da se usojam nadlegovati Vas z le-temi vrsticami, in z malo prošnjo, za katere izpolnitev Vam bodem jako hvaležen.

Morda se Vam bode predrzno videlo, da se obrača do Vas človek, katerega prezira vsa Ljubljana in sicer s toliko intenzivnostjo, kakor da je drugi Hugon Šenk. Toda kljubu temu Vas prosim, čitajte te vrste do kraja, makar Vam i ne bodi mogoče ustreči moji prošnji.

Obračam se do Vas, ker Vi, velečastiti gospod poslanec, ste ljubljanskega mestnega zbora najodličnejši član, torej zadnja instanca, do katere mi je mogoče apelovati.

Moja preteklost Vam je znana, saj so poročale o njej novine, in poročale so še več, ko golo resnico, kar Vam lahko posvedoči mestni magistrat. Za svoje grehe pokoril sem se dovelj, saj nisem bil zanje kaznovan le začasno, izgubil sem tudi pravico do poštene eksi-

stence. Človeška družba pa poostrila je to kazen, kajti vzela mi je priliko poboljšati se; ni mi pomagala kreniti zopet na pravi pot, ampak gonila in silila me je, da sem postal pravi potepuh. Ves moj trud, dobiti kako skromno službico, kakor jo imajo ljudje dokaj slabše prošlosti, bil je brez uspeha. Dočim si drugod oblasti in zasebniki trudijo pomagati človeku, ki je s pravega pota zašel, da dobi kakov zaslužek, da ga odtegnejo popolnoma propadu, ne stori se v nas nič. V Ljubljani ni bilo vedno tako. Ko je županoval še nepozabljivi Lašan, in živel strogi in vendar dobrosrčni Perona, tedaj prizadevala sta si ta dva gospoda, da sta človeku moje vrste preskrbela kako službico, in mnogo, mnogo jih je, ki so jima hvaležni. Zdaj pa tako ravnanje ni več moderno, osobito ne nasproti nam Ljubljančanom, če prav smo se tu rodili, če prav so naši starši in sorodniki tu delali in davke plačevali. Sodite sami, velečastiti gospod poslanec, jeli to etiški opravičljivo, ali odgovarja to pravnemu in humanitarnemu Vašemu prepričanju? Pred pol letom posrečilo se mi je dobiti na Gorenjskem, in sicer na Jesenicah, službo občinskega tajnika z mesečno plačo 12 goldinarjev. Bil sem srečen in zadovoljen, makar sem bil včasih gladen. Delal sem vestno in pošteno in vendar sem bil odpuščen. In zakaj? Ker je paša jeseniški g. Karl Lukman doznal za mojo preteklost. Pismeni dokaz županstva jeseniškega, iz katerega je razvidna istinitost mojih besed, ima v rokah župan g. Grasselli, in baš to mi je uzrok, da mi je obljubil kako malo službico pri magistratu. Žal, da mi je g. župan to le obljubil. — Da sem vešč kakemu rokodelstvu, ne bil bi prišel v Ljubljano, ker pa nisem za drug posel nego za kakega pisarja ali slugo, je pač umevno, ako me nekateri gospodje zalagajo z dobrimi sveti, naj grem v Ameriko ali v Egipt. Skusil sem dovolj in osvedočil sem se, da, potujé križem sveta, ne dobim nikdar službe. Sklenil sem trdno ostati v Ljubljani, naj se zgodi karkoli hoče. Tu moram dobiti zaslužek. Izbirčen nisem. Zadovoljen in vesel bi bil, da pridem kam za podvornika, le da dobim delo, katerega sem

veščc. Vprašal sem že tu in tam, prosil pri Ponciji in pri Pilatu, ali dobil nisem ničesar. Enemu sem preveč inteligenten za priprostega slugo, drugi me pozna in me zbog tega ne sprejme, tretji me ne pozna in povprašuje po referencah, in če mu resnico povem, mi pokaže vrata.

Kaj mi je storiti?

Ker mi je znana vztrajna Vaša delavnost za blagor Ljubljane, t. j. njenih stanovnikov, obračam se do Vas. Prepričan sem, da bodete Vi z vzvišenega duševnega stališča sodili moj položaj drugače, kakor ga sodijo navadni ljudje. Ako mi svet ne dá prilike služiti si vsakdanji kruh, ali nisem p r i m o r a n hoditi po nepoštenih potih? Resnično Vam povem, zdaj, ko živim pošteno, trpim in stradam ko pes, dočim kot slepar vsaj nisem bil nikdar gladen.

Kakor sem že omenil, ste Vi, velečastiti gospod poslanec, zadnja instanca, do katere apelujem. Obhodil sem že vso Ljubljano, vedno sem se nadejal, da se mi bo posrečilo dobiti kako zavetje, ker je pa bilo vse zaman in je sila prikipela do vrha, obračam se do Vas, velečastiti gospod poslanec, proseč Vas, blagovolite uporabiti odločujoči upliv Vaš, da dobim pri magistratu kako službico, ali dajte mi sami kak zaslužek, opravljal bodem vsako delo vestno in hvaležno makar bodem tudi pometal stopnice Vaše hiše.

Nikari mi ne štejte v zlo, da se obračam do Vas pismeno, saj ne vem, dali smem osebno stopiti pred Vas. — Vrhu tega bodete pa tako imeli priliko prevdariti o moji prošnji.

V nadi, da mi moje predrznosti ne bodete zamerili, ostajem z najodličnejšim spoštovanjem Vašega preblagorodja najponižnejši sluga.

V L j u b l j a n i, 5. novembra 1889.

Miroslav Malovrh.«

Priznati moram, da me je to s krepko roko in lepimi, prikupljivimi potezami pisano pismo ganilo. Predzgodba piščevega življenja, ki jo je narisal s

takšno izkrenostjo, in pa trdna volja, da krene na pot poštenja in dela, napravila je globok vtis name. Dejal sem si, da storim dobro delo, ako nesrečniku, ki kaže tako odkritosrčno obžalovanje za svojo zgrešeno preteklost, pripomorem, da postane koristen član človeške družbe. Toda kako? S priporočilom pri županu Grasselliju, na katero je namigaval pisec sam, ne bil bi bržkone opravil ničesar. Nasprotno: moje priporočilo bilo bi moglo celo imeti baš nasproten učinek in bi bilo podrlo še ono malo nade, ki jo je županova obljuba dajala.

Jel sem torej razmišljati, če bi pisca ne kazalo vzeti k banki »Slaviji«. Da bi bil za zunanjo službo sposoben, sem si bil na čistem. Toda prišel bi bil kaj lahko v izkušnjavo, ki jo ustvarja priložnost pri ljudeh, kateri imajo opraviti z denarjem. Zato sem tako rešitev moral izključiti. Preostajal mi je torej le sprejem v pisarno. Toda tu sem moral računati z občutljivostjo ostalega osobja. Da se ob to ne zadenem, povprašam prvega uradnika za mnenje. Odločno mi odsvetuje, češ, da so o Malovrhovih moralnih zablodah pisali časniki in da bi zato bančnim uradnikom ne bilo na čast, ko bi naenkrat dobili tako omadeževanega tovariša. Sicer pa on tudi ni bil popolnoma mojega mnenja, temveč se mu je verjetno zdelo, da je v piscu ostalo vendarle še kaj slabega nagnenja, ki ga utegne privesti do recidive. »Ena garjeva ovca okuži lahko vse krdelo«, pripomnil mi je, in ta razlog je bil zame odločilen.

Rebus sic stantibus podam se s pismom k dr. Tavčarju. Ko mu ga pokažem, pomoli mi enako, tudi njemu došlo pismo Malovrhovo. Pravim mu, naj bi Malovrha vzel v svojo pisarno, na kar mi s pomenljivim smehljajem odvrne: »Da mi bo kolke kradel! Zakaj ga pa ti ne sprejmeš?«

Priznal sem opravičenost te bojazni. Razložim mu svoje pomisleke in on prizna njihovo opravičenost. »Veš kaj,« pravim mu, »daj mu zaslužka pri »Slovenskem Narodu«. Nadarjen je, slog ima — po pismih sodeč — lep, utegnil bi torej postati še prav dober

sotrudnik. Piše pa lahko doma, s čemer odpadejo vsi pomisleki..«

Ta nasvet je bil dr. Tavčarju všeč. — Malovrh me še tistega dne obišče. Ne da čaka mojega odgovora, pride si sam ponj. Povem mu, kaj sva o njem govorila z dr. Tavčarjem in on odide k njemu. Dobil je naročilo, naj začne pri »Slovenskem Narodu« sodelovati. Jel je prinašati notice in članke, koval je po dr. Tavčarjevih navodilih dopise. To vse pa tako spretno, da ga dr. Tavčar kmalu posadi v uredniško pisarno in mu končno, da si olajša uredniško delo, katero mu je jemalo jako veliko časa, izroči tudi uredništvo samo.

Ko je imel dekret »Narodne tiskarne« v rokah, začuti se Malovrh na konju. Spreten, kakor je bil, spoznal je po smeri lista, katero mu je bil dr. Tavčar dal s svojim urejevanjem in svojimi duhovitimi članki, kako si zamore sčasoma pridobiti glavno besedo pri listu. Večina uvodnih člankov bila je poslej izpod njegovega peresa. Njegova plodovitost je bila pa takšna, da je po potrebi spisal tudi vso številko lista sam, dasi ji je s poročili od raznih strani domovine dal videz, ko da ima sotrudnikov na kupe. Da je to dr. Tavčarju silno imponovalo, je umevno. Veljava Miroslava Malovrha je v njegovih očeh rastla od dne do dne in niti zavedel se ni, da je kmalu prišel pod oblast, ali če to ne, vsaj pod sugestijo njegovo.

Tiste čase se je bila v »Slovenskem Narodu« oživila takozavana farška gonja, s katero so nekateri le prevročekrvni mladoslovenski politiki v svoji naivnosti mislili, da ne oslabe le veljave duhovščine, temveč da celo odvrnejo ljudstvo od nje. Pod uplivom zmernejših in uvidevnejših pristašev narodnonapredne stranke se je bila neko dobo opustila; a ko je duhovniška stranka pod kaplanovim vodstvom dala razbiti javni politični shod narodnonapredne stranke v Starem trgu pri Ložu, začel se je zopet prejšnji ogabni politični boj.

Hrane je ta boj dobival zlasti v okolnosti, da so duhovniki snovali konsume in da so potem mnogi kaplanje v prodajalnicah teh konsumov opravljali

posel trgovskih pomočnikov. Narodnonapredna stranka borila se je proti konsumom iz načelnih razlogov, ki so imeli opravičilo v tedanjih narodnopolitičnih razmerah. Ona je dobro vedela, da so v narodnostnem obziru največje važnosti srednji stanovi. Pred vsem pa trgovski stan, ki tvori takorekoč njihovo hrbtenico. V tisti dobi, ko nas je vlada pritiskala, ko nam je odtujevala uradništvo in je vsepovsod spravljala naš jezik ob veljavo, morali so si resnični rodoljubje biti na čistem, da nam pred vsem srednji stanovi pomorejo, da si ohranimo svojo narodnost. Saj smo vedeli, da se dá ohraniti le, ako se kulturno razvijemo; da se pa kulturno razviti ne bomo mogli brez lastne duševne tvornosti, ki se pred vsem kaže v slovstvenosti. Slovstva pa ni bilo mogoče ustvariti brez potrebe po knjigah in časnikih. Kakor pri vseh narodih širom sveta, tako je bilo tudi pri nas. Kupovalce knjig in naročnike časnikov dajali so nam — z malimi izjemami — le srednji stanovi. Celo Bleiweisove, pred vsem kmetom namenjene »Novice«, so imele več naročnikov med srednjimi stanovi, ko med kmeti. Ko je tedaj narodnonapredna stranka videla, da se od nasprotne strani poizkuša izpodnesti najtrdnejši temelj narodnega napredka, stopila je proti temu v boj. Čisto napačno se je torej od njenih političnih nasprotnikov trdilo, da je to načelen boj proti zadružništvu. Ko bi bile takrat v narodnem oziru trajale takšne razmere med nami, v kakršnih smo danes, ne bila bi se stranka spuščala v boj proti konsumom, temveč bi bila mogla trgovcem samim prepuščati, da se primerno prilagode konkurenčnim razmeram.

Po tem odskoku od stvari, ki se mi je za pojasnitev takratnih razmer zdel potreben, ugotavljam, da je sloveča dr. Tavčarjeva satira »Izgubljeni Bog« nastala pod vtisom starotrških dogodkov. Ta satira je pa dala povod za ostre odgovore v »Slovencu« in v dosledku tega za poostrenejšo »farško gonjo«.

Vse kaže, da tega ni bil nikdo veselejši, ko Miroslav Malovrh. Po vsej priliki mu je iz dobe njegovih mladostnih zablod ostala v duši precejšnja doza srdu

do človeške družbe. Sedaj je imel priliko dati jej — če tudi le na eno stran — duška. In to priliko je izrabljal v obilni meri. Z neverjetno slastjo je priobčeval v »Slovenskem Narodu« vse, kar mu je poročal kdo, ki je morebiti iz osebnih razlogov imel kako protivje do tega ali onega duhovnika. Pa tudi po tujih listih je stikal in priobčil je, kadar je zasledil kaj takega, kar bi bilo po njegovem mnenju moglo škodovati ugledu duhovskega stanu. Marsikomu se je to tako gabilo, da je z nevoljo položil list iz rok. Svarila so prihajala na uredništvo in na dr. Tavčarja: vse zastonj. Tem ostreje je pisal Malovrh. Jaz sam sem v svojem in strankinem imenu dr. Tavčarja večkrat opominjal in prosil, naj ublaži pisanje »Slovenskega Naroda« in opusti neokusno »farško gonjo«. Vse je bilo zastonj. Izgovarjal se je rad na Malovrha, češ, da ne more nič proti njemu; imel sem pa mnogokrat vtis, da mu Malovrh služi za kozla, na katerega zvrača krivdo.

Za narodnonapredno stranko imel je ta boj zle posledice. Vsi duhovniki, ki so z njo simpatizovali — in bilo jih je precejšnje število — so ji obrnili hrbet. In nikdo jim tega ni mogel šteti v zlo. Z generalizacijo obnašanja in napak posameznikov žalilo se je ves stan, nikdo pa esprita du corps ne more tako potlačiti, da bi se kaj takega mirno prenašalo. Prišlo je tako daleč, da so še oni redki duhovniki, ki so po svojem narodnem prepričanju kljub vsemu še ostali privrženci narodnonapredne stranke, stopili iz vrste »Narodovih« naročnikov in so ta list le še slučajno pri kakem prijatelju jemali v roke. Politični boj na Slovenskem je pa divjal v vsej odurnosti, ki se je še stopnjevala, ko je dr. Šusteršič zanesel v Slovensko ljudsko stranko svoje praktike ter je v Ivanu Štefetu našel pomočnika, ki v surovosti Malovrha ni le dosezal, temveč ga je celo prekašal. Dr. Šusteršičev upliv v Slovenski ljudski stranki je bil tako splošen, da mu je podlegel celo dr. Janez Krek v tolikšni meri, da je na nekem javnem shodu na Limbarski gori narodnim naprednjakom — prav po načinu kmečkih pretepačev — zapretil, da pojde z nožem nadnje.

Morebiti je bilo ravno to vzrok, da je Malovrh s sadistsko strastjo pograbil priliko, ki mu jo je prinesla histerična Kamila Theimerjeva. Na podlagi njenih labavih informacij, katerih nezanesljivost se je dala skoro otipati, vrgel se je namreč z vso lastno mu impetuoznostjo nad dr. Kreka z obtožbami, ki so pomenile senzacijo prve vrste. In ob tej senzaciji je Malovrh užival. Saj je »Slovenski Narod« postal središče interesa vse slovenske javnosti, njegova »odkritja« pa vsesplošen predmet govoricam.

Toda kmalu se je izvedelo, da so bistvene obdolžitve neresnične. In sedaj se je pokazala Malovrhova uredniška morala. Po neki navedbi, katere gola neresničnost se je izkazala takoj, ko jo je priobčil, šel sem v uredništvo »Slovenskega Naroda« in sem v navzočnosti prijatelja Rasta Pustoslemška, kateremu se je tudi studil ta način boja, vprašal Malovrha, ob opozoritvi na njegovo blamažo:

»Kaj boste pa sedaj storili?«

»Kaj bomo storili?« odvrne promptno ogovorjenec, »naprej bomo lagali. Dokler nam ljudje verjeli ne bodo.«

Opozoril sem na ta cinični odgovor dr. Tavčarja, a uspeha te opozoritve nisem videl. — — — Malovrh je še nadalje ostal odločujoča oseba pri »Slovenskem Narodu«.

Kakšne rodoljubne duhovnike je nerodna pisava »Slovenskega Naroda« od narodnonapredne stranke odgnala, vidno je iz pisma dovjanskega župnika Jakoba Aljaža, pisanega mi 20. februarja 1895. »Jest sem,« tako se glasi to pismo, »edini duhovnik na Gorenjskem, ki nisem dr. Mahniču zaupnice podpisal. Jest sem edini duhoven radovljiškega okraja, ki škofu nisem zaupnice podpisal, pa tudi naša srenja ne. Na prvo zaupnico škofu, ki se je meni v podpis poslala, sem pripisal sledeče: »K gorenjim vrsticam dostavim še zase svojo preponižno prošnjo, da bi Prevzvišeni blagovolili milostno moderirati taktiko nekaterih pregorečih in prenapetih, ki izzivajo dokaj nepotrebnih in pogubnih prepirov. Tudi napadi v »Slo-

vencu« na duhovna sobrata gg. Tomo Zupana in Žlogarja so bili prestrastni. »Poštimovcev« (Mahničev izraz), to je zmernih, poštenih, vernih, učenih in skušenih mož, ki se sedaj odijozno odbijajo, mesto da bi se pridobili, nam bo še manjkalo. »Der Fanatismus ist stets verwerflich.« Dr. Binder, Kathol. Realencyclop. Bd. 4, pag. 111. Jakob Aljaž.« Vse to sem ad verbum pripisal na prvo zaupnico škofu. Pa škof je ni hotel sprejeti in so jo nazaj poslali. In duhovni so se vnovič podpisali brez mene. — — — Glede napisov: samoslovenskih v Ljubljani sem bil v začetku in vedno na Vaši strani in ultra katolike (bolj prav psevdo katolike) sarkastično v družbi napadal. G. Žitniku sem rekel: No..... si je s tem zaslužil rdeč kolar. Večna sramota Vam! Vsaj molčali naj bi bili! — G. Žitnik en čas pomišlja, potem pa mi odgovori: »Res je, »Slovenec« naj bi bil vsaj molčal. Pa prišel je neki gospod v tiskarno in to zahteval.«

Žalostno smrt prestolonaslednika Rudolfa zdelo se je Malovrhu tudi potrebno izrabiti v smislu »farške gonje«. Povod za to mu je dal škof Missia, ker ni razobesiti dal žalne zastave. Dasi je to nam Slovencem bilo pač vseeno in nismo imeli povoda svojega patrijotizma na drobno izsekavati, napadel je »Slovenski Narod« škofa vehementno. V tem oziru pisal mi je drug, jako spoštovan duhovnik dne 19. decembra 1889 takole:

»Slovenci smo tako daleč propali, da nimamo niti enega poštenega dnevnika. Naša dva dnevna junaka sta prava poulična dečaka, ki se zlasata za vsako betvico. Oni dan sta se stepla za to prednost, kdo pohodi po več gostilnic en večer, potem sta se vdarila radi »cip«, zdaj zavoljo Rudolfa. Dinastiški čut se je pri »Slovenskem Narodu« jako razvil, in vendar mu mora biti znano, da je pokojnik, po katerem tako reč počenja, popolnoma tičal v mažarskih in židovskih pesteh. Jaz ne zagovarjam Jak. Missio, on bi bil moral razobesiti zastavo, jaz z dušo in telesom pritrjujem izbornemu članku dr. T. »Zadnja beseda«, a proti temu

sem najodločneje, da bi se v to borbo vlačila spovednica, kakor se je to zgodilo v dopisu »Iz Dvora«. Svojim župljanom ne morem več dati v roke »Naroda«.

Ali ni tak boj vnebovpijoča pregreha zdaj, ko stojimo na pragu novih volitev? Ali ne bo Jak. Missia vseh svojih žil napel, da po kmetih izvolijo njegove mameluke v deželni zbor? Kaj drugega je namerjani »Shod slovenskih katoličanov«, kakor velik volilni shod, ki bode plesal, kakor bo godel ljubljanski škof?«

Mogel bi navesti še drugih citatov iz duhovniških pisem. Zadostujeta naj ta dva. Ona dajeta zadosten izgled, kako škodljivo je bilo, da si je mogel in smel urednik Malovrh svojo jezico zaradi pretrpljenih izpodtikljajev na grapavi cesti svoje mladosti hladiti z nebrzdano zadirčnostjo v predalih »Slovenskega Naroda«.

Delal bi pa Malovrhu krivico, ko bi trdil, da mora brezpogojno odgovarjati za vse napake, ki jih je bil zagrešil »Slovenski Narod« v dobi njegovega uredovanja. Ta krivica bi bila tem večja, ker nek dogodek celo dokazuje, da je ta mož, ki so ga zablode mladosti tako kruto vrgle s pravilnega tira življenja, v bistvu bil vendar dober človek, ki bi bil pod drugačnimi okolnostmi lahko mnogo koristil.

V zvezi z mojo nepotrditvijo za župana spisal in priobčil je v jutranji izdaji »Slovenskega Naroda« dne 24. avgusta 1910 tale članek:

»Gonja proti dr. Tavčarju.

Da spozna občinstvo v polni meri sramotno početje tistih ljudi, ki nimajo poguma stopiti na svetlo, marveč mečejo izza plota »Učiteljske tiskarne« smradljive bombe in skušajo provzročati razdor, naj posežemo nekoliko nazaj.

Po deželnozborskih volitvah leta 1895., ko se je narodnonapredna stranka kot taka konstituirala in se je vedelo, da odstopi takratni župan, se je stranka seveda bavila tudi z vprašanjem, kdo naj postane župan.

Takrat je stranka soglasno določila dr. Tavčarja kot kandidata za županško mesto. Če bi bil dr. Tavčar hotel postati župan, bi bil to lahko postal že takrat, torej že pred 15 leti.

Toda dr. Tavčarju ni bilo ne takrat, kakor mu ni danes za nobene časti, marveč vedno le za stvar. Nikoli se ni potegoval za časti, nego je vsako mesto prevzel le zaradi tega, ker ga je stranka potrebovala na tem ali onem mestu in se je žrtvoval za stranko celo tako, da je šest let odlično zastopal Ljubljano v državnem zboru, dasi je vsled tega imel ogromno materijalno škodo.

Toraj že pred 15 leti bi bil dr. Tavčar lahko postal župan. Ali naredil je prostovoljno prostor svojemu prijatelju in somišljeniku Hribarju, ker je poznal njegov administrativni talent in njegovo energijo. Dr. Tavčar je napravil Hribarja za župana ljubljanskega in ga je vsa ta dolga leta pri njegovem županskem delu zvesto in neutrudno podpiral.

Še več! Ko je stranka določila Hribarja za župana, tedaj je principijelno sklenila, da naj postane vsaka tri leta, tedaj po preteku ene funkcijske dobe županske, kdo drugi župan. Ta sklep je bil storjen, a ravno dr. Tavčar je bil tisti, ki je pozneje vsa leta skrbel, da je ta sklep ostal samo na papirju in zapadel pozabi, ker je hotel Hribarja ohraniti na županskem mestu, saj pozna kakor nihče drugi Hribarjeve zmožnosti in njegovo delavnost. Od leta 1895. je imel toraj dr. Tavčar v smislu zgoraj omenjenega sklepa stranke že petkrat priložnost postati župan, a vedno je zastopal stališče, da je samo ob sebi umevno, da se mora Hribarjeva moč ohraniti mestni občini.

In spričo takim dejstvom se upajo za plotom »Učiteljske tiskarne« skrivajoči se elementi obmetavati dr. Tavčarja s takimi obdolžitvami in izmišljotinami, kakor smo jih sedaj doživeli. Ali naj stranka to trpi? Ne, tega ne sme in ne bo, če hoče sploh biti stranka.«

Kar svojim očem nisem skoraj verjeti mogel, da je ta resnici v obraz bijoči članek izšel v listu, čegar vrhovno vodstvo je bilo v rokah dr. Tavčarjevih. Ne-

resnična je bila namreč trditev, da bi bila kdaj stranka določila njega za županskega kandidata; neresnično, da bi se bilo kdaj le razpravljalo, nikari že sklenilo, da naj po vsakih treh letih pride na vrsto drug župan; neresnično in po dogodkih v občinskem svetu samih ovržena trditev, da je imel že petkrat priložnost postati župan, da je pa vselej zastopal stališče, da se mora moja moč ohraniti mestni občini. Poslal sem torej takoj uredništvu brzojavko, v kateri sem prosvedoval proti takim resnici v obraz bijočim trditvam. — Na to brzojavko prejel sem tale odgovor:

»V Ljubljani, dne 24. avgusta 1910.

Velecenjeni gospod poslanec!

Vaša današnja brzojavka me je v največji meri presenetila. Iz nje namreč sklepam, kakor bi smatrali, da ima članek »Gonja itd.« ost proti Vam! Prosim Vas iskreno, bodite prepričani, da mi kaj takega še v sanjah ne pride na misel. Čisto odkrito Vam povem, jaz sem se srda in ljutosti jokal, ko sem izvedel, kaka nečuvena krivica se Vam je zgodila, in dasi se Vam nikoli nisem laskal, vendar povem, da bi šel za Vas v vsak ogenj.

Dve strogi in odločni direktivi sem dobil:

1. nobenega hujskanja ne proti vladi, ne proti Nemcem, nobenih takih stvari, iz katerih bi se mogel kovati kapital proti stranki;

2. braniti dr. Tavčarja proti napadom z vso ostrostjo.

Članek o »gonji« sem spisal zgolj v obrambo dr. Tavčarja, trdno prepričan, da bodete tudi Vi z njim soglašali. Podatke imam izza davnih let, saj si kakor vsak vesten žurnalist posebno važne informacije shranim. Če so te informacije napačne, mi je od srca žal.

Ker pa vidim, da sem popolnoma desorijentiran, prosim uljudno, sporočite mi, kaj želite, da se piše. Imejte zaupanje in prepričali se bodete, da kogar imam jaz enkrat rad in ga spoštujem, temu sem zvest in udan brez pogojev, zakaj jaz od nikogar na svetu

ničesar ne iščem in komur dam svoje srce, mu je dam iz proste volje.

Sprejmite, velecenjeni gospod poslanec, izraz mojega najiskrenejšega velespoštovanja.

Vedno vdani Vam

M. Malovrh.«

Dan kasneje prejel sem od dr. Trillerja pismo brez datuma. Piše mi:

»Ravnokar (ob 9. uri zvečer) klical me je Pustoslemšek v uredništvo »Naroda«, kjer mi je pokazal Tvoj telegram. Dotični članek v jutranji izdaji me je takoj neprijetno dirnil, akoravno nisem utegnil presoditi, v koliko odgovarja resnici, ker v tistih časih, kakor veš, nisem bil v Ljubljani. No, Malovrh, ki je članek spisal v odsotnosti in brez vednosti dr. Tavčarja, mi je zatrdil, da je točno informiran, česar nisem prav verjel, sicer pa na stvar nisem polagal posebne važnosti... Vsled Tvojega protesta se mora stvar seveda primerno popraviti in ob sebi umevno je, da Ti je list popolnoma na razpolago. Saj od moje strani in gotovo bo pritrdil tudi dr. Tavčar. Najbolje bi bilo, ako popravek skupno redigirata.«

Po vtisu, ki ga je napravil name po teh dveh pismih komentovani članek, nisem se spuščal v nikakšne razprave več. Čakal sem marveč, kaj ukrene »Narodovo« uredništvo. To mi je povedala večerna izdaja z dne 26. avgusta 1910. V njej sem namreč med dnevnimi novicami čital tole izjavo:

»Prišedši v Ljubljano si štejem v svojo dolžnost, da popravim vaš članek »Gonja proti dr. Tavčarju«. Ni namreč res in jaz tega tudi nikjer trdil nisem, da se je meni svojčas ljubljansko županstvo ponujalo. Po Grassellijevem odstopu smo bili vsi občinski svetniki za Ivana Hribarja. Sploh noben drug župan postati ni mogel in tudi moja oseba takrat ni izdalje v poštev prihajala. — Dr. Ivan Tavčar.«

Popravek me ni zadovoljil, ker je bil nepopoln. Bistvene navedbe članka, ki so mogle vzbujati do-

mnevo njega opravičenosti, ostale so nepopravljene. Molče sem šel preko tega dejstva k nadaljnemu toku življenja. Dobil sem pa toliko upogleda v psiho Malovrhovo, da sem poslej sam pri sebi izdatno redukoval dotlej splošno razširjeno mnenje o njegovi neomejeni moči v uredništvu »Slovenskega Naroda« in da sem prišel do spoznanja, da je njegovo srce bilo vendarle dostopno za plemenitejše nagibe.

47. Dr. Karl Triller. 21./III. 1912.

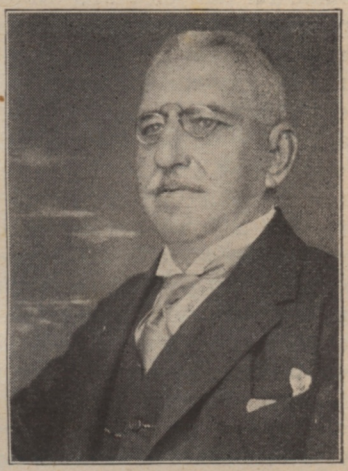

Dr. Karl Triller.

Pri delu za probujo naših rojakov iz narodnega mrtvila vršile so čitalnice brez dvojbe jako važno nalogo. Važnejšo še pa sem pripisoval Sokolstvu. Zato sem se, da ga osposobim za to nalogo, prizadeval, da v njegove vrste zvabim kolikor mogoče veliko akademsko izobraženih mladeničev. To pa zaradi povzdige veljave, posplošenja demokratizma in pa iz odgojnih razlogov. Pričakoval sem namreč od občevanja akademikov s sokolskimi sobrati blagodejnega upliva v duševnem obziru. Zato sem sledil za mladimi akademiki, ki so se vračali z vseučilišča v samostojne poklice in sem jih vabil v sokolske vrste.

V dosledku tega svojega prizadevanja izvedel sem tudi za dr. Trillerja, ki se je po dovršenih pravniških naukih bil odločil za odvetniško karijero. Povabil sem ga k vstopu v vrste »Ljubljanskega Sokola« in ko se je temu vabilu odzval, poskrbel sem, da je bil izvoljen

za tajnika (1891) in kasneje za podstarosto. Iz sodelovanja v odboru »Ljubljanskega Sokola« nastalo je med nama tesno prijateljstvo, ki je trajalo dalje tudi po njegovi preselitvi v Tolmin, kjer je po dokončani odvetniški praksi odprl lastno pisarno.

Meni je bila njegova odselitev iz Ljubljane jako nevšečna. Bil sem namreč spoznal, da ga bomo v Ljubljani jako pogrešali, ker je razvijal moderne nazore napredka in je imel spretno pero. Pokazal je to s članki, katere je bil priobčeval v »Slovenskem Narodu«, čegar uredovanje je bilo nekaj časa v njegovih rokah. Pa tudi on se na svojem novem mestu ni čutil srečnega. Pazljivo je sledil vsemu, kar se je v Ljubljani godilo in pošiljal mi je od časa do časa svoje kritične pripomnje. Iz vseh njegovih pisem pa je zvenelo obžalovanje, da ni v središču narodnega dela, ki ga mora le od daleč opazovati, mesto da bi sodeloval. Tolažil se je z dejstvom, da je moral iz Ljubljane, ker je na ta način laglje dobil na posodo precejšnjo vsoto, ki jo je za otvoritev odvetniške pisarne potreboval.

Že 24. januarja 1897 piše mi, ko kritikuje neke nevšečne mu politične dogodke, med drugim: »Očitaj mi, dragi prijatelj, domišljavost, a jaz Ti povem toliko, da mi je najtežje tedaj, ko vidim, da ne morem narodu koristiti tam, kamor se čutim poklicanega. Žal, da sem uklenil roke samemu sebi, prevzemši več bremen, nego jih zmorem; tega, da sem slušal svoje srce in svojo vest tedaj, ko sem bil na — razpotji, tega mi pa nihče ne more in ne sme šteti v zlo. Tega se ne bom kesal in naj sem tudi zgrešil s tem svojo narodno nalogo. Homo sum! — Kaj hočeš, v tem pa leži in tiči ironija usode, da se brez denarja niti zoper — denar ne moreš boriti. In boj zoper denar je končno ves naš narodni boj! — Najraje bi seveda danes dal slovo toli idilični soški dolini. Zame pač ne velja recept: »Krpaj, kad ne možeš šivat'! Gotova stvar je, da i krpana haljina može biti poštena, a za to drobno delo, kakršno zahtevajo tukajšnje razmere, jaz nisem in nisem!«

Isto hrepenenje po Ljubljani zveni iz »kritičnega pisma« dr. Trillerjevega z dne 26. marca 1899. V tem

pismu se s posebno ostrimi izrazi obrača proti načinu urejevanja »Slovenskega Naroda« in pravi končno: »To, prijatelj, vidiš, so moje misli o politiki bele Ljubljane in le to zamoreš istim očitati, da je kritikovanje izza varnega plota silno lahka stvar. Prav imaš, a zategadelj teh svojih misli tudi še nisem razobesil v javnosti, dokler jim ne more slediti pozitivno delo. Želim pa, da bi mi v doglednem času smel očitati: Hic Rhodus... In tedaj bom skakal, sedanji hribovski godrnjač — ako Bog da in sreča junaška.«

V pismu z dne 17. decembra 1899 piše mi dr. Triller o govorici, da med mano »in dr. Tavčarjem ni vse tako, kakor bi moralo biti« in da je »tudi sam že občuteval, da lezeva vsaksebi«. Po teh besedah pa je zapisal: »Prav to prepričanje — veruj mi ali ne! — je tudi pospešilo moj sklep, da se vrnem kakor hitro mogoče v Ljubljano ter prevzamem officium boni viri ne le med Teboj in Tavčarjem, temveč tudi med napredno stranko in — Majaronom.«

Iz teh in podobnih izjav sem čutil, da prijatelj dr. Triller v Tolminu ne bo nikdar prav srečen in zadovoljen. Zato sem mu začel pripravljati možnost povratka v Ljubljano. To tembolj, ker sem vedel, da bi mogel prav odlično sodelovati pri občinski upravi. Seveda mu je bilo pred vsem potreba zagotoviti primernega zaslužka. In jel sem se ozirati po njem. Pravnega zastopstva banke »Slavije« mu nisem mogel nakloniti. Isto tako ne onega »Mestne hranilnice«. Eno kakor drugo sem poskrbel, da je prišlo v roke dr. Tavčarju. Jel sem torej misliti na pravno zastopstvo mestne občine. Ravno takrat je dozorevalo jako važno vprašanje preuredbe mestne razsvetljave. Občinski svet se je pečal s projektom elektrarne. Utesnjevala ga je pa pri njegovih sklepih pogodba, ki jo je mestna občina pred leti sklenila z »Ljubljansko plinsko družbo«. Ta pogodba je bila tako zapleteno in za plinsko družbo tako prevdarno sestavljena, da pravno vprašanje odpovedi in nje posledic ni bilo lahko razvozlati. Poleg pravnega mnenja, katerega sem si bil izprosil od pravnega zastopnika mestne občine dr.

Frana Munde, želel sem zato izvedeti še za mnenje kakega drugega pravnika. Zato sem si v klubu občinskih svetnikov izposloval dovoljenje, da zaprosim dr. Trillerja, naj bi stvar proučil in mi sporočil, kaj o njej misli.

Ko to dovoljenje dobim, pošljem v Tolmin vse spise. Čez par mesecev prejmem od dr. Trillerja skrbno izdelano poročilo, ki je vprašanje pravic in dolžnosti mestne občine iz pogodbe s plinsko družbo od vseh strani duhovito pojasnjevalo in končavalo s prevdarnimi, preciznimi zaključki. To poročilo bilo je potem podlaga sklepanju občinskega sveta in so dotični sklepi navsezadnje priveli k temu, da je mestna občina dobila plinarno pod izredno ugodnimi pogoji v svojo last.

Prva posledica tega poročila je pa bila, da sem za svojega prijatelja v krogu občinskih svetnikov delal reklamo in mu tako pomagal do reputacije še predno se je bil vrnil v Ljubljano. Naglašal sem zlasti, da ga bomo, če se, kar je želeti, vrne v Ljubljano, morali takoj kandidovati v občinski svet, češ, da nam more človek s tako obsežnim juridičnim znanjem in takšno voljo do dela, kakor jo ima dr. Triller, jako mnogo koristiti. Veselilo me je, da sem sokolskemu pobratimu mogel v Tolmin sporočiti, kako izredno zmagoslaven utis je napravilo njegovo poročilo na občinski svet in da komaj čakamo njegovega povratka, češ, da ga bomo takoj kandidovali za mestnega očeta. Obenem sem mu tudi naznanil, da mu izročim pravno zastopstvo »Ljubljanske kreditne banke«. S tem je bila dana neka — dasi skromna — materijalna podlaga za njegovo odločitev, katera je kolikor toliko že bila gotova stvar, ko je naročilo za pravno mnenje prejel.

Ko se je potem preselil, dal sem mu takoj pravno sozastopstvo mestne občine, po smrti dr. Munde pa je prešlo nanj izključno zastopstvo. Tudi sem ga dal izvoliti v upravni svet »Ljubljanske kreditne banke« in dosegel sem, da je bil kandidovan v občinski svet.

V narodnonapredni stranki je tistokrat vse podrobno delovanje slonelo na mojih ramah. Sredstev za

uredbo strančne pisarne ni bilo. Zato sem moral vse pisno delo opravljati sam. Pomagalo mi je pri tem le uradništvo banke »Slavije« in v izrednih slučajih, kadar je šlo za kako važno in nujno stvar, pisarna dr. Tavčarja. Šele kasneje je stranka spravila s prostovoljnimi prispevki, kjer sva morala pa — kakor po navadi — midva z dr. Tavčarjem najgloblje segati v žepe, toliko denarja skupaj, da je bilo mogoče za malo nagrado najemati vseučiliščne dijake za takozvane »tajnike«, in je to službo v stranki opravljal najdlje pravnik Ivan Bole. Ob takih razmerah mi z najboljšo voljo ni bilo mogoče, ker sem imel svoje stanovske in kasneje županske dolžnosti in sem strančni organizaciji mogel posvečati le svoj prosti čas, postaviti to organizacijo na višino časovnih zahtev. Pač sem dobro čutil, da sama politična organizacija brez gospodarske podlage ne more biti trajna in sem — kakor je vidno iz ustanovitve »Mestne hranilnice«, iz predloga za ustanovitev »Deželne hipotekarne banke«, iz hipotečnih posojil banke »Slavije« v Istro in končno iz ustanovitve »Ljubljanske kreditne banke« — storil, kar se je dalo; vedel sem pa, da je tega še premalo. Stranki je bilo nujno potreba, da se udejstvuje še na socijalnem polju. Žal, da za to pri večini uplivnejših članov strankinega vodstva ni bilo pravega umevanja. Videlo se je že v okolnosti, da sem pri reviziji strančnega programa ne brez težave spravil vanj določbe, ki so se tikale socijalnih nalog.

Od dr. Trillerja dobival sem iz Tolmina programatične izjave, ki so mi dale nado, da mi v tem oziru priskoči na pomoč. Dne 26. marca 1899 piše mi na primer: »Resnično, resnično Ti torej povem, da ste jo pošteno zavozili, vi preklicani liberalni narodnjaki. Toka časa ne razumete več in nespodobno ste podobni često tistemu ptiču — noju. S sijajnimi, a še bolj nepotrebnimi kongresi, imajočimi sicer isti hipni brilantni učinek biti lep umetalni ogenj, a tudi isto hipno smrt, slepi narodna stranka zgolj samo sebe, da je še dandanes mogoče z besedo in frazo organizovati in voditi maso. Brezkončna indiferentnost, da ne rečem

NSK – Javna knjižnica

naivnost in nezrelost narodne stranke na socijalno-političnem polju — voilà l'ennemi! — Zadružno idejo idejo asocijacije, to idejo bodočnosti hočete uničiti v narodu in to zgolj iz jeze, ker so Vas z isto, četudi iz sebičnih namenov prehiteli marljivi klerikalci. Da, takrat ko bo togotno otroče s svojo palčico ustavilo brzovlak!

Boli me, da je splošna vihra pričela odnašati za drugimi tudi Tebe, ki si imel vsikdar o pravem času tudi pravo idejo, boli me, da ob pretožni razdrapanosti in brezprogramnosti narodne stranke trpi tudi Tvoj politični ugled. Brez žalosti in ogorčenosti odložim redkokdaj katero številko »Naroda«, tega vernega zrcala strankinega beraštva in propada. Vem, da sem tudi sam kot voditelj lista marsikaj zagrešil v svoji mladeniški nezrelosti — a poštenja in lojalnosti nisem zgrešil, na sramotni oder nisem postavljal stranko. Certamen urtavi, sed fidem servavi. A da ste prepustili list sedaj na milost in nemilost navadni politični barabi, katero sem celo jaz vedel na verigi držati, to je neodpusten greh, čegar posledice bo list težko prebil.«

Ko sva si bila prišla z dr. Tavčarjem navskriž zaradi ljubljanskih uličnih napisov, postavil se je tolminski najin prijatelj na dr. Tavčarjevo stran. Takole mi je to utemeljil v svojem pismu z dne 17. decembra 1899: »Kajti o tem, dragi prijatelj, da je tudi raz strogo narodno stališče, dvomljiva politična potreba teh napisov, o tem sem prepričan tudi jaz. Na Dunaju smo namreč mi Slovenci od nekdaj na sumu, da se hočemo z vso naglico popolnoma otresti nemškega jezika, liki mogočni Čehi. Mi ubogi reveži, ki smo vsled svoje etnografične lege odkazani na ta »posredovalni jezik« ter bomo, dokler bo obstojala Avstrija! Žal, da je tako — a prav zaradi tega bi kot realni politiki to lahko semtertje priznali, mesto da trdovratno tajimo. Ne vem, če bi s kakim lojalnim priznanjem ne vzeli nemškim ministrom iz rok glavnega orožja ter ne prisilili vlade v marsikatero koncesijo, kateri zapira sedaj pot prav naša idealna narodna — teorija, ki

je od prakse oddaljena prilično prav toliko, kakor severni tečaj od južnega. — Odnehanje glede samoslovenskih napisov v Ljubljani, ki nam mesto dandanes itak spreminjajo le v Potemkinovo vas, bi morda napravilo na Dunaju tako blag utis, da bi pridobili s tem par slovenskih šol.«

Pokazalo se je pa, da je kritikovati iz daljave laglje, kakor delati na licu mesta. Dr. Triller bil je v Ljubljani vrl strankin sotrudnik in izvrsten vršilec dolžnosti občinskega svetnika. Tudi vešč in bistroumen svetovalec pri sejah »Ljubljanske kreditne banke«. Ko smo ga prosili, da bi se postavil na čelo našemu zadružništvu, za katero se je v teoriji tako jako ogreval, pa je to z ozirom na dolžnosti svojega poklica in ostalo zaposlenost odklonil. Ker sploh nikogar ni bilo, ki bi bil to nalogo prevzel, morali smo jo poveriti mladinom, katere sem bil jaz k sodelovanju v stranki pritegnil. Žal, da to ni imelo dobrih posledic in da je vsled napak, ki jih je zakrivila neizkušenost mladih sotrudnikov, bilo vse strančno zadružništvo ohromeno.

Sicer so bile pa takrat zavladale v Ljubljani prav čudne, ne ravno razveseljive razmere. Odličnejša narodna družba zbirala se je po obedu pri črni kavi v čitalnici, zvečer pa pri pivu v gostilnici »Pri roži«. V čitalnici je rožljala domina in so padale kvarte; »Pri roži« pa se je gojila ponajveč plehka zabava, ki se je vrtila okoli škandalne kronike, ki jo ima vsako mesto in tudi Ljubljana ni bila nikdar čisto brez nje. Tradicije stare čitalnice, kjer so se zbirali prvi apostoli narodne probuje v resna posvetovanja in vzpodbudna pomenkovanja, so bile pozabljene. »Pri roži« se je poleg tega narodna družba mešala z gosti nemškega prepričanja. Te okoliščine bile so dokaj krive, da je ginila volja do podrobnega dela, nad čemer so se rojaki ob jezikovni meji tako često pritoževali in kar so neredkokdaj tudi javno grajali. Šaljivim načinom proglašali so to učinku ljubljanske megle, ki je po krivici postala prislovična, češ, da ona pokvari ljudi, ki jo vdihavajo.

Dr. Triller me je ponovno ustno in pismeno zagotavljal svoje hvaležnosti in udanosti. Po njegovem povratku se je prijateljska vez med nama le še utrdila. Posebno, ker sem izprevidel, da je iz tolminskega »poštimovca«, ki je nad težavami, katere sem vladi prouzročal z zahtevo po samoslovenskih napisih, potem ko je čul moje razloge, postal ravno tako, ako ne še bolj radikalen, ko jaz. V občinskem svetu mi je bil jako dober sotrudnik in spreten zagovornik mojih načrtov, kadar so pri konservativnejših članih te korporacije zadeli na odpor. Z vidnim veseljem je spremljal vse moje delo in veselil se je z mano vsakega doseženega uspeha. To ga je nekoč zapeljalo celo predaleč.

Bilo je to takrat, ko sem snoval paroplovbno družbo združenih dalmatinskih brodolastnikov. Oficijelne vesti v dunajskih časnikih govorile so že o sprejemu mojega načrta kot o popolnoma gotovi stvari. Kar me nekega dne iznenadi »Slovenski Narod« s Trillerjevim uvodnim člnakom, v katerem slavi ta uspeh mojega dela in v superlativih govori o mojih zaslugah. Vstrašim se te prenagljenosti. Vedel sem, da izzove protiakcijo zavistnežev, ki utegne stvari škodovati. Zlasti sem takoj jel misliti na dr. Šusteršiča. Zato očitam dr. Trillerju, ko ga najdem v »Ljubljanski kreditni banki«, zakaj je članek brez moje vednosti priobčiti dal. On se izgovarja, da je sedaj, ko jo je potrdil »Fremdenblatt«, stvar že brez dvojbe sklenjena in da si kot prijatelj ni mogel kaj, da ne da izraza svojemu veselju. Videč mojo skrb in čuteč nerazpoloženje, ki se me je zaradi tega njegovega koraka polastilo, spremi me do doma, da me potolaži. Dobre volje, ki je izvirala iz prijateljskih čutil, pač nisem zanikaval; a bojazni me kljub vsi svoji zgovornosti ni mogel rešiti. Žal da se je le prehitro obistinila. Dr. Šusteršič je posegel na Dunaju vmes in je dosegel, da se je vlada odmaknila od načrta, o katerem je sama urbi et orbi javljala, da edini odgovarja njenim intencijam.

Kakor z mano, vezalo je dr. Trillerja tesno prijateljstvo tudi z dr. Tavčarjem. To kaže njegovo pismo

z dne 24. januarja 1897, v katerem — govoreč o njem — pravi: »Jaz spoštujem moža kot lep značaj v zasebnem in političnem življenju, posebej pa še kot svojega — ne sramujem se to izreči — dobrotnika in vsikdar me boli srce, kako napačno ga sodijo zlasti pokrajinski Slovenci.« — Dne 26. marca 1899 pa mi piše: »V srce se mi smili ubogi dr. Tavčar, ki hvala svoji poljanski trmi nosi — liki novo jagnje božje — vse grehe Malovrhove, Slančeve è dell' altra compagnia bella. Tega mož ni zaslužil in nikdar ne more, če tudi bi imel včasih brzdati svojo poljansko — kri. Jaz ga poznam in prav zaradi tega ga visoko čislam (ne glede na to, da je moj osebni dobrotnik), branim ga na desno in levo — žal da čisto brezuspešno.«

To dvojno prijateljstvo — dasi kaže vse lepe poteze srca — ga je končno privedlo v čuden in zanj brez dvojbe neprijeten notranji razpor. Zgodilo se je to pri vprašanju moje potrditve ali nepotrditve za župana. Po intervenciji dr. Šusteršičevi zahteval je bosenski cesarski namestnik, general Potiorek, da se naj moja sedma izvolitev za ljubljanskega župana ne predloži cesarju v potrditev. Vlada se je temu upirala, ker je bilo vendar nekam nevarno dopustiti, da se v normalnih razmerah vojaški krogi vtikajo v upravne razmere države. Po drugi strani bi bila pa — ker je dobro vedela, odkod ta zahteva prvotno izvira in kaj njen inspirator za njo pomeni — rada Potiorku vstregla. Zato je posegla k že preizkušeni metodi — dvornosvetniškega posredovanja. Obrnila se je do dr. Miroslava Ploja z željo, naj bi se peljal v Ljubljano in dosegel, da se županstvu odpovem.

Dr. Ploj javil je svoj prihod dr. Trillerju; leta me pa o njem ni obvestil, dasi je vedel, da lahko v dobri uri pridem v Ljubljano iz Cerkljan, kjer sem bival na oddihu. Razpravljala sta marveč z dr. Tavčarjem sama z njim. Po njegovem odhodu pisal mi je dr. Triller dne 11. julija 1910:

»Danes je bil tu Ploj. S Tavčarjem sva Ploju položaj temeljito razjasnila ter mu povedala, da je vsaka resignacija od Tvoje strani absolutno iz-

kljućena, temveč Tvoja zopetna izvolitev — ako bi ne bil potrjen — neizogibna.

Ploj je sicer povedal, da vojaški krogi neizprosno zahtevajo Tvojo glavo, pa sva ga s Tavčarjem informovala, kako krivico Ti delajo oziroma kako krivo so poučeni.

Mi ne bomo odjenjali, pa naj se zgodi, kar se zgodi. Ta utis je odnesel tudi Ploj.

Zategadelj — sursum cor, zadnja beseda še ni izpregovorjena in vlada se bo vendarle morala temeljito premisliti, predno izzove konflikt z nedoglednimi posledicami.

Na vsak način pa ohrani popolno zaupanje v svoje prijatelje.«

Ko sem se dan kasneje vrnil v Ljubljano in sva se z dr. Trillerjem sestala, nisem ga pustil v dvomu, da ni bilo prav, da me o prihodu Plojevem ni obvestil. Izgovarjal se je, da me ni maral motiti v počitniškem miru, obljubil pa, da poslej z dr. Tavčajem ničesar ne ukreneta brez moje vednosti.

Dne 9. avgusta naznanil mi je dr. Triller, da se je Ploj zopet oglasil. To pot s predlogi »dogovorno z vlado«. Zame je bilo to dokaz, da se vlada ne upa predložiti cesarju nepotrditvenega dekreta k podpisu, dasi je oficijozno razglašala, da to stori.

Dne 13. avgusta piše mi dr. Triller, da je šel dr. Ploj k Schwarzu vprašat, če bi bila potrjena morebitna dr. Tavčarjeva izvolitev. Osupnilo me je to. Zopet namreč nisem bil obveščen o Plojevem prihodu in zopet se je za mojim hrbtom razpravljalo z njim. Tedaj o meni brez mene in to v tisti sapi, ko me je dr. Triller pismeno zagotavljal: »Z dr. Tavčarjem sva soglasnega mnenja, da Ti je stranka v tem slučaju dolžna brezpogojno pokorščino in da se sme storiti le to, kar boš Ti spoznal za pravo.«

Kaj je za vlado pomenilo dr. Plojevo vprašanje, mi je bilo nad vse jasno. Prav nič jej ni bilo več potreba napenjati birokratske bistroumnosti, da izve, če

stoji stranka neomajno za mano, ali ne. In to je želela izvedeti. Zato dr. Plojeva akcija »dogovorno z njo«. Po tem vprašanju pri baronu Schwarzu se je dalo kar otipati, da me je stranka pripravljena žrtvovati. Kljub temu, da me je dr. Triller v pismu z dne 9. avgusta zagotavljal: »Naša zvestoba Ti je gotova v vsakem slučaju.«

Nič ni naravnejega, ko da se je vsled takega postopanja — dasi ga je dr. Triller v pismu z dne 24. avgusta skušal zagovarjati z »mogočo nerodnostjo« — najino medsebojno razmerje izdatno ohladilo.

48. Dr. Ivan Tavčar. 1./II. 1912.

S Tavčarjem sva se kot dečka seznanila že v Mengšu. Prihajal je namreč k svojemu stricu, kaplanu Nacetu Tavčarju, na počitnice in leta ga je nekoč, ko sem po končanem drugem razredu normalke prišel na prve svoje velike počitnice, pripeljal k nam. Od takrat je bil mali Tavčar skoro vsak dan pri nas in sva se po našem in sosednjih vrtovih lovila; mati nama je pa — da se prikupi gospodu Nacetu — kupila vselej maslenih rogljičev ter nama skuhala kaj boljšega. Ob njenem pogrebu se je dr. Tavčar tega še posebno spominjal in je ginljivo govoril o njeni srčni dobroti.

Dr. Ivan Tavčar.

Kakor prve počitnice, tako je bilo tudi druge, ko sva končala tretji normalni razred. V četrtem sva prišla v isti oddelek pod učitelja P u t r e t a. To leto sva si bila v šoli najboljša tovariša in prijatelja.

Na gimnaziji sva se razšla. Tavčar je prišel v oddelek a, jaz v oddelek b. Ker je bil njegov stric ta čas iz Mengša premeščen, nisva se sešla več in sva se eden drugemu dokaj odtujila.

Ob moji preselitvi v Ljubljano bil je dr. Tavčar koncipijent pri odvetniku dr. Janezu Mencingerju v Kranju. Prihajal je često v Ljubljano, kjer sva se sempatja tudi srečavala in pozdravljala; a v bližjo dotiko ni stopil z mano. Bila sva pač oba gorenjski grči, eden kljubovalnejši od drugega.

V mojo pisarno je bil že leta 1876. vstopil Jakob Avšič, Tavčarjev sošolec z gimnazije. Avšič bil je pri svojih součencih jako priljubljen. Imenovali so ga splošno le »Jaka« ali »Jakec«. Z njim je dr. Tavčar občeval ob svojih prihodih v Ljubljano in se je pri njem informoval tudi o mojih razmerah. Na to me nekoč, ko se srečava v »Zvezdi«, iznenada ogovori.

Od tedaj dalje sva se našla večkrat, si postala zopet prijatelja, in sem mu koj, ko se je bil kot odvetnik naselil v Ljubljani, v dokaz tega prijateljstva izročil pravno zastopstvo banke »Slavije«.

Ko sva pričela javno delovati in sva spoznala, da imava oba prilično isto politično prepričanje in enake težnje, postajalo je to prijateljstvo še tesnejše. Dr. Tavčarja smatral sem za enega najboljših, ako ne za najboljšega slovenskega novelista in sem ga zato jako cenil in spoštoval.

Kmalu se je izkazal tudi za jako spretnega političnega pisatelja in je zato bilo čisto naravno, da sva se na skupnem poprišču našla, ko sem bil začel izdajati »Slovana«.

Od tedaj shajala sva se skoro vsak drugi dan.

Dr. Tavčar se je tistokrat bil zagledal v nežno krasotico Andreano, hčerko deželnega predsednika barona Winklerja. Poizkusil je poizvedeti, če bi jo dobil, ko bi jo zasnubil. Odgovor je bil negativen. Tej okolnosti je v precejšnji meri pripisati njegovo nerazpoloženje do barona Winklerja, ko se je bil vnel proti njemu načelen politični boj.

Kmalu na to zaslovela je v narodnih krogih ljubljanskih mlada gospica Franja Košeninova, nečakinja znanega bogatina Jakoba Lukmana, po domače »Špickramarja«. Bila je živahna osemnajstletna deklica lepe vnanjosti in prikupljivega vedenja. Dr. Tavčar vnel se je zanjo in prosil me je, da sem ga ob večerih spremljal na izprehodih po potih, koder je hodila ona. Začel jej je pošiljati cvetice in kmalu je bila stvar tako daleč, da jo je lahko zasnubil in dobil tudi obljubo, da ga vzame. V dan svatbe, ki je bila v Lukmanovi hiši na Poljanski cesti, bil sem njegove sreče vesel, ko svoje lastne.

Dr. Tavčarja imel sem rad, ko samega sebe. Zelo privlačno je name uplivala njegova prirodnost in poljanska dovtipnost in rad sem se zabaval ob njegovih šegavih zabavljicah, s katerimi je v veselih družbah obkladal prijatelje in znance. Zato sva bila mnogo skupaj. Še ko mu je oskrbovala gospodinjstvo sestra Marijana, bil sem večkrat pri njem. Kasneje pa sem bil često njegov in ljubeznjive njegove soproge gost. Tudi on je zahajal rad in pogostoma k meni. Ob takih osebnih obiskih sva deloma v veselih, z dovtipi prepletenih, deloma v resnih pogovorih razpravljala o vseh vprašanjih in prikaznih našega javnega življenja.

Razprave so bile pa včasih jako žive. Oba sva namreč bila iz trdega lesa, ki se da prej zlomiti ko upogniti. Zato sva navadno do skrajnosti branila vsak »svoj prav«. Ali navsezadnje so prijateljska čutila premostila nasprotja, tako da sva vendarle mogla vleči za isto politično vrv. V glavnem vprašanju sva si bila namreč edina. Oba sva boj za pravice slovenskega naroda smatrala za prvo in najvažnejšo dolžnost. Potemtakem sva ta boj usmerila pred vsem proti vladi, katera nam je kljub jasnim določbam ustave te pravice zadrževala in kratila. Potem seveda proti uradništvu, ki je vršilo njeno voljo in naposled proti vsem onim politikom, ki so za drobtinice iz njenih rok zapostavljali načelno važne naše narodne zahteve, katerih nekatere so bile naravnost eksistenčnega pomena za Slovence.

Glede taktike se pač v vseh točkah nisva nikdar zediniti mogla. Onega slovanskega čutenja, ki je prevevalo mojo dušo, namreč dr. Tavčar ni imel. Njegovo bivanje na Dunaju v letih, v katerih je poslušal prava na tamošnjem vseučilišču, je tudi v njem zapustilo nekaj podobnih sledi, kakršne smo opažali pri njegovih manje nadarjenih tovariših. Pač so prihajali domov z iskreno ljubeznijo do svojega naroda in svoje krasne slovenske domovine; a smisel za polno pojmovanje velikega slovanskega vprašanja jim je zasenčeval sijaj nemštva, ki jih je obdajal na Dunaju ob vsakem koraku. Najklasičnejši in naravnost nazoren vzgled za to nam je genijalni pesnik in pisatelj Josip Stritar, na katerega je dunajska okolica uplivala v naznačeni smeri tako jako, da se je v njegovi duši zakotvilo skrajno pesimistsko mišljenje o Slovanstvu in njegovem kulturnem poslanju; poleg tega pa tem večje sovraštvo do Rusije, čembolj je v očeh Evrope postajala njegova predstaviteljica in pokroviteljica. S tem, da sem bil dr. Tavčarja pripravil tako daleč, da se je peljal z mano v Djakovo, da je jel zahajati k narodnim slavnostim v Zagreb in da je potoval v Prago k polaganju temeljnega kamna za Palackega spomenik, pripravil sem ga bil šele do intenzivnejšega zanimanja za slovanski svet. Od tod se dá razložiti oni v naši javnosti dobro znani razpor, ki je na primer bil opažati v najinem zadržanju glede zveze z Nemci na Kranjskem in glede stališča ob uvedbi splošne in enake tajne volilne pravice za državni zbor.

Leta 1884. zahteval sem v narodnem volilnem odboru, da kandiduje v občinski svet tudi dr. Tavčarja. Naletel sem na hud odbor, kajti ljudje so bili takrat ravnotaki, kakršni so dandanes: nobenemu mlademu človeku ne puste naprej. Proti kandidaturi dr. Tavčarjevi bili so splošno najrazličnejši ugovori, katere sem z mladostno zgovornostjo izpodbijal. Najhuje se je vsajal rokavičar Jan Nepomuk Horák, rodom Čeh, ki si je bil pridobil velik ugled, ker je bil narodno zaveden in ustanovitelj »Obrtnega pomožnega društva«. Ko sem izpodbil vse ugovore, pri-

šel mi je s trditvijo: »Kaj hočete s takim človekom; saj je premlad!« Na to sem mu odgovoril, da sedim sam že dve leti v občinskem svetu, ko sem vendar mlajši od dr. Tavčarja. Horák, ki je bil, kakor Regali, načelen nasprotnik doktorjev, ni imel drugega odgovora, ko: »Ja, to je pa kaj drugega!« — Na ostale je moja ugotovitev učinkovala in posrečilo se mi je prodreti z dr. Tavčarjevo kandidaturo.

V dobi, ko je v »Narodni tiskarni« nastala kriza zaradi Krutorogovega članka o papeštvu, šlo je za to, kdo naj prevzame predsedstvo tiskarne. Šuklje, Kersnik in drugi nekateri so takrat mislili, da se jim posreči izviti list iz najinih rok. Iskali so zatorej pooblastil delničarjev za občni zbor. Letega so se potem udeležili in Šuklje je z velikanskim patosom govoril, da ga ni hujšega radikalca, kakor je on, da pa mora pisavo »Slovenskega Naroda« obsojati. Ker sem razmere v »Narodni tiskarni« že dolgo in dobro poznal, ponudil je dr. Tavčar meni, naj prevzamem predsedstvo, kajti videla sva, da imava na občnem zboru večino. Glede na to pa, da sem imel mnogo opravka zunaj Ljubljane ter sem bil zato večkrat odsoten in bi potemtakem nadzorstvo »Narodne tiskarne« ne bil mogel izvrševati tako, kakor potreba, glede dalje na to, da je itak že Dragotin Hribar z Antonom Knezom in za njima Josip Lavrenčič bil v upravi tiskarne napravil red in jo s tem postavil na takšno stališče, ki je za bodočnost obetalo vse najboljše, odklonil sem d. Tavčarjevo ponudbo ter prepustil njemu predsedstvo delniške družbe »Narodne tiskarne«. Ono je od tedaj ostalo v njegovih rokah. S tem seveda tudi vrhovna odločba o pisavi »Slovenskega Naroda«.

Ko je s tem, da je postal predsednik »Narodne tiskarne«, dobil v roke »Slovenski Narod«, poostril je boj, ki ga je »Slovenski Narod« bojeval že tistokrat z duhovniško stranko, v pravo farško gonjo. Meni ta način boja ni bil všeč in sem zato dr. Tavčarja večkrat svaril pred njim. Narodna stranka imela je takrat med duhovniki stare šole še dosti privržencev, a ta

pisava »Slovenskega Naroda« je skoro vse do zadnjega odpodila iz stranke.

Ravno ta farška gonja bila je povod, da me je dr. Šusteršič vabil, naj ustanovim posebno stranko, češ, »do Vas ima vse zaupanje in vsa Slovenija pojde za Vami«. Ker sem to odklonil, izdal je dr. Šusteršič parolo: »naj se na surovosti odgovarja še z večjimi surovostmi« in »Slovenec« je začel polemike, ki so prekašale vse, kar se v tem oziru misliti da.

Ko je leta 1883. kandidoval dr. Tavčar v deželni zbor, razposlal je duhovnikom ljubljanske okolice okrožnico, o kateri mi preje ni ničesar omenil. Ko mi je prišla v roke, začudil sem se ne malo in dejal sem si takoj, da tega ni pametno storil.

Ko se snideva, povem mu to brez okolišev. Na svoje nemalo začudenje imel sem sedaj priliko spoznati prijatelja od strani, od katere ga doslej še nisem poznal.

»Svoje dolgove plačaj, berač!« zadere se nad mano razdraženo in me jezno ošine z očmi. Kar zdrznil sem se. Ne da reagujem, odidem. Najina prijateljska vez bila je takrat postavljena pred težko preizkušnjo. Za tisoč goldinarjev je šlo. Dr. Tavčar je bil takrat že v ugodnih pridobitnih razmerah, jaz še v krizi, o kateri sem govoril v enem prejšnjih poglavij. Izposodil sem si jih bil torej pri njem. Da sedaj za denar ni v zadregi, sem vedel. Njegova osorna terjatev je bila torej žaljiva. Nek notranji glas mi je dejal, naj vrnem nemilo za nedrago in pretrgam prijateljsko razmerje. Toda noč, ki sem jo prebil brez spanja, me je pomirila. Natančnejše premišljevanje položaja me je poučilo, da sem kriv sam. Saj ni bilo treba izposojati si denarja ravno pri dr. Tavčarju. Če sem že to storil, pa naj samemu sebi pripišem, da sem prišel v tako odvisnost od njega, v kakršni me — po oni terjatvi sodeč — smatra.

In moj sklep je bil storjen. Dejal sem si, da ga pred njim samim osramotim, ako mu dolg vrnem koj naslednjega dne. Toda kako? Bil sem skoro suh. Le za najpotrebneje sem imel še nekaj goldinarjev. Dolgo

prevdarjam, kako in kje dobiti tisočak. Sram me je bilo iskati posojila. Saj nisem dal nikdar znati, da živim v tesnih razmerah. A sila kola lomi. Premagal sem sramežljivost in stopil k Vasu Petričiću. Nezmožen sem popisati, v kaki zadregi sem bil, predno sem spravil iz sebe, kaj me je k njemu privedlo. Vaso pa, ne da izpregovori besedo, odpre blagajnico, vzame iz denarnika, ki ga potegne iz tresorja, tisočak in mi ga izroči z besedami: »Evo Ti novca. Ne hiljadu, deset hiljada bih Ti pozajmio. Radi odplate nemoj imati brige. Nije mi žurno.«

Koj tisti trenutek hitel sem k dr. Tavčarju. Rdečica ga je oblila, ko sem mu pomolil tisočak in ga prosil, naj mi izroči menico, katero sem mu za večjo varnost dal ob izposojanju. Od tedaj sem si nasproti njemu ohranil vedno popolno neodvisnost. Pozabil tega mučnega dogodka pač nisem nikoli; žela pa mi ni ostalo v srcu. Posledica tega je bila le, da sem od tedaj nasproti dr. Tavčarju s tem večjim naglasom zastopal svoje mnenje in politično prepričanje. V potrebah mi je potem še večkrat z denarjem pomagal Vaso Petričić in kasneje jako kulantno tudi Fran Kolmann.

Ker je duhovščina dr. Tavčarjevo ponudbo soglasno odklonila, bilo je užaljeno njegovo samoljubje in ostala mu je neka jeza do duhovstva sploh. Sam mi je čez nekaj leta na to dejal: »Ko bi bil šel v semenišče, bi bil danes kak prav fanatičen in borben kanonik ali celo škof«; izrek, ki je jako značilen za presojanje marsikakih nagibov njegovega javnega delovanja.

Ko sva prišla oba v deželni zbor, nastopala sva s početka složno, dogovorivši se preje o vseh zadevah, ki sva jih mislila spraviti v razpravo. A že pri deželni hipotečni banki pustil me je dr. Tavčar, ne da bi me bil preje o tem obvestil, na cedilu. Na moje očitke izgovarjal se je s skrbjo za rast in procvit Mestne hranilnice.

Kmalu nato razpravljalo se je v deželnem zboru vprašanje, ali naj dežela prevzame garancijo za priori-

tete dolenjskih železnic ali naj plača stavbni prispevek 500.000 goldinarjev. Bil sem za prevzetje garancije, ker sem po zrelem uvaževanju prišel do prepričanja, da se bodo železnice izplačale in da bo torej iz tega naslova dežela le v prvih letih imela doplačila. Prišel sem pa na misel, da bi se 5% od onih 500.000 goldinarjev, katere si dežela prihrani, ker ne plača gradbenega prispevka, vsako leto nalagalo v poseben fond. Iz tega fonda bi se predujmoma plačevali oni zneski, ki bi zaradi prevzete garancije bili kdaj potrebni, sicer pa da bi se rabil za železniške namene dežele Kranjske sploh. Razodel sem to svojo misel dr. Tavčarju in on me je naprosil, naj ta predlog prepustim njemu, rekoč: »Vendar se ne boš samo ti v deželnem zboru postavljal s pametnimi predlogi!« Ker mi ni bilo za osebno reklamo, temveč samo za stvar, prepustil sem mu predlog prav rad in z neznanskim veseljem mi je po seji železniškega odseka, čegar član je bil, dr. Tavčar pripovedoval: »Ti ne veš, kakšno senzacijo sem zbudil s Tvojim predlogom. Schwegel me je hvalil kot finančni genij prve vrste!« Tega otročjega veselja bil sem vesel tudi jaz. — Še lansko leto sem čital, kako so v deželnem zboru celo Šusterčevci hvalili ta predlog. Ko dr. Šusteršič sedaj izve, na čegavi njivi je ta zel zrastla, utegne tudi fond, ki se je po tem predlogu nabral, porabiti v svoje strankarske namene, kakor je že porabil vseučiliški fond.

V dobi mojega županovanja bil je državni poslanec ljubljanski Josip Kušar. Imel sem često opravka pri osrednjih uradih na Dunaju in prosil sem ga, da me je spremljal k dotičnim referentom. Na svojo žalost moral sem se prepričati, da si Kušar ni mogel pridobiti ne ugleda in ne vpliva. Zato me je v srce peklo, ko sem videl, da ima ravno poslanec naše najvažnejše občine med slovenskimi poslanci takorekoč najmanj upliva. Ko so torej prišle nove volitve in se je pri meni zglasil deželnosodni svetnik Ivan Vencajz, takratni predstojnik za mesto delegovanega okrajnega sodišča v Ljubljani, in mi je naznanil, da bi rad kandidoval v državni zbor ter me vprašal, če bi

ga hotel podpirati; obljubil sem mu to podporo takoj. Vencajza sem namreč poznal kot izvrstnega jurista, kot vseskozi narodnega uradnika in na vse strani neodvisnega sodnika in slišal sem ga od vseh naših juristov, zlasti tudi od dr. Tavčarja in dr. Majarona, vedno hvaliti in poveličevati. Če se je torej tak mož oglasil za državnozborskega kandidata, bil sem si takoj na jasnem, da bi silno dobro zamenil poslanca Kušarja, o katerem poslednjem sem mislil, da mi bo mogoče pregovoriti ga, naj ne kandiduje več.

Ko je prišel čas volitev, oglasil je Ivan Vencajz kandidaturo pri izvrševalnem odboru v Ljubljani. Govoril sem nato z bivšim poslancem Kušarjem ter mu predočeval, da bi bilo bolje, ako on svoje kandidature ne prijavi. Odgovoril mi je, da jo prijavi, češ, da mu je dr. Tavčar rekel, naj od svoje kandidature na noben način ne odstopi. Kušar je pri tem dobrodušno pristavil: »Pa še Ti me podpiraj, saj veš, da mi tistih dnevnih deset goldinarjev pri mojih razmerah prav pride.«

Bil je sklican shod zaupnikov in pokazalo se je takoj, da so bili zaupniki po dr. Tavčarju in njegovem koncipijentu dr. Josipu Kušarju obdelani glasovati za očeta poslednjega, bivšega poslanca Josipa Kušarja. Razprava je bila živahna in zaupniki so se razšli, ne da bi bili glasovali. Pri drugi seji, pri kateri sem iz neke posebne liberalnosti trpel, da je za svojega očeta govoril in agitoval njegov sin dr. Josip Kušar, prišlo je do glasovanja. Kandidatura Kušarjeva zmagala je z dvema glasovoma večine. Na to sem proglasil, da se večini podvrgavam tudi jaz; da sicer ne bom delal za Kušarja, da bom pa zanj glasoval in priporočal tudi vsem dugim v tem obziru disciplino.

Pri volitvah je bil izvoljen zopet Kušar, ki bi bil gotovo padel, ko bi se bil jaz postavil proti njemu. Dr. Tavčar mi je kasneje nekoč priznal, da bi res bilo veliko boljše, ko bi bil takrat prodrl Vencajz, da je pa on za Kušarja delal zato, ker ga Vencajz ni prišel prosit, naj podpira njegovo kandidaturo. Tedaj zgolj iz užaljenega samo-

ljubja. Vencajz pa mi je od takrat, dasi sem se za njegovo kandidaturo z vso silo zavzemal in do končnega glasovanja na shodu zaupnih mož tudi zvesto zanj stal, postal hud osoben protivnik in mislil je menda na vse načine, kje in kako bi mi škodoval. V tem se je nečesa domislil.

Ko je premeščen bil iz Krškega za predstojnika za mesto delegovanemu okrajnemu sodišču v Ljubljano, imel je navado, da je vsako jutro hodil zajtrkovat na Gornji Rožnik. Sestajal se je ondi z nekaterimi drugimi zgodnjiki, med katerimi je bil tudi knjigovodja banke »Slavije« Ivan Přibil. Leta je Vencajzu med drugim, kajti zabave pri zajtrku vrtile so se okoli raznih predmetov, pripovedoval, kakšne dohodke imam kot ravnatelj banke »Slavije«. Bržkone mu je naslikal stvar še v veliko svetlejših barvah, kakor je bila v resnici. Teh pogovorov spomnil se je sedaj Vencajz in sklenil je — z namenom, da se mi maščuje — ustanoviti mi konkurenčno zavarovalno podjetje, misleč menda, da me s tem gmotno oškoduje. Tako je — po znanem reku, da imajo včasih mali uzroki velike posledice — nastala »Vzajemna zavarovalnica v Ljubljani. Namena, ki je bil glavna pobuda za nje ustanovitev, Vencajz ni dosegel. Meni iz tega ni nastala nikaka škoda. Nova zavarovalnica mi je bila le v pobudo za intenzivnejše organizatorno delo in poslovni uspehi so vsled tega bili še ugodnejši.

Vencajza sodil sem napačno. Kakor hitro je namreč propadel kot državni poslanec za Ljubljano, obesil se je duhovniški stranki za škrijce in postal je njen državni poslanec, dokler mu niso nekega dne dali razumeti, da je njegovega poslančevanja dovolj. Poleg tega mu je pa poslansko življenje zagrenil dr. Ivan Tavčar, ki je proti njemu vprizarjal cele križarske vojske, potujoč od shoda do shoda in govoreč s plamenečimi besedami proti njemu. Izrabljal je v tem boju celo njegove osebne napake in slabosti.

V občinskem svetu ljubljanskem delovala sva z dr. Tavčarjem s početka složno. Najini predlogi bili so taki, da je mogel on podpirati moje, jaz pa njegove.

Saj so se tikali vedno nacijonalno pomembnih vprašanj ali pa so vsebovali važne novotarije gmotne prirode.

V tem je prišel potres leta 1895. Za pomožno akcijo dajal sem inicijativo jaz; a prijateljski oziri so mi velevali na shode, ki sem jih v dosledku te akcije zamišljal, vabiti vselej v svojem in njegovem imenu. Podrobno delo je bilo in je ostalo v mojih rokah. To je naravno moralo mestno prebivalstvo zapaziti in zato ni čudo, da je bilo čemdalje pogosteje čuti glasove: »Hribar bi moral biti naš župan!«

Dr. Tavčar je imel navado, da je, če je hotel po ovinkih kaj doseči, prišel k meni in mi je to pol v šali pol resno namignil. Vedel je, da ga bom razumel in znano mu je bilo, kako umevam prijateljstvo. Izkušnja ga je poučila, da se nikdar ni motil. To je bil razlog, da se je tudi v tem slučaju poslužil označene metode.

Spomladi leta 1896. peljal sem se nekoč z njim in njegovo soprogo na neko slavnost v Zagreb. Z nami v istem voznem oddelku je bil tudi dr. Fran Stor, odvetnik v Ljubljani. Dr. Tavčar zleknil se je bil po eni strani voznega oddelka, mi ostali trije pa smo sedeli nasproti njemu na drugi strani. Vrstili so se pogovori in zbijale šale. Kar naenkrat med postajama Videm in Brežice, ko smo se bili ravno zaradi nekega dovtipa vsi smejali, pravi dr. Tavčar nenadoma: »No, ali ste že slišali, da bi moja žena utegnila postati županja? Čedalje popularnejša postaja namreč v Ljubljani misel, da ima dr. Tavčar postati župan.«

Vse svoje življenje bil sem altruistiški navdahnjen. Ko bi bil prepričan, da bi delovanje dr. Tavčarjevo v oni usodepolni dobi, katera je zahtevala od župana toliko mučnega drobnega dela, moglo obroditi zaželjene sadove, bil bi ta njegov migljaj sprejel tako, kakor je želel. Tako pa sem se delal, ko da sem čisto preslišal to opombo, ob kateri je njegova soproga zardela in se je zasmejala; dr. Fran Stor pa se je smejal tako topo, kakor je to o gotovih prilikah pri njem bilo v navadi.

Le besede nismo več govorili o tem. Videti je pa bilo, da se je streznil tudi dr. Tavčar. Vstal je, sedel nasproti nam in ostal je do Zagreba zamišljen.

Kmalu na to je v klubski seji prišlo na vrsto vprašanje o županski volitvi. Občinski svenik Ivan Gogola predlagal je mene. Ob splošnem odobravanju bil je ta predlog takoj in brez debate sprejet. Dr. Tavčar sedel je takrat — v obraz jako zardel — mirno na svojem sedežu.

Ko smo šli iz klubske seje, pridruži se mi in mi pravi, da je on za načelo, naj se župani večkrat menjavajo, češ, da ni dobro, ako kdo predolgo županuje, ker drugi sicer nimajo prilike pokazati svojih upravnih zmožnosti. Menil je, da bi najbolje bilo, da se župani menjavajo vsaka tri leta. Odgovoril sem mu, da baš nasprotno s čestim menjavanjem kontinuiteta uprave silno trpi, da je torej najbolje prepustiti odločbo o tem, kdaj naj bi se novo osebo posadilo na županski stolico, sodbi občinskega sveta.

Prva tri leta mojega županovanja šlo je vse gladko in tudi za drugo poslovno dobo bil sem soglasno predlagan v zopetno izvolitev. Nekako peto leto mojega županovanja pa mi nekoč dr. Tavčar, ko na poti iz neke seje na magistratu stopava mimo Hamannove trgovine proti domu — ko tako slučajno — pravi: »Kdaj se boš pa ti naveličal županovanja? Saj imaš vendar le gmotno škodo od tega!«

To je pravzaprav bilo res. Prejemal sem namreč letne plače 4800 kron. Ker sem si bil omislil lastno kočijo in konje, kar me je stalo gotovo toliko, ako ne več, jasno je, da mi od te plače ni preostajalo prav nič. Pri tem sem pa svojemu častnemu uradu žrtvoval še čas in trud, ki bi mi bil — porabljen v poklicnem delu — donašal dokaj dohodkov. Vprašanje je bilo torej postavljeno na realni podlagi. — Toda meni ni bilo do gmotnih koristi. Ko bi bil mislil nanje, ne bil bi županske volitve sploh sprejel.

Stopi mi pred oči, kaj sem med tem izvršil in kaj zasnoval. Zato mu odgovorim, da želim izvršiti pro-

gram, ki sem si ga postavil in da za javni blagor rad žrtvujem del svojih gmotnih koristi.

Po tem mojem odgovoru zavel je kmalu drug veter. Vedno me je pekla zveza z Nemci, katere prvotni inicijator je bil Šuklje.

Kmalu se je bil zanjo ogrel tudi dr. Tavčar. Jaz sem vselej, kadar se je o tem vprašanju razpravljalo, svaril pred tako zvezo kot nemoralno in sem priporočal iskati modus vivendi z drugo slovensko stranko. Ko so potem prinesli v klub vest, da se konservativni slovenski poslanci pogajajo za zvezo z Nemci in so s tem utemeljevali taktično opravičenost, da jo sklenemo mi, bil sem v velikem razporu sam s seboj. Nameraval sem se odpovedati mandatu in sem tega omenil v nekem pismu svojemu dobremu prijatelju Vjekoslavu Spinčiću. On mi je na to dne 17. decembra 1892 odgovoril z Dunaja takole: »Pišem Ti ovo par redaka glavno zato jer si rekao u pismu 13. t. m., da si na skoku iz pokrajinskog sabora — i to jer Ti brani značaj postupati proti svojim osebnim prijateljem, i jer Ti dosljednost ne dopušča ići s njimi. Ne zameri al osobno prijateljstvo nejma nikad odlučivati u javnom življenju. Ako su po Tvojem osobnom uvjerenju zašli Tvoji osobni prijatelji na stranputicu u javnom življenju, Ti njim možeš i nadalje ostati osobnim prijateljem, al zato netreba, pače ne smješ da jih sljediš na stranputicu u javnom životu; pače netreba nit ne smješ, radi toga javno življenje zapustiti, nego i kao osobni prijatelj zašlih nastojati odvrnuti jih na pravi put. Upravo s toga jer su zašli, je Tvoja to veća dužnost raditi, da jih odvratiš, a glavno da odvratiš zlo od svoga naroda.«

To pismo je v veliki meri pripomoglo, da nisem izvršil svoje nakane, da odložim deželnozborski mandat. Govoril sem potem dosledno proti zvezi z Nemci, pri čemer me je z veliko vnemo in prepričevalnimi razlogi podpiral zlasti poslanec Lenarčič, in sem končno dosegel tudi izmirjenje in zvezo obeh slovenskih strank. Ves srečen sem bil, ko smo ta dogodek naše domače politike praznovali slovenski deželni po-

ZBJ – Javna knjižnica

slanci s skupno večerjo v Kampoševi restavraciji v prvem nadstropju Schreierjeve hiše. Da na to bratovsko gostijo ni bilo dr. Šusteršiča, še skoro opazili nismo. Pa vendar je to imelo velik pomen. Bržkone je na sporazum pristal z miselnim pridržkom. Kmalu na to je namreč porušil bistveno določbo pogodbe in s tem dr. Tavčarju dal v roke kar se dá uspešno sredstvo za propagovanje zopetne zveze narodno-napredne stranke z Nemci, kar mu je končno tudi res uspelo.

V dosledku izmiritve in zveze slovenskih deželnih poslancev kandidovali smo v občinski svet ljubljanski pri takratnih dopolnilnih volitvah dr. Vinka Gregoriča in še dva druga pripadnika Slovenske ljudske stranke. Ko se je pa zveza razbila, bil je to za občinske svetnike Slovenske ljudske stranke povod, da so stopili v občinskem svetu v opozicijo. Dr. Tavčar jel se jim je sedaj naenkrat približevati. Začel je dr. Gregoriča klicati k sebi kot zdravnika, dasi je njegov rodbinski zdravnik od nekdaj bil vladni svetnik dr. Fran Zupanec. Posvetovanja njegova z dr. Gregoričem vedla so do ustanovitve I. društva hišnih posestnikov v Ljubljani. To društvo je dr. Vinko Gregorič ustanovil, da bi imel pri naslednjih volitvah trdno organizacijo proti meni v rokah. Sejal je zame prokletstvo, a rodil se je blagoslov, kajti kaj kmalu se je pokazalo, da imenovano društvo stoji bolj na moji strani. Pri naslednjih dopolnilnih volitvah je njegov ustanovitelj dr. V. Gregorič odletel celo iz občinskega sveta. Tako se je izjalovil naklep nastopiti proti meni ter onemogočiti mojo zopetno izvolitev za župana.

O tej priliki zdi se mi potrebno pojasniti nek dogodek, vsled katerega sem na veliko svoje obžalovanje, pa še večje veselje svojih političnih protivnikov prišel v deželnem zboru v jako neprijeten položaj. — Dr. Tavčar mi je nekoč v deželni zbornici s šegavim smehom na ustnicah pripovedoval: »Včeraj sem med svojimi političnimi spisi brskal in sem našel našo pogodbo z Nemci. In videl sem, da si se nam res iz-

muznil. Vsi smo jo podpisali; le Tvojega podpisa ni na njej!«

Kmalu na to sukala se je debata okoli te pogodbe. Ker se v naglici nisem spomnil, da sta bila izgotovljena dva izvoda, zanikal sem, da bi jo bil podpisal tudi jaz. Kasneje mi je, ko sem si poklical v spomin posvetovanja o tej stvari, med katerimi sem dosledno svaril, da bi se z Nemci vezali, še prav plastično stopilo pred oči, kako sem oni izvod, ki ga je klub izročil baronu Schweglu, podpisal zadnji izmed članov kluba in kako je tedaj pristopil Janko Kersnik in dejal: »Videti moram vendar, kako bo Hribar pogodbo podpisaval s svojo srčno krvjo.«

A Schwegel bil je v deželnem zboru prečital besedilo pogodbe z mojim podpisom. Sedel sem torej — kakor se pravi — »v omaki«. Neprijetno je to sicer bilo, a ni se mi zdelo primerno otepati se, ker sem vedel, da je Schweglu dejansko stanje dobro znano. Dr. Tavčar je mojo pomoto seveda tudi takoj spoznal, a me — dasi sva si v deželnem zboru bila soseda — nanjo ni opozoril. Po njegovem veselem smehu, ki ga je brž po moji zaletelosti delil v medsebojnih pogovorih z veleposestniškimi poslanci, sklepal sem celo, da mu moja izpoddrsnitev napravlja mnogo zabave.

Ko se je bližal konec šestega leta mojega županovanja, postal je prijatelj dr. Tavčar še nestrpljivejši in našel si je bil novega zaveznika v občinskem svetniku Josipu Prosencu, ki je od nekdaj bil nagnjen k vsake vrste intrigam. Leta obdelaval je občinske svetnike enega za drugim ter je tudi dosegel, da so mu obljubili priti na neko zborovanje, v katerem se je imelo skleniti, da mene ne kandidirajo več za župana. O tem zborovanju izvedel sem slučajno po občinskem svetniku Antonu Kleinu in prišel sem tudi jaz nepovabljen nanje. Tu se je stvar naenkrat presukala. Mesto nezaupnice, katero je mislil predlagati Prosenc, prišlo je do izraza popolnega zadovoljstva z mojim županovanjem. Ko z mrzlim curkom polit koder odšel je Prosenc s tega zborovanja. Vendar pa dr. Tavčar ni obupal.

Ko se je v seji dne 13. februarja 1902 razpravljalo o proračunu za to leto, dvignil se je ter se je jel v srditem govoru zaletavati v mojo upravo. Nobena stvar mu ni bila prav. Očital mi je ustanovitev »Ljubljanske kreditne banke«, češ, da je leta na škodo »Mestni hranilnici«. Pri tem je čisto v nemar pustil, da sedi sam v njenem upravnem svetu in potemtakem vrši delo, ki je po njegovi trditvi »mestu na škodo«. Očital mi je celo vodovod, tedaj napravo, ki je ni bilo in je bržkone še danes ni popularnejše v Ljubljani, češ, da morajo meščanje za vodo preveč plačevati in da tega bremena še leta in leta ne bo konec. Toda ta »fulminantni« govor ni imel nobenega uspeha. Deloma sem govornika zavrnil sam, deloma je to storil v seji dne 14. februarja poročevalec Senekovič in dr. Tavčar je, ko je iz dvorane odhajal, čutil popolno osamljenost. Sedaj mu je priskočil na pomoč Josip Prosenc z novim manevrom. Stavil je namreč predlog na spremembo občinskega reda in občinskega volilnega reda, modrujoč, da mora, če se te spremembe udejstvijo, občinski svet razpuščen biti in da bo, ko pride do nove volitve župana, mogoče izpodbiti mojo kandidaturo. Prosenc, ki o pravoslovju ni imel pojma in se je delal učenega le zato, ker je par let služil za pisarja po odvetniških pisarnah, pa je s tem svojim predlogom izročil občinskemu svetu tako zmašilo, da ga je pravni in personalni odsek v prvi seji, v kateri se je o njem posvetoval, ob veselosti odsekovih članov dejal ad acta.

Obenem s to akcijo začela sta me napadati, odnosno se iz mene norčevati »Slovenski Narod« in »Osa«. Ti napadi tvorili so predmet posvetovanju kluba občinskih svetnikov dne 22. januarja 1906. leta. Seje so se pod predsedstvom dr. Karla Bleiweisa viteza Trsteniškega udeležili občinski svetniki: Jakob Dimnik, Anton Gorše, Fran Grošelj, Ivan Kejžar, Josip Kozak, Josip Lenče, Fran Maly, Ivan Plantan, Ilija Predovič, Andrej Senekovič, Anton Svetek, Ivan Šubic, dr. Karl

Triller, Ubald pl. Trnkoczy, Josip Turk in Fran Žužek.

Na seji je bil soglasno sprejet tale sklep:

»Klub izreka županu soglasno neomajno svoje zaupanje ter glede na napade v »Slovenskem Narodu« in v »Osi«, katere obsoja, izjavlja, da občinski svetovalci stoje kakor en mož za županom.«

Stavila sta predlog in ga utemeljevala občinska svetnika dr. Karl Triller in Ivan Šubic.

Sedaj je dr. Tavčar menda izprevidel, da je ves njegov trud, izpodnesti mi županski stol, zastonj in že naprej obsojen v neuspeh. To ga je po vsej priliki pripravilo do kesanja. Nekaj časa namreč po oni klubovi seji pride nekoč k meni in mi — v vidni zadregi, ves rdeč v lice — pravi skesano: »Ozdravljen sem sedaj popolnoma. Rad bi bil postal župan. Saj veš, da sem začel proti Tebi nastopati. Sedaj Te pa zagotavljam, da tega ne storim nikdar več. Priznavam namreč, da bi boljšega župana, kakor si Ti, Ljubljana ne mogla dobiti in jaz le ne vem, kam bi se dejal, ko bi imel stopiti na Tvoje mesto. Včasih sem že mislil, da ne pojde in ne pojde; a Ti si vedno znal mestno upravo vravnati tako, da je bilo dovolj denarja. Z deželnim odborništvom sem čisto zadovoljen in po čem drugem ne hrepenim in tudi več hrepenel ne bom.« — Tisto leto je tudi bilo, da mi je zadnji dan leta v spremstvu soproge prišel čestitat novo leto. Menda v potrdilo svojih gori navedenih besedi mi je ob tej priliki dejal, in je v posebno podkrepljenje ponovil, da je to edini novoletni obisk, ki ga to leto napravlja.

Kakor je »Slovenski Narod« gojil v »farški gonji« posebne vrste šport, tako ga je tudi posebno veselilo, ako se je od časa do časa mogel zaletavati v izvenkranjske Slovence. Sedaj je na to, sedaj na drugo stran prožil pušice. Rad bi bil dosegel, da bi bili izvenkranjski Slovenci slepo posnemali njegov način političnega boja.

Dobro vedoč, da kot narodni radikalci uživamo zunaj meja kranjske dežele prav veliko simpatij, svaril sem dr. Tavčarja, naj ta način zbadanja in napadanja opusti. Saj mi je bilo jasno, da naši izvenkranjski bratje pričakujejo iz Ljubljane podpore in vzpodbude v njihovem neravnem boju. Jasno mi je pa tudi bilo, da je njihovim voditeljem treba pustiti, da se v tem boju poslužujejo taktike, ki se po uvaževanju vseh razmer njim samim zdi primerna. Toda s Tavčarjem ni bilo govoriti. Če sem ga dobil dobre volje, se je včasih udal in je napade — katerih so bili zlasti često deležni tržaški Slovenci — ustavil; navadno je pa na vsako moje posredovanje le še huje zrobantil.

To je povzročilo, da so neko dobo med Ljubljano in Trstom nastale zelo napete razmere. Kakor ose so včasih tržaški rodoljubje, čijih delo se je odlikovalo po vzorni nesebičnosti in vztrajnosti, obsuli vsakega Ljubljančana, kadar je med nje prišel. Slišati je moral mnogo grenkih, žal, da več ali manj opravičenih očitkov. Kar težko se je bilo zagovarjati.

Mene so tržaški rodoljubje poznali kot svojega prijatelja. Saj sem jim bil — kakor sem v enem prejšnjih poglavjih povedal — vedno — in to tudi z materijalnimi dajatvami — na uslugo. Zato so se me oklepali z ljubeznijo in tega tudi nasproti drugim Ljubljančanom niso tajili. Imel sem torej priliko in možnost, da sem večkrat pobijal in odčinjeval razdraženo razpoloženje proti Ljubljani. O takih prilikah sem tudi vedno po možnosti branil in v zaščito jemal dr. Tavčarja. Za svojo prijateljsko dolžnost sem to smatral. Kolikor toliko sem tupatam uspeval; popolnoma pa megle nesporazuma in nezaupljivosti nisem mogel razpršiti nikdar.

To se je posebno eklatantno pokazalo proti koncu leta 1899. V Trstu je imel — kakor večkrat — opravka pri sodišču dr. Tavčarjev in moj prijatelj in pobratim dr. Josip Kušar. Po izvršenem opravilu sešel se je z dr. Otokarjem Rybářem. Naravno je, da sta začela brenkati na politično tamburico. In tu je iz dr. Rybářevih strun donela nekam preslišno hvala za

moje delo. Dr. Kušar razpihal je to stvar po svojem povratku v Ljubljano tako, da se je nadležen dim privalil do mene. Dr. Kušar je namreč prišel z očitkom, da intrigujem sam in po svojih uradnikih v Trstu proti dr. Tavčarju.

Ko to izvem, obvestim o njegovem očitku takoj dr. Rybářa. Na to prejel sem od njega tole pismo:

»V Trstu, dne 13. decembra 1899.

Velecenjeni gospod župan!

Vaše cenjeno pismo 11. tekočega meseca me je osupnilo kakor blisk iz vedrega neba, a hvaležen sem Vam za Vaše zaupanje. Pismo, katero pošljem dr. Kušarju, prilagam v prepisu pod...

Kakor tam pišem, se ne morem nikakor spominjati, da bi bil rabil besede, ki dopuščajo tako interpretacijo, kakor si jo je dovolil dr. Kušar. V kolikor se sedaj še spominjam, odgovoril sem na neke opazke glede Vaše cenjene osebe, da je Ljubljana lahko zadovoljna, da ima takega župana kakor je Hribar, ker takega ni še imela in tudi ga ne dobi več; da je to edini mož, ki ima široko obzorje in pravo slovansko prepričanje. Ne navajam teh besed, da bi se Vam morda laskal, temveč, da vidite, kaj sem v očeh dr. Kušarja zagrešil.

Mogoče je tudi, akoravno se tega sedaj ne domišljam, da sem Vam, kakor politiku, dal prednost pred g. dr. Tavčarjem; no ako sem tako govoril, izražal sem le mnenje tržaških Slovencev, a nikakor nisem podtikal to sodbo Vam ali kakemu Vašemu odposlancu.

Žalostno je, da se v Ljubljani smatra pohvalo ene osebe za napad na drugo, a najbolj obžalujem, da je ravno moja malenkost dala povod takemu nesporazumljenju.

Upam pa, da Vas ta pojasnila zadovoljijo ter ostajam

z odličnim spoštovanjem

dr. Rybář.«

V pismu do dr. Kušarja, čegar prepis mi je priložil, stoje med drugim tudi tele besede: »Meni je jako na tem ležeče, da se takoj pojasni vsako nesporazumljenje, kajti znati moraš, da delaš veliko krivico g. Hribarju, ki je med nami vedno le branil g. dr. Tavčarja.«

S pismom z dne 20. decembra 1899 opravičil se mi je dr. Kušar in je preklical vse svoje žaljive besede. Značilen je tale pasus njegovega pisma: »Poznam Te in cenim kot nesebičnega narodnega boritelja. O komur pa imam dobro sodbo, tistega ne sodim krivo in mu ne maram delati krivice. — Upam tudi, da Ti mene poznaš, saj sva svojčas ramo ob rami aktivno pospeševala eno prvih in najidealnejših narodnih institucij. Takrat si me lahko spoznal, da pošteno mislim in odkrito govorim, da pa zavratnost ni moja lastnost. Mogel si se pa tudi prepričati, da sem tedaj, če sem nekoliko dobre volje, malce preglasan, vihrav in nepremišljen.«

Iz teh pisem je nad vse jasno vidno, da sem se svojega prijateljstva do dr. Tavčarja tako živo in idealno zavedal, da sem ga branil in v zaščito jemal tudi za ceno, da si s tem zatemnim svojo lastno popularnost. Prav nazorno bo to iz pisma, katero mi je po napadu dr. Tavčarjevem v občinskem svetu dne 15. februarja 1902 pisal istrski deželni poslanec Slavoj Jenko. To pismo slove:

»Podgrad v Istri, 15. februarja 1902.

Dragi prijatelj!

Jako sem se razveselil danes, ko sem čital v obeh ljubljanskih slovenskih dnevnikih poročilo o seji tamošnjega občinskega sveta z dne 13. t. m. Kajti javno in nedvombeno se je pokazalo nasprotstvo dr. Tavčarja proti Tebi, o katerem nasprotstvu se že dolgo govori. Dobro, koristno je, da je do tega prišlo.

Ni ga Slovenca, kateri bi bil tako poznan po Slovenskem in drugod, kakor Ti, katerega delovanje za narod se sploh ceni. A res je pa tudi, da si mnogo

zgubil na popularnosti, ker se te je smatralo nekako soodgovornega za one gnjusne prostote, ki se izlivajo iz »Slovenskega Naroda« na duhovne in na nas »klerikalce«, sploh na vsakega, ki ne soglaša z dr. Tavčarjem.

Upam, da se bode zdaj izvršila prepotrebna ločitev in se tudi na Kranjskem organizovala prava narodna stranka pod Tvojim vodstvom.

V tem upanju pošiljam Ti rodoljubne pozdrave.

Slavoj Jenko.«

Dr. Tavčar ali razmer zunaj Kranjske — in zlasti v naši tako važni postojanki, kakor je bil Trst — ni poznal, ali jih pa poznati ni hotel. Zato sem naprosil dr. Trillerja, ki je bil o njih dobro poučen, naj upliva tudi on nanj, da ne pada voditeljem z napadi v »Slovenskem Narodu« v hrbet. Včasih se je udal. Toda, če ga je popadla srbečica, je na dane obljube pozabil in spustil je »Slovenski Narod« zopet z verige. Prav nazoren primer za to podaja tole pismo dr. Gustava Gregorina, o katerem je bilo tudi v Ljubljani dobro znano, da se tako nesebično posveča narodnemu delu, da mu iz tega izvira občutna škoda:

»Trst, 15. junija 1902.

Velecenjeni gospod župan!

Gotovo ste čitali, velecenjeni gospod župan, pred okolo dvema tednoma v »Slovenskem Narodu« napad na recimo »voditelje« tržaških Slovencev in posebno na mojo osebo v članku pod naslovom »Kaj pa to pomeni?«

Na ta neumen, neslan in perfiden napad, naperjen, ne vem zakaj, v prvi vrsti proti meni, smatral sem pod svojo častjo kaj odgovarjati, saj je moje delovanje nele za tržaške Slovence, nego za našo skupno slovensko stvar, vsakomur, ki zna in hoče čitati v nji, odprta knjiga ter moram iz svojega stališča le obžalovati, da se je v mojo obrambo oglasil v »Slovencu«

nepoklican branitelj, ki je pa sicer, kakor se vidi, še precej dobro informiran.

Kljub temu, da nisem odgovarjal, ali morebiti ravno radi tega, napada me včerajšnji »Slovenski Narod« zopet na uprav otročje neumen način. Jaz seveda zopet ne bodem odgovarjal na ta članek. Ne morem si pa kaj, da Vas, velecenjeni gospod župan, o katerem vem, da ste si, skoraj edini v Ljubljani, ohranili objektivnost v presojanju naših slovenskih razmer, ali bolje mizerij, opozorim, iz kakih »stvarnih« razlogov izvirajo ti napadi.« — Po obširnem razlaganju teh »razlogov« končava pismo takole: »A opozarjati Vas hočem s tem listom na okolnost, kam je prišel »Narod« v svoji slepi strasti in kako se daje zavajati od dopisnikov, katerim ne gre za stvar, proti možem, ki se žrtvujejo za narod. A kljub takim neopravičenim in perfidnim napadom na naše požrtvovalno delovanje, ne bi se obrnil s tem pismom do Vas, velecenjeni gospod župan, ako se nam ne bi bilo v zadnjem času od Vaše strani in od strani gospoda Trillerja zatrjevalo, da nas »Slovenski Narod« ne bode več tako falotsko napadal, kakor prej, vsled česar mi že dolgo ne dajemo niti najmanjšega povoda v tem obziru, kar morate lojalno priznati. A baš odkar mi konsekventno puščamo »Slovenski Narod« na miru, se ta neprestano v nas zaletava ter nas provocira. Ako nas potrpežljivost mine in ako bodemo prisiljeni proti »Narodu« nastopiti, kakor zasluži, ne bode naša krivda. Ako imate, velecenjeni gospod župan, kaj upliva pri »Narodu«, opozorite gospodo na njih nelojalno postopanje; ako pa nimate upliva na list, ne smete nam zameriti, ako bodemo izvajali konsekvence do skrajnosti in to tem manj, ker si ne morem misliti, da bi Vi, velecenjeni gospod župan, odobravali tako postopanje.«

V zadnjem obdobju pred udejstvitvijo volilne reforme za državni zbor je bil ljubljanski državni poslanec dr. Tavčar. Sprejel je kandidaturo največ vsled prigovarjanja deželnega predsednika barona Heina, ki se mu je laskal in ki je tudi ministrskemu predsedniku Koerberju na Dunaj pisal, »daß er von ihm

große Stücke halte« (da ima jako dobro mnenje o njem). Prvi govor, ki ga je imel v državnem zboru, opravičil je morebiti to baron Heinovo mnenje, dasi dr. Tavčar najbrže sam ni slutil, da bo ta govor imel take posledice. Zahtevajoč slovenske srednje šole, omenil je namreč — kakor kar tako mimogrede — da ne bi imel nič proti temu, če se nemška kočevska spodnja gimnazija razširi v popolno gimnazijo. V ministerstvu na Dunaju so imeli za to kratko pripomnjo izredno tenak posluh. Že z naslednjim šolskim letom je namreč nemška kočevska spodnja gimnazija, ki je nevarno hirala na pomanjkanju dijakov, bila razširjena v popolno gimnazijo. O čisto slovenskih gimnazijah pa naučna uprava tudi sedaj še ni slišati hotela. Sicer se je dr. Tavčar v državnem zboru zaganjal najraje v ljubljanskega škofa, vendar je pa nekako instinktivno čutil, da ga to ne zadovoljuje. Zato mi je često tožil, da je jako nesrečen, da mora na Dunaj hoditi in da komaj čaka, da mu mandatna doba poteče. Čutil je tudi, da ima od tega kot odvetnik izdatno gmotno škodo.

Ko je prišlo na vrsto vprašanje razširjenja volilne pravice po načelu splošnosti in enakosti, prišla sva si z dr. Tavčarjem v načelno navskrižje. On se je zagrizel v dotedanji kurijatni sistem in ni mogel pojmiti, da splošna in enaka volilna pravica, najsi bode izvršena tudi nepopolno, mora Slovanom — in dosledno tudi Slovencem — prinesti boljši položaj v državi. Kakorhitro je namreč imelo priti do splošne in enake volilne pravice, bilo je jasno, da bo število prebivalstva odločevalo in tako bi bili Slovani nasproti Nemcem, ki so dotedaj bili skoro izključni gospodarji v državi, dokaj na boljšem. Dr. Tavčar tega ni mogel umeti in se je zato s Plantanom in dr. Ferjančičem dosledno in prav do konca boril proti uvedbi splošne in enake volilne pravice, četudi brez upa zmage. Očital sem mu to kar naravnost in odkrito iz oči v oči. Na shodu zaupnikov narodno-napredne stranke v »Narondem domu« sem mu zaklical:

Mir tut es vom Herzen weh,
daß ich dich in der Gesellschaft seh'.«

(Prav iz srca me boli,
da si v tej družbi tudi ti.)

A on ni popustil. Vsled tega se je zgodilo, da je dr. Karel Kramář, ki je bil takrat najodločilnejša oseba v dunajskem državnem zboru, stopil z dr. Šusteršičem v stike. Kot načelnik narodnonapredne stranke obrnil sem se do njega, naj ne dopusti, da pridemo Slovenci ob vse mestno zastopstvo v državnem zboru. Odgovoril mi je, da bi se rad oziral na moje želje, da pa mora uvaževati taktične razmere v državnem zboru. In tu mi je britko potožil, da je Tavčar nepristopen za vse razloge in da zato ne preostaja druzega ko paktovati s Šusteršičem. Po tem paktu prišla so vsa slovenska mesta razven Ljubljane, ob svoje zastopstvo v državnem zboru. Dogodki so pokazali, da sem imel jaz prav, kajti v novem parlamentu so Slovani postali tako močan faktor, da ni daleč oni čas, ko bodo Nemci potisnjeni v vlogo druge odločilne potence v naši državi. To spoznava — sedaj, ko je že prepozno — tudi dr. Tavčar. Naglašal je to v »Slovenskem Narodu« in na nekem volilnem shodu.

17./III. 1912. Ko so prišle volitve državnega poslanca po novem volilnem redu, bilo je v Ljubljani soglasno mnenje, da narodnonapredna stranka nikogar razen mene ne more kandidovati. Vsi sloji, strinjajoči se s programom narodnonapredne stranke, pričakovali so, da prevzamem kandidaturo. Dr. Tavčar je odločno izjavil, da nikakor ne kandiduje več. Deloma iz že prej navedenega razloga, deloma pa zato, ker se je bil pojavil med volilci precej hud odpor proti njegovi morebitni zopetni kandidaturi. Jaz sem se ponudeni mi kandidaturi odločno uprl. Dobro sem namreč vedel, da bi moral trpeti županski urad, ko bi presedel po cele tedne in mesece na Dunaju. Poleg tega me je skrbelo, če bi napore, ki so združeni z obema častmi, mogel fizično prenašati. Zato sem opozarjal na dr. Maja-

rona, in ker je ta odločno odklonil kandidaturo, na dr. Frana Windischerja, želeč, da kaka mlada moč pride v državni zbor. Toda tudi dr. Windischer je kar najodločneje odklonil in končno sem se po treh mesecih prigovarjanja vseh merodajnih faktorjev v stranki odločil kandidaturo sprejeti, a le s pogojem, da ne kandidujem več v deželni zbor. Z mojimi načeli se namreč ni strinjalo, če je kdo združeval preveč plačanih mest v svojih rokah. Pri prvotni volitvi sem v borbi s tremi drugimi kandidati z enim glasom podlegel; pri ožji volitvi pa zmagal s približno 1000 glasovi večine. V deželni zbor nisem več kandidoval.

V državnem zboru prišla je kmalu na vrsto nagodba z Ogrsko, s katero je ministrski predsednik Beck znal prav spretno spojiti vprašanje belokranjske in dalmatinske železnice ter njiju zveze preko Like in od Karlovca do Metlike. Jaz sem tistokrat — sramujoč se v srce, da v vozovih na južni železnici ni nikakega slovenskega napisa, v tem ko se šopirijo tamkaj poleg nemških madjarski in laški — kot novoizvoljeni poslanec stopil k južni železnici ter z odločno predstavko dosegel, da je začela uvajati v svoje vozove tudi slovenske napise. O tem sem v izvrševalnem odboru narodnonapredne stranke poročal. Poročal sem pa tudi, da so Hrvatje, s katerimi sem sedel skupaj v enem klubu, odločni nasprotniki nagodbe z Ogrsko. — Komaj sem bil po tej seji izvrševalnega odbora prišel dobro zopet na Dunaj, že me iznenadi uvodni članek v »Slovenskem Narodu«, v katerem me dr. Tavčar vehementno napade, češ, da je belokranjska železnica za deželo Kranjsko tako važna, da je ne odvagajo nobene jezikovne koncesije v kakih železniških vozovih. Zahteval je, da mora poslanec ljubljanskega mesta glasovati za nagodbo z Ogrsko, češ, da bode pokopana belokranjska železnica, ako se pokoplje nagodba. — Hudo me je bolel nelojalni napad od te strani; a odgovoril nisem ničesar. — Pač pa sem osramotil pisca s tem, da sem si v državnem zboru vedel pridobiti referat o dolenjskih in dalmatinskih železnicah, in to

proti Šukljetu, ki je tudi nanj reflektoval, in ki je jako hudo občutil, da mu je izmaknjeno bilo iz rok orodje, katero se je dalo v politični borbi tako imenitno porabljati.

Par mesecev pred volitvami za deželni zbor, sešel sem se slučajno v kavarni »Union« s Šukljetom. Govorila sva o deželnozborskih volitvah in dejal sem mu, da bo po mojem mnenju potreba po izvršenih volitvah iskati kak modus vivendi. »Volitve,« pristavil sem, »naj se le vrše še v ljutem političnem boju, ki je pri nas že v navado prišel; ali kasneje naj bi skušali obe stranki napraviti premirje.« Surovi ton našega novinarstva mi je bil namreč najpriskutnejša prikazen v našem javnem življenju. Šuklje je odgovoril: »Tudi jaz mislim, da bi bilo potreba iskati modusa vivendi« ter je s poudarkom pristavil »toda proti Tavčarju!« — Odvrnil sem mu: »Ne, s Tavčarjem. Tudi on se bo dal navsezadnje prepričati.« S tem je bil pogovor končan.

Šuklje je moral poročati o njem dr. Šusteršiču. Kaj in kako je poročal, ne vem. Da je poročal, sklepam pa od tod, ker se je kmalu na to pripeljal dr. Tavčar na Dunaj in se je oglasil pri meni v kavarni Landtmann, kamor je vedel, da hodim na zajterk. Ondi mi pripoveduje, da ima v kavarni »Ronacher« sestanek z dr. Šusteršičem ter pristavi: »Toda tjekaj ne smeš iti z mano; to si je Šusteršič izgovoril.« Nisem pa kasneje vprašal, kaj sta se dogovarjala. Tega tudi treba ni bilo. Dogodki, ki so dogovarjanju sledili, pokazali so mi to jasno. Sklenjen je bil pakt o popolni kapitulaciji narodnonapredne stranke. Za katero ceno, ne vem. Vse, kar je kapitulaciji sledilo, pa da slutiti.

Zdi se, da je ta sestanek uprizoril Šuklje, da se najde modus vivendi proti meni, ker nisem privolil v to, da ga iščejo proti dr. Tavčarju. Jasno je pa tudi, da je dr. Šusteršič za svoje intrige proti meni našel pri dr. Tavčarju več umevanja, kakor pa ga je našel Šuklje pri meni za intrige proti dr. Tavčarju.

Nastopilo je zasedanje deželnega zbora, v katerem po dogovoru nisem več kandidoval. V tem zasedanju

prišla je na vrsto sprememba deželnega reda in deželnega volilnega reda. Ti predlogi so v prejšnjem zasedanju poslanci narodnonapredne stranke pod mojim vodstvom obstruovali in s tem onemogočili. Izprevidel sem bil namreč, da merita na to, da Vseslovenska ljudska stranka spravi Narodnonapredno stranko ob ves vpliv v deželi. — Predlogi, ki jih je vlada sedaj predložila deželnemu zboru, sta bili še veliko neugodnejši, kakor predlogi, ki sta mu bili predloženi v zadnjem zasedanju. Deželni red imel se je namreč tako izpremeniti, da bi bila v bodoče onemogočena vsaka obstrukcija. Ker se pa ta izpremememba ni mogla izvršiti brez izrečnega dovoljenja narodnonaprednih poslancev, pomenil je predlog za tako spremembo nič več in nič manj, ko da poslanci narodnonapredne stranke pomagajo nabrusiti bodalo, s katerim naj jih potem nasprotna stranka zadene v srce. In vendar se je zgodilo, da je ta izpremememba deželnega reda bila sprejeta! Poslanci dr. Oražen, Gangel, Pirc in dr. Vilfan pripovedovali so mi, ko so prišli iz dotične seje deželnega zbora, da čutijo, da so nekaj groznega storili in da se sramujejo sami pred seboj. Na moje vprašanje, zakaj tega niso preprečili, dejali so mi, da so jim tako glasovanje ukazali dr. Tavčar, dr. Triller in Plantan, ki so stvar med seboj dogovorili, ne da bi jo bili spravili v klub ter kratkomalo izjavili: »Dogovorjeno je. Mi moramo glasovati!«

Posledice so se pa tudi kmalu pokazale. Šusteršičevci postali so neomejeni gospodarji v deželi in deželni glavar Šuklje začel je uganjati vse mogoče nasilnosti proti poslancem narodnonapredne stranke ter v kali zaduševati najnedolžnejše poskuse obstrukcije. Videč v kako ugodnem položaju so, začeli so Šusteršičevci brezobzirno kovati zakone, ki so merili na oškodovanje Ljubljane in naprednega prebivalstva v deželi sploh. Delali so to tem laglje, ker so vedeli, da jim tega obstrukcija zabraniti ne more. Tako je nastal novi volilni red za občine, novi občinski in volilni red za mesto Ljubljano in pa novi cestni zakon, katerih vseh bi ne bilo, ko bi narodnonapredni poslanci

ne bili tako slepo privolili v spremembo onega paragrafa deželnega reda, ki je omogočal obstrukcijo. To izprevideva sedaj tudi že dr. Tavčar. Na nekem nedeljskem shodu v Trnovem je to naravnost priznal. Meni pa je jasno postalo, kako je do tega prišlo. Ker sem se jaz, dokler sem bil predsednik kluba narodnonaprednih poslancev, temu z vso silo — tedaj tudi z obstrukcijo — protivil, hotel jo je dr. Tavčar mahniti po ravno nasprotni stezi, po kateri pa je zašel on sam in z njim vred vsa ostala deželnozborska delegacija Narodnonapredne stranke v močvirje, iz katerega ji ni rešitve.

Leta 1910., iz razlogov, o katerih sem obširneje govoril na drugem mestu, moja izvolitev za župana ljubljanskega ni bila potrjena več. Takrat sem bil takoj spočetka mnenja, da novo zopetno izvolitev odklonim in sem to izjavil tudi v izvrševalnem odboru narodnonapredne stranke. K drugi seji izvrševalnega odbora pa sta prišla dr. Tavčar in dr. Triller z vestjo, da novi ljubljanski občinski volilni red, ker se zanj, kakor sta slišala od dr. Egerja, zanima nemški »Volksrat«, na vsak način zadobi cesarjevo sankcijo. Dr. Triller je pristavil: »Boj bodemo imeli; boljše je torej, da ga imamo preje, kakor kasneje.« Ta izrek, potem pa splošno mnenje, ki je vladalo po Slovenskem v očigled nezaslišanemu postopanju vlade proti moji osebi, napotil me je, da sem, ustrezajoč tudi želji pretežne večine občinskega sveta, izvolitev zopet sprejel, dasi so mi znane bile vse posledice, ki so imele iz tega nastati. Občinski svet je bil nato razpuščen in dogovorjeno je bilo v klubu občinskih svetnikov, da se pri novih volitvah kandidujejo vsi prejšnji občinski svetniki.

Jasno je bilo takrat, da župan po novih volitvah, ker moja izvolitev seveda zopet ne bi bila potrjena, ni mogel nikdo drugi postati ko dr. Tavčar; a dr. Tavčar v to ni verjel. Ker so mladi strančni pripadniki simpatizovali z mano in je javno mnenje bilo vse na moji strani, sumil je, da bom — oprt na ti okolnosti — vnovič kandidoval za župana. Videč to, izjavil sem, da

mi je le za ohranitev sloge v stranki in da, če bi moja oseba utegnila temu biti na poti, odstopim od načelstva izvrševalnega odbora.

Ko sta se nato po nekolikokratnem posvetovanju v mojem stanovanju dosegla mir in sprava med mladini in starini, odpovedal sem se res načelstvu. Da se mi ne bi moglo očitati, da hočem vršiti na odločbe izvrševalnega odbora kakršenkoli pritisk sploh, izstopil sem tudi iz letega in se potem tudi agitacije pri volitvah za občinski svet nisem več udeleževal.

Sam lojalen do stranke, si nisem mogel misliti, da bi stranka ne bila lojalna do mene. Pričakoval sem zato, da se tako, kakor je bilo dogovorjeno, predno postavi kandidate, obrne do mene, bi li hotel zopet kandidovati. Tri dni pred dobo, v kateri je bilo treba prijaviti kandidatne liste, izvem, da so bili vsi bivši občinski svetniki pismeno vprašani, če kandidujejo vnovič ali ne. Ker meni tako vprašanje od izvrševalnega odbora ni došlo, obrnil sem se do njega ter mu naznanil, da kandidujem. Komaj pa je izvrševalni odbor to pismo prejel, tekel je dr. Tavčar s kandidatnimi listami k deželni vladi ter jih je vložil. Jaz bi bil sicer lahko sestavil svojo kandidatno listo ter bi bil sam izvoljen in poleg mene bržkone tudi še nekaj drugih kandidatov; a v zadnjem trenotku nisem hotel motiti, držeč se tozadevnega načela, sloge v stranki in tako sem rajše pretrpel tudi to žalitev. — Dr. Tavčar se mi je kasneje na različne načine izgovarjal. Prvi njegov izgovor je bil, da bi bili mene morali voliti za župana. Na mojo odvrnitev, da je ta trditev neutemeljena, pa je dejal, da vsaj za podžupana, in da bi — čim bi se to bilo zgodilo — on ne bil potrjen za župana. Drugokrat mi je zopet dejal: »Kako smo mogli vendar tebe kandidovati! Saj bi bil potem v občinskem svetu ti o vsem dobro informovan, jaz pa o ničemer.« Glavni povod pa je brez dvojbe bil, da je baron Schwarz želel, da stranka mene ne kandiduje in da je narodnonapredna stranka, odnosno nje izvrševalni odbor imel tako malo hrbtenjače, da se je tej želji udal.

Mene je to postopanje tako užalilo, da nisem hotel sprejeti kandidature za državni zbor. Dr. Tavčar in dr. Triller, dasi sta dobro vedela, kako sta me s svojim postopanjem glede kandidature v občinski svet razžalila, vedela sta tudi dobro, kako potreben bi bil novemu občinskemu svetu ljubljanskemu v državnem zboru na Dunaju. Zato sta se prav do zadnjega časa trudila, da me pregovorita, naj bi kandidaturo prevzel; a ostal sem stanoviten. Priznavam pa, da moja občutljivost ni bila umestna, kajti ko bi bil državni poslanec, imel bi bil sedaj, ko se je vlada spremenila, jako ugoden položaj in bi bil bržkone marsikaj odvrnil, kar se je v finacijelnem obziru na škodo mestu ljubljanskemu, v jezikovnem obziru pa na škodo slovenskemu narodu, ukrenilo.

17./IX. 1912.

49. Ivan Šubic.

Ivan Šubic.

Med najbolj prepričane rodoljube na Slovenskem spada ravnatelj obrtne šole v Ljubljani Ivan Šubic. Vse njegovo delovanje na tej šoli koncentrira se v eno misel: zagotoviti tej šoli slovenski značaj za vso bodočnost in skrbeti, da na njej najdejo službe učitelji in profesorji strogo narodnega mišljenja.

Te dni pa mi je ravnatelj Šubic z bolestjo v srcu pripovedoval, da nima, odkar nisem jaz župan, nikogar več, ki bi ga v tem njegovem prizadevanju podpiral in povedal mi je goro-

stasno novico, da se bliža državni obrtni šoli dvojezičnost, dasi sem jo izposloval samo za Slovence in dasi bi se bil moral nje slovenski značaj v pogodbi z vlado zagotoviti za vse čase. Župan dr. Tavčar je namreč po Šubičevem pripovedovanju pri ministru javnih del Trnki v ustnem pogovoru izjavil: »Mi smo pravični in nimamo nič proti temu, da se en ali drugi predmet na državni obrtni šoli v Ljubljani poučuje v nemškem jeziku.« Minister je župana sam zavrnil, češ, da je šola vendar ustanovljena za Slovence ne samo na Kranjskem, temveč tudi za Slovence vseh drugih kronovin. Ivan Šubic pa je mnenja, da župan dr. Tavčar te izjave ni storil samo pri ministru Trnki, temveč bržkone tudi pri deželni vladi kranjski in da vsled tega, kakor hitro odstopi Trnka, stori deželna vlada po sporazumu s kranjskimi nemškutarji vse potrebno, da se državna obrtna šola v Ljubljani pretvori v utrakvistično šolo. O tem je ravnatelj Šubic tembolj prepričan, ker vlada že danes zastopa mnenje, da mora na državni obrtni šoli v Ljubljani glede nameščenja učnih moči vladati popolna pariteta, t. j. da mora biti imenovanih ravno toliko učiteljev in profesorjev nemško-nacijonalnega mišljenja, kolikor jih je na njej slovensko-narodnega mišljenja.

Šubic mi je pa dalje tudi omenil, da ga je župan dr. Tavčar nehote zatožil pri ministru Trnki kot slovenskega eksaltada, pripomnivši, da je hotel napraviti v šolskem poslopju samo slovenske napise in da mu je on naročil, naj napravi tudi nekatere dvojezične. Solze so stopile Šubicu v oči, ko je pravil, kako se od merodajnih oseb delajo nepremišljene izjave, ki morajo imeti zle posledice za našo narodno stvar.

Konečno mi je Šubic pravil, da mu je ministrski svetnik dr. Redl pripovedoval, da so vse težave, ki so v poslednji dobi zaradi državne obrtne šole nastale, pripisati sekcijskemu načelniku finančnega ministrstva dr. Englu, ki se je hotel za to maščevati, ker mu je minister Biliński proti njegovi volji ukazal

odpisati mestni občini ljubljanski 900.000 kron v svrho okrepitve stavbnega fonda za šolsko poslopje. — Pripomniti moram, da sem se bil županu dr. Tavčarju in podžupanu dr. Trillerju ponudil za slučaj, če bi bilo potreba kakega posredovanja v zadevi državne obrtne šole. Ni mi bilo namreč potreba nič druzega, ko stopiti do ministra Bilińskega in ta bi bil čisto gotovo na svojega rojaka, finančnega ministra Zaleskega pritisnil, da bi se bile vse zapreke spravile s poti. Na ta način bi bilo tudi mogoče v pogodbo med mestno občino in med državo sprejeti določbo, da bodi za vso bodočnost varovan slovenski značaj državne obrtne šole. Kljubu temu pa niti župan, niti podžupan, katera oba sta se pogajala z vlado, nista smatrala za potrebno poslužiti se moje ponudbe.

Značilno je tudi, da je ravnatelju Šubicu, kakor mi je pravil, dvorni svetnik Pliwa, ko je ž njim govoril zaradi težav, ki jih ministrstvo naenkrat državni obrtni šoli v Ljubljani dela, dejal: »Ich will Ihnen sagen weshalb. Früher war ein Abgeordneter da, welcher der Sache beständig nachging, welcher Einfluß besaß und über Konnexionen verfügte. Nun ist an seine Stelle ein Abgeordneter gekommen, der sich erst durcharbeiten wird müssen.« (Povedati Vam hočem zakaj. Prej je bil tu poslanec, ki se je stalno zanimal za stvar, je bil upliven in je imel zveze. Sedaj je na njegovo mesto prišel poslanec, ki se bo še le uveljaviti moral.)

20./IX. 1213. Danes mi je Šubic zopet tožil, kako težaven položaj ima v narodnem obziru. Za ilustracijo mi je navel tale slučaj:

Ko je bila končana razstava šolskih del, spremljal je župana dr. Tavčarja in deželnega predsednika barona Schwarza po stopnjicah v vestibul. Poslavljajoč se pokazal je župan na ona dva prostora ob obeh straneh vestibula, kamor se imate vzidati spominski plošči. Pol resno pol v šali dejal je: »Tukaj še tudi nekaj manjka. Pa preskrbi no; a ne imej preveč strahu pred nemščino!«

Šubic pravi, da ga je po teh besedah županovih preletel mraz, ker si je bil dobro v svesti, kako škodljive bodo v narodnem oziru. Tudi pomenijo te besede po njegovem pojmovanju denuncijacijo, ker ga bo deželni predsednik smatral po njih za najhujšega narodnega radikalca. — »Ali je župan,« pristavil je Šubic, »premislil svoje besede ali ne, ne vem; a o tacih zadevah bi moral vendar previdnejši biti.«

50. Moje udejstvovanje in moji načrti v dobi, ko mi je odvzeto bilo županske poslovanje.

Ne govoril bi resnice, ko bi trdil, da me je izguba županske časti ostavila hladnega. Ni pa me vladna odločba neprijetno zadela morebiti iz razloga, ki ga je bil namignil minister Härdtl z besedami »in ihrem eigenen Interesse«. Iz ličnega interesa nisem namreč prav nič visel na županstvu, ker leta ves čas mojega županovanja ni nikdar prišel v poštev. Moj interes je bil čisto druge narave. Bil je to interes dela, bilo je veselje nad uspehom tega dela. Saj sem imel še dokaj obširen program, ki sem ga v interesu bodočnosti svoje ljubljene Ljubljane želel izvršiti. Opravičeno sem dvomil, če bo moj naslednik imel smisel za izvedbo tega programa. Bil sem se pa tudi županskega uradovanja tako privadil, da mi je napravljalo mnogo srčnega zadovoljstva. 22./X. 1923.

Pričakoval sem nekaj časa, da bo novi župan želel od mene kakih informacij o tem, kar sem imel zasnovanega. Čakal sem pa zastonj. Ne pred svojo potrditvijo, ne po njej ni izpregovoril o tem z mano. Pri svoji zaprisegi je sicer kot točke svojega delalnega programa navajal večinoma stvari, ki so bile že v moji dobi zasnovane in za katerih nekatere je mestni magistrat imel načrte; do resnih nabegov za izvršitev katerega teh načrtov pa ni prišlo. Nasprotno sem iz nekaterih županovih izjav spoznaval, da mu

marsikak načrt že zato ni bil simpatičen, ker je nosil na sebi pečat moje inicijative.

Videl sem tudi, da so v politični odgoji mestnega stanovništva prišle do veljave metode, ki so bile silno različne od mojih. Jaz sem deloval na buditev narodne zavednosti in sem zato skrbel za prireditve in manifestacije, ki so jo imele podžigati. Nova mestna uprava jela je podčrtavati avstrijski patriotizem. Tako sem, ko sem se bil dne 23. maja 1912. leta vrnil z nekega potovanja po Bosni, našel vso Ljubljano v zastavah. Ker mi iz časniških poročil ni bil znan nikakšen povod za takšno svečano razpoloženje Ljubljančanov, vprašal sem kaj to pomeni in izvedel, da je župan povabil mestno prebivalstvo, naj okrasi hiše z zastavami zato, da se počaste častniki, ki so prišli na zeleni bajer streljat. To pa v dobi, ko so še krvavele rane izza 20. septembra 1908!

In — nemirnežu, krkšen sem — me je obšla želja, da zapustim to hiperpatrijotično ozračje. Saj sem sicer itak bival veliko zunaj Ljubljane. Deloma v Cerkljah, deloma na potovanju po opravkih svojega poklica. A bila mi je dana možnost, da se iz Ljubljane čisto umaknem.

Takrat, ko sem se odločil, da odstopim mestnemu magistratu svojo knjižnico, da jo hrani za bodoče ljubljansko vseučilišče, dejal sem dr. Trillerju, ki mi je na tej odločbi gratuloval, da imam le še eno željo: da bi mi bilo mogoče zapustiti svojemu narodu kako veliko ustanovo.

Slučaj je nanesel, da se mi je ponudila prilika do zaslužka, ki bi mi bil omogočal napraviti tako ustanovo. Deželna vlada za Bosno in Hercegovino razpisala je bila v takoimenovanem Steinbeisovem »kraljestvu« v gozdnih okrajih Šiša, Palež in Bobinjak pri Ključu dražbo za 460.000 m³ smrekovega gozda. Ko sem bil na to opozorjen, sestavil sem konsorcij iz odvetnika dr. Danila Dimovića iz Sarajeva, Šerifbega Filipovića iz Ključa in sebe samega z namenom, da poskusimo izdražiti ta gozdni kompleks. Temu konsorciju je kasneje pristopil

še lesni trgovec Fran Tomec iz Ljubljane. Gozdna uprava je smatrala razpis le za golo formalnost. Drugače pa je delala na to, da eksploatacija teh gozdnih okrajev pride v roke Nemcu Steinbeisu.

Proti pričakovanju oglasili so se trije dražitelji: moj konsorcij, tvrdka Hagenbucher iz Monakovega in tvrdka Binder & Polgár iz Zemuna. Steinbeis v obče ni dražil, ker je bil prepričan, da se mu posreči kljubu temu priti do tega gozda.

Boj je bil zatorej hud. Za Hagenbucherja stopil je vanj nemški poslanik na Dunaju, za Binderja & Polgárja madjarski trgovinski minister. Najboljši ponudniki — po K 7·60 za 1 m³ — pa smo bili mi. Deželna vlada je bila v škripcih. Na eni strani iz dalje prežeči, dotlej takorekoč vsemogočni Oton Steinbeis, na drugi strani dvoje silno uplivnih pokroviteljev, na tretji naš konsorcij. Da se reši iz te zagate, nameravala je vse ponudbe odkloniti in dražbo vnovič razpisati. Po svojih zvezah na Dunaju onemogočil sem jej to. Po dolgotrajnih posvetovanjih in po dolgem obotavljanju morala je končno našo ponudbo sprejeti.

Da je konsorcij za tako veliko kupčijo potreboval kredita je pač umevno. Umevno tudi, da sem se zanjo potegoval v trdni veri, da tega kredita »Ljubljanska kreditna banka«, ker je bil popolnoma varen, ne odreče. V tem slučaju bilo je to tembolj pričakovati, ker ima »Ljubljanska kreditna banka« svoj postanek zahvaliti meni.

A prišlo je iznenadenje. V cenzurni seji bilo je sicer sklenjeno, da se konsorciju »Šerifbeg Filipović & Komp.« — tako se je glasila tvrdka — dá pri bosenskohercegovski deželni vladi poroštvo za gozdno takso; toda dr. Triller je — dasi je sam tudi za to glasoval — takoj po seji letel k podpredsedniku Ivanu Knezu in k upravnemu svetniku dr. Tavčarju, naj proti temu sklepu nastopita. In začelo se je intrigovanje, katero je imelo za naslednek, da je »Ljubljanska kreditna banka« konsorciju odrekla kredit. Ker se kot poslovni deležnik naravno nisem udeleževal

dotične seje upravnega sveta, ne vem kakšni so bili nagibi za odklonitev. Enega mi je izdal dr. Triller. Pravil mi je namreč, da se je v seji stavilo vprašanje, čemu mi bo neki denar! Dostavil je, da tudi njegovo zatrjevanje, da želim napraviti veliko narodno ustanovo, ni moglo povzročiti spremembe v odločbah večine upravnih svetnikov.

Ne bom pripovedoval, kako so se stvari dalje pletle. Le toliko ugotavljam, da me je stvar pritirala v **krizo življenja**, ki sem jo premagal le slučajno — in to s pomočjo Kornelija viteza Gorupa. Dr. Triller mi je sicer namignil, kako bi se bil dal izpremeniti sklep upravnega sveta »Ljubljanske kreditne banke.«

»Tavčarja pojdi prosit!« dejal mi je.

Vse se je ob teh besedah uprlo v meni. Prijatelja naj grem prosit jaz, ki bi mu bil, da je on v takem položaju, svojo pomoč ponujal. Da to ni fraza, dokazujejo dejstva, katera navajam zgolj zaradi ugotovitve zgodovinske istine. Saj sem mu bil izročil takoj, ko je odprl odvetniško pisarno, zastopstvo banke »Slavije«, sem poskrbel, da je dobil zastopstvo »Mestne hranilnice ljubljanske«, mu naklonil upravno svetništvo »Ljubljanske kreditne banke«, mu dal po smrti svojega sina pisarno v svoji hiši in sem mu v političnem boju vedno zvesto stal ob strani.

Spomnil sem se pa ob dr. Trillerjevem svetu tudi svoječasnega dr. Tavčarjevega opomina: »Svoje dolgove plačaj, berač!« In zavrelo je v meni. Ponos človeškega dostojanstva, ki me ni zapustil nikdar tudi v najkritičnejših dneh življenja, storil je, da sem na dr. Trillerjev nasvet odgovoril tako, da je obžaloval, da mi ga je kedaj stavil.

Naravno je, da sem ob takih okolnostih, ki so mi vrhu tega od ravno tiste strani še bolj zagrenjene bile, česar tu popisovati pa nima pravega pomena, moral skrbeti, da posel prodam. Posrečilo se mi je.

Dobil pa za svojo osebo nisem niti takšnega izkupička, ki bi bil pokril dotedanje troške. O skrbeh, delu in trudu niti ne govorim.

Seveda je lukrativni ta posel prišel v roke židom. Ti jemljejo iz njega milijone, ki bi bili prišli sicer v korist našemu narodu. — Saj mora največjemu lajiku biti jasno, kaj pomeni 460.000 m³ tehničnega lesa. Ako mi je ta posel prizadejal najtežje trenotke življenja, pokazal mi je vrhu tega tudi še ono odvratno svojstvo Slovencev, ki stori, da rajše kaj privoščijo tujcu ko domačinu. —

Svojega dela v smeri slovanskega zbliževanja seveda tudi potem, ko sem nehal biti župan, nisem opustil. Zato sem koj, ko je izbruhnila balkansko-turška vojna, osnoval odbor za nabiranje prispevkov za Rdeči križ slovanskih balkanskih držav. Na ustanovno sejo povabil sem tudi dr. Tavčarja in dr. Trillerja. Prvega predlagal sem celo za predsednika odboru, zato ker sem želel s tem podčrtati, da se občinski svet ljubljanski ne oddaljuje od poti, ki sem mu jo bil v tem obziru pokazal jaz. Vodil sem vendar kot podpredsednik vse nabiranje sam in sem tudi glede razdeljevanja nabranih prispevkov med Srbe, Bolgare in Črnogorce obdržal odločevalno besedo.

Po svojem povratku iz Petrograda, Sofije in Belega grada osnoval sem meseca maja 1913. leta »Slovanski klub«. Ta organizacija poslovala je prav živahno in je ustvarjala vezi s slovanskimi državami na Balkanu, posebno s kraljevino Srbijo. Z leto postajale so po posredovanju »Slovanskega kluba« od dne do dne tesnejše vezi. — Da tega vlada ni rada videla, je jasno. Saj je vsa pisava poluzvaničnih organov avstroogrskega javnega mnenja in je zlasti afera konzula Prochazke dokazovala, da se pripravlja k udarcu proti najmočnejši državi balkanskega koncerna. Res je potem z razpisom št. 5044/pr. z dne 26. decembra 1913 razpustila »Slovanski klub« zaradi prekora-

NSK – Javna knjižnica

čenja njegovega statutaričnega delokroga.« To prekoračenje utemeljevala je v razlogih za razpust s tem, da posredovanje služb, »zlasti po naročilu in v sporazumu z inozemskimi oblastmi« ni spadalo v delokrog »Slovanskega kluba«.

V resnici so bili pa za razpust merodajni čisto drugi razlogi. To najbolj kaže nekak pasus v poročilu št. 86/pr. z dne 13. januarja 1914 deželnega predsednika barona Schwarza ministru notranjih zadev na Dunaj. Dotični pasus se glasi: »Jedenfalls hatte sich der »Slovanski klub« und sein Obmann noch eine Reihe von anderen Betätigungen zum Zwecke gemacht, welche im Rahmen seines statutenmässigen Wirkungskreises keinen Platz gefunden hätten.« (Vsekakor si je bil »Slovanski klub« in njegov načelnik postavil za nalogo celo vrsto drugačnih udejstvovanj, za katere bi v okvirju statutaričnega delokroga ne bilo prostora.)

Razpust »kluba« je sicer prekinil njegovo delovanje po predpisih zakona o združevanju; a vezi ki jih je bilo njegovo delovanje ustvarilo, ni mogel pretrgati več. Zaradi popolnosti navajam, da je bil podpredsednik »Slovanskega kluba« dr. Ivan Oražen, tajnik dr. Ivan Lah, odborniki pa dr. I. Berce, profesor Berce, J. Borštnik, Dragotin Hribar, dr. Fran Ilešič, Rasto Pustoslemšek in Anton Trstenjak.

Naravno je, da sem — prost županskega poslovanja — »Ljubljanski kreditni banki« posvečal prav posebno pozornost. Njen predsednik od ustanovitve, dajal sem tudi smer njenemu razvoju, pri čemer mi je dobro došla vsaka koristna inicijativa tako izmed članov upravnega sveta, kakor iz uradništva. Okolnost, da sem sam prilično dobro poznal potrebe naših pridobitnih krogov, pa mi je omogočala stopati pred upravni svet z inicijativnimi predlogi, ki so se tikali plodnega širjenja bančnega delokroga. Nisem se pa oziral le na dane razmere. Imel sem pred očmi marveč tudi bodočnost. In tako sem še v dobi neposredno

pred izbruhom svetovne vojne stavil utemeljene predloge za ustanovitev nekaterih podružnic, katere so potem med vojno in po njej poslovati začele.

Iz vsega doslej povedanega je jasno, da so se razmere med mano in dr. Tavčarjem morale ohladiti. Kdo drug bi bil morebiti o podobnih okolnostih pretrgal vsakršne vezi z njim. Moja narav je bila takšna, da sem rad odpuščal in pozabljal. Smatral sem, da človeka, ki mi je prizadejal kakšno bridkost, najbolj osramotim, če mu vrnem z dobroto. Tej menda prirojeni moji lastnosti je bilo pripisati, da sem na primer dr. Šusteršiču, ki mi je vendar skušal škodovati, kolikor je le mogel, koj ko se je po svetovni vojni obrnil v nujni zadevi do mene, izkazal z največjo pripravljenostjo uslugo, katere me je prosil. Tej lastnosti je bilo pripisovati, da sem Alešovca, ki me je z obrekovanjem v Pragi želel spraviti ob službo, ko je zašel v bedo in pomanjkanje, dokaj izdatno podpiral.

Če je pa že bilo tako, kar se tiče ljudi, s katerimi nisem bil nikdar v prijateljskih stikih, umevno je, da je vsako prijateljsko razmerje bilo tem globlje zakotveno v moji duši. Prijatelja izdati smatral bi bil za najnečastnejšo zadevo. Zato sem ostal gluh za dr. Šusteršičeva in Šukljetova prišeptavanja proti dr. Tavčarju, kakor tudi za pozive, ki so mi od raznih strani domovine prihajali, naj se od Tavčarja ločim. In bila so to pisma naših najboljših mož.

Dasi sem torej pač mnogokrat britko občutil dr. Tavčarjevo obnašanje do mene, so vendar spomini na najino prijateljsko razmerje v moji najlepši dobi življenja storili, da sem trpel in pozabljal. Pozabil sem zato tudi ono neprijateljsko postopanje njegovo v zadevi bosenskega kredita. Naravno pa je, da one prisrčnosti, ki je vladala pred tem med nama, ni bilo več. Shajala sva se pač često pri sejah »Ljubljanske kreditne banke«, a najino občevanje omejevalo se je le na najpotrebnejše. Bilo je z obeh strani dokaj mrzlo.

Leta 1913. je pa dr. Tavčar proti meni jel postajati nenadoma prijaznejši. Zapletal me je v razgovore zasebne naravi in spremil me je včasih od kake seje na poti proti domu. Nekoč mi je prišel s predlogom, da praznujeva tega leta svoja godova skupaj. Še parkrat se je povrnil k tej misli. — Dne 16. decembra 1913. zapisal sem o stvari tele vrstice v knjigo svojih spominov:

»Letos me je dr. Tavčar večkrat vabil, naj o njegovem godu pridem na Visoko, češ, da bova svoja godova praznovala skupaj.

Ko sem ga med počitnicami obiskal z Ivanom Přibilom, na Slatini, kamor sem prišel po opravkih, povabil je še tega na godovanje.

Nekaj dni pred koncem avgusta poslal mi je v Cerklje pismeno povabilo, naj pridem v nedeljo 31. avgusta gotovo na godovanje. Odzval sem se povabilu in v Škofji Loki je na avtomobil k meni prisedel Přibil.

Po obedu sedli smo k črni kavi okoli mize na dvorišču. Navzoča sta bila poleg nas treh še nadučitelj Lovro Perko in nek posestnik iz Poljan, čegar imena se pa ne spominjam. Tu mi je jel dr. Tavčar pripovedovati, da je zato želel godovati z mano skupaj, da me pregovori, naj se zopet dejansko začnem udeleževati javnega političnega delovanja. Odvrnil sem mu, da tega ne storim, ker vidim, da sem od takrat, ko sem stopil v politično zatišje, veliko bolj zdrav in bolj zadovoljen.

Še ko sva bila s Přibilom odhajala, priporočal mi je dr. Tavčar, naj ga ubogam in pri prihodnjih volitvah kandidujem v deželni zbor.

Přibil mi je po poti prigovarjal, naj dr. Tavčarja ubogam, češ on je vseskozi poštenjak in zvest prijatelj.

Po kratkem zasedanju deželnega zbora prišle so nove volitve. Ko se je v izvrševalnem odboru govorilo o kandidatih, nasvetoval je njega načelnik doktor Tavčar, naj se imenuje mene za kandidata v Trgovsko-obrtni zbornici. Ta predlog je bil sprejet z vsemi

glasovi. Ker sem pa jaz izjavil, da se ne morem odločiti, prepustilo se mi je, naj svojo odločbo naznanim predsedniku, ki je predno smo se razšli, še vnovič konštatoval, da sem kandidat za Trgovsko-obrtno zbornico jaz in da se bo o kakem drugem kandidatu še le posvetovalo, ko bi jaz odklonil. Ko sva šla od seje domov, prigovarjal mi je dr. Tavčar, naj kandidaturo sprejmem in se kmalu odločim.

Začel sem o stvari razmišljati. Med razlogi pro et contra zmagala je konečno misel: kandidaturo sprejeti. To pa zato, da s Tavčarjem, s katerim sva skupno začela politično delovanje, s katerim sva narodnonapredno stranko skupno ustanovila, tudi še zadnja leta življenja ostaneva skupaj v političnem boju.

Tiste dni prišla je v Ljubljano koncertovat Jelena Dokićeva iz Belega grada. Povabil sem jo na obed, na katerem sta mi bila v gostih tudi dr. Tavčar s soprogo. Po obedu povedal sem mu, da sem se odločil sprejeti ponudeno mi kandidaturo in on je dejal, da obvesti o tem predsednika Kneza.

Kasneje na stvar nisem več mislil, kajti prepričan sem bil, da je vse v redu, kakor je bilo v izvrševalnem odboru dogovorjeno.

Dne 13. decembra, ko je bilo znano, da sem na Dunaju v državnem železničnem svetu, pa naenkrat skliče predsednik Ivan Knez klub narodnonaprednih svetnikov Trgovskoobrtne zbornice. V klubu moje kandidature niti ne omeni; pač pa naznani, da je svojo kandidaturo prijavil inž. Milan pl. Šuklje.

Ta kandidatura je bila sprejeta in navzočih osem svetnikov moralo se je zavezati, da pod vsako okolnostjo pri njej vztrajajo. Obljubo jim je odvzel zbornični tajnik dr. Viktor Murnik.

O vseh teh dogodkih zvedel sem še le 15. decembra. Dr. Tavčar delal se je, ko da mu to ni všeč in je sklical za snoči sejo izvrševalnega odbora. V tej seji sklenilo se je s 4 glasovi proti dr. Kokaljevemu

glasu — navzočih je bilo šest članov — da se ima predsedniku Knezu pisati, naj za danes popoldne skliče klubovo sejo trgovskoobrtne zbornice ter vzame na znanje, da izvrševalni odbor ne odobrava Šukljetove kandidature. Pismo, katero je podpisal doktor Tavčar, poslalo se je Knezu takoj.

Ko pa dopoldne Kneza obiščem, naznani mi, da seje ni sklical, češ, da se ob petih popoldne lahko snidemo na posvetovanje v županovi sobi. Tudi mi pove, da mu dr. Tavčar moje kandidature ni naznanil, da on torej zanjo vedel ni. Izda se pa, da se je v sobotni klubovi seji o njej govorilo ter opozarja, da je zato nesprejemljiva, ker so proti njej Nemci in ker se je tudi vlada zanjo zanimala. On pravi, da raje odstopi, ko da bi privolil v spremembo sobotnega klubovega sklepa.

Popoldne dr. Tavčarja ni bilo v pisarno. Očividno se je izognil, da bi se mu ne bilo potreba zagovarjati zaradi svojega postopanja.

Pač pa je ob pol petih Viktor Rohrman — ravno tako po dogovoru s Knezom in po vsej verjetnosti tudi v sporazumu z dr. Tavčarjem — sklical v posvetovanje vse svetnike Trgovskoobrtne zbornice izvzemši — mene. Na tem posvetovanju se je kljubu sklepu izvrševalnega odbora sklenilo vzdržati kandidaturo Šukljetovo, ki je bil potem tudi res izvoljen. — Kako se je potem po prvem zasedanju deželnega zbora izrazil o tem poslancu dr. Triller v navzočnosti dr. Tavčarjevi, ne da bi mu bil leta ugovarjal, naj zapade pozabljenju.

Ne more se mi zameriti, da sem po vsem tem dobil vtis, da je vsa stvar bila namenoma zato uprizorjena, da me v javnosti osmešijo in osramoté. Saj protivljenje Nemcev in »zanimanje« vlade pri možeh slovenske politične smeri vendar ne more prihajati resno v poštev. Ne vem, če se je kaka stranka svojemu zvestemu pristašu, večletnemu požrtvovalnemu borilcu in dosti dolgo dobo voditelju, že kedaj kje tako odmenila kakor narodnonapredna stranka meni.

51. Preiskava mojega županskega poslovanja.

Kakor sem omenil v poglavju 44., potekla je iz inicijative deželnega odbornika dr. Evgena Lampeta misel, da bi utegnila preiskava mojega županskega poslovanja spraviti na dan kaka nečastna dejanja. Deželni odbor je po njegovem predlogu odredil takšno revizijo. Deset uradnikov je poveril s to nalogo. Ti uradniki sedeli so na mestnem magistratu od 13. novembra 1913. do 23. junija 1914. leta ter so pregledali vse knjige in prebrskali vse spise. Da so bili rednemu uradovanju mestnega magistrata v veliko nadlego in oviro, ker so mestno uradništvo zadržavali pri delu, je jasno ko beli dan. 24./X. 1928.

In kakšen je bil uspeh vsega tega zato čisto nepotrebnega dela, ker je deželni odbor računske zaključke mestne občine že bil vsako leto sproti pregledal in odobril? »Kričalo se je,« tako je ugotovil župan dr. Ivan Tavčar v »Slovenskem Narodu«, »da so se vršile na magistratu defravdacije in da se je ravno zaradi teh defravdacij v prvi vrsti odposlala revizija v mestno hišo.« — Facit vse preiskave je pa bil, da se je v vsej tej dobi našla razlika ene krone in petdesetih vinarjev, ki se po nekem nepojasnjenem naključju niso bili uknjižili. Toda — o, groza! Še to se je zgodilo v dobi, ko sem jaz bival na dopustu v Cerkljah. Sicer vsa mnogoštevilna komisija ni mogla v mestnem gospodarstvu v moji dobi zaslediti niti najmanjše nepravilnosti. Nikari že defravdacij, želja po katerih je menda motila dr. Lampetovo spanje.

Revizijska komisija je seveda o svojem delu morala dati obračun. Zgodilo se je to s poročilom, ki ni obsegalo nič manj ko 338 strani. Z velikim tamtamom je začel »Slovenec« priobčevati to, po svoje zavito poročilo. Župan dr. Tavčar zavrnil je »Slovenčeve« navedbe iz tega poročila in njegove zaključke s pekočo satiro v sijajnem odgovoru, ki je izhajal v št. 130—140 »Slovenskega Naroda« od 10. do 23. junija 1914.

Zares, redko se je za kako manj plodno, kakor je bila ta, od dr. Lampetove muhavosti uprizorjena stvar, potrosilo več dragocenega časa in porabilo več črnila! Redko se je pa tudi kaka revizijska komisija tako osmešila, ko revizijska komisija deželnega odbora. Ker je na podlagi njenega poročila celo »Slovenec«, ki je gotovo kar koprnel v mrzličnem pričakovanju, da se mi dokaže vsaj kaka nepravilnost, ako že ne nepoštenost, sam zapisati moral, »da ni nikdar trdil, da so se na magistratu godile kake nepoštenosti,« vidno je, kako je bilo za lase privlečeno vse, kar se je v tej zadevi storilo.

Bilo bi odveč govoriti o tej reviziji obširneje. Saj se je izpodtikala nad neko mojo odredbo, ki je pomenila višek previdnosti in preglednosti. Da ne leži neporabljeni denar brez obresti v mestni blagajnici, bil sem namreč odredil, da se mora sproti nalagati v Mestno hranilnico. Zaradi lajše kontrole in večje preglednosti pa sem predpisal, da mora vsak fond imeti svojo hranilno knjižico. Kadar sem se hotel jaz ali pa revizijska komisija občinskega sveta prepričati, če je ves denar tega ali onega fonda nedotaknjen, treba jej je bilo le vzeti v roke dotično hranilno knjižico in se prepričati, če se skupni znesek njenih naložb vjema s knjižnim saldom. Enostavnejše manipulacije in priprostejše ter preglednejše kontrole si torej ni mogoče misliti.

Ta uredba deželnih revizorjev pravzaprav nič brigala ni. Imeli so le ugotoviti, če ni vsled nje nastala kaka nepravilnost. Toda famozni ti revizorji so se spustili vendarle v njeno kritiko. In, risum teneatis amici! — (ne smejte se, prijatelji!) povzpeli so se do trditve, da bi bila stvar preglednejša, ko bi preostanki vseh fondov bili naloženi na eno samo hranilnično knjižico!

Dr. Tavčar, ki je sicer usposobljenost deželnih revizorjev v člankih, katerih sem se dotaknil, izredno duhovito ocenjeval, dal se je od njih v tej zadevi — ne vem iz kakšnega vzroka — vendar speljati na napačno pot. Storil je tako, kakor so ti možje na-

svetovali. In kakšne so bile posledice? — Take, da o njih rajše ne govorim. Le toliko moram izdati, da so dajale dr. Tavčarju možnosti in povoda za velikodušnost, dasi bi bil gotovo srečnejši, ko bi mu je vršiti ne bilo potreba.

Po povedanem ni čuda, da je »Slovenec«, ki je meseca junija 1914. jel priobčevati večkrat omenjeno revizijsko poročilo, to priobčevanje ustavil že v 149. številki z dne 4. julija istega leta. Meni, nad čegar glavo je dr. Lampe zbiral žerjavico, pa je potek preiskave bil v največje zadovoljstvo. Saj je nad vse jasno pokazal, da je moje županske poslovanje bilo v vsakem oziru pošteno.

52. Retrospektivne ugotovitve.

Prvi del svojih spominov narekoval in pisal sem — kadar mi je ravno od poklicnih opravil preostajalo časa — v letih 1912—1914. Na kronološki red nisem pazil, temveč sem narekoval odnosno zapisaval — kakor to kažejo marginalije — tvarino tako, kakor mi je tega ali onega dne prišla na misel. Kolikor je bilo mogoče, razporedil sem jo časovno šele, ko sem se bil odločil, da spomine izdam že sedaj. 25./X. 1928.

V dobi, katere se ti spomini tičejo, živeli smo v stisnjenih razmerah v nam tuji in sovražni državi. Za vsako malenkost morali smo se — dasi so bile določbe ustave za nas — krepko boriti. Zlasti to velja glede narodnih pravic in jezikovne veljave. Boj za te največje dobrine vsakega pravilno usmerjenega človeka bil je zato težak, ker je v Avstroogrski politična etika bila le teoretsko znan pojem. Naš tozadevni boj bil je torej idealen par excellence in smo se zato podajali vanj s fanatičnim navdušenjem, kakršnega sedanje pokolenje niti pojmiti ne more. Uspehov smo v tem boju dosegali le težko in še to le pičlih.

V zadevah občne prirode, če niso bile v zvezi s tem za nas kardinalnim vprašanjem, tedaj ne »politi-

cum«, dalo se je tudi v Avstriji kaj doseči. Treba je bilo le krepke volje in vztrajnega pritiskanja. Samo Nemci, in do neke meje Poljaki, bili so v srečnem položaju, da je država materijelne dobrine kar nosila za njimi. To pa zopet iz političnih ozirov, da jih nasproti državljanom drugih narodnosti gospodarsko okrepi.

Razmere so se med tem vsled izida svetovne vojne tako temeljito izpremenile, da tega, ko sem svoja narekovanja in zapise končaval, nisem slutiti mogel. Marsikaj, za kar je po dotedanjih izkušnjah bilo potreba še hudih in dolgotrajnih bojev, padlo nam je v naši novi državni zvezi kot zrel sad v naročje. Tako je jezikovno vprašanje bilo dne 1. decembra 1918 mahoma rešeno. In slovensko vseučilišče, za katero bi bilo v Avstriji treba še neznanskih naporov, ki bi bili absorbovali naše najboljše moči, dobili smo takorekoč kar čez noč.

Glede na te izpremenjene razmere treba je, da pod konec te knjige podam neke ugotovitve, ki naj dopolnijo moje zaključne besede o eni in drugi stvari. Pri tem bom sledil posameznim poglavjem knjige.

1. Mestna hranilnica ljubljanska ne daje mestu še do sedaj nikake neposredne koristi, dasiravno smo že v dobi mojega županovanja pričakovali, da bo mestna blagajnica kmalu začela od nje prejemati statutarične preodkaze. Vzrok temu so po eni strani visoke hranilne vloge, ki zahtevajo primerno velikega reservnega fonda, po drugi pa okolnost, da sta njena in mestna uprava le preradi ustrezali vladnim vabilom, naj porabita hranilne vloge za kupovanje obligacij avstrijskih vojnih posojil, ki so seveda prišle ob vso veljavo.

2. Mesto Deželne hipotečne banke, kakršne ustanovitev sem svojedobno jaz v deželnem zboru predlagal, ustanovila je Slovenska ljudska stranka Deželno banko. Ta banka je previdno in uspešno poslovala. Ob prevratu je imela vso verjetnost nadaljnega ugodnega razvoja. S suspenzijo deželne uprave kranjske je

pa ta denarni zavod prišel v odvisnost od države. Pri letej so neki politiki dosegli, da se je izpremenil v »Hipotekarno banko jugoslovanskih hranilnic«. — To bi sicer ne bilo nič napačnega, ko bi se bilo pri stvari vseskozi tako postopalo, kakor je zahteval interes delničarjev, med katerimi je bilo tudi premoženje bivše dežele Kranjske. Temu pa ni bilo tako. Osrednja vlada je marveč izvolila tak postopek, da sem ji s protestom, ki sem ji ga podal kot pokrajinski namestnik, že naprej označil, da to popelje k propasti banke. Ta moj protest in vsa opozorila niso nič izdala: danes je pa banka res v likvidaciji.

3. Kako velika škoda je, da se niso sezidale mehanske delavnice državnih železnic v Ljubljani, vidno je prav nazorno sedaj. Saj bi ne bile prišle v prid le mestu, katerega prebivalstvo bi se bilo znatno pomnožilo, temveč — in to še prav posebno — železnični upravi sami. Ker je bil svet zanje kupljen, načrt pri tržaškem železniškem ravnateljstvu že gotov, bila bi se, ko bi se bil za mano še kdo zanimal za stvar, morebiti njihova izgradnja dosegla. Sedaj seveda za dolgo časa ni misliti na to. Zaradi bližine zagrebških delavnic je celo verjetno, da naša sedanja železniška uprava sploh nikdar na njihovo izgradnjo pristala ne bo.

4. Nekaj podobnega je, kar se tiče prezidave in razširjave glavnega kolodvora v Ljubljani. Južna železnica se je bila udala, da izvrši ob troških treh milijonov kron takšno prezidavo in razširjavo, ki bi bila odpravila vsaj glavne nedostatke. Med drugim so bili projektovani tudi otočni peroni, torej nekaj, kar bi bilo za varnost osebnega prometa in za hitrejšo njegovo vršitev prav posebnega pomena. Teh del Južna železnica zato ni izvršila, ker ni bilo nikogar, ki bi jo bil spominjal prevzetih obvez in z ličnim pritiskom skrbel za to, da jih izpolni. Sedaj seveda na prezidavo kolodvora še dolgo ne bo več misliti mogoče.

5. V ministerstvu za javna dela bili so merodajni referentje, odkar je prišel minister von Ritt z naj-

boljšimi vtisi s svojega poletnega bivanja v Bohinjski Bistrici nazaj, našemu pokretu za povzdigo tujskega prometa jako naklonjeni. K temu je prišla še okolnost, da je kmalu postal njihov šef češki rodoljub Trnka. Prav škoda je zato, da so po mojem odhodu z mestnega magistrata v Ljubljani, naenkrat prenehala vsa nadaljnja posredovanja glede prispevkov za sezidavo razglednega stolpa na šišenskem vrhu in za preuredbo gradu in napravo električnega dvigala nanj. Vsaj razgledni stolp bi bil lahko že stal v dobi, ko se je začela svetovna vojna. Sicer je zame jako razveselilno, da danes merodajni faktorji njega potrebo in privlačno vrednost spoznavajo.

Preuredba gradu in dvigala bi seveda ne bila mogoča v štirih predvojnih letih. Vendar bi bilo pa lahko prišlo do začetnih del, katere sem jaz po načrtih, ki jih je bil izdelal gradbeni asistent Ivan Zemljič, že imel za razpis pripravljena. Ali bo kdaj, ko poneha stanovanjska mizerija, občinsko zastopstvo poseglo nazaj po mojem projektu, ne vem; glede na velikopoteznost, ki danes vlada v ljubljanski mestni upravi, potem glede na energično zasledovanje olepševalne akcije in pa na pojmovanje važnosti Ljubljane, kar vse se prav razveseljivo opažati zamore, pa nisem izgubil še vse nade. Morebiti se merodajni faktorji občinske in oblastne uprave ogrejejo za izpremenjeni projekt, o katerem govorim v II. knjigi svojih spominov.

6. Vseučilišče rodila nam je nova situacija, ko smo po končani vojski mogli naenkrat glede svojega šolstva odločati sami. Vendar mora mene in vse one tovariše, ki so v vseučiliškem odseku z mano vred s tako vnemo in neutrudljivostjo delovali za uresničitev naše želje po dosegi lastnega najvišjega učnega zavoda, navdajati z zadovoljstvom zavest, da je naš trud imel dokaj uspeha. Gospodje profesorji: dr. Karol Ozvald, dr. Gregor Krek, dr. Rado Kušej, dr. Janko Polec, dr. Milan Škerlj, dr. Leonid Pitamic in dr. Fran Eller so se namreč

z ustanovami, ki jim jih je bil preskrbel vseučiliški odsek, na nemških vseučiliščih pripravili za akademsko karijero.

7. Glede uredbe trga vidim, da se mnenje v krogih občinskega sveta vrača k misli tržnih lop mesto tržnice. Odkrito rečeno, jaz to silno obžalujem. Tržne lope utegnejo po mojem mnenju biti priporočljive v mestih z jutrovo klimo in s po večini jasnimi dnevi. V Ljubljani, kjer moramo poleg čestih in obilnih padavin računiti še s pogosto vlažno meglo in mnogokrat s kruto zimo, je na mestu le moderna tržnica. To tembolj, ker imamo dandanes najpopolnejše naprave za takšno prezračevanje, da ni zvezano z najmanjšo neprijetnostjo. Jaz si n. pr. Pariza brez njegovih ogromnih tržnic prav v srcu mesta še misliti ne morem. Res je, da ne gre velikih razmer primerjati z malimi. A do neke meje morajo mesta, ki računajo na bodoči svoj razvoj, hoditi po vzorce za dobroustrojstvene naprave vendarle k velikim ljudskim centrom. Zagreb si bo na stavbišču, ki ga je mesto pridobilo z dragim odkupom mnogih hiš, prav v sredi mesta postavil moderno tržnico. Ljubljana prostor že ima in bi bila le škoda, ko bi ga ne izkoristila na podoben način. Tembolj, ker je pri nas po izgradnji hladilnic pri klavnici sedaj položaj veliko enostavnejši, ko je bil v oni dobi, v kateri sem jaz dal izgotoviti načrt za tržnico.

8. Ob prevratu leta 1918. poslalo je deželno predsedstvo kranjsko v naglici na Dunaj tele konvolute zaupnih spisov:

1. Veleizdajalci.
2. Konfinovanci.
3. Hribar - Tavčar.
4. Demonstracije v Ljubljani.
5. Politična situacijska poročila.
6. Internovanci.
7. Jugoslovanska propaganda.

PSJ – Javna knjižnica

8. Srbska propaganda.
9. Nevarni Rusi.
10. »Sokolska društva« na Kranjskem.

Poleg teh konvolutov je bilo obenem odposlanih več tajnih vložnih zapisnikov, ki jih je vodil deželni predsednik sam, in pa vsi dotični spisi.

Večina teh konvolutov prišla je zopet nazaj. Pripeljal jih je s sabo vladni svetnik dr. Rudolf Andrejka, ko se je selil z Dunaja. Med temi vrnjenimi spisi sem pa zastonj iskal konvolutov: veleizdajalci, Hribar — Tavčar in pa tajnih vložnih zapisnikov.

Po konvolutu Hribar-Tavčar, za kateri sem se zato prav posebno zanimal, ker bi v marsikaki doslej še temni točki mogel dati pojasnilo, sledil sem tudi na Dunaju. Zastonj. Nisem ga mogel najti, niti mu priti na sled. Kam je prešel, ne vem. Pač se mi zdi, kje in kako je izginil; a gotovosti za to domnevo nimam.

Po prav posebni prijaznosti vladnega svetnika Andrejke prišel sem pa v posest poročila, s katerim je deželni predsednik baron Schwarz utemeljeval svoj predlog proti moji potrditvi za župana, in pa »najudanejše predočbe«, s katero je minister notranjih zadev priporočal cesarju, naj me ne potrdi. Obe ti dve listini si je imenovani vladni svetnik v naglici prestenografoval, ko sta šli skozi njegove roke.

Ker je v ministrovi »najudanejši predočbi«, ki se odlikuje z mojstersko stilistiko, obseženo vse, kar je navel baron Schwarz v svojem dokaj nerodno sestavljenem poročilu z dne 11. junija 1910, ne zdi se mi potrebno priobčevati poslednjega. Naj torej sledi v točnem slovenskem prevodu le prvoimenovano. Glasi se takole:

»Ad Hribar.
Najudanejša predočba, 28./VII. 1910.

V poročilu z dne 11. junija 1910, št. 2 res., katero prilagam Vašemu Veličanstvu, opredelil se je deželni

predsednik kranjski glede prošnje, ki mu jo je predložil mestni magistrat v Ljubljani v smislu § 20. občinskega statuta za najmilostivejšo potrditev Hribarjeve izvolitve in je izjavil, da kar se njega tiče, ni v stanu priporočiti na Najvišje mesto predloga v tem smislu.

Že leta 1907., ko je šlo za najudanejši predlog glede Najvišje potrditve takratne Hribarjeve izvolitve, nastalo je več pomislekov proti njegovi postavitvi na čelo občinske uprave. Takratna vlada pa se je iz smotrenostnih ozirov odločila, da najudaneje predloži Hribarjevo izvolitev v najmilostivejšo potrditev. Pri tem je bil merodajen zlasti ozir na uspešno upravno delovanje, katero je Hribar razvijal v interesu mesta Ljubljane. Tudi je mislila vlada, da sme pričakovati, da bo Hribarjevo bodoče politično obnašanje zmernejše in zdržljivejše.

To pričakovanje se pa ni izpolnilo, temveč je Hribar v poslednjih treh letih postajal čedalje radikalnejši.

Ponovno so zvestonajpokornejši vladi Vašega Veličanstva prihajala zaupna poročila, da stopa Hribar v službo one političnonacijonalne službe, katera hoče Slovence proglasiti za del srbskega naroda, ki mora že zaradi te etnične pripadnosti s Srbi zunaj monarhije skupno postopati. Pri tem so Hribarjevo in njegove stranke agitacijo označevali za državi sovražno in izrekali sum, da je v živahni zvezi z ruskim veleposlanstvom na Dunaju, z ruskim poslanstvom v Belem gradu, kakor tudi s srbskimi voditelji v Bosni.

Dasi za to ni neposrednih dokazov, je vendar Hribarjevo izrečno rusofilsko mišljenje brezdvojbeno. Tekom njegove zadnje županske funkcijske dobe ni propustil nobene prilike, da ne izrazi tega mišljenja na demonstrativno viden način. Tako se je leta 1908. udeležil vseslovanske konference v Petrogradu in pa vseslovanskega pravniškega kongresa v Ljubljani, ki ga je priredil sam. Tudi se je v Pragi živahno udeleževal obravnav o ustanovitvi slovanske banke in je bil takrat izbran tudi v bančni komite. Tekom svojega

bivanja v Petrogradu stikal se je lično s panslavističnima agitatorjema generalom Volodimirovim in grofom Bobrinjskim. Oba sta bila med pravniškim kongresom v Ljubljani njegova gosta in se je ob njunem kasnejšem obisku v Ljubljani neprijetno opazilo, da sta položila vence na grobove Slovencev, ki so bili umorjeni dne 20. septembra 1908 med ljubljanskimi izgredi. Tudi se je Hribar — dasi brezuspešno — trudil, da pridobi na Kranjskem zemljiško posestvo za grofa Bobrinjskega.

Leta 1909. udeležil se je Hribar shoda slovanskih delegatov v Parizu, ki je po soglasnih poročilih nemških in slovanskih listov med ostalim tudi sklenil, priporočiti slovanskim delegatom, naj se zavzamejo za popolno politično avtonomijo Bosne. Svoje panslavistično mišljenje naglašal je tudi v govoru, izrečenem o priliki tretjega sestanka slovenskonarodnega radikalnega dijaštva v Ljubljani. V tem govoru zavzemal se je jako živahno za slovansko solidarnost in za bratovsko slogo med Srbi in Hrvati.

To Hribarjevo postopanje je tudi že pred več časom zbudilo pozornost merodajnih vojaških uradov. Tako je bila v neki vesti tretjega kornega in deželnobrambnega poveljstva v Gradcu, ki je potom ministerstva za deželno brambo došla mojemu predniku v uradu, naravnost izrečena bojazen, da je pričakovati nastanka jugoslovanske irredente, ako ostane Hribar še dalje na čelu občinskega zastopstva.

Jako značilno je bilo Hribarjevo obnašanje o priliki nacijonalnih izgredov v Ljubljani v septembru 1908. Kakor to popisuje deželni predsednik v najspoštljiveje priloženem poročilu, imelo je malo odkritosrčno, vseskozi nelojalno obnašanje Hribarjevo, ki je pod videzom izpolnjevanja svoje dolžnosti kazal demonstrantom dobrohotno pasiviteto, najneugodnejši upliv na širjenje vznemirjenosti. Kljub temu se kasneje ni plašil, da provokuje ponovne demonstrativne izjave ljubljanskega občinskega sveta proti baje nepotrebnemu nastopu oborožene moči v svrho potlačitve rušenja miru.

Tretje korno in deželnobrambno poveljstvo v Gradcu je v poročilu z dne 20. aprila 1909, št. 1892, ki je bilo naslovljeno na državno vojno ministerstvo za deželno brambo in za katero je izvedelo ministerstvo notranjih zadev, Hribarja označilo naravnost za prouzročitelja nemirov in sprožilo misel, naj bi se zaradi svojih stikov s Srbijo kakor hitro mogoče nadomestil z vladnim komisarjem.

Nad vse jasno prišlo je Hribarjevo mišljenje do izraza v nekem govoru v državnem zboru dne 16. marca 1909. V tem govoru je tendencijozno kritikoval postopanje oborožene sile ob ljubljanskih neredih.

Politično vedenje Hribarjevo in njegovo naravnost sovražno mišljenje do Nemcev, ki — dasi manjšina — vendar tvorijo važen del občine, katera je doslej bila zaupana njegovemu vodstvu, označuje tudi njegov govor v septembru 1909 na nekem strančnem zborovanju na Rakeku in na nekem manifestacijskem zborovanju v Plzni. Ob tej priliki nastopal je semtertje s čisto neprikladnimi izreki proti nemškemu prebivalstvu, in se je glasom poročil svojega lastnega strančnega lista »Slovenskega Naroda« hvalil, da so v Ljubljani, ki je še pred 27. leti bila v rokah Nemcev, po izgredih leta 1908. pod pritiskom narodne volje tudi še zadnje sledi nemškega gospodstva odstranjene bile.

Pri runu na Kranjsko hranilnico, ki je kmalu sledil ljubljanskim nemirom, je bržkone Hribar, kakor se zdi, tudi sodeloval.

Ako se pregleda to Hribarjevo delovanje ter vzame v obzir njegovo agitatorsko vedenje v narodnem pogledu in nedostatek pojmovanja za državne interese, nastajajo po mojem prespoštljivem mnenju pač utemeljeni dvomi, če bi bil toliko nepristran in zanesljiv, kolikor se to brezpogojno zahtevati mora od funkcijonarja, kateremu se ima zaupati blagor deželnega glavnega mesta in oskrbovanje posla politične uprave.

Če to velja že na sploh, tedaj povzročajo posebno težavne razmere v Ljubljani, kjer se prebivalstvo deloma nagiblje k narodnemu radikalizmu in so bili

ravno v poslednjem času opažati državi nevarni uplivi, da bi se zdelo delovanje moža Hribarjevih lastnosti na odgovornem županskem mestu dvakrat nevarno.

V lojalnem namenu podvzeti poizkus dvornega svetnika Ploja, člana ravno tistega državnozborskega kluba, v katerem je tudi Hribar, da letega, ki je baje težko bolan, že sedaj pregovori, da se odreče zopetni izvolitvi za župana, izpodletel je ob Hribarjevem odporu.

Vsekako utegne Hribarjeva nepotrditev dati povod za nove agitacije, proti katerim se bo državna uprava morala postaviti z vsem naglasom. Pa tudi ob pripuščanju možnosti demonstracij mislim, da glede na nujne razloge, ki po mojem prespoštljivem uvaževanju govore proti Hribarjevi osebi, ne smem predlagati najmilostivejše potrditve njegove izvolitve. Dovoljujem si zatorej v soglasju s predlogom deželnega predsednika ob prespoštljivem pozivu na zapisnik ministrskega sveta z dne 9. julija 1910 prositi:

Vaše Veličanstvo naj odreče Najvišjo potrditev Ivana Hribarja za župana deželnega glavnega mesta Ljubljane.« —

Odveč bi bilo, ko bi se hotel spuščati v kritiko te »najudanejše predočbe«. Za vsacega razsodnega človeka govori jasno dovolj. Le toliko mi je treba resnici na ljubo povedati, da — kar se ugotovitve dejstev tiče — na Dunaju niso bili ravno natančni. Shoda slovanskih delegatov leta 1909 v Parizu se namreč nisem udeležil. Tega leta sploh v Parizu bil nisem. Tudi je neresnično, da bi me bil dvorni svetnik dr. Ploj pregovarjal naj se odrečem zopetni izvolitvi. Storil je to le baron Schwarz. Če po predhodnem dogovoru z dr. Plojem, ne vem. — Sicer sem pa na besedilo te »najvdanejše predočbe« iz več ozirov lahko ponosen.

Značilno in posebne pažnje vredno pa je v tej »najvdanejši predočbi«, kako je tretje korno in deželnobrambno poveljstvo v Gradcu mene označilo naravnost za prouzročitelja ne-

mirov in sprožilo misel, naj bi me zaradi mojih stikov s Srbijo kakor hitro mogoče nadomestili z vladnim komisarjem. — Odkar je namreč po doznanju kornega poveljnika generala Potioreka samega znano postalo, da je pri akciji za mojo nepotrditev sledil prišeptavanjem dr. Šusteršičevim, zvene iz gornjega odstavka dr. Šusteršičeve besede.

In z ugotovitvijo, da je v avstrijski dobi mojih dni skoro vsa slovenska politika slonela zgolj na osebnih intrigah ter da ji je skoro popolnoma nedostajalo višjih — etičnih — motivov, končavam prvo knjigo svojih spominov.

Kazalo oseb in društev, ki se v tej knjigi omenjajo.

Adamec, redar: 50.
Adamič: 351.
Aksakov Ivan: 47.
Alešovec Jakob: 392, 409, 412, 477.
Aljaž Jakob: 156, 423.
Amŕuš dr. Milan: 210, 220, 223, 224.
Andrejka Rudolf: 488.
Arce Rajko: 231.
Aškerc Anton: 157, 308, 323, 324
Avstrijski Lloyd: 332, 333, 334, 336, 337, 339.
Avšič Jakob: 440 .

Babnik dr. Janko: 357.
Badeni, grof: 253, 315.
Baxa dr. Karel: 232.
Beck, ministerski predsednik: 357.
Becher, predsednik »Avstr. Lloyda«: 334, 337.
Beneš-Třebizský: 192.
Berce dr. Ivan: 476.
Bercr, profesor: 476.
Berneker, kipar: 323.
Biankini Juraj: 75, 224, 232, 337.
Biliński dr. Lev: 272, 273, 303, 373, 386, 387, 469, 470.
Binder dr.: 376.
Bleiweis vitez Trsteniški Janez: 71, 72, 74, 75, 76, 128, 209, 454.
Bleiweis vitez Trsteniški Janko: 314, 341.
Bleiweis vitez Trsteniški Karol: 94, 101, 102, 126, 127, 151, 218, 271.
Blumenthal Karl: 299, 300, 301.
Bobrinskij A. A., grof: 341, 377.
Bobrinskij V. A., grof: 205.
Bohinjec Peter: 194.
Bole Ivan: 433.
Boštnik Ignacij: 80, 81.
Borštnik Ivan Ev.: 395.
Borštnik Fran, profesor: 364.
Borštnik, odbornik »Slovenskega kluba«: 476.
Brence Ivan: 400, 401.
Bučar Ivan: 74.
Buzek dr.: 232.
Bjeladinović: 232.

Call von: 334.
Cankar Ivan: 202.
Cankov Dragan: 228.
Cepelić Milko: 114, 116.
Chleborad František dr.: 54, 56.
Chodounský dr. Karel: 192, 193.
Chorinsky Rudolf, grof: 218.
Christalnigg Oskar, grof: 359, 360.
Ciuha Alojzij: 315.
Coronini Alfred, grof: 218.
Costa dr. Etbin Henrik: 71, 73, 144.
Čech Svatopluk: 192.
Čelakovský dr.: 232.

Černý Jan Ladislav: 52, 53, 58, 61, 74.
Československý spolek: 192.
Čitalnica ljubljanska: 82, 94.

»Dalmatia«: 339.
Davidjak: 232.
Debevec A.: 72.
Dečko dr. Ivan: 218.
Delles, dvorni svetnik: 333, 337, 338.
Derč dr. Josip: 101, 102.
Dereani dr.: 124.
Derschatta dr.: 273.
Deželna hipotekarna banka: 327, 484.
Deželna zveza za tujski promet: 296.
Dežman Karol: 93, 94, 134.
Dimnik Jakob: 454.
Dimović Danilo: 376, 472.
Dimovićeva Stana: 377.
Doberlet Fran: 96.
Dobrovský: 195.
Dokićeva Jelena: 478.
Dolenec dr. Hinko: 135.
Dolenec Viktor: 218.
Dollenz Franz: 17.
Dolnjeavstrijska hipotekarna banka: 141.
Drenik Fran: 65.
Društvo za povzdigo Dalmacije: 295.
Družba sv. Cirila in Metoda: 182, 339.
Dub dr.: 60.
Duffe Jan: 276, 298, 299.
Dukić dr.: 204.
Durdik František: 58.
Durdina Tatjana Ivanovna: 231.
Dzieduszicki grof: 234.
Deželno pomožno društvo za bolne na pljučih: 327.

Ebner pl.: 333.
Eger dr. Ferdinand: 378, 466.
Einspieler Andrej: 136, 239.
Einspieler Gregor: 203, 218.
Einspieler Lambert: 136, 218, 239, 414.
Ekert František: 318.
Elbert Julij: 350.
Eller dr. Fran: 486.
Endlicher Avgust: 138, 140, 141.
Engel dr., dvor. svetnik: 303, 469.
Erjavec Fran: 154.

Fabiani Maks: 271.
Ferjančič dr. Andrej: 218, 303, 309, 461.
Filipović Šerifbeg: 376, 472.
Folnegović Fran: 214, 215, 220, 224.
Förster Vladimir: 309.
Forster dr. von: 301.
Fran Ferdinand: 386.
Fran Josip I.: 120, 182, 254, 324.
Frank dr. Josip: 214, 220.
Frankfurter, ravnatelj »Avstrijskega Lloyda«: 337.
Fratelli Rismondo: 333.

Gabron Anton: 203, 210.
Gabrščck Andrej: 155, 191, 200, 205, 218.
Galilei Galileo: 369.
Gangel Engelbert: 465.
Georgi, domobranski minister: 353.
Germ, graščak: 44.
Głąbiński dr.: 234.
Glavinić Kosta: 238.
Glibovickij dr.: 232, 234, 235.
Gogala dr. Ivan: 243.
Gogala Ivan: 139, 171, 218, 265, 284, 331, 450.
Golobič Anton: 242, 394, 395, 396, 399, 407, 408.
Gorjup Ivan: 218.
Gorše Anton: 454.
Gorup Josip, vitez Slavinjski: 116, 131, 150, 152, 283, 324.
Gorup Kornelij, vitez Slavinjski: 184, 187, 474.

Govekar Fran: 319.
Goethe Johann Wolfgang: 47.
Grasselli Peter: 97, 99, 103, 126, 127, 131, 150, 193, 265, 271, 273, 417, 419, 428.
Gregorčič dr. Anton: 155.
Gregorčič Simon: 151, 157, 160, 163, 174, 175, 241, 367.
Gregorec Lavoslav: 218.
Gregorič dr. Vinko: 294, 297, 452.
Gregorin dr. Gustav: 203, 218, 459.
Grošelj Fran: 454.
Gruntar Nace: 152, 156.
Günther: 338.

Haderlap Lipe: 409.
Hanuš Josip: 69.
Harrach Jan grof: 91, 92, 192, 193, 295, 336.
Hartl dr. Ritter von: 306, 307.
Haerdtl, baron: 348, 353, 373, 374, 375, 377, 381, 386, 471.
Hein Viktor, baron: 187, 189, 231, 254, 264, 267, 268, 274, 281, 284, 289, 313, 315, 344, 345, 460, 461.
Hejnovský, rektor: 310.
Heruc Krunoslav: 234.
Hlebec Bogomir: 39, 46.
Hočevar Jakob R.: 54, 55, 396, 415.
Hochenegg, profesor: 316.
Hohenburger, minister: 361.
Holeček Josef: 196.
Holenia, dr., dvorni svetnik: 313.
Holz Vatroslav: 154, 204, 205.
Holzknecht, dr., sekcijski načelnik: 357.
Hostnik Davorin: 88, 191.
Horák Jan Nepomuk: 442, 443.
Hráský Jan Vladimir: 104, 232, 271, 289, 290.
Hrašovec dr. Juro: 218.
Hribar Dragotin: 85, 138, 476.
Hribar Fran ml.: 393, 398, 399.
Hribar Fran star.: 7.
Hribar Ivan ml.: 404.
Hribarjeva Marija: 397, 398.
Hribarjeva Marijana: 7.
Hribarjeva Micika: 111.
Hribarjeva Neža: 398.
Hribarjeva Tatjana: 156.
Hrovat Ladislav: 38, 40, 42, 43, 44, 50.
Hudec dr. Aleksander: 73.
Hudnik dr. Matija: 329.
Hudovernik Aleksander: 43.

Ilešič Fran dr.: 309, 476.
Iszkowski Roman, dvor. svetnik: 293.
Ivanetič, učitelj: 28.
Ivanišević Franjo: 232.

Jadranska banka: 339.
Jagić Vatroslav: 176.
Janežič dr., profesor bogoslovja: 393.
Jeglič dr. Anton Bonaventura, škof: 116, 361, 362, 367, 372.
Jelovšek Gabrijel Viktor: 127, 319.
Jelovškova Valentina: 127.
Jenko dr. Ljudevit: 191.
Jenko Slavoj: 218, 458, 459.
Jenkova Terezina Mihajlovna: 191.
Jeran Luka: 35, 36.
Jerman Ivan: 218.
Jirásek Alois: 192.
Josip Ferdinand, nadvojvoda: 189.
Jovan Jovanović, župan v Kragujevcu: 238.
Jurčič Josip: 81, 82, 94, 132, 157.
Jurtela dr. Fran: 218.

Kadilnik Fran: 124.
Kahn dr. Josef, škof: 247.
Kaizl Edmund dr.: 185.
Kaizl Josef dr.: 185, 355.

Kalčič, trgovec: 49.
Kalina, drž. poslanec: 232.
Kalister Fran: 182.
Kaltenegger, vladni svetnik: 383.
Kampoš, restavrater: 452.
Karavelov Petko: 228.
Karun, župnik: 241.
Katoliško društvo: 393.
Katoliška tiskarna: 85, 162.
Kavčič Hinko: 151, 185.
Kejžar Ivan: 454.
Kenda Ivan: 296.
Kersnik Janko: 87, 130, 141, 150, 167, 443, 453.
Keesbacher dr., vladni svetnik: 179.
Kheil Karel Peter: 70, 228.
Kišpatić, profesor: 219.
Klaić Mihovil dr.: 140.
Klein Anton: 100, 101, 151, 453.
Klemenčič dr. Nace: 159, 160.
Klofač Václav: 232.
Klofutar dr. Lenart: 407.
Klun Karol: 71, 159, 165, 218.
Knez Anton: 443.
Knez Ivan: 479, 480.
Kobilca Ivana: 120.
Kokalj dr. Alojzij: 479.
Kolar Jan: 195.
Kollmann Fran: 332, 445.
Kopač dr. Fran: 210.
Kopřiva dr. Ivan: 286, 317.
Koerber dr., min. predsednik: 187, 273, 460.
Kos-Cestnikov Anton: 210.
Kosler Ivan: 292, 296.
Kostrenčić dr., tajnik »Matice Hrvatske«: 210.
Košeninova Franja: 441.
Kotlář Václav: 232.
Kowatsch dr., mestni fizik: 101, 102, 103.
Kozak Josip: 454.
Kramář dr. Karel: 232, 234, 235, 372, 462.
Kranjska hranilnica: 100, 265, 266, 267, 295, 350, 351, 352. 353.
Kreditni zavod: 337, 339.
Kregar Ivan: 376.
Krek dr. Gregor ml.: 486.
Krek dr. Gregor star.: 160, 164, 166.
Krek dr. Janez: 232, 233, 422.
Kreuter-Galletova Lina: 352, 376, 377, 386.
Krisper dr. Valentin: 93, 270, 274, 295, 296, 297, 309.
Křížík František: 315.
Kronabethvogel Anton: 14.
Krutorogov: 88, 90, 443.
Kuhar Josip: 31.
Kuralt Franjo: 209.
Kurelac Fran: 160.
Kurylovič: 232.
Kušar Josip: 218, 255, 256, 446.
Kušar dr. Josip: 359, 456, 457, 458.
Kušar dr. Valentin: 309.
Kušej dr. Rado: 486.

Laginja dr. Matko: 204, 218.
Lah Evgen: 280.
Lah dr. Ivan: 476.
Lampe dr. Evgen: 405, 406, 409, 481, 482, 483.
Laschan vitez von, vlad. svetnik: 376.
Laschan vitez von, župan: 98, 417.
Lassnik Peter: 292.
Lauter, polic. svetnik: 342.
Lavrenčič Josip: 86, 128, 129, 443.
Lavtižar Josip: 227.
Ledenik Alfred: 100, 101, 134.
Legat Vekoslav: 135, 203, 218.
Lego Jan V.: 191, 192, 193, 200, 318.
Lenarčič Josip: 451.
Lenče Josip: 262, 454.
Lendovšek Josip: 137, 203.
Leo dr., župan krakovski: 303.

Lev XIII., papež: 89, 254, 407, 408.
Levstik Josip: 163, 191, 203.
Ljubljanska kreditna banka: 333, 338, 346, 454, 473, 476, 477.
Ljubljanski Sokol: 194, 200, 430.
Lorković dr. Josip: 209.
Luckmann Josip: 267, 291, 331.
Luckmann Karl: 417.
Luckmann, stotnik: 383.
Lunder: 351.

Macher Ivan: 381, 383, 415.
Mahnič dr. Anton: 113, 114, 152, 153, 154, 157, 160, 162, 179, 206, 243, 254, 366, 367, 393, 395, 423.
Majaron dr. Danilo: 86, 159, 161, 306, 309, 350, 405, 462.
Malik, državni poslanec: 339.
Malovrh Miroslav: 369, 403, 437.
Malu Fran: 454.
Mandić Matko: 59, 203, 204, 218, 224, 225, 232.
Marek, dvorni svetnik: 271.
Markov dr. Dimitrij: 231, 234.
Marković dr. Franjo: 209, 226.
Marolt dr. Ivan: 212.
Mastný Vojtěch: 329.
Mathias dr., vladni komisar: 243, 344, 347, 348.
Mayer, poročnik: 378.
Mayer J. C.: 331.
Mazzura dr. Šime: 210, 220, 226.
Melzer Karol: 31.
Mencinger dr. Janez: 440.
Mestni dom: 341.
Mestna hranilnica v Gradcu: 100.
Mestna hranilnica ljubljanska: 100, 130, 131, 138, 350, 431, 433, 445, 482, 484.
Mihail Miloš Obrenović, knez Srbije:: 112.
Mihaljević dr. Vicko: 335.
Mikš Josef: 56, 57.
Milde dr. Josef: 65, 66, 67, 69.
Milinlović, nadškof: 229.
Millenkovich, sekcijski svetnik: 175.
Missia dr. Jakob: 153, 162, 163, 315, 328, 361, 402.
Mišakatović Ivan: 209.
Mladika: 184.
Morpurgo Vid: 334, 335.
Mosche dr. Alfonz: 73, 77, 98, 99, 126, 127, 128, 129, 130.
Munda dr. Fran: 432.
Muri Fran: 218.
Murnik Ivan: 51, 79, 80, 141, 184, 218, 255, 256, 302, 320.
Murnik dr. Viktor: 479.

Nabergoj Ivan: 218.
Nachtigal: 366.
Napotnik dr. Mihael, škof: 165.
Narodni dom v Ljubljani: 285.
Narodna galerija v Ljubljani: 408.
Narodna tiskarna: 81, 84, 88, 443.
Negri Pio & Comp.: 333.
Neruda Jan: 192.
Nolli Josip: 124.
Novák František: 54, 56, 65, 66, 69, 70.

Ogersko-francozka zavarovalna družba: 108.
Ogersko-hrvatsko parobrodarsko društvo: 332.
Ogorelec Vinko: 127.
Olešnickij: 232.
Oražen dr. Ivan: 340, 341, 385, 465, 476.
Ornig, župan: 339.
Ozvald dr. Karol: 486.

Pacák dr., minister: 355, 357.
Palacký František: 196.
Pamer: 383.
Papež dr. Fran: 73, 285.

Parma Viktor: 134.
Pasovský Vratislav: 195.
Passini, dvorni svetnik: 104.
Pattai, poštni ravnatelj: 336.
Pečanka Ladislav: 330.
Perdan Ivan: 65.
Perko Lovro: 478.
Perona Ljudevit: 417.
Perušek Rajko: 246.
Peschka, minister: 352, 353.
Peter I., kralj Srbije: 237, 238.
Petričić Vaso: 445.
Pikel, oskrbnik ljubljanskega c. kr. brzojavnega urada: 410.
Pirc Gustav: 465.
Pitamic dr. Leonid: 486.
Pjejec Georgij: 296.
Plantan Ivan: 38, 171, 328, 403, 454, 461, 465.
Plantanova Marija: 38.
Pleše Franjo Andrija: 61.
Pliwa, dvorni svetnik: 470.
Ploj dr. Miroslav: 360, 361, 373, 374, 375, 386, 437, 438, 439, 492.
Podgoršek Ivan: 344.
Podlipný dr. Jan: 197, 198.
Pogačar dr. Ivan Zlatousti, škof: 243, 362.
Polec dr. Janko: 486.
Polić Mate: 336.
Politeo Dinko: 219, 222, 224.
Poljanšek Metod, pater: 37.
Preissova Gabriela: 200.
Prešeren dr. Fran: 163, 322, 362.
Pretnar dr. Matej: 204.
Povše Fran: 282, 312.
Potiorek Oskar: 388, 389.
Porm Adolf: 384, 385.
Potočnik Fran: 128.
Požar dr. Lovro: 306, 309.
Prade, minister: 357.
Prášek, minister: 355, 372.
Pravnik, društvo: 305, 306.
Pražák dr., minister: 355.
Predovič Ilija: 454.
Přibil Ivan: 448, 478.
Prijatelj dr. Ivan: 148.
Prochazka František: 330.
Prosenc Josip: 453, 454.
Proske Ludwig: 300.
Pucsko, gimnazijski ravnatelj: 383.
Pustoslemšek Rasto: 423, 476.
Putre, učitelj: 439.

Račič dr., dvor. svetnik: 270.
Rački dr. Franc: 211, 215, 217, 218, 220, 223, 224.
Radogoj: 182.
Ragusea: 333, 339.
Rainer, nadvojvoda: 374, 375.
Rant dr. Gvido, župnik: 399.
Ravnihar Fran: 291.
Rechbach, baron: 344, 345.
Recher Viktor: 134.
Redl, sekcijski svetnik: 469.
Regalli Josip: 94, 95, 96, 197, 443.
Rezek dr., minister: 355, 356.
Rieger dr. Ladislav: 92, 197, 199.
Rismondo fratelli: 333.
Ritt dr. von, minister: 297, 485.
Roblek Fran: 232.
Rockefeller John: 308.
Rohrman Viktor: 127, 480.
Rojic dr. Aleksij: 218.
Rosina dr. Fran: 218.
Rybář dr. Otokar: 203, 218, 456, 457.
Rudolf, nadvojvoda: 424.
Rupnik Ivan: 129.
Russkoje Zerno: 234.

Schaffer dr. Adolf: 344.
Schellhammer & Schattera: 271.
Schneid, vitez von: 87.
Schwarz, baron: 340, 342, 346, 347, 348, 354, 373, 375, 376, 378, 383, 384, 438, 439, 470, 488, 492.
Schwegel Ivan dr.: 309.
Schwegel, baron: 265, 338, 374, 375, 377, 446, 453.

Schwinger dr.: 7.
Senekovič Andrej: 101, 104, 309, 316, 317, 454.
Siegharft dr.: 187.
Siemens & Halske: 316.
Skubel dr.: 384.
Slanc dr. Ivan: 437.
Slavija: 90, 92, 108, 204, 218, 224, 225, 451.
Slovensko dramatično društvo: 318.
Slovensko društvo: 393.
Slovenski klub: 311, 476.
Slovenska Matica: 143, 200, 305, 306.
Smreker Oskar: 103, 104.
Smičiklas Tade: 210, 220.
Sokol: 393.
Società Zaratina: 333.
Souvan Fran Ksaver: 79.
Spevec dr. Ivan: 209.
Spinčić Vekoslav: 59, 203, 204, 218, 224, 225, 451.
Srb dr., župan: 199, 200.
Srnec dr. Josip: 218.
Stadler dr., nadškof: 362.
Staněk Bohumil: 56.
Stapiński: 272.
Starčević dr. Ante: 213, 214, 224.
Starčević David: 220.
Stare Josip, profesor: 211.
Stare dr. Josip: 38, 78, 80.
Stare Mihael: 31, 38.
Stare Nande: 38.
Staudacher Ignacij, pater: 40, 49.
Steinbeiss Otto: 473.
Stoeckl, učitelj: 27.
Streit Djuro: 118.
Stritar Josip: 51, 87, 141, 190, 390, 442.
Strossmayr Josip Juraj, škof: 107, 182, 189, 210, 214, 224, 226, 254, 362, 367, 402.
Stupar, učitelj: 21.
Stolipin, ministerski predsednik: 234.
Stürgkh, grof: 361.
Südmark: 130.
Südmärkische Volksbank: 130.
Suhadobnik Ferdinand: 412.
Sundečić Jovan: 229.
Supilo Fran: 226.
Suppan dr. Josef: 96, 99, 101, 134, 265, 266.
Surovinsko društvo ljubljanskih čevljarjev: 327.
Svetec Luka: 151, 218.
Svetek Anton: 454.
Svobodová Marie: 56.

Šafařik: 195.
Šarić: 117.
Šenoa Avgust: 207, 209, 210, 211.
Šesek Ivan: 278.
Škrabec Stanislav, pater: 46.
Škerlj dr. Milan: 486.
Škufca Ljudevit: 33.
Šola Vojislav: 388.
Štefe Ivan: 344, 354, 376, 403, 409.
Štrekelj Alojzij: 232.
Štur dr. Dionizij: 103.
Šubic Ivan: 183, 309, 454, 455.
Šubic Jurij: 407.
Šuklje pl. Fran: 87, 90, 130, 141, 142, 150, 190, 388, 408, 409, 443, 451, 464, 477.
Šuklje pl. Milan: 479, 480.
Šusteršič dr. Ivan: 138, 294, 303, 311, 315, 318, 337, 342, 352, 353, 354, 361, 362, 370, 373, 386, 387, 388, 404, 405, 409, 436, 437, 446, 452, 462, 464, 465, 477, 493.

Taafe, grof: 92, 95.
Tavčarjeva Franja: 238, 324, 449, 479.
Tavčar Ignacij: 17, 26, 439.
Tavčar dr. Ivan: 26, 76, 79, 86, 92, 107, 124, 125, 126, 130, 131, 139, 150, 151, 158, 181, 182, 211, 218, 221, 225, 226, 262, 285, 298, 312, 324, 328, 331, 354, 362, 364, 365,

369, 370, 372, 375, 396, 400, 402, 405, 419, 420, 422, 425, 426, 427, 431, 433, 434, 436, 437—439, 469, 470, 473—475, 477—483, 488,
Theimerjeva Kamila: 423.
Tkalčić-Weber: 209.
Tomaszewski: 232.
Tomažič Ivan: 395 — 397, 400.
Tomc Fran: 376, 473.
Tomec Jakob: 276, 277, 285.
Tomec Miroslav: 308.
Tomek, inženjer: 291.
Tominšek dr. Fran: 309.
Trepal Anton: 392, 409.
Tresić Pavičić dr. Ante: 232, 234.
Trdina Janez: 41 — 43, 160, 376, 404.
Tomšič Anton: 41, 52, 53.
Tomšič Franjo: 74, 76.
Topić Serafino: 333, 339.
Torbar, profesor: 210.
Travnar Josip: 41.
Trdina Fran: 276.
Trgovskoobrtna zbornica v Ljubljani: 181.
Triglav, delniška družba: 297.
Triller dr. Karl: 124, 159, 161, 218, 310, 337, 340, 341, 385, 403, 428, 429, 455, 459, 465, 466, 468, 470, 473—475, 480.
Trinajstić dr. Dinko: 204.
Trinko Ivan: 315.
Trnka, minister: 355, 469, 486.
Trnkóczy pl. Ubald: 455.
Trstenjak Anton: 107, 138, 476.
Trubar Primož: 323.
Tuma dr. Henrik: 455.
Turk Josip: 455.
Türk: 65.

Učiteljska tiskarna: 425.

Volksrat nemški: 376—379.
Volodimirov Vladimir Mihajlovič: 235.

Valenta dr. Alojzij: 60.
Valentinčič Ignacij: 124.
Valentschag dr.: 383.
Valjavec Kračmanov Matija: 209.
Vancaš, arhitekt: 368.
Vencajz dr. Ivan: 447, 448.
Vidrić dr. Lovro: 210.
Vilfan dr.: 465.
Vilhar Ivan: 82, 179.
Vilhar Miroslav: 191.
Višnikar Fran: 130, 150.
Vlach František: 69, 70, 92, 145.
Volarić dr. 218.
Volk Engelbert, pater: 40.
Volkar dr. Andrej: 59.
Vončina Ivan: 281, 375.
Vošnjak dr. Josip: 52, 86, 87, 98, 134, 143, 151.
Vrhovnik Ivan: 154, 156, 239.
Vršec Maks: 328, 330.
Vrtovec Josip: 260.
Vseučilišče češko: 311.
Vseučilišče jagiellońsko v Krakovem: 311.
Vseučilišče zagrebško: 311.
Vseučiliški odsek: 305.

Weichselmann, profesor: 33.
Wesnerjeva Marija: 383.
Wettach: 383.
Windischer Fran: 463.
Windthorst: 115, 141.
Winkler baron Andrej: 86, 87, 90, 92, 142, 145, 147, 149, 441.
Wratschko: 340.
Wurm Ignacij: 122.

Zajec, kipar: 322.
Zaman Fran: 41.
Zarnik dr. Valentin: 73, 78, 84, 87, 94—97, 106, 124, 132, 133, 143, 275.
Zemljič Ivan: 486.
Zemljišno-vjeresijski zavod kraljevine Dalmacije: 141.
Zeschko: 383.

Zorka, kneginja: 229.
Zupan Ivan: 23, 29.
Zupan Tomo: 23, 29, 424.
Zupančič Filip: 127.
Zupanec dr. Fran: 452.
Zupanec Vrban: 329.
Zveza južnih Slovanov: 311.

Žaček dr., minister: 355.
Železnikar Ivan: 88, 90, 98.
Žitnik dr. Nace: 356, 393, 424.
Živnostenska banka: 330.
Žlogar Ivan: 424.
Žmavec dr. Jakob: 309.
Žolger dr. Ivan: 188.
Žužek Fran: 455.
Žužek Simon: 394, 396, 398, 399, 409.
Žvanut Matej: 191.

Kazalo časnikov, o katerih je govora v tej knjigi.

Dom in Svet: 162.
Freiheit: 38.
Fremdenblatt: 335, 436.
Jadranska Zarja: 45.
Jedinstvo: 335.
Jurij s pušo: 50.
Květy: 53.
Laibacher Zeitung: 87, 353.
Ljubljanski List: 87, 90, 92, 141, 144, 190.
Ljudski Glas: 412.
Mir: 206.
Narodni List: 75, 337.
Nazionale: 75.
Novice: 421.
Obzor: 209, 210, 224.
Osa: 454, 455.
Primorec: 58.
Slavjanski Jug: 50, 51.
Slovan: 141, 158, 190, 194.
Slovenec: 352, 355, 386, 401, 405, 406, 407, 412, 413, 424, 459, 481.
Slovenski Narod: 41, 81, 82, 85, 86, 96, 100, 106, 141, 142, 143, 162, 163, 181, 184, 194, 210, 211, 256, 337, 366, 369, 370, 372, 404, 419, 420 do 425, 428, 431, 434, 436, 443, 454, 455, 459, 460, 462, 463, 481.
Zgodnja Danica: 35.
Zvon: 151, 162.

Kazalo slik.

	Stran
Pisatelj Ivan Hribar	VII
Marijana Hribarjeva rorena Rožičeva	12
Stara Francelinova hiša na Marijinem trgu	25
Luka Jeran	35
Pater Ladislav Hrovat	39
Janez Trdina	43
Grad Vinica pod Trško goro	45
Pater Stanislav Škrabec	48
Anton Tomšič	51
Jan Ladislav Černý	54
František Novák	55
Bohumil Stařek, Ivan Hribar in Josef Mikš	57
Dr. Josef Milde	66
Karel Petr Kheil	69
Juraj Biankini	75
Ing. Franjo Tomšič	77
Ignacij Borštnik	80
Josip Jurčič	83
Dragotin Hribar	85
Dr. Josip Vošnjak	87
Ivan Železnikar	88
Davorin Hostnik	89
Jan grof Harrach	91
Josip Regali	95
Peter Grasselli	97
Dr. Alfons Mosche	99
Dr. Karol Bleiweis vitez Trsteniški	102
Inž. Oskar Smreker	105
Anton Trstenjak	107
Biskup J. J. Strossmayr	109
Stolna cerkev v Djakovem	117
Dr. Valentin Zarnik	133
Vekoslav Legat	137
Avgust Endlicher	138
Ivan Gogala	139
Fran Šuklje	142
Dr. Etbin Henrik Costa	144
František Vlah	145
Simon Gregorčič	151
Anton Aškerc	157
Josip Gorup	180
Dr. Josef Kaizl	186
Dr. Karel Chodounský	193
Župan dr. Jan Podlipný	198
Dr. Ladislav Rieger	199
Župan dr. Srb	200
Gabriela Preissova	200
Vatroslav Holz	205
Avgust Šenoa	208
Tade Smičiklas	210
Franjo Rački	217
Dr. Karel Kramář, general Vladimir Mihajlovič Volodomirov, dr. Nikolaj Glibovickij, Ivan Hribar	235
Ivan Vrhovnik	240
Dr. Jakob Missia	245
Dr. Danilo Majaron	255
Ljubljana: Potres, služba božja v Zvezdi	259
Ljubljana: Potres, Gosposka ulica	261
Primer, kakšne škode je povzročal potres na poslopjih	263
Hiša pisateljeva v Cerkljah	269
Grad Svinec na Koroškem	358

	Stran
Malteški vitez Oskar grof Christalnigg . .	359
Knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič .	363
Škofovi zavodi v Št. Vidu pri Ljubljani . .	371
Dr. Ivan Šusteršič . .	387
Cesarski namestnik sarajevski gen. Oskar Potiorek	389
Kaplan Fran Hribar .	393
Simon Žužek	394
I. R. Hočevar	396
Pisateljeva sestra Marija Hribarjeva . . .	397
Ivan Štefe	403
Dr. Evgen Lampe . .	405
Sv. Ciril in Metod, slika Jurija Šubica . . .	407
Lipe Haderlap	411
Miroslav Malovrh . . .	416
Dr. Karl Triller . . .	429
Dr. Ivan Tavčar . . .	439
Ivan Šubic	468

Vsebinsko kazalo.

Stran

I. del.

Predgovor 3
I. Otroška leta 7
II. Gimnazijska doba 29
III. Po poti k poklicu 53
IV. Samostojen podjetnik 65
V. Važnejši dogodki iz javnega udejstvovanja:
Banka »Slovenija« 71
Slovensko uradovanje pri sodiščih 72
Dr. Janez Bleiweisova 70-letnica 74
Narodni dom 76
»Slovensko Dramatično Društvo« 80
Josip Jurčič 81
»Narodna tiskarna« 84
»Slovenski Narod« 86
Volitve v občinski svet ljubljanski 93
Mestna hranilnica ljubljanska 98
Ljubljanski vodovod 100
»Slovan« 106
Biskup Josip Juraj Strossmayr 107
»Ljubljanski Sokol« 123
Izvolitev v deželni zbor 126
Deželna hipotečna banka 130
Dr. Valentin Zarnik 132
Vekoslav Legat 135
Avgust Endlicher 138
Deželna hipotekarna banka dalmatinska 140
»Ljubljanski List« 141
Fran Šuklje 143
Cepitev deželnozborskega narodnega kluba . . . 150

Stran

Simon Gregorčič 151
Anton Aškerc 157
Josip Gorup 179
Zveza s Slovani Avstroogrske 189
Zveza s Slovenci drugih pokrajin 201
Prvi poskusni koraki po poti k zedinjenju 209
Zveza s Slovani zunaj državnih meja 227
Družba sv. Cirila in Metoda 239
Ivan Vrhovnik 240
Dr. Jakob Missia 243
Dr. Danilo Majaron 255
Potres 256

VI. Županska doba:

Župansko uradovanje 275
Višja dekliška šola 283
Vprašanje uličnih tabel 283
Zasebne napisne table in objave 285
Zdravstvene zadeve 286
Regulacija mesta 287
Mestna kanalizacija 289
Odpeljavanje smeti 290
Vprašanje tujskega prometa in olepšava mesta . . 290
Ljudska kopelj in mestna ubožnica 298
Vprašanje osrednjega kolodvora 299
Šolstvo 302
Vprašanje slovenskega vseučilišča 304
Tržnica 312
Mehaniške delavnice državnih železnic 314
Elektrarna in električna cestna železnica 315
Slovensko gledališče 317
Vrhniška železnica 319
Javni spomeniki 321
Jubilejske stavbe 325
Ivan Kavčič 326
Ljubljanska kreditna banka 328
Dalmatinsko parobrodarstvo 332
Dogodki meseca septembra 1908 339
Prizadevanje za imenovanje jugoslovanskega ministra rojaka 365

Stran

Škofovi zavodi v Šent Vidu 361
Nepotrditev moje soglasne šeste izvolitve za ljubljanskega župana 372
Brezvestna gonja proti meni 391
Lipe Haderlap 409
Miroslav Malovrh 415
Dr. Karl Triller 429
Dr. Ivan Tavčar 439
Ivan Šubic 468
Moje udejstvovanje in moji načrti v dobi, ko mi je odvzeto bilo županske poslovanje 471
Preiskava mojega županskega poslovanja 481
Retrospektivne ugotovitve 483

Kazalo oseb in društev, ki se v tej knjigi omenjajo . 494

Kazalo časnikov, o katerih je govora v tej knjigi . . 502

Kazalo slik 503

Errata corrige!

Na strani 400 v 6. vrsti ima mesto napačnega imena »Berce« stati pravilno: »B r e n c e«.

Na strani 437 v 21. vrsti od zgoraj ima mesto napačne besede »sedma« stati pravilna: »š e s t a«.

SOKOLSKO DRUŠTVO * DOMŽALE *

Domžale
R 929
HRIBAR I.
Moji/1
929 Hribar I.
0020075287
COBISS ©
KNJIŽNICA DOMŽALE